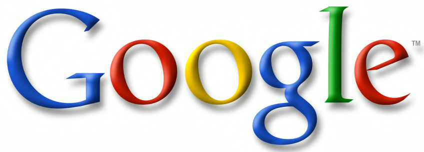

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

JAK SE KDY V ČECHÁCH TANCOVALO

Dr. ČENĚK ZÍBRT

vydal mimo tuto knihu tyto **příspěvky k českým dějinám kulturním**:

Dějiny hry šachové v Čechách, Bursík a Kohout, v Praze, 1888.

Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní, Vilímek, v Praze, 1889.

Myslivecké pověry a čáry za starých časů v Čechách, Šimek, v Písku, 1889.

Z her a zábav staročeských. Šašek, Vel. Meziříčí, 1889.

Poctivé mravy a společenské řády při jídle a pití po rozumu starých Čechů, Vilímek, v Praze, 1890.

Listy z českých dějin kulturních, Vilímek, v Praze, 1891.

Skřítek v lidovém podání staročeském. Šimáček, v Praze, 1891.

Kulturní historie, její vznik, rozvoj a posavadní literatura, cizí i česká, Vilímek, v Praze, 1892.

Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské. Šimáček, v Praze, 1892.

Kuchařstwij. O rozličných Krmijch, Kerak se užitečnie s chutij strogiti magij. Podle staroč. vyd. Kantorova, v Praze, Šimáček, 1892.

Chození s klibnou (s koněm) v době vánoční a masopustní, v Praze, 1893.

Z dějin piva a pivovarství v zemích českých, v Praze, nákl. čas. Kvas, 1893.

Vynášení smrti a jeho výklady, v Praze, 1893.

Daniel Fetter, Islandia, podle vyd. z r. 1673 od D. Michalka, v Praze, 1894.

Staročeské sbírky pohádek (hádanek), v Praze, 1894.

Bohabojní a svatí cechové t. j. ze všech cechův vybraní bohabojní muži, podle vyd. z r. 1630, v Praze, nákladem čas. Živnostník, 1894.

Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku (Indiculus superstitionum et paganiarum), v Praze, nákladem České akademie, 1894.

J. Volného († 1745) ***Písně kratochvilné***, v Praze, Nár. kniht. a nakl., 1894.

Zobrazování Trojice skupinou tří hlav za středověku i v lidovém umění nynějším.

Pověra o délce Kristově (Č. VII. a VIII. Věstníku Král. české spol. nauk), v Praze, nákladem Král. české spol. nauk, 1894.

—

JAK SE KDY V ČECHÁCH TANCOVALO

DĚJINY TANCE

V ČECHÁCH, NA MORAVĚ, VE SLEZSKU A NA SLOVENSKU Z VĚKŮ NEJSTARŠÍCH AŽ DO NOVÉ DOBY SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM K DĚJINÁM TANCE VŮBEC

LÍČÍ

DR. ČENĚK ZÍBRT,

DOCENT KULTURNÍ HISTORIE NA ČESKÉ UNIVERSITĚ

SE 136 VYOBRAZENÍMI

V PRAZE

KNIHTISKÁRNA F. ŠIMÁČEK NAKLADATELÉ

1895

GV 1008
C925

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA

SVÉ TETĚ A PĚSTOUNCE

MARII SOULKOVÉ

V KOSTELCI U VORLÍKA

TUTO KNIHU PŘIPISUJE

VDĚČNÝ

Č. Z.

PŘEDMLUVA.

V knize této pokračuji ve svých studiích v oboru kulturních dějin českých. Podávám tu další část materialu soustavně sbíraného z rukopisných i tištěných památek staročeských z věků nejstarších až do nové doby, pokud se týče dějin tance a částečně také dějin hudby v českých zemích.

Není potřeba široce vykládati o tom, že hudba a tanec zaujímají v kulturních dějinách vůbec a v kulturní historii české zvláště místo nepatrné. Ačkoliv se tedy obírám v této knize kulturními zjevy, které, již soudíc podle povahy věci, jsou rázu zábavnějšího, doufám, že to nebyla práce zbytečná při nynějším ruchu národopisném sestaviti úplný obraz dějin tance v českých zemích s příslušným vždy pozadím kulturně-historických poměrů souvěkých a podati na konec přehled, pokud možná, všech národních tanců v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku se zevrubnými udaji, kde jsou zapsány jejich písně, nápěvy a návody k tanci, věrně zaznamenané podle lidového způsobu tančení. Při tom všímal jsem si hudby v obdobích jednotlivých. Pokusil jsem se hlavně v Knize první sestaviti názvosloví jednak na základě vyobrazení ze staročeských památek, jednak navazuje vhodně staročeské názvy hudebních nástrojů do tehdejšího názvosloví západoevropského vůbec. V dalších statích o hudbě ukládal jsem zprávy, jak se soudilo o významu hudby, jaké řády měly sbory hudebníků staročeských, jaké instrukce mívaly »pořádky muzikářské«, které nástroje a kdy docházely obliby zvláštní a pod.

Přes to, že látka této knihy má přirozeně ráz spíše zábavný, snažil jsem se uložiti v pásmo líčení, jak se kdy tancovalo v českých zemích, na vhodných místech některé stati, jež budou zajímati i ty, kdož by se chtěli s vážnějšího stanoviska probírati touto knihou. Mínim tu na př. několik literárně-historických novinek, kterých jsem použil. Některé byly známy jen podle jména a několika úryvkovitých citátů, jako Lomnického traktát o tanci z r. 1597, důležitý pro hojné zprávy kulturně-historické, kterýž jsem doslovně otiskl (str. 110—149). Rovněž vzácná je Tob. Mouřenína Historie kratochvilná o jednom sedlském pacholku z r. 1604, kterouž také doslova otiskuji na straně 204—217 s úvodem o jejím poměru k originalu, k německé skladbě od Dietricha Albrechta podle studie od J. Bolte, jemuž tuto děkuji za laskavou zásilku pěkné monografie »Das Märchen vom Tanze des Mönches im Dornbusch« (Berlin, 1892), ochotným prostřednictvím pana prof. Dra. Alex. Brücknera. Touto monografií jest objasněn původ Mouřenínovy Historie kratochvilné a její poměr ku příbuzným látkám v souvěké literatuře západoevropské. Vedle toho zařadil jsem do této knihy některé památky, jež dosud nejsou v literární historii české uvozovány. Jmenuji tu především rukopisný českobratrský sborník ze XVI. století, který zakoupil na Moravě pro bibliotheku Musea království českého od prof. Sporera v Holešově bibl. p. *Ad. Patera*, jemuž tuto děkuji za laskavé upozornění na traktáty o tanci v témž sborníku, jež jsem otiskl na str. 100—110, i za všecku ochotu. K traktátu Lomnického o tanci připojil jsem přídavkem málo známý, kulturně-historicky zajímavý spis Tob. Mouřenína o líčidle »Líčidlo krásné pannám a paním«, vyd. v Praze 1594, otištěný na str. 151—160. Také v přehledu tanců lidových podány jsou zprávy z některých sbírek rukopisných posud nepovšimnutých, z nichž zejména upozorňuji na rukopis českých písní a tanců (viz str. 349) ze začátku tohoto století, jenž byl pořízen od Frant. Ant. hraběte z Kolovrat Libšteinského, a byl základem známého Rittersberkova vydání českých písní r. 1825. Všeho podobného tuto nevyčítám. Koho to bude zajímati, snadno se již dohledá všeho hlavně v poznámkách, kde jsou zevrubné názvy památek staročeských i vysvětlivky příslušné. Poznámky jsou připojeny až na konec knihy, aby nerušily z četby těch, kterým nejde o prameny. Kromě toho činily by poznámky pod čarou v textu při množství obrázků nemalé nesnáze technické.

Děkuji srdečně **všem**, kdož mně při této práci jakýmkoli způsobem přispěli. Zejména děkuji pí. *Ren. Tyršové* za vzpomínku na první Šibřinky Sokola Pražského (viz str. 332—334). Slč. *B Havlíčkové* děkuji za vzácnou ochotu, s jakou zdařile nakreslila většinu vyobrazení pro tuto knihu. (Jsou opatřeny monogramem B. H.) Také p. *Vojt. ryt. Královi z Dobrévody* děkuji za řadu kreseb. Panu kustodovi umělecko-průmyslového musea v Rudolfině *F. A. Borovskému* vzdávám díky za laskavou pomoc a radu při shledávání vyobrazení tance. Panu prof. Dru. *Z. Wintrovi* děkuji za výpisky z archivních záznamů, kterých se podrobně dovolávám na místech, jichž se týče. Pánům Dru. *Jos. Scheinerovi* a *Ferd. Tallowitzovi* děkuji za ochotné zapůjčení vyobrazení, jak vypadaly zvací lístky k Šibřinkám.

V Kostelci u Vorlíka, dne 10. srpna 1894.

Č. Z.

OBSAH.

Strana

Předmluva . . . . VII—IX

Kniha první.

Tanec v zemích českých z doby nejstarší až do začátku věku XIV.

Kapitola první. Slovanské názvy v době nejstarší (ples, tanec) a zprávy o hudbě i tanci u Slovanů. Úvod (1). Jazykozpyt o názvu tanec a ples. Gotské „plinsjan" a slovanské „plęsati" (2). Hudba a zpěv u Slovanů. Ermenricus Augiensis o Slovanu tančícím (3). Vyobrazení hudby a tance na freskách chrámových v Kyjevě (4) . . . . 1—4

Kapitola druhá. Dohady o nejstarším způsobu tančení. Dohady, že nejstarší způsob tančení shoduje se s dětskými hrami do kola, doprovázenými posunem a zpěvem (4—5). Vyobrazení tance kolového z r. 1550 (5). Hry dětí slovanských. Lidové hry obřadné. Tance kolové u Slovanů (6—7) . . . . 4—7

Kapitola třetí. Pohanské tance obřadné, jejich zápovědi od církve a zkazky o neposlušných tanečnících zakletých. Tance pohanské a tance u prvních křesťanů (7—8). Západoevropské církevní zápovědi tanců na hřbitovech a v kostelích (8). Tance v nábožných hrách divadelních (8). Církevní zápovědi tance u Slovanů (9). Pověsti středověké o tanečnících na hřbitově zakletých o vánočních svátcích od kněze (9—10). Podobná zkazka slovenská (10). České pověry o trestech tanečníků v čas zapověděný (10—11). Zápovědi tanců svatojanských (11) a pohřebních (11—12). Zápovědi staročeské (12—13) . . . . 7—13

Kapitola čtvrtá. Zprávy nejstarších letopisců českých o tanci. Kosmova zpráva o tanci roku 1092 (13). Synodalní řád z r. 1267 o tancích se židy (13). Zprávy Petra Žitavského o tancích v Čechách ve stol. XIII. a XIV. (14). Tance řemeslnické (řezníci a kožišníci) v Praze r. 1308 (14—15) . . . . 13—15

Kapitola pátá. Tanec za vlády rytířského mravu. Žertéři. Způsob tančení (15—16). Tance lidu západoevropského (16). Tanec Ridewanz (16). Petr Žitavský, František Pražský a Štítný touží na novotu tanců u Čechů ve věku XIV. (17—18). Žertéři, smiechovalové baví lid při slavnostech hudbou a tancem (18—19) . . . . 15—19

Kniha druhá.

Tanec ve století XIV. a XV.

Strana

Kapitola první. Hudební nástroje a hudebníci. Názvosloví staročeské. Hudec. Pištec (21—22). Bubeník. Trubač (22). Hudebníci v Čechách ve věku XIV. (23). Hudební nástroje: Kobza (23—25). Húsle (25—26). Lučec, kolovratec (26—27). Ručnicě, křídlo (27—28). Loutna (28—29). Kvinterna. Bardún. Rota. Rybebka (29). Žaltář, slavník (30). Viola. Píšťaly (31). Šalmaje, floitna (32). Dudy, kozice (32—33). Kór. Trúba (33). Bubny (34—35). Zvonky. Skrovadnice. Strmen. Varhany (36). Guillaume de Machaut o hudbě na dvoře Karla IV. (36—38) . 20—38

Kapitola druhá. Tanec u Čechů ve věku XIV. a jeho záliba u světských i u duchovních. Tance při slavnostech. Taneční mistři v Praze za věku XIV. (39). Tance v krčmách (39—42). Pokuty tanečníků hříšných (42—43). Záliba duchovních v tančení (43—44) . 39—44

Kapitola třetí. Mravokárci Milič, Waldhauser, Štítný, Hus, Rokycana, Jan z Příbramě, Koranda, Chelčický proti tanci. Tanečníkům nedovoleno podávati Tělo Páně 44—49

Kapitola čtvrtá. Tanec sv. Víta a tanec smrti. Pověry a pověsti o tanci sv. Víta (49—50). Průvody ztřeštěně tančících proti „černé smrti" (50—51). Odkud název? (52). Tanec Modestův a svatojanský (52). Mylné dohady bájeslovné o tanci sv. Víta a Svantovíta (53). Tarantismus (53.) Svatovítský tanec v Čechách (53—54). Posavadní průvody tanečníků na pouti v Epternachu. Tance v přítomnosti biskupově v městech dalmatských (54). Jak vznikl „tanec smrti" (54—56). Maccaberovy tance s kostlivcem na hřbitově. Tanec Maccaberův (56). „Tanec Machabejských" (57). Holbeinův „Tanec smrti" (57). Staročeské zkazky o tanci smrti (57). České vydání Holbeinových rytin od Jiřího Melantricha z Aventinu s připojenými obrázky, otištěnými z původních, posud zachovaných dřevořezeb Melantrichových v Museu království českého (57—60) . . . . 49—60

Kapitola pátá. Tanec selský, lidový. Posměšky o tanci selském, bujném, nemírném. Marnotratnost při oděvu k tanci (61). Tanec selský podle popisu rýmovníka staročeského (62). Český tanec venkovský pod lipou podle líčení Boh. Hasišteinského z Lobkovic (63) 60—63

Kapitola šestá. Tanec panský. Tanec při turnajích (63). Způsob tance panského a jeho vyobrazení (64—66). Shoda Wolgemutovy rytiny tanečníků s nástěnnou malbou panského tance na Zvíkově, tak zv. „svatebního průvodu pánů ze Svamberka" (67—70). Výjevy při taneční zábavě pánů staročeských (70—74). Ohrady k tancování, tanchauzy na sloupech. Tance na Hradě Pražském (75) . . . . 63—75

Kapitola sedmá. Tanec ve zbroji (mečový) a pochodňový. Tance mečové ve starověku a středověku. Mečové tance cechu nožířského v Norimberce (76). Cechovní tance chasy soukenické v Chebu (76 77). Tance šermířské (78). Mečový a pochodňový tanec pánů českých v Kolíně vedením Lva z Rožmitála (78—79). Tanec mečový ve Vratislavi r. 1620 (79). Staročeské názvy „tanec ve zbroji", „tanečník zbrojný" (79). Tance mečové při masopustních zábavách lidových jinde i v Čechách (80). Způsoby tance pochodňového (80). Fantastické dohady o jeho významu bájeslovném (80—81). Tanec pochodňový při svatebních obřadech na královském dvoře v Berlíně (81—82). Tance pochodňové v Čechách, na dvoře krále Vladislava r. 1477 (82—83) . . . . 76—83

Kniha třetí.

Tance ve věku XVI. a v první polovici věku XVII.

Strana

Kapitola první a druhá. Mravokárci touží na tance. Výčitky mravokárců cizích (84). Proti tanci brojí Letopisy Trojanské, Řehoř Hrubý z Jelení, Adam Šturm z Hranice (85). Adam Klement Plzeňský, Havel Žalanský (86), Jan Robínek Pražský, Nathanael Vodňanský, Bartoloměj Javorský, Boleslavský (87), Kirmezer (88). Tresty žen tancechtivých v pekle (89). Marné výmluvy tanečníků (89—90). Stesky Otty z Werdmillera, Václava Dobřenského, Jana Mladšího Flaxia z Čenkova, v Lamentaci země moravské, v divadelní hře o Werwasovi a Lupusovi (91—93). Rozjímání Jana Thadea Mezeříčského o tanci (93 - 95). Tresty neposlušných tanečníkův a tanečnic. Tomáš Placalius Pražský o trestu nemírného tance (96). Kněz Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi zastává se tance a nezapovídá ho v čas vhodný podle zprávy Tannerovy (97—98) . . . . 84—98

Kapitola třetí. Jednota českobratrská proti tanci. Zápovědi tance v řádech českobratrských (98—99). Kázání českobratrské proti tanci ve sborníku, zakoupeném r. 1893 do Musea království českého (99). Co jest tanec? (100). O původu tance. Tabanec, tanec (101). Tance za starověku (102—103). Smí křesťan tancovati? (104). Potupa tance (105). Zápovědi tance u křesťanů (106). List šlechtičně staročeské o tanci (107). Co je tanec? (108). Tanec lidový neslušný (109). Literárně-historické zprávy o tomto českobratrském traktatu o tanci (110) 98—110

Kapitola čtvrtá. Spis Šimona Lomnického z Budče o tanci, vydaný r. 1597. Vzácnost této knihy (110). Její charakteristika, plný název a věnovací list Petrovi Vokovi z Rožmberka (111—113). Úvodní rýmování o nezpůsobném tanci lidovém (114—116). Přehled obsahu (116). Co je tanec? (117). Ďábelský původ tance (118). Tresty tanečníků (119). Tance v neděli a svátky (120). Lidový tanec „hrách a kroupy“, jak se tančil, jaký byl popěvek při něm (121). Tresty pískačů a tanečníků (122). Lomnický kárá ženy vyšňořené k tanci (123). Pýcha ženská bývala prý trestána (124). O nošení cizích vlasů z pýchy (125—126). Potupa tanečníků (127). Proti suknim ocasatým (s vlečkami) při tanci (128). Pekelná muka tanečníků (129). Kristus v tanci posmíván (130). Nářek tanečníků v pekle (131). Výstražné rozprávky o trestech tanečníků (132—133). „Předák“ v tanci (134). Roucho nádherné při tanci (134—135). Jak tanečníci hřeší proti desateru přikázání (136—137). Tanec hříchem smrtelným (138). Jak dále hřeší tanečníci (139—140). Kdo se dívá na tanec, hřeší (141). Výmluvy tanečníků (142). Domluva pannám (143). Kdy tanec dovolen (144). Tance počestné (145). Jak má pobožný tančiti (146). Souhrn výčitek proti tanci (147). Doslov a omluva Lomnického (147—149) . . . . 110—149

Kapitola pátá. Tob. Mouřenína spis o líčidle tancechtivých panen a paní z r. 1594. Jeho vzácnost literárně-historická (150). Plný název a úvod (151). Odkud líčidlo pochází (151—153). Kterak se líčidlo užívati má (153—154). Co líčidlo působí (154—156). Proč líčidlo dobré jest (156). Které líčidlo nejlepší bývá (156—160). . . 150—160

Kapitola šestá. Sněmovní i jiné zápovědi tance. Řád sněmovní v Brně r. 1526 proti tancům (161). Řád sněmovní v Čechách r. 1566 proti tančení (161). Zápovědi venkovanům po Čechách a na Moravě ve stol. XVI. a na zač. stol. XVII. (162—163). . . . . 160—163

strana

Kapitola sedmá. Kde se tancovalo. Tance na návsích a na náměstí, kolem stromu, kolem máje (163—165). Ohrada k tancování. Dům taneční (165). Tance na radnici (165—166). Poplatek „taneční“ (166) 163—166

Kapitola osmá. Kdy se tancovalo. Tance v neděli a ve svátek (166—167). Výčitky kněžstva (168). Rvačky při taneční zábavě v neděli a ve svátek (168—169). Zákazy tanců v neděli v Praze ve druhé polovici věku XVI. (170). Tance masopustní, májové, obžinkové, na pouti a na trzích (171). Tance posvícenské a svatební, dlouho trvající (172—173) . . . . 166—173

Kapitola devátá. Způsob tančení. Druhy tance podle Sim. Valecia: ženský, mužský, městský, sedlský, lidí urozených tanec, tanec smíšený (173—174). Dva druhy tance podle obrázků i zpráv staročeských (174—175). Předtanečník, skočec, předák (176—177). Tančení kolem (178—179). Tanec žebráků (179). Tanec selský (180). Panna, která při tanci košíčkem dávala a vybírala si při volbě tanečníků, potrestána (181—182). Tanec přerušený klekáním po modlitbě opět pokračuje (182—183). Tance umělé, tanečníci potulní, kočující (183—185) . . 173—185

Kapitola desátá. Lidové tance. Zpráva Dačického o tanci „kotek“, podnes znám v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku (185—187). Tance točivé a honivé zapovídány ve Slezsku r. 1551 v řádech města Krnova (183). Tanec „ovad“. Zápověď tance točivého ve Vratislavi r. 1583 a v zemském zřízení Horno-lužickém (189). Tanec honivý, u Poláků tehdejších „goniony“ (190). Tanec „cenar“ (zäuner) ve Slezsku a v Polsku (190—191). Tance „hrách a kroupy“, vrták, vrtěná (191). Tance v krčmě staročeské (192). Vyobrazení tance selského při slavnostní střelbě r. 1578 (193). Tance svatojanské a jejich vyobrazení (194—195). . . . . 185—195

Kapitola jedenáctá. Tance modní, vlaské, balletу. Tance modní zanášeny do Čech (195—196). Tance modní ve Slezsku v XVI. století: tanec „Zwölfmonatstanz“, „umrlec“ (Todtentanz), tanec polský, kapriolový, točivý, cenar, předtanec, holubec, „Schmoller“ (196). Obliba tanců vlaských u nás. Tance vlaské v Plzni r. 1555 (197—198). Tanec „gagliarda“ a „pasomezy“ u nás oblíben (198—199). Lékař Guarinoni líčí tance modní v Praze za Rudolfa II. (199—200). Chvála vlaských tanečníků (200). Kniha Ces. Negri z r. 1604 o tancích vlaských, chovaná v universitní knihovně pražské, bývalý majetek dvorského úředníka v Praze na začátku věku XVII., a vyobrazení tanců v ní (201 až 202). Ballety: 1. historické, 2. mythologické, 3. poetické. Maršálek Bassompierre o balletu v Praze r. 1604. Francouzský ballet (202). Zápisy kardinála Arnošta hrab. Harracha o balletech v Praze i po venkově, v Řečici. Ballety v Praze pořádané ve stol. XVII. od generála Corone (203) . . . . 195—203

Kapitola dvanáctá. Staročeská pověst o tanci, vzbuzeném neodolatelnou hudbou kouzelnou, a pověsti příbuzné látkou nynější lidové zkazky o Švandovi dudákovi. Studie Boltova o pohádce o nuceném tanci v trní (204). Německou skladbu s touto látkou od Dietricha Albrechta upravil po česku r. 1604 Tob. Mouřenín Litomyšlský a vydal tiskem (204). Poměr originálu německého a staročeského vydání Mouřenínovy „Historie kratochvilné o jednom sedlském pacholku, kterak u sedláka za tři groše sloužil a o poběhlým židu“ (205). Otisk této historie ze staročeského vydání (205—217). Varianty pověsti o kouzelném nástroji hudebním, jenž vábil k tanci, a pověsti o Švandovi (217—218).

Strana

Cizí pověst o hudci, jenž hrál na šibenici sboru ďábelskému z r. 1649 a příbuzné pověsti staročeské (219—220). Rulíkovy a Krolmusovy zprávy o dudákovi Švandovi (221). Krolmusova zpráva o dudákovi, jenž nesměl děkovati sboru pekelných tanečníků „Zaplať Pán Bůh“ (222). Jak. Malého pověst o Švandovi dudákovi v nynější podobě a její zpracování od Tyla v „Strakonickém dudáku“ (222) 204-222

Kapitola třináctá. Zkazky o tancích čarodějnic, příšer a o tancích ďábelských. Žalanského výklad o nočních tancích čarodějnic (223). Přiznání lidí čarodějných, že k těmto tancům zalétali (224). Skutečné schůzky lidí čarodějných k nočním tancům (225). Tance nastrojené ďábelskou mocí (225). Trest nevěrné panny o tanci svatebním (226) . . . . 223—226

Kapitola čtrnáctá. Lidové zkazky o tančícím slunci. Pověsti lidové, že slunce o vánocích a velikonocích podle vzoru pozemšťanů radostí si poskočí a výklady tohoto domnělého tance, prosté i učené v latinské dissertaci . . . . 226—228

Kapitola patnáctá. Tanec v lidových úslovích, pořekadlech a hádankách staročeských . . . . 229—231

Kapitola šestnáctá. O hudbě a hudebnících. Studie Dra. O. Hostinského o světských písních lidu českého v XVI. stol. (231). Chvála hudby (231). Hudba při vychování děvčat zbytečností (232). Planetníci a lékaři staročeští o hudbě (233). Účinky hudby (234). Zastavenička (235). Kapela pánů z Rožmberka a její řády (236). Instrukcí pozounéřskému sboru v Starém Městě Pražském r. 1585 (236—237). Řády poctivého pořádku muzikářského na Starém Městě Pražském r. 1677 (237—239). Kapela císaře Rudolfa II. v Praze (239). Hudební nástroje staročeské za věku XVI. (240). Loutna (241). Kytara (242). Družstvo pro pěstování umělé hudby v Praze (collegium musicum) r. 1616 a jeho stanovy (242) . . . . 231—242

Kniha čtvrtá.

Tance v druhé polovici věku XVII. až do nové doby.

Kapitola první. Mravokárci brojí proti tančení. Cizí knihy proti tanci (242). Kazatelé Barner, Náchodský, Táborský, Veselý a Koliandr proti tanci (242—243). „Calanisirování“ ženám podle kazatele Grubera. Písničky proti tanci (246). Satirické rýmování Jiřího Volného o tanci (246). K. Rossignoli, Kolman Hendl, J. Kleklar a K. Račín o hříšnosti tance (246—247). Zpráva Balbínova o sošce Panny Marie na Sv. Hoře v čase tance masopustního (248). Výčitky Vojtěcha Martinida a Šteyera (248). A. Koniáš a Klugar o trestech tanečníků (249). Rozjímání Alexia de Segala o hříšnosti tance (249—250). Hana tance u Beckovského (250—251). Tance v neděli, o pouti, posvícení, o masopustě podle zpráv u Šteyera, Jana Mauricia Martini, u Fabricia, u J. Steidla a Nitsche (251). První tancovala prý Eva v ráji. Moravská pověst o tom (252). Varovný hlas Fel. Kadlinského (252) . 242—252

Kapitola druhá. Zápovědi tanců. Zákaz tance r. 1659 na sněmu. Zápovědi tanců v řádech městských i venkovských (253). Zápovědi tance duchovním (253—254). Zákony o zábavách tanečních za věku XVIII. . . . . 253—254

Kapitola třetí. Tance modní za věku XVII. a XVIII. Výklad všeobecný o tancích oblíbených za věku XVII. a XVIII. (254—255).

Heslo „A la mode“ zdomácnělo u Čechů (255—256). Bílovského zprávy o uvedených modních tancích a jejich figurách v Čechách s názvy zkomolenými: sarabandas, currantas, tracanar, boreas, gagliardo, francouzské a španělské tance, kapriole, reverentias, repressí, passady, spazady, recazady, florety, bontady, cadenzae, retirady, volti, pravady (256—257). „Tanců mistrové“ (257—258). Vyučování tancům (258). Koniášova zpráva o tancích sarabande a courante (258). Francouzské minue (minety) u nás (259). Moda podivná při tanci (259) . 254—259 Strana

Kapitola čtvrtá. Cech mistrů tanečních v Praze v XVIII. věku. Taneční mistrové vůbec. „Skočootačníci“ (tanečníci). Cechovní řády mistrů tanečních v Praze z r. 1788. Jeho členové řemeslníci, nejvíce ševci. Tančili ballety a tyto tance s jmény německými a francouzskými, znetvořenými: „Winkelseegen; Pražský marionett; Paspje vandri, sardini, spanier, burgund, lafrans, anšu; Menuet damor, menuett dekoll, pastorell, madlot fransé lašurš; Schwerdttanz, Schwerttobia,“ francouzské, švábské a selské tance. Čeho bylo potřeba k dosažení mistrovství (261). Tance prý důležité pro tehdejší řemeslníky (262). Akademický mistr taneční (263). Štěpánkova hra divadelní o panu Šídlovi, mistru tanečním. Tancovati „vymetov“ (263). Taneční mistři v letech třicátých a čtyřicátých v Praze, jejich skladby a vzájemná horlivost i řevnivost (263—266). . . . . 260—266

Kapitola pátá. Lidové tance za věku XVII. a v první polovici věku XVIII. Tance hanácké. Dačického popis, jak lid i měšťané se bavili při tanci (266—267). Honiti kota, karytona (267). Český tanec do kola. Tance svatojanské (268). Tance a obyčeje při slavnosti májové ve věku XVIII. podle popisu Jana Jeníka rytíře z Bratřic (268—270). Chození s králem (270). Masopustní tance řeznické a při tom zábavy s koží (270). Tanec řetězový a ovčácký r. 1750 (270—271). Ustanovení o tancích svatebních v artikulech společenstva muzikantův a družbů v Čáslavi r. 1725 (271—272). Rvačky při tanci (272). Len a konopí při masopustním tanci (273). Obliba tanců hanáckých („hanakisch“). „Hanácké“ svatby při dvorských zábavách o masopustě. „Hanácké“ opery a jejich skladatelé (273—274). Bílovského zpráva o tanci hanáckém (274) . . . . 266—275

Kapitola šestá. Tance při slavnostech korunovačních r. 1791 a 1792. Slavnost venkovská v Ovenci. Tance selské (275—276). Posměšná skladba o této slavnosti (277—278). Korunovační bály (278—279) . . . . 275—279

Kapitola sedmá. Bály a reduty ve stol. XVIII. a v první polovici věku XIX. Bály masopustní v semináři svatováclavském (279). Bály společenské („societét-bály“). Jejich uzavřenost (280—281). Bály privátní (281). Tance tehdejší: polonaise, gavotta, eccossaise, galopp, mazurka, contredanse, cotillon, quadrille, ländler, steirisch, valčík (282). Dvorní reskript z r. 1758 proti tancům v Čechách. Menuet, rejdovák na panských plesích (283—284). Básně a epigramy o zábavách tanečních (284—285). Tance na Barvířce (Žofínském ostrově, 285). Na společenském bále na Žofíně (286—287). Ples domácí. V pražské redutě (287—288). Bály panské, měšťanské a obecné. Plesy umělecké (289—290). Umělecký bál „v přestrojení“ (291—292). Bál výboru kupectva na Hradě Pražském (292—293). Plesy ostrostřelecké (294). Lístky tanečního pořádku plesu uměleckého (295—298). Z bálů v letech čtyřicátých (298). Reduty u Vusínů (299). Zábava na redutách (300). Stesky na reduty neveselé (301). České merendy (302—303).

Strana

Bály kandidátů veškerých práv a bály dobročinné (304—305). Bály dětské (306) . . . . 279—306

Kapitola osmá. „České bály“ a jejich význam. Význam českých bálů při šíření českého jazyka v společenském životě po městech českých (306—308). Zárodek českých bálů v Kajetanském domě. Přípravy Tylovy k prvnímu českému bálu. Posměváčkové (308). Na prvním bále českém r. 1840 (309—310). Nadšení z tohoto bálu (310 až 311). Přípravy k druhému bálu (312). Na druhém bále českém (313). Třetí bál (314—316). Bálové „Pomněnky“ (317—318). Vlastenčení na bálech (318—319). Český bál r. 1843 (320). Český bál v Plzni r. 1844 (321). České besedy (322). Tyl o „českém“ bále r. 1848 (323). Slovanské bály ve Vídni (324—328). Besedy ve Vídni (329). „Národní tance“ na Slovensku (330). Merendy studentské (331). Linkův český salonní tanec „Beseda“ (331—332). R. Tyršové vzpomínka na první Šibřinky Sokola pražského (332—334) . . . . 306—334

Kapitola devátá. Polka. Zprávy o vynalezení polky. Anna Chadimová-Slezáková v Kostelci n. L. (334—335). Odchylný Douchův výklad o původu polky (338). O „národní“ hudbě taneční k polce (339). Polka ve Vídni, v Paříži, v Miláně (340). Srezněvskij o polce. Polka v Petrohradě (341), v Londýně, v Kalkutě (342). Rozmanité druhy polky (343). Výklady cizí o polce (346) . . . . 334—346

Kapitola desátá. Národní tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Tance národní (346). Žerty z tanců venkovských (347). Lidové tance v Čechách (348—362). Tance na Moravě (363—371). Tance ve Slezsku (371—372). Tance na Slovensku (372—377). Tance národní v nynější době (377—378) . . . . . . 346—378

Kapitola jedenáctá. Paběrky o hudbě. Muzika nejlahodnější na sedm louten. Platy hudebníkům (378). Záliba Čechů v hudbě. Zastaveníčka (379—380). Hudba při východě děvčat (380). Hudba lidová: dudy, kolovrátek, cymbál (380). Dudácký koncert v Praze r. 1769 (381). Harmonika r. 1787 v Praze (382) Hudba „školních pomocníků“. Čáry při muzice (383) . . . . 378—383

Kapitola dvanáctá. Mravokárci proti tančení v nové době. Moderní mravokárci proti tančení (383—385). Tanec hříšný a nezdravý (386). O masopustě (387). Básně mravokárné (388). Satira o tanci r. 1894 (389—391) . . . . 378—391

Seznam vyobrazení.

Strana

Č. 1. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Staroruští hudci a tanečníci. Fresková malba chrámová v Kyjevě z XI. věku 3

č. 2. B. Havlíčková, Kolový tanec seveřanů. Z knihy Olaa Magna, vydané v Římě r. 1550 5

č. 3. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Hudec a tanečnici za vlády romantismu rytířského. Z rukopisu knih. v Abbeville 17

č. 4. B. Havlíčková, Tanec za vlády romantismu rytířského. Z rukopisu Manessova 18

č. 5. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Žena hrající na kobzu. Z Velisl. bible . 23

č. 6. Týž, Hoch s kobzou. Z Velisl. bible 23

Strana

č. 7. Týž, Anděl hrající na kobzu. Z Pass. Kunhut. 24
č. 8. Týž, Žena hrající na housle. Z Velisl. bible 24
č. 9. Týž, Anděl hraje na housle. Z nást. malby na Karlově Týně 25
č. 10. Týž, Anděl hraje na lučec. Z nást. malby tamtéž 27
č. 11. Týž, Žena hrající. Z rukop. Mittelalt. Hausbuch 27
č. 12.—13. Týž, Hudba andělská. Nást. malba na Karlově Týně 28
č. 14. Týž, Anděl hrající na rybebku. Z Pass. Kunh. 29
č. 15. Týž, Žena se žaltářem. Z Velisl. bible 29
č. 16. Týž, David hrající. Z rukop. kapit. knih. svatovítské 30
č. 17. Týž, Ze Zrcadla lidského spasení. Ruk. Musea král. č. 30
č. 18.—19. Týž, Hudci ve Velislavově bibli 31
č. 20.—21. Týž, Hudba andělská v Passion. Kunhutině 32
č. 22. Týž, Bronzová figurka šaška dudáka. Z Neuberk. sbírek v Praze . . 33
č. 23. B. Kutina, Dudák staročeský. Z kanc. husitského r. 1480 33
č. 24. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Dudák staročeský. V rukop. univ. knih. pražské 34
č. 25. Lad. Peprný, Dudák slovenský v kanc. senickém 34
č. 26. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Anděl hrající. Nást. malba na Karlově Týně 34
č. 27. Týž, Hudec ve Velisl. bibli. 34
č. 28. Týž, Anděl s troubou. Z Velisl. bible 35
č. 29. Týž, Trubači. Z Velisl. bible 35
č. 30. Týž, Anděl s troubou. Nást. malba na Karlově Týně 35
č. 31. Týž, Trubač. Z Kutnohorské bible 36
č. 32. Hudci v Liber viaticus. Rukop. v knih. Musea král. českého. (Snímek fotografický.) 36
č. 33. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Žena bubnující. Z Kutnoh. bible . . . 37
č. 34. Týž, Sv. Cecilie v kapli sv. Kříže na Karlově Týně 37
č. 35. Týž, Žena hrající. Z Kutnoh. bible 37
č. 36. Madlenka Wanklová, Hudebníci v Olomoucké bibli z r. 1417 38
č. 37. B. Havlíčková, Tanec sv. Víta v Epternachu. Rytina P. Breughela . . 51
č. 38. B. Havlíčková, Tanec smrti. Dřevořezba z r. 1500 55
č. 39.—44. Dřevořezby z českého vydání Holbeinova Tance smrti od Melantricha r. 1563. . . . . 59—60
č. 45. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Výjev z panské zábavy taneční. Z rytiny M. Zasingera 64
č. 46. Týž, Panský tanec v západní Evropě ve stol. XV. Z rytiny Israela v. Meckenen 65
č. 47. Týž, Potrestaní tanečníci štědrovečerní. Z rytiny M. Wolgemuta. . . 67
č. 48. Týž, Tanečníci při hodokvasu knížecím. Z rytiny Grüningerovy . . . 67
č. 49. Panský tanec na Zvíkově, upravený od P. Maixnera 68
č. 50. B. Havlíčková, Lid vítá tancem vítěze. Z Kutnoh. bible 69
č. 51. P. Maixner, Panský tanec. Nástěnná malba na Zvíkově před opravou od téhož umělce . . . . 71—73
č. 52. B. Havlíčková, Tanec mečový a s obručemi. Z vyd. Olaa Magna . . 77
č. 53. B. Havlíčková, Tanec mečový. Tamtéž 77
č. 54. B. Havlíčková, Věrné vyobrazení západoevrop. tance pochodňového z r. 1463. Z malby na dřevě v Tournay v Belgii 81
č. 55. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Šimon Lomnický z Budče r. 1594 . . . 112
č. 56. Šimon Lomnický z Budče r. 1614. Otisk z původ. štočku staročeského 113
č. 57. B. Havlíčková, Tanec lidový o májové slavnosti v záp. Evropě. Z rukop. v Nár. bibl. v Paříži 164
č. 58. B. Havlíčková, Tanec lidový ve Francii. Dřevoryt v knize Livre d'heures 165
č. 59. B. Havlíčková, Tanec na venkovské slavnosti francouzské. Z knihy Sandrin ou verd galant 165

Strana

č. 60. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Tančící šlechtic. Z Jodoci Amani Charta lusoria r. 1588 177
č. 61. Týž, Tanec kolem zlatého telete. Z knihy Lomnického o tanci r. 1597 177
č. 62. B. Havlíčková, Tanec kolem zlatého telete. Z bible vyd. v Praze r. 1570 179
č. 63. B. Havlíčková, Tanec kolem zlatého telete. Z bible Melantrichovy . . 181
č. 64. B. Havlíčková, Tanec šašků. Z rukop. v Oxfordě 183
č. 65. V. Král ryt. z Dobrévody, Tanečníci. Z rukop. Mittelalt. Hausbuch . 184
č. 66. Týž, Tanec o prsten. Rytina Israela v. Meckenen 185
č. 67. Týž, Tanečníci. Rytina Israela v. Meckenen 186
č. 68. Týž, Selský tanec německý. Rytina A. Dürera 188
č. 69. Týž, Tančící sedlák. Z Jodoci Amani Charta lusoria r. 1588 189
č. 70. Týž, Tanec šaška se ženou. Z karty Germ. Musea 189
č. 71. B. Havlíčková, Tanec lidový v krčmě. Nást. malba v Basileji 190
č. 72. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Hra a tanec v krčmě staročeské. Z traktatu Pán rady, vyd. r. 1515 192
č. 73. Týž, Selský tanec při slavnostní střelbě ve Cvikově r. 1573. Z pamětní rytiny souvěké 193
č. 74. B. Havlíčková, Tance kolem ohně. Z knihy Olaa Magna 194
č. 75. B. Havlíčková, Tanec „galliarde“. Z knihy J. Tabourota, Orchésograhie, r. 1588 199
č. 76. B. Havlíčková, Tanec měšťanský v Gdansku. Z knihy o kroji tamějším, vyd. r. 1601 200
č. 77. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Staročeská panna vyšňořená k tanci. Z Paprockého spisu Panna, vyd. r. 1602. 201
č. 78.—85. Návody k tancům vlaským. Z knihy Cesare Negri, Nuove inventioni di balli, vyd. v Miláně r. 1604. (Exemplář univ. knih. pr.) 207—210
č. 86. B. Havlíčková, Tanec duchů. Z knihy Olaa Magna 224
č. 87. Lad. Peprný, Hudci v kancionale senickém z r. 1692 241
č. 88. M. Wanklová, Hudci v kancionale senickém 241
č. 89. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Tanec na svatbě staročeské. Z titul. listu knížky „Smlouvy svatební“ 257
č. 90. Týž, Taneční mistr. Rytina Weigelova z r. 1693 260
č. 91.—93. Lad. Peprný, Tančící mládež. Z kancionalu senického . . 272—273
č. 94. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Tančící párek. Z ryt. české stol. XVII. . 273
č. 95. Obžinkový vůz panství strakonického při korunovaci r. 1836, rytina ve sbírce kustoda F. A. Borovského 280
č. 96. B. Havlíčková, Bálové šaty na sklonku věku XVIII. Z Almanachu Götting. 282
č. 97. B. Havlíčková, Přípravy na bál. Rytina z r. 1806 283
č. 98. B. Havlíčková, Tanec. Rytina v Alman. Götting. r. 1801. 284
č. 99. B. Havlíčková, Schottisch. Rytina ve sbírce „Le Bon Genre“ 285
č. 100. B. Havlíčková, Tanec. Rytina od Debucourta 286
č. 101. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Tanec měšťanský o masopustě. Z českého kominického přání k novému roku l. 1837 289
č. 102. B. Havlíčková, Společenský ples v Praze v letech třicátých. Z časop. Erinnerungen 290
č. 103.—116. Lístky tanečního pořádku k I. a II. plesu uměleckému v Praze r. 1844 - 1845, kreslené od umělců tehdejších: B. Havránek, Walzer; K. Svoboda, Menuette, Mazur, Polka; A. Wiesner, Galopp; Kvido Manes a B. Havránek, Galopp; Müller, Polonaise; Koruna, Cottillon; B. Havránek, Quadrille; A. Wiesner, Quadrille; A. Lhota, Vignetta; Vacek, Menuett; K. Svoboda, Mazur; Bergmann, Polka . . . . . . 295—298
č. 117. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Ples r. 1845 při slavnostním zahájení státní dráhy v Praze v sálech Hradu Pražského. Podle litogr. programu této slavnosti 303

Strana

č. 118. A. Gareis, Český bál na Žofíně po letech šedesátých 304
č. 119. Český salonní tanec Beseda od K. Linka. Z obálky, vyd. r. 1868 . . 329
č. 120.—121. Vstupenky k Šibřinkám Sokola Pražského z r. 1865—1882. Z Památníku, vyd. na oslavu dvacetiletého trvání Sokola Pražského r. 1883 336—337
č. 122. P. Maixner, Polka. (Akvarel, maj. cís. rady p. B. Bondyho.) 341
č. 123. Jos. Mukařovský, Josef Neruda, skladatel první polky 344
č. 124. J. Koula, Tanec sedlácká. Terrakotové sousoší Slováků z okolí lanžhotského na zámku Miloticích u Kyjova. 345
č. 125. Titulní list Rittersberkovy sbírky českých národních písní, vyd. v Praze r. 1825 352
č. 126. P. Maixner, Tanec hulán. (Akvarel, maj. cís. rady B. Bondyho.) . . . 353
č. 127. P. Maixner, Skočná. Majetek téhož 360
č. 128. P. Maixner, Tanec obkročák (kovář) 361
č. 129. Vojt. Král ryt. z Dobrévody, Tanec na uvítanou císaře Františka I. r. 1833 362
č. 130. A. Liebscher, Moravská národní píseň. 368
č. 131. A. Liebscher, Královničky na Národním divadle v Praze r. 1889 . . 369
č. 132. Král s majíčkem (Královničky). Z návodu od L. Bakešové 1891 . . . 373
č. 133. Zadudej, dudáčku. Illustrace J. Manesa 378
č. 134. Em. Salomona sv. pána z Friedbbergu-Mírohorského, Kočující umělec s kolovratem 377
č. 135. Skupina hudců z Velké vsi na Uherskobradištsku na lidovém koncertu v Brně r. 1892. Fotografie J. L. Šichana v Brně 381
č. 136. Hudci a tanečníci z Velké vsi na Uherskobradištsku na lidovém koncertě v Brně r. 1892. Fotografie J. L. Šichana v Brně 385

OPRAVY.

Str. 30. řádek 18. shora čti: jmenován „žaltář“ nebo „žaltář deseti strun“... — Str. 31. řádek 5. shora čti místo čísla vyobr. 23. správně 27. a v následujícím řádku místo č. 22. správně 26. — Str. 231. číslo poznámky 4. patří k 1. řádku zdola. — Str. 286. řádek 7. shora čti číslo poznámky 15. místo 13. — Str. 295. řádek 1. zdola čti pořádku místo pářádku. — Str. 349. řádek 5. shora při názvu Erbenových písní oprav letopočet: 1864. — Dodatek. Str. 199. Mouřenínský tanec, o němž vypravuje Martin Kuthen ze Šprinsberka při líčení slavností na počest Ferdinanda I. r. 1558, je patrně cizí tanec Morisca, o němž viz podrobně Böhme, Gesch. d. d. Tanzes, I. 132—134.

Kniha první.

Tanec v zemích českých z doby nejstarší až do začátku věku XIV.

Kapitola první.

Slovanské názvy v době nejstarší (ples, tanec) a zprávy o hudbě i tanci u Slovanů.

Vedou obyčejně historikové tance dlouhými oklikami čtenáře do starověku, kdež ukazují, jak podle zmínek v bibli a podle rozmanitých narážek v nejstarších památkách literárních vůbec ode dávna tanec jakožto přirozený projev mysli veselé, rozjařené, vznícené nebyl zjev neznámý, jak tanec vhodně se družil k obřadným výkonům náboženským, ba jejich součástí podstatnou býval. Všeho toho nemíníme tu opakovati. Bylo a posavad často jest o tom psáno. Některým se při výkladech tohoto druhu do péra připlétají také dohady bájeslovné, výmysly čilé obraznosti, vynucené výklady, jimiž názor o vzniku a vývoji tance spíše bývá zatemněn, nežli objasněn. Sloh jejich, třeba květnatý, neozáří temna věků nejstarších tak, aby vznikala představa jasná, kterak teda máme si představiti nejstarší způsob tančení.

Nemíníme tu blouditi ve starověku po stopách již značně vyšlapaných a opakovati, kde všude první zmínky o tanci jsou zapsány. V poznámce [1]) uvádíme některé hlavní spisy, starší i novější, týkající se dějin tance, kdež je podán výklad o vzniku tance v nejstarších zprávách a pod. Jiných, kde jsou líčeny jednotlivé

druhy tance, budeme se dovolávati v dalším pásmu na místech, kde bude potřeba přirovnání a vysvětlení.

Chtíce tedy poznati bez klikatých úvodů dějiny tance v českých zemích, zastavujeme se nejdříve u názvu — „tanec“. Jdeme na radu k jazykozpytcům, jakého je původu. Pictet srovnávaje názvy tance u národův arijských, dokazuje, že slovo „tanec“ známo je takořka všem národům evropským s příslušnými ovšem obměnami, jež byly způsobeny rázovitými zvláštnostmi řečí u jednotlivých národů. Ukazuje řadou příbuzných názvů, že slovo tanec je společné slovo původu pradávného. [2])

Název „tanec“ podnes koluje po některých zemích slovanských, nikoli všude. Byl totiž v staroslovanštině znám název jiný, „plęsy, plęsba, plęsati“, název podnes rozšířený u Poláků, Rusů, a neneznámý také u starých Čechů. Tomu nasvědčuje na př. rýmování, že byl svčtec Jan Křtitel sťat podle vůle tančící ženy, jejíž tanec se zalíbil Herodovi. Staročeský rýmovník vyčítavě dí:

„A hlava svatého Jana
ženě plesající dána;
žena otce k tomu zbudí,
že z pravdy křivdu přisúdí.“ [3])

Potvrzuje to také záznam slovnikářský od mistra Veleslavína, jenž ztotožňuje slovo „plesati“ s názvy tancovati, skákati, skoky provoditi. [4]) Moderní název český „ples“ dobře podle uvedeného výkladu dostihuje významu téhož slova staročeského a slovanského.

Z četných dokladů slova „plęsati“ v památkách staroslovanských patrno, že věc, označenou názvem tímto, staří Slované znali, že provozovali plesy, tance již v dobách nejstarších. Významné a zajímavé svědectví o tom podávají tři místa v Ulfilově gothském překladě řecké bible, kdež řecký název tance přeložen časoslovem „plinsjan“. [5]) O původu slova toho vznikly vědecké spory. Obyčejně však dávána jest víra jazykozpytcům, kteří tvrdí, [6]) že gothský název tance „plinsjan“ vznikl ze slovanského jména tance — „plensati“ (plęsati). Zjev tento dokazuje, že před koncem IV. věku (Ulfilas zemřel r. 381) Gothové převzali od Slovanů název tance. [7]) Převzavše název, bezděky tomu přisvědčují, kterak u Slovanů tanec tenkráte, teda před koncem IV. století, byl pěstován a znám, ať již jako výkon obřadní při bohoslužbě pohanské, nebo také jako společenská, družná zábava.

Zjištěno nade vši pochybu uvedeným důkazem jazykozpytným, že tanec, „ples" byl starým Slovanům znám.

O hudbě a o tanci u Slovanů zapsány jsou různé narážky a zmínky v památkách středověkých, cizích i slovanských. Z nich vysvítá světle, že Slované hudbu milovali, znajíce rozličné druhy nástrojů, provázejíce hudbu zpěvem. Toho svědkem neméně spolehlivým jsou posavad slovanská lidová hudba a lidové písně, z nichž mnohé přese všechny změny, působené časovým rozvojem, podnes svědčí nepopíratelnou svérázností svojí o dávném původě domácím. Nechtíce opět vzdáliti se od směru, naznačeného názvem

Staroruští hudci a tanečníci. 1
Fresková malba ochrámová v Kievě z XI. věku.

této knihy, dovoláváme se Jagićovy snůšky dokladův o hudbě a zpěvu staroslovanském.[8]) Vzpomínáme krátce, jak podle zpráv arabských cestovatelů Slované v X. věku hrávali na husle, na osmistrunnou loutnu, na píšťaly.[9]) Také u spisovatelů byzantinských zaznamenány jsou zprávy o hudbě slovanské, na př. u Theophylakta, u Konstantina Porfyrogeneta ve věku X. a j.[10]) Z letopisců západoevropských vedle jiných zasluhuje pozornosti, kterak Ermenricus Augiensis zmiňuje se výslovně o Slovanu tančícím.[11]) Také v památkách slovanských roztroušeny jsou drobné zprávy, svědčící o zálibě v hudbě a v tanci, na př. u kronikářů polských.[12])

Slovné doklady o hudbě a tanci staroslovanském doplňujeme názornou kresbou hudcův a tanečníků staroruských, vyobrazených na freskách chrámových v Kievě, z věku XI. (Viz obr. č. 1.)

Hudci hrají tu na nástroj na způsob harfy, loutny. Jiní troubí a ostatní podle zvuků hudby tancem poskakují, při čemž jeden z tančících píská na flétnu a druhý doprovází hru údery pokliček, kovových talířů. Znázornění pohybu a ruchu tančících snažil se malíř zachytiti štětcem dosti pečlivě a přirozeně. Starožitná, vzácná památka poučuje, kterak si možná představiti primitivní tanec u Slovanů ve věku XI. [13]) Jiných kreseb, pokud víme, pro dobu nejstarší není. Z pouhých zmínek nejstarších o tanci nenabudeme představy, jak bývalo u Slovanů v dobách nejstarších. Proto pokusíme se doplniti mezeru pramenů historických pravděpodobným dohadem.

Kapitola druhá.

Dohady o nejstarším způsobu tančení.

O tom, jak staří za dob nejstarších tancovali, bylo mnoho bájeno beze všech důvodův, i byly také sestrojovány dohady pravděpodobné, přece však docela jistě nezaručené. Povšimneme si těchto dohadů cizích, jež obdobou nás přivedou k podobným dohadům o nejstarším tanci slovanském.

Zmínky o tanci na začátku středověku poučují, že na př. Langobardové chodili do kola, zpívajíce. Tak vypadal tanec obvyklý. [1]) Badatelé němečtí, zvláště Rochholz [2]) a Böhme [3]) hledajíce stopy tance nejstaršího, seznávali, že staré zprávy o způsobu tančení, chození tanečníků, seřaděných v kruhu, kroky posunovanými do předu, do zadu, na pravo, na levo a pod. za zvuku písní, hudbou doprovázených, shodují se jednak s tancem posavad známým tam, kde lid byl uzavřen před novotářským vlivem postupující kultury, jednak že se podobají patrně posavadním dětským hrám, doprovázeným nesložitými posuny a zpěvem.

Za příklad bývá uváděno, jak tancovali a podnes podle starých tradic tancují obyvatelé ostrovů, nazvaných Far-oer-y (ovčí ostrovy), jižně od Islandu. L. Debes v knize, vydané v XVII. věku, [4]) popisuje, že ostrované tito tancují o vánocích a na svatbách zvláštní, prostinký tanec. Chopí druh

druha za ruku a zpívajíce starodávné písně, pohybují se dokola. Podnes podle zpráv novějších utvoří kruh střídavě muži a ženy, zpívajíce postupují tři kroky v levo a tři kroky v pravo, po té chvilku postojí a ukloní se a pohybují se znova dále způsobem naznačeným.[5]) Tomuto tanci podobá se tanec Islanďanů rovněž starodávného původu, nazvaný „vikivaka“.[6])

Jak si máme představiti tento tanec seveřanů, vzdálených od ruchu vzdělanostního v jižní Evropě, ukazuje obrázek (viz č. 2.) z knihy Olaa Magna, kde znázorněn dřevorytem způsob, jak mužové a ženy sestoupli se v kolo a točí se s volnými posuňky podle zpěvů, opěvujících činy rekovných

Kolový tanec seveřanů. 2
Z knihy Olaa Magna, vyd. 1550.

předkův, a podle hudců hrajících. Dřevoryt tento je práce hrubá, ale přes to zachyceny jsou jednotlivé pohyby kola posunujícího se podle zvuků hudebních.

Toto pohybování podle taktu písně a příslušné hudby vykládají pravděpodobně uvedení badatelé za příbuzný zjev s některými hrami dětskými. Známo, že kulturní historikové přisuzují hrám dětským veliký význam. Ukázal vedle jiných Tylor, kterak dětské hry mimoděk po věky a věky udržují se v podání lidovém jako přežitky kulturní, v nichž zračí se po dlouhých dobách obraz zaměstnání, obyčejů, zábav lidí dospělých za časů pradávných. Také starodávný způsob tance, popsaný v starých zprávách a podnes udržovaný na osamělých ostrovech vlivem tradic, houževnatě zachovávaných z doby

staré a chráněných polohou země i povahou obyvatelstva, shoduje se se zábavami dětskými, při nichž děti podle zpěvu se pohybují, podle popěvků starého původu si hrají, postupují, točí se.

Pominouce podrobností a výčtu dětských her cizích, přecházíme k zábavám dětí českých a slovanských.[7]) Souhlasíme tu s názorem, jehož hájí Ludvík Kuba ve své studii o „Jihoslovanském kole".[8]) Také některé hry dětí českých a slovanských, na př. „Hela", „branka", „zlatý most", hra na králku, slovenská „Hoja Dunda, hoja", jihosl. „žmurki" a také známé „královničky" jsou jako hry národů jiných stáří ctihodného a svojí úpravou celkovou podobají se tanci, zábavě, při které se pohybuje kruh si hrajících určitými posuny a zpívá si při tom. O hrách těchto na konci knihy rozhovoříme se obšírněji a pokusíme se podati o nich některé zprávy historické.

Neváháme obdobně jako uvedení posuzovatelé dětských her cizích pokládati některé tyto české hry dětské za přežitek starých dob, za zábavu, která bezděky zachovala takořka prvek tance v moderním slova smyslu, za zábavu příbuznou s posavadními tanci u těch národů slovanských, kam západoevropský vývoj tančení svým vlivem tolik nezasahoval.

Dívejme se na starožitný „tanec", na jihoslovanské „k o l o", na příbuzný velikoruský „c h o r o v o d", běloruský „k o r v o d", polské tance při „sobótkách" a pod. Právem vykládá si Jihoslovan: „Tanac se tanca, ples pleše a — k o l o s e i g r a". Je tedy kolo společenská zábava, „hra", při níž kruh tančících, kteří se drží buď za ramena nebo křížem za ruce nebo za pasy, postupuje podle zvuků hudby a zpěvu napřed volně: krok — sun — krok v pravo, krok — sun — krok v levo. Pohyby potom bývají bujnější, skočnější, kruh tvoří rozmanité obrazce. O to však zde nejde. Z popisu základního rázu vysvítá, že kolo je společenská hra, (chceme-li říci) tanec původu starožitného, čemuž také nasvědčuje shoda jihoslovanského kola s ruskými chorovody.[9]) U nás Čechů nezachovala se tato podoba starodávného tance. Do styků s kulturním vývojem západoevropským byli Čechové zaplétáni jednak již vlivem polohy zeměpisné, jednak vlivem zájmů politických. Přes to však podobá se pravdě, že jako jinde, tak i u nás vyvinoval se tanec z prvků podobných, jejichž ohlas zaznívá v posavadním kole jihoslovanském, v hrách dětských a druží se souhlasně ke zprávám o způsobu tančení starodávného vůbec i podnes známého mezi lidem, kam rovněž nevnikal tak silně a účinně vliv novotářský, jak bylo vylíčeno.

Dohad tento vyžaduje ovšem dalšího ještě pátrání a opory ještě bezpečnější. Srovnáváme-li a uvažujeme, snadno uvěříme, že jihoslovanské kolo zachovalo prastarý ráz taneční zábavy, že je můžeme pokládati za zárodek tanců pozdějších a nynějších, při nichž ubylo vážnosti a jednotvárných, pravidelných pohybů, přibylo skočnosti zároveň s převahou živlu hudebního, s úbytkem živlu slovesného, zpěvného.

Kapitola třetí.

Pohanské tance obřadné, jejich zápovědi od církve a zkazky o neposlušných tanečnících zakletých.

Hlasatelé Kristova učení zápasili dlouho s krušnými překážkami, s houževnatým odporem. Křest nemohl rázem z lidového podání vypuditi snad v určitě stanovený den všecky starodávné obyčeje, bájeslovné výklady a oblíbené zábavy, které nerozlučně srostly se životem a bytem národním, přecházely vlivem děděných tradic takořka do krve z pokolení na pokolení. Böhme vhodně poukazuje, [1]) že vedle jiného také starodávné tance, provázené písněmi, skladbami, udržovanými v lidovém podání z věků prastarých, dlužno uvozovati ve styk s pohanstvím, ve styk s předkřesťanskými názory a obřady. Snadno odtud vyrozumíme, že církev neústupně potírajíc všeliké přežitky pohanství, brojila také s neúprosnou přísností proti tancům, zděděným z doby předkřesťanské a vyhlašovala tanec vůbec za hřích. Poohlédneme se nejdříve po všeobecných poměrech, aby potom poměrům v zemích českých, které s poměry všeobecnými souvisely a z nich vyplývaly, lépe a jasněji bylo porozuměno.

Činnost církve při odporu proti tanci byla na začátku znesnadněna tím, že pokřestěný lid nejen se nevzdával starodávných tanců, nýbrž snažil se beze všeho zlého úmyslu jimi oslavovati svátky a památky křesťanské. [2]) Vznikla pověst, že tance mezi obřady slavností křesťanských zavedl biskup v Neocaesarei Gregorios Thaumaturgos v polovici věku III. Tance tyto měly ovšem ráz vážný, zbožný. Píše-li Theodosius, že první křesťané v Antiochii tancovali v kostele a při hrobech mučedníků, nesmíme si tu představovati tanec skočný, bujný, spíše průvod vážně a pravidelnými posuny kráčející. Při tom šli mužové zvláště a ženy také, v řadách při zvuku nábožných hymnů.

Tanec tohoto druhu byl pokládán za obřad dovolený, a není tedy divu, že sv. Basilius ve IV. století pobádá k tanci, vykládaje, že také andělé v nebesích tancují. [3])

Časem však mizel vážný, důstojný ráz; tancováno bylo v předvečer a v noci před svátky. Tance tyto poklesly v pouhou zábavu a zavdávaly pak rozmanitými nešvary příležitost, aby církev je zapovídala. Roku 622 koncil vyhlašuje, že provázení slavností církevních tanečními průvody podobá se obřadům předkřesťanským, hříšným. Papež Řehoř III. r. 731 a Zachariáš r. 741 přísně horlili proti tancům vylíčeným. Apoštol Němců sv. Bonifacius († 755) zapovídá tyto tance. Roku 826 koncil v Římě znova kárá zvláště ženy, aby na místě posvátném netancovaly a nezpívaly způsobem nekřesťanským. Koncil v Avignonu r. 1209 nedovoluje oslavovati předvečer svátků tanečními hrami, a již r. 1227 koncil v Treviru opět přikazuje kněžím, aby nedovolili tančiti v kostele a na hřbitovech. Roku 1260 na koncilu v Cognacu znova brojí duchovní proti tancům nevážným v kostele a r. 1279 obnovena na koncilu v Pont-Audemeru i r. 1298 ve Würzburgu zápověď tance na místech posvátných anebo na hřbitovech. Jak byl obyčej zejména po hřbitovech tančiti zakotven v lidovém podání, ukazují další a další zákazy, na př. ještě r. 1438 koncil v Bourges horlí proti němu, ba ještě r. 1551 koncil v Narbonnu uznal za vhodné příkře se ohraditi proti světskému živlu, jenž stále nabýval obliby mezi lidem, proti tančení na hřbitovech.

Dlužno tu krátce vzpomenouti, že v XIII. století tance tyto, od církve kaceřované a vypuzené z obřadů chrámových jako příměsky světské, získaly vhodného útulku v žákovských hrách divadelních, tak zv. mysteriích. Příběhy biblické a legendy podávaly dosti příležitosti, aby k vážnému a nábožnému ději přidružily se výjevy veselejší, rázu světského. Na př. tresť podobenství o boháči a Lazarovi rozvedena byla v líčení rozmařilosti a rozkošnictví boháčova, při čemž tanec mohl býti provozován. Podobně hra o sv. Janu Křtiteli lákala skladatele, aby znázornil půvabný tanec dcery mstivé Herodiady, kterým byl Herodes tak uchvácen, že za to dal na vybranou dovedné tanečnici, jakou cenu si chce zvoliti. Pro tyto hry byly upraveny u kostelů, pravidelně na hřbitově plátěnné stany na ochranu proti žáru slunečnému a proti nepohodě, i byly nazývány podle tance — tančírny (choraria, ballatoria). Ukrátíme tu řeči o podrobnostech, jen ještě vzpomínajíce, kterak tance tyto ani ve věku XVI. nebyly vyhlazeny, ba ještě

r. 1617 arcibiskup v Kolíně nad Rýnem je zakazoval a hrozil církevními pokutami.[4])

Jako v západní Evropě, tak také u Slovanů záhy pokládán byl tanec za věc nečestnou, hříšnou, ďábelskou („běsovskou"). Dokazuje to klasobraní po staroruských památkách[5]) a zápovědi u Jihoslovanů, aby lid neslavil památek církevních zpěvy světskými, „tančením po způsobu ďábelském a chorovody," aby netancoval u kostelů na výroční hody, na př. o velikonocích, o letnicích a o vánocích.[6])

Proti tanci o vánočních hodech církev dlouho brojila. Aby lid byl odvrácen od tanců vánočních a zároveň aby mu církev pohrozila, jaký trest výrokem rozhorleného kněze zachvátil rozpustilé tanečníky, kteří rušili tancem a hudbou klid tichých vánočních hodů, často opakována byla ve středověku i zkazka, kterak tanečníci o vánocích před kostelem kletbou duchovního byli postiženi a musili tancovati, až arcibiskup, smilovav se nad nimi, zrušil moc kletby a osvobodil na smrt unavené ubožáky. O zkazce této proto se zmiňujeme, že vedle různých variantů cizích koluje pověst podobná podnes v podání lidu slovenského.

Vypravuje anglický historik Malmesbury, jenž žil kolem r. 1140, kterak prý r. 1021 o vánocích 16 opilých sedláků a 3 ženy tancovali na hřbitově kláštera Kolbichu při řece Wipperu nedaleko Bernburgu a tančíce, rušili křikem a jásotem kněze Ruperta při mši a poslechnouti nechtěli. Kněz v posvátném zápalu s rozhorlením zvolal: „Eh, tancujte tedy celý rok!" Řekl a stalo se. Tancovali ve dne v noci, nemohouce se zastaviti, až arcibiskup z Kolína odvolal kletbu. Ženy hned prý klesly mrtvé a tanečníci třásli se po celý věk a nikdy již se nerozveselili.[7])

Podobně líčí zakletí opovážlivých tanečníků rukopisná kronika, uložená v knihovně v Einsiedelu, z věku XIII. V XI. století prý ve vesnici Corbelie, patřící k biskupství halberstadtskému, tancoval sedlák Otbert s 15 muži a 3 ženami nedaleko kostela, kde právě vánoční slavnost se konala. Tanečníci nedbajíce místa posvátného, tropili lomoz, zpívali si k tanci. Kněz Bubertus marně napomenuv je několikráte, aby nebudili pohoršení, vyslovil na ně kletbu. Nemohli se v tanci zastaviti. Tancovali proti své vůli, až příchozí arcibiskup z Kolína Herbert jménem Páně je osvobodil ze zakletí.[8])

K uvedeným variantům, které přibral do své knihy Böhme, přidáváme další variant, málo posud známý. Shoduje se celkem s oběma, které jsme uvedli. Stalo prý se to ve vesnici Kolbecku na štědrý večer r. 1005 za

císaře Jindřicha II. Mužů tancovalo 18 a žen 15 u kostela. Kněz káral je, varoval nadarmo. Prosil tedy za trest Boží na ně. Nemluvili, nejedli, nepili, jen tancovali celý rok. Z daleka se chodili dívat na žalostné divadlo. Konečně vyprostila je ze zakletí horlivá modlitba nějakého duchovního. Čtyři hned zemřeli.[9])

Zkazka tato byla ve středověku i v dobách pozdějších přečasto opakována na výstrahu tanečníkům[10]) a byla provázena obrázkem zakletých oněch tanečníků, dřevořezbou,[11]) která potom přecházela z knihy do knihy a s kterou se shoduje vyobrazení tak zvaného „svatebního průvodu“ pánů Švamberků na hradě Zvíkově, jak o tom bude jinde pověděno.

Minula dlouhá řada let od té doby, kdy pověst o zakletí tanečníků vánočních byla zaznamenána, pokud víme, nejdříve od anglického spisovatele Malmesburyho ve století XII.

Zasluhuje pozornosti, že podnes také v lidovém podání československém koluje variant její, lokalisovaný. J. L. Holuby, důkladný znalec lidu slovenského, zaslechl r. 1892 v odlehlé Bošácké dolině pověst podobnou. Při tom je zajímavé, jak lid slovenský si vypráví, že se to přihodilo r. 1892 a udává zevrubně i den, kdy a kde prý se to stalo. Jmenována tu doba postní, kdy se také nesmí tančiti, nikoli doba vánoční, jak se vypravuje ve variantech cizích, starších. Buď jak buď, shoda zkazky slovenské s cizími pověstmi je patrná, třeba tu doba jiná byla udána a místo kněze přičarovala k tanci bezbožnou mládež „bílá žena“. Holuby píše v ten rozum: „Tak se zde všeobecně rozpráví, že tohoto roku v den Zvěstování Panně Marii (25. března) v jedné vesnici u Bánovec v Trenčanské stolici, v jednom domě večer při hudbě tancovala mládež. Když nejvíce tancovali, vkročila do jizby bílá žena a tázala se muzikantů: „Hráte?“ — „Hráme,“ odpověděli; a ona na to: „No, len hrajte!“ A obrátivši se k tancujícím, řekla: „Tancujete?“ — „Tancujeme,“ odpověděli vesele. „No, len tancujte!“ odpověděla žena, a ztratila se. A muzikanti hráli dále a nemohli přestat hráti, a tancující tancovali a nemohli přestat tancovati, tak že si již nohy až výše článků sedrali, maz (omítka) v jizbě od ustavičného dupání popadal, svíce hoří a nedohořívá, jizba je celá začazená: a tak hráli a tancovali, až se do smrti dohráli a dotancovali.“[12])

Holuby soudí, že smysl této tendenční pověsti značí: aby se v postní čas neprovozovaly veselosti, nehodící se do klidné postní doby. Lid československý opravdu se varuje tance v dobách od církve zapověděných i vypravuje si o trestech, jaké stihnou tanečníka. Na Moravě na př. lid věří,

kdo v adventě tančil, že mu za trest ovoce opadá. [13]) Lid polský si vypravuje: kdo tancuje v pátek, tomu nohy uschnou. [14]) Mohla tedy pověst slovenská s mravokárnou tendencí vyprýštiti z nábožného citu lidového. Srovnáme-li však její trest s látkou uvozovaných pověstí středověkých, namane se bezděky jiná domněnka, není-li snad tato zkazka ohlasem látky, rozpředené již za středověku v rozmanité varianty.

Vracíme se po nedlouhé oklice k zápovědím tanců, na jejichž pohanský původ církev důtklivě ukazovala. Jsou to zejména tance za doby letního slunovratu kolem ohňů, tak zvaných svatojanských. Pokusili jsme se jinde [15]) rozřešiti otázku o předkřesťanském původu evropských lidových obyčejů svatojanských a tam také o tanci psáno. Tuto jde hlavně o doklad, že sv. Eligius (nar. r. 588, zemřel r. 689) napomíná křesťany, aby o sv. Janu Křtiteli netancovali a nezpívali. [16]) V týž rozum r. 1024 Burchard Wormský varuje před tancem svatojanským. Později se snaží někteří vyložiti tance svatojanské po rozumu víry křesťanské, přizpůsobiti jejich vysvětlení zprávám o životě sv. Jana. Pro nás je tu zajímavý záznam staročeských obyčejů svatojanských, jenž jest obsažen v rukopise ze sklonku věku XIV., chovaném nyní v knihovně wolfenbüttelské. Spisovatel vykládá, že lid o svátku narození sv. Jana plesá, tancuje na památku toho, že podle evangelia Lukášova mnozí se radovali, když se světec narodil. [17])

Tance svatojanské byly všeobecně oblíbeny, zvláště mezi lidem prostým. Neostýchali se panovníci před četným sborem diváků kolem ohňů svatojanských tancovati. Vetchý kmet, dvaasedmdesátiletý vévoda Štěpán II. tancoval vesele r. 1401 se svou nevěstou Alžbětou Klevskou v Mnichově kolem svatojanského ohně. Císař Bedřich III. r. 1473 v Řezně v rozjaření při tancích kolem svatojanského ohně dal se také přede všemi do tance. Za přítomnosti císaře Maximiliana I. zapálila sličná Zuzana Neithartova r. 1498 v Augšpurku oheň na sv. Jana a tancovala kolem něho s arcivévodou Filippem. Roku 1578 účastnil se slavnosti svatojanské se svými dvořany vévoda Lehnický [18]) a pod.

Mezi nejstarší druhy tance, jejichž původ jistě sahá do šerého dávnověku, patří tanec, provázený zpěvem a hostinou, jednak při pohřbu, jednak v určitých dobách, kdy slavena byla památka mrtvých, tanec nad mrtvými, jehož významu dlužno hledati v obřadech bájesloví pohanského. Jak obřad, spojený s tancem, pevně byl zakotven ještě v lidovém podání lidu pokřesťěného, svědčí řada zápovědí církevních, kterým zbytky pohanských obětí a slavností pohřebních byly vyhlašovány za „ďábelské“.

Vzpomínáme tu krátce na doklad uvedených slov, jak se činí narážka na vylíčený pohanský obřad nad mrtvými ve známém „Indiculu superstitionum et paganiarum" z VIII. století, jak Regino zapovídá nad mrtvými zpívati ďábelské písně, tropiti žerty a provozovati tance.[19]) Zapověděl Karel Veliký r. 785 v Paderbornu pod pokutou smrti, aby na hrobech svých zesnulých nehodovali, nezpívali a netančili.[20]) Zápovědi téhož druhu obnovila římská synoda za papeže Lva IV. kolem r. 850, a dvě léta potom důtklivě arcibiskup Hincmar v Remeši vyhlašuje pitky, hry, tance tanečnic a maškary při slavnosti na poctu zemřelých za ďábelské.[21]) Znova a opět nařizovalo usnesení na koncilu, aby mrtvola byla pohřbena vážně, s úctou, s bázní. Nikomu že při tom není dovoleno, aby zpíval písně ďábelské, tropil hry a tance, které vymyslili pohané vnuknutím satanovým.[22])

Svědectví o Slovanech zapsal Arab Al-Bekri († 1094) v XI. věku. Radují prý se Slované a veselí při spalování mrtvoly, že božstvo se smilovalo nad nebožtíkem.[23])

Veselé obřady nad mrtvolou nebožtíka, jehož si božstvo k sobě povolalo z pozemského života do posmrtných radostí, trvaly dlouho, i když Slované byli pokřestěni. Jako jiní národové, tak i Čechové dlouho nevzdávali se zděděných obřadů pohřebních; nepřivykali hned obřadům křesťanským. Přese všechno horlení církevních mravokárců, aby křesťané byli pochováváni na společném hřbitově u kostela, dlouho Čechové pohřbívali zemřelé v hájích, v lesích, na polích neposvěcených. Ačkoli Čechové v Hnězdně r. 1037 podle Kosmovy zprávy slibovali knížeti Břetislavovi I. a biskupovi Šebíři při hrobu sv. Vojtěcha, že ten, kdo pochová mrtvolu na poli nebo v háji, zaplatí do knížecí pokladny pokutu 300 peněz a k tomu přidá arcijáhnovi vola,[24]) opětuje se přece r. 1092 podobný zákaz. Břetislav II. přísně zapověděl toho roku pohřby, které se dály v hájích a v polích, a slavnosti, tryzny, které lid konal podle obyčeje pohanského na křižovatkách a trojcestích prý pro pokoj duší, též také hry bezbožné, které lid provozoval rozpustile se škraboškami na obličejích na počest zemřelých.[25])

Obyčej tohoto druhu, rozšířený snad u všech národů, slaviti tryznami památku pohřbeného, kárá také Homiliář opatovický ve XII. století. Slova jichž užil,[26]) shodují se takořka doslovně s napomenutím Lva IX. z konce věku IX., jež opakuje v poenitencialních řádech Regino a po něm Burchard Wormský.[27]) Kněží podle napomenutí Homiliáře opatovického mají zakázati ďábelské písně, které lid v noci nad mrtvými zpívá, a žerty, smíchy,

jež při tom tropí. Uznal-li kazatel v Čechách za vhodné, aby toužil slovy třeba cizími na pohanské obřady pohřební, snadno usoudíme, že kolovaly obyčeje tohoto druhu mezi lidem českým, a usoudíme tím spíše, že v uvedených dokladech také Kosmas zmiňuje se o pohřebních hrách, rejích se škraboškami na tváři. Není pochyby, že k těmto pohřebním slavnostem družily se u Čechů, jako všude jinde, také tance.

Kapitola čtvrtá.

Zprávy nejstarších letopisců českých o tanci.

Z doby nejstarší zachovalo se nám jen málo zpráv o tanci v českých zemích. Opakuje se tu znova známý zjev, že letopisci pilně zaznamenávajíce posloupnost vladařů, války a líčení podivných přírodních úkazů, všímali si buď jen málo a bezděky, nebo vůbec ničehož nic kulturních poměrů, života společenského, pokládali vše to za věc všední, bezvýznamnou. Dlužno tedy probírati se pásmem jejich letopisův a sbírati drobná zrnka, která vyklouzla letopiscovi z péra tam, kde se mu namanula příležitost ke zmínce o tančení. Nejčastěji to bývá popis hlučných slavností na oslavu korunovace, na uvítanou panovníka, kdy rozjařený lid jásal, zpíval, „plesal“ ve smyslu staročeského významu, t. j. tancoval.

Vracel se na př. r. 1092 kníže Břetislav II. z vítězné výpravy z Polska do Prahy. Po ulicích pražských zaznívala hudba pištcův a bubeníků. Dívky a jinochové vesele tančíce vítali příchozího knížete, jak líčí letopisec Kosmas. [1])

Staří Čechové také jindy jistě si zatancovali při svých schůzkách, při družné zábavě. Toho si však letopisci nevšímali, a nedočítáme se tudíž skoro po dvě stě let v letopisech staročeských ani zmínečky o tanci. Teprve k r. 1267 kmitne se v usnesení synody ve Vídni nahodilá zmínka o tanci v Čechách. Synoda totiž se pokusila stanoviti poměr křesťanův a židů. Proti židům ostře vystupovala. Kromě jiného přikazuje, aby Čechové pod pokutou vyloučení z církve nevodili si na hodokvasy židy a židovky, aby s nimi nejídali a nepili, aby s nimi na svatbách, posvíceních a zábavách netancovali. [2])

Roku 1281 spatřujeme podle líčení Petra Žitavského v Zbraslavské kronice po ulicích pražských neobyčejný ruch a rozjaření. Vzpomeneme-li trudných dob nedávných, kdy Braniboři krutě mezi Čechy hospodařili, tušíme z nálady radostné, že zubožené Čechy potěšila událost příjemná. Vrací se s úsměvem mladistvý králevic český Václav z Branibor do své vlasti. Není divu, že tu lid český vítá dědice koruny královské slavně, s radostí. Zvuky hudby rozmanité rozléhají se všude po Praze. Lid se veselí, tančí. [3])

Jinde rozepsal se letopisec, Petr Žitavský, jak týž král Václav II. r. 1290 navštívil svého tchána Rudolfa v Erfurtě. Tam hodovali, bavili se, tancovali. [4]) Radovánky tyto však se nevyrovnaly hlučným zábavám r. 1297, kdy v Praze strojil Václav II. korunovační slavnost. Po Praze rozproudilo se nevídané veselí. Zábavy a hry, běhy a závody, divadla (chození po rukou a pod.) poutaly pozornost lidu; hlaholil zpěv a hudba přivábila četné tanečníky. [5])

Líčí nám Petr Žitavský v Zbraslavské kronice opět jiný výjev. Kněžna Eliška Přemyslovna r. 1310 byla oddána s Janem Lucemburským ve Špýru. Zase radovánky, zpěvy a opět tančení. [6]) Všímáme si v latinské zprávě letopiscově rozdílu, jímž snad rozlišuje tanec patrně skočný (tripudium) od tance jiného, snad kolového, vážnějšího (chorea). Možná, že užil obou souznačných latinských názvů tance bezděky — možná však také, že mu při tom na mysli tanul rozdíl mezi tančením, jak bylo napověděno.

Uvedené dvě zprávy o tančení na sklonku věku XIII. a na začátku věku XIV., zapsané v Zbraslavské kronice, týkají se tance v cizině, v sousedstvu. Za to zajímavá a důležitá je zmínka opět u Petra Žitavského o tanci v Praze r. 1308. Mívaly cechy řemeslnické zvláštní, rázovité svoje tance, jak v dalším obšírněji bude vylíčeno. V dějinách tance německého bývá uvozováno, kterak Karel IV. již r. 1350 dal nožířskému cechu v Norimberce privilej, že smějí o masopustě provozovati cechovní tanec mečový. [7]) Podobá se, že již také u nás v Čechách v témž věku XIV. cechovní tance, o nichž za dob pozdějších bude jinde pověděno, byly známy, že jednotlivá řemesla ať při zvláštních příležitostech anebo snad výročně provozovala svoje zvláštní tance.

Vykládá totiž Petr Žitavský, jak byl uvítán v Praze r. 1308 Jindřich Korutanský. Lid opět jásal, zpíval. Tentokráte však díváme se na zjev nový, tance řemeslnických družstev. Po ulicích pražských všude je živo, veselo. Zpívají pekaři a vozkové. Neodolá lákavému rozjaření ani ovocnice,

která prodává hrušky a jablka, jako by omládla, pouští se chutě stařena do tance. Řezníci a kožišníci provozují tance zvláštní dlouhými řadami. [8])

Cech řeznický, jak uvidíme, zejména proslul svými tanci. Snad již tehda, na začátku věku XIII. mívali řezníci pražští rázovitý svůj tanec cechovní. Zasluhuje tu pozornosti, že Petr Žitavský zapsal zprávu o souvěké slavnosti na základě vlastní zkušenosti. Viděl asi uvítací slavnost na poctu Jindřicha Korutanského a jako zvláštní zjev při slavnosti té zaznamenává tanec řezníkův a zároveň kožišníků.

Uvedené zprávy starých letopisců jsou dosti vzácnými doklady o tanci u Čechů za nejstarších dob, kdy kromě zpráv těch jinde nikdež ani potuchy není o tančení v zemích českých. Zprávy tyto svědčí, že staří rozveselivše se, tancovali — avšak nějakého obrazu, představy, jak tancovali, ze skoupého popisu, z pouhých názvů, jimiž tanec jest označován, nikterak se nedočteme. Tolik však čtoucí uhodne ze zmínek o tanci při hlučných slavnostech na oslavu korunovace, na poctu příchozího panovníka a pod., že lid patrně také při svých domácích slavnostech, ať výročních, ať příležitostných, si zatančil rád a snad rád až z míry. Nasvědčovaly by tomu hojné stesky a výčitky mravokárců staročeských ve století XIV., v němž záliba v tanci tak se rozmáhala, že mravokárci světští i duchovní o překot toužili důtklivými a výstražnými slovy na tanečníky, tanečnice i na hudce a pištce. Četné příklady toho podáme na místě vhodném v Knize druhé.

Kapitola pátá.

Tanec za vlády rytířského mravu. Žertéři.

Ze zpráv, zapsaných v skladbách za vlády romantismu rytířského,[1]) vysvítá, že tanec patřil tehda mezi zábavy oblíbené u lidu i mezi panstvem. Lid bavil se tancem skočnějším, bujnějším než páni, kterým až hříčkovitá, malicherná úcta k zbožňované paní předpisovala (jak z obrázků souvěkých usuzujeme) při tančení něhu, vážné pohyby, provázené líbeznými úsměvy tanečníka, oblažovaného přízní opěvané paní, která zvolna šoupavými kroky se prochází s půvabnými posuny podle zvuků hudby obyčejně po pravé straně tanečníkově. Tanečník drží tanečnici buď za ruku nebo kolem krku nebo za rukáv, podle tehdejší mody dlouhý, visutý. Tanečníci postupovali

takto v řadách, řídíce se posuny páru předtančícího, při čemž pážata způsobně vlečku tanečnic nadzdvihovala nebo tyto také samy si vlečky přidržovaly. Tančívalo se také tak, že tanečník postupoval podle hudby, drže po obou stranách tanečnice, teda dvě.

Lid tančíval rád na jaře a za pohody pod širým nebem, v stínu košaté lípy na návsi vesele poskakuje, a často v rozjaření vydával se na bujnosti snad z míry nešvarné, jak vysvítá z narážek, kde je tupen lidový tanec, že při něm tančící příliš vysoko poskakují a se točí, až u těch, kdož se dívají, pohoršení budí. Z tehdejších tanců lidu německého uvádíme názvy, zapsané v skladbách Minnesingrů: hoppaldei, heierlei, firlefei, mürmum, trypotei, gimpel-gampel, krummer reie, achsel-rotten, houbet, schotten, rimpfen-reie, stampf. Škoda, že není z té doby podobných názvů českých.

Páni bavívali se rozmanitými výkony, hlavně hudbou a zpěvem pěvců a „žertéřů". Zazněla píseň k tanci, kterou zpíval buď hudec nebo paní tančící; po každé sloce zanotili tanečníci a tanečnice sborem přiměřený refrain. Pravidelně tančívali ve vyzdobených komnatách. Jako v kroji a zdvořilostech převládala moda francouzská, tak i v tanci západoevropském tance francouzské, provençalské nabyly všeobecné obliby. Böhme dokazuje četnými příklady, že tance tyto byly rozšířeny zejména u Němců mezi panstvem, na př. treialtrei (tančilo jej dvanáct osob), wânaldei, virlei (franc. virelai), firgamtrei, gofenanz (franc. convenance).

Názorný obrázek vybíráme z kresby, vyňaté z rukopisu XIV. věku z knihovny v Abbeville (viz č. 3.). Obrázky (č. 4.) znázorňují tanečníka a tanečnici z téže doby za vlády mravu rytířského. Obrázky vybrány jsou z rukopisu známého pode jménem Manessovým.[2]) Umělec snažil se vyobraziti, jak tanečník i tanečnice podle hudby nohami způsobně kroutili, jak při tom rozkládali ruce a v rozjaření podle taktu si vyšlapovali.

Z názvů všímáme si známého německého jména „r i d e w a n z", doloženého u Neidharta. Jméno tohoto popěvku tanečného a pak také tance podle Wackernagla je příbuzné s franc. názvem „retrovange" a provençalským „retroensa", názvem písně taneční s refrainem sborovým. U Tristrana (8077) doložen název bližší franc. názvu, totiž „rotruvange, rotuvange". Jiní, na př. Weinhold, snažili se vykládati název „ridewanz" z lidového názvu tance českého „r e j d o v á k", chtíce tím dosvědčiti stáří tohoto posud známého tance českého výkladem patrně pravdě nepodobným.[3])

Vylíčili jsme způsob tančení po západní Evropě za vlády rytířského mravu. Pokud se týče zemí českých, nemáme z té doby zpráv podobných,

jako Francouzové a Němci, kde by byla zaznamenána jména tanců lidových a rytířských i zachovány zmínky o způsobu tance. Že lid český tančil a měl svoje zábavy rázovité, je zjištěno. Jak tančil, není pro tuto dobu nikde zapsáno ani popisem přímým ani narážkami bezděčnými. Vzniká tu dále dohad, že snad do zemí českých kulturní proud ze západu zanesl se zálibou v rytířských mravech, se zálibou ve stavbě hradů, v rytířských turnajích také zálibu v obvyklých ještě jiných zábavách, ke kterým řády rytířské panstvo tehdejší naváděly a jejichž znalost mezi požadavky pravé rytířské výchovy byla počítána. Vždyť i panny a paní podle tehdejšího obyčeje uměly zpěv doprovázeti hudbou. Pokud se týká poměrů v Čechách, uvádíme, že

Hudec a tanečníci. 3

Z rukopisu knihovny v Abbeville. (Podle Ledieu: Les vilains dans les ouvres des trouvères.)

Otokar Horneck vypravuje, kterak prý sličná Anežka, dvořanka krále českého Václava II., uměla hráti na húsle a zpívati. [4]) Na novoty, zaváděné do zemí českých vlivem rytířských mravů, touží trpce Dalimil. Snad s novotami těmito ze západu byly k nám jako do Polska [5]) zaneseny také novoty ve způsobu tančení, na něž letopisci staročeští touží.

Zasluhuje tu pozornosti a úvahy, že na začátku věku XIV. Petr Žitavský si postyskuje, že zpěv zvláštní, neobvyklý, v půltonu a v kvintě, jehož užívali dříve jen hudebníci dokonalí, zaznívá všude na ulici a ozývá se při tancích. [6]) Slova tato o novotě v tanci opakuje ve své kronice František Pražský a přidává, že tance vážné a slušné netěší se oblibě; za to prý se šíří popěvky ledabylé a krátké. [7])

Shoduje se s těmito výčitkami svědectví Štítného z konce věku XIV., že Čechové se chytají nových krojů z pýchy, z pýchy rovněž že se objevuje u vrstevníků Štítného záliba v nových tancích, „vymýšlenie skokóv nových v tancích“.[8])

Z těchto svědectví patrno, že novota v tanci za věku XIII. a na začátku věku XIV. jistě se jevila, když uznávali za vhodné mravokárci, kteří jinak si nevšímali života všedního, pravidelného, aby o novotě řečené jako o zvláštním, dříve nevídaném a neslýchaném zjevu se rozepsali.

Tanec za vlády romantismu rytířského. 4
Z rukopisu Manessova.

Dlužno dále tu vzpomenouti, že bývali u Čechů podle mravu západoevropského pro zábavu také „žertéři“ (tak totiž bývá překládán po česku název „ioculator“, často se vyskytující v pramenech pro kulturní dějiny středověké). Z listiny Vladislava II., vydané r. 1167, dozvídáme se, že otec jeho Vladislav dal osadu svému žertéři Dobřětě.[9]) Podle jiné listiny z r. 1176 odňal žertéři Kojatovi svěřený majetek.[10]) V listině z r. 1253 jsou zaznamenáni žertéři Konrád a Zungelo.[11]) Ve XIV. věku objevují se časté zmínky o žertéřích jednak v latinských pramenech,[12]) jednak ve slovníku Prešpurském[13]) a j.

Známo, že tito herci, žertéři, kajkléři, smiechovalové (v lat. pramenech:

histriones, ioculatores, goliardi, mimi) potulovali se po slavnostech veřejných i soukromých, po turnajích, při korunovačních slavnostech, o svatbách panovnických, při slavných vjezdech, na městských zábavách a obveselovali pány i lid hudbou, zpěvem, vtipy a žerty, směšnými posuňky i také tancem. Podobně účastnili se žertéři slavností v Čechách. Jak svědčí letopisec Petr Žitavský, tancovali po ulicích pražských r. 1281 při návratu královice Václava z Branibor žertéři („mimi"). Letopisec týž opakuje také při popisu slavnosti na počest Václava II., r. 1290 v Erfurtě, doslovně zprávu o tanci žertéřů („mimi saltant"), čítaje zábavu tuto mezi obvyklé, pravidelné zjevy při tehdejších slavnostech.[14]) Z uvedeného dokladu letopiscova vysvítá, že také o slavnostech v zemích českých obveselovali účastníky vedle jiného též tancem potulní žertéři.

Kniha druhá.

Tanec ve století XIV. a XV.

Kapitola první.

Hudební nástroje a hudebníci.

novotou v mravech a zábavách byly do českých zemí zaneseny z ciziny také nové nástroje hudební, nové názvy, které byly přizpůsobeny české řeči a které se vedle původních, slovanských názvů vyskytují již v nejstarších památkách českých.

Názvosloví staročeských hudebních nástrojů všímáme si v této kapitole podrobně, chtíce uložiti v příslušné skupiny jednotlivé zmínky z různých památek a tím přispěti k osvětlení s dostatek ještě nevyšetřené stránky dějin hudby v českých zemích. Bude zároveň z obšírné této kapitoly jasno, jak si máme nyní představovati hudbu staročeskou, při níž naši předkové ve věku XIV. a XV. se zálibou často nemírnou tancovali, jak srovnávati hudbu k tanci za starodávna s taneční hudbou nynější.

Pro jednotlivé druhy hry na hudební nástroje měli Čechové názvy ustálené, rozlišujíce přesně hru na nástroje strunové, dechové, hlavně v dobách starších.[1] Ponenáhlu přesné rozlišování mizí, názvy směšují se navzájem.

Hudba, hudec, housti značilo hru na *strunové* nástroje. V hojných dokladech staročeských pravidelně bývá tak užíváno slova „hudba“

a názvů příbuzných. Měla-li se naznačiti vedle strunových nástrojů hra na nástroje dechové, přidávali staří k názvu „hudba" — piščba, pištba, piščec (pištec), píštěti. Proto staročeský slovníkář věku XIV. vedle významu „piščstvo" připojuje „hudecstvo" a podobně v Bohemáři rozlišován „hudec" od „pišce".[2]) Odtud vzniklo stereotypní pojmenování staročeské při popisu veselostí, zábav, že hráli „pištci a hudci", že (podle výkladu Pavla Židka králi Jiříkovi ve Zprávovně) „pištci jsou jako hudci," že obveselovala „hudba i pištba". Poučuje staročeský vykladatel snů, rozeznávaje dvojí druh hry, že „húsle nebo pištbu slyšeti — řeči marné znamená." [3]) Ačkoli skladatel Desatera kázánie v Hradeckém rukopise kárá vrstevníky, že raději poslouchají pištbu,[4])

„prázdné piščby i hudenie
a o svatej mši netbají," — —[5])

radí a vychvaluje slavík králi v Nové Radě pana Smila Flašky z Pardubic:

„Pištce, hudce, ty měj také,
od strun stroje všelikaké,
tiem sě tvá hlava posílí,
maje takú kratochvíli
od výborných hudeb hlasu,
najviec podletnieho času,
ještoť ožívá kořenie,
veselí sě vše stvořenie,
když již máj v rozličném kvietí,
drazě vešken svět osvietí ..." [6])

S radou touto souhlasí Štítný, rozlišuje opět pištce od hudců. Ptá se: „A malá-li je útěcha v hudbě, v pištbě, v hlasiech zpievánie?" [7]) Jinde však určitěji a rozvláčně objasňuje svůj názor o obojím druhu těch, kdož hrají na hudební nástroje: „Ale když sem se o hudcích vzmienil a o pištcích, slušie to pověděti také, že také by mohli mezi dobré řemeslníky takoví lidé počteni býti, neb utěšení takových skrovně a v svój čas také bývá potřebie lidem a mohú bez hřiechu býti. Protož hudci, pištci a žakéři, kdyby kázaně a v svój čas, nepřekážejíc službě Boží a skromně Boha se dokládajíc, své řemeslo vedli, také by těch dobrých andělóv zde podobenstvie nesli a mohli by i Božie tělo přijímati, ale že jsme tak nestateční lidé, jakž se s takovú marnú věcí obieráme, tak neumieme miery sobě ulo-

žiti. Protož hudci, pištci a kajkléři, počnúc svú marností těšiti lid, neumějí tomu miery vzieti.“ [8])

Všímáme si dále pro příklad, jak ve velikonoční hře staročeské herec-luciper v pekle přikazuje svým tovaryšům: „Berte pišce, hudce“ a přidává k oběma druhům muzikantů ještě další druh — „bubeníky“, ty aby čerti také brali. [9])

Často bývá řeč v památkách staročeských o hře na b u b e n, o b u b e n í k o v i, o b u b n o v á n í, kteréž bývalo podstatnou částí při hře. „Hudba“, t. j. hra na strunové nástroje byla vzácnější, vyžadovala větší umělosti. Za to často vídáme podle dokladů staročeských tanec prostě při hře pišce a bubeníka. Pištbou a bubny vítali Čechové Břetislava II. roku 1092. [10]) V Desatero kázání v Hradeckém rukopise vyčítá mravokárce, že tanečníci platí piščům a bubeníkům. [11]) Podobně v skladbě o Arnoštovi vezouce sličnou Adličku „krasničku“, „jedú s pišci i s bubnováním.“ [12]) Znali také Čechové starodávné pořekadlo: „Trefil pištec na bubeníky.“ [13]) Také to potvrzuje nástěnná malba na Zvíkově, o níž bude jinde obšírněji pověděno (v Knize druhé), kdež tanečníci vážně postupují při hře pištce a bubeníka. Tak vídáme pravidelně i na cizích památkách tanec vyobrazen při zvuku píšťaly a bubnu, na př. na obrázku tance od Martina Zasingera. [14]) Často pištec jednou rukou píská a druhou přizvukuje na bubínek, zavěšený při pasu nebo přidržovaný levou rukou při konci píšťaly, jako na př. na známých rytinách tanečníků od Israela von Meckenen, tance dcery Herodiadiny od téhož, v známém rukopise knížete Waldburg-Wolfegga „Mittelalterliches Hausbuch“ [15]) atd.

Hra na roh a na nástroje podobné, lité nebo z kovu jinak urobené, nazývána byla t r ú b e n í, a rozlišován při popisech tento způsob hry od „hudby“ na nástroje strunové a od pištby.

Byla-li teda muzika úplná, zejména při slavnostech, čítáváme o čtverém druhu hry, vždy jemně navzájem rozlišovaném. Pro příklad uvádíme popis zábavy v skladbě o Jetřichovi Berúnském, při níž

„jeden b u b n u j e a druhý p i š t i e . . .,
třetí t r ú b í, čtvrtý h u d e.“

Podobně a obdobně v Letopisech Trojanských dělo se vítání „s h u d b a m i, s t r ú b e n í m, b u b n o v á n í m i s p i š t b ú.“

Z obou uvedených dokladů světle vysvítá, že staří přesně rozeznávali tento čtverý druh hry a naznačovali jej názvy, jak bylo v předchozím vý-

kladu stručně objasněno. Týž rozdíl bývá zachováván v záznamech staropražských knih městských, kdež podle Tomkova Dějepisu Prahy bývají zapsáni hudci (figellatores), pištci (fistulatores) a trubači (tubicinistae).

Žena hrající na kobzu. 5
Z Velislavovy bible (XIII. věk).

Rozdíl časem mizí. Názvy bývají zaměňovány vzájemně a směšovány, až původnímu, jemnému rozlišování Čechové nerozuměli, kladouce střídavě brzy ten a brzy jiný název. Poznamenává na př. sběratel přísloví staročeských, M. Červenka, [16]) že slovo „housti" bývá nahrazováno slovem „hráti". Vykládá doslovně v ten rozum: „Mistr Nouze naučil Dalibora housti." To slovo housti nunc pro obscoeno habetur, ac omnius reiectum est (t. j. nyní pokládáno je za šeredné, a vůbec je zavrženo), nyní říkají: hráti na housle."

Zmínky o hudebnících ve věku XIV. dosti často se objevují. Pominouce dokladů o obyčejných hudebnících v Praze [17]) i po venkově (na př. v Litni, [18]) v Kníně, [19]) v Přehořově a Lysé [20]) opakujeme tu známé zprávy, jak si vážil štědrý podporovatel všelikých snah uměleckých, Karel IV., dovedných hudebníků. Zachoval se list, kterým osvobozuje dne 4. prosince r. 1352 majetek pištce Svacha, nazvaného pro vynikající umění „zlatá ruka", a jeho bratra Maršíka v Hostomicích od poplatků všelikých. Trubačům Janovi a Vilíkovi vydal Karel IV. 3. října r. 1360 listinu, kde chválí horlivé služby jejich, že libeznými zvuky naplňují mysl a srdce všech domácích i cizích, kteří docházejí na dvůr císařský, libozvučnými nástroji působí velikou radost a rozveselují dvořany aby prý se osvěžili ze zasmušilosti k radostnému plnění svých povinností. Za to jim Karel IV. dává ročně 20 kop grošů pražských. [21])

6 Hoch s kobzou.
Z Velislavovy bible (XIII. věk).

Z hudebních nástrojů, které jsou zaznamenány v nejstarších dokladech a vyobrazeny v památkách staročeských, jmenujeme nejdříve k o b z u. Dějiny tohoto hudebního nástroje strunového, známého u Poláků, u Jihoslovanů, zejména u Malorusů, u Litevců a jiných národů, líčí na základě

7 Anděl hrající na kobzu.
Z Passionalu Kunhutina (zač. XIV. v.).

hojných svědectví starodávných i lidových písní maloruských a s obrázky ve zvláštní studii A. F a m i n c y n.[22]) Ukazuje, že nástroj kobos, kobza byl znám také starým Čechům. Název zapsán je v nejstarších překladech písma sv., kdež přeloženo lat. cymbalum v Paralipomenon (15, 16 a 28) hrou „na k o b o s i", zvukem „kobosným".[23]) Ve slovníku Bohemáři zaznamenán[24]) název nástroje hudebního „k o b e z" (koboz?). Připojíme hned na tomto místě, že na kobzu hrávali Čechové ještě v XVI. století. Žaluje potutelný Lomnický:[25]) „Nenıčky mládenci netoliko před nepravostí neutíkají, ale kde mohou v cizí boty se obouvají, an vezma loutničku, k o b z i č k u, citařičku, po nocích se šoulají." Zná kobzu ještě Komenský,[26]) uvozuje ji mezi hudebními strunovými nástroji. — Název starodávného nástroje udržovalo pořekadlo české o tom, kdo totéž do omrzení mluví: „Vždy na starou kobzu hraje."[27]) Na začátku tohoto století tvrdí Krameriův Čechoslav, že kobza je známa posud Čechům. Píše: „Zná Čech vlastní, všem jiným národům neznámý nástroj, kobzu, hobzu, jinak bandasku jménem, který jen jediný výzvuk base se podobající vydává."[28]) Neumíme pověděti, zda skutečně starobylý název i s věcí do té doby se udržoval. Podobá se, že tu byl přenesen název kobza za jméno nástroje obřadného, bukálu (hrnce, který nosívají koledníci, potaženého koží, s vyčnívající žíní,[29]) jak o tom vypravuje Dlabač.[30])

Žena hraje na housle. 8
Z Velislavovy bible.

Vracíme se do věku XIII. a XIV. Že hra na kobzu byla tehda rozšířena, svědčí zápis o činnosti arcijáhna, jenž r. 1370 na visitaci se dozvěděl, kterak byla oblíbena v Praze tato hra. Tak totiž podle uvedených nejstarších překladů slova latinského cymbalum v knize Paralipomenon vykládáme týž latinský název hudebního nástroje, zapsaný v aktech visitačních.[31])

Jak si dlužno představiti kobzu, vysvítá z pře-

svědčivého výkladu a z kreseb v studii Famincynově.[32]) Jak vypadala staročeská kobza, ukazují názorné obrázky z Velislavovy bible z konce věku XIII. nebo ze začátku věku XIV. Hoch a žena na vyobrazení čís. 5., 6. hrají na nástroj opatřený strunami, na kobzu, a nikoli, jak bývalo vykládáno a jak nedávno Schultz vykládá,[33]) na guitaru, loutnu a pod. Na kobzu hraje také anděl v Passionalu Kunhutině (viz obr. čís. 7.). Přirovnáme-li kresby kobzy z Velislavovy bible k nástroji, na který hraje anděl v Passionalu Kunhutině a na nástěnné malbě na Karlově Týně (č. 12.) a dále k obrázkům a popisu Famincynově, bude patrno, že uvedené kresby staročeské zachovaly nám podobu kobzy, starožitného nástroje hudebního, oblíbeného u Čechů ve věku XIII. a XIV., jehož název udržuje se i ve stoletích dalších, jak bylo ukázáno v dokladech již uvozovaných.

Anděl hraje na housle. 9
Malba nástěnná na Karlově Týně.

Nástroj slovanský „húsle“[34]) doložen je v nejstarších překladech bible, v slovnících i jinde. Jisto je, že značil název nástroj se strunami vůbec; název původně neustálený dáván byl různým tvarům nástroje druhu řečeného. Bývá na př. v nejstarší době název „húsle“ za latinské slovo „cithara“. V Bohemáři rovná se slovo „húsle“ latinskému „figella“ — „hudec“ odtud nazván figellator.[35]) Pokud jsme četli, nejstarší záznam nástroje hudebního „figella“, teda (podle Bohemáře) „houslí“ zachoval budoucí paměti letopisec Petr Žitavský k r. 1297 při popisu veselostí a zábav o korunovaci Václava II. v Praze.[36]) O hře na húsle poučuje rozprávka, vypsaná od J. Jirečka ze staročeských Gest Romanorum: „Ciesař uzřel vodu ... vedle niežto některaký chudý sedieše, huda na své húsličky. I vece jemu ciesař: ‚Milý, pověz mi, kterak jest to, že z těch húsliček tak sladký hlas vycházie?‘ Tehdy on odpověděl: „Kdyžkoli v struny udeřím, ihned sladký hlas z nich vynde.‘“ Že však vedle udeřování na struny vyluzovány byly zvuky

z houslí smyčcem, jímž struny byly smýkány,[37]) vysvítá jednak z dokladů, na př. u Bosáka Vodňanského a j., jednak z obrázků, z nichž dobře poučuje o věci kresba ženy hudoucí na housle ve Velislavově bibli (viz čís. 8.), z Karlova Týna (čís. 9.) a j. v.

Starý, ode dávna Čechům známý nástroj hudební byl „lučec". Název český vedle Bohemáře,[38]) kdež ztotožňován český název lučec s nástrojem hudebním „chorum" (viz o něm podrobně dále), doložen jest v překladu bible, kdež za latinské „super lyras" dáno české „nad strojem lučcovým". Tedy latinský název nástroje „lyra"[39]) podle svědectví tohoto dlužno překládati po česku „lučec". Název je starobylý, slovanský. Zná jej již staroslovanština — ląčьcь, s kterýmžto názvem české pojmenování úplně se shoduje.[40]) Z dokladů vysvítá, že lučec byl oblíben a rozšířen mezi Čechy. Zapisuje o něm zprávu k r. 1281 Petr Žitavský. Když Čechové vítali královice Václava z Branibor, hráli podle letopiscova líčení hudci vedle jiného na lučec.[41]) I když v tomto dokladu a v dokladech podobných nepsal letopisec docela věrně podle skutečnosti, zachováno je v záznamech jeho svědectví, že nástroj tento a jiné znal i často asi vídal u Čechů souvěkých. K r. 1297 píše o korunovaci Václavově, při níž hlučně a vesele hrála hudba, „lučec zazníval divnou sladkostí."[42]) Rovněž při příchodu Jindřicha Korutanského do Prahy lučec zazníval vedle zvuku jiných hudebních nástrojů.[43]) Český název nástroje zapsán je také v staročeské skladbě o Jetřichovi Berúnském, upravené z němčiny. Rýmovník staročeský vypravuje:

„Potom pojidesta dva hudečky,
majíce tak drahá lučečky,
ktož by byl jeden ztratil,
celú zemí by ho nezaplatil.
Cožkoli jedno chtiechú,
všecko na nich hudiechú.
Živ nevědě, kteraký bieše,
každý z nich se radováše ..."[44])

Název slovanský „lučec" mizí. Již v XVI. století, pokud vím, není po něm potuchy. Latinské jméno „lyra", za něž Čechové v dobách starších po česku kladli slovo „lučec", překládáno je místo „lučec" významem „kolovratec". Hudební nástroj pod tímto jménem zná Bosák Vodňanský ve svém slovníku a uvozuje při něm překlad latinského „liricen" — „kto hude na kolovratec".[45]) Kolovrátek, podnes známý po českém venkově

(nejčastěji komedianti na něj hrají — znám je také pode jménem „n i n ě r a“ a na Moravě patrně podle podoby „k o b y l í h l a v a“), slove v starších latinských památkách „organistrum“.[46]) Podoba jeho, jak jej posavad vídáme, shoduje se úplně s obrázky starými, z nichž uvádíme obrázek hudoucího anděla z Karlova Týna (obr. čís. 10.) a z cizích památek pro přirovnání obrázek hudoucí ženy z rukopisu „Mittelalterliches Hausbuch“ (čís. 11.).

Anděl hraje na lučec. 10
Malba na Karlově Týně.

Nástroj tento byl skoro všude po Evropě mezi lidem oblíben pod názvy různými. V Anglii říkali mu „hurdy-gurdy“, v Italii „lira rustica (nebo tedesca)“ a pod. Znám je mezi lidem evropským podnes.[47]) Vzpomínáme tu, že u Poláků, hlavně u horalů karpatských, u Huculů[48]) a Rusů[49]) podnes náš kolovrat nazýván je latinským názvem, obvyklým v lat. pramenech staročeských, t. j. „lyra“. Z obrázků v studiích polských a ruských vyrozumíváme, že se týž nástroj úplně shoduje s „kolovratem“ (niněrou, kobylí hlavou), na který posavad komedianti hlavně za zimních večerů naše venkovany po „komedii“ obveselují a omladinu k tanci vábí.

Strunové nástroje, známé podle latinských jmen „cithara“ a „nabulum“ nebo „nablum“[50]) jsou doloženy u Čechů ve století XII. a XIII. Doklad o hudebníkovi „citaristovi“ zapsal totiž k l. 1107 Kosmas.[51]) Nástroj „nabla“ jmenuje Petr Žitavský k r. 1297 při příležitosti již uvedené, při líčení hudby o korunovaci Václava II.[52]) O hře na strunový nástroj „citharu“ zmiňuje se Petr Žitavský při líčení, jak se r. 1281 králevic Václav vracel z Branibor do Prahy[53]) a jak navštívil r. 1290 svého tchána Rudolfa v Erfurtě, kdež byly slavnosti pořádány.[54]) Týž letopisec popisuje příjezd Jindřicha Korutanského do Prahy r. 1308, rýmuje po latinsku, kterak hudec na „citharu“ brál,[55]) a jinde vypráví, jak při sňatku Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským rovněž hráli na „cithary“. Jde o český název. „Cithara“ bývá překládáno po česku „húsle“, někdy „rota“ — nejčastěji však v nejstarších dokladech slovem „r u č n i c ě“, kteréhožto názvu však užíval překladatel bible také na označení zmíněného nástroje „nablum“,[56]) překládaje, že „na ručniciech tiše hudiechú“, „prorokovali na ručniciech“, jak

11 Žena hrající.
V rukop. „Mittelalt. Hausbuch“.

„David provodieše skříni s zvukem ručničným“ atd. — „Ručnici“ podobal se patrně nástroj rovněž strunový, nazývaný v nejstarším překladě bible „křídlo“. Usuzujeme tak odtud, že tam za lat. „in citaris“ jakožto souznačný název český položeno „na křídlech“. Název tohoto nástroje („ala“) a hudce na tento nástroj („alista“) zapsal letopisec Petr Žitavský k r. 1290.[57]) V Bohemáři české jméno nástroje „křídlo“ ztotožňováno se slovem latin-

12 Hudba andělská. 13
Nástěnná malba na Karlově Týně.

ským „ala“.[58]) Jiné svědectví, že „křídlo“ byl hudební nástroj strunový, zachováno ve Svatovítském rukopise, kdež v skladbě o Alanovi

„šestá muzika pojide,
s hrdú myslí tam pojide,
v pravej ruce struny majíc,
v levej ruce křídlem hrajíc ...“ [59])

Dobře-li usuzujeme, měli Čechové tento nástroj strunový upraven zvláštním, rázovitým způsobem, takže byl druh „křídla“ takto upravenóho — „křídlo české“, kterýžto název je zapsán v dokladu ze století XIV.[60])

O hře na loutnu[61]) zapsána je zpráva v Aktech visitačních k roku 1380.[62]) Kromě toho nasvědčují zálibě v tomto nástroji zmínky v městských knihách pražských o loutnících (lautenistae), jež uvádí Tomek ve svých Dějinách města Prahy. Znali staří již zvláštní úsloví, pořekadla o loutně, jejichž ohlas na př. zaznívá z výkladu kazatele Rokycany. S příhanou přirovnává lhostejnost posluchačů při kázání: „Nuže, milí křesťané,

hnou-li vámi tyto řeči? Rci: Nic — právě se má tento lid jako osel. Huď voslu na loutnu, osel slyší, ale žádného kochání z toho nemá."[63]) Vzpomínáme již tuto, kterak podobně Krabice z Weitmile v Koppově Regimentu zdraví[64]) v pásmu řeči uvozuje pořekadlo: „Umí to dělati, jako tento pes na loutnu housti."

Anděl hrající na rybebku. 14
Z Passionalu Kunhutina, rukopisu v univ. knih. pražské.

Vedle loutny byla oblíbena již v XIV. století „kvinterna", nástroj podobný loutně, menší.[65]) Roku 1380 zapsána stížnost v Aktech visitačních pražských, že hrává obviněný milovník hudby veřejně na loutnu a kvinternu,[66]) že ve Svémyslicích hráno bylo na kvinternu k tanci.[67]) Nebyl to teda nástroj neznámý, když i v dědině odlehlé od hluku městského života při něm lid tancoval. Zná jí také Guillaume de Machault, jak uvedeme dále zprávu o tom.

15 Žena se žaltářem.
Z Velislavovy bible.

Strunový nástroj, nazvaný „viola di bardone", známý Polákům pode jménem „bardon",[68]) znali Čechové a nazývali jej „bardún". V Lactiferu Jana Bosáka Vodňanského zapsáno jest úsloví „hude na bardún".[69])

Také strunový nástroj, známý po západní Evropě pod názvem „chrotta",[70]) byl u nás rozšířen, překládá-li slovníkář v Bohemáři slovem „rota" lat. význam „cithara", když přeloženo v bibli latinské „in lyris" — „na rotách", „in citharis" — „zvukem rotným hudúce". Podobně v Belialu zařaděny „roty" mezi nástroje hudební a j. v.[71]) Že to byl nástroj oblíbený u Čechů ve století XIII. (a snad ještě dříve), potvrzuje letopisec Petr Žitavský, přibíraje název jeho mezi jména hudebních nástrojů, na které bylo hráno při korunovačních slavnostech Václava II. r. 1297.[72])

Jak vypadal hudební nástroj „rybebka", nástroj opatřený dvěma, pak třemi strunami, o němž podává zprávu ve XIII. věku mnich řádu dominikánského v Paříži, Moravan Hieronymus de Moravia ve spise „De musica", — ukazuje vyobrazení (čís. 13.) z Křížové kaple

David hrající. 16
Z rukop. kapit. knih. svatovítské, sign. A 10.

na Karlově Týně a v Passionalu Kunhutině obraz anděla (čís. 14.), jehož nástroj podobá se úplně nástroji anděla, hudoucího na rybebku, vyobrazenému u Engla.[73]) Český název „rybebka“ utvořen z franc „rubèbe“ a zapsán je ve slovníku Bohemáři.[74]) Že byla rybebka v Čechách známa, potvrzuje, jak bude dále uvedeno, Guillaume de Machault. Vykládá, kterak Karel IV. choval ve svých sbírkách vedle všech jiných nástrojů také „rubèbe“.[75])

Název nástroje v podobě trojúhelníka harfového[76]) „psalterium“ upravili si Čechové z latinského slova — „ž a l t á ř“, doložený v nejstarších překladech bible, v Žaltáři Wittemberském, musejním a pod. Překladatel vymyslil si za název „žaltář“ v Žaltáři Klementinském český význam „s l a v n í k“. Překládá na př.: „Vstaň, chválo má, vstaň, slavníku, a húsle!“ — „Bože, pieseň novú zpievati budu, v slavníku desetistrunném slaviti budu tobě.“ — „V slavníku slavte jej.“ — „Chvalte jej v slavníku a v húslech.“[77]) Jinde se název tento nevyskytá. V Žaltáři Wittemberském, jak uvedeno, bývá veskměs jmenován „žaltář“ nebo d e s e t i s t r u n,[78]) kterýmžto názvem bývá překládáno latinské slovo (decachordum) také v Žaltáři musejním.[79]) Jak vypadal „žaltář“, ukazují kresby v bibli Velislavově (čís. 15.), v rukopise kapitolní knihovny svatovítské (sig. A 10, viz čís. 16.), rukopis Zrcadlo lidského spasení v Museu obraz čís. 17. a j.

17 Ze Zrcadla lidského spasení.
Rukopis Musea král. českého.

Podávajíce tuto pokus o ustálení názvů staročeských nástrojů strunových, jsme si vědomi známého fakta, že názvy za dob starých často se vzájemně střídaly, zaměňovaly. Týž název byl dáván třeba několika nástrojům. Je nesnadno přesně tu stanoviti rozdíly. Vhodně poznamenává Ambros,[80]) že

středověká latina mate jednotlivé názvy, kladouc neustáleně brzy rotta, psalterium, triangulum, lyra a pod.

K názvosloví připojujeme některé kresby z památek původu českého. Vybrali jsme řadu hudoucích na strunové nástroje z Velislavovy bible, (obr. č. 18., 19., 23.), z Passionalu Kunhutina (obr. č. 20., 21.), a shodný obrázek malby nástěnné z Karlova Týna (č. 22). S obrazem ženy a muže hudoucích na „křídlo" shoduje se kresba jinocha v rukopise kapitolní knihovny svatovítské, jehož nástroj podobá se nástrojům ve Velislavově bibli. Kresby podávají výběr staročeských nástrojů a jsouce dosti jemně v detailech nakresleny, podávají jasnou představu, jak asi vypadaly strunové ná-

18 Hudci ve Velislavově bibli. 19
Rukopis Lobkovické knihovny v Praze.

stroje staročeské ve věku XIII. a XIV. Není pochyby, že tu kreslil umělec nástroje, jaké u Čechů vrstevníků vídal.

Doklad, že nástroj „viola"[81]) byl u nás znám ve věku XIV., zachován v Aktech visitačních, kdež zapsána zpráva k r. 1380 o ženě hudebníka, nazvaného v latinském textu „fiolator".[82])

„Píšťalami" (tibiis) vítali Čechové podle zprávy Kosmovy r. 1092 knížete Břetislava II.[83]) Název „píščel" (píšťala), „piščec" často čítáme v památkách staročeských, počínajíc dobou nejstarší. Zapsal jej také slovníkář do sbírky nástrojů hudebních („píščele") v Bohemáři.[84]) Bylo již na začátku ukázáno, že jen pištec a bubeník obyčejně hrávali při tancích a zábavách.

Záhy znali Čechové také nástroj, známý ve Francii a odtud po západní Evropě pode jménem „chalómie“.[85]) Aspoň již v Bohemáři čteme za lat. tilia (tibia?) šalmie,[86]) a v Alexandreidě líčí rýmovník:

„A to by také uslyšal,
z šalmějí, z bubnóv hrozný šal.“ [87])

Kromě uvedených dvou nástrojů hráli pištci staročeští již ve věku XIV. na „floitnu“. Doklad toho čerpáme z Popravčí knihy pánů z Rožm-

20 Hudba andělská v Passionale Kunhutině. 21
Rukopis univ. knih. pražské.

berka, podle kteréž r. 1389 pravil jakýsi Petr, „že Velík, ježto umie pískati na floitnu a rád bývá v Prčici, jest zloděj.“ [88]) Roku 1397 zapsána zpráva o mistrovi Mikuláši, hotoviteli fléten.[89])

Název dudy neznačil u Slovanů nástroj, známý pod tímto jménem Čechům. Byla tak pojmenována píšťalka z kůry březové nebo vrbové a pod. Teprve v XV. věku v Mammotrektu je zmínka o znění trub a dudů.[90]) Zdá se, že starší název, označující hudební nástroj s měchem, upravený z kůže kozličí a známý za starodávna i podnes u národů slovanských i cizích,[91]) byl nazýván „kozice“, jakž doloženo ve věku XIV. ve slovníku Bohemáři.[92]) Ve věku XVI. setkáváme se v památkách staročeských

s názvy podnes známými hlavně mezi lidem na Moravě a na Slovensku — „gajdy, kejdy“. Připojený obrázek (čís. 23.) staročeského „dudky“ (dudáka) neboli „kejdaře“ (gajdoše) z kancionalu z r. 1480 poučuje zároveň s kresbou dudáka v Olomúcké bibli z r. 1417 (čís. 36.), s bronzovou figurkou šaška, hrajícího na dudy z věku XV. (čís. 22.) a s dudákem ze Života sv. otců z univ. knihovny pražské (č. 24.) o sestrojení kozice v dobách starších. Pro přirovnání hned na tomto místě přidáváme ze vzácného slovenského kancionalu senického z r. 1692 obrázek, jak gajdoš v inicialce O hraje na dudy (viz obr. čís. 25.).

Bronzová figurka šaška-dudáka (XV. stol.) 22
Z Neuberkových sbírek v Praze.

Nástroj na způsob dud s měchem, nazvaný „chorus“ (chorum), doložen jest u Petra Žitavského při líčení slavností korunovačních r. 1297. Vedle jiných nástrojů jmenuje letopisec „chori“.[93]) Týž kronikář uvádí nástroj ten při popisu hudby, vítající Jana Lucemburského a Elišku Přemyslovnu r. 1311 do Prahy.[94]) Čechové nazývali nástroj ten podle latinského slova „kór“, jakž doloženo v Žaltáři Klementinském: „Chvalte jmě (Hospodinovo) v kóře“.[95])

23 Dudák staročeský.
Z kancionalu husitského r. 1480.

Za latinské názvy „tuba, buccina“ bývá jméno „trúba“. Latinské názvy zapsány jsou v nejstarších latinských letopisech českých, české v rozmanitých památkách staročeských. Při návratu králevice Václava r. 1281 vedle jiných, již uvozovaných nástrojů vesele zněl zvuk trub podle letopisce Petra Žitavského.[96]) Týž letopisec zmiňuje se o troubení při korunovaci Václavově r. 1297 v Praze[97]) a při vjezdu Jana Lucemburského a jeho choti Elišky do Čech r. 1311.[98]) Podle letopisce Františka Praž-

24 Dudák staročeský.
V rukop. univ. knih. pražské, sig. XVII. A. 2.

Dudák slovenský v kancionalu senickém z r. 1692. 25
Majetek p. Mocka v Senici.

ského sladce zaznívala hudba při korunovaci Karla IV. r. 1347, vedle jiných nástrojů zvuk trub.[98]) O „hlasných trúbách“ vypravuje vedle jiných narážek Alexandreida, o trubici zmiňuje se v pověsti o Šárce Dalimil[99]) a v překladech bible často dějí se o „trúbách“ zmínky. Vyobrazeny jsou nástroje jmenované v bibli Velislavově, na př. anděl vyobrazen, jak troubí (obr. čís. 28.) a jinde živě namalována skupina trubačů v pestrém kroji za vlády mravu rytířského, kdež se poučujeme o trojím druhu tehdejších trub (obr. 29.), kteréž se ovšem shodují s podobnými nástroji v zemích západoevropských.[100]) Všímáme si také názorné malby nástěnné na Karlově Týně, kdež anděl drží troubu, jejíž podobu čtoucí spatřuje na obr. 30., a dřevorytu v bibli Kutnohorské (čís. 31.).

O **b u b n e c h** zaznamenány jsou zprávy již v nejstarších letopisech. Kosmas popisuje, jak byl vítán kníže Břetislav II. roku 1092 hudbou, bubny.[101]) Nejde tu o bubny válečné, kterých užívali Čechové v bitvách, jak je známo z četných svědectví. Kronikář Petr Žitavský pravidelně při zmínce o slavnostech, o hudbě přibírá mezi názvy nástrojů hudebních bubny. Bubny vítali Čechové návrat královice Václava r. 1281,[102]) bubny zaznívaly při radovánkách na počest králi

26 Anděl hrající.
Nástěnná malba na Karlově Týně.

Hudec ve Velislavově bibli. 27
Rukopis v Lobkov. knih. v Praze.

28 Anděl s troubou.
Z Velisl. bible v Lobkov. knih. v Praze.

Trubači. 29
Z Velislav. bible v Lobkov. knih. v Praze.

českému Václavovi v Erfurtě r. 1290,[103]) při jeho korunovaci r. 1297,[104]) r. 1380 při vjezdu Jindřicha Korutanského do Prahy,[105]) při uvítání krále Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou v Praze r. 1311.[106]) O bubnech zachovány jsou četné zmínky také v památkách česky psaných, v překladech bible, v Alexandreidě, v Žaltáři Klementinském, v Letopisech Trojanských,[107]) v Bohemáři, v skladbě staročeské o Arnoštovi,[108]) v překladech bajek Ezopových,[109]) v skladbě o Bruncvíkovi[110]) atd. O tom, že buben byl při staročeské zábavě důležitý nástroj hudební, ba při pištbě takořka nezbytný, bylo již s dostatek pověděno na začátku této stati. Ukázkou viz vyobrazení z musejního ru-

Anděl s troubou. 30
Z nástěnných maleb na Karlově Týně.

kopisu Liber viaticus z věku XIV. (čís. 32.) a z bible Kutnohorské dřevoryt (č. 33.).

Trubač. 31
Z Kutnohorské bible r. 1489.

Hru doprovázeli staří dále rozmanitými zvonky,[111]) kterýžto název často je doložen v překladech bible a položen za lat. cymbalum, za kterýžto význam podle přirovnání Jirečkova Žaltář Wittemberský, Poděbradský, Olešnický a Musejní znají jméno snad totožné „skrovadnicě".[112])

„Střmen", nástroj hudební, zapsaný v Gestech Romanorum (na př. „Třetí ochochule na střmeni bila jest," „Ochochule zpievá na střmen") vykládali bychom s Jirečkem, jak název nástroje a naznačený způsob hraní napovídá, za nástroj upravený ze železa v podobě střmene, na nějž hudec „bil", cinkal železnou jehlicí se dotýkaje jeho stran. Je to nástroj podnes známý, jehož podobu viz na obrázku z Olomúcké bible (čís. 36.) na pravo vzadu. Shoduje se s vyobrazením téhož nástroje v památkách západoevropských.[113]) — Za lat. organa v nejstarších překladech písma sv. čítáme „varhany". Na varhany zvláštní úpravy, jakou vídáme často v tehdejší době,[114]) hraje sv. Cecilie na Karlově Týně v kapli sv. Kříže (obr. čís. 34.). Viz též dřevoryt z Kutnohorské bible z věku XV. (čís. 35.). Bývá nazýván nástroj tento portativ.

32 Hudci v Liber viaticus.
Rukopis Musea král. českého v Praze.

Hejno ještě jiných, než jaké jsme jmenovali, názvů nástrojů hudebních, které prý byly na Hradě Pražském ve XIV. věku, zaznamenal dobrodružný Guillaume de Machaut,[115]) známý také tím, že doprovázel krále českého Jana Lucemburského, jsa jeho dvořanem. Po-

pisuje v skladbě o králi cyperském Petrovi I. jeho příchod do Prahy, na dvůr Karla IV. Popisuje, co viděl. „Kromě jiného, byly tu všecky nástroje, a aby mi nikdo neřekl ‚Lžeš‘ — povím vám všecka jich vlastní jména a příjmení jejich, aspoň těch, jež znám, mohu-li to učiniti bez honosení. A nejprve povím krále všech nástrojů, jakť si myslím . . .“ Vyčítá pak dlouhou řadu[116]) hudebních nástrojů tehdejších. Že jich znal tolik, není divu — byl dobrodružným dvořanem, pěvcem, pořadatelem zábav dvorských. Jiná jest otázka, chce-li se obšírným výčtem honositi nebo píše-li tu pravdu podle skutečnosti, zda opravdu nástroje ty viděl v Praze na dvoře Karla IV. O některých z nástrojů, jmenovaných v básnické skladbě Guillauma de Machaut, bylo dokázáno v předchozím a bude ukázáno v dalším líčení, že byly u nás v Čechách známy, na př. h ú s l e (vieille), r y b e b k a (rubèbe), ž a l t á ř (psalterion), r o t a (rote), d u d y (chevrette), t r o u b y (trompe, trompette, buisines), f l o i t n a (flaios), k v i n t e r n a (guiternes), h a r f a (harpes), š a l m a j e (chalemelle), v a r h a n y (orgues) a pod. Z nástrojů ostatních[117]) byly tyto nástroje se strunami: l e ü s, g u i g u e, c h i f o n i e, m o n o c o r d e. Dotýkáním prstů hrálo se na c y m b a l u, c i t o l e. T a b o u r s a n a q u a i r e byl druh bubnů. T r o m p e, s a r a c e n s k ý r o h, š a l m a j e (chalemelle) atd. jsou

Žena bubnující. 33
Z Kutnohorské bible r. 1489.

34 Sv. Cecilie
na oltáři v kapli sv. Kříže na Karlově Týně.

Žena hrající. 35
Z Kutnohorské bible r. 1489.

36 Hudebníci v Olomoucké bibli.
Rukopis z r. 1417.

rozmanité druhy rohův a trub. Foukací nástroje byly **flaios, flaustes, fretiaus, orgues. Eschaquier** je název nástroje klávesového.[118]) Co znamená **micanons, doussains** a **moraches**, je nesnadno vysvětliti. I když Guillaume de Machaut zveličoval pochlebivě sbírku hudebních nástrojů na dvoře Karla IV. v Praze a přidával ze své obraznosti i z bohaté své zkušenosti nástroje, kterých tam nebylo, je skladba jeho pro dějiny hudebních nástrojů v Čechách zajímavá a poučná. Není pochyby, že všeho si nevymyslil, že skutečně na dvoře Karlově v Praze, kdež se tehda vlivem politických poměrů soustředil ruch umělecký ze všech končin, a o jehož hudbymilovnosti jinde již jsme pověděli (str. 23.), mohla býti veliká sbírka nástrojů hudebních. — Stručný přehled hudebních nástrojů v dobách, o něž jde v této druhé knize, snažili jsme se doplniti několika obrázky, okreslenými věrně z památek staročeských. K nim přidáváme názornou kresbu z Olomúcké bible, jež byla dopsána podle Jirečkova udání r. 1417. Jemná kresba tato je namalována před žalmem 80. Z bible ji laskavě okreslila slč. M. Wanklova. Poprvé činíme přístupným pozoruhodné vyobrazení českého původu kruhům nejširším (viz č. 36.). Na pruhovaném polštáři sedí král David, dávaje takt sboru horlivě hudoucích muzikantů. Jeden tu bubnuje paličkami na dva bubny. Jiný hude smyčcem na húsle. Jiný troubí na křivou trubici rohovitou. Vedle něho další bije tyčinkou střmen. Jiný vedle Davida hude na loutnu. Vedle něho statně nadouvá poslední muzikant měchy nástroje na způsob dud. Obrázek tedy podává úplný sbor hudebníků staročeských, jejichž nástroje i s detaily jsou tu vyobrazeny a názorně poučují, kterak si máme představiti sbor tehdejších hudců, pištcův a bubeníků.

Kapitola druhá.

Tanec u Čechů ve věku XIV. a jeho záliba u světských i u duchovních.

O tanci v zemích českých ve věku XIV. zachovány jsou již zprávy četnější a zevrubnější, než ve stoletích předchozích. K suchopárným záznamům po letopisech, kde kronikář uznal za vhodné krátce se dotknouti tančení při slavnostech (na př. že lid tančil při návratu Elišky Přemyslovny do Prahy r. 1325,[1]) že pořádány byly [2]) tance při korunovaci Karla IV. roku 1348), přidružují se ve věku XIV. zmínky a zprávy také z jiných památek, hlavně z památek rázu mravokárného.

Že při zábavách a hostinách, které vystrojoval štědrý Karel IV. hostům z blízka i z daleka, zaznívala hudba a ke kolbě připojován býval tanec, rozumí se samo sebou. Bylo to obyčejem všude na dvořích panovnických. Při péči Karlově o zevnější lesk a nádheru snadno uvěříme Guillaumovi de Machaut, že na př. za pobytu cyperského krále Petra v Praze na dvoře Karlově byly pořádány skvělé slavnosti, při nichž vedle turnajů se bavilo panstvo tancem. [3])

Jak se tanec rozmáhal, svědčí pozoruhodné záznamy staropražských knih, kdež mezi jinými měšťany zapsán k r. 1375 [4]) taneční mistr Henslinus („tanczmeister"), a jinde [5]) o něco později (v l. 1377—1388) uvozován je „tanczmagister". Záznamy tyto ukazují, že ve druhé polovici věku XIV. vyučovali tanci v Praze zvláštní učitelé, taneční mistři. Z cizího názvu patrno, že taneční mistři tito učili tancům, zdá se, cizím, z ciziny zaváděným. Vysvítá odtud zároveň, že znalost tance tehdejšího nebyla podceňována, když si vyvolovali měšťané vyučování tanci za zvláštní zaměstnání.

Přílišná tato záliba v tanci nelíbila se mravokárcům. Podezřívají přílišné tančení, podezřívají krčmáře, kteří k tancům lákají. Skladatel Desatera kázánie v Hradeckém rukopise vyčítá svým vrstevníkům znova a opět, že hřeší, tancujíce a k tancům svozujíce. Prozrazuje, kterak prý [6])

„V krčmě nebo v tanci ženu
posazují ulíčenú,
anať obočie vztahuje,
závojíka popravuje,

sukničku svú ztkaničivši
a karnáček užlutivši,
k tomu do pat zpodlinivši
a podlinky zhedvábnivši,
nožík, měšček, cudný pasec,
v piesniech jejie jasný hlasec.
To vidúce mnozí blázni,
nemajíce Božie kázni,
slyšiece slovcě výborná,
ježto sě jim zdějí dvorná,
velmi milé usmievánie
a laskavé jich vzhlédánie,
letie jako na otržň k nim,
naliť i bude hoře jim,
anoť je ďábel potrhne,
i s ponožkú u peklo vtrhne.“

Jinde v témž rukopise [7]) rozhovořil se mravokárce staročeský, čerpaje z církevních spisů, kterak tanečníci a tanečnice oddávají se při tanci satanovi. Obětují jemu tělo, jakž rýmovník dokazuje s rozvláčností, proplétaje výčitky výstrahami.

„Třetí v svaté časy hrají,
a na svaté nic netbají,
lépe by bylo orati,
než v neděli tancevati.
Vězte, kdož rádi tancují,
ti své tělo oférují
ďáblu i všechny své údy,
když proň činie také trudy.
By to kněz dal za pokánie
někomu, vstanúc za ranie,
téci k jutřní takýmž skokem,
ale by vstonal svým bokem.
Svój zrak ďáblu oférují,
když jím srdce rozněcijí;
kolik choti v tanci slíbíš,
tolik ďáblóv v srdce vpustíš.
Tu dievka i žena mnohá
nepomnieci nic na Boha,
hlédá viece i mileje

na jinocha i snažněje
než na obraz tvórcě svého,
Jezu Krista nebeského.“

Z dalších slov káravých všímáme si zmínky, která v rozhorlení vyklouzla z péra skladateli, totiž, že tančení bylo provázeno popěvky, zdá se, popěvky čtveračivými, milostnými, které nebyly po chuti rozvážnému opovrhovateli tančení:

„Potom ústa oféruji
ďáblu, když v tanci zpievají
o smilstvě piesni nesličné
a k tomu v čas nekázané.
Uši také oféruji,
když radějše poslúchají
zlých piesní, zlého pravenie,
prázdné piščby i hudenie,
a o svatej mši netbají,
Boží službu zamietají.“

Také jaká hudba tehda vábila k tanci, neopomenul rýmovník staročeský připlésti do pásma svých stesků. Byla to hudba, jejíž charakteristiku jsme již naznačili (srv. str. 22.). Pištec vesele hrál a k jeho pištbě přizvukoval do taktu bubeník. Vyčítá náš mravokárce dále:

„Ješče k tomu oféruji
rucě ďáblu, když daruji
viece pišce, bubenníky
než čsnú kněží i zvonníky.
U tance dievky, jinoši
ščedřejí sú nežli u mše;
dá dobrý peniez u tance,
chtě k oféře, ptá měděnce.
Nesličná věc i hanba jest,
tak dáti Bohu marnú čest,
již sě bubenníka stydie.
Ktož to činie, smyslem blúdie.
Slyšte, žeť jest u písmě psáno,
všem lidem věděti dáno:
‚Ktož hercóm dary dávají,
ti ďáblu v čelisť vkládají.‘
Nohy také oféruji
ďáblu, když na nich tretují,
jakoby z smysla vystúpil,
jakoby veň běs vstúpil;

nemúdřeje činie než skot,
kazie podešvy i život"

Rýmování o tanci zakončeno jest obvyklou hrozbou, že tanečníci a tanečnice přijdou do pekla:

„Tanečníku, to dobře věz
a též tanečnici pověz,
co u tanečného diela
z tvého hubeného těla
kolik ukane potu krópí,
tolik ďáblóv duši vzchopí
i vnesú s sobú do pekla,
ot nichž by ráda utekla."

Aby byla ukázána hříšnost tance, byly vyprávěny pověsti o trestech tanečníků bujných, které zastihl trest Boží v zápětí. Rozprávek těchto je plno roztroušeno v cizích skladbách, a také čeští kronikáři zachovali budoucí paměti hrstku podobných výstražných zápisův o hrozných pokutách za tančení. Někde zřejmě svádí zapisovatel vinu na tanečníky, jindy jaksi napovídá, kterak trest zasáhl tanečníky.

V Dalimilově kronice rýmuje skladatel o zhoubné povodni r. 1310:

„Léta ot narozenie Syna Božieho
po tisiuciu po třech stech desátého
v rozličných krajích také povodeň byla,
jakž mnoho vsí i liudí zhubila.
U Liutomyšle v Heřmanicích tanec i s pištcem vzala".[8])

Určitěji vysvítá mravokárná tendence ze zprávy, zapsané v kronice Beneše Krabice z Weitmile.[9]) Léta Páně 1368 v lednu duchovní správce v Pelhřimově, v městě arcibiskupově, tancuje a tanec veda, t. j. jako předtanečník postupuje v prvním páru, z čista jasna klesl mrtev. „Vidíte," dodává letopisec, „jak miluje Bůh tanečníky a tohoto příkladem mravy svoje napravte."

Z dokladů tohoto druhu uvozujeme dále výstražný příběh ze Staročeských letopisů.[10]) Letopisec vypravuje, že r. 1503 požár na Malé Straně zuřil. Vykládá to za trest od Boha. „A to proto, neb Malostranští byli dali svobodu velikou hříchům zjevným, kostkářům, rufianům, tancům, věncům, kartám a obzvláště protivníkům kalicha Kristova; Bůh nic zlého nenechá bez pomsty." Nedlouho potom přihodilo se neštěstí jiné pro tance. „Toho

léta (r. 1509) v středu před sv. Tomášem paní Ledecká tancujíc na svém hradě v Ledči sama pátá ze zabila, propadši dolů skrze podlahu; neb se dům na dvé roztrhl." [11])

Přes to, že proti tančení brojili mravokárci světští i duchovní, záliby v tanci ve věku XIV. spíše přibývá než ubývá. Vábivému kouzlu zábavy taneční neodolali posluchači výstražných slov kazatelových, ani čtenáři výstražných rozprávek po letopisech. Tanec lákal světské i duchovní.

Pokud se týče záliby duchovních v tančení, je zjištěno četnými doklady, že byly kněžím ve věku XIV., XV. a XVI. zapovídány přísně světské písničky a tance u Poláků, u Jihoslovanů i také u národů západoevropských. [12]) Byla-li záliba tato rozšířena všude po sousedstvu, není divu, že také v českých zemích objevují se zápovědi tanců, vydávané kněžstvu českému, jež podléhalo u nás, jako také jinde vlivu všeobecných kulturních poměrů souvěkých.

Nezbední žáci přibírali také u nás tance mezi žertovné vánoční obřady o svátku bláznů čili mlaďátek. Podle Husova svědectví „žáci vše opak kukly kožišné obrátili a tancují v kostele a lidé sě dívají a smějí a mnějiece, by to tak bylo vše svatě a pravě, že to mají v své rubrice, to jest v svém ustanovení." [13])

Mimo tyto zvláštní tance, které předpisoval čtveračivý obřad žákovský, oblíbeny byly tance vůbec, jak ukazuje hejno zákazů jejich. Na př. r. 1348 ctihodný arcibiskup Arnošt varuje kněžstvo před hrami, před turnaji a před tanci. [14]) Obnovuje r. 1353 zápověď a důtklivě napomíná, aby se duchovní zdržovali tanců. [15]) Nástupce Arnoštův Jan znova zapovídá návštěvy tanečních zábav, [16]) přikazuje, aby si vedli duchovní řádně, varujíce se hříšných tanců, a uznává za vhodné znova zápověď opakovati. [17])

Zápovědi starodávné často jsou zbarveny horlivostí příliš tmavě a někdy tedy plné víry nezasluhují. Avšak podle záznamů v soudních a visitačních aktech byl tanec duchovních často kárán a pokutován. Na př. slibuje r. 1373 Velík, kněz z Milčína, že se bude zdržovati tanců pod pokutou tříměsíčního vězení. [18]) R. 1380 — jak bylo udáváno — scházeli se kněží na tance. [19]) Podle výslechu téhož roku v Nehvizdech chodíval tamější duchovní tancovat. [20]) Zprávy téhož druhu jsou zapsány o knězích ve Všeradicích, [21]) v Jincích, [22]) při výslechu svědkův o knězi Janovi ve Lhotě. [23]) Z akt visitačních patrno, že arcijáhen často slýchal žaloby na tance duchovních. Tito se hájívali proti nařknutí, dokazujíce, že tancovali jen tenkráte a tenkráte, nikoli tak často, jak proti nim svědkové vypovídali. Z jednotli-

vých záznamů vysvítá, že bylo tancováno o posvícení, na slavnost primiční a pod.[24]) Není pochyby, že žaloby jednotlivých osob, pokud se týče účasti kněží při tanečních zábavách veřejných, jako v jiných případech přeháněly. Často v aktech visitačních pozorujeme, že rozdmychovala žalobníkovu výmluvnost zášť, msta proti nenáviděnému knězi. Přes to však při tolika záznamech, jak arcijáhen na visitační cestě vyšetřoval mezi jiným proviněním kněžstva tak často zálibu v tančení, podobá se pravdě, že ve druhé polovici věku XIV. duchovní v českých zemích i všude jinde po západní Evropě neodolali všeobecnému vkusu tehdejšímu, jenž vedle podivnůstek a výstředností krojových, vedle nošení zbraně liboval si v kolbách, v tancích a jiných kratochvílích a proti němuž důtklivě se opírali na synodách arcibiskup Arnošt a Jan, kárajíce kněžstvo, že se řídí příkladem světských lidí.

Záliba vylíčená byla silně zakořeněna. Nevyhladily jí zápovědi synodalní, vydané od jmenovaných arcibiskupů. Znova r. 1379 arcibiskup Volfram přikazuje, aby duchovní nehráli v kostky a vrhcáby, aby nechodili do krčem, zbraní nenosili, aby netancovali, hlavně veřejně. Kdo se nepolepší, bude trestán žalářem podle přestupku.[25])

Na Moravě vydal r 1400 biskup Jan v Olomouci proti tanečníkům přísný řád.[26]) Nedlouho potom r. 1404 v synodalních řádech dotýká se arcibiskup pražský Zbyněk opět rozpustilých tanců.[27])

Duchovní vrchnost kárala tedy milovníky tance často a vyhrožovala důrazně pokutami církevními. S úředními zápověďmi tance, vydávanými ve věku XIV. a XV. od synod, od arcibiskupů, shodují se výroky kazatelův a mravokárců souvěkých.

Kapitola třetí.

Mravokárci Milič, Waldhauser, Štítný, Hus, Rokycana, Jan z Příbramě, Koranda, Chelčický proti tanci. Tanečníkům nedovoleno podávati Tělo Páně.

Není pochyby, že tanec byl u nás ve věku XIV. oblíben všeobecně a jistě oblíben z míry. Mezi předními kazateli, kteří tenkráte napomínali ku nápravě mravů, spatřujeme zároveň horlivé karatele záliby v tančení. Jejich výklady jsou propleteny nábožným rozjímáním a příklady ze

sv. písma; celkem však nic podstatného o způsobu tance a pod. z jejich mravokárných vyhrůžek nenabereme. Důtklivě varuje před hříšným tancem ve své Postille [1]) Milič. Vzpomínáme, že již v XVI. věku dovolává se mravokárce českobratrský, jak Milič horlil proti tancům. „Mistr Milič o rozličných stavích v knize té dí: ‚V tancích přidrží se mnoho zlého, hrdost, závist etc. a dokládá: ‚Protož svatí lidé hyzdí tance, že sou příčina mnohého zlého‘.“ [2]) S Miličem Konrád Waldhauser zle hartusí ve svých kázáních na tance a tanečníky. Vytýká ostře mužům, že se starají o tance, nedopřávajíce sobě pro ně ani klidu, spánku. Vytýká rodičům, že záhy vodívají děti své k zábavám tanečním. [3])

Štítný uvažuje ve svých skladbách o tančení několikráte. Rozebírá, zkoumá, je-li tanec hřích nebo je-li dovolen. „Tancovati každému nenie dobré — protož-li řéci, že'j' vždy smrtedlný hřiech každému?“ [4])

Za hřích tanec pokládati — podle Štítného — není správné. Tanec jako kratochvíl, zábava mohl by býti dovolen a člověku by prospíval. Avšak při tanci bývá podnět k zlému, k hříchům: „Tancóv také přidrží sě mnoho zlého: pýcha, závist . . . Protož ač by sám v sobě lidem světským tanec nebyl zlá věc, však lidé světští hyzdie tance, že jsú příčina mnohého zlého.“ [5]) Tím věc neškodlivá ponenáhlu mění se v opak a dlužno potom tanec haniti i odsuzovati. Podobně tomu s kolbou. „O kratochvíli rytieřské rád bych psal něco, ale tak sěj' rozmohla zlosť lidská a potuchla mezi nimi milost, ež věru neumiem k tomu niče řéci, neb počnúc kratochvíl úmyslem dobrým, lidé spieše proměnie ve zlé úmysl, nežli v dobré a neřku namísie hrdosti, ale spósobie tak, až vše bude hrdostí aneb smilstvo, jakož to vídáme v tancích aneb v kolbě.“ [6])

Štítný horlí hlavně proti tomu, že lidé nedbají, svátek nesvátek tancují, nestarajíce se o mši, o kázání, o nešpory. Pro bohoslužbu ustanoveny jsou neděle a svátky. „Ale ne k tomuť jsú svátci, jakož je zlí lidé obracejí, aby hřešili svými tanci.“ [7])

Nelíbilo se také rozšafnému milovníku tichého života rodinného, že hospodyně jako mladice se vyšnořovaly k taneční zábavě, „vším snaženstvím strojí se k skokóm, k tancóm svým rúchem.“ [8]) Rozvážně napomíná: „Móž' se pěkně mieti a počestně podle statku svého, ale byť helmbrechtnicí a tanečníci slula, toho sě střež!“ [9]) Z toho nesváry v rodině. „Často mezi mužem a mezi ženú vztrhne sě nechuť, ana chce nákladu snad většiemu k svým tancóm a k svej chlípě, nežli stačiti mohú jich úroci.“ Co vlastně je tanec? Zábava pomíjející, chvilku blažící. Proto „múdrý se na to roz-

myslí, že ty rozkoši skoro minú, leč jsú tanci, leč bohatstvie, leč která česť nebo rozkoš tohoto světa.“ [10])

O masopustě tancovali staří nejčastěji. Vysvítá z nářiek Štítného, že masopustní veselí bylo slaveno s tanci bujnými a přílišnými. [11]) Kdykoli mravokárci zavadili ve svých výkladech o masopust, tupí přílišné tančení. Podle staročeského kazatele vábí o masopustě satan lidi: „Na mé sluhy hleďte, na pištce, na hudce . . . Neroďte tyto dny choditi ke mšem do kostelnov a na kázánie, ale jděte k tancuom, k frejuom.“ Tanečníci prý se lichotí k satanovi o masopustě: „I kto nás od tebe, pane ďáble, tyto dni rozdělí, zdali hlad, jenž nám jest lehek pro tě trpěti, zdali zima neb nahota, zdali pot v tancích vylitý, čili bolest noh v úzkých a utáhlých střevících?“ [12])

Ostře proti tancům kázal mistr Hus. Tanec v neděli a ve svátek byl tak oblíben se všemi jinými zábavami tehdejšími, že Hus v rozhorlení proti znesvěcování svátečního dne se ptá: „Kterakž tehdy obdržíme, co od Boha žádáme a prosíme, tak posměšně (v den sváteční) jsúce živi a mluviece oplzlosti nehodné a pohádky, jenž chylé mysl k zlému? Kterakž tehdy vydáme počet z každého slova prázdného v poslední neděli, rozsievajíce slova, ne k dobrému napomínajíce, ale popúzejíce k zlému, ne svatého písma čtúc ani slyšiec, ale těm, jenž čtú a slyšie, utrhajíc a jim sě posmievajíc, o vieře, o ctnostech, o spasení netbajíc, ale piesní, básní, pištěb, hudeb, kolby, tancóv pilni jsúc, pasúc neřku od oběda, ale od jitra mlsně oči plesáním, tancováním . . . [13]) Protož biedně a ohavně hřešie, mnějíce, by v svátek světili, kteříž opustiec diela, obžerstvím, opilstvím, . . . turnováním, kolbú, kostkú, šachováním, frejováním, tancováním . . . sé toho světa zaneprázdnie.“ [14])

Na tance vydali se lidé bez rozdílu stavu. Se zálibou sedláci v svátky tancují, [15]) tancují také duchovní. Tanečníci marně se vymlouvají, jak dí Hus v Postille, „že nenie hřiech tancovati, ano, jakož svatý Augustin die, lépe by bylo ženě přiesti neb dielo dělati, než v svátek tancovati, a zvláště v neděli, již jest sám Bóh přikázal světiti. O běda lidu s jich svátky, neřku svěcením, ale hřešením! I zdaliť jest to neděle světiti: hráti, tancovati? . .“ [16])

Také v latinských svých spisech varuje Hus před tančením. Vidí všude zkázu mravů, lásku k světským radovánkám, mezi nimiž oblíbeny jsou tance jinochů a dívek, krásné tance, jak Hus vysvětluje zevrubně a užívá při tom obrazných úsloví, přizpůsobených tendenci svého výkladu. [17])

Tohoto druhu narážky o tanci často zapsal ve svých skladbách.[18]) Neuvozujeme jich tuto zevrubně, poněvadž v nich převládá stránka náboženská, kteráž nutkala Husa, aby svůj výklad proplétal citáty z církevních spisovatelů, aby líčil barvami tmavými hříšnost tance, ale při tom si nevšímal způsobu tančení. Šlo mu toliko o jméno. Právem se domníval, že posluchači a čtenáři tehdejší dobře znají, jak se tančí, kterak se tance nazývají a pod. Škoda, že popisy tohoto druhu uvázly v péře při nábožném rozjímání.

V týž rozum sepsal Hus, jak tvrdí zcela jasně spisovatel v rukopisném českobratrském sborníku z polovice věku XVI.,[19]) rozjímání o tanci v podobě listu, který poslal „jedné paní" a kde uvažuje o tanci takto doslovně:

„Prospěch ve všem dobrém a svaté skonání račť dáti milosrdný Spasitel, aby jsouc vedle vůle jeho živa, s ním i na věky po smrti přebývala. Paní urozená, slyším, že své vdovství řádně vedeš, ale v tom nemáš opatrnosti, že na svém zboží her a tanců dopouštíš, jenž jest zjevné Božího přikázání přestoupení . . . Pakli tanečníci a tanečnice kdy tancují, svůj čas vešken od Pána Boha propůjčenej, zle a nehodně strávíc v hříších smrtedlných mnohých, proti přikázání Božímu mrhají, vzláště a nejvíce v neděli aneb jiné svátky, v nichžto by se nejvíce měli pro své spasení ke všemu dobrému snažně v náboženství velikém připravovati . . ." V dalším snaží se Hus dokázati hříšnost tance citáty ze sv. otců, ze spisů sv. Bernarda a jiných. Potom pokračuje: „. . . Ale jistě toho jest znamenati, že řekl by snad někdo: Poněvadž jest tanec oučinek nebo se brání takového velmi zlého a příčina hříchův mnohých, však proto mnozí dávno i nyní rádi tancují, anebo se tanci dívají, kterak jest jich ďábel tak mnoho oslepil, že jedni řkou: Není hřích tancovati, neb jest to obyčej dávní a starý a druzí dějí, že má tanec býti, neb se tady mají přátelé poznati a své děti k manželství vydávati, a také dějí: však i kněží tancují, byť to hřích byl, kněží by netancovali, ani žáci, ale tohoť by bránili!" Námitky tyto Hus vyvrací a ukazuje, že tanec je hřích ohavný, dávno od sv. písma potupený. Proto zle touží, že, „. . . páni světští zákona a přikázání Božího nemilujíc toho nestavují a nebrání, nýbrž v tom rozkoš a utěšení mají a tak sou všichni těmi ďábelskými tanci dávno přivyklými oslepeni. Ach přetěžké lidské omámení! Ach přenemoudré a hloupé takové oslepení! Ach hanebné panské a jiných lidí ouřadných nedbání! Ach přelenivé kněžské zmeškání, že tak lehce své i jiných duší váží, kteréžto Pán Kristus přetěžce na kříži svou

předrahou krví vykoupil ... Někdy páni i jich ouředníci člověka některého snad chudého oběsiti káží, když snad pro nouzi svou kozu aneb krávu ukradne, a to jest jeden hřích, jehož ihned náhle pomstí; ale tance býti dopouští, v němž se mnozí zárodové hříchův a zlosti dějí, v němž jeden druhému dceru neb sestru nebo ženu uloudí ... Ty jsou daleko lepší, dražší, nežli všecky kozy, krávy i koně ani která věc na všem světě nejdražší ... Protož tyto věci tak pověděné poznajíc, paní milá a vdovo Boží, ať Pán Bůh zde i po smrti na tě nepřepustí zatracení, ďábelské moci a bid všech duchovních a tělesných ... Zastav hry, tance na svém zboží. Pán Bůh tě tudy zde na světě ve všem dobrém rozmnoží. Zastav, což na tobě jest, všecky marnosti a dá tobě Pán Bůh s tvými se všemi nebeskou radost. Amen."

Mistr Rokycana několikráte se rozhorlil ve své Postille na tance svých vrstevníků, škoda jen, že zase přesně v rámci náboženského výkladu, bez narážek, jaký to tanec byl. Vyčítá z kazatelny svým posluchačům, že se běží dívat k tancům, ke kolbám, že kráčejí ke zlému, k tancům, frejům, neřádům, že se jen slabě kárají po městech hry, tance a t d.[20]) Kromě jména nedozvíme se z mravokárných výčitek Rokycanových ničeho. Z nich toliko jasně vysvítá, že záliba v tanci nikterak neutuchá, že znova a opět tanec je terčem důtklivých výčitek u kazatelů staročeských.

Přisvědčuje Rokycanovi mistr Jan z Příbramě. Podle uvedeného již sborníku českobratrského[21]) „v knihách o zarmouceních velikých církve dí takto (připomínaje svatého Jeronyma a Augustina): „Tanec jest okršlek, kteréhož prostředek jest ďábel a ti, kteříž stojí okolo tance dívající se, jsou pekelná osidla, jakož dí svatý Jeronym: A jest tanec proti desateru Božímu přikázání." Zevrubně pak je dokazováno, kterak tanečníci nechtíce míti tanec za hřích, hřeší proti všem přikázáním Božím v desateru. Také V. Koranda béduje, že mnoho běží v české zemi zlého. Mezi zlořády čítá vedle jiného tance.[22])

Chelčický touží slovy trpkými na „rozpuštěnie, jhry, veselí, tance a jiné všecky poběhlosti pohanské,"[23]) „na hodovánie, rozpuštěnie, veselé, tance".[24]) Napomíná rodiče, že při výchově dětí se starají, aby se pěkně lidem k oku v drahá roucha připravovali, aby chodili již od mládí k tancům a k jiným marným veselím.[25]) Tancují děvčata s pacholaty,[26]) tancují ženy vdané (ačkoli podle Chelčického jen „muž bláznivý dovolí ženě túlati se po tanciech"), neodolá nikdo půvabu tanečního veselí. Také duchovní někteří oddávají se tanci.[27])

V ten asi rozum souhlasně napomínají rozvážní mravokárci vrstevníky své, aby se varovali hříšných tanců. Čítajíce stesky jejich, třeba místy příliš černě zabarvené, vyrozumíme ze slov káravých, z toho, jak tance zařaďovány jsou mezi nectnosti vedle jiných zlořádů, že asi některé tance tehdejší skutečně svou nevázaností hlavně v nedělní a sváteční den budily také ve století XV. pohoršení a že tudy zavdaly podnět k výčitkám rozšafných mravokárců. S nimi se shoduje usnesení církevní z r. 1435, aby „kekléři, pištci, trubači, hudci (k tancům) ad coreas" a tanečníci (corisantes) nebyli jakožto lidé hříšní připuštěni ke stolu Páně.[28]) Významné toto usnesení, znova a znova obnovované proti tanečníkům, tanečnicím a hudcům,[29]) svědčí, že se obrátila proti tanci s mravokárci světskými také vrchnost církevní, trestajíc přísně ty, kdož hudbou rozněcovali zálibu v tanci.

Horlila proti tanečníkům také vrchnost světská s velikou přísností. Zapovídala tance v čas nedělní a sváteční. Hrozila pokutami těm, kdož by neuposlechli zákazu. Ze zápovědí vybíráme tu doklad z téhož roku, kdy uvozovaný církevní řád nedovolil podávati Tělo Páně hudcům k tanci, z r. 1435. V Kutné Hoře téhož roku tancovaly při nějakém veselí některé ženy. Za to musili jejich muži složiti pokuty, podle zámožnosti, někteří po 10 groších českých, jiní po 6, nuzní po 4. Mimo to ženy držány ve vazbě. „Jeden pak, jehožto žena jiné k tanci pobídla, přinucen byl bránu Kouřimskou na svůj náklad s křidlicemi dáti přikryti, aneb v málo dnech obce Horu-Kutenské prázden býti." [30])

Kapitola čtvrtá.

Tanec sv. Víta a tanec smrti.

O chorobě nazvané „tanec sv. Víta" podnes kolují v lidovém podání cizím i českém rozmanité zkazky. U nás říkává lid: Tanec sv. Víta se dostane z náhlého leknutí. Jak lid český hojí a zaříkává „tanec sv. Víta", nemohl jsem nikde vyzvěděti. Lid v Tyrolsku věří, že tanec sv. Víta postihne toho, kdo jídá vrabce. [1])

O tanci sv. Víta zmiňujeme se proto, že podnes lid český si o něm vypravuje. Podáme tuto pověsti o jeho původu, z nichž zejména daleko zabloudila smyšlénka, jako by tanec sv. Víta vznikl z bájeslovných obřadů

staroslovanských, z obřadných tanců a počest prý slovanského božstva Svantovíta.

Pověsti o původu tance sv. Víta vznikly ve věku XIV. a XV., tedy v době, kterou se obírá tato druhá kniha. Proto je sem zařaďujeme. Staří vykládali si o tanci sv. Víta několikerým způsobem.[2])

V polovici věku XIV. zachvácena byla Evropa, jak známo, hrozným morem, nazývaným obyčejně „černá smrt", kterýž s úžasnou rychlostí šířil se z východu a působil všude zděšení z nenadálého, s tašného zjevu. Tenkráte vyrojilo se hejno výstřelků pověrčivosti středověké. Lid nevěda si rady, jak se uchrániti prostředky přirozenými před smrtonosnou zkázou, popouštěl uzdu rozechvěné obraznosti, kteráž vymýšlela proti trestu Božímu, proti „černé smrti" domnělé prostředky zázračné, kouzelné, čáry, podivnůstky, mezi nimiž upoutal nejčastěji pozornost kronikářů tehdejších tak zvaný tanec sv. Víta. Věřili již ve starověku i potom ve středověku, že kouzlem hudby hojí se nemoc, na př. uštknutí jedovatého hada, zběsilost a jiné choroby.[3]) Böhme líčí podle zpráv letopisných průvod ztřeštěně tančících v ten rozum:

Napřed šlo několik hudců, za nimi zástup zvědavých diváků, pak poloobnažení tančící mužové a ženy. Tancovali po náměstích, po ulicích podivně, vášnivě sebou zmítajíce, skákali s divou rozpustilostí, tancovali s napjetím všech sil tělesných, až smyslu pozbývali za doprovodu omamující hudby a jásavých písní. Na konec po námaze s pěnou na rtech a utrmáceni na smrt, vysíleni klesali, bědujíce. Za zmalátnělosti tehdejší působily tyto výbuchy smyslného rozčilení nakažlivě. Přibývalo diváků, z nichž mnozí byli přilákáni svůdným, bujným tancem do zběsilého víru. Marně příbuzní je prosili, zapřísahali, bili je, aby se vzpamatovali. Jako šílení neodolali tito vábivým zvukům hudby, náruživým pohybům druhův a družek, opojených bujným tancem, zmítaných jakoby křečovitými posunky. Není divu, že lékaři tehdejší, nemohouce staviti podivnou nákazu taneční, vyhlašovali nevídaný zjev za účinek moci nadpřirozené, ďábelské. Vykládali, že tanečníci jsou posedlí ďáblem. Proto také duchovní proti nim ostře brojili, je kárali, zaklínali satana a pod. Přes to nákaza vzrůstala a rozšířila se po Německu, po Francii, do Belgie. Někteří vykladatelé snaží se toto tančení uvozovati ve styk se známými průvody „mrskáčů" nabo „naháčů", kteří při zoufanlivém stavu tehdejším šířili mezi lehkověrným lidem nábožné blouznění, že Bůh, jenž na lidstvo seslal morovou ránu, ušetří těch, kdož své tělo hříšné trápí a vzájemně až do krve bičují důtkami uzlovatými, s ostny železnými.

„Mrskáči“ tito přišli také v průvodu do Čech a r. 1349 v postě vcházeli do Prahy s korouhvičkami a s německými zpěvy a sváděli tu k výstřednostem Čechy, až arcibiskup Arnošt přísnými zákazy je vypudil ze země.[4])

Jisto je, že průvody „mrskáčů“ i průvody vášnivých tanečníků vznikly za popudu stejného, pro ochranu proti černé smrti. Že tanec byl pokládán za prostředek proti morové ráně, svědčí podnes lidové pověsti, že prý obyvatelé osady Wertheimu tancovali kolem jedle, až černá smrt z městečka zmizela,[5]) a že v okolí Basileje na louce prý vždy tancoval lid za velikých morů, aby veselostí odvrátil od sebe morovou nákazu.[6])

Tanec sv. Víta v Epternachu. (XVI. v.) 37
Rytina P. Breughela ve sbírce arciknížete Albrechta ve Vídni.

Z nejstarších dokladův o průvodech tančících zmiňujeme se o posměšném průvodu v Bernu r. 1350 a o zběsilém tančení v Čechách a v Kolíně r. 1374. Roku 1418 objevil se tanec v Elsasku a zuřil hlavně v Strassburku. Podáváme vyobrazení tance sv. Víta, jak je znázorněno dřevořezbou. Zdařile podány jsou tu podle hudby křečovité posunky krocené od průvodců, kteří podpírají posedlé zběsilým tancem a pak po únavě jim poskytují občerstvení. Pohyby rukou, svírajících se rozčilením, vyjevený výraz tváře vhodně jsou vystiženy na tomto obrázku a podávají takto představu, jak vypadaly podobné průvody tanečníků svatovítských (viz obr. č. 37.).

Proč byl podivný zjev nazván tancem sv. Víta? Z knihy do knihy přecházel výklad, že městský úřad v Štrassburku pečoval o uzdravení posedlých taneční chorobou. Byli donášeni do kaple sv. Víta a tam ošetřováni a modlitbami hojeni. Méně známa je strojená pověst, že prý otec sv. Víta týral světce, když pohrdal modlami. Aby ho přilákal k obřadům modloslužebným, kázal přivésti mladistvou tanečnici, aby půvabným tancem lákala k modloslužebným obřadům.[7]) Také si lid vyprávěl: Sv. Vít, jeden ze čtrnácti pomocníků, před svou mučednickou smrtí prosil Boha, aby ti, kdo se postí v předvečer jeho svátku a budou slaviti ve výroční den jeho památku, byli uchováni před křečovitým tancem. Tu prý se ozval tajemný hlas: „Víte, modlitba tvá je vyslyšena.“ Proto prý se jmenuje „tanec svatého Víta“.

„Černá smrt“ přestala řáditi. Název „sv. Víta tanec“ potom nevymizel. Byla takto pojmenována choroba, při níž postižený kroutil a svíjel se křečovitě, bezděčnými posunky. Letopiscové však ještě ve století XVI. i XVII. zaznamenávají případy, kterak lidé byli tancem posedlí, jako na př. prý r. 1615 v Basileji dívka byla postižena takovou tancechtivostí, že málo jedla, málo spala a jen jen z choroby tancovala. Basilejský úřad obecní — jak dodává letopisec, chtěje nezdařile vtipkovati — nařídil dvěma silným mužům, oděným v červený šat a s bílým peřím na klobouce, aby s dívkou touto o překot střídavě tancovali.[8])

Ze staročeských podobných dokladů Štelcar Želetavský na př. vypravuje: „Letha 1552 v též vsi Lisojedích užíval (satan) za nástroj svuoj nejakého Jiříka krčmáře, syna sedláka, kterýž měl příjmí Kněz, jehož také vynaučil čarovati, aby mnoho hostí míval, jakož u něho velmi mnoho lidí bejvalo, a to nejvíce bezbožných ... Ten když v nemoc upadl, ztřeštil se a vyběhv na ves s dcerou svou tancoval. Potom jsa od sousedův svých vzat, do trůk svázán byl, v tom konaje život svůj k hodině smrti, strhlo se veliké povětří, v kterémž se ďáblové proletovali, vypouštějíce z sebe vohnivé jiskry, jako by je z kovářské výhně sypal. On pak mezi tím tak dlouho na těle černal, až duši z něho vypustil, již ďáblové přijavše, hned se ztratili.“ [9])

Tanec sv. Víta byl také nazýván někdy tanec Modestův, poněvadž prý byl Modest učitelem sv. Víta.[10]) Jmenují staří též ztřeštěně tančící — tanečníky svatojanskými a odvozují název od tanců kolem ohňů svatojanských, pálených na počest sv. Jana Křtitele.

Domnění toto zavedlo vykladatele k podivnému dohadu, při němž po-

stupují asi takto: Odvozovati název „tanec sv. Víta“ od světce téhož jména nepodobá se pravdě. Pod názvem sv. Víta tají se název slovanského boha Svantovíta, jemuž v době letního slunovratu staří Slované pálili ohně a kolem nich zpívali, tancovali. Na důkaz toho vedle jiných pomatených zpráv o svatojanských ohních u Slovanů a nejapných hříček etymologických zacitoval si Böhme starý citát o tanci Svantovítově za večera svatojanského z roku — 1718! Dochází odtud výsledku, že tance svatojanské čili Svantovítovy podobají se tancům Druidů a kněží bohyně Kybele v Římě, nazvaných Galli. Původně byly tance tak zv. sv. Víta kolové tance na počest božstva slunečného, znázorňujíce oběh souhvězdí kolem slunce. Tance tyto byly prý divé, rozpustilé — a od nich pojmenována choroba již popsaná tancem sv. Víta, rozuměj — Svantovíta. [11])

Dohad tento je založen na mělkém a sypkém základě. Zmiňujeme se o něm jen jako o kuriositě, týkající se slovanského bájesloví

Pro úplnost dlužno dodati, že současně, ve věku XIV. a XV., řádila v jižní Italii nervová choroba, podobná tanci sv. Víta a nazvaná — tarantismus. Lid si aspoň vyprávěl, že vznikala kousnutím pavouka domněle jedovatého, „tarantelly“. Působilo prý nervosní pohyby křečovité, jež vrcholily v náruživých skocích a obratech tanečních. Podle lidového výkladu šířila „sympathie“ nemoc od druha ke druhu. [12]) Upomínku této pověsti prý zachoval svižný tanec neapolský v $^6/_8$ taktu — „tarantella“.

Starých zpráv o tanci sv. Víta u Čechů doposud nemám, leda zmínku v Druhé Apologii stavů českých (str. 137) v úsloví, které náhodou z péra vyklouzlo: „Jak nejméně někdo z katolického náboženství vykročí, hned tanec sv. Víta počne, pokoje více neužije.“ Zmínku ze začátku věku XIX. zachoval ctihodný Krolmus. [13]) Líčí ze zkušenosti, jak znal ženu, která byla posedlá tancem sv. Víta a jak také s ním jednou pustila se do vášnivého tance, až byl vysvobozen z jejího náručí. Krolmus píše doslovně:

„Tancující a štěkající podvodnice vulgo Barka z Běly Hrubé svatovítský tanec provozovala do kola.

Často museje s zakletou a zavinšovanou podvodnicí (r. 1800—1806) Barkou N. z Běly na rozkaz své matky tancovati, jenž v okolí Bělském peníze na mše od lidí vybírala, na Bezděz Panně Marii je nositi měla; ona prý sobě je nechala, sobě za ně nádherné šaty kupovala, vždycky prý říkávala lidem: „Když ty peníze na mše na Bezdězi kněžím a Panně Marii neodvedu, ať štěkám za živa jako pes.“ Ono se to na ni věru vyneslo a i vyzradilo, že sobě je ponechala, šaty koupila a hejřila; protož lidé a

kněží ji zakleli a ona se zbláznila z toho, chodíc prosit po Běli, po vsích, po mlejních na Podolí atd. a když to na ni přišlo, dupala, do kola se točila a při tom každém dupnutí zaštěkla jako pes a koho dostala do rukou, musel s ní tančiti a nepustila ho, až padl. Také já jsem byl oučasten na Pile pod Humrovem toho tance jako žák, při kterém by mne byla utahala tato běsnice štěkající a tancující, až jí pěny jako steklému psu z úst kanuly. Josef Šubert, stárek z Běly, potom krupař, mne vysvobodil, který na Pile mlel, to vida máti a on, vyrvali mne z pazourů její. Tato osoba dlouhá léta až do mé smrti po okolí chodila ve dne v noci v městě, polích, lesích, na vesnicích tancovala a štěkala. Svědků plná Běla jestiť s veškerým okolím.“ —

* * *

Za zbytek nábožného průvodu tanečníků svatovítských bývá vyhlašován tanec, jenž doposud s velikou účastí domácích i poutníků z daleka udržuje se v úterý o letnicích v nepatrné vsi Echternachu ve velkovévodství Luxemburském. Je to vlastně průvod nábožných poutníků, který se zachoval podle středověkého vzoru až na naše časy. Účastníci průvodu (bývá jich dvanáct až patnáct tisíc) postupují po tři hodiny z místa, kde se shromáždili, ke starožitnému chrámu, k hrobu sv. Willibroda kroky tanečními a to vždy třemi kroky ku předu a dvěma kroky na zad podle taktu hudby, která jde v čele průvodu, a za zpěvu, nenepodobného českému říkadlu: „Měltě Adam sedm synů, nejedli, nepili, jenom takhle dělali.“ Někteří pokládají tento průvod za památku na odvrácení moru. Lid tamější věří, že se to děje pro odvrácení moru zvířecího. Buď jak buď, vidíme tu na konci věku XIX. prastarý přežitek kulturní, přežitek nábožných průvodů tanečních ze středověku, který ode dávna zajímal historiky a posud bývá v studiích lidovědných uvozován na důkaz, jak dlouho lidová tradice zachovává starobylé obyčeje.[14]) Srv. obr. čís. 37.

Zajímavý zbytek podobných nábožných tanců středověkých udržuje se v městech dalmatských. Podle laskavé zprávy p. prof. Dra. K. Jirečka posavad tancuje lid na den sv. Trifona před chrámem v Kotoru v přítomnosti biskupově. Tanec tento nazývá se „il ballo di San Trifone“.

* * *

Často bývá psáno o „*Tanci smrti*“. Nemíním obšírně se tu obírati dějinami zobrazování tance tohoto, dovolávaje se jen letmo, že dějinám

těm po stránce literárně-historické i umělecko-historické byla věnována řada knih, nezřídka nákladně vydávaných s obrazy, které by již tvořily takořka celou knihovnu. [15]) Jen několik slov na vysvětlenou. Na začátku

38 Tanec smrti.
Dřevořezba v Benátkách asi z r. 1500.

středověku nebyla smrt od křesťanů pokládána za hrozný, krutý zjev, jenž překvapí člověka, aby jej zbavil slastí života pozemského. Podle názoru tehdejšího byla smrt přechodem pravého křesťana do šťastnějšího, blaženého

života záhrobního. Teprve příšerné výjevy, způsobené morem, „černou smrtí“, ve věku XIV., změnily představu o smrti strašně řádící, o kostlivci, jenž neúprosně seče kosou pána nepána, dítě i starce. Bývala pak často smrtelnost, pomíjejícnost lidská znázorňována různými způsoby. Mezi nimi přední místo zaujímají sousoší, reliefy, malby nástěnné na hřbitovech a po chodbách klášterních, knihomalby a dřevoryty, které znázorňují, jak smrt (kostlivec), všelijak jsouc přestrojena, s příšerným, potutelným výrazem a rozšklebenou lebkou pobízí k tanci boháče i nuzáky, duchovní i světské, vzdělané i prosté a nikoho na světě neušetříc, vleče je neočekávaně z klidu a blahobytu života pozemského, z náručí miláčků. Jsou to tak zvané „tance smrti“.

Ukázkou podáváme dřevořezbu asi z r. 1500 z Benátek, jak si smrt přivádí tančícího vyšňořeného mladíka s posupným úsměvem ke hrobu (viz obr. čís. 38.)

O vzniku jejich sestrojeno je několik domněnek. Obyčejně se soudívá, že již ve věku XIV. brzy po vypuknutí moru bývala hrozná moc nelítostné smrti znázorňována v obvyklých tehdejších divadelních hrách nábožných v ko stele tancem kostlivce se všemi stavy lidskými. Zobrazení tance tohoto sochami, malbou nástěnnou i knihomalbami bylo prý pořizováno podle kostelních oněch výjevů v hrách divadelních, v mysteriích a moralitách. Vedle toho koluje rozprávka, kdo první si vymyslil „tanec smrti“, v ten rozum : Roku 1424 přišel do Paříže s Angličany vyzáblý dobrodruh, nazvaný Maccaber, a meškal v starožitné věži z dob asi římských nedaleko kaple na hřbitově. Zevnějšek jeho podivný budil u lidu pověsti o čarovné moci. Jeho jméno se daleko rozneslo, když uspořádal na hřbitově hru, pantomimu zvláštního rázu, kteráž podle něho byla pojmenována „tanec Maccaberův“ (la danse macabre), nebo podle německého názvu „tanec smrti“. Postava byla při něm přestrojena za kostlivce a pobízela davy přítomných mužův i žen k tanci po místě, posvěceném pro nebožtíky, po hřbitově. Od srpna roku 1424 až do roku 1425 byl znova a znova pořádán podivný tanec a přibývalo stále tanečníkův i diváků. Všichni spěchali na hřbitov a i panstvo neváhalo potančiti se „smrtí“. Roku 1429 byla pantomima tato se zálibou nově oživlou obnovena. Není pochyby, zakládá-li se tato rozprávka na pravdě, že byl tanec tento na hřbitově napodobeninou duchovní hry nějaké obsahu mravokárného, přizpůsobeného vhodně k neutěšeným tehdejším poměrům, kdy „černá smrt“ morovou nákazou řádila, jak o tom bylo pověděno.

Jiní snažili se odvozovati latinský název „chorea Macchabaeorum“ od duchovního divadla s uvedenou tendencí mravokárnou o bratřích Makabejských. Jiní ještě jinak usuzovali. Pomineme podrobností.

Jisto je, že se ujímali „tance smrti“ umělci a vytvořili rozličné varianty původní látky s mravokárnou tendencí. Pokud se týče dřevorytin, již r. 1490 vydáno bylo vyobrazení „tance smrti“ v Basileji. Nejvíce prosluly dřevorytiny Holbeinovy, vydávané v století XVI. přečasto s příslušnými vysvětlivkami, s veršíky mravokárnými v knížkách, které záhy všude docházely záliby. Obšírně viz v literatuře uvedené (pozn. 15.).

Vylíčená představa o neúprosné smrti, která pobízí k smrtelnému tanci lidi bez rozdílu stavu a stáří, rozšířila se z Evropy západní také mezi Čechy. Nasvědčují tomu narážky v skladbách staročeských věku XVI. Na př. hrozí smrt [16]) sedlákům nedbalým a lhostejným u víře, že jim znechutí radovánky masopustní a překazí bujné tance: „Shledámť já je po zálesí, žeť se mne napořád zděsí; dám jim konec masopusta, žeť jim ostane ves pustá, jenž činí skoky telecí, kdyžto se jelit namecí. Tudížť já jim stavím skoky, když se vsadím na jich boky.“ V týž asi rozum hrozí smrt v písni k času mornímu opět s narážkou, jak též tanečník neodolá smrti: „Šermíř se nevyšermuje, frejíř se nevyfrejuje, neutečeť jí závodník, klesne před ní i tanečník.“ Výslovnou narážku, že zkazky a představy o „tanci smrti“ byly u nás známy, zachoval ať již bezděky nebo schválně Mikuláš Dačický z Heslova v Prostopravdě. Líčí rozmarně, jak se přihrnula na dovádivé masopustníky smrt a moudře jim vykládá o pomíjejícnosti světa i zve je k svému tanci: „Přišla jsem k vám nenadále, nemoha se dívat stále takovým vašim marnostem, musím býti vaším hostem. Poďtež k mému tanci také bez vejmluvy všelijaké . . . Dosti jste byli veseli marně, pozoru neměli na mně a tak již půjdete se mnou, těla vaše v hrobích lehnou . . .“

Čechové seznámili se také s vyobrazením „tance smrti“ podle způsobu západoevropského. Inventář knihoskladu známého Jiříka Melantricha z Aventinu poučuje, že prodával jmenovaný knihtiskař „Smrti tance“ tehdejším Čechům. [17]) Byla to patrně kniha, z jejíchž obrázků se zachovaly v Museu původní dřevorytiny. Na přední desce původní, staročeské vazby vytlačeno ozdobným písmem souvěkým s tiskem „Smrti tanec“. Název této knihy: „Kníha Erasma Roterodámského, v kteréž jednomu každému křesťanskému člověku naučení i napomenutí se dává, jak by se k smrti hotoviti měl. Létha MDLXIII.“ Na posledním listě čteme: „Vytištěno v Starém Městě

Pražském u Jiříka Melantricha z Aventynu." Knihu tuto věnují Sixt z Ottersdorfu a Jiřík Melantrich z Aventinu „Vysoce urozenému Pánu Panu Janovi nejstaršímu z Lobkovic a na Zbiroze a Točníce, nejvyššímu hofmistru království českého." Věnování svě objasňují a odůvodňují kromě jiného tím, že Jan z Lobkovic přeložil do češtiny latinskou skladbu Erasmovu, jak se pravdě podobá, z vydání r. 1554 v Basileji. Překlad tento tedy vydávají s obvyklou uctivou dedikací: „Milostivý pane, když se nám knížka tato prací Vaší milosti z jazyku latinského v český přeložená a o přemyšlování smrti a budoucích věcí sepsaná dostala, a my za hodnou ji sme usoudili, aby vuobec všechněm k vajstraze budoucí a k polepšení životuov vydaná byla, nemohli sme slušnějšího prostředku mezi sebou najíti, než aby táž knížka tomu připsaná byla a pod jménem také toho na světlo vyjíti mohla, kterýž při výkladu jejím práci vedl a příčina toho byl: aby lidé národu našeho českého, majíce v svém jazyku takové napomenutí, uměli také na smrt a budoucí své věci pamatovati. A protož Vaší milosti knížku tuto jakožto práci vlastní a od Vaší milosti z cizího jazyku v náš český přeloženou a pěknými, nákladnými figurami ozdobenou připisujíce, ji vuobec pod jménem Vaší milosti vydáváme, jsouce té celé do Vaší milosti duověrnosti, že práci a dar tento Vaší milosti vlastní, samými toliko figurami od nás ozdobený, milostivě a laskavě od nás přijíti ráčíte."

Vysvětlují tedy, že k překladu textu Erasmova připojili obrázky, provázené podle tehdejšího způsobu při vydávání dřevorytin „tance smrti" mravokárnými veršíky o neúprosné moci smrti vševládnoucí: „Nicméně k práci této Vaší milosti připojili jsme také některá kratičká napomenutí mužuov učených a doktoruov svatých, kteráž k tomu lidi vedou, aby po všechny dny života svého na Pána Boha pamatovali a o smrti přemajšleli, ač chtěli-li by životy své v povinnosti právě křesťanské zde na tomto světě vykonávati."

Dřevořezby v tomto českém vydání Holbeinova „tance smrti" upraveny jsou dosti věrně podle originalů v latinských a německých vydáních, nejsou to však totožné kopie Holbeinových originalů. Dřevorytec připravuje „tanec smrti" pro české vydání, měnil při některých skupinách pozadí, posice jednotlivých osob, vzezření tváře, jak Baum podrobně dokazuje. Vyhýbal se (snad podle přání Melantrichova) urážlivým detailům, namířeným hlavně proti duchovním. Dřevořezby naše nevyrovnávají se jemností obrázkům původním; celkem však prozrazují nemalou vyspělost technickou a vkus

39 Kdo chceš v životě svém hříchuov ujíti,
tento erb před očima hleď míti.
Smrt tvou často bude připomínati,
tak budeš vždycky v bezpečenství státi.

Kníže, pojď, nestálé opusť radosti,
všecky nejisté světa marného cti.
Samať já přemáhám pyšná království,
slavná vojska poddánať mému panství. 40

41 Již umřeš, bídný, neb kázně pobožných
neměl's pravé, ale omyl bezbožných.
Zklamán's nejistotou tvé nemoudrosti.
následoval's falše v své nesmyslnosti.

Kdož pro dary křivě soudíš chudého,
vytrhnu tě z soudu i z lidu mého.
Nemuožete práva osudu zbyti,
jehož, což živo jest, nemuož ujíti. 42

43 Každý člověk, jenž na svět přišel z ženy,
k mnohým bídám, psotám jest narozený.
Jak květ rychle uvadne a pomine,
a jako stín, tak on v brzce zahyne.

Silný oděnec střeže domu svého,
a když přijde silnější, přemuož jeho.
Ale smrt přijda, oba s světa sejme,
zbroj, i vše, v.č úfali, jim odejme. 44

umělecký, jak se snažil dřevorytec dostihnouti půvabu proslavených originalů Holbeinových s mistrovským zobrazením potměšilé smrti. Napodobil erb na titulním listě Holbeinova vydání (obr. č. 39.) i ostatní výjevy, kde pravidelně vyobrazeny jsou přesypací hodiny, na nichž hodina poslední člověku vypršela, a pak smrt, jak rve nemilosrdně knížete z čestného úřadu, ze středu poddaných (obr. čís. 40.), jak vyvádí mocí ze světa opata (obr. čís. 41.), jak umoří podplatného soudce, jenž si dává „palček podmazati“ (obr. č. 42.), jak vleče z chaty děcko od ohniště, nedbajíc nářku a žalu rodiny (obr. č. 43.) a jak se potýká vítězně na bojišti s troufalým oděncem i jiného přivádí rachotem bubnu válečného rovněž k boji smrtelnému (obr. čís. 44.). Připojujeme do textu obrázky a příslušné k nim veršíky mravokárné z Melantrichova vydání. Dřevorytiny tyto sem zařaděné zasluhují pozornosti vedle jiného proto, že jsou pořízeny podle originalů staročeských, chovaných v Museu království českého v Praze, věrným, bezvadným napodobením staročeských knihtiskařských štočků k obrázkům do knihy Melantrichovy. Mají tedy tyto naše obrázky význam pro studium dřevorytecké umění staročeského.

———

Kapitola pátá.

Tanec selský, lidový.

Podobá se pravdě, že zprávy o lidovém tanci ve věku XV. jsou přehnané, že skutečná bujnost a tehdejší nezbednost tančícího lidu prostého je zveličována hlavně v rýmovaných památkách od skladatelů. Tito rádi s jízlivými úsměšky hovořívají o životě lidu selského, zahrávajíce si na stav vznešenější, mravu uhlazeného. Kde se jim namane příležitost, ulevují si přihrublým líčením selské nejapnosti a bezuzdnosti. Tanec selský popisují podle tohoto obyčeje jako vášnivé, divé poskoky, při nichž tančící lid v rozjařenosti pozbývá všeho studu, neohrabaně se potácí. [1])

Tyto popisy jistě asi chovají v sobě zrnko pravdy. Tancovali tenkráte divoce lidé po venkově, tancovali však také i v městech neslušně se zlořády rozmanitými, z nichž nejčastěji kárají mravokárci i vrchnost světská nemírné, příliš vysoké skoky tanečníkův a tanečnic a obraty při tanci v pravém slova smyslu. [2]) Zlořády tyto však příliš tmavě právě u lidu selského jsou líčeny v rýmováních věku XV. a XVI., takže to budí podezření, jakoby skladatelé při popisu tanečních zábav městských a šlechtických oči přimhuřovali a za to při tancích lidových schválně odhalovali všechnu bujnost a rozjaření, nastavujíce posměšné výmysly, kde se pravdy nedostalo. Obdobu toho vidíme také v skladbě staročeské o tanci selském, otištěné na konci této kapitoly.

Neutuchající zálibu v tanci u Čechů charakterisuje několikráte rýmování „O manželství“. Žena vyzývá manžela, aby jí koupil pěkný oděv. Dovolává se při tom, že i nuzný ošatí pěkně ženu, když jde k tanci. Patrně strojily se ženy k tanci pečlivě, nákladně, když i chudá tanečnice starala se tak o úpravu roucha při tanci. Muž si postyskuje, jaké břemeno si uvázal manželstvím, jak jeho marnotratná choť často si poroučí:

„Kup mi sukeň několik sukna dobrého,
ať mám něco damaškového.
Však znáš, kterak mnohý chudý
odpustí ženu k tanci na veselé hody
a připraví ji velmi čistě.“ [3])

S náruživostí vyhledává žena tance. Všeho pomine, jen aby si mohla zatancovati v kole. Hořekuje totiž dále utrápený muž:

„Když zamyslí ona na svatbu jeti,
nechajíce i všeho orání,
buďte ihned hotovi páni —
a byť mělo kus statku uskočiti,
jíť se jest vždy v tanci zatočiti.“ [4])

Jaká paní, taková čeládka. Čeledína práce mrzí. Raději se čistě vyšňoří, aby si mohl zatancovati. Práce nedbá Jde k hospodáři a žádá platu, přiznávaje bez obalu, nač potřebuje mzdy:

„Pane, rač mi zaplatiti,
chceš-li, ať budu slúžiti;
pakli mi hned nezaplatíš,
neb nebuduť dělati, to ty zvieš,
nebo musím sobě šaty zjednati,
abych měl v čem s děvečkami potancovati.“ [5])

Záliba v tanci teda nemizí. Lid venkovský oddával se tančení s rozkoší neumenšenou. Jde jen o to, jaké to bylo tančení. Zprávu o tanci selském ve věku XV. zachoval neznámý rýmovník staročeský. Rýmování jeho shoduje se s podobnými posměšnými popisy skladatelů německých, o jakých na začátku této stati již bylo vyloženo. Rýmovník staročeský prý viděl tanec selský, byv přítomen na venkovské slavnosti. Zkušenosti svoje o tanci lidovém zahrnul v tato slova nevybraná, kostrbatá:

„Divnéť mají (sedláci) tancovánie,
kdyžť sě sberú mezi panie,
tuť jest divné divánie
a milé přihlédánie.
Anť svinské kroky činí,
vopravuje sobě klíny
a z úst jemu tekú slíny,
toť vám povědie jiní.
Když chce skočiti na pospěch,
tuť sebú vrže jako měch,
a já to dobře viděch,
kdyžto na jich hodech běch.“ [6])

Z přihrublého tohoto popisu vysvítá, když si odmyslíme zúmyslnou příhanu, že lid v XV. věku chutě se oddával požitkům skočného tance.

Zdá se ovšem, že v této skladbě rýmovník chtěl na vrub žertu nepodařeného vylíčiti tanec selský nelichotivými podrobnostmi, které prý vedle jiných zahlédl při tanci lidovém.

Tanec lidu českého v XV. věku popisuje také ve zvláštní skladbě slavný humanista staročeský Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic. Viděl, jak lid na vsi tančí pod kvetoucí lipou. Ten, jenž vedl tanec, jsa v čele, nesl na hlavě lubatku s vínem. Za ním postupovali staří, mladí s tanečnicemi, dupajíce a pokřikujíce. Máchali rukou, poskakovali, až kohoutí peří na klobouce sebou zmítalo. Jiný točí tanečnicí do kola, jiný tanečnici objímá a líbá. [7]) Celkem líčí Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic tanec pod lipou v týž rozum, jako skladatel uvedeného rýmování staročeského. Představujeme si opět, jak básník latinský a při tom šlechtic vida pod lipou, osypanou květem, rozveselený lid poddaný křepčiti, díval se na taneční vřavu trochu s vysoka okem poety, řídícího se vzorem básníků klassických. Nasvědčuje tomu líčení selského tance, při němž vtěsnal do veršů sestavených klassickým rozměrem a promíšených pečlivě klassickými úsloví mi, jen zlomkovité zprávy o tom, jak lid český za jeho doby tančil. Avšak i těchto zpráv dlužno sobě vážiti, poněvadž mimo uvedené zmínky o lidovém tanci v XV. věku, pokud vím, v památkách staročeských není nic více zapsáno.

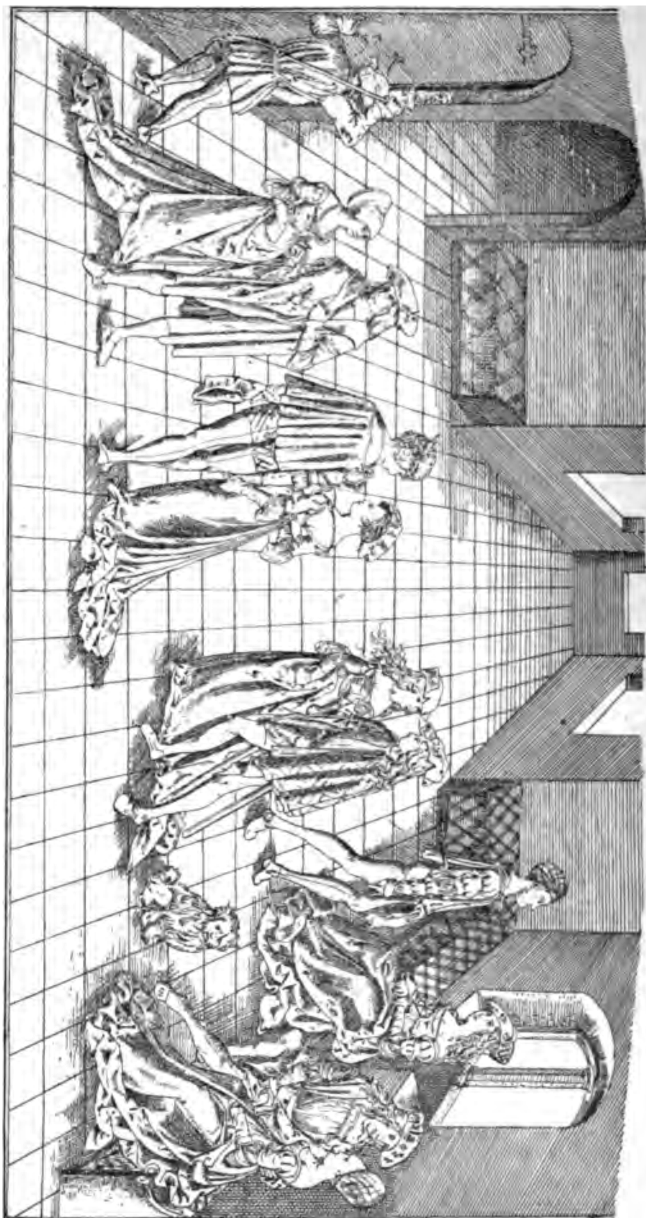
Kapitola šestá.

Tanec panský.

Schůzky a kratochvíle panské bývaly také v XV. věku pravidelně zakončeny tancem. Turnaj, kolby, tanec doporučuje králi lvu kůň v skladbě pana Smila Flašky z Pardubic v ten rozum:

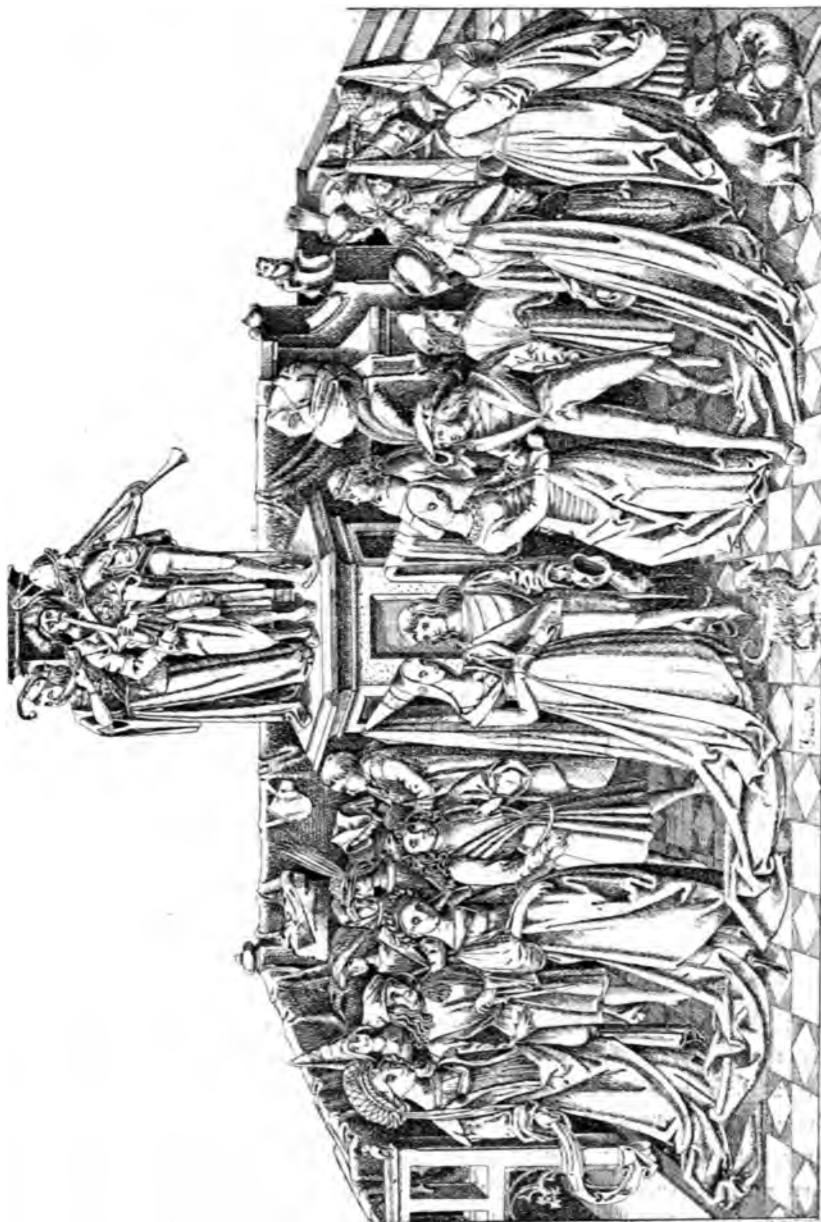
„K tomu sě měj vždy vesele,
t a n e c, turnej, časté klánie,
szuova krásné panny, panie,
ať sě tiem tvé srdce kojí,
když sě sjedú páni tvoji.“ [1])

V staročeských skladbách původních i upravených z cizího čítáme často, že se panstvo řídilo radou Smila Flašky z Pardubic. Mezi zábavami

45

Výjev z panské zábavy taneční.
Upraveno z rytiny M. Zasingera z roku 1500.

46

Panský tanec v západní Evropě ve století XV.
Z rytiny Israela v. Meckenen († 1503).

panskými skoro pokaždé jmenován je tanec. Obyčejně však kromě jména není nic zevrubnějšího zaznamenáno. Jen pro příklad uvádíme, že v známé pověsti Bruncvík „uzřel mnoho zástupuov na koních, ani jedni kolé, druzí tancují a veliké veselé mají mezi sebú“, [2]) jako podobně tancují hrdinové v Letopisech Trojanských. Rovněž v skladbě o Tandariáši

„král kázal t a n e c učiniti,
a všem pannám v tanec jíti.
Tuž se s ním král Artuš vodil,
mezi pannami, kterú by koli sobě zvolil,
aby ta viec jeho byla.“ [3])

Jasnější názor, jak po západní Evropě páni tancovali v XV. věku, podávají některé kresby. Poučují lépe než pouhé slovné zmínky o tanci. Podle nich tančily páry asi takto: tanečník držel pravou rukou levou ruku tanečnice. Tanečnice přidržovala si způsobně pravou rukou záhyby dlouhého šatu svrchního nebo měla pravici volně podepřenou o bok. Hořejší část těla vzpružená při pohybu tanečném poněkud strnule se kloní nazad. Tanečník (někdy také tanečnice) prvního páru obyčejně předzpěvoval vhodnou píseň, jsa provázen obvyklou tehdejší muzikou, zvuky pištce a bubeníka (srv. str. 22.). Když dozpíval sloku, zahlaholil síní sborový refrain ostatních tanečníkův a tanečnic, nebo byla sloka celá sborem opakována. [4]) Pohyby levice nadzdvižené doprovází tanečník svůj zpěv, pobízí tančící párky s jásotem do tance. Tanec tohoto druhu nebyl ovšem sestaven z bujných skoků. Podle vyobrazení, která do textu připojujeme (čís. 45. a 46.), šoulají se páry zvolna po lehounku, jak navádí do taktu vířením bubeník.

S předchozím popisem shodují se další dvě rytiny. První kresbu (čís. 47.) zhotovil před r. 1493 známý umělec M. Wolgemut. Byla uveřejněna r. 1493 v Kronice Hartm. Schedla, vydané v Norimberce [5]) a odtud pak otiskována po rozmanitých knihách.

Wolgemut snažil se tu znázorniti pokutu, jak zastihla neposlušné, náruživé tanečníky, kteří tancujíce na štědrý večer před kostelem, vyrušovali kněze z tichých obřadů vánočních. (Srv. str. 9.) Na místě trochu povýšeném pištec a bubeník hrají. Tančící páry, prokleté od rozhněvaného kněze k tanci ustavičnému, postupují podle zvuků jednotvárné hudby. Tanečník v páru prvním (před hudebníky) mává rozjařeně levicí. Také tanečník v druhém páru činí levou rukou pohyb, jakoby tanečnici s dlouhou vlečkou

Potrestaní tanečníci štědrovečerní. 47
Rytina M. Wolgemuta z r. 1493.

a se zobákovitými střevíci něco vyprávěl nebo posunkem tím provázel hudbu.

Wolgemutově skupině tanečníků podobá se rytina Grüningerova z r. 1498. Znázorněn je tanec při knížecím hodokvasu. Obraz čís. 48. je snímek s levé strany celkové rytiny. Od skupiny Wolgemutovy liší se tato skupina krojem z doby o něco pozdější. Zobáky se střevíců zmizely. Oděv mužský i ženský má tu ráz kroje ze sklonku věku XV. Pokud se týče tance, opět tančí tu skupina párů krokem procházkovým za zvuků pištce a bubeníka. Tanečník v prvním páru pozdvihuje levou ruku a přitáčí se dvorně k svojí tanečnici. Za ním postupují dva páry s tanečnicemi, mírně nakloněnými nazad. Je tu opět znázorněn panský tanec, shodný s tancem na rytině Wolgemutově.

Rytiny uvedené jsou původu cizího. Právem mohlo by se namítati, že tanec jimi znázorněný je vyobrazení tančících párků cizích, nečeských. Námitka tato může však býti seslabena, uvážíme-li, že v XV.

Tanečníci při hodokvasu knížecím. 48
Snímek z dřevorytu Grüningerova z roku 1498.

49 Panský tanec.
Nástěnná malba na Zvíkově, upravená od P. Maixnera

věku rozdíl mezi panským tancem v západní Evropě a mezi tancem pánů českých, řídících se modou západoevropskou, nebyl asi značný. Potvrzuje to ještě rozhodněji známá nástěnná malba na starobylém hradě Zvíkově při vtoku Otavy do Vltavy. Malba tato (viz čís. 51., obrázek síně před obnovením od P. Maixnera a čís. 49., podoba nynější, upravená od jmenovaného umělce) zdobí východní stěnu síně vedle věže Markomanky. V podání lidovém ustálil se název její „svatební veselí“ pánů ze Švamberka,[6]) ačkoli není zjištěno, čí veselí je tu znázorněno, anebo zdali vůbec má tu býti vyobrazen průvod svatební. Podobá se spíše pravdě, že tu vymalován tanec panský ať již při jakékoli příležitosti.

Nechtěje vybočiti z rámce této knihy, upozorňuji krátce na shodu malby tance staročeského na Zvíkově s cizími rytinami, znázorňujícími tanec čís. 47. a čís. 48. Shoda tato vybízí ku přemýšlení o poměru nástěnné malby k rytinám, hlavně k luštění záhady o nepopíratelné podobnosti s rytinou čís. 47. Šašek a tančící párek, obrácený k šaškovi, tu nerozhodují, poněvadž byly doplněny [7]) zručnou rukou malíře P. Maixnera, jenž všecky malby v této síni obnovil. Netroufám si řešiti záhadu, jak skoro totožná je posice bubeníka a pištce ze Zvíkova s pohyby hudebníků na rytině č. 47. Úprava šatu ženského, pozdvižená ruka rozjařeného tanečníka, jakož i pohyb jeho nohy, pošoupnuté do zadu v prvním páru shodují se vzájemně na obou kresbách. Malba na Zvíkově odchyluje se ovšem krojem, oblíbeným u Čechů v polovici věku XV. Také druhý pár tanečníků neliší se na obou kresbách.

Oba tanečníci mají levou nohu pošinutou ku předu a stejným posunem levé ruky provázejí buď zvuky hudební nebo rozprávku s tanečnicí. Tato má na obou kresbách šat podkasaný a skoro stejně upravený, řasnatý záhyb ze předu. Třetí pár tanečníků na Zvíkově shoduje se poněkud s třetím párem na rytině č. 47. Zejména tanečnice na obou kresbách má ruku pravou spuštěnu u mírném záhybu po boku a šat stejně upraven, vykrojen, ze spoda rouchem zahalená ňadra. Čtvrtý pár ze Zvíkova shoduje se opět úplně se čtvrtým párem na rytině č. 47. Prozrazuje to při tanečnici stejná úprava čepce, otočeného podle tehdejší mody šatkou, stejná posice pravé ruky, přiléhající k životu krátkému, vlečkovitý šat. Nasvědčuje tomu také pohyb tanečníka

Lid vítá tancem a hudbou vítěze. 50
Dřevorytina z Kutnohorské bible, roku 1489

s dlouhou kšticí kadeřavou, jak se tulí stejným pohybem pravé ruky k tanečnici a levici má volně svislou, jak pravou nohou jsa opřen, chystá se šoupnouti levicí opět o krok ku předu podle hudby.

Shoda tato vábila by k výčtu dalších ještě detailů. Nejde tu však o rozřešení její po stránce umělecko-historické. Malbu zvíkovskou kreslil umělec neznámý (usuzuji podle kroje) na sklonku věku XV. Mohl míti vzor při koncepci z rytin oněch, poněvadž byly vydány tiskem a byly teda přístupny. Podrobnosti krojové, oživení kresby pestrými barvami, jemné znázornění drahocenných látek krojových, vlajícího, průhledného šlojíře upravoval si ovšem malíř samostatně. Avšak základní rysy jeví shodu nepopíratelnou se skupinou hlavně na rytině čís. 47., ať již shoda ta vznikla přímo čerpáním z knih uvedených nebo snad teprve prostřednictvím nějakým.

Mohla by také vzniknouti domněnka, že nástěnný obraz zvíkovský mohl se šířiti jako vzor po jiných malbách nástěnných nebo knižných. Není pochyby, že naši historikové umění povšimnou si tohoto, tuším, prvního upozornění na podobnost malby zvíkovské a kreseb cizích, a rozhodnou, jak dlužno vzájemnou shodu onu vyložiti.

Buď jak buď, vážíme si sličného obrázku zvíkovského. Umělec patrně snažil se pánům ze Švamberka okrášliti stěnu vyobrazením tance, jaký vídal u svých vrstevníků. Přirovnejme k uvedeným kresbám staročeský dřevoryt z Kutnohorské bible (obr. č. 50.), znázorňující, jak lid vítá hudbou a tancem vítěze. Postupují podle zvuků hudby, s posunky, jaké vídáme na vyobrazeních tance z této doby. Není pochyby, že rytec jsa veden textem biblickým o hudbě a o tanci, vyobrazil zde výjev ze života současného.

Tanec pánů staročeských nelišil se, jak bylo již napověděno, od tance panstva západoevropského. Čtyři sta let uplynulo. Slavné sídlo pánů ze Švamberka zpustlo. Procházíme-li rozlehlé, velikolepé zříceniny, bezděky se zadumáme, a fantasie, roznícená historickými vzpomínkami, vykouzluje nám místo sklíčenosti, dojemného ticha pestrý obraz hlučného života panského v síních nádherně vyzdobených. Zadíváme-li se pak na malbu nástěnnou v síni při věži Markomance, snadno a živě si představíme, jak výjev staročeské taneční zábavy panské při hudbě pištce a bubeníka, zachovaný v názorné kresbě podnes vzácnou náhodou na stěně, často ve skutečnosti se opakoval v těchto klenbách, nyní pobořených, jak při hodokvasech, kolbách a lovech v XV. věku často zval k podobnému tanci pištec veselou pištbou za doprovodu přizvukujícího bubeníka rozjařenou společnost, sezvanou z panstva sousedního, od štědrých hostitelů, pánů ze Švamberka.

Jako na Zvíkově, tak jistě i na jiných hradech a tvrzích pořádány byly podobné tance a při nich se opakovaly výjevy, které líčí roztoužený skladatel staročeský v milostné písni o zbožňované paní:

„Když my k tanci puojdem,
tu kdež sú veselí,
přesrdečné smienie
vidúc od té panie,
zdaliť by čest učinila,
hlavičky poklonila,
řkúc: „Toť muoj milý jest!“
Což vy tu stojíte? —

Učinteż k tomu spieše,
nemeškajíc dále.“ [8])

V ten rozum často popisují rýmovníci panské kratochvíle. V rýmované skladbě o Arnoštovi, upravené podle vzoru cizího, několikráte děje se zmínka, jak páni s pannami a paními tanec vesele zaváděli. Líčí rýmovník na př :

„Rozkázachú pískati,
trúbiti i bubnovati,
rozličných by hlasóv mnoho
od seho i od onoho.
Tak se jechú tancovati,
musít panna vzhóru vstáti.
Počechú veselé jmieti,
a s ní tanec zavoditi.“ [9])

Podobně jindy rozproudila se družná zábava, zakončená opět tancem podle popisu rýmovníkova:

„By veselé na vše strany,
ondeť kniežata i páni,
panny krásné, i panie k tomu,
i ktož šel do králova domu,
jim dávajíc všeckněm vítánie.
Tuť by hrozné tancovánie;
musichúť oni pútníci
tu ne po své vóli býti,
neboť s nimi tancovachú
a radostně přebývachú.“ [10])

Jinde živě líčí rýmovník staročeský panskou zábavu taneční. Kmitají se při záři pochodní nádherné oděvy, okrášlené drahokamy, perlami, zlatem a stříbrem za zvuků veselé hudby. Rýmovník popisuje rozmarně milostné pohledy tanečníkův a tanečnic:

„Potom u večer by tanec,
a by tu rozličný kranec
od střiebra i od zlata také,
i od perel a drahého kamenie,

Pan

Nástěnná malba na Zvík

avou od P. Maixnera.

ondeť se v zlatě zeleně,
by uzřel, ktož chtěl hledati
a to právě znamenati.
Tuť bylo také hlasóv mnoho.
Uslyšel by času toho,
ondeť piští i bubnují,
a trubači budečují,
ondeť Ludú, hyn zpievají,
rozličnú kratochvíl mají.
Tuť rozličnú radost jmějiechú,
a druh k druhu se smějiechú,
svého milého každá znajíc,
družka družice ukazujíc,
s hledáním očka svého
prostřelujíc srdce jeho,
jakož by mohlo i dnes býti,
kdež by se událo býti
tu, kdež by byli panny i panie
a plodili tancovánie.
Takéž by se tu vše stalo,
tak jakž se jest tam dálo.“ [11])

Rádi věříme staročeskému rýmovníku, jak si vážili hejskovití páni tanečnic obratných Líčí, jak byla vítána při panské zábavě. Posmívá se „klopotolovi“, záletnému rytíři, jak

„uzře některú děvu
ješto nejlép tanec vodí,
se vším dvorem v milosti brodí,
k tej v jejie blato skočí,
on jí a ona jím zatočí.“ [12])

Tak a podobně líčívají rýmovníci staročeští panské zábavy taneční. Není divu, že pravidelně turnaje byly tancem zakončeny. Panny a paní, které se dívaly na závody na kolbišti, chtěly se pak baviti zábavou jim přiměřenou. Po kratochvíli mužské při slavnostech vystrojena byla tedy po turnajích zábava pro pozvané i domácí panny a paní. Rozproudila se po hodokvasu zábava taneční, slavnostně byly odevzdávány vítězům odměny.

Tak dělo se všude jinde, a často opakovaly se zábavy podobné také u Čechů, doma i v cizině, při čemž leckdy se páni čeští proslavili. Vypravují na př. letopisci staročeští, kterak o korunovaci Kazimíra polského r. 1447 vítězili páni čeští. Po korunovaci uspořádány byly rozmanité zábavy. Kromě jiného „byli tancové, kolby; však panu Kamaretovi rytieři Čechu dávali velikú česť v kolbě, že nad jiné všecky vyhrával; a tak darován krásnými záponami, prsteny, koňmi a jinými rozličnými a mnohými věcmi.“ [13])

Také pro korunovační radovánky krále českého Ladislava r. 1457 byly chystány tance. Podle záznamu letopiscova „král přikázal dělati na náměstí na Starém Městě ohradu k tancování, aby tancovali a veselé to vedli, kolby a jiné ty věci světské — ale Pán Buoh to jináč změnil, jakž ráčil,“ [14]) dodává letopisec s povzdechem a s narážkou na nepředvídanou smrt mladistvého krále. Vykládá o tom také kronikář Hájek při r. 1457, jak nákladná byla tato ohrada pro tance na náměstí chystaná a zároveň tak upravena, aby nepřekážela chodcům i jezdcům. Píše doslovně: „Hned potom na den sv. Brikcí opět ukázala se hvězda velmi vlasatá, a lidé mnozí zvláště múdřejší vidúce takové znamení, nemálo truchlivi byli. Pražané pak kázali mnoho dříví navézti na ryňk Starého Města Pražského, chtíce z něho kázati udělati tanchauz na sloupích, tak aby udělána byla nadevším ryňkem podlaha, prkny hoblovanými podlažena, aby pod ní mohli s koňmi i s vozy jezditi a z té podlahy aby mohlo doluov i nahoru po schodích se choditi, také i do každého domu v ryňku z té podlahy vjíti a tu aby královê a knížata, hrabata i páni své tance a rozkoše měli.“

Jak bylo již pověděno, také u Čechů bývaly oslaveny dni památné, významné schůze, návštěvy tancem. Rozumí se vlastně samo sebou, že rozjaření hodovníci dávali se do tance. Jen pro příklad budiž tu vzpomenuto, jak při návštěvě falckraběte r. 1509 král Vladislav častoval hosta i pány a paní české znamenitým a nákladným hodokvasem. „Po obědích vyšli na palác a tancovali.“ [15]) Podobně r. 1510 podle záznamu téhož letopisce při návštěvě knížete míšenského vystrojen byl na hradě královském v Praze skvělý oběd a „po obědě tanec byl a pití nosili.“ [16]) Podobných zpráv je mnoho roztroušeno v památkách staročeských. Kromě jména však obyčejně nezaznamenal letopisec obšírnějších zpráv o tomto panském tanci. Z jednotlivých zmínek vysvítá, že se pánům staročeským zalíbilo podle západo-evropského mravu zejména v tanci ve zbroji a v tanci pochodňovém.

Kapitola sedmá.

Tanec ve zbroji (mečový) a pochodňový.

Tanec se zbraní byl znám již ve starověku. Rozjaření bojovníci projevovali radost dovednými pohyby se zbraní v rukou.[1]) Tacitus vypravuje o Germanech, že mladíci obnažení tancují mezi meči a skupinou nastavených kopí. Znamenitě prý se vycvičí v tomto umění. Byla to oblíbená zabava a divadlo při schůzkách starých Germanů.[2])

Tance mečové nebo ve zbroji patřily mezi oblíbené kratochvíle také ve středověku. Tance tyto nikterak nesouvisí se zábavou, líčenou od Tacita. Vysvítá z popisů, že byly docela jiného rázu. Na př. Švédové podle zprávy, zapsané od Olaa Magna,[3]) tančívali v postě asi takto: Tanečníci, seskupení v kruh, zdvihali nejdříve a mávali meči v pochvě. Pak obnažili meče, pozdvihli a trochu zašermovali, poskočili a druh druhu chopili se čepele. Utvořili šestihrannou figuru, nazvanou „růže“. Rychle pak znova se seskupili a meče drželi, takže nad hlavami jim vznikaly z mečů opět podoby „růže“. Pak šermovali s meči na plocho. Tanec na začátku mírný měnil se v tanec divý, zuřivý. Jindy tanečníci zkoušeli svou hbitost zápasem a po zápase tancovali. (Viz obr. č. 52. a č. 53.) Obou kreseb dlužno si vážiti nejen proto, že jiných kreseb pro znázornění tance mečového, pokud vím, není, nýbrž i proto, že umělec, který robil obrázky do knihy o seveřanech, vydané v Římě, nehleděl si přísně věrnosti při kresbě a jako při jiných kresbách v knize této zobrazoval výjevy, jak je vídal po západní Evropě, zobrazil asi tanec mečový, jaký se zálibou cechové řemeslničtí tancovali s obručemi, se zbraní v rukou.

O tancích podobných ve středověku zachovala se řada zpráv, které jsou sneseny v několika podrobných studiích o tanci mečovém.[4]) Z nich vysvítá, že taneční zábava s meči byla buď každý rok nebo čas po čase (v Norimberce na př. za sedm let) opakována veřejně a slavnostně od cechu nožířského. Ustálil se totiž obyčej, že jednotliví cechové mívali svoje rázovité tance, charakteristické pro to či ono řemeslo. Bednáři tancovali tanec s obručemi, soukenníci tanec s praporcem. V Chebu vedle cechovního tance tahávala soukennická chasa o masopustě loď a pluh, kteréžto čtvcračivé obyčeje posud udržely se v lidovém podání.[5]) Roku 1597 však jim

Tanec mečový a s obručemi. 52
Podle Olaa Magna r. 1550.

rada městská zakázala tyto maškarní průvody a dovolila jim toliko cechovní tanec pořádati.[6]) Nožíři, hotovitelé zbraně vybrali si obyčejně tanec ve zbroji, s meči.

Hellwald správně připomíná, proč se mohly starodávné tance mezi členy řemeslnických společenstev, cechů dlouho udržeti, po celý středověk

Tanec mečový. 53
Podle Olaa Magna r. 1550.

až do doby nejnovější. Řády cechovní, staré zvyklosti cechovní byly strnulé a byly zachovávány jako nedotknutelné dědictví s přísnou konservativností od pokolení do pokolení. Cechové dávali si rázovité tyto svoje zábavy, tance jako výhradu zvláštní potvrzovati od panovníkův a nedopouštěli pak na základě privilegia takto uděleného, aby někdo jiný mimo cech účastnil se tance, který chlubně prováděli, neodchylujíce se od zděděné podoby cechovních tanců, před četnými diváky. Tím dlužno vysvětlovati, proč tanec mečový jako přežitek kulturní dlouho se udržoval a posud nevymizel ze zvykosloví řemeslnického.

Nejslavnější byl mečový tanec nožířského cechu v Norimberku. Roku 1350 udělil prý tamějším nožířům Karel IV. privilegium, podle kterého měli právo o masopustě tancovati s meči. Od r. 1490 do r. 1615 jsou pravidelně zaznamenány popisy těchto tanců v Norimberku.

Vedle nožířů v XVI. století také šermíři pořádali oblíbené tance mečové, proplétajíce tanec umělými výkony šermířskými. Jsou o tom zprávy, jak tancovali šermíři v Augsburgu, ve Frankfurtě nad Mohanem a také u nás v Praze. V Sasku byl tanec mečový provozován společně od cechu nožířského a řeznického.[7])

Záhy přidružily se k tancům mečovým zlořády, které byly od úřadů tepány. Roku 1487 usnáší se městská rada v Kolíně, aby o masopustě byly tance mečové zapovídány.[8])

Tanec se zbraní také u Čechů byl oblíben. Patrně byl do Čech zanesen původně se všemi jinými mravy a kratochvílemi rytířskými. Mezi nimi tanec se zbraní zaujímal přední místo jakožto obvyklá zábava, kterou býval zakončován slavnostní turnaj. Čeští páni tancovali se zbraní zvláštním, svérázným způsobem, který se lišil od tance na př. v Kolíně nad Rýnem. Očitý svědek Šašek z Mezihoří vypravuje, kterak při hostině na počest českého poselstva panny a paní i arcibiskup prosili českého pána Lva z Rožmitála, aby vedl tance po česku. Lev z Rožmitála vyhověl prosbě. Dal se do tance, postupuje v čele čtyřiadvaceti jinochů, kteří tancovali v odění se zbraní, držíce zářivé pochodně. Za nimi tančilo opět čtyřiadvacet jinochů s pochodněmi. Když potom byl s pochvalou tanec ukončen, byli čeští páni hojně vyčastováni.[9]) Šašek z Mezihoří výslovně píše, že byl žádán Lev z Rožmitála za tanec „způsobem domácím“. Není pochyby, že se teda snažil dvorný český pán znázorniti tancem tímto, jak čeští páni při svých schůzkách

tancovali ve věku XV. a jistě také ve věku XVI., kdy rovněž v Krakově u sousedů Poláků se zálibou hlavně kolem nového roku „křepčili" s meči při tanci mečovém, jak zachován doklad toho, vyhledaný od prof. A. Brücknera. [10])

Také ve Slezsku nebyl tanec tento neznámý zjev. Když r. 1620 český král Bedřich Falcký zavítal do Vratislavě, pořádal cech kožišnický dne 23. února tanec ve zbroji. [11]) Třicetšest tanečníků předstoupilo před krále. Byli oděni bílými košilemi, na rukou veliké rukávy šermířské, na nohou modré punčochy, bílé střevíce. Podvazky byly ověšeny rolničkami. Hlavu krášlily vavřínové věnce. Kráčeli za zvuků pištce a bubeníka. Za předtanečníkem kráčeli tři chlapci, z nichž jeden měl v levé ruce žezlo. Za nimi šli opět tři chlapci. Jeden nesl honosný meč, druhý meč šermířský, třetí několik dřevěných „tesáků" (v německém textu „Tussaken"). Tito chlapci byli oděni bílými suknicemi, modrými a bílými zástěrami, rouchem šachovaným a na hlavách měli veliké zelené věnce. Šli vždy dva mistři a tovaryši a za nimi chlapci v úboru vylíčeném, nesouce obruče, pruhované bíle a modře a na nich růže, urobené ze dřeva. Po stranách šli čtyři drabanti s pozlacenými partizanami. Družina tato tančila tanec ve zbroji. Rozestoupili se v kolo a šermovali mistrovsky meči i tesáky. Starší již šermíř chlubil se neobyčejnou dovedností. Jiný šermuje obratně zamířil mečem na růžici, kterou utvořili ostatní z mečů. Jiní útočili proti růžicím sestaveným z tesáků. Vysvítá z tohoto popisu, že tanec ve zbroji byl vlastně šermířský výkon, k němuž byly přidruženy některé obraty taneční (sestoupení v kolo a pod.) a hudba pištce i bubeníka.

Bylo ukázáno, že Čechové znali tanec, známý u Němců pode jménem „Schwerttanz". Jak byl tanec tento u Čechů rozšířen, svědčí Veleslavín. Čechové nenazvali ho podle německého, jak nyní obyčejně se říkává „tanec mečový" — nýbrž podle svědectví Veleslavínova „tanec ve zbroji". Kdo tancoval, byl nazýván „tanečník zbrojný". [12])

Ještě ve věku XVIII. udržována byla v Praze paměť na starodávný tanec ve zbroji od cechu tanečních mistrův. O tom bude pověděno na místě vhodnějším. Nevymizel však tanec s meči z lidového podání doposud. Roku 1852 při lidové slavnosti v Sibíni na počest císaře Františka Josefa I. pořádali měšťané starobylý tanec mečový. [13])

Lid německý podnes chodívá o masopustě po domech a provozuje žertovnou hru, nepodobnou starým masopustním komediím. Při tom ohání se,

šermuje dřevěnými nebo skutečnými šavlemi. Tanec tento udržuje se doposud zejména v zemích alpských, v Bavorsku, v Solnohradech,[14]) ve Štyrsku a v Korutanech,[15]) v Rakousích a také v Jihočesku na hranicích česko-rakouských, v okolí Rožmberku, u Kaplice mezi lidem německým.[16]) Také sousední lid český, jak se zdá,[17]) zachoval si upomínku na starodávné čtveračivé obřady masopustní, obchůzky s tancem se zbraní. Tanec podobný znám jest i v jiných českých krajích

* * *

Při tanci ve zbroji bývaly nošeny pochodně, ovšem jiné podoby než nyní. Byly to svíce na dřevěných „postavnících" s dlouhými držadly. Bylo však zvykem i jindy provázeti tanec s postavníkem v ruce rozmanitými posunky a obraty. Je to tanec, nyní obyčejně nazývaný tanec pochodňový.

Tancem pochodňovým býval zakončován turnaj. Páni postupovali v řadách po dvou nebo po čtyřech, v první řadě nesli postavníky, ve druhé řadě šli beze světel, v třetí řadě opět nesli postavníky. Za nimi kráčel vážně podle hudby první pár tanečníků. Za nimi neseny byly opět postavníky a zase další pár tanečníků.

Mimo turnaj tančili ve středověku s pochodněmi o svatbách. Je to obyčej v hlavní podstatě podobný známému obřadu u starých Řekův a Římanův i obřadu známému podnes na východě, provázeti novomanžele v noci k novému krbu při záři pochodní. Ve IV. století přejal Konstantin Veliký tento obřad mezi obřady dvorní v Byzancii. Ve středověku tanec pochodňový byl pořádán pravidelně o svatbách panských i měšťanských, a patříval jako nezbytná součást do západo-evropského zvykosloví svatebního.[18])

Někteří by rádi dokazovali nucenými výklady domnělý bájeslovný význam tohoto svatebního tance. Tancuje prý se s přáním, aby všeliká pohroma vzdálena byla od novomanželův, aby žili šťastně a pod. V pochodních, kterými tanečníci mávali, spatřován byl symbol bouřky, které prý potřebuje vegetace při vzrůstu a vývoji svém. Dohady fantastické tohoto druhu jsou velmi hojné a podávají četbu zábavnou, která vedle úsměvu budí podivení, jakými vývody roznícená fantasie sestrojuje si tuto i jindy mlhavé vidiny bájeslovné.[19]) Dohady tyto podobají se tvrzení Rohrově,[20])

že svatební tanec pochodňový přejali Němci od Římanů nebo prý Římané od Němců mnohem starších.

Nebude snad nevhodno na krátko tu odbočiti. V době nynější často bývá psáno i hovořeno o pochodňovém tanci, který je vřaděn mezi svatební obřady na královském dvoře v Berlíně a nedávno znova byl při sňatku opakován. Tanec s pochodněmi při svatbě byl oblíben na kurfiřtském dvoře braniborském již ve věku XVI. Ponenáhlu ustalovaly se přesně jeho formy, ceremonie. Vrchní ceremonář na dvoře Bedřicha I. von Besser líčí v popisu slavností dvorských v letech 1700, 1706, 1708, jak při svatbě princezny

Věrné vyobrazení západoevropského tance pochodňového z r. 1463. 54
(Original: malba na dřevě v Tournay v Belgii.)

Luisy, dcery Bedřicha I., byl uspořádán tanec s pochodněmi. Obřad tento býval pak opakován. Hudební skladatelé, na př. Meyerbeer, věnovali k němu příležitostné skladby. Ale teprve za krále Bedřicha Viléma II. (1786—1797) byl vydán přesně stanovený řád, pravidlo, jak má býti svatební tanec na dvoře berlínském provozován. Po ukončení hostiny předstoupí vrchní maršálek nebo jeho zástupce s berlou svojí maršálskou a ukloniv se prosí krále za dovolení Nyní postupuje dvanáct ministrů, nebo, kdyby jich nebylo tolik, skuteční tajní radové, po dvou, podle stáří s předsedou ministerstva v čele s bílými, voskovými pochodněmi. Před králem a královnou se ukloní. Novomanželé za hlaholu trub a bubnů jdou pochodem, „tancují“, při čemž

čtyři dvorní dámy nesou nevěstě vlečku. Po této obchůzce ministři se zastaví. Ženich ustoupí, a nevěsta prosí krále úklonem za tanec. Jde s králem opět za pochodu za ministry, kteří nesou pochodně. Pak vystřídavši několik ještě princů, ustupuje, a ženich „tancuje“ potom nejdříve s královnou, pak s princeznami, jejichž vlečky nesou dvě pážata. Po ukončení tance nesou ministři pochodně před průvodem svatebčanův až k síním královniným, kdež pážata pochodně přejímají a svítí novomanželům až ke vchodu do jejich pokojů. Po krátké oklice, které bylo třeba učiniti pro ty, kdo by hledali v kapitole o tanci pochodňovém zmínku o svatebním tanci s pochodněmi na královském dvoře v Berlíně, přicházíme do Čech. [21])

Čechové také znali tanec s pochodněmi. Jak byl oblíben, vysvítá z popisu masopustních radovánek, které vystrojil na svém dvoře král Vladislav r. 1477. Pozval si tanečníky a tanečnice ze stavu městského a veselil se s nimi. Tancovali, až se zdá tanec tento „veliký“ staročeskému letopiscovi. Sám král neodolal vábivému tanci. Vybral si měšťanku a vstoupil s ní v řady měšťanů tančících tanec pochodňový. Letopisec neopomenul při události tak nevídané zachovati budoucí paměti jméno měšťana, jehož král poctil vyzváním, aby při tanci nesl před ním světlo na postavníku. Vypravuje o tom doslovně: „Toho času král udělal hody a veselé všeliké o masopustě, že měšťanů a měštek pozval na ty hody. A tu tanec byl veliký, že i sám král tancoval s Chlupatú kramářkú a před ním Martin Nedorůště postavník držal.“ [22])

Často byl tanec pochodňový spojován s tancem mečovým. Příklad toho podává uvedená již zpráva Šaškova (str. 78.) o tanci českých pánů v Kolíně. Týmž způsobem patrně také doma tancovali, dvorně postupujíce šoulavým krokem s tanečnicemi při záři planoucích postavníků. Pokud vím, není nikde v památkách staročeských vyobrazen tanec pochodňový. Ale i cizí památky neoplývají kresbami, znázorňujícími tanec s pochodněmi. Jako jediná vzácná ukázka, jak v XV. věku tancovali ve Francii s pochodněmi, bývá obyčejně v kulturně-historických spisech uvozována kresba na dřevě z r. 1463, majetek Castermanův (v Tournay v Belgii). Představuje tanec pochodňový, pořádaný r. 1453 v Lille o slavnostech na počest dvora (viz obr. čís. 54.). Vidíme tu na obrázku tančící páry v modním kroji, který také u Čechů mezi panstvem i měšťany nebyl neznámý. Postavníky, které drží před jednotlivými páry tanečníci, také Čechové mívali. Je patrno z obrázku, že tanečník nesl v levici postavník, pravicí veda tanečnici podle

zvuků pištce i bubeníka. Vzácnější tanečníci nenesli postavníků, jako na našem obrázku na levo. Vedle tanečníkův s pochodněmi rozsvícenými ozařovaly síň taneční pochodně, kterými svítily osoby podřízenějšího významu skupinám vznešenějších tanečníků. Celkem podává kresba názor, jak asi vypadal tanec pochodňový v XV. věku nejčastěji o svatbě tančený. Nechybíme pravdy, představujeme-li si podobně také staročeské tance pochodňové, zanesené do zemí českých ze západní Evropy.

Kniha třetí.

Tance ve věku XVI. a v první polovici věku XVII.

Kapitola první.

Mravokárci touží na tance.

Naříkali, hartusili mravokárci na tance ve věku XVI. a XVII. ještě více než v dobách předchozích. Tanec vyhlašovali za ďábelské dílo a dokazovali to dlouhými vývody, propletenými spoustou nábožných výroků, káravých hlasů, vybraných ze skladeb sv. Ambrosia, sv. Augustina a j. v.[1] Stesky nebyly toliko po kázáních roztroušeny; naplněny byly jimi knížky samostatné, kde na př. Kašpar Gruner,[2] J. Boschenstein,[3] M. Ambach,[4] Flor. Daube,[5] Joh. v. Münster,[6] J. L. Hartmann[7] a j. ostrými výčitkami bez obalu a bez ostychu kaceřovali tanečníky a tanečnice. Četba těchto výčitek a hrozeb brzy se znechutí. Jakoby hrál pořád na jednu strunu, zní hlas mravokárcův po západní Evropě: Tanec je veliký hřích. Kdo tancují, přijdou do pekla. Zejména tance na večer a v noci byly zasypávány podezřivými poznámkami a výstrahami.

Staročeským mravokárcům v dobách, kterým je věnována kniha třetí, nebylo také po chuti, že se tance rozmáhaly až z míry u vrstevníků. Hněvali se, že se lidé neostýchají tancovati, ač tanec přivodil plno neřestí a mrzutostí těm, jimž se v tančení zalíbilo. Není opět divu, že v rozhorlení vyklouzlo mravokárci z péra slovo trpké, někdy až neomalené, které tehdejší čtenář a posluchač zažil snad beze všech rozpaků, které však v knize moderní dlužno aspoň z nejhrubšího oklestiti a zbaviti přiměsků nezáživných nynějšímu čtenářstvu.

Toužili na tanec mravokárci světští i duchovní. Upravovatel staročeských Letopisů Trojanských svolává kletbu na toho, kdo si tance vymyslil: „Zahyň ten, kdož jest najprve vymyslil tance mládencuov s mladými ženami i pannami, kteřížto jsú zjevní příčina ku pohoršení všeliké čistoty panenské i ženské a pro něžto mnohé ctné na své cti jsú oblúpeny a hanebnú pověstí i poskvrnú zmazány i pohaněny.“ [8])

K hlasům mravokárců staročeských o tanci druží se úvaha Petrarkova v knize o rozmlouvání Radosti a Rozumu, kterou přeložil do češtiny Řehoř Hrubý z Jelení a kterou tedy Čechové také čítali a čítajíce mezi jiným poznávali, kterak dává Petrarka hovořiti Radosti a Rozumu o tanci. Rozum pokládá tance za divadlo daremné, nelibé poctivým, neslušné muži. Radost namítá, že z tanců bere jakousi sladkost. Rozum se vysmívá sladkosti té; „neb mysli sobě tak, jakoby tanec viděl a hudce ani pištce neslyšel a jakoby se tak v mlčení ženy bláznové a muži žen zženilejší okolo točili a sem i tam se obraceli a bláznivě skákali, cos, prosím, kdy neslušnějšieho nebo bláznivějšieho viděl?“ Muži vodí si při tanci ženy, zmámené zvukem hudby, zpěvu. Tanec je kratochvíl hříšná. Tančívají ženy někdy toliko samy, bez mužů, ale to se jen cvičí, aby potom při schůzce společné uměly dobře tancovati. „Sám v sobě tanec všechen jistě bláznivá jest věc a kteráž viece přinášie tesknosti než radosti; neb co to jest jiného vokolo se točiti, než závrať v hlavě zbúřiti a cestú nekonečnú jíti.“ Tak a podobně pokračuje hádavá rozprávka, při níž Petrarka používá svojí znalosti klassických památek a dokazuje výrody Rozumu, že tanec je zábava hříšná, duši škodlivá. [9])

Se zálibou ohřívali staročeští mravokárci výrok o tanci, připisovaný sv. Augustinovi, že každý skok při tanci je skok do pekla k ďáblovi. Výrok tento oděl Adam starší Šturm z Hranice rouchem básnickým podle tehdejšího způsobu a přibral rýmování toto do snůšky návodů k poctivým mravům šlechetných panen.[10]) Varuje před tancem a hrozí:

„Uhlídáš-li tancovati,
které co kozy skákati,
buď samy aneb s pacholky,
čistými světa holomky,
střez se ďáblova humence.
Tuť on svá osidla mece
na všecky ty, kteříž skáčí,
jsouť jeho co v síti ptáci.
Tuť jich k své vuoli užívá
a v nich svou kratochvíl mívá.
Dalť Bůh nohy k potřebnostem,
ne k takým světa marnostem.
‚Kolikrát v tanci kdo skočí,
tolikrát do pekla kročí.‘
Takť jsou staří zpívávali,
a od tance vystříhali . . .“

Znova a znova čítáme u mravokárců staročeských v různých variantech oblíbený tak výrok, připisovaný sv. Jeronymu nebo také sv. Augustinovi, že — podle výkladu Adama Klementa Plzeňského — „tancování jest okolek, jehož puňktem v prostřed jest ďábel“, nebo, jak jmenovaný mravokárce si zarýmoval:

„Tancování jest okolek,
jehož puňktem zlý pacholek,
ďabel, šetře, kdo jak skočí,
již-li se k němu přibočí.“ [11])

Tanečníci omlouvali zálibu v hudbě a v tanci, sváděli na jiné, že také tancovali. Vytáčky tyto však rozvážní kazatelé jim vyvraceli. Namítá Havel Žalanský proti výmluvám tanečníkův a tanečnic:

„My víme, že tanec jest ďáblova nástraha, jest osidlo a pohoršení jak tanečníkům tak i divákům . . . Tance přidrží se všecko zlé, pejcha, hrdost, smilná žádost, závist, vády, vraždy, křikové, smíchové . . . Summou: Tanec jest všechen sám z sebe věc bláznivá . . . Říkají opět: ‚Však jsou i svatí tancovali a jiní‘ etc. Odpovídám: ‚Nebývalo tu žen, panen, mužů, mládenců skákání, ale panny samy plesaly, muži sami skákali a těmi skoky radost srdce pronášeli, Bohu chválu za dobrodiní vzdávali.‘“ [12])

Dokud hudec hrál a svižné nohy poskakovaly, nedbal tanečník výčitek a pohrůžek. Až potom nemoc zaklepala na dvéře a stáří se všemi nedušivostmi se přihlásilo, poznával tanečník, že výstrah měl si všímati. Vykládá v ten rozum opět Žalanský: „nebo vídáme, že ti, které Pán Bůh v ňáké nemoci drží, v pejše se nekochají, o nádherné roucho, rozkoše a marnosti světa nestojí, nelichví, obžerstvím se neobtěžují, her a tanců neprovodí, ježto kdyby zdrávi byli, kdyby ty cesty, kterými se k marnostem těm kráčí, zasekané neměli, s těžkem by se od nich zdrželi. Aeneas Sylvius v své historii napsal, že císař Fridrich III. velmi často říkával, že by raději na zimnici stonal, nežli bezbožně kvasil a tancoval.“ [13])

Vypravuje podobně kněz Jan Robínek Pražský, „správce církve Kristovy“ v Kovářově, v skladbě, [14]) věnované panu Janovi Jiřímu z Švamberka na Ronšperce, Boru a Vorlíku, jak člověk marnotratník, jenž čas mařil, umíral a přál si, kdyby mohl ještě žíti nějaký čas. Mudřec mu vyčítavě odvětil: „Již hodiny vykupovati draze penězi chceš a nedávno's dny, měsíce, téhodny, létha jako zbytečně darmo rozsejpal, každému k vůli živ jsa, jednak šermířům, jednak hráčům, hudcům, pískačům, trubačům a jiným rozličným kejklířům a bláznům . . . Někdy také nelib tobě ten čas býval, odkudž jsi rozkoše, kratochvíle všeliké vyhledával, jediné ať by se chvíle krátila a den brzo minul: ono skrze zbytečné jídlo, ono skrze nesmírné pití, ono skrze žerty a kumštování, ono skrze hry, tance . . .“

Honili pak pozdě bycha, vzpomínajíce na mladá léta, jak o tom připletl zmínku na začátku svojí knihy Nathanael Vodňanský, tázaje se: „Medle kdo jest kdy z lidí starých nalezen, v kterém by všecky rozkoše mladosti jeho nejinak než jako zvuk přestalého zvonění, spomínáním v starosti na předešlá mladá léta, přivozováním sobě ku paměti pominulejch hodův, kvasův, skokův, tancův, her ozejvati neměly?“ [15])

Jako cizí mravokárci, tak i staročeští vykládali tance za nástrahu ďáblovu. S nevolí odvrací se na př. Bartoloměj Javorský od tanečního reje: „Jedni přes druhé v šaty pyšné se obláčejí, aby se ne Bohu, nežli sami sobě líbili . . ., v tancích se objímali, když je ďábel jedny skrze druhé jímá a svazuje, jako ptáčník ptáky lepem a sítkami lapá.“ [16])

Javorskému přizvukuje Boleslavský ve výčtu hříšníků: „Čtvrtí lidé jsou, kteří pomocí hříchu cizího bohatnou, jako jsou po domích štverákové, hráčové, ožralci, hudci, bubeníci, tanečníci a jiná čertova rota . . . To opět cech ďáblův a on nad nimi hofmistrem.“ [17])

Kde se jen příležitost namanula, tepali staří tanec, netoliko v skladbách náboženských. Nejen v kostele, také v divadle slýchali výčitky a stesky proti tanci. Neopomenul na př. Kirmezer v divadelní hře položiti v líčení rozkošnického života zmínku o tanci s netajeným hrotem proti němu. Pokrčuje tam hlavou nad divnými nesrovnalostmi tohoto světa Lamech:

„Jak jest způsob tohoto světa divný,
a veliká nerovnost mezi lidmi;
někdo zde má všeho dobrého dosti,
jiný pak nemá chleba do sytosti,
mnozí vždycky jednostejně hodují,
ve vší rozkoši sobě povolují,
jsouce čerství, zdraví a dobrý mysli,
hrají, tancují, jsou vždycky veselí,
nic nedělají, avšak dosti mají,
na Boha ani na čerta nedbají,
nevědouce o žádném zarmoucení
ani o starosti neb o soužení.
Časem jim všecka nešlechetnost projde,
všecko se po jich vuoli šťastně vede.
Proti tomu mnozí se nalézají,
že ve dne i v noci těžko dělají." [18])

Uvedený již Havel Žalanský ulevil svému rozhořčení proti tanci, kde mohl. Aspoň úštěpky si tropil z domýšlivých, mladých tanečníkův a přirovnával je ku rozvážným starcům:

„. . . ač tělo při starcích schází, však mysl živá jest, ač hyne a vadne síla a krása těla, však roste a čerství krása a síla mysli. Kdyby někdo krásu vnitřní, totiž mysli starce vážného, moudrého, střídmého, nábožného srovnal s krásou těla mládence, hejska, zpěváka, tanečníka lehkovážného, ach, jak by tu předčila daleko krása vnitřní krásu zevnitřní." [19])

Neodpustil Žalanský také ženám, že jsou příliš oddány tanci. Opět, jak se příležitost namanula, neváhal připlésti do pásma výkladu svého výčitku. Rozhovořil se na příklad o andělském zvěstování Panně Marii. Při tom Havel Žalanský přirovnává rozkošnické ženy vrstevnice s Pannou Marií. Neušla mu vhodná příležitost pokárati zálibu v tanci výčitkou poněkud zaobalenou, přece však zjevnou: „Při Mariji Panně jest zvláštní studu a počestnosti příklad, kterým všecky panny, všecky počestné matrony

se ozdobovati, ustavičně v srdci svém vážiti a následovati mají. Nebo když k ní archanjel s poselstvím od Boha přišel, kde ji nalezl? Zdali na ulici, neb někde při tanci nebo při hře? Zdali na procházce se probíhající? Zdali na besedě, nebo ve dveřích a okně se někomu ukazující? Nikoli — ale doma v pokoji, bezpochyby při modlitbách aneb jiné, pobožné a svaté práci." [20])

K výstražným hlasům, které varovaly před tancem, druží se také žalostné bědování panny, odsouzené do pekla pro hříšný, světácký život. Podle neznámého skladatele hořekuje, napomíná svoje družky na zemi ku pokání:

„Ach, panenky mé přemilé,
kejte se mnou této chvíle,
jenž ste ještě v světě živé,
nebývejte tak bláznivé,
jako sem já smutná byla,
když sem na zemi bydlila.
Utíkejte zlých tvářností,
falší, pýchy a marností,
besed, zahálek a klevet
(lépe vám doma posedět),
tanců, hodů, krčem, freje,
marných lidí obyčeje." [21])

Vracíme se ještě k Žalanskému. Snáší nové a nové důvody, aby posluchačům z kazatelny a čtenářům knížek svých podal přesvědčivý důkaz, že tanec je pošetilost, že přivodí záhubu duši i tělu. Posloucháme, jak se durdí na tanečníky, jak odporuje výmluvám jejich, tanec zavrhuje: [22])

„Tanec jest osidlo a pohoršení jak tanečníkům, tak divákům. Tanec jest vnada a k bujnosti ponoukající nástraha; neboť se tu rozněcují srdce lidská, prvé dosti hned od přirození ke všemu zlému schopná Tanec jest okršlek, kteréhož prostředek jest ďábel a kteří okolo stojíce, tanci se dívají, jsou pekelná osidla. Svatý Chryzostom: Kde se ... tanec vede, tu i ďábel spolu skáče. A svatý Řehoř: Tance přidrží se všecko zlé, pejcha, hrdost, ..., závist, vády, vraždy, křikové — smíchové, oplzlí žertové a posuňkové, povolání svého opuštění, času dobrého zle zmaření a mnohých duší zatracení. Summou tanec jest sám v sobě všecek věc bláznivá a mnohých věcí nepoctivých příčina.

Poraď se někdo sám s sebou, svým rozumem neb zkušením, poznáš to, že těmi divadly mysli lidské náramně se rozněcují; poznáš to v pravdě, že muži ne tak dobří a ženy ne tak čisté od těch divadel domů se navracejí.

Řekne někdo: Tak netancuji, abych ňákou zlou žádost k druhému pohlaví měl, ale abych ňáké znamení veselosti ukázal, v srdci zlého nic nemám, pokušením žádným raněn nebývám. Jemu odpovídá sv. Jeroným řka: Já nevěřím muži pravícímu, že bez poskvrny divadlům těm obcovati může.

Říkají někteří: Však jsou i svatí tancovali, jako David a jiní etc. Svatí otcové za zákona měli tance počestné; nebylo tu žen, dívek, mužů, mládenců smíšení, ale panny samy plesaly, muži sami skákali a těmi skoky radost srdce pronášeli, Bohu chválu vzdávali a jemu z dobrodiní velikých díky činili, písně svaté zpívali."

Výčitky tyto a podobné málo prospěly. Tanec nebyl toliko pokládán za hřích, za ďábelské osidlo, nýbrž byl počítán mezi požadavky uhlazených mravů, společenského chování. Rodiče záhy cvičili děti svoje, zvláště dívky, v tančení, v hudbě, aby potom, až dorostou, uměly si ve společnosti po dvorsku vésti. Že takováto výchova se nelíbila vedle jiných také Žalanskému, není potřeba široce ukazovati. Při zmínce o Herodiadě v životě sv. Jana Křtitele odbočil od života světcova do doby svojí a již zase vyčítá, kárá zálibu v tanci:

„Podobní jsou Herodiadě této všichni rodičové, kteří děti své netoliko od zlého neodvodí, ale je sami zlým mravům a uměním cvičí, a z toho rozkoš mají, vidouce, an se dcery jejich v pyšném rouchu vypínají ... aneb laškovati a křepce tancovati umějí, aneb syny své an ještě maličcí jsouce, čistě přisahati, starším se rouhati a protiviti, čistě splňovati se učí. Ach není nikoli potřebí těm mravům věk mladý cvičiti, poněvadž hned z přirození k zlému příliš schopni sme. Takoví hřeší proti Bohu, proti dětem, které na záhubu přivodí, proti obci a obecné vlasti, jížto zlé měšťany vychovávají." [22])

Honosná výzdoba žen, vypravených do tance, byla uvozována rčením skoro již příslovečným. Nevrle ptá se instrukcí modlitebníků vyšňořené ženy, spěchající do chrámu Páně, proč se tak vystrojila: „Ženo, co pravíš, že se Bohu modliti jdeš a ozdoby zlaté, zlatem hlavu a roucho ozdobené na sobě máš? A což do chrámu, do církve na tanec jdeš?" [23])

Výzdoba tato při tanci byla mravokárcům solí v očích. Líčili barvami černými, jak při zábavě taneční vzniká často zárodek rodinných svárů, věrolomnosti manželské. Vypravuje Otto z Werdmillera, že často tanec bývá původem svády a roztrpčení mezi manžely: „A jakž krásou některé panny neb ženy, kterouž v tanci viděl, popaden bývá a srdce jeho mu milostí probodly a ranily, hned přijda domuov šeredně hledí na manželku svou, těžce a zlobivě se má k dítkám svým i proti vší domovní čeládce hořkost nese." [24]) V týž rozum kárá Václav Dobřenský „rozmlouvání společné muže a ženy, dotýkání tělesné, jako objímání, líbání, tancování." [25]) Rozhorlil se také Jan Mladší Flaxius z Čenkova na tance po všech koutech, pochvaluje předky, že haněli tance tyto: „Odkavadž milí staří takové povyky, tance a kouty jmenovali školu nečistoty." [26])

Drasticky líčí žalostné následky tanečních radovánek skladatel Lamentací země moravské. Líčí, jak se páni i lid na Moravě vydali na ustavičné hodokvasy a pitky. „Co dále z toho pošlo? Tu musila býti musika a pacholata zpívající písně světské, nemravné a hanebné, které dobré mravy porušují, za které netoliko se nestyděli a že se Bůh na to dívá, zapomněli, ale ještě v nich kratochvíl, rozkoš a potěšení své měli, smíchy, řechtání a poskakování svá strojili. Odkudž hned ať tanec jest," v kterém děly se rozličné nešvary. [27])

Vykládal-li nahoře mravokárce o tom, že muž při tanci stane se nevěrným ženě, vysvítá z uvedeného povzdechu v Lamentací, že se dělo často také naopak, že také ženy při tanci oplácely mužům svým jejich nevěru. Zajímavý pak obrázek domácnosti podobné popisuje v staročeské skladbě o ženění Lupus. Vykládá Werwasovi, jak pochodí muž, jenž je sňať s ženou sličnou, jak její sličnost vábí žáky a dvořáky pod okna i do domu, jak s nimi tancuje, majíc jen smíšky z muže ubožáka. Aby podařený obrázek tento nebyl umenšen a porušen zkráceninami, vyslechniž laskavý čtoucí třeba poněkud delší výklad zkušeného Lupusa: [28])

„Mám za to, že by sám rád chtěl,
abych já pěknou ženu měl.
Jistě darmo mnoho mluviš,
neb mne na tom neulovíš.
Ač to sám pak dobře vidíš,
však vždy se povědít stydíš,
že, kdo pojme pěknou sobě,

ten přichází čím dál k škodě,
kterak k ní chodí dvořáci,
písaři, s muzikou žáci.
Tuť již mívá častý hostě
o masopustě i v postě.
Netřeba jich nikda zváti,
sami se v tom dají znáti,
ležíc u něho tu tyjí,
kde co má, snědí, vypijí.
On mimo jiné starosti
nemůže spáti pro hosti,
anoť u domu zpívají,
druhdy pod okny volají:
— ,Hej, slyšíš, hospodáři náš,
mnoho-li ještě piva máš?' —
Tu on dělá se neslyše,
ležíc pod peřinou dýše,
nedá znát na sobě mnoho,
avšak v srdci želí toho.
Též jestli před domem sedí,
každý vždy po paní hledí,
když mimo jeho dům chodí.
divný rumrejch časem splodí,
anť se pánu zakazují,
velkou přízeň ukazují.
A tuť neběží o vsedlo,
jen by se koně uvedlo.
To ač bídník dobře vidí,
avšak se hněvati stydí,
nemhourne na stranu okem,
shlídne všecko sedíc bokem,
jak jest paní jeho lichá,
nastavuje ucha zticha,
anať vždy vesele chodí
a s frejíři t a n e c v o d í,
pěkničce znenáhla kročí,
co páv, když ocas roztočí.

Nechce svého muže znáti,
bude se mu tiše smáti."

Mravokárci byli si toho dobře vědomi, že jejich výčitky nezřídka duchamorné a stálými stesky již unavující nejsou po chuti milovníkům tance. Bartoloměj Javorský bez obalu zmiňuje se o této nedůtklivosti, jak si karatelé budí hněv u milovníků života rozkošného, tance: „Nejedněm se zdá věc býti neslušná, aby měli probuzováni k službám Božím, aneb že to na stav povýšených nepřipadá, aby od koho pode vším nebem měli býti obviňováni z nepilnosti svatých modliteb a zameškávání Božích služeb, aneb aby se jim měla ošklivití sláva světa, pejcha, života stkvostnost, opilství, hry, tance . . ." [29])

Nedůtklivost tato ovšem neodstrašila kazatelů od horlení proti tanci. Výčitkami stále jsou naplňovány vrchovatě skoro všecky staročeské spisy mravokárné z období, o které tu jde. Nejsou to jen ledabylé zmínky a bezděčné poznámky. Spisovatelé vyzbrojili se proti tanečníkům zásobou dokladů historických a citátů náboženských, aby dokázali vratkost vývodů, jimiž tanečníci hájili tance a předstírali jeho oprávněnost. Nepřestávali při tom mravokárci na několika řádcích. S důvtipem rozepsali se dlouze a široce o tanci. Z hojných příkladů vybíráme úvahu Jana Thadea Mezeříčského. Všech jiných obšírných výkladů podobných pomíjíme, poněvadž by jejich četba unavovala. Ukázkou jen, jak neutuchající záliba v tanci byla znova a znova tepána, dáváme tu místo rozvláčnému rozjímání Mezeříčského o tanci: [30])

„Neméně potřebné jest opatrným a poctivost milujícím lidem vzdalovati i nohy své zdržováním jich od stezky vedoucí k hříšnosti, tance a skoků bujných jednoho pohlaví s druhým. Nebo všeliký tanec i ten, kterýž se jmenuje poctivý, že by neměl býti, jakž tancujícím, tak na něj patřícím velikým podnětem k hříšnosti a příčinou k drzosti i stydlivým k smělosti, kdo to může říci? Pakli řekne (jakož tomu nejedni, zvláště mladí odpírají), čím toho může potvrditi? Poněvadž tu všecky napřed oznámené a k podpalu zlé žádosti sloužící věci se zbíhají, strany zraku, sluchu, řečí i rukou, skrze kteréžto smysly v přítomnosti neb i konání tance, nejináče než jako jiskry ohně zlé žádosti v srdce lidská k zlému schopná, uvítána bývají. Příklad toho mezi mnohými při onom tanci Herodiady před Herodesem. A Duch Boží dí: ‚Proto že se pozdvihují dcery sionské a chodí s vytaženým

krkem a pasou očima protulujíce se a zdrobna kráčejíce, takže i nohama svýma lákají, okydne Pán prašivinou vrch hlavy dcer sionských . . .'"

To znajíce muži vážní a počestní mezi křesťany i mezi pohany, tanec v ošklivosti měli, jej haněli a tupili, jako Chrisostom svatý nazývá jej býti skutek ďáblů a praví, že jednoho času také i ďábel mezi jinými tancoval. A Augustin dí: že v den sváteční lépe jest orati, nežli tancovati. Sněm církevní Laodycevský, kterýž byl držán okolo léta 364 též i Ilerdenský okolo léta 500 tuze zapověděl tance při všech veselích svadebních. Onen Fridrich třetí toho jména císař měl obyčej říkati, že raději chce zimnici míti nežli tancovati. A Albertus císař k zahanbení některých knížat, sic jinak o své moci, síle, udatnosti i válečném umění svém vysoce smejšlejících, však mezi tím nejvíce život svůj mezi fraucimorem ve hrách a tancích trávících, a v tom onoho Sardonapola následujících, říkával, že lov jest mužské cvičení, tanec pak že jest ženské. Tiberius císař všecky tanečníky z Říma vyhnal. A Alfonsus král slyšíc jednoho schvalujícího tanec, že by k občerstvení mysli a obveselení člověka sloužil, posměšně odpověděl: Tanečník, prý, od nemoudrého ničím jiným se nedělí, než že onen, pokud skáče, tento, dokudž živ jest, nemoudrý jest. Z těch i jiných mnohých příkladů poznává se, kterak netoliko duchovní, ale i v světě povýšení a slavní lidé, rozumní a soudní, poznávajíc býti tanec věc zbytečnou a hříšnou, víc škodnou nežli užitečnou, jej tupili a od něho odvodili. Pročež dobré by bylo mladým rady moudrých a zkušených následovati, i příkladem jich od tance nohy své zdržovati, nýbrž jej v ošklivosti míti. Ale nynějšímu světu, mládeži rozpustilé a bujné nelíbí se ta rada, za bláznovství a v posměchu u něho jest, i ti, kdož ji následují. Než jakož jiné zlé a škodné, tak i tanec velmi sobě libují a zastávají mezi jiným tím předně dvojím:

J e d n o, příklady některých osob slavných, starších a poctivých, že oni časem také tancují. D r u h é, že Pán Bůh nikdež tance nezapovídá. Odpověď na to: Kdož chce příklady lidskými žíti a se spravovati (kteříž sice nejsou nám za reguli a pravidlo života našeho nařízeni), ten má mezi příklady sobě odpornými, jistými a nejistými, pravými i pochybnými bedlivě na to mysliti, kterých příkladů má následovati? Bezpečných-li a pravých, čili pochybných a nejistých? Kteří bližší vůle Boží a slova Božího a kteří další jsou? Též kteří jemu a duši jeho k dobrému užitečnější a platnější jsou? Podobně jako když přijde člověk na rozcestí, nemyslí na to, kterou cestou by se mu líbilo jíti, jako více na to, která cesta pravější a přímější byla tam, kamž chce přijíti, nebo ze všech příkladů slavných, starších a

poctivých lidí dobré jest mladším následovati, jakž pro jiné, tak i proto, že i takové osoby jsou také lidé k marnostem a hříchům rovně jako jiní schopní a někdy, zvláště slavní a mocní, nebojíce se žádného i zřejmě zapověděné zlé sobě i jiným osvobozují. Příklad toho při císaři Kaligulovi. Ten, jakž se píše, všecky tanečníky z města Říma od Tiberia vypověděné, netoliko zase do města přivolal, ale sám také častokrát tancovával a jednoho času v noci přísně poručil, aby přední osoby radní v Římě bez odkladů, jakoby nějaká velmi pilná toho potřeba byla, svolány byly; když se pak sešly, nic jiného jim nerozkázal, než aby tancovaly.

Podobných vrchností v té věci mnoho by se i nyní nalezlo, jako zase jsouť ještě na světě v nižších i vyšších stavích takoví lidé obojího pohlaví, kteříž tanec jakožto marnou a škodnou mládeži věc v ošklivosti mají. A takových příkladů bezpečněji nežli oněch jest následovati; nebo žádný před Bohem hříchu svého nevymluví a nezastře příklady jiných. Řekl-li by pak tuto někdo, že i svatí staří tancovali, jako David, když skákal před archou Boží, Maria, sestra Mojžíšova, když Pán Bůh Faraona v moři zatopil, ony ženy, kteréž vyšly proti Davidovi s plesáním a prozpěvováním po zabití Goliáše. Proti tomu kdož by tím chtěl tanec zastávati a osvobozovati, jest předně potřebí znáti rozdílný tanec onen od nynějšího, nebo tomuto sám David plesal před archou Boží, též samo ženské pohlaví bez mužského. Ale nyní obyčejně oboje pohlaví jedno s druhým. Též onen tanec (ač má-li tancem nazván býti, než raději plesáním) z příčin dobrých, radosti a veselí nad skutky Božími a k dobrému cíli, k slávě Boží a k vzbuzení horlivějšímu tu přítomných, slavení Pána Boha konal se, ale nynější tanec bývá z bujnosti a zlé náklonnosti těla, k zlému cíli na větším díle sloužící, jako k rozmnožení tělesné milosti, k lidskému divadlu, k marnému ustání, k závisti, k svárům, pranicím, až někdy k mordům přichází.

Pročež tento tanec se onomu vrovnati, ovšem onímno zastřín býti nemůže. Podobně jako zpěv jest rozdílný, dobrý, kterýž z příčin dobrých a k dobrému cíli se děje, zlý pak, když původem zlým a ke zlému se koná. Onen místo své má před Bohem, tento nikoli.

Co se pak tkne druhé výmluvy tance, že Pán Bůh tance nikdež v písních nezapovídá, jestliže to pravé jest, tedy ovšem to pravé jest, že ho také nikdež nedovoluje. Ale když ne tak slov, jako více mínění Boží vůle pošetříme bedlivě, uzříme, že jej Pán Bůh ne na jednom místě v slovu svém zapovídá: . . . Summou tedy, kdož se chce od ohně zlé žádosti vzdáliti, aby ním pálen nebyl, ten musí i nohy své od skoků a tanců zdržeti."

Když pouhé výčitky neodvrátily tanečníků od tance, přibírali tupitelé výstražné rozprávky o pokutách tanečníkův a dokazovali, že pokuty podobné zastihnou neposlušné vrstevníky, neodřeknou-li se tance. Na jiném místě uvedeme rozprávky, jak prý tanečníci byli trápeni od pekelných bytostí. Tuto již vzpomínáme, že staří Čechové znali v XVI. století známou pověst o tanečnících, zakletých o vánocích od kněze (srv. str. 9.). Pověst tuto zaznamenal ve své kronice Hájek při r. 1005 a z Hájkovy kroniky byla potom často opakována i v jiných spisech staročeských Čítali staří o výstražném příběhu tomto u Hájka v ten rozum:

„Téhož léta přihodilo se v saské zemi, v biskupství Magdeburském, v jedné vsi, prostřed kteréž byl kostel postaven ve jméno sv. Magna, že jest farář tu v kostele svatú mši slúžil. Toho času přišlo osmnáct mládencuov a s nimi patnáct mladic. I začali tanec na tom krchově a vysokými hlasy počali výskati, knězi tomu při službě Boží překážku činíce, kterýž poslal k nim služebníka oltářního, jich žádaje, aby od toho křiku přestali, kteříž dali za odpověď, aby on své dílo puosobil, a oni že chtí svého hleděti tance. I řekl kněz: ‚Dajž Pán Buoh a svatý Magnus, abyste tak až do roka vejskali, tancujíce.' I stalo se tak, že sú tu zůstali, tancujíce bezmálo rok a za ten všechen čas ani rosa, ani dešť na ně nepršel, aniž jest kto z nich vstal. ani hlad, ani žízeň na ně nepřišel, oděvové a rúcha jich ni nezvetšela, aniž se jim ztrhaly střevíce. Herebertus pak biskup, v jehož taková věc biskupství se přihodila, nad nimi maje lítost, na to místo šel a mocí sobě od Pána Boha půjčenou, od toho svazku, kterýmž je Pán Buoh, svatý Magnus a farář svázal, rozvázal je, takže ní tancovati přestali a hned toho dcera téhož faráře s jinými dvěma umřela, někteří z nich pořád tři dni a tři noci spali, někteří pak brzo potom zemřeli, některým se nohy jich až do smrti třásly a tak všickni ne dlúhý čas trvali."

Se zvláštní zálibou vyhledávali spisovatelé historky podobné, kde hrůznými barvami byly vylíčeny tresty vášnivých tanečníků. Vypravuje na př. Tomáš Placalius Pražský, jak Aurelian, syn vladaře římského, nutil pannu Flavii Domitillu k sňatku. Přijel na svatbu s hudci a pískači. „A když bylo po večeři, tak jak na svadbách bývá, kázal hráti a muzicírovati, rozveselil se, až i skákati a tancovati počal a jiní tancováním ustalí jsouce, on předce dva dni a dvě noci bez přestání tancujíc, padl a pojednou umřel." [31]) Podobných rozprávek je mnoho roztroušeno po skladbách staročeských.

Čtoucímu tyto pohrůžky a výčitky v době moderní se zprotiví znova

a znova se probírati pásmem všech stesků a žalob na tanečníky. Představíme-li si však živě vzdělanostní poměry tehdejší, není divu, kde se nabere tolik nářku na tanec, kterýž pravidelně pak je vyhlašován za „čertovskou nástrahu“.[32]) Záliba v tanci posedla všecky stavy. Mravokárci nemohli tomu zabrániti. Nepřekvapuje nás, čteme-li, že bakalář Václav Knobelius Čáslavský, jenž byl r. 1614 v Kolíně i rektorem školy a tudíž měl vzorný život vésti, začal úřad svůj pokojně a s pochvalou, potom však několik dní školy zanedbával a pod záminkou, že jde do Hory cvičit se v kázání, chodíval po vesnických zábavách tancovat.[33]) Podobných historek mohli bychom uvésti celou řadu.

Ukrátíme však již řeči o horlení proti tanci a raději přidáme osamocený hlas kněze, přísného mravokárce, jenž však dovoloval tančiti, nepokládaje mírný tanec za provinění takové, jak to skoro všichni jiní jeho soudruhové hlásají. Byl to Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi (1645). Zastával se tance v knížce o životě křesťanském a dokazoval, že tančení není věc nedovolená, že to není přestupek proti Božím přikázáním. Praví o tom doslovně:[34])

„Mnozí sprostní lidé domnívají se, že tanec poctivý lidem světským jest hřích, protože 1. svatí otcové tanec za hřích mají a proti němu mnoho píší. 2. Lid Izraelský byl přísně trestán, že tancovali. 3. Davidovi králi tancujícímu posmívala se Michol královna jeho. 4. Mimo to tanečníci okolo Magdeburku celý rok tancovali za pokutu tance svého. Já pravím, že poctivý tanec světským lidem žádný hřích nejní, jakž Casistae a Summistae učí.

1. Často v tanci mládenec k manželstvu namluví sobě pannu. 2. Skrze tanec mnohému zlému překážka se děje. 3. Jest také pohnutí těla k zdraví poctivý prostředek. 4. Při křtinách, posvícení, svatebním veselí jest jisté znamení obecní radosti.

1. Svatí pak otcové hanějí tance nepoctivé, kteří za jejich věku byli. 2. A lid Izraelský byl od Boha trestán, že nepoctivý tanec modlářský, modle, zlatému teleti činili. 3. Že se Michol posmívala Davidovi před Pánem Bohem plesajícímu a skáčícímu, ukazuje písmo svaté, že ji proto Pán Bůh neplodností života jejího trestal. 4. Oni tanečníci, že na krchově skákali v čas konání mše svaté, a přestati z napomenutí kněze nechtěli, dal na ně kněz klatbu, aby celý rok tancovali, což se i stalo.

Řekneš: Mnoho zlého skrze tanec se děje. Může býti odpověď: An skrze peníze a pití vína, i skrze putování i některé jiné svaté věci mohl

by někdo hřešiti, kdyby toho nenáležitě užíval, protož kdo by skrze tanec věděl, že z své zlosti zhřeší, nechť tance nechá, a příčiny sobě k zlému nebere.

A co se duchovních osob dotýče, jejich stav jest svatý a vážný, který jim takové lehkosti nedopouští, a kdyby světští na duchovním co takového spatřili, horšili by se, protože by viděli, že to proti vážnosti stavu duchovního jest.“

Co tuto theoreticky dokazoval, to v praxi skutečně prováděl. Líčí aspoň svědek hodnověrný Jesuita Tanner, jak byl Chanovský návštěvou na zámku Rábí u svého příbuzného. Společnosti se zachtělo tance. Poněvadž znali všichni přísné zásady Chanovského, prosili za radu, mohou-li bez hříchu si zatancovati. Vypravuje o tom Tanner v ten rozum:

„Pán toho zámku, bratranec pátera Albrechta, chtěl sobě nějakou kratochvíl učiniti a byl toho žádostiv, aby slečny a panny, co jich tam bylo, poctivě zatancovaly. I šly ony před tím k páterovi, jakožto k svému duchovnímu otci, poraditi se a prositi za dovolení; kterýž jim sice k vůli pana bratrance na ten čas povolení dal, ale však jich napomenul, aby když při tanci budou se klaněti sobě, myslily, že ty poklony ne lidem, ale svatým anjelům strážným, tam s lidmi přítomnými činí. Též aby ten poctivý tanec konaly, ne jako nějakou kratochvilnou věc, ale jako těžkou pokutu za své hříchy a tak aby jej velebnosti božské obětovaly.“ [35])

Pokud jsem pročítal památky staročeské, jiného obhájce kromě Chanovského tanec neměl. Všichni kazatelé a mravokárci ostře dorážejí na tanečníky. Nejhorlivěji vede si při tom Jednota českobratrská.

Kapitola třetí.

Jednota českobratrská proti tanci.

Podali jsme ukázky, jak se nelíbil tanec mravokárcům staročeským. Pokračováním jejich buďtež příbuzné doklady, vybrané z letopisů Jednoty českobratrské. Není divu, že Jednota, pečujíc o kázeň mezi bratry, neopomíjela ostře brojiti proti tancům, že je vykládala za zárodky všelikých hříchů. Snadno vysvětlíme, proč zapovídá schůzky po hospodách, hudbu, tanec. Mezi nedovolenými zábavami kněžstva českobratrského čteme u La-

sitského: [1]) „vespolek sobě připíjení a splňování jakožto věci k opilství vábící", a zároveň zapovídány jsou zde tance. Tamtéž čteme zmínku o zákaze „s druhým pohlavím tancovati aneb pohrávati a zabývati se; krátkých nazbyt a prohlédacích šatů užívati zbraňují." [2])

V řádech českobratrských často bývají opakovány zápovědi tance, obyčejně zároveň s pitkami. Usuzujeme právem z těchto častých zápovědí, jak i mezi vážnými přívrženci Jednoty nebyli všichni škarohlídnými protivníky zábavy taneční, když tak často bděla Jednota, aby tance mezi bratry byly stavovány. Uvádíme na příklad z řádů českobratrských, jak r. 1538 zapovídány byly členům Jednoty s přísnými pohrůžkami: „Opilství, hry, tancové a všeliké takové rozpustilosti i noční toulky, popíjení a posedávání." [3]) Zápověď tato asi nenapravila chtivosti taneční. Aspoň brzy potom uznala Jednota za nezbytné, znova brojiti proti hudbě, proti tancům. „Tancové, pýcha v oděvu, radovánky hříšné, při tom hodování a opilství" zapověděny jsou od Jednoty bratrské usnesením z r. 1573. [4]) V týž rozum téhož roku zapovídáno „trubačů a muziky hříšného užívání k rozpustilostem a tancům." [5])

Jak byla zakotvena nechuť proti hudbě skočné, veselejší v kostele, svědčí netajená výčitka rozhorleného staříka v skladbě Rozmlouvání starého Čecha s kněží českými ze století XVI., kde s přídechem roztrpčenosti namítá: „Já kdyžkoliv varhany slyším, zdá se mi, že sem v krčmě a když bych se nepamatoval, popadna některou děvčici, šel bych s ní k tanci." [6])

Pomineme všech jiných ojedinělých výčitek a zápovědí v památkách českobratrských, všímajíce si jen, jak v XVII. století neutichají hlasy proti tancům mezi Českými bratry. Zle si opakovali starší Jednoty r. 1635: „Ondřej Fabricius často již v pokoutní popíjení a jiné nepříklady káraný, nedávno dovršil, že do Lešna odpuštěn jsa a ve vsi papežské nocleh maje, pro muziku sobě poslal a tance provodil." [7])

Kazatelé českobratrští brojili proti tanci slovem i pérem. Zajímavé doklady toho, širší veřejnosti posavad neznámé, zachovány jsou v rukopisném sborníku ze XVI. století, který zakoupil na Moravě pro bibliotheku Musea království Českého bibliothekář p. Ad. Patera. V něm vedle jiného zapsány jsou také traktáty proti tanci. Poněvadž rukopis tento nebyl literárním kruhům vůbec posud znám a obsah kázání i úvahy o tanci, o něž tu jde zvláště, byl širší veřejnosti nepřístupný, neváháme tuto poprvé otisknouti skoro doslovně českobratrské tyto skladby, namířené proti tanci. [8])

Nejdříve se vykládá o hříšnosti tance při mravokárné úvaze o opilcích. Dočítáme se především charakteristické definice, co vlastně je tanec: „Tanec jest ženského pohlaví s mužským a mužského s ženským skákání, zformované k zalíbení svému vespolek a hledění i objímání jeden druhého, spolu frejovná rozmlouvání s pozdravováním a užívání k tomu bubenníků, trubačů, pištců k rozpálení těla hříšného k hříchům.“

Zapovídá prý se tanec v přikázáních Božích, proti němu horlí evangelium a epištoly, Bůh trestal neúprosně tanečníky, jak spisovatel obšírně dovozuje: „Řekl Mojžíš k Josue: ‚Neníť křik ponoukajících k boji, ani hřmot pobízejících k utíkání, než hlas zpívajících já slyším.‘ A když se přiblížil k vojsku, uzřel tele a tance (tak dí) i rozhněval se náramně. Tabule s přikázáním rozrazil, tele spálil a setřel a zbito jich pro modlářství a pro tanec jeden den 23 tisíců.“ Tak a podobně dále se dokazuje citáty z písma sv. o tanci, že prý „skrze něj se nic dobrého nepůsobí.“ „Svatý Jan Křtitel sťat v žaláři a od katanů z rozkazu Herodesova k vůli Herodiadě; neb dcera její tancovala na hodech před přáteli, tak že jsa Herodes pojat tancem jejím, slíbil učiniti, zač ho žádá — i požádala hlavu svatého Jana.“ (Mat. 4.) — „Vídáme zajisté, kterak pokrytci zde na tomto světě po všecek život svůj převelmi šťastní bývají etc. Dítky a mládež vesele proti nim vybíhají, kteřížto plíší, na buben tepou, na loutny hudou, k hlasům varhanným rozličných strojů veselí se a beze všech starostí rozkoše vedouc, tancují a skáčí a v okamžení do pekel stupují.“ V další nezáživné rozpravě pokračuje spisovatel, kterak prý podle Lutrova výkladu rozmlouvání a žertové nikdež více se nedějí a nebývají, jako v tancích obecních. S podivením že jest, kolik velikých hříchů dopouštějí se tu tanečníci. „Však lidé se smějí, skáčí, radují jako v dobrých věcech, protož není svět než holé bláznovství.“ Na konec dovolává se svědectví, jak Petrarcha brojí proti tanci, jak tepou tanečníky svatý Řehoř, svatý Bernard a jiní církevní spisovatelé.

Přecházíme k druhé skladbě o tanci, od neznámého spisovatele, ve sborníku českobratrském, nadepsané: [9])

„Kázání o tanci.

Svatý Matouš o Herodesovi dokládá, že když hody strojil, tanečnou děvečku představil hodovníkům, kterážto bystřeji tancovala nežli na dobrou náleželo. Za tou příčinou usoudil sem nětco pověditi o tanci.

Nejprve: O původu jeho a v jakém užívání byl u pohanů.
Druhé: Co písma svatá nám předkládají o tanci.
Třetí: Sluší-li člověku pobožnému tancovati čili nesluší.

1. O původu.

To slovo tanec Řekové choreas, od choros, totiž od radosti, jmenují. Latiníci saltatione a saltu anebo raději Salis Marsovým kněží nazývají, anebo při službách jeho na cimbály bijíce okolo oltáře s divným hýbáním těla svého a někdy také i po městě běhati obyčej měli a odtud saltus, vel saltatio totiž skákání slove, a česky tanec, totiž tahanec nazývají, avšak kterýž by jistému počtu aneb notě poddáno bylo . . .

A odtud o původu poněkud souditi se může; nebo lidé vtipní, vidouce, kterak v věcech odporných zármutek jistým hýbáním těla a hlasem pronáší se, tak také i radost i milost k věcem tělesným, jichž se žádá, chtěli hýbáním na jistou formu podle zpěvu neb hudby prokazovati, aby přistoupila k té věci libost, kteráž by myslí lidskou pohybovala a až ku podivení přivedla.

Odtud Plato dobře pověděl, že Pallas bohyně také i odtud své jméno má, nebo pallim pohnutí mysli v skákání býti hojně prokazují, vražedná skákání a satyrská křičení, nestydaté hry a těch, kteříž Bachovi slouží, vzteklá běhání.

Kdo by pak nejprve tanec vymyslil, autores sotva kdo to vyhledati může. Řekové téměř původ od Orfea a Musea býti praví. Já držím proto, že musikové a poetové byli a všecky služby posvátné s skákáním ustanovili.

Nejlépe tanec a nestydaté skoky podle zpívání konané (praví se), že by Jones nejprve vynalézti měli.

Fidymon člověk rytířský v Delfio před modlou Phitimem hadem zabitým nejprvé tanec ustanovil okolo leta světa 3920 za času Gedeonova, jakž Euzebius píše v kronice. Rytířské pak skákání ve zbroji tentýž Euzebius připisuje kmetinským a korybanským, kteříž město Karosum v Cretě vystavěli okolo leta mundi 3656 za času Mojžíšova.

U Latiníkův praví se, že by Romulus skákání (zamyslil) v zbroji měl ustanoviti. Ten také kněží Marsovy zřídil, kteříž skákajíce služby konali. Lucius však píše, že by způsob tancování od Heruškův mezi Římany uveden býti měl.

Jakž pak koli jest, vidíme tento obyčej téměř mezi všemi národy v užívání býti a ani se to může zapříti, že křesťané ten obyčej od pohanů

buď z všet ečn osti neb z pověry vzali sou. Všetečnost jest, že sou v zahálce a v pokoji mysl svou pokojili a bez hodné a poctivé příčiny v to se vydali; pověra pak, že okolo oltáře podle jistého počtu a míry nohami dupali a písně zpívali, na cimbálky bili a tancovali a soudili to za službu Boží, ješto duchem a čistou myslí a více v upokojení nežli v hýbání Bůh se ctí.

Kteříž jsou nástroje Dolas (?), ti žádných služeb posvátných bez skákání a muziky nekonají. Tolikéž také Kretští bez křestání a zvonů nesloužívali. Pertští skákali a na koních jezditi nejvíce se cvičívali a odtud často se toho příslovi užívá od autorův perských skákati. A Zertobazas perský Hystasbe u Xenophonta z žertu dí: Lacedonští také jakožto vojně věc užitečnou, aby chodem složeným se chodilo, mezi jiným cvičením každého dne měli sou skákání. A odtud chválí se Epaminondas, že i zpívati i dobře skákati jest uměl.

Taká i barbarští národové zachovávali skákání ti, kteříž jsou v Indii. Píše se, že každého dne ráno a večer skákáním slunce vycházející a zapadající pozdravovali. A tak pilni byli skákání, že i slovy skákali a na jistý způsob tancovati (vyučovali?) jsou.

Sybarští lidé, rozkošem oddaní, také i koně k tomu cvičívali. U Latiníků velmi jest to zjevné, že hned za času Romulova bylo jest skákání užíváno, čehož potomní věk mnohé má příklady, nebo Appius Claudius, také Kabius, M. Colius, tolikéž Licinius Crassus dobře skákati za velikou slávu svou to drželi sou. Také Antonín Cisar když Heliokobalo t. slunci sloužiti měl, povolával jest k tomu žen Fenitských, kteréž by po městě běhaly, na zvonce zvonily a na nástroje hudební okolo oltáře hrály. Nebo Cisar netoliko skákal nestydatě, ale i mezi blázny se vmíšel.

Z toho již jest jisté, že sou skákali netoliko Řekové, Latiníci, ale i barbarové. A líbilo se přidati i to, že i slony, koně, ba i vopice, jakž Strabo píše, nedvědi a psy, nebo takového chvalitebného nálezku slušně mnohé měli následovníky.

Již sem pověděl o původu, pokudž z toho jména se porozuměti může, a kteří by první nalezači toho byli. A potom se pak to od jedněch k druhým rozšiřovalo mezi lidi, a netoliko mezi lidi, ale i mezi hovada nerozumná.

Přidávám k tomu maličko i o užívání:

1.) Užívali tance u Homera . . . Na hodech bývalo tolikéž i u Feacenských (jak svědčí král Alcynomus) užíváno.

2.) Na svatbě Ulises, když se navrátil z stojenské (trojanské) války, nařídil doma skákání, aby se domnívali, že svadba jest na dvořc Penelopes.

3.) Při smlouvách v Xenofontu. Po smlouvě s Paflakonem učiněné, jakž se najedli, vstali Řekové, k tanci ve zbroji přivedena byla i tanečnice, kteráž bystře tanec vymyšlený od Pyricha skákala.

4.) Pohnutí těla (praví se) že by Sokrates několikráte pro samo pohnutí sebou skákati měl a přátelům obyčej měl říkati, že každému náleží v skákání se cvičiti.

5.) Při šermování a podle toho, jakž oznámeno, Persové Lacedemonští při šermování užívali skákání, jako věci náležité.

6.) Z rozkoše bohyně u Hesioda . . . . skákají; nebo Pindarus Apollina nazývá tanečníka, řka: A což by také neskákal i Jupiter nemaje nic na práci a neskákal by velbloud. O velbloudích aby spíš věřili, židé nazývají ho Cyrkarotes, protože lepším a rychlým během zdají se skákati.

Všecko pak to cvičení summovně zavru v trojím užívání, anebo:

1.) že to při vojnách bývalo činěno a to užitečně a opravdově konáno bylo;

2.) anebo v pokoji bývalo a v věcech posvátných nábožně stalo se;

3.) anebo při hrách nějaké cvičení v obveselení vynaloženo. A sem přináleží Platonova sentencí, kterýž v své obci nařídil:

jiné skákání válečné, jaké bylo jest Pyrrichovo ve zbroji skákání, kteroužto pilně vyučovali mládež Lakonitští a Pertští;

jiné skákání v času pokoje ustanovil a nazývá je poctivé a pokojné skákání a toho se užívalo při náboženství. Oboje to cvičení živností bývalo a od Platona za poctivé souzeno.

Třetí částku vyčítá býti hanebnou, jíž Plato nenáviděl a v své obci jí nikoli dopustiti nechtěl. A ta v sobě zavírá mordy, nemravné hry a Bachovo t. lidí bez studu skákání, kteréžto (pravil) ne na lidi svobodné, ale na služebníky přináleží.

Jiní skákání rozdělili na zuřivé a směšné. První vojně připisovali a druhé divadlům a kvasům zanechávali. A k divadlům přináleží hry, comedie, satyrica a zatím k hodování pak svobodné očerstvení, jakž nazývají, k němuž přináleží muzika . . .

O druhé věci.

Co písma svatá o tanci praví, pokudž budu motci, nejkratčeji povím, poněvadž také písma svatá nemnoho o tanci mluví . . . O Davidovi dí se:

‚A David hrál na harfu a poskakoval ze vší moci před Pánem a oblečen byl v roucho lněné kněžské.‘ (2. král. 6.) — ‚Lid hrá a zpívá okolo zlatého telete.‘ Kdež praví ‚hrá‘, nezdá se jiného býti než tancovati. (2. Moj. 34.) — ‚Maria, sestra Mojžíšova po utopení Faraona na hudební nástroje hrála a s jinými ženami tancovala‘. (1. Samuel 18.) —

Z kterýchžto písem toto dvé nalezeno býti může: Nejprve, že skákání některé jest poctivé, jakéž jest bylo Davidovo, Marie a žen, o nichž Samuel mluví. Některé pak neslušné, jakéž bylo lidu, pro něž se Mojžíš velice rozhněval. A sem přináleží tanec Herodiady (Mat. 14. a). Druhé, že tancové rozděleni byli u starých podle pohlaví, totiž jiní tancové byli žen a jiní mužův; nebo David sám tancoval a ne s ženou nebo s děvečkou. Tolikéž Maria s ženami a mezi ženami tancovala jest. Herodias (tak se čte) že by sama měla tancovati. Takoví jsou také bývali pohanští tancové, jakž z větší stránky zjevné jest, takové skákání v Lykaomii Trojide nazvané, od Tyrva uvedené, v němžto starců byl jest jeden zástup zpívajících o skutcích a činech svých, kteréž jsou pro vlast svou a pro ctnosti činili. Druhý zástup byl mládenců odpovídajících starcům, že již takoví jsou, jacíž bývali starci. Třetí pak dětí, mnohem větší věci v sobě posluchačům zaslibujících.

Proč pak příkladové starých našeho tance neutvrzují? I proto, neb kteříž byli chvalitební, u starých rozdílní jsou, a kteříž jsou potupení hodni, také spolu naše potupují. Což se pak o tom praví, že bystrost a křepkost jest dar Boží a že učením a cvičením dokonalejší bývá učiněn, rovně tak přijímáno býti má jako muzika; neb zlým užíváním dobrá věc bývá porušena a zlá učiněna, tak aby již více darem Božím slouti nemohla, ale zkázou daru Božího jako víno ne z příčiny opilství se haní, ale pro zlé užívání.

Jestliže sou která pobožná cvičení těla, toliko aby zlých mravů a obyčejův nevedla, studu nevyprázdnila, pohoršení nečinila, v obcech dobře zpravených mohla by se trpěti, jako jsou cvičení mládeži potřebná k bojům a k válkám.

O třetí věci.

Již o třetí věci se povř. Sluší-li křesťanskému člověku tancovati čili nesluší? Samo z sebe skákání člověka že nezatracuje, již jest ukázáno; nebo se toho, což činil David, Maria a ony ženy, o nichž Samuel praví, nikoli nehaní, aniž také o tom skákání tuto se mluví, ale o tom tancování, kteréž nahoře v třetím rozdílu býti ukázali sme, jehož při kvasích a hodech

užívali, kteréžto naprosto jest... zlého příkladu. A protož hodně potupuje se z těchto příčin:

1.) Nejprve jest důvod jakési mysli vzteklé a duše . . . velmi pohnuté, jakéhož hnutí mysl pokojná není žádostivá. Má se pak mysl pokojná vždycky ostříhati buď v věcech libých aneb pohodlných aneb zase těžkých a odporných. Tanečníkův pak způsob že velmi z toho vychází . . . , skutkové prokazují.

2.) Potom nepodobný cíl a konec uvozuje se ne k slávě Boží jako David, Maria etc., ale k rozpalování těla a jako troudu žádostem zlým podávají, tancujíce proto, aby spolu mohli býti.

3.) Smíšeně se to děje, jedno pohlaví s druhým, jakýchž tanců mezi starými nikdež se nenachází. Kdyby pro pobožnost v náboženství to se dálo, od mužů samých obláštně, mohlo by snad státi, což se o věřících v Syrii od některých vypravuje, kteříž v chrámích svých zpěvem a skákáním Boha chválili, ale však zvláštně sami muži a tolikéž ženy a děvečky samy obláštně.

4.) Činí rozpustilé a nevelmi stydlivé ženy a děvečky.

5.) Netoliko dobrým mravům škodlivý jest tanec, ale také i pokoji obecnému a hned k jistým, velikým škodám přivodí; nebo jakož tanec pochází z vína, opilství . . . , tak pozůstavuje po sobě . . . mordy a jiné hanebné a hrozné řeči i skutky, kterýmiž pokoj obecný bývá rušen a nevole mnohé a nesnáze přivodí.

6.) Skutkové také z tance pošli hrozní jsou. Svatý Jan Křtitel pro tanečnici stat, o němž pěkně svatý Chrisostom pověděl: Záplata (prý) za tanec učiněná, jest hlava Janova. Lid Boží netancoval, až v modlářství přišel a hned skákání zaplaceno mordováním jich.

7.) A zajisté té zlé žádosti podnět v tancování že nešťastné zklamání skákání jest, příkladové mnozí hned v samém přirození ukazují. Píše Adianus o rybách mořských poštynakách, že zpěvem a tancováním od rybářův oklamány bývají a polapány. Tentýž píše o Tryzích v Egyptě, kteréž v jezeře marotským zpěvem a tancem od rybářů jsouc lákány, lapány bývají. Tak ďábel lovec nás lákáním svým skrze tanec oklamává a mnoho shnilých a velikých ryb sobě nashromažďuje — ale již by dosti mělo býti té lehkomyslnosti.

8.) Muži vážní vždycky v nenávisti měli ten obyčej, netoliko mezi křesťany, ale také i mezi pohany. Z obojích těch některé málo připomenu příklady:

Z křesťanův. Všickni staří teologové jednomyslně hanějí tanec, takže Chrisostom svatý směl jej i ďábelským nazvati a praví na jednom místě, že ďábel s takovými tancuje. A svatý Augustin velmi tuze napomíná mravy klerikův, kteříž také mezi tanečníky chodili a s ženami tancovali, dokládaje i to, že by lépe činili, aby celý den sváteční kopali, nežli by tancovali.

Decret. Canonové svatí velmi přísně tanec zapovídají a zvláště pak kněžím, jakož viděti jest v knihách sněmovních. Concilium Laodicenské tanec na svatbě zapovídá, tolikéž i Tridentské concilium. V decretě zapsané stojí zlořečenství Zachariáše papeže biskupa proti tancům na nové léto, jehož slova tato jsou: ‚Jestliže by kdo na nové léto pokusil se pohanským způsobem světiti ten den anebo nětco nového pro nový rok neb měsíc s lampami zacházeti, nebo hody v domě svém strojiti a po ulicech nebo ryncích zpěváky voditi a tancovati, zlořečený buď.‘

V právích světských také prvé zapovídali tance přísně . . . Fridrich třetí císař obyčej měl říkati, že by raději zimnici trpěl, nežli by tancovati měl. Také se píše o Albrechtovi císaři, že soudil lov býti mužské cvičení a tanec ženský. A z té příčiny Alfonsus král Sicelit pravil Francouze býti lehkomyslné, že, čím větší a starší byli, tím více tancovali. Tentýž Alfonsus když jednou nestydatě jakousi ženu nenadále tancovati viděl, řekl: ‚Počkej, hned Sybilla prorokovati bude‘, za to maje, že tanec jest bláznivý způsob; neb Sybilla prorokyně neprorokovala, než když bláznila anebo vzteklá byla, tak tedy řekl, zdali co bude prorokovati, domnívaje se, že již blázní a vztekla se.

A protož i pobožnost křesťanská i vážnost mužská hodně ten způsob cvičení v nenávisti míti nutí, poněvadž z pohanů muži moudřejší a vážnější tanec, jakž příkladem, tak slovem jsou potupili jako věc ohyzdnou a zapovídali. Platonis Scipio Afrikanský jakž přísně tanec štrafoval, široce to vypsal Magrobius. Též kdyby nebylo příliš dlouho, mohlo by sem vypsáno býti. Soudili tito muži moudří a vážní porušené mysli býti jistý důvod a odtud za nestydatost při osobách tanec býti pokládali.“ Nyní následuje řada hojných, ale suchopárných rozprávek ze spisovatelů klassických o zkázonosnosti tance. Jako v předchozích výkladech, tak i tuto skladatel překrucuje klassické názvy osobní a místní nadobro, jakoby jim nerozuměl, nebo snad opisoval a do češtiny upravoval text z předlohy zkomolené, nesrozumitelné. Proto jeho úvahy další pomineme.

Pak spisovatel na závěrku shrnuje svoje důvody proti tanečníkům: „Již jsem pověděl o tanci, jak se pohanům ctnostným a křesťanům pobožným i učeným císařům velmi nelíbil, k čemuž přidám jediný příklad trestání pro tanec. Píše Krancius kronikář, když jednoho času u města Utrycha v Holandii mnoho lidí tancovalo na mostě a tedáž služby Boží zanedbávali, most se pod nimi zlámal a lidí okolo dvou set tu se jest utopilo. Chválí se Tiberius a Domicianus v historijích pro zvláštní pilnost, z nichž první všecky tanečníky z Říma vypověděl, druhý pak Cecillia Rufa vysadil z rady, protože tancoval . . . Jichžto příkladem naše knížata a pobožná vrchnost přísněji by měli takovou rozpustilost zastavovati, aby potom pokut Božích hrozných od Boha tou svou prostopášnqstí na obec křesťanskou nebyly uvedeny.

Cornelius Agrippa o tanci píše: Všickni mládenci a mladice učící se tancovati, nejbláznivější věci a téměř vzteklé se učí, majíce to za věc nejmoudřejší, při čemž, kdyby toliko píšťalka nebyla a jedna marnost druhou nechválila, tedy by žádné divadlo mimo tanec směšnější a nemotornější nebylo . . . Nemírných hodů, přílišných žertů, ohyzdných rozkoší poslední následovnice jest tanec a tak všech nešlechetností konec jest tanec. Nebo nesnadné jest tuto vypraviti, jak mnoho zlého rozmlouvání a dotýkání pronáší, skáčíc nemotorně sobě počíná a potvorně nohama šoustá, k libým hudbám . . . zpěvům a . . . písním sebou hýbají. — Ó jistě taková kratochvíl a veselé ne z nebe, ale od samého ďábla k veliké potupě Boží jest pošla a v lid uvedena. Ne Boží tedy sou všickni tanečníci, ale naprosto ďáblovi synové a dcery, v nichž on to své dílo koná a působí. Finis. I skorigováno (r. 15)84."

Vedle traktátu a kázání o tanci zapsán je ve sborníku také list, který posílá kněz šlechtičně, vykládaje v něm o hříšnosti zábavy taneční a podávaje opět definici tance se stanoviska náboženského:

„O tanci:

Milosti Boží a pokoje pravého v svědomí rozvlážení Vaší Milosti žádám, urozená paní. Z rozmlouvání nejedněch srozuměl sem, že vůle Boží dobře libé a spasitedlné vyhledávati a na ni se vyptávati z oust služebníka neb kněze podle rozkazu Božího ráčíte; nebo kdyžkoli k Jeho Milosti pánu přijedu a chvilka jaká mezi tím k rozmlouvání s Vaší Milostí postačiti může, o tom, což nejpotřebnějšího duši a k nabytí věčného života, rozjímání bývá, a poněvadž v nejposlednějším rozmlouvání mezi jinými věcmi

mnohými ráčili ste se doptávati o tanci, bylo-li by to hříchem, na to krátce, poněvadž času nedostávalo, odpověděl jsem. A nyní šíře pro paměť předešlého mluvení i bedlivější soud napíši, abyste čtouc, ctnost-li jest tanec čili hřích, Bohu-li milá a vzácná věc čili ohyzdná, rozeznati mohli.

Přišlo-li by pak kdy komu toto mé psaní v ruce, za hodné sem usoudil, abych učitelův křesťanských soud o tom zejména položil a je připomenul pro větší příjemnost a vážnost, když ne já první takto stěžuji a za zlé kladu, ale i jiní předešlí i přítomní mnohá písma svatá tam obracují a jimi od toho hříchu i spolu se mnou odvodí . . .

Nyní o tanci, původu jeho a zač jej svatí předešlí měli, se dotkne. Posouditi tehdy nejprv sluší toho, co jest tanec? Tanec jest skutek těla, bujnosti lidí sytých vzbuzení, v němž své chození sobě formují a vymyšlené kroky a skoky, mužské pohlaví s ženským provodí k zalíbení svému neb jiných, s rozmlouváním, sobě se klaněním i vespolek se objímáním a k tomu hudeb, troubení, bubnův rozličných ku podnětu užívání.“

Podle zvyku oblíbeného vydává se nyní spisovatel na citáty z klassiků, ze souvěkých cizích mravokárcův a pokračuje:

„Ten tehdy skutek těla takové procházky a skoky větší, někdy menší a drobnější, zač Bůh v písních svatých a lidé osvícení měli jsou a mají, pohlédnouti a pilně toho posouditi sluší.“ Následují opět obvyklé a takořka již stereotypní citáty z písma, ze zákona starého i nového.

„Ale řekl by někdo: ‚Tyto věci přivedené nic zjevně neoznamují o tanci‘. Odpovídám: ‚Tak jest. O tanci nic zjevně nesvědčí, ale o těch věcech, kteréž při tanci se nalézají, jako vzhlédání, nečistoty, zlé tvárnosti etc. Ano troud nemá v sobě ohně, však kámen ocelí vyráží z sebe jiskry, kteréž když v troud padnou, rosvěcuje se a oheň veliký roznicován bývá. Tu odejmi jedno, nebude ani druhého. Vápno ne samou vodou, ale větrem se rozpaluje a rozsejpá. A že tuto o tanci zjevně se nepraví, ne ihned to bude pravé, není hřích tancovati a Bůh proto netrestal lidi.‘ A když tuto nic zjevně se nepraví, přistupme k jiným písmům a pohledejme toho obého i zjevného o tanci mluvení, i svědectví, že se Bohu nelíbí.“

Spisovatel nyní rozvláčnými důvody a doklady z písma sv., ze skladeb Příbramových a Miličových i z listu Husova (viz str. 47.) dokazuje hříšnost tance. Potom pokračuje:

„Ukázav již o tanci, původu jeho a zač jej písma svatá i lidé osvícení vyhlašují, krátce ještě naposledy tohoto stromu dotknu a ukáži, co z tance dobrého jde a co zlého.

Co dobrého přicházelo z tance, aniž vím, nečítal sem, ani slýchal o tom mnoho, než doktor Martin Luter kdys měl říci, že tanec se někdy dopouští, aby se učili mládenci ctíti to ženské pohlaví a v přátelství s ním aby tady vcházeli; ta slova jak mnoho chválí tanec, moudrý souditi můž', nemají-li se kdy jindy aneb kde učiti vážnosti než v tanci." Dovolávaje se kazatelů německých i jiných, ukazuje spisovatel bezpodstatnost předchozí výmluvy a straší při tom: „Slýcháno, že nejednou ďábel v způsobu krásného mládence do tanců v rouchu drahém a nákladném přicházel a někdy i tanečnici vzal a zmizel . . ." Napomíná dále, aby ženy byly doma, aby nechodily do schůzek, do zábav, že takto ujdou hříchu. „Nenadarmo u Egyptských strojiti a užívati obuvi ženám nedopouštěli, aby i tou příčinou učily se doma bývati."

V hromadě náboženského - rozjímání kmitne se drobná, ale zajímavá zpráva o způsobu tance lidu prostého. Spisovateli se nelíbil. Odsuzuje jej ledabylou zmínkou: „Nemluvímť tu o lidu obecném, kterýž ze všech mezí vyšed, tancem více blázní vztekle, nežli jak kratochvilně hrá . . ." Rovněž v dalším čteme kusou narážku o způsobu tance s výčitkou ženskému pohlaví: „Může-li co neslušnějšího býti ženskému pohlaví, než aby panna aneb žena od leckteréhos muže tu přede všemi byla točena a objímána, a ona tu před očima všech aby čerstvost těla svého a hojnost ukazovala? . . .

Tyto pak věci z tance pocházejí: oheň žádosti zlé se zapaluje, na povinnost a povolání své se zapomínají, ježto světu umírati a Bohu jedinému živi býti měli. K tomu bývají tam řeči nestydaté, slibové nerozvážení, milujících se zavazování, křivá přísahání, často svády, bitvy a někdy i vraždy hrozné odtud přicházejí . . . Proč sami muži neskákají? aneb proč samy ženy neb panny netancují? Proč jest, že raději s tou než s jinou tancuje? Proč panna raději jednoho než druhýho tanečníka žádá?"

Tak a podobně rozumuje nepřítel tance, odvraceje se od těch, kteří tancují s pannou, sem i tam, bujně skákajíce, se točí. Tím pokládá svůj úkol za ukončený: „Aj již paní Bohu milá, bedlivě čtouc toto vše, mám za to, že ráčíte vyrozuměti, co jest tanec ovotcem svým, jestli skutek Bohu libý a má-li ten člověk, kterýž miluje pobožnost, veň se vydávati a následovati mnohých, kteříž hříchu za hříchy již k skonání světa nemají a míti nechtějí . . ." Po několika nábožných úslovích dodává na závěr listu obvyklé zakončení: „K čemž Vaší Milosti i každému pobožnost milovnému račiž pomáhati Otec plný milosti pro zasloužení nejmilostivějšího svého Syna v Duchu svém svatém Amen."

* * *

Tento list zapsán je z části ještě v jiném rukopisném sborníku knihovny Musea království Českého, sign. II. H 6 na konci pod názvem „Traktát o tanci“. Na předchozí sborník bratrský i na tento sborník náboženských skladeb z věku XVI. upozornil mě laskavě p. bibliothekář Ad. Patera. V rukopise II. H 6 není traktát úplný. Opisovač nedopsal. Dospěl až k větě: „Tu odejmi jedno, nebude ani druhého.“ Odchylky mezi oběma texty jsou nepatrné, na př. v prvním čteme „rozvlážení“, v druhém nedokončeném „rozmnožení“, přijedu — přijdu, doptávati — otazovati. Sem tam přidáno je v nedokončeném opise slůvko (kámen ocelí bitý a pod.). Vysvítá odtud, že tento traktát proti tanci v způsobu listu, psaného šlechtičně, koloval u nás mezi mravokárci a že byl oblíben hlavně mezi stoupenci Jednoty českobratrské. Je totiž také druhý rukopisný sborník musejní, podle obsahu soudíc, původu českobratrského. Třeba nedokončený přepis traktátu proti taneční zábavě ve sborníku českobratrském podává další důkaz, o který šlo v této kapitole, jak totiž Jednota českobratrská brojila proti tancům vůbec a zejména mezi svými členy.

Kapitola čtvrtá.

Spis Šimona Lomnického z Budče o tanci, vydaný r. 1597.

Z mravokárců staročeských, kteří nejvíce pozornosti věnovali tanci, zaujímá přední místo známý rýmovník Šimon Lomnický z Budče. Zahrávaje si potutelně na mravokárce, káral u svých vrstevníků lakotu v knize Tobolka zlatá, tepal nádheru krojovou v Pejše života, rozhovořil se o nešvarech svých vrstevníků v rozmanitých skladbách jiných a zálibě v tanci věnoval knihu zvláštní r. 1597. Kniha je nyní velmi vzácná. Posoudiž laskavý čtenář, když jí nemají ani v universitní knihovně pražské, kam přece byly dodány knihovny z klášterů zrušených i také knihovny soukromé a kde jsou chovány jiné vzácné, staré tisky české. Byl proto pokládán spis Lomnického o tanci takořka za ztracený, když mimo Waldaua, jenž z něho několik veršíků citoval, nikdo se o něm nikdy podrobněji nezmiňoval. Waldau se nepřiznal, kde knihy použil, v které knihovně jest uložena. Ani J. J. Hanuš, jenž pilně připisoval do Jungmanovy Historie literatury (exemplář univ. knihovny) signatury a udaje, kde která kniha je

chována, nevěděl patrně, která knihovna chová ve svých sbírkách vzácný spis Lomnického o tanci. Jen citát z Waldauovy studie o českých tancích koloval z knížky do knížky. Kniha se neztratila. V bibliothece Musea království Českého uschovány jsou dva exempláře této knihy, které dáme místo v kapitole čtvrté.

Osnova knihy jest uspořádána způsobem obvyklým ve spisech Lomnického. V kapitolách, pečlivě roztříděných, dovozuje hříšnost tance, jak škodí duši i tělu, proč není dovolen vždy a každému. Důvody vybírá z písma sv. a ze spisů nábožných, i proplétá pásmo nábožného výkladu rozprávkami, čerpanými z kronik světských, výstražnými příběhy. Při tom však nepokrytě čteme mezi řádky, jak hrozný nepříznivec zábavy taneční vlastně zná všecky způsoby tance souvěkého, obyčeje, popěvky a některá říkadla, jimiž tanec byl provázen, jak na konec v případech uvedených nenamítá ničeho proti tanci. Tím nabývá tato skladba Lomnického důležitosti pro dějiny tance u starých Čechů. Jako mravokárci cizí, tak také Lomnický pohrdá tancem lidu prostého, posmívá se bujným projevům tančících sedláků, popisuje zevrubně, jak si vedou při tanci. Vedle toho kmitne se často v proudu řeči zajímavé zrnko kulturně-historické, zmínky o životě souvěkém, o názorech, zprávy o kroji a stroji, o obyčejích. Ve výkladu mravokárném hemží se plno rázovitých, jadrných úsloví českých, vzatých z lidové řeči, které lahodí při četbě. Že se při tom vloudilo rozhorlenému mravokárci do péra také sem tam přihrublé slůvko, rozprávka nezáživná, nechutné rozjímání i výčitky ostré, není divu. Byltě Lomnický synem své doby. Přes to polozapomenutá kniha jeho o tanci zasluhuje povšimnutí literárních historiků českých i četby všech, koho zajímají dějiny tance v zemích českých a život našich předků ve století XVI. vůbec.

Aby čtoucí lépe poznal potutelného nepřítele zábavy taneční, jenž sestavil učený traktát proti tanci, přidáváme do textu vyobrazení Šimona Lomnického z Budče z r. 1594 a z r. 1614 (viz obr. čís. 55. a čís. 56.)

Kniha Lomnického má název: „*Tanec, anebo: Traktát skrovný o tanci*, bujného těla pachtování, jak jest škodlivý, pohoršlivý i těm, kdož tancují, i kdo se dívají a k němu povolují, škodu na těle i na duši přinášejíce, z učitelův křesťanských vybraný, důvody písma svatého stvrzený a pokuty hrozné jeho mnohými starodávními historiemi ukázaný, a nyní k vejstraze všech tanečníkův zvlášť tohoto nepokojného, bouř-

livého a všech neřestí plného času potřebně vůbec vydaný od Šimona Lomnického z Budče. Léta MDXCVII. Vytištěn v Starém Městě Pražském u Jiříka Nygrina." Kniha má 16 listů Úvodu a 200 stran 8° formátu. Ozdobena je dřevořezbou, jejíž reprodukci podáváme v kapitole: „Způsoby tančení". Je to práce hrubá, přirovnáme-li ji k jiným souvěkým dřevořezbám v českých knihách: Tancují dva párky kolem zlatého telete. K tomu připojen vhodný citát z písma: „Posadil se lid, aby jedl a pil, vstali, aby tancovali a pobito jich jeden den třimecítma tisícuov."

Další list ozdoben znakem pana Petra Voka z Rožmberka a na Českém Krumlově, vladaře domu Rožmberského, s modlitbou českou a lichotivými veršíky latinskými. Panu Petru Vokovi Lomnický svou „chatrnou knížku a prostou práci připisuje, poníženě odevzdává a cele obětuje" z důvodů které rozvláčně vykládá, dovolávaje se zápovědi sněmovní. Znajíce odjinud potutelnost Lomnického, s jakou uměl ve svých předmluvách a skladbách zaobalovati prosbu za uštědření „milosti", nedivíme se, čtouce v tomto věnování vedle jiných důvod, proč skladbu panu Petru Vokovi připisuje: „Abych také tudy Vaší Milosti k milostivé paměti přivedl, kterak v službách Jeho Milosti dobré a slavné paměti pana bratra Vaší Milosti nejmilejšího, pana Viléma z Rožmberka (o čemž jest Vaší Milosti dobře vědomé) díl věku mého jsem strávil a vždycky dosavad k Vaší Milosti jako k své Milostivé a dědičné vrchnosti věrně, poddaně jsem se choval a čím sem koli jako jeden prostý Vaší Milosti poddaný své uctivosti a hotovosti dokázati mohl, o to vždy sníženě sem se snažil: i utíkaje se k té milostivé růži, kteráž nikdy těm, kdož jí věrně sloužili a jí šetřili, na tom nic ztratiti nedala, milosti neodpírala, ale památky své dobré jako nějaké vůně libé na věčné budoucí časy po sobě potomkům zůstaviti a zanechati hleděla, žádal jsem při presentování mé předešlé knížky Vaší Milosti pro budoucí památku za nějakou milost, však pro rozličná Vaší Milosti zaneprázdnění

55

Šimon Lomnický z Budče r. 1594
(nar. 1552, † 1622).

žádné odpovědi dosavad dostati jsem nemohl a také jsem s tím kvapiti a Vaší Milosti zprudka na paty šlapati nechtěl. Protož touto opět knížkou to jako zase obnovuji, opětuji, a aby za mne mluvila a přimlouvala se, ji přednáším a Vaší Milosti dedikuji, za to poníženě proše, že té a takové

Šimon Lomnický z Budče r. 1614. 56

milosti mi odpírati a nade mnou věrným poddaným zapomínati se neráčíte.“ Tak a podobně prosí Lomnický za laskavé přijmutí knížky „chatrné“, aby vycházela pod jménem Petra Voka z Rožmberka a všude od tance odváděla. Pochlebné věnování datováno je „v Ševětíně na gruntech Vaší Milosti v neděli prosební dne 11. máje léta 1597.“

„K čtenáři.

Sytí lidé zvlášť opilí,
vídáme to v každou chvíli,
že přivykli tancovati
a bujně se pachtovati,
takže skrze ďábelskou zlost,
také zastaralou zvyklost,
tance nechtí za hřích míti,
chtíc předce do pekla jíti.
Divně tanec zastávají,
na zápověď nic nedbají,
zlý příklad jiným dávají,
v tom svou libost, rozkoš mají.
Mnohý jsa hrubý co osel,
by od jiných chvály došel,
mrzce skáče jako kozel,
jakoby ním sám čert házel.
Jiní se naň dívajíce,
budou státi co opice,
tak až hanba hřích mluviti,
že nesmím všeho praviti,
co bývá při posvíceních,
co při svatbách nezřízených,
anebo při jiných kvasích,
zvláště při opilých časích,
jak mládenci nebo panny,
muži, také ženy vdaný
tvorně sobě počínají,
čertovou vůli konají,
v tanci sebou zmítajíce,
jakoby štvaly zajíce.
Zvlášť ten některý hrubý Chám,
neznaje sebe, co je sám,
skáče krokem, někdy hupkem . . .
vrtí sebou, dělá kola,
„hojsa-hojsa!“ křičí, volá,
divně ní (tanečnicí) sem i tam točí,

div že jí hlavy nezatočí,
škorněmi šoustá a dupá,
tak jako sluší na troupa.
Ukřivě klobouk na stranu,
vezme sobě rovnou pannu,
tu mní, že z něho svítá,
co čert pytlem tak ní zmítá,
až se do košile svleče,
pot z něho co voda teče.
Kdyby tak byl pilen díla,
řekl by, že mu mine síla
a že mu pán křivdu dělá,
odjímá mu zdraví těla.
V tanci pak toho nic nedbá,
by ještě i naň šla klatba,
předce skáče, k tomu vejště,
nic sobě zhola neatejště.
Tak jsou již hle! prázdni Boha,
an by i ta dívka mnohá
u kužele dávno spala,
v tanci přes noc neustála.
Jiné mnohé nezpůsoby
dějí se v tanci té doby,
až dobří lidé poctiví
div hořem bývají živi,
vidouc, že se sám čert směje,
Bohu tudy křivda děje.
Ale že snad lidé mnozí
neznají toho nebozí,
aby tanec měl hřích býti
a na duši jim škoditi:
i sepsal jsem teď kratičkú
o tancích tuto knížčičku,
kdež jsou podstatné důvody,
vystříhajíc věčné škody,
i také hrozné příklady,
kam jsou lidé zašli tady,

kteří tance nenechali,
že se do pekla dostali.
Protož čtenáře každého
prosím z srdce upřímného,
že mne v tomto psaní snese,
na mne proto nehorše se,
jestli jsem uminul čeho
a nepoznamenal všeho,
čehož by potřebí bylo,
čertu kaziti to dílo.
A pakli tak může býti,
prosím, hleď za vděk přijíti.
Pán Bůh to obrať k své chvále,
s tím, čtenáři, Bene vale!“

Šimon Lomnický z B.

V tomto Traktatu tyto věci o tanci psáti se budou:

I. Co jest tanec a kdo jest jej nejprv vymyslil?

II. Svědectvím Písma svatého se ukáže, že jest tanec zlý.

III. Kterak Kristus Pán v tanci bývá posmíván?

IV. Zdali tancovati jest hřích smrtelný?

V. Přístojící také-li hřeší, kteří se tanci dívají?

VI. O důvodích tanečníkův, jimiž se hájí, že tancovati hřích není.

VII. Také-li kdy tanec, který bez hříchu býti může?

VIII. Dobří lidé, když vidí jiné tancovati, co mají činiti, a tím chci zavříti.

Začíná se skrovný Traktat o tanci, jeho rozpustilostech, zdpovědech a pokutách.

Jak jsou všecky nepravosti a rozpustilosti na nejvyšší mezi všemi stavy vzrostly, není potřebí o tom mnoho psáti a připomínati. Neb každý křesťanský a pobožný člověk, který jen jakou jiskřičku pobožnosti a bázně Boží v sobě cítí a má, netoliko to očitě viděti, ale i rukama makati může. A mimo připomínání jiných hříchů a nepravostí jaká nemírná pití a žraní lidé sobě zobyčejili a več jsou se dali? Že žádná přátelská shledání a jednání býti nemohou, leč jeden druhého právě až do němoty trunkem

obtíží, což jestli se kdy nestane, teda praví, že žádné dobré vůle neměli a veseli nebyli. Z takového potom nasycení a přeplnění hned k tomu přichází a to z toho pochází, jakž napřed předložený důvod sv. Pavla ukazuje: že s pokojem seděti a místa sobě dáti nemohou, než musejí se dáti do tance, do šaškování, divného laškování a bujného těla pachtování, aby vždy na to přišlo: „Posadil se lid, aby jedl a pil, a vstali, aby tancovali.“ I poněvadž vyšší i nižší, zvlášť ta sedlská chámovina, napera sobě to své nesyté, vlčí střevo a žaludek, neumí volně svého štěstí dlouho nésti a majíce Pánu Bohu po přijatých dařích a pokrmích děkovati a chválu mu vzdávati, s pokojem poseděti nechtí, ale k marnostem vyvstanouc, čertovou vůli konati hledí, vejskají, tancují a všecko zlé při tom páší a provozují, za nižádný hřích sobě toho nepokládajíce: a protož jsem v tomto Traktatu prostě a krátce psáti umínil o tanci, jakých se hříchů lidé při něm dopouštějí a v jaké při tom pokuty přicházejí. Ale však nejprvé podle napřed poznamenaného pořádku toho kratičce dotknu, co jest tanec?

I.

O prvním, co jest tanec a kdo jest jej nejprvé začal a vymyslil?

Tanec jest zbytečné pachtování těla bujného, lidí sytých, ..., rozveselených, kteří sobě své kroky aneb skoky k zalíbení svému s ženským pohlavím divně formují, dolů nahoru skákají, jeden druhému se tu klanějí, dedkují, vespolek se objímají, stiskají, za ruce vodí, kratochvíl a veselost svou v tom provodí, k čemuž se rozličnými hudebními nástroji vzbuzují a podněcují.

Kdo by nejprvé začal a vymyslil tanec? Někteří píší, že tanec od sousedů Římských Getrumenských, mezi nimiž řeka Tiberis meze činila od Říma, za času Zachariáše papeže uveden. Kterýžto on pod pokutou klatby aneb z církve vyloučení zapověděl. Zase jiní praví, že synové Izrahelští od pohanů to vzali a pohané od samého čerta tomu se naučili. Nebo nachází se in Historia ecclesiastica, že se ukázal ďábel Egyptským v spůsobu býka, mající na hřbetě svým znamení jako měsíce rohatého bílého, kteréžto jmenovali mylně Seraphim, totiž Božství, kteréž Plinius viděti se pravil a jistil. Ten tedy ďábel vyšedv z řeky, v kteréž Egyptští syny Izrahelské ztopili, když jednoho dne k němu se, s všelijakými hudebními nástroji sešli, on se pozdvih vzhůru nad ně v povětří, pachtuje se a tancuje a jiná divná hnutí a plesání čině. A tak lidé, kteří na zemi stáli a na to se dívali,

také podobně tak laškovali, tancovali a pachtovali se. Kdežto hle vynaučil je ďábel těm a takovým daremním skokům a tancům. A dosavad se to ani z lidu křesťanského vykořeniti nemůže. Ďábel pak když se tak před nimi dosti nakejkloval, potom hned před očima jim ztratil se a zmizel. Smejšlí se, že to proto učinil, aby duše tanečníkův tudy snáze v osidla svá zaplésti a je polapiti mohl. Nebo tu ďábel třími způsoby lidi v osidla jímá a zapletá, totiž viděním, zpíváním a dotýkáním. — A jistě podivení hodné jest to bláznovství lidem rozumným, tak laškovati a tancovati, poněvadž i nerozumným hovadům bylo by se co smáti a diviti. Nebo kdyby náš osel, buď kůň, mezek neb kozel, tak před námi na divadle skákali a tancovali, jako tanečníci činí, v pravdě všickni bychom se tomu smáli a chechtali řkouc: ‚Vere confusum est caput asini, quia sic contra suam naturam saltat.

V pravdě se ten osel zbláznil,
rozumy sobě vyprázdnil,
že tak proti přirození
svému skáče k podivení.‘

Protož kteří lidé takového bláznovství přestati a tance varovati se nechtí, tuto se jim svědectvím písma svatého ukáže, jak jest tanec zlý a mezi to klásti se budou historie některé a pokuty tance velmi hrozný.

II.

O druhém, svědectvím písma svatého, tuto se ukáže, že jest tanec zlý a pomsty hodný.

Z svědectví písma svatého dosti býti a postačiti může těchto důvodů pět:

První důvod. V druhých knihách Mojžíšových máme napsáno, když se přiblížil Mojžíš k vojsku, uzřel tele a houfy zpěvákův, i rozhněval se náramně, hodil z rukou dckami a rozrazil je při samé hoře etc. Potom pojav s sebou všecky syny Levi, pobil jich pro tanec okolo třímecítma tisícův. Z toho můžeme míti naučení a ten důvod: Poněvadž Mojžíš, kterýž byl nejtišejší, nade všecky jiné lidi, kteří bydleli na zemi, tak se velmi rozhněval a takovou hroznou pomstu nad lidem Izrahelským učinil, protože Boží poctivost na tele přenášeli a okolo něho tancovali, dosti může býti věc zřetedlná, jak by se tomu hněvati náleželo, kdožby jakou horlivost a péči o duše křesťanské měl, zvláště vida, že se služby Boží zanedbávají a

opouštějí a poctivost Boží ne na tele, ale na pouhou marnost a rozpustilost se vzkládá, kteráž se skrze to tele rozumí a znamená. Tele zajisté jest hovado bujné. Tanec také činí zhovadilé lidi mnohé. Nebo toho času kdyby měli lidé slovo Boží slyšeti neb písně chval Božských zpívati a Pánu Bohu sloužiti, budou raději hudců, pištců poslouchati, zhovadile tancovati a čertovu vůli konati a pokuty Boží na sebe dobejvati. Jakož o tom položím a dám tento historický příklad. Přihodilo se za času Jindřicha císaře v jedné vsi v Saské zemi v Magdeburském biskupství, kdež byl kostel založení svatého Magna. Nějaký kněz mši svatou sloužil na štědrý den. Osmnácte mužů spolu s patnácti ženami na kerchově téhož kostela tanec sobě začali, vysokým hlasem vejskali, pískali, bubnovali a jemu i jiným v témž chrámě modlitebníkům překážku činili. Kněz jich napomínal, aby od toho přestali a odtud s tím hlukem odešli. Oni se na to nic neobrátili, ale jeho slovům jen se posmívali a toho přestati nechtěli. I rozhněvav se, klatbu a zlořečení na ně vydal řka: „Dejž Pán Bůh a dopusť, abyste tak celej rok tancovali.“ Což se hned tak stalo, že bez přestání ve dne i v noci tancovali a vejskali. Věc podivení hodná, že po všecken ten čas ani rosa na ně nespadla, ani déšť nepršel, ani také nevstávali ani nelačněli, ani oděvové jejich nezvetšely, ani střevíce se neztrhaly. Po roce pak biskup Herebertus, v jehožto biskupství taková předivná věc se stala, k tomu místu přišedv, od té kletby a toho svazku, kterýmž byli svázaní, je propustil a rozvázal a před oltářem jmenovaného chrámu je smířil a z toho vysvobodil. Ale hned někteří tu zemřeli a duše zbyli, jiní pořád tři noci spali. Jiní pak takovou pokutu na sobě až do smrti nesli, že se jim ruce, nohy i všickni oudové jejich vždycky třásli. Tak hle Pán Bůh hrozně ráčil je zpokutovati a tudy tanečníkům vejstrahu dáti, aby na potupu slova Božího takového nic se nedopouštěli a té marnosti rozpustilého a bujného pachtování a toho tance se vystříhali. (Srv. str. 9. a str. 66.)

Druhý důvod neb svědectví Písma svatého. Pán Bůh vydávaje přikázání svá, toto přikázání vydati a je pilně zachovávati poručil, řka: „Pomni, abys den sváteční světil“ . . . Ale pohříchu a nastojte, na vopak se to nyní všecko děje. Nebo pracujíc a dobejvajíc sobě živnosti celej tejden, dočekajíc svátku neb svaté neděle, díla Božího nehledíme a na přikázání Boží nepamatujeme, ale ve všecky rozpustilosti se vydáváme. Obzvláště pak ty dva hříchy, ožralství a tance, nejvíce v dny sváteční průchod mají a nejspíše se jich lidé jsouc při prázdnosti a zahálce dopouštějí a za hřích sobě toho nepokládají. Ano očitě to viděti, že ta rozpustilá čeládka

dočekajíc svátku neb svaté neděle, maličko jak sobě drobet hlavu stočí a zakusí chmele, ant vejská, an skáče, an se po čertové vůli pachtuje a divně sobě v tanci počíná, při díle pak pánům svým sotva sebou hejbe, jakoby moucha z pomej lezla, mnohý tak nejapně bude choditi, a v tanci čert ním hází, že by chtěl i bidlo přeskočiti a hlavou stropu dosáhnouti. Tak věrně na čertovým poli hledí pracovati, že svleče se do košile, tak ji upotí, že by z ní mohl vodu ždímati. Ješto kdyby nám Pán Bůh takové přikázání vydal, abychom mu tak těžce a pracně s takovým násilím sloužili, v pravdě řekli bychom, že je nám pekelnou křivdu učinil. A co pak nám zapovídá a nechce, činíme to předce... Dobře tedy svatý Augustýn takto pověděl: ‚Melius est in diebus dominicis arare, vel fodere, quam choreas ducere.

Lépe v neděli vorati,
pracovati a kopati,
nežli bujně tancovati
a Pána Boha hněvati.‘

Protož, kteří na to málo dbají, svaté neděle a jiných slavností a svátkův křesťanských nešanují, svůj rejd vodí, vejskají, tancují, marnosti provozují, lehkomyslnosti páší, nechť je přestraší tento příklad: V jedné vsi v Kolonienském biskupství nějací lidé v neděli svatou vyzdvihli sobě skopce, v aksamitě oblečeného, snesše se na tom, kdoby lépe z nich tancoval, aby ho obdržel a sobě měl. Což uslyšav farář toho místa, takového tance jim zbraňoval a zjevně na kázání jim jej zapověděl, pokutu a pomstu Boží jim předpovídaje, jestliže toho nechati a přestati chtíti nebudou. Ale oni jsouc zatvrzení na to nedbali a přestati aneb zanechati toho nechtěli. Protož když tak tancovali v den sváteční, ajhle pojednou se kdes veliké mračno vzalo, blejskalo se a hřímalo a strašlivý krupobití bylo: tak že znamenitý příval s nebe spadl a všecka osení s prstí jim smísil. I ovotce na stromích na viničích té vsi všecka jim otloukl a zkazili, a ješto před tím znamenitý čistý čas byl, ano i všecka ta krajina, z které se lidé na divadla k tomu tanci sešli, touž a takovou pokutu a škodu na osení i štěpích vzali a nesli.“

Vypravuje dále Lomnický o dívce „v Brabantské zemi“, která za tanec v den sváteční byla od ďábla „vosedlána“ a o strašlivém pohřbu náruživé tanečnice, která byla zabita lopatkou při hře míčové. „I trefilo se, že mládenci blízko tu skákali a na míč hráli. A v tom jednomu lopatka trýhranatá,

kterouž chtěl míč udeřiti, z rukou se vydřela a vypadla a tu jistou ženu, když tancovala, v hlavu udeřila a pojednou ji tu zabila." Mrtvolu její na marách čert v podobě černého býka zohavil, jak Lomnický dlouze a široce popisuje.

„Třetí důvod. Máme napsáno u Ezechiele proroka takto: Toto praví Pán Bůh, protože jsi plesala rukou, bila jsi nohou a radovala jsi se vší žádostí nad zemí Izrahelskou, protož hle já vztáhnu ruku mou na tebe a dám tebe v rozchvátání národům a zabiji tebe z lidí a zahubím tebe z zemí i zetru, a budeš věděti, že já pán. Tato prohrůžka Boží, ačkoli vedle litery vztahovala se na syny Ammonovy a Moabovy, protože se radovali z zkažení města Jeruzaléma, avšak se jí každý bujný a rozpustilý tanečník a tanečnice lekati a zhroziti má. Nebo se to všecko v tanci při nich nachází, co se teď Pánu Bohu nelíbí, totiž že rukama plesají, nohama dupají, a vší žádostí, majíc v tanci své kochání a veliké zalíbení se radují. An to očitě viděti od rozpustilé chámoviny sedlské, když v krčmě vodí tanec, že se mnohý usliní . . . ., kterak nohama dupá, škorněmi šoustá, tluče, jednu nohu o druhou tepe, veleje sobě pískati: „Hrachu, hrachu, krup, krup, krup", prozpěvuje k tomu: „Tany, dany, lup, lup, lup". Takové tu uhlídáš nezpůsoby, že se čemu podiviti. Neb ten hnojekyd jsa syt, nažera se hrachu, krup, jako hňup, vezma machnu, dává jí dobrýho všeho trýho, točí, zmítá, vrtí, nic jináč než co by čert pytlem házel. I není-liž se čeho strachovati a obávati, aby Pán Bůh neráčil vztáhnúti ruky své na ně a aby jich nevyhladil, z lidí nezahubil i z zemi setřel. Jakož se stalo jednomu pískači, o němž dám tento příklad:

V Německé zemi, kteráž slove Flandria, do jedné veliké a lidné vsi, jenž sloula Marchia, sešlo se na posvícení velmi mnoho lidí. Mezi nimižto byl jeden pískač, kterýž tanečníky, mládence i děvečky svým pískáním, křepčením a laškováním k oplzlému zpívání a k ohyzdnému tanci vzbuzoval. I zamračilo se velmi k večerou, takže každý k domovi jíti poslouchal. Sám toliko ten pískač svého se bláznovství nenasytiv, po jiných tu zůstal a potom šel cestou k svému obydlí, sám sobě pískal, skákal, vejskal, až se všecko rozlíhalo. Dva nějací pohůnci kobyly tu pásli, a když takové blejskání a hřímání viděli, do trní utekli a se schovali. A na to se očima dívali, že hrom na toho pištce udeřil, zabil ho a rameno mu odrazil. Po malé chvíli viděli, že dva černí psi nenadále přiběhli a mezi sebú to rameno pryč nesli. Uslyševše to přátelé, co se mu přihodilo, přišli a tělo mrtvého do domu

vzali. Na ráno kněz nechtěl tomu dáti místa, aby na krchově mezi věrnými pohřben býti měl, kteréhož v takových zjevných a neslušných věcech hněv Boží přikvačil a hrom zabil. Odpověděli přátelé: „Ačkoli od hroma z dopuštění Božího zahynul, avšak dobrým oumyslem na posvícení s jinými poutníky šel. Protož odsouzen a pohřbu křesťanského zbaven býti nemá." I dovolil jim toho farář (ačkoli nerád), že byl na krchově pochován. I pohleďtež, co se stalo, jaký spravedlivý soud Boží! Na ráno hrob otevřený našli a místo, kde byl položen, prázdné. Může se tomu snadně rozuměti, jak rameno, tak tělo že sou ďáblové z toho hrobu vzali a v pekle mu pohřeb učinili.

Protož znamenej, můj milý čtenáři, není-liž to pravda, co Bůh v výš nadepsaném svědectví k takovým dí: „Hle, já vztáhnu ruku mou na tebe a zabiji tebe z lidí, zahubím tě i zetru." O čemž dám ještě jiný příklad:

Nějaký mládenec když slyšel na kázání. že tanec jest brána pekelní, proti tomu on pravil, že je brána všeho potěšení a že v světě nad tanec nic veselejšího není, a co kněz o něm káže a mluví, že jsou to všecko slova jalová a klevety darcmní. Co se stalo dále? Hle hned v nejprvnějším tanci přede vším lidem, kámen uhelní naň vpadl a jej zabil, a země se otevřela a přede všemi jej pozřela. Tožť hle ta radost, kterak velmi brzy obrátila se mu v žalost, takže netoliko tělo ztratil, ale i svou milou duši zatratil. Neb dí svatý Augustýn: ‚Omnis motus petulantiae, saltus est in profundum cloacae.

Každé drzý pachtování
aneb bujné tancování
jest skok do pekla hrozného . . .
Neb kolikrát v tanci skočíš,
tolikrát blíž k peklu kročíš . . .‘

Č t v r t ý d ů v o d aneb svědectví jest to, kteréž čteme v Novém zákoně u Svatého Mathouše, kterak tanečnice, dcera Herodiady, vytancovala a k tomu přivedla, že jest sťata hlava milého sv. Jana Křtitele Božího přítele, kteréhož drahý Spasitel vlastními ústy před zástupy schváliti ráčil: „Mezi syny ženskými nepovstal větší nad Jana Křtitele." V tom předfigurováno jest, jakou moc míti budou tanečníci a tanečnice k rozdělení těch, v kterých jest milost Boží, kteří se skrze Jana rozumějí, od hlavy své, totižto Krista Pána. A toho dám tento příklad, jejž svatý Řehoř in Dialogo

píše: kterak jedna panna, dokudž tance a marností hleděla, od oučastnosti Krista Pána, Panny Marie a jiných svatých panen odloučena byla, a chtěla-li je v jejich svatém počtu zůstávati, musila se tance a všech jiných marností a lehkomyslností varovati . . .

Pátý důvod a svědectví v Zjevení sv. Jana v IX. rozdílu, kdež se čte, že vyšel dým propasti, jako dým peci veliké. I zatmělo se slunce i povětří dýmem propasti, vyšly kobylky na zemi etc. Tomu allegorice tento se rozum dáti a pomina málo některých slov, skoro ta všecka kapitola na tanečníky a tanečnice se obrátiti může . . . Z toho dýmu vyšly kobylky, to jest pištci, hudci a tanečníci, nespravující se rozumem, ale nádherně kráčejíce beze všeho pořádku a studu . . . Dále v vidění svatého Jana toto stojí: „A podobenství kobylek, podobny jsou koňům připraveným k boji.“ Tím se dává návěští, že okrášlení ženská o dlouhých vocasatých sukních, velkých obojcích a na hlavě čapí hnízda jsou co nějaká příprava k tomu, že ďábel na ně vsedá, Pánu Bohu se protiví a v nich válku s ním vede . . . Dále opět: „A na hlavách jejich jako koruny podobné zlatu.“ To se vztahuje k ozdobě, kterúž mají takové ženy na hlavách, a to se tím míní, že mnohé ženy na hlavách svých ty okrasy nosí, jichž jsou dostaly buďto od umrlých koní vlasův, nebo jiných mršin a od svých frejířův a neřádných milovníkův . . . Dále: „A tváři jejich jako tváři lidské.“ Hle, praví jako tváři lidské a nepraví jako tváři ženské. To pro ty ženy, které se líčí, jichžto tváře sou jako larvy, pod nimiž se kryje tvář přirozená, kterou jim Pán Bůh dal a ony jsouc bledé, po Stvořiteli svém, líčidlem, kotsmoudem, plevejsem a jinými barvami to opravují, jak je Pán Bůh stvořil, tak býti nechtí, ale k zalíbení světa se fiflují, fermežují a líčí a tím Pána Boha velice urážejí. Ku příkladu, když některý malíř a dobrý řemeslník dílo své vejborně udělá a někdo mu pak to proti jeho vůli napravovati a přeformovati hledí, kterak on proto těžce uražen bývá. Tak také může se to říci o Bohu Stvořiteli našem, kdo se po něm opravuje, líčí, fermežuje, že ho tudy velice uráží a hněvá. Dobře tedy svatý Ambrož takto o tom pověděl: ‚Deles picturam Dei, si vultum tuum naturali candore obnubilas et exquisito rubore perfundis.

Tvář tvou, přirozenou barvu,
když teď co nějakou larvu
líčíš, barvíš, ozdobuješ,
tvorce svého potupuješ.“

Takoví v pravdě podobni sou Luciperovi, kterýž chtěl býti podoben nejvyššímu, i zdařil se z něho na vejlohu mrzký čert. Tak také mnozí chtějí pěknější býti, než je Pán Bůh ráčil stvořiti a tím sebe jen více zohyzdí. Nebo mnozí souce bledí a snědí, chtějí býti bílí a červení. Majíce vlasy černé, chtějí míti rusé a kteří mají vlasy rovné, chtějí míti kadeřavé, a jakž povědíno, umrlých koní vlasův sobě přidělávají a kadeřaví. A tak nechtí na tom přestati, kterak je Pán Bůh stvořiti ráčil, ale hledí se jináč přepotvořiti, ješto Pán Bůh pro jejich dobré a zvlášť pro spasení věčné tak je míti chtěl. A moha všemohoucností svou tak krásné, tak stkvoucí je stvořiti, jako jest slunce v blesku svém, kdyby se mu líbilo a jim prospěšné bylo, i nechtěl. Neb bezpochyby jako mocný Pán to předzvěděl, že by jim ta krása škodila a jako Luciperovi do pekla jim pomohla Protož, kteří tak chtějí míti tváře své krásné zevnitř, přijímají a berou na se tváře ďábelské vnitř, proti tomu, což Duch Páně dí: „Nepřijímej tváři proti tváři tvé.“ A znamenitou pohrůžku Pán Bůh proti takovým u Johele proroka vydává, řka: „Všichni obličejové obrátí se v hrnec.“ A jistě žádný hrnec aneb kotel nikda nebyl tak učerněnej, jako tehdáž budou tváře ulíčený... Ano tomu mnozí pobožní chtějí, a to pro vejstrahu jistí a praví, že tvář sedmkrát ulíčená tváři Boží na věky neuhlídá. I aby jak od pyšného roucha a všelijaké zbytečné ozdoby těla, tak i od tance a toho mrzutého líčidla některá poctivá panna anebo pobožná žena odvedena býti mohla, dám teď o tom na jedné nešťastné ženě tento hrozný příklad. Nějaký pobožný kněz pro matku svou mrtvou, kteráž světsky živa byla a nepříliš chvalitebně umřela, mnoho se trápil, často se za ni modlil a mnohé oběti činil. Když pak jednoho dne služby Boží v kostele vykonával a za to Pána Boha prosil, aby nětco o spůsobu matky své milé věděli mohl. I pozdvihv očí málo, uzřel matku svou v nějakém koši, an podlé oltáře visí, a dva ďáblové ji drží a svázanou mají. K tomu viděl, že z její hlavy ohniví hadové jako vlasové se prejští. A nad to zemská mrzutá žába velmi hrubá na prsech jí seděla a předními nohami hrdlo její vůkol všecko obklíčila a obekla, a ohnivé jiskry na tvář její ustavičně prskala. I stal se k tomu knězi hlas, že se daremně za ni modlí, protože jest zatracena. I to mu oznámila, že ona to trápení a tu pokutu z těchto příčin snáší: Za okrasu vlasů a hlavy že má ty ohnivé hady, za obnažení svého hrdla a prsů že trpí na prsech svých tu žábu každého času. Pro líčení své tváře, nechtíc se někdy frejířům zdáti mrzká, že ta žába ohnivým plamenem na tvář její vždy prská. A že ruce své vztahovala k nestydatému objímání a noh užívala k tanci

a k bujnému těla pachtování, proto že trpí rukou i noh svých ohnivými řetězy svázání ... A protož toho všeho potřebí jest všem zanechati a Pána Boha tím šperkováním, tancem a líčením nehněvati a neurážeti, přes Pána Boha se nepřeformovávati. Neb se k takovým Pán Bůh nechce ani přiznávati. Jakž dí sv. Jeroným: ‚Qua fiducia erigit ad caelos vultus, quos conditor non agnoscit.

Medle s jakou důvěrností
mohou k nebeské výsosti
obličeje podzvíhati
ti, jichž nechce Pán Bůh znáti,
neb po něm jináč mustrují,
líčí se a fermežují."

Dále v textu: „A měly vlasy jako vlasy ženské." To se míní o ženách aneb pannách těch a pro ně je to povědíno, které vlasy nosí odřezané od mrtvých žen a umrlých koní a mršin a ty vlasy nejsou ženské; nebo nejsou ani těch mrtvých žen, poněvadž od nich odřezány jsou, ani těch, kteréž je nesou, rovně jako vinné hrozny, kdyby se na trní přivázaly, však proto ovotcem trnu nejsou. A jest věc podivení hodná, kterak takové ženy neb panny nebojí se nositi těch vlasů mrtvých žen a míti je v noci na hlavách svých, jsouce od přirození lekavé a strašlivé. Ale jest rozuměti, že jim ďábel pro své lepší přidává smělosti takové. Věc jest jistá, znamení zřejmé, že by se převelice bály a nechtěly by nositi oděvu a choditi v košili neb v rubáši některé ženy mrtvé, obávajíc se, že je nětco přestraší, kterak pak nestrachují se nositi jejich vlasy? Aby pak od toho odvedeny býti mohly, šest věcí tuto položím, kterýchž budou-li pilně šetřiti, budú moci od nošení takových cizích vlasů upustiti:

1. První jest pokuta, kterou jim slovo Boží takto hrozí: „Lysý učiní Pán vrch dcer Sionských a Pán vlasy jejich obnaží." Ano i nenícky z dopuštění Božího také někdy vlasové jejich obnaženi bývají, jakož toho dám tento příklad: V slavném městě Paříži přihodilo se, když lidé šli na procesí, že nějaká opice jedné vznešené paní roušku s cizími vlasy přede všemi lidmi s hlavy strhla, tak že mrzká oholená jako vranka oškluband, ztratě cizí peří, tu zůstala a nemalý smích lidem z sebe učinila. A to se spravedlivým soudem Božím stalo. Neb dí prorok: „Běda, kterýž jiné loupíš, zdaliž i ty sám obloupen nebudeš?" Byla zajisté ta žena obloupila jinou

mrtvou ženu z vlasů jejich. A protož hodně spravedlivě opice jí to učinila, že jest ji zase obloupila . . .

2. Druhé. Bláznovství veliké, kteréž jako v patách takový nedostatek stíhá. Čemuž se může z toho porozuměti, že bojovníci a ti, kteří se s nepřáteli svými potýkati mají, vlasy své sobě ostříhati dávají, jakož to patrně viděti na národu Uherském a na jiných, kteří často s nepřítelem svým Turkem v šermích bývají a to proto činí, kdyby se z nich trefilo někomu sám a sám bojovati, aby za vlasy od nepřítele nemohl jat býti. Jako se to přihodilo krásnému Absolonovi, že ho také jeho vlasy zmrhaly . . . Bláznivé pak ženy vlasů sobě přičiňují, ačkoli v boji nejnebezpečnější jsou, jakoby nechtěly z rukou ďábelských ujíti. A v pravdě ne velmi snadně žena z rukou ďábelských ucházi, kterouž on za vlasy drží, totiž když má v tom veliké zalíbení, aby skrze takové vlasy přijala okrášlení. Item takové ženy materii nebezpečné nemoci, kterouž mají, rozhojňují, majíc ji raději umenšovati, jakoby nechtěly od své nemoci uzdraveny býti. Nemoc pak taková velmi jest nebezpečná, totiž pejcha, kterážto materie se rozmnožuje, když která žena nebo panna vlasy cizí vlasům vlastním přičiňuje.

3. Třetí. Převrácenost veliká. Činí zajisté takové k potupě Boží a ke škodě duší svých, čehož by nižádným způsobem učiniti nechtěly pro lásku Boží a pro spasení duší svých milých. Nebo kdyby se to některé ženě neb panně za pokání uložilo, aby i přes noc ruku některé mrtvé ženy u hlavy své měla, platí, že by toho učiniti nechtěla, řekla by zajisté, že by se strachy zblázniti musila. Vlasy pak ženy umrlé smí i v noci míti na hlavě své k potupě Boží a proti vůli církve svaté, aniž se proto straší, nevím jakou smělost ďábel jim k tomu dává a přináší.

4. Čtvrté. Měla by ženy od takové vady zdržovati veliká nevděčnost, která se tu nachází, totiž, když ony chtějí míti na tom místě, totiž na hlavě vlasy cizí na Boží potupu, kdež Kristus Pán pro milost jejich nesl trnovou korunu.

5. Páté. Potupu Boží, kteráž jest při té ouhoně. Velmi zajisté Pána Boha potupují, jenž vlasy nad Boha představují, poněvadž vlasové sou zbytkové člověka rovně jako i nehtové . . . O svaté Maří Magdaleně čteme, že vlasy hlavy své, ne cizími, ale svými vytírala nohy Pána Ježíše, nebo jich nešanovala tak mnoho jako panny a paní naše.

6. Šesté. Mělo by zděsiti všecky ženy od zbytku a nedostatku toho mnohonásobní zlé, kteréž odtud přichází netoliko jim samým, ale také i jejich blížním. Blížním zajisté velmi snadně přichází zlé z okrášlení vlasův. Nebo

takové vlasy jsou jako nějaká osidla, jimiž lapáni bývají nesmyslní. Jakož psáno stojí o Judit svaté vdově, kterak ona vlasy své rozčesala, aby Holoferna oklamala. A jakož děti pletky žíněnný líčejí a z koňského ocasu je dělají, aby ptáky chytali, tak ďábel osidla činí z vlasů ženských, aby muže oklamávaly. A tak i samým ženám velice škodí a mnoho zlého pochodí z pěknosti vlasův . . .

A tak hle, mám za to, těmito důvody moudré ženy budou moci býti napraveny, cizích, mrtvých žen vlasů zanechají, odložíc je na stranu, v tom, jak je Pán Bůh stvořiti ráčil, přestanou.

Dále text: „A zuby jejich jako zubové lvovi.“ To prý se vztahuje k ženám, od kterýchž Duch Páně oči odvrátiti velí . . .

„Jak jsou pak někdy ženy frejovné bývaly, toho bych mohl potvrditi příklady mnohými, ale aby nynější buď poctivé panny nebo ženy neřekly, že to o nich míním, souc při čítání knížek velmi jemné a na takové důtky, co se koli o ženách píše, netrpělivé, aby jich také na sebe nepopudil a nerozhněval a s některým se jebákem za to nepotkal, zvlášť poněvadž v mé knížce „Kupidově střele“ nětco jsem o tom obšírněji položil a psal, tuto toliko bez pohoršení jejich jedinej tento příklad o tom přivedu.“ (Rozprávka o ženě, která mládence křivě obžalovala.)

Dále. „A měly pancíře jako pancíře železné.“ Těmito slovy hle míní se nenapravitedlnost jejich. Nebo jakož pancíř jeden kroužek s druhým se víže a jeden od druhého odděliti se nemůže, tak také tanečník, jeden s druhým se vede a žádný jich na to nenavede, aby od tance pustiti aneb jedinou pejchy ozdobu upustiti měli.

Dále: „A zvuk křídel jejich jako zvuk vozův koní mnohých, běžících k boji.“ Ku příkladu. Jakož vojsko veliké svým hřmotem častokráte nepřátely své zahání a přemáhá, a křikem ptáky létavé na zem padati činí, tak vojsko ďáblovo tanečníkův samým posmíváním, pastováním a křiky svými přemáhá dobré lidi i ty, kteří měli křídla ctnosti, od povejšenosti života začatého, činí je klesati nyní. Skrze pak křídla míní se rychlost jejich, kterúž mají v běhání. Skrze zvuk vozův rozumí se pokřik a hluk, kterýž v tanci činí bez přestání.

Dále: „A měly vocasy podobné štírům a žahadla v ocasích jejich byly.“ To se vztahuje k tomu, že smrt věčná jest konec tance aneb tělesných rozkoší. Aneb k tomu, že tanec přivodí k hříchu, kterýž umrtvuje a zabijí milou duši. Aneb zase, že sobě neničky ženy oblíbily cizí nové kroje a nesou sukně s dlouhými vocasy, které se za nimi po zemi vlekou,

až jim to nesluší. Majíce nahotu chudých lidí odívati, budou raději drahými zemi co chvoštištěmi umetati a těmi vocasy po domu blechy zbírati a prach lidem mezi oči zdvihati. Protož běda těm, kteří takové marnosti, zbytky a nové věci zamejšlejí a cizí kroje sem uvozují. Nebo jako ten, kdož novou ctnost a nový spůsob chvalitebně živu býti začíná, chvály zasluhuje a bývá účasten všech těch zásluh, kdož ho koli v tom dobrém následuje: tak zase naproti tomu potupy jest hoden, kdo nějakou novou marnost v lidi uvozuje, a bývá těmi všemi hříchy vinen, kdokoli v tom po něm postupuje. I tehdy kdož zbytečné a potvorné roucho zamejšlí, ten hněv Boží na sebe vzbuzuje a pokuty sobě přičiňuje. Jakož Pán Bůh skrze proroka pohrůžku činí a v tom se ohlasuje takto řka: „Navštívím (totiž pokutou) knížata a syny královy i všecky, kteříž oblečeni jsou v roucho cizí.“ Jest se v pravdě obávati, aby ďábel na takových ocasích jejich nejezdil a neodpočíval a místo kár svých neužíval, jako se jednomu přihodilo, o čemž dám tento příklad: ‚Nějaký svatý viděl, že se ďábel směje. I zeptal se ho na příčinu, proč by se tak velice smál? Odpověděl mu ďábel: Viděl jsem (prej) tovaryše svého, an jedné ženě na ocas sukně vsedl a na něm se vezl. Kteréžto když ním trhla, dolů ho svrhla, a on upadl do bláta, tak mně splodil smích.‘ Protož lépe by bylo tím zbytkem Krista Pána v jeho chudejch odíti, jejich nahotu přikrýti, nežli to po blátě vláčeti a daremně hnojiti...

Dále: „A moc jejich byla škoditi lidem za pět měsíců.“ To se může k tomu obrátiti, že od velké noci až do podzimku obzvláštních těch pět měsíců škodí tanec církvi Boží. Nebo jakž králové zemští toho času obyčej mají válku vésti, do boje jíti, aby nepřátelům svým to odňali, co jsou sobě v zimě napracovali, nashromážďili a nachovali, tak ďábel činí, jakž brzy pomine velkonoc, shromažďuje sobě vojsko tanečníkův a odjímá to církvi, co jest v adventu aneb v postě na nich sobě zejskala a dostala.

A naposledí dí vidění svatého text: „A měly nad sebou krále anjela propasti“ ... velmi mocen jest ďábel skrze ženy a tanec lidí od nebeské vlasti odvoditi a k věčné bídě a žalosti přivésti. Jaké pak trápení tanečníci na onom světě mají a jakou pokutou pokutováni bývají, chci to ukázati skrze tento hrozný příklad:

Jeden mladý pobožný mnich anebo řeholník (tak jakž o tom se v kněhách nachází) vešel Božím spůsobem do očistce sv. Patricia, maje vůdce anjela Božího od Pána Boha sobě daného, tam jsouc, spatřil a našel rozličné muky rozličných hříšníkův duší. A v tom uhlídal tam kruh anebo nějakou vokrouhlost z rozpáleného železa a v něm nabito velmi mnoho

břitev, převelmi ostrých, teď i hřebův špičatých, po nichž tancovalo jich veliké množství a od ďábluov skropováni jsúce ustavičně ohněm, sírou a smůlou, jejichžto také střeva z nich táhli, hryzli a kousali jacís hrozní drakové. Dva pak také ďáblové jakoby vlci byli kousali a žrali ramena těch tancujících až právě do kosti. I zeptal se anjela Páně vůdce svého, co by to znamenávalo? A on odpověděl: „Toto jsou (prej) tanečníci“ . . . I vyšedv potom ten mnich anebo řeholník odtud, potomně, kdykoliv viděl koho tancovati, hned nemeškal takto volati a křičeti: „Fugite, charissimi, quia magma poena sequitur chorisantes.

Pro Bůh odtud utíkejte,
toho tance zanechejte,
nebo muka velmi těžká
tanečníků v pekle čeká.“

A tak hle, ó nejmilejší bratří, přátelé a tovaryši, i také všickni jiní, zvláště poctivé panny, paní, které se rády hrncujete, mimo všechnu kratochvíl nejraději tancujete, jísti, píti se vám nechce, když jen tancujete křepce, tance za hřích nemajíce, škody jeho neznajíce, již pak slyšíce tyto písma svatého důvody, i také hrozné příklady, hleďtež toho oplzlého tance a zbytečného těla pachtování zanechati, ucházeti a všech příčin, rozpustilosti a hřícha se varovati a tak budete moci toho zlého, což jest tanečníkům připraveno, ujíti a věčně se dobře míti. Dejž to, Pane Bože, nám všechněm. Amen.

III.

O třetím, kterak Kristus Pán v tanci bývá posmíván, a jakých spůsobů tanečníci v tanci užívají, kterýmž se Kristu Pánu všelijak rouhají.

Máme věděti, že tanečníci, pokudž na nich jest, znovy křižují Syna Člověka. Čemuž abyste mohli lépe rozuměti, kterak se to děje a jakých spůsobů tanečníci v tanci užívají, chci tuto krátce připomenouti:

1. Nejprvé tanečníci, chtějí-li dobře tancovati a ďáblu se v tom zalíbiti, tedy hledí čistě vysoko skákati, a to pro tu příčinu, aby mohli hlouběji do pekla vpadnouti. Nebo napřed oznámeno, že tanec těla bujného jest skok do pekla hrozného. A protož čím vejšeji v tanci skákati budeš, tím hlouběji do horoucího pekla vpadneš. Jest zajisté veliké bláznovství, nerozumným hovadům v tom se vrovnati, ... kozlů a buj-

ných koňů v tom následovati, proti napomenutí Ducha Božího, jenž skrze královského proroka dí: „Nebývejtež jako kůň a mezek, v kterýchž rozumu není“ . . . Nebo opravdu mnohem jest lépeji s Pánem Bohem a se všemi svatými jeho v nebesích kralovati, nežli s pekelními tanečníky věčnou muku snášeti. Aby pak někdo neřekl (jakž obyčejně všickni se tím vymlouvají) řka: „Pro tanec já v pekle nebudu“, i položím teď a dám toho příklad, kterak jedna panna tanečná brzy by se byla pro tanec v pekle octla a do zadních hamrů dostala; takto se o tom píše in speculo exemplorum:

Nějaká pobožná matrona měla dcerku velmi rozpustilou, těkavou a tanečnou, kterouž matka častokráte napomínala a trestala, aby těch marností přestala, ale dosti málo při ní prospěla. Nebo otec jí folkoval a miloval nad jiné dcerky své pro její krásu a zdvořilost. A najednal jí pěkných a drahých šatů, aby se všelijak mohla líbiti světu. Kteréžto jednoho dne nedělního, jsouc od tance ustalá, šla do nějaké štěpnice a tam, sedíc pod jedním stromem, sobě odpočívala. A v tom ďábel nenadále přišel k ní řka: „Vstaň a poď hned se mnou.“ Jemužto ona: „Kdo jsi pak ty?“ Odpověděl: „Já jsem ďábel, jehožto vůli v tanci provodíš a činíš. A ty jsi naše zbroj a sítí naše, kterýmiž lapáme duše. Protož přijmeš neníčky odplatu netoliko sama za sebe a za své hříchy, ale také za jiné, a za ty všecky, které jsi ty skrze ozdobu těla tvého k zlým žádostem kdy přivedla.“ A tak ďábel chtěl ji násilně vzíti a uchopiti, ale ona křičela, jakž někdy od svý matky tomu naučena byla, řkouc: „Virgo, Maria, adiuva me. Spomoz mi, blahoslavená Panno Maria.“ A hned pozdravení anjelské hlasitě říkala. Zdráva Maria, milosti plná etc. Odpověděl ďábel: „Buď zlořečená, kdo je tě té modlitbě naučil, kteréhož pozdravení aby nebyla říkala, spravedlivým Božím soudem byla by hned okamžení v pekle octla a tu by se byla se všemi tobě rovnými, které jsi kdy k hříchu přivedla, hodně na věky trápila.“ Kteréžto potom potud více nikdá tancovati nechtěla, šaty drahé a roucho ozdobné pryč zavrhla, života svého polepšila, pokorně živa byla a Pánu Bohu a blahoslavené Panně Mariji do smrti sloužila, a není věc pochybná, že se i do nebeské radosti po svém skončení dostala.

2. Druhej spůsob v tanci, že ramena aneb ruce široce roztahují a tudy tanec veliký činí. A to proto, aby Pánu Ježíši Kristu velkú neuctivost a posměch aneb potupu mohli učiniti. Nebo takové ramenou rozvržení znamená Krista Pána na kříži roztažení . . . Takovému roztažení velikou potupu a posměch tanečníci činí . . . tanečníci, kolikrátkoli ruce své

v tanci roztahují, tolikrát je ďáblu oběrují a jich mu jako podávají, ano sami sebe tudy zahubují. Jakož svatý Bernart v osobě Krista Pána takto dí: „Ego te acquisivi manibus crucifixis et tu te consumis manibus diabolo dedicatis.

Já sem tě, člověče, mýma vlastníma
rukama dobyl ukřižovanýma.
Ty pak sám se kazíš, v záhubu dáváš,
když rukou svých v tanci ďáblu podáváš . . ."

3. Třetí spůsob v tanci, že ti, kteří tancují, hlavu svou obyčejně nahoru nesou a ji pozdvihují a k tomu vysokým hlasem křičí a vejskají. A tudy skrze to Kristu Pánu velikou neuctivost činí a jemu se rouhají. Nebo on na kříži s nakloněnou hlavou ráčil viseti a s křikem velikým duši vypustiti . . . Křikem také jejich hovadským, když se v tanci jako teď nějaké příšery předirají a vejskají, tím se rouhají Kristu Pánu, kterýž na kříži volaje hlasem velikým vypustil duši. Pro kteréžto Pána Ježíše Krista takové volání tři se věci staly tanečníkův k přestrašení, totiž: země se třásla, skalé se pukalo a slunce se zatmělo. Ale tanečníci na to nic nedbají, nýbrž se naproti tomu neuctivě rouhají, pískají, vejskají, křičí a hanebné písně zpívají. A takoví všickni, kteří se v tom tak kochají a v tom vřesklavém pískání a zpívání sobě zalibují, nad jiné bídněji a hrozněji v pekle volati, křičeti a kvíliti mají, řkúce takto: „Běda, běda, běda." Pro první běda jedenkaždý zvlášť volati a naříkati bude, řka: „Běda, že jsem se kdy narodil, nebo lépe by mi bylo, abych se nenarodil.

Item druhé běda naříkati bude nad sebou i nad vlastními oudy svého těla řka: „Běda vám, zlořečené nohy, že jste mne nosily a k tomu připravily, že skrze zlé kroky a nestydaté tance a skoky mně jste nebeská vrata zavřely. Běda vám, ruce, proč jste mne skrze zlá . . . . . . nenáležitá roztahování koruny slávy zbavily. Již pro vás musím do ohně jíti, z něhož na věky nebude žádné vyjití. Běda tobě, zlořečený jazyku, v jaké si mne zlé věci přivedl, protože jsi hanebná slova mluvil a častokrát nestydaté písně zpíval. Ó zlořečené oči, které ste mne skrze vyhlédání . . . . Boží tváře zbavily a nikda jste ani jedné slzičky za hříchy své nevylily. Již hle začíná se vám váš pláč nesnesitedlný, přede všemi ďábly a zatracenci kvíliti a plakati budete a tam kvílení nebude nikda konce. Běda tobě, i mé srdce, k čemus mne přivedlo, že pro tvé marné myšlení a světské daremné utěšení věčné radosti mnes zbavilo a v tuto bídu při-

vedlo. A tak i o jiných všech oudech etc. Třetí běda naříkati a volati budou tanečníci, řkouce: Ach běda pro hořkost, ach běda pro množství, ba běda přeběda pro věčnost muk etc.

Tyto věci kdyby sobě chtěli tanečníci k srdci svému připustiti a na ty všecky bídy se rozpomínati, jistě není možné, aby netoliko od toho tance a zbytečné veselosti neměli se zdržeti, ale i od každé rozpustilosti a světské radosti hleděli by utíkati a jí se varovati. An v pravdě člověk když toliko to čte nebo slyší, až všecken ztrne, leč by měl nějaké srdce studené aneb kamenné. Co pak (čehož Pán Bůh uchovej) kdo v takové bídy přijde, a sám se svévolně do nich zavalí a přivede! An by člověk netoliko bližnímu svému, ba ani téměř tomu psu vzteklému toho nepřál. Ale mnozí sou lidé v světě, že tomu zhola nic věřiti a místa dáti nechtí, nýbrž tomu se posmívají a rozpustile živi jsouc, tancují, vejskají, radost mají a potom okamžení než se nadějí do pekla vstupují vedlé svědectví Jobova, kterýž o takových nešťastných hodokvasných a světských veselých lidech dí: „Drží buben a housle a radují se v zvuku varhanův, vedou v dobrých věcech dny své a v okamžení do pekel vstupují.“ Protož abych někomu i sám sobě posloužil, tanec i také jiné hříchy zošklivil, pekelní hrozné muky ukázal a k pokání svatému příčinu dal, položím teď tento příklad:

Nějaký hospodář a čelední otec zemřel, i ponocovala u těla jeho všecka čeládka a on z milosrdenství Božího zase ožil. I vstav šel do kostela a Pánu Bohu z toho velice děkoval a hned cožkoli statku svého vlastního měl, všechno chudým lidem rozdal a sám se bral na poušť a tam sobě vystavil nějakou chaloupku vedle řeky. A vcházeje zimního času do studené vody, stál v ní tak dlouho, až na něm šaty k jeho tělu přimrzly. A potom z toho zase do horké lázně chodil a tak se jednak horkem, jednak zimou trápil, jakž nejvejš mohl a to činil vždycky až právě do té smrti. Když ho pak jiní z toho trestávali a za bláznovství mu to počítali, takovou jim odpověď na to dával: „Ó kdybyste vy viděli, co jsem já viděl, jistě netoliko takové, ale mnohem těžší věci se mnou byste snášeli a trpěli.“ I vypravoval jim převelmi hrozné věci o mukách pekelních řka: „Když má duše z těla vystoupila, muž nějaký stkvoucí vedl mne proti východu slunce do nějakého údolí velmi velikého a tu byla nějaká dvě jezera. Jedno bylo plné červů a hořícího plamene a druhé bylo ledem, mrazem a krupobitím naplněné. A byla ta jezera plná hříšných duší, kteréžto z ohně prudké horkosti byly metány do nesmírné studenosti a tak vždycky z jednoho do druhého, z studena zas do ohně prudkého. Potom mne vedl dále do ně-

jakých převelikých hustých temností a tam jsem viděl duše hříšné jako teď ohnivé koule z pekla nahoru létati anéb jako jiskry ohnivé z kovářské výhně tak zhusta nahoru se vznášeti. A cítil jsem takový nesnesitedlný smrad a slyšel převelmi veliký a žalostivý pláč, jekot a křik, až nepodobné věřiti a lidem o tom mluviti. V tom ke mně přiběhli hrozní a šeredni jacís muži, ďáblové pekelní, s ohnivými kleštěmi, chtěli mne do těch kleští vzíti a do té ohnivé pece vhoditi. Ale okázal mi se v těch temnostech převelmi stkvělý muž jako teď nějaká jasná hvězda a bránil mne těm ďáblům a poručil jim, aby se mne ani nedotýkali, že jest svrchovaného Soudce přikázání, mně se zase do těla navrátiti, abych činil svaté pokání.“ A tak hle z té příčiny tento hospodář a dobrý muž nad domnění lidské své tělo trápil a sužoval, aby se toliko těch a takových hrozných pekelných muk, kteréž viděl, uvaroval, potom pak v pokoji usnul a život svůj v dobrém šťastně dokonal. Snad by někdo to sobě za posměch bral a tomu, aby takovou lázuu tanečníci a jiní hříšníci v pekle míti měli, nevěřil. Kladu tuto obranu, že nám slovo Boží toho nejistí, aby se kdo odonud navrátil. Ale já pravím, že se jest navrátil Lazar svatý, kterého Kristus Pán čtyři dni již v hrobě ležícího z mrtvých vzkřísiti ráčil. O němž historie svědčí, že je se potom nikdá nesmával, ani žádného znamení veselosti na sobě neukazoval, nýbrž mnohé a divné věci, které že na onom světě viděl, zvlášť muky těžké zatracenců lidem vypravoval, tak že mnozí v Pána Ježíše uvěřili, svaté pokání činili a životův svých polepšili. A tak kdoby ten byl, že by tomuto příkladu věřiti nechtěl, nechť sobě přečte v knihách Jobových, tam týž a ten důvod najde, kdež Job vypravuje lidské nepravosti a hrozí zatracencům podobnou těžkostí, řka o bezbožném člověku takto: „Do náramného horka přijde z vod sněžných a až do pekla hřích jeho.“ A protož, nejmilejší, chceme-li horka i zimy i jiné všelijaké zlé pekelné bídy ujíti a věčně běda nenaříkati, musíme tance a všech jiných rozpustilostí zanechati, Kristu Pánu se (hlasy své vypínajíc a . . . . . . vejskajíc) nerouhati, ale pokání svaté činiti, těla svá skrocovati, vůle mu nedávati a tak budem moci po smrti s Pánem Bohem věčně se dobře míti.

4. **Čvrtý způsob v tanci**. c o ž s e o b y č e j n ě v t a n c i d ě j e, ž e r u k a m i i r a m e n y s e v e s p o l e k s t i s k a j í a j a k o ř e t ě z e m s e s v a z u j í, a b y t a n e c s n a d n ě r o z t r ž e n b ý t i n e m o h l. A to znamená, že chce ďábel to proto míti, aby mu jich žádný tak lehce nemohl odníti a on aby je v ruce a v moci své snázeji mohl zdržeti. Nebo všichni (praví tak doktoři svatí), kteříkoli nestoudně tancují, že v moci ďáblově

zůstávají a ten čas jemu že věrně a právě slouží. A ten ďábel jmenuje se obecně v latině choragus, německy Schickntantz, česky předák. Teda se tanečníci mejlí, když říkají „Můj napřed“, a on bude nevidomě jinej vůdce tance, totiž ďábel šerednej. A tak ďábel přijímá tanečníky v moc svou, zvlášť, kteří za ním pyšně kráčejí a k tanci jdou.

Řekl by pak někdo, jestliže jest tanečník v moci ďáblově, proč pak nad ním hned moci své neprovozuje? Odpovídám, že by to ďábel dávno rád učinil, kdyby mu Pán Bůh všemohoucí toho dopustil. Neb dí prorok: „Milosrdenství Boží to učinilo, že jsme nezhynuli.“ Ale kohoť jest kdy Pán Bůh opustil, ďábel jest mu nikdá neodpustil, jakož dám toho tento příklad:

V biskupství Kameracenským byla jedna děvečka, která vždycky ráda zpívala a tancovala a skrze svuoj zpěv a krásu těla mnohé k zlé žádosti vzbuzovala. Kterážto jednou v tanci, když sobě tak prozpěvovala, v okamžení vítr se veliký strhl a vicher ji hned vzal a nahoru vznesl. A duchové zlí tak ji tam v povětří ukrutně bili, šlehali a mrskali, že každé udeření aneb složení bylo slyšeti. A ač ji lidé viděti nemohli, však ji plakati, křičeti a naříkati slyšeli. A potom po malé chvíli upadla hrozně na zem mrtvá, k vidění strašlivá, nebo hlavu sobě srazila a všecky oudy hanebně zdrobila a tak bídně zahynula . . .

5. Pátý způsob v tanci, který se obyčejně děje, totiž že tanečníci pěkně se šlechtí, hlavu pěknými věnci, zlatými čepci, drahými čepicemi ozdobují a všecko tělo rozličnými oděvy odívají a v pěkné se roucho obláčejí, a to proto tanečníci činí, aby Pánu Bohu ohyzdnější byli a světu a ďáblu lépe se líbili. A tak čím se více k zalíbení světu šlechtí a ozdobují a rozličných barev oděvy odívají, tím větší a rozličnější v pekle muky míti mají. Nebo každá sukně zbytečná, a každá barva rozličná obzvláštní muku míti bude, červená jinú, žlutá jinú a tak o jiných zbytcích rozuměti se může. Řekne snad někdo toto: „Pro šatyť já v pekle nebudu?“ Nevím, příteli milý, jakým oumyslem je obláčíš? Zdali aby nahotu těla svého přikryl? Zdali aby před zimou je chránil? Zdali aby podle stavu svého náležitě odín byl? Čili aby se v nich potvořil, jinými pohrdal, lidem i sobě samému se líbil a pyšnou myslí v nich se kochal? . . . I tedy jest se obávati, aby i tanečníkům pyšně a nádherně oděným tak se nepřihodilo, a roucho drahé, bezpotřebné a potvorné, kteréž bláznivá marnost vymyslila, neškodilo a zvláště těm, kteří stav svůj převyšují a pod takovým ozdobným rouchem smrtelnosti své neznají, ale jiné k sobě, aby žádáni byli, nakloniti a obrátiti chtějí a tudy

v své mysli pyšně se pronášejí... Nechť jest, jak chce, proto předce doktoři svatí to jistí a píší, že tanečníci se nádherně a pyšně ozdobují, že Pánu Kristu velikou potupu činí a jemu se rouhají.

Item roucho příliš dlouhé vocasaté mající a za sebou po zemi vlekoucí znamená bílé roucho posměšné, do něhož Herodes Krista Pána oblékl, když ho zase k Pilátovi odeslal, kteréž bylo delší nežli Kristus Pán, k posměchu mu soucí, chtějí tomu, že proto Herodes takové dlúhé roucho mu dal, aby náš drahý Spasitel jda a veden jsa nepokojně cestou, na ně sobě cestou zašlapoval a tak na zemi padal. Nebo ruce jeho svaté byly pozadu svázány obě, že nemohl toto roucho pozdvihnouti sobě. Ty a takové věci měly by na paměti míti, kteří chtějí ocasaté sukně nositi a tím se spraviti a posměchu Kristu Pánu nečiniti a jemu se dobrovolně nerouhati, což on z mušení nosil. Též také, kteří v pozlacených a stříbrných pasích chodí, jimi se opasují, věděti mají, že se tím provazu Krista Pána rouhají, kterýmž on byl opásán, k sloupu přivázán a k šibenici kříže přiveden i také k děrám přeukrutně a násilně tažen. A summou, ať zase to takto všeckokráte opáčím, tuto historii k tomu přivedu:

Nějaký vznešený urozený člověk synáčka svého milého obětoval Pánu Bohu a dal ho v duchovní stav, v kterémžto mnoho prospěl. A když jednoho času vedlé svého obyčeje vedlé crucifixu, totiž vedlé znamení sv. kříže se modlil, přišlo mu na mysl, že by rád věděl, která věc nejvíce hněv Boží vzbuzuje a hříchy rozmnožuje. A hle, když se s pláčem modlil, nějaký stkvoucí krásný mládenec ukázal se mu řka: „Kristus Pán nejvíce od tanečníkův bývá neuctěn a posmíván. Nebo (prej) ramenou roztahování a rukou v hromadu stiskování a spojení znamená posměšně Krista Pána na kříži pro nás roztažení. Obyčejně zajisté lidé tancujíce, věnci a kvítím se ozdobují. A tudy Kristové trnové koruně se posmívají. Item šlechtí se a odívají rouchem pyšným, pohrdajíce Pánem Ježíšem pokorným, nahým a na kříži visícím. Vesele také zpívají, vejskají a se chechtají, a tím pláči a křiku Krista Pána ukřižovaného se posmívají. Item jakož se vespolek celují a líbají, tím políbení Jidášovo obnovují. Tvář svou líčí a fermežují a tak se tváři uplvané a zavázané Krista Pána rouhají etc.“ A protož nechcemo-li, aby tak drahý Pán od nás byl posmíván, hleďme se toho kozelského a beranního skopcování varovati a . . . . střečkování zanechati, tiše a krotce kráčeti a raději za to Pána Boha žádati, aby on sám naše kroky spravovati a po cestách dobrých a upřímných vésti a k životu věčnému nás přivésti a zachovati ráčil. Amen.

IV.

O čtvrtém, zdali tancovati jest hřích zlý smrtedlný a duši škodlivý? Té otázky jest odpověď taková.

Tanec jest hřích přetěžký a smrtedlný, před Pánem Bohem a jeho svatými skutek velmi ohavný, dávno od svatého písma a mnohých doktorův svatých potupený a zodpověděný a zvláště ten, který se z pejchy a z zlé žádosti děje. Nebo tedy skrze něj jako všech Božích přikázání činí se předstoupení, a lidé proti nim tudy směle z vůle z oumysla hřeší.

1. Nejprvé proti prvnímu. „Nebudeš míti Bohův jiných." Tanečníci pak a tanečnice ďáblovu vůli plníce a jeden druhému se klanějíce, to přikázání přestupují, lidi jako za Boha ctí a před fěrtouškem se klanějí, nepamatujíc na to, co Kristus Pán pověditi ráčil: „Pánu Bohu tvému klaněti se budeš a jemu samému sloužiti budeš." Tuto nechť se žádný nedomnívá, abych toho rozdílu nevěděl, jaká jest to poklona Dutia, Hyperdutia a Latria, která poctivost lidem, která svatým a která Pánu Bohu samému poklona sluší. Však se obávám, aby mnozí, kteří by o tom známosti neměli, aby té poklony stvoření nečinili, která náleží Stvořiteli. Protož potřebí tanečníkuom nato veliký pozor a pamět míti a toho se pilně varovati, při tom tanečném klanění a dedkování, aby Pána Boha neurazili a toho přikázání prvního nepřestupovali. Kdo to ovšem neví, že mnozí Kristu Pánu (zvláště když se jeho svaté jméno vyslovuje) se neklanějí, ale svým milenkám v tanci i jinde, dají toho . . . . hlubokého kolen skloňování dosti. Aby pak jich tu nebylo, když jen slyší těch madon neb milenek svých jména pro jich zdraví, jaké tu reverencí, jaké povstávání, jaké klanění a dedkování bejvá, až se může Kristu Pánu slitovati, kterýž nejmenší částku těch poklon od nich dočekati se nemůže.

2. Proti druhému. „Nevezmeš jména Božího nadarmo." Tanečníci jméno Boží nadarmo berou, netoliko to, že častokráte tu při tanci lají, klnou, se přísahají a mnoho klamají . . .

3. Proti třetímu. „Pomni, aby den sváteční světil . . ." Proč pak by bylo menší zlé v den sváteční vorati nežli tancovati? Kdo by se na to ptal, s touto odpovědí by se potkal: Protože ten, kdo hmotné dílo dělá a pracuje, jednoho hříchu toliko se dopouští, totiž že svátek ruší a nařízení církve svaté přestupuje. Ale ten pak, kdo tancuje, téměř žádného smrtedlného hříchu se neuvaruje, o čemž se níže položí . . .

5. Proti pátému. „Nezabiješ." Tanečníci neb tanečnice na to přikázání nepamatují, ale předně svou milou duši a potom i těch, kteří se jen

dívají, zabíjejí a k tanci dovolují. A nad to velmi často a zhusta se to trefuje, že se v tanci svadí a jeden druhého v tanci pro milenku zabí. Jakož se to před časy trefilo v městě Brixí, tři dobří tovaryši spolu svadili se v tanci, čí by milenka pěknější byla, každý svú nad jiné chválil, a třetí sporozuměv, že jeho dva tovaryši s jeho milenkou nějaké spolky mají, popadv meč, hned tu jednoho zabil . . .

7. Proti sedmému. „Nepokradeš.“ Tanečníci kradou chválu Pánu Bohu svému, kradou sobě čas danej, život zdravej, čas marně daremně maří, tělo zbytečně troudí, co Bohu náleží, ďáblu to obětují.

8. Proti osmému. „Nepromluvíš křivého svědectví.“ Tanečníci sou křiví svědkové, neb praví, že pro tanec v pekle nebudou a že předce spaseni býti mohou, ale nepřejde-liť svaté pokání, zvědíť potom praudu.

9. Proti devátému. „Nepožádáš.“ Tanečníci vidí-li pannu nebo vdovu nebo pěknou cizí ženu, jestli krásnější nežli jeho, hned mu se zechce chleba cizího. —

A když prvé střela naložená, hlediž, an třetí den již mu bude namluvená: „Provoď tě Pán Bůh, babičko, poď ty již ke mně, hubičko!“ Takoví jsou již manželé, že jeden druhého velmi brzy oželí, nespomene na prvnější, každýmu se zdá mladá milejší a cizí než jeho pěknější. A mládenci tím spůsobem tolikéž mnohému by manželu smrti a nebeského království přáli . . .

A netoliko pak tanečníci desatero Boží přikázání tak přestupují, ale i všech sedmi smrtedlných hříchů se dopouštějí . . . snadně se porozuměti může, čí jsou synové, kteří z pejchy tancují a sobě tu kratochvíl oblibují. Jistě z pokory lidé tancovati nebudou, ale spíše z naduté mysli a z pejchy, pro kterouž Luciper nebe ztratil a rád by také podle sebe pyšné tanečníky zavedl a zatratil . . . Nezapovídá se ovšem roucho slušné a čistotné, ale toliko pyšné, nádherné a zbytečné. Tím nechť se nevymlouvají vínosrkáti a pivokliňkáti nestřídmí, kteří chtějí všecko prožrati a nic na sebe nezjednati, z nichž mnohý kdyby někomu dal staré šaty, musil by sám nahý choditi. Aneb ta některá Nepilejch Annička, než by sobě nějakou kytličku koupila, raději by nos mezi očima propila. — Takovým, pravím, se tuto nefolkuje, a aby v poctivém rouše vedle náležitosti a stavu svého choditi neměly, toho se jim nezbraňuje . . . nebrání apoštol, aby se neměly pěkně, náležitě připraviti, čadsky oblícti, okrášliti, v slušném rouše choditi, nýbrž tomu chce, a to schvaluje, když jen při tom žádných zbytkův a nádherností není. Ale mnohá ta šuška, nepleška, zdraštěná Jána, ušípaná Důra, chodí

co uplíhaná Můra, ani sobě té vopletčky nevopere a rouchu okolo hlavy má, co teď nějakou vonuci, v čem v pátek, v tom v svátek se vomycí, mohla by se z ní ... strhnouti, až by se k ní voštěpem nemohl dobyti ... Protož nechť se nedomnívají pyšní tanečníci, aby neměl žádný hřích býti, jdouc k tanci, pěkně se přistrojiti, ufiflovati, v rouše nádherném se honositi ...

Item, v tanci dopouštějí se závisti. Nebo jestli jedna osoba více jest ctěná a vážená nežli druhá aneb lépe odína nežli jiná, hned tu sobě závidějí a kosířem na sebe hledí.

Item, dopouštějí se tu i lakomství, nebo kteří takových šatů nemají. jakéž na nich vidí, by i proti Pánu Bohu a s hříchem bylo, míti je žádají. Synové otcům a dcery matkám, ženy mužům pokoje nedají, by pak i s ujmou jejich živnosti bylo, až jim vždy také takové šaty zjednají. Ješto někdy ta osoba mnohá, to vidíš na ní, co má statku, všecken nosí na svém zadku a předce nebude chtíti znáti svého nedostatku, toliko aby se líbiti mohla tomuto marnému světu ...

A protož, poněvadž se v tanci velmi snadně těchto všech smrtedlných hříchů dopouštějí, Pána Boha urážejí, ďáblu se v moc přivozují, bylo by dobře, aby sobě tanec zošklivili, a v něm svého potěšení neměli a této podobné pokuty Božské užíti mohli. Jakož dám toho tento příklad:

Byla jedna děvečka, kteráž v den sváteční, když se slovo Boží k lidu mluvilo, celičkej den v kratochvílích a v tanci strávila. U večer pak jsouc ustalá, přišedši domů, na prahu se posadila a tu po té kratochvíli odpočívala. A potom ještě dobře nezdřímala a očí nezavřela, až dva ďáblové ji vzali a do pekla se s ní brali, kdežto tak opálená jest, že ani jeden vlásek na jejím těle celý nezůstal, a všecko tělo její velikými měchýři se nadulo a nesnesitedlný smrad z sebe vydávalo. Jeden pak z těch ďáblův hlavni hořící v ústa jí strkajc takto křičel:

„To máš hle za tvé písně, zoufalá,
které jsi nestoudně často zpívala.“

A ač tělo její velmi opálené bylo, avšak roucho žádného znamení spálení nemělo. Kterážto když se z toho probudila, velmi hrozně křičela a naříkala. Matce své a jiným všem to oznamovala. I jsouc donesená do špitála, zavolán byl kněz, kterýž žádného jiného hříchu smrtedlného při ní nenašel jediné že ráda tancovala, světské marnosti milovala a kratochvíle provozovala ...

... Netoliko smrtedlných hříchuov tanečníci se dopouštějí, ale i proti všem sedmi svátostem církve činí a hřeší ... Vilhelm Lugdunenský dí:

Tanec jest kolo, jehož prostředek jest ďabel, od kteréhožto ďábla všecky panny nebo ženy (rozuměj tanečné) vedeny budou na znamení zlosti za ruku levou a přijmou také za to odměnu svou a od Pána Boha pomstu hodnou. Jako nějaká tanečná a poměvačná baba, o níž dám tento příklad:

Kněz nějaký, jménem Arnoldus pobožný, byl v jedné vsi farářem. I trefilo se na den svatých apoštolův Petra a Pavla, že sobě jeho osadní začali nějakou kratochvíl a tanec, hned za rána pískali, bubnovali, veseli byli a do chrámu Páně nešli. On nemoha jich na kázání dočkati, vzav Crucifix, šel tam mezi ně, kde tancovali, napomínal jich, přikazoval i prosil, aby to ďábelské processí zanechali, přestali a raději do chrámu Páně k slovu Božímu šli. I když nechtěli jíti, on jim tu počal kázati, někteří, kteří byli vážnější, jeho kázání poslouchali, jiní s hněvem odšedše z daleka stáli a někteří předce jsouc v své zlosti zatvrdilí, tancovali. Mezi nimiž byla nějaká nezbedná baba, kteráž kolikrátžkoli okolo kněze tancovala, vždycky mu šňupky dávala a šeredně naň pohlídajíc, hanebným jakýmsi zpíváním se mu posmívala a rouhala. Protož pokuta hned v zápětí přišla, nebo z Božího dopuštění, než třetí den přišel, ta baba náhlou smrtí scepeněla a bídně zahynula. A ten muž Boží z toho se netěšil, neradoval, ale tak jí plakal, želel a litoval, jakoby ji sám svou vlastní rukou zabil, staraje se nejvíce o to, že ji ďábel o její milou duši připravil . . .

Item tanečníci činí proti svátosti pokání, nebo byvše s Pánem Bohem v čas postní kající smířeni a v pokoj uvedeni, takový pokoj zase po velce noci skrze tanec ruší a k vojsku ďábelskému ouprkem běží, hrnou se a s nepřátely Božími tovaryší . . . také činí ďábel, když chce zase vojsko své shromážditi, na stráži jen jednoho nějakého bubeníka, který bude na čertovu kůži práti, ihned zběhnou se k němu všickni a k předešlým rozpustilostem, tancům a jiným marnostem se navrátí . . .

Protož sluší se ho všem křesťanským pannám, vdovám, mládencům, mužům i ženám pilně varovati, od něho utíkati a ním pohrdati. Jako nějaká panna učinila a potom nebeského potěšení tudy zasloužila a věčného veselí došla, o níž položím tuto tento příklad:

Byla jedna panna stavu rytířského, krásná velmi, kteráž nad míru ráda tancovala. I přišel do domu otce jejího jeden bratr duchovní kazatel, vyptav se nejprv od jiných na obyčej a způsob její. Jemuž všecko pověděli a pravdy netajili. On pak žádostiv jsa spasení jejího, dobrotivě, laskavě za to již žádal, aby mu na jeho řeči odpovídala, takto k ní řka: „Panno milá, kdyby vám bylo dáno voliti, abyste jedinej den od tance a veselí

světského se zdrželi, a potom celičkej rok, vedle líbezné své vuole, všelijaké potěšení měli a rozkoše užívali. Anebo za jedinej rok abyste netancovali a potom dokud byste živi byli, dle vší vaší libosti, abyste žádostivého tance užívali. Medle povězte mi, chtěli-li byste na to voliti a to sobě vyvoliti?" Odpověděla panna, že by chtěla. Dí on: „Inu, chcete-liž tohoto pominutedlného tance zanechati, náchylnosti k němu nemíti a ním pohrdnouti, abyste s Kristem Pánem a s blahoslavenou Pannou Marijí a se všemi svatými mohli věčného užívati a tím vládnouti." I mlčela dlouho a potom těžce vzdechše řekla: „Pro nižádnou, v pravdě pominutedlnou věc libého tance odpověditi bych se nechtěla a neodřekla, ale toliko na ten spůsob to bych učiniti chtěla, abych ho věčně (jakž pravíte) užívati mohla. Protož chcete-li mi toho skrze důvody donésti a to ukázati, že v nebi také tancují, chtěla bych k tomu svoliti a to učiniti, od tance zdejšího se zdržeti." Teda ten kazatel takto jí hned odpověděl a tyto důvody k tomu vedl, řka: „Panno milá, psáno jest u Jeremiáše proroka: ‚Panno Izrahelská, ještě okrášlena budeš bubny tvými a vycházeti budeš v shromáždění hrajících.‘ Item David v žalmu dí: ‚Předešlá knížata, spojena jsouce s těmi, jenž chvály zpívali, v prostřed mladic bubnujících. Tuť Benjamim mládenček‘ etc. Item v Hymně: Kamkoli obrátíš sebe, panny následují tebe. S chválami tě postihají a sladké písně zpívají.‘" K těm a takovým slovům přiložil ještě tento podstatný důvod řka: „Věříte-li, panno, a víte-li, že blahoslavenství svatých jest a záleží ve všech žádostivých věcech hojnosti a užívání. Protož kdyby svatí Boží milí rozkoš v tom měli v nebi tancovati a nemohli by toho dostati, nemohla by v nebi radost jejich plná býti. Jestliže by pak čeho žádostivého tam neměli a dostati nemohli, tedy bychom sami tím víru naši křesťanskou poráželi." Věříc, vyznávajíc, že v nebi není nedostatku nižádného, ale hojnost a plnost všeho dobrého, ty věci ona slyševši a jim porozuměvši, rukou daní ke cti a chvále Boží a blahoslavené Panny Marie slib učinila, že potud více tancovati nebude a od tance se zdrží. Rodičové pak její z tak šťastného předsevzetí jejího jsouc potěšeni k snažné žádosti habit aneb oděv klášterní jí zjednali. Protož ona v domu rodičův svých souci, po tři léta Pánu Bohu nábožně sloužila, s lidmi přívětivě bydlela a pokorně sobě ve všem vedla a činila . . .

O tehdy my bídní, nešťastní a oslepení lidé jsme, kteří tento svět milujeme a v něm se radujeme, tancujíce, plesajíce, po nocích se toulajíce, chechtajíce, smějíce se, oplzlé písně zpívajíce a jiné mnohé marnosti provozujíce . . .

V.

O pátém, totiž o přístojících, také-li ti lidé hřeší, kteří se tanci dívají, přítomní tu jsouc k němu povolují.

Všickni přístojící (chtějí tomu učitelové církve svaté), že tak mnoho hřeší, jako tanečníci. Důvod toho tento jest, že povolující s činícími, jakž apoštol dí, pokutu rovnou nesou. A kdyby tu nestáli, jim nepovolovali, aneb na ně se tu nedívali, teda by oni snad spíše přestali a netancovali, aneb takové snažnosti k tomu neměli, aby skoky, kroky, mravy a všecky ty jiné své nespůsoby dívajícím k zalíbení a k podivení sobě formovali a vedli.

Nad to přístojící v tom hřeší, že slov i všech posuňkův tanečníkuov šetří a vyšetříc je, teda potom z toho je soudí. Což jest proti sv. evangelium, jakž vejš položeno: „Nesuďte a nebudete souzeni."

Item máme věděti, že kteří s větší rozkoší na tanec se dívají aneb s větším potěšením hudební nástroje a jiná taková světská zpívání poslouchají, takoví hroznější ďábly viděti a přežalostivé hlasy zatracencuov a šeredných ďáblův slyšeti mají ... Ty staré babky, které při tanci přisedí, lépe by udělaly, aby do chrámu Páně šly anebo do své komůrky vešly a tu sobě své hříchy, které jsou za mladých let páchaly, připomínaly a Pána Boha za odpuštění jich prosily, nežli aby tu při tanci sedíc, na něj se dívaly, hříchův svých přičiňovaly a větší pomstu od Pána Boha na se shromažďovaly a tudy mladic jiných, buď panen nebo paní v tom potvrzovaly a posilňovaly. Aby pak někdo neřekl, že žádný hřích není na tanec se dívati a tu přítomen býti, dám toho teď příklad:

Sv. Damiana sestra okázala se mu po své smrti v tom spůsobu, jak se Pánu Bohu líbilo, a pověděla mu, že je náramně v těžkých mukách. I zeptal se jí sv. Damian, pro kterou příčinu takové těžké muky trpí, poněvadž jest po všecken čas života svého svatě a pobožně živa byla? Jemuž ona odpověděla: „Bratře můj nejmilejší, tato jest příčina, že sem jednou v komoře své stála a plesání tanečníkův, kteří na ulici tancovali, s jakousi libostí, vděčně a ráda jsem poslouchala a za to jsem v tomto životě pokání nečinila. Protož za tou příčinou patnácte dní v očistci musím trpěti a tváři Boží zbavena býti."

Pohleďtež tedy, nejmilejší, poněvadž tato svatá panna za tak maličkou chvilčičku, že sobě tanec oblibovala a v něm se kochala, těžké muky trpěti a tváři Boží zbavena býti musila, co pak těm se stane, kteří den po dni, noc po noci tancují, na to se s potěšením dívají, jísti, píti téměř nechtí,

ani nespí, aby toliko při tanci byli a do sytosti se nakratochvílili .... Item jestliže kdo tancuje, tedy na těle ustáti musí, a vedle toho uráží se na duši.

... Kteří při tanci bývají, ti v tom nic jiného nehledají, než radosti, kratochvíle, potěšení, majíc v tom veliké zalíbení, od čehož bychom měli utíkati a s tanečníky nebývati. Jakž dí mudřec: „S tanečnicí nebývej ustavičný, aniž ji slyš, aby snad nezahynul skrze činy její.“ Příklad toho máme na sv. Sáře panně, kteráž o sobě takto dí: „Nikda jsem se nepřitovaryšila těm, ješto hrají, aniž jsem měla spolků s těmi, kteří v lehkosti chodí.“ Medle zač naši tanečníci tanec mají a pokládají, nežli za nějakou kratochvíl a hru, v lehkosti chodíc, zbytečnou marnost plodíc, jiné k hříchu i samy sebe přivodíc, ouprkem jako k peklu jdou. Protož neměli bychom se k nim přitovaryšiti, s nimi spolku mívati, na tanec se dívati, ale všelijaké světské radosti utíkati ... Tanečníci i všichni jiní, kdyby na to pamatovali, jak krátká a pominutedlná jest radost tohoto světa, ovšem by před ní utíkali, tance toho zanechali a jiní co zevlové, lelkové aneb nějací sloupové tu nestáli a na něj se nedívali, ani k němu svolovali a v něm jakou libost, rozkoš měli ...

Ale že tuto již snad některé panny nebo ženy řeknou: „Kdybych já se byla pěkně nepřipravila, při tancích nebývala, čerstvě se neokázala a nechodila, byla bych se muži svému nezalíbila a snad dosavad ještě nevdala. Nebo tu přicházejí pěkní mládenci, scházejí se čistí muži, tu sobě vybírajíce, tu sobě volí, že se mu vezdy některá zalíbí, tak že častokráte tu se namluvíc, bývají potom svoji.“ Odpověď: Nikdež tomu Písmo svaté neučí, aby které panny nebo vdovy vdáti se chtíc, za tou příčinou měly k tanci choditi, při nich bývati. Nýbrž naproti tomu máme historii a příklad o svaté panně Sáře, dceři Raguelově, o níž málo vejš připomenuto, že ta, ač tance, her a těch všech marných věcí prázdna byla, na divadla nechodila, avšak se předce poctivě vdala a svatého manžela, totiž mladého Tobiáše dostala.

Tedať se tuto naše panny hrubě mejlí a o tomto starém příslovi ještě nevědí:

„Posedej, panenko, v koutě,
budeš-li dobrá, najdou tě,
a pakli pěkná, vezmou tě“ ...

I jest se co obávati, že i naše panny, které nechtí doma pobývati, u jehličky, u přesličky posedati, žádného tance nezmeškati, ale vždycky se na toulky a na divadla berou, že by k takovému vdávání brzy přišly tou měrou, což býti nemá, až kněz požehná. Z toho naučení rodičům, aby dcerek svých k tancům, k šermiclům a k jiným neslušným divadluom (leč pod věrnou stráží) neodpouštěli a je od všelijakých takových marností slovem i skutkem odvozovali. A poctivým dívčičkám výstraha, aby doma pobývaly a rodičův svých milých poslouchaly, raději slušnou počestnou prací se zaneprazdňovaly. Není věc pochybná, že ta panna každá spíše se vdá, nežli ta, která dům od domu těká, běhá, pokoje sobě nedá . . . I tedy milé panenky a poctivé dívčičky, pobývejte někdy doma, ne vždycky k tanci a na toulky choďte, hříchu i posměchu ujdete, budete sebou bezpečnější. Pánu Bohu i dobrým lidem milejší, on vás neopustí, ale všeho zlého sprostí. Dá k poctivému místku přijíti, že se budete dobře míti . . . Naposledy tohoto pátého rozdílu ještě dám tento a položím kratičký příklad:

V životě sv. Otců psáno máme o jednom pobožném klášterníku, kterýž od mladosti své v klášteře byl odchován a jakživ ještě žádného tance neviděl a aby muži s ženami tancovali, o tom nevěděl. Stalo se pak, když s povolením vrchního svého maje s sebou tovaryše jednou z kláštera na procházku vyšel, i uzřel, kterak muži s ženami tancují, vespolek se objímají a kratochvíl spolu mají. Hned se mu to velice líbilo a k mysli mu bylo. Ale aby v své nevinnosti byl pochován, okázal mu Pán Bůh, kterak vždycky když dotancovali, ďábel mužům a ženám ruce spolu zdával, stiskal a jim je spojoval. Z čehož jsa uděšen, více v tanci žádného zalíbení neměl a dále tu státi a dívati se nechtěl, ale hned odtud pryč odešel.

VI.

O šestém, totiž o důvodech tanečníkův, jimiž se hájí, že tancovati hřích není.

I. První důvod. Tancovali lidé před sty a před tisíci lety s veselostí mnohou, protož i podnes ještě tancovati mohou. Jestližeť jim to nebylo hříchem, ale za malou věc a kratochvíl to sobě pokládali, protož, pročež bychom i my někdy pro kratochvíl netancovali.

II. Druhý důvod. Já netancuji s ženou neb s pannou tím zlým oumyslem, abych k ní měl býti zapálen . . . , ale abych ukázal na sobě znamení přátelské veselosti, nic zlého při tom v srdci nemíním.

III. Třetí obrana aneb důvod. Nikdež se nečte v evangelium

aneb v epištolách sv. Pavla, aby měl tanec zapovědín býti a nikdež tak vejslovně napsáno není: „Nechtějte tancovati.“ Protož což Božím zákonem není zapovědíno, jest bez všelikého hříchu a nemůž nám býti od žádného zabráněno.

IV. Čtvrtý důvod. David král a jiní mnozí tancovali a nečte se, aby pro takový tanec trestáni byli a do pekla se dostali. Protož i my ještě tancovati můžeme a z toho sobě těžkého svědomí neučiníme a tak aniž od Pána Boha trestáni pro tanec budeme.

Lomnický učenými vývody ze sv. písma a ze spisů nábožných vyvrací tyto důvody. Píše vedle jiného: „. . . Nyničky pak, kdyby muži sami skákali a panny samy tancovaly, tomu by se posmívali, než tak jak se hnízdí, pár a pár, tak tancují, tak se hrncují, až někdy z mnohé panny bývá střep. A nejeden raději s tou než s jinou tancuje a panna jednoho tanečníka víceji nežli druhého žádá a miluje . . . I tedy z těch rozdílných příčin, Davidem ani jinými, těmi důvody svými tanečníci se zastírati a tance sobě osvobozovati nemají a nemohou, neb mají při svou prohranou a vejmluvu jalovou, obranu mdlou a nestatečnou . . .“

VII.

O sedmém. Také-li kdy tanec který bez hříchu býti a někdy se propustiti může.

Abychom pak také komárů necedili, velbloudů nepožírali, malých hříchův velmi netížili a velikých neviděli a neznamenali a tak lidí příliš nestrašili, že by někdy i za slušnejmi příčinami ani téměř pokročiti nesměli: protož tuto jim drobet odtuším a položím vedle smyslu doktorův svatých a učitelů křesťanských i to, že tanec sám od sebe není vždycky hřích, ale že může někdy časem, mírně a slušně, střídmě a uctivě, mezi dobrými a poctivými lidmi, s bázní Boží, za těmito sedmi příčinami, jakž se In Summa Angelica klade a píše, držán a vykonán býti, šetřic propovědění duchovního mudrce, kterýž dí: „Všecky věci čas mají. Čas pláče, a čas veselí, čas kvílení a čas skákání.“ A protož:

1. Nejprvé má se zachovati Tempus debitum, příležitý čas, aby nebyl tanec v tom času, který jest nařízen od církve svaté k modlení a k pokání, ale když jest v čas náležitý, totiž v čas radosti, jako při sňatku poctivým, neb v času triumfu, šťastného vítězství nad nepřátely neb v času vysvobození člověka aneb své milé vlasti od nepřátel, aneb v příští některého zvláště milého a dobrého přítele z země daleké. Teda pro takovou

poctivou veselost může člověk lidský vesel býti i k tanci vážně jíti. Jako jsou učinily ty pobožné ženy po porážce Filistýnských, o nichž málo vejš připomenuto. A Římané měli za obyčej to po porážce nepřátel svých při radostném triumfu tance užívati.

2. Druhé. Persona conveniens. Totiž osoba k tomu příhodná. Ne duchovní, ale světská, aby nebyl mnich, jeptiška, kněz etc. Nebo duchovním lidem, Pánu Bohu oddaným, tanec se zapovídá proto, že oni jinými duchovními věcmi mají zaneprázdněni býti a v světské se nevydávati. Světští také lidé osoby poctivé, nepodezřelé, mohou k tanci jíti, o kterýchž by žádného domnění zlého nebylo, aby měli nač nepoctivého mysliti.

3. Třetí. Modus honestus. Spuosob poctivý, nebo poctivost a spůsob mravný jest jedna regule právní. A protož bude-li tanec nepoctivým spůsobem se díti, hřích bude smrtedlný tancovati. Neb tu nemá býti nestoudné křepčení, laškování, . . . hanebných písní zpívání, ani v roucho nepoctivé a potvorné oblíkání, ale městská uctivost, lidská veselost, mírná kratochvíl, počestná radost. Tím spuosobem, když tu nebude Pána Boha uražení, z mírného glejchu vystoupení. takový tanec žádnému na škodu není.

4. Čtvrté. Recta intentio Upřímné mínění. Nebo kdyby někdo tím zlejm oumyslem tancoval, aby jiné k hříchu vzbudil, aneb někomu se tudy zalíbil, . . . a na jaký by koli jiný zlý konec to činil, smrtedlně by hřešil, obzvláštně jestliže by z nějaké lehkomyslnosti, pejchy, bujnosti a pro marnou chválu tanec a svůj rejd vodil . . .

5. Páté. Locus aptus. Totiž místo k tomu příhodné aneb náležité. Neb v kostele, v klášteře, v kolleji, na faře a na jiném žádném posvátném místě tancovati se nemá, ale v domu na místě obecném, k světským věcem oddaném. Protož také i ti, kteří posvátných míst nešetří a tancem je poškvrňují, vidí se, že smrtedlně hřeší.

6. Šesté. Raritas chorizantes. Totiž nečasté tancování, aby to nebylo často z každodenního obyčeje, z zastaralé zvyklosti, ale zřídka, někdy, ve mnoha časích jednou za příčinou slušnou. Jakž příslovně říkáme: Semel in anno ridet Apollo.

Jednou v roce hrušky češí,
moudrý se tak zřídka těší . . .

7. Sedmé. Stabilitas chorizantis. Totiž nepohnutedlnost tanečníka, aby v dobrém stálý byl a k zlému se nenachýlil. Nebo mnohý tak

křehký jest, že ačkoli dobrým oumyslem taucovati začne, avšak dobrým oumyslem nepřestane . . .

A protož, že ty a takové předpověděné dobré povahy a circumstantiae těchto časů nynějších při našich tancích se nenacházejí, bezpečněji by a lépeji o mnoho bylo, aby jich zanechali, přestali, před nimi ucházeli, je převrhovali a zastavili, a správcové duchovní aby na ně kázali, volali, žebrali, a tudy lid křesťanský před hříchy smrtedlnými vystříhali a od zahynutí věčného odvozovali a zachovali.

Jestliže by pak někdy nemohlo i bez toho býti a událo se někomu za oznámenými příčinami buď dobrovolně neb z přinucení k tanci jíti a dobré vůle při dobrém kvasu, mezi dobrými přátely nerušiti: tedy nic lepšího a chvalitebnějšího ten každý neučiní, než jakž za starodávna mezi vážnými a poctivými lidmi tanec býval, s velikou stydlivostí a střídmostí, aby třikrát neb čtyřikrát kolo obejda, na tom přestal a tak zanechal. Jako i milá svatá Alžběta, dokudž pannou byla, tak činívala, když ji jiné dívčičky k tanci pozvaly. Teda ona obešedši s nimi kolo jednou neb dvakrát hned přestala, takto k nim řkouc: „Sufficiat nobis unus circuitus, alios propter Deum dimittamus.

Mějme na tom jednou dosti,
přestaňme již té radosti.
Co víc takto udělejme,
pro Boha to zanechejme."

Tím spůsobem milá sv. Alžběta poctivé dívčičky od marnosti odvozovala a pro Boha všechněch kratochvílí sobě uskrovňovala a když nejmilejší hra byla, tedy přestávala. Jakož i u nás Čechů takové jest přísloví: „Když nejmilejší hra, přestaň."

VIII.

O osmém a posledním, dobří a pobožní lidé, když vidí jiné tancovati, co mají činiti, aby jim to bez hříchu býti mohlo?

Napsal sv. Pavel, že těm, kteří milují Boha, všecky věci nápomocny jsou k dobrému, jako onomu pobožnému člověku, kterýž zemskou žábu když viděl, tím se k dobrému vzbudil, děkuje Pánu Bohu z toho srdečně, že ho takového mrzutého a ohyzdného nestvořil a tak i o jiných všelijakých

věcech činil. Tanec pak, kterak by pobožným lidem k dobrému napomáhal, ku příkladu toto se jim naučení položí.

Když slyší zpívati, pískati, vejskati, mají se rozpomínati na to veliké volání, křik, pláč, který Kristus Pán na kříži ráčil míti . . . Item když vidí osoby pěkné, ozdobené, v krásné roucho oblečené, mysliti mají, kterak svatí Boží v nebi oblečeni jsou v štůlu jasnosti věčné, a nad to mají želeti, že jsou se nikda neozdobili Kristu Pánu tak duchovně, jako se tyto osoby ozdobily k zalíbení tomuto nešlechetnému světu tělesně . . .

Protož již při závěrku tohoto traktatu tuto summu o tanci učiním a tuto tabuli položím, jakž jest In summa virtutum et vitiorum položena.

Skrze tanec {
Boha urážíme,
modlářství se dopouštíme,
svátkům křivdu činíme . . .

Item skrze tanec {
vojsko ďáblovo proti Bohu se shromažďuje,
bližní se pohoršuje,
bída nynější se rozmnožuje . . .

Item tanečníci {
klamáři se býti okazují,
bezbožníky se činí,
svátosti církve potupují . . .

Item tanečníkům {
kroky se všecky počítají,
radost v žalost se jim obrátí,
život časný se jim ukrátí . . .

Konec Traktátu o tanci,
časem svým každému hánci
také jeho konec přijde,
když mu cíl, hodina vyjde.

Knížka vůbec. *)

Puojdu vůbec mezi všecky,
mezi mládence, děvečky,
mezi muže, také ženy,
nebo jsem laciné ceny.
Kdekoli rádi tancují,

*) Neznámý majitel připsal tu (podle písma) asi v XVII. věku: „Šimone, na muziku, která jest všeho toho původ, zapomínáš!“

tuť mezi ně povandrují
a zdá mi's když vůbec vyjdu
a jiným do rukou přijdu,
že nevšechněm vděčná budu,
neb jsou lidé beze studu.
Hyzditi sobě nedají
to, v čemž zalíbení mají,
a zas tupí, velmi haní,
co jim není dle jich zdání.
Dobří snad budou mi rádi,
zlí se třebas se mnou svadí.
Jedni budou děkovati
a druzí na mne hněvati.
Kdo jest jaký, mnohý neví,
až se snad sám potom zjeví.
Nechť mne váží, jak chtí, lehce,
já se jim okáži předce.
By mne jakkoli zhaněli,
třebas v žádné cti neměli,
zvím vždy, co mi k tomu řeknou,
snad se mne mnozí uleknou
a přestanou toho tance
i ti, kdož jsou moji hánce.
Pakli nic, Bohu poručím,
neb to všecko, čemuž učím,
jest sepsáno k jeho chvále,
i toto dím ještě dále,
ku potupě ďáblu zlému,
k vejstraze světu marnému,
aby tanec byl zastaven,
sám toliko Bůh ctěn, slaven.
Přes to, kdo sobě co zvolí,
dává se mu vše na vůli.
Já tím vinna nic nebudu,
pověda pravdu, pryč půjdu.
Bych pak v koutě poležela,
tohoť bych nic neželela.

Než ten bude želet toho,
chci vetovati o mnoho,
kdo mne nechce poslechnouti,
nedá sebou nijakž hnouti.
Kdo čteš, váhy při sobě měj,
s tím Pán Bůh všeckoť dobré dej.

Omluva autorova z strany historií a příkladů v tomto traktatu položených.

Poněvadž historie a příkladové snázeji se rozumem pochopují a pevněji se v paměti zachovávají a od mnohých velmi se vděčně čítají, a jiní rádi je poslouchají, protož i já obyčejem mým, jak v jiných knížkách, tak v tomto traktatu o tanci, s pomocí Boží, několik sem historií a příkladů divných k vejstraze lidu obecnímu vyhledal a položil, maje na paměti to, což jeden filosof, Varro Marcus řečený, pověděl řka: „Excellentissimum est docendi genus exemplorum subditio.

Velmi jest čisté naučení,
vzácnějšího nad ně není,
kteréž tvrdí příklady,
bývá lidem vděčné tady."

Jestli by pak mne kdo tím stíhati chtěl, že authorův týchž z historií a příkladů nekladu, tudy mne majíc i s nimi v podezření, jakoby byly klevety daremní, i odpovídám, že tyto téměř všecky historie jsou vybraný Ex Promptuario Exemplorum Discipuli, a tolikéž Ex Speculo Exemplorum Vincentii Galli historici, kdežto se téměř každá historie jmenuje, kterých jest autorů a z kterých kněh vybraná. Protož aby jim raději než mně věřeno bylo, tam čtenáře odsílám a tudy pravdu týchž historií nimi tvrdím. V čemž mám za to, že touto omluvou, poněvadž tu mého smýšlení nic není, nebude mne míti, kdo jest dobrý a upřímný Čech a čtenář, čím stíhati. Amen."

Kapitola pátá.

Tobiáše Mouřenína spis o líčidle tancechtivých panen a paní z roku 1594.

Z předchozí skladby Lomnického vysvítá, jak se panny a paní staročeské, jdouce tancovat, šlechtily, líčily a barvily. Lomnický neopomenul v knize, namířené proti tanci, věnovati tomuto nešvaru z míry rozšířenému mezi vrstevnicemi zvláštní oddíl, kde odsuzuje nádheru ženskou na základě přirovnání ze Zjevení sv. Jana. S Lomnickým jiní mravokárci staročeští malují černými barvami, jak hrozný hřích je „mazati“ si líce „šerednými“ líčidly, co bude trpěti těm marnivým lidem, kteří se líčí, chtíce učiniti se spanilejšími, než je Bůh chtěl míti, aby se zalíbili světu, zejména aby ženy vzbudily nalíčenou tváří lásku u mužů. Hojné doklady toho podal jsem jinde, [1]) a nejnověji Dr. Z. Winter v důkladném svém díle o krojích staročeských ve věku XV. a XVI. [2]) snesl četná svědectví na důkaz, jak ženy staročeské rády si tváře líčily, nedbajíce posměchů nelichotivých, jakými tepali kazatelé a mravokárci staročeští zálibu panen a paní souvěkých v líčidle.

Nedávno přibyla mi hrstka nových zpráv do snůšky dokladů staročeských o líčení. Zprávy tyto jsou uloženy v zajímavém spisku samostatném, v němž známý spisovatel staročeský Tobiáš Mouřenín Litomyšlský podle cizí skladby zahrává si na přísného mravokárce a pod vábivým názvem na listě titulním i pod lákavými nadpisy jednotlivých kapitol shrnuje v pěkný lad a sklad všecky výčitky a pohrůžky, které jsou roztroušeny po mravokárných skladbách souvěkých. Při tom byl ovšem nutkán, aby se také dotekl některých podrobností při líčení, způsobu, jak se ženy vrstevnice šlechtily. Tím nabývá třeba poněkud suchoparný spisek Mouřenínův důležitosti pro dějiny kroje a stroje v zemích českých.

Skladba Mouřenínova je však důležitá také proto, že je to vzácnost literárně-historická. Aspoň Jungmann, Jireček, ani jiný literární historik neuvádějí jejího názvu v seznamu skladeb Mouřenínových a vůbec v přehledu knih a spisovatelů staročeských. Vysvítá odtud, jak vzácná je polozapomenutá již tato knížka, s jejímž obsahem seznamujeme tuto laskavé čtenáře Aby nebyl setřen původní ráz z této skladby libovolnými přídavky

a zbytečnými, vloženými vysvětlivkami, otiskuji knížku, tak vzácnou jako rukopis, až na některá místa přihrublá, doslovně.

Obsah naznačen je na titulním listě, zdobeném dřevorytem, takto: „Líčidlo krásné pannám a paním i jiným osobám, kteréž se rády po tváři šlechtí a líčí, užitečné, při tom jisté umění, čeho se užívati má, aby jeden druhého milovati musil. Všechněm mladým lidem, ano i starým darováno a v český jazyk přeloženo od Tob(iáše) M(ouřenína) L(itomyšlského) léta MDXCIIII." Na posledním (16.) listu: „Vytištěno v Starém Městě Pražském u Daniele Sedlčanského."

K čtenáři.

Kdožkoliv chce líčidla užívati,
má nejprve na to pamatovati,
jak, kdy, kde, proč líčidlo platné bývá,
co tím spůsobí, kdož dlouho prodlívá.
O tom tato knížka dává naučení,
věz každý, žeť nadarmo psaná není,
aniž kdo čas daremně vynaloží,
když v ní často čísti sobě uloží.
I posluchač může užitek znáti,
nad to plnitel odplatu uchvátí.
Mladým lidem nejlépeji se hodí,
starým také nemnoho co uškodí,
aby sobě odtud naučení vzali,
jak by se nejpěkněji líčívali,
tak aby pochvaly od mnohých došli,
pamatujíc, odkud z čeho jsou pošli,
kde se také navrátit mají,
co byli, co jsou, co budou, ať znají.
Z tohoť nejpěknější barvička bývá,
kdo se ní maží, nebrzo se smejvá.

Kapitola první.

Odkud líčidlo pochází.

Nejmilejší člověče, očitě spatřiti a znamenati můžeš, kterak mezi jinými nástroji bezbožné proklaté pejchy také to líčidlo . . . zhusta na světlo

vychází. A to z toho jde, že již také některé z našich panen a paní vlaskou mast strojiti se naučily, kterouž se po tváři mažíce, červené líce sobě spůsobují. To též mnohé ženy ve Vlaších a více nevážné, nežli poctivé činí; nebo tak velice se vynášejí a vypínají s tou svou pomazanou červeností, že i svou přirozenou krásu chtě a dobrovolně tudy zohavují a pokazí. Z nichž některým není se diviti, zvláště těm, ješto z mládí v bezbožnosti jsou zchovalé a jako od přirození takovým hanebným mrzutým věcem zvyklé a tak náchylné, že v tom celý věk svůj až do smrti stráví, chtíce z toho i potomní památku míti, a skrze to nějaké pochvaly zde po sobě zanechati.

Znáš, milý člověče, že kdo co miluje, po tom také dychtí duše, srdce i mysl jeho, neb mu z toho vůně nos zaráží. Kdož pak ďábelské umění miluje, tenť miluje samého ďábla. Není-liž čeho politovati, že jsouce my křesťané, dáme se zlému duchu tak svozovati, kteříž ovšem počestněji choditi a obcovati máme, nežli někdejší pohané, však nicméně sebe jim podobně šperkujeme, tvář svou líčíme a barvíme, že jsme jako oni vystrouhaní a vyhlazení epyptští obrazové, o nichž sv. Jeroným praví a k nim takové lidi šperkovné připodobňuje i naříká, že jedna mnohá jiné křesťanské panny tím velice pohoršuje, zvláště když se také cizími strojenými vlasy šlechtí a ozdobuje, kteréž se někdy umírajícím a mrtvým lidem odstřihují, aneb i časem z kostnice brány a přinášíny bývají. A protož dále dotčený Otec svatý dí: Pobožná křesťanská panna a paní má se za to styděti, že sebe rovně jakoby přirozená krása barvy byla, umí líčiti, avšak svého těla neumí tak zmazati, aby na něm žádné zlé žádosti spatříny nebyly. Nebo by pak lysina a čelo vrkoči a jinými věcmi vysoce ozdobeno a tak vyhlazeno bylo, že by se co formanská tobolka svítilo: však vždyť jest tvé přirození a povaha tak, jakž samo v sobě jest, a také tak zůstane, a nemůže ho ta namazaná barva v ničemž proměniti ani zakryti, jako černý mouřenín nemůž se bílým učiniti, by se myl a mazal, jak chtěl a čím chtěl. Ústa také mnohých musejí se červeně strojiti, aby při červené tváři pěkné červené pysky byly. O mrzutosti, styď se, že jsi Pánu svému Kristu Ježíši ústa i oči své oddati a posvětiti směl, a teď je zprzňuješ takovou ďábelskou ohyzdností.

Jdeš potom k zrcadlu a vzhlídáš se, žes tak pěkným maňáskem: Tuť stojí ďábel za tebou a tajně se tomu do hrsti směje, že jest již z tebe takovou ďábelskou larvu sobě učinil. Nebo tím líčením a mazáním vodami a barvou zastíráš a vymazuješ v sobě obraz a podobenství Boží, k němuž

jsi stvořen, dí sv. Ambrož. An se před časy i pohané takovým ulíčeným pannám a ženám posmívali, mezi jinou řečí pravíce:

Okrasa při ženě nejlepší bývá,
když líčidla a mastí neužívá.
Staré ženy a baby ty se šlechtí,
mladým se rovnají, staré být nechtí . . .

Kapitola druhá.

Kterak se líčidlo užívati má.

Nemá se pak žádný tím vymlouvati, že jsou se před lety také mnozí lidé šperkovali a líčívali: nebo i předešle ďábel lidi k všelijakým hříchům, hanebnostem a nepravostem ponoukal. A cožby tehdy se dobře a slušně dálo, když bychom se nyní i každého času ďáblu tak vésti a ponoukati dopouštěli. Rovně též jest (jakž se rozuměti může) šperkování neb líčení před lety přísně trestáno, a časem s hanbou vysmíváno bývalo.

Jsme-li pěkní, dosti jest, že od přirození pěkní jsme, proč máme sobě proti přirození tou mizernou barvou tvář svú neb obličej mazati a lidem zástěru před oči klásti, aby nemohli poznati, jaký opravdový způsob od přirození máme. Jsme-liť od přirození škaredí, tehdyť nás takové líčidlo mnohem škaredější činí. Mezi řeckým národem byla jedna pěkná mladá paní, aneb, jakž někteří chtějí, žena z stavu rytířského, ta seděla s některými jinými při dobré vůli za stolem. Mívali pak na hodech ten obyčej, že což jedna z šlechetných žen začala, to také musily jiné všecky činiti. I vzala první vody dvakráte do rukou a myla se jí po čele i po tváři. To musily jiné paní všecky činiti. Když se pak které z nich líčily a po umytí to líčidlo z nich spadlo, tu se hned vrásky na obličeji a tváři jejich spatřily, tak že se za to styděti musily, spatřivši, že ta, která se ponejprv myla, pěknější se spatřovala nežli jiné všecky. Protož ovšem onen dobře pověděl:

Když žena zůstává v svém přirození,
nic pěknějšího v světě nad ni není:
šarlat i zlato to všecko pomíjí,
vlasy, kadeře, nechť se, jak chtí, svíjí.
Dobře zvedená žena, pravím jistě,
nejvzácnější bývá na každém místě. —

Kapitola třetí.

Co líčidlo působí.

Nero, ukrutný císař římský, bratra svého vlastního jedem otráviti poručil, z čehož mu po tváři znamení aneb pihy se vyrazily. Nero chtěje to ukryti, kázal jej líčidlem z gypsu pomazati, aby těch pih a fleků znáti nebylo. V tom nenadále na to úlíčené mrtvé tělo déšť připadl, od něhož se to líčidlo smylo; tudy ten skutek vyjeven jsa, i císaře přede všemi zahanbil.

Protož kdož rozum máš, zanechej líčidla, jináče čas s sebou netoliko ohyzdnější vrásky, ale i červené uhry a frankovité lišeje na čele i na tváři vynese, jakž podobenství toho na některých dobře se spatřuje, kteříž v své mladosti takovému líčení a šperkování přivykli. Nechť lékaři své líčidlo a spisy, kterak se má pěkná tvář způsobiti, připisují a vydávají, komu chtějí, raději užívej darův Božích k jiným potřebnějším věcem a ne k takovému líčení. Nebo mohl by Pán Bůh nenadále takové líčidlo s tebe pekelným ohněm smýti a opravdovou červenou barvou skrze ďábla tě namazati, kteráž by tě rozpálila a v tobě hořela na věky.

Kdyby (prý) leta mluviti uměla, dobře by mi pověděla, kterak jsi mladá a pěkná, řekl onen rozumný mládenec k jedné panně, ježto se také líčila, chtěje se tudy jemu zalíbiti a k tomu jej přivésti, aby ji sobě za manželku pojal, ale pro své líčení s hanbou nevdaná zůstala, majíc to za jedno trestání. Jiný také ne zle pověděl: Pěkná bílá kůže a červený kousek masa, ale nic při tom, jistě nemnoho lačného nasytí, více jest potřebí k tomu, a ne jen n o v ý c h b o t e k k t a n c i.

A protož, milí mládenci, slyšte věrnou výstrahu, kteraké sv. Chrysostom o tom napomenutí činí: Když (prý) spatříš osobu ženskou, že jest pěkného obličeje, veselého, libého vzezření a dokonale spanilé postavy, tedy ihned pomysli sobě, že ta panna aneb paní a její krása, kteréž ty se tak divíš, nic jiného není nežli země, a ty věci při ní, nic jiného nejsou než jediné bláto a nečistota . . . Pomysli, co pod takovou bílou koží a vlasy vězí, tu najdeš, jak krásná choutka pod ní v skrytě leží. Nedej se bílým spanilým nožičkám i jiným zevnitřním způsobem oklamati, ale pomysli, co také vnitř býti a krýti se může. Tu nic jiného nenalezneš, jediné bídné tělo, když se ty pěkné šaty s velikým okružím a jinou ozdobou odloží. Nemůžeš-li pak ještě tomu plamenu a podpalu ujíti, tehdy pomysli aspoň, že ta krása a ozdoba brzyčko proměněna bude, ukáže se sešlá a nezpů-

sobná, nabude vpadlých očí, na tváři schřadne, a zmizí všechen mladý květ i červená krevnost při ní. A tak rozvaž bedlivě, jak znamenitá věc to jest, nad kterouž ty se při takovém pěkném maňásku zastavuješ a divíš, totiž že tě nic jiného nerozpaluje a neroznicuje, jediné kousek země, prach a popel. Nebo ta krása, kteráž tě jímá, v pravdě nic jiného není, jediné ssedlá krev a kousek těla. To zajisté, což nyní se jmenuje, jest ten znamenitý pramének a studnice, z níž jasné oči a krásná tvář i všecko jiné při tom svlažováno bývá, což jestliže se každého dne neděje, hned jí tu více není, ale na všem těle ujmu bera umírá.

A tak když u sebe rozvážíš, co jest v těch jasných očích, co v chřípích, v tváři a v kostech vězí, i musíš říci, že ta všecka krása, nad kterouž ty se divíš, nic jiného není, nežli vydynchovaný hrob, kterýž zevnitř pěkně se blýští, ale vnitř jest plný nečistoty. Protož kdožkoliv pěknou postavu sobě oblibovati a ji milovati chce, a diví se nad krásnou způsobností, nechce-li se slovy z té milosti dáti vyraziti, tehdy nechť sám dobře na ni popatří a ji zdravě uváží, tak hned vyznati musí, čemu jest se divil, a co při ní miluje, totižto nic jiného, než co také mnohem pěknější před malým časem byly, a jimž čímž nyní teprve právě učiněny jsou, jakž zemřely, a v hrobě hnijí a od červův sežrány i od hadův rozsápány bývají. A protož, o milý člověče, považ, jak krásnou a znamenitou věc jsi miloval, a nad čím jsi se divil. Jakož i na žalm 50 dí týž sv. biskup Chrysostomus: Co jest medle krásná osoba ženská? Jest (prý) vymazaný a zbílený hrob, jestliže není střídmá, čistotná a ctnostná. Kdož pak krásnou bez takových ctností miluje, ten její i svou zkázu miluje, a ona jen porušuje zrak jeho svým obličejem.

Poslyšte, šlechetní mládenci a poctivé panenky, slyšte ještě tento výborný recept proti jiskrám, kterýž nám sv. Otec Řehoř představil: . . . když člověk toliko za tři dni mrtvý leží, tehdy se velmi po tváři promění a neznámý bývá, a když devět dní leží, tehdy poruší se a rozplyne v něm všecko kromě srdce; když pak dvě neděle leží, tehdy hnije i srdce. A to chceme pravdivou historií tuto dokázati. V jednom městě umřel nějaký mladý pán z stavu rytířského, kterýž jsa živ, všecky jiné sobě rovné krásou převyšoval, ale jakž v květu své mladosti v smrtedlnou nemoc upadl, nijakž tomu přivoliti nechtěl, aby jej přátelé jeho na kamenu vytesati, aneb vymalovati dáti měli, ale toliko k tomu dovolil, aby oni po některém dni, když by již pochován byl, hrob jeho otevřeli, a jakého tehdáž v hrobě způsobu bude, tak a nejináče aby jej vymalovati dali. Když pak přátelé jeho po několika dnech otevřeli, spatřili, že toho mladého, krásného již

mrtvého pána obličej do polovice od červův obežrán byl a okolo páteřních kostí několik hadů zrostlo. A tak, jakž jsou tehdáž v hrobě postavu jeho našli, jej jsou na kamenu vytesati dali. Jakož pak ještě po dnešní den takový kámen spatřovati se má, pro nejjistější ukázání, co jest naše krása, s kterouž my se zde na zemi tak vynášíme a sadíme, a jak rychle ona červům a hadům dostati se může . . .

Kapitola čtvrtá.

Proč líčidlo dobré jest.

Pohleďtež, milí mládenci a mladice, co my jen živi jsouce milujeme a s čím se to jen vynášíme a sadíme, a vezměme sobě dobrý příklad z této níže položené historie.

Spisovatel popisuje nyní nezáživnou rozprávkou pomíjitelnost tohoto světa. Připojiv po straně textu obrázek hlavy umrlčí, pokračuje:

Toť jest pak ta umrlčí larva, kteříž Egyptští jeden druhému ukazovali a na ni patřiti musili, když jsou na hodech nejveselejší bývali. Ta larva měla způsob neb postavu umrlého člověka, jakž by on bez kůže a vlasů toliko z kostí v hromadu složen byl, tou se mohlo točiti a obrátiti, kde a jak kdo chtěl. S tou umrlčí larvou přišel jednoho času služebník, kterýž k tomu nařízen byl, mezi pozvané hostě, právě když se oni svému rozkošnému životu nejvíceji divili, a podlé obyčeje hodil tou umrlčí larvou po dvakráte aneb po třikráte na stůl mezi hosti, tak že ten umrlčí obraz bídný způsob na sobě ukázal. V tom hospodář domu vzkřikl a řka:

Ach, Bože, co jsme jen lidé ubozí,
jinéhož, než čím tento obraz hrozí:
Všichni budem takového způsobu,
když nás smrt odsud vytáhne do hrobu. —

Kapitola pátá.

Které líčidlo nejlepší bývá.

Poněvadž pak tak bídná věc jest s člověkem a s jeho životem, anobrž s jeho postavou v životu i v smrti, protož měli bychom slušně Pána Boha samého nesmrtedlného před očima míti a všelijak se o to přičiniti, abychom před Bohem i před lidmi bázní Boží a všelijakými křesťanskými ctnostmi

ozdobeni byli a nižádnou proklatou pyšnou věcí sebe neposkvrňovali. To jestliže učiníme, takéť od Pána Boha odpočinutí a pokojný život dosáhneme, a nebudeme tak mnohými častými nemocmi navštěvováni a trestáni, nebo jak bídná a lítostivá věc jest život lidský, to se výborně spatřuje, poněvadž tak rychle od mrtvého člověka (byť on pak byl kdo chtěl) utíkáme; k tomu duše od mrtvého těla ihned odchází a před spravedlivou soudnou stolici Boží postaviti se musí, kdežto my nemůžeme žádné krásné postavy, žádných peněz ani zboží s sebou vzíti ani s tím ostáti. Toliko bohabojný, dobrý, nevinný život můžeme před obličej Boží přinésti, a skrze záslubu věrného prostředníka Krista Ježíše před přísným soudem jeho ostáti. K čemuž nás Lactantius, jakožto Pána Boha bojící muž pěkně napomíná: Ten (prý) krásný a bohatý dosti před Bohem se ukáže, kdož jest pokojně a ctnostně živ byl, jsa milosrdný a trpělivý, majíc silnou víru, a kdož jest bližního svého upřímně, křesťansky miloval.

Toť jest ta ozdoba, kterouž my sami při sobě míti a ne při jiných hledati musíme, jestli chceme však tam v věčnosti od Boha a jeho svatých andělův právě ozdobeni býti. Staří ne nadarmo malování neb figuru mívali, jakž se ony milostné, však svodné syrenes na zelené louce procházejí, vedlé nichž ačkoliv nic jiného se nevidělo, než toliko množství umrlčích kostí, kteréž z té zelené trávy vyhlídaly, jakkoliv oni tím sice něco jiného ukázati chtěli a mínili.

Naše mizerné vlasy, jimiž my tak pejcháme, ježto žádná jiná věc při člověku chatrnější není, medle co jest jiného, než jakž krále Davida urvalý syn Absolon v mladosti také s svými zlatožlutými a kadeřavými vlasy se vynášel, je ozdoboval a šlechtil, až mu k posledku na smrt škodlivé byly, nebo Pán Bůh trestal ho, že jest za své krásné vlasy na dubu uvázl a od Joaba třmi kopími proboden a jako lepem ptáčníka polapen byl, aneb jakž obyčejně říkají, co Sorex aneb Pirousta, skrze své vlastní ukázání nenadále sešel a sám sebe mimo všecku svou naději v zkázu přivedl a zahubil. Nebo jak se kdo vlasy, bradou, oděvem šlechtí, podlé toho soudí se a rozeznává o něm, a pták po peří poznán bývá, vedlé onoho přísloví:

Chratis et hinc Sybaris nostris conternimus oris,
electro similes faciunt auroque capillos.

O, kdyby naše panny a mládenci měli takovou studničnou vodu, jakž praví, že tam tehdáž bývala, co by čistě pili, jen aby kadeřavé a rusé vlasy mívali. Nebo (prý) takové moci ta studničná voda byla.

Rovně též taková ženská a hanebná věc jest i to, že mnozí sebe i oděv svůj pižmem a balsamem maží a potírají, a tudy více smradu, nežli jaké líbezné vůně z sebe vydávají. Ano vypravuje se příklad o jednom takovém ženském a měkém člověku, kterého když hledali, aby usmrcen byl, a nemohouce jej najíti, k posledku sám sebe prozradil silnou vůní z svých šatů, kde se byl schoval a skryl. K tomu podobný příklad jest tento: Muleasses, král Tunetorum, bojoval proti synu svému Amidovi o království, ale poražen byl, a na utíkání prozradila jej silná vůně od balsamu a jiných věcí, jimiž se on pomazal a potřel, a tak jest skrze vůni postižen, a jako zvěř od chrta neb vyžlete vyslízen a polapen, kteréhož syn dal oslepiti, že nic neviděl. Nápodobně i jiný král po své dlouhé kučeravé holici a vlasích od nepřítele seznán a mizerně zamordován byl. Čemuž když Arabi, Misové a Curetes srozumněli, tou příčinou přední dlouhé kučeravé vlasy ustřihovati dávali, aby jich nepřítel po vlasích nemohl seznati a tudy jich tím dříveji nepobil neb nezjímal. Císaře Trojana také by byly brzy jednoho času dlouhé vlasy jeho prozradily, že by byl na zdi od nepřítele zabit byl, jakž Dio píše:

Quum potuit multos virtus eruare fidelis,
mala quos voluptas perdidit.

Ale dí někdo: Buď jak buď, vždyť někteří chtějí skrze dlouhé vlasy, kučeravé holice a hrubé vousy vážnosti dojíti? Pravda jest, ale takoví mnozí ještě nevědí, co jednoho šlechtí a ozdobného činí. Cicero muž moudrý a rozumný píše, že jest dvojí způsob krásy: Jeden způsob jest mužský, kterýž on ctí a počestností jmenuje. Druhý ženský, a ten on pěknému obličeji přivlastňuje. A tak kdož jest na těle a obličeji pěkné postavy a slušnosti, tou sám od sebe vážen bývá u lidí. Tělo zajisté jeho, oči, ústa, nos, kročej neb chod, dostatečně ukazuje, zdali co zvláštního nad jiné při jeho přirození jest, čili nic. Neníť mu potřebí žádného sazení a vypínání s tím bídným líčidlem a k tomu strojenými vlasy. Nebo by pak jeden dosti se vysoce s vlasy vynášel a tím sebe vznešeného učiniti chtěl, však vždy oči přirození lidské ukáží, a co v svém štítu nese, toho člověk žádný skrze vlasy zakrýti nemůže, nechť se on již s nimi kučeraví a roztahuje, jak nejvíce chce. Tím toliko vynáší na světlo své bláznovství a lehkost, hledíc s takovou hlavou jako schlupacený ježek, aneb co markolt s huňatými vlasy, aneb jako cikán, Turek, Polák, Uher, což jistě žádná stará česká ctnost není. Licurgus ovšem dobré ustanovení nařídil, v němž přikázal, aby se přidlouhlých vlasů růsti zanechávalo, kteréžby z klobouku ven visely,

tak aby mnohý nepříteli k spatření tím hroznější byl, jakož pak někteří i nyní takové dlouhé vlasy nesou, což před lety toliko samých králův a dítek jejich obzvláštní ozdoba byla, jakž se z Horomana de iure regalis capilliti, cap. 19. spatřuje i obzvláštní od přirození ozdoba jména jest, o čemž Aristoteles a někteří jiní mudrci píší.

Avšak vlasy žádného bíti nebudou a žádné udatné srdce po vlasích se nepoznává, ale jakž povědíno, po očích, jako oněch udatných vojákův, když jim oči jejich zmužilostí a hněvem jiskřily, tak že se jich nepřítel zhrozil, až srdce mu kleslo. A onen z přirození po tváři tak udatný se spatřoval, že se ho mistr popravní ulekl a nechtěl mu hlavy stíti. Co velicí páni aneb jiné osoby neslušného činí, toho poddaní následovati a činiti nemají. Když císař Nero měl jednu frejířku, kteráž velmi pěkné rusé vlasy měla, chválil ji císař velice. Hned zvopičely římské a vlaské panny po ní, a každá sobě pěkné rusé vlasy strojila. Jedno kníže burgundské poručilo některým svým dvořanům, aby dlouhých vlasů nenosili, ale často je stříhati dali, jako i jiný z říšských knížat to míti chtěl, aby jeho dvorská čeládka přistřižené brady nosili, což se před lety některým k lehkosti a ku posměchu činívalo, to také při válečném běhu pod ztracením hrdla v obyčeji bývalo za času Alexandra Velikého, jak Athenus z Chrysyppa o tom pokládá toliko proto, aby jich nepřítel za takové dlouhé brady a vlasy neuchopil a na zem neporazil.

To nyní téměř všickni napořád činíme i někteří duchovní a učení lidé, kteříž jiné dobrými příklady předcházeti máme, jen leda my divoce a s schlupacenými holicemi, jako Bachus a vinný bůh vožralcův hleděli, kterýž také jako Markoltský malován bývá, jakoby mu vlasy co nějaké rohy z hlavy rostly, aneb jako židovské vlasy a sezamovým olejem ulíčené tváře nosí, kteréž v pravdě nic jiného na sobě tím neukazují, nežli to, což ten rohatý Bachus znamená, totiž svévolnou, divokou, nevážnou, bezbožnou čeládku, kteříž jiné svými divokými vlasy pobiti a všecky požrati chtějí. Jakž lidé v Indii a Arabi také za to mají, že svými kučeravými vlasy a stočenými vousy pojednou nepřítele zastraší a pryč zaženou. A co jest pak, že jeden proto chce chválen, vysoce vážen a vznešený býti, poněvadž jest od urozených aneb sice znamenitých rodičův narozen? To jest také, když jeden chce chválen a vážen býti, proto že jest možný a bohatý? Toť chvála není jeho, ale Boží a štěstí, skrze něž mu to uděleno jest. Ale když jeden chválen, vysoce vážen a vznešený bývá skrze své vlastní způsobnosti a cnosti, tať, ta jest vlastní chvála jeho. Nebo ten člověk sám z sebe chválen

bývá, že to on sám na sebe uvedl, sice jest směšná věc, by pak jeden netoliko v aksamitovém a hedvábném rouše chodil, ale i v zlatohlav se obláčel. Pročež dobře onen král pověděl: kteří takové nádhernosti užívají, že musejí podvodní lidé býti, poněvadž rozličnou strakatou barvou lidi oklamávají, a k sobě skrze výbornou vůni náchylnost způsobiti chtějí. A co jest pak také, že mnohý netoliko za živobytí svého, ale i po smrti chce vážen býti, což však někteří velikomocní králové a císařové před svým skončením zapovídali. Nebo píše se, že onen velikomocný král Cyrus před poslední hodinou k synům svým řekl: Milí synové, chce-li mne který z vás ještě spatřiti a mně své ruky podati, ten přistup ke mně, pokud ještě živ jsem; ale když pak umru, a jako mrtvý zakryt budu, prosím, nechť žádný na mne nehledí ani vy. A tak ten moudrý král nechtěl vytesán neb vymalován býti, když již nahý a obnažený jako mrtvý člověk se stáhne. Což i císař Maximilián, římského císaře Fridricha syn, před svým skončením zapověděl a nechtěl, aby jej po smrti lidem ukazovali. Nejsme zajisté po smrti takoví, jacíž jsme jsouce živi byli, proč se pak tak příliš s mrtvým tělem vynášeti máme, jako někteří ve Vlaších, kteří své mrtvé, zvláště manželky, děvečky aneb dcery líčí a šperkují, že mnohokráte mrtvé jsouc, pěknější bývají, nežli když jsou živy byly. Co pak, kdyby nějaké děvčátko aneb někdo jiný s hůry z vokna dolů plil, jakž se oné císařovně přihodilo, když jest tolikéž tak mrtvá a ulíčená, jako zmalovaná larva k divadlu vůkol po ulicích nesena byla, netrvám, aby jeden proto za živa spálen býti měl, jako dotčené děvčátko spáleno bylo . . . Před časy dali se někteří takoví ženští a měkcí lidé i z stavu panny i paní učiti a od těch hanebných věcí odvozovati, v němž i napomínáni bývali, co na jejich stav a řád sluší a dobře náleží. Ale staří to za nesmyslnost pokládali, když se kdo s tímto bouřlivým světem mnoho vadil a nesnadil, zvláště znaje, že tím nic neprospěje. Protož i my tuto nechceme více o tom psáti, nýbrž tomu činíme konec "

Kapitola šestá.

Sněmovní i jiné zápovědi tance.

Zmínili jsme se již několikrát o tom, že nevrlí mravokárci, horlíce proti taneční zábavě, přeháněli a dívali se na tanec sklem černým, líčíce hříšnost světské zábavy a zhoubný účin vášnivého tančení. Přes to — zdá

se — nebyly výčitky jejich jen ledabyle vymyšleny. Hlavně v XVI. století, kdy za klidnějších trochu poměrů v českých zemích mohla se vzmáhati bujnost a rozmařilost v městech i po venkově, přidává se k duchovním mravokárcům vrchnost světská a přisvědčuje, že záliba v tanci neměla již míry, že odtud vznikaly rozmanité zjevy a následky neblahé. V XVI. věku vydávají sněmy, města i vrchnost svým poddaným zápovědi tanců. Vyrozumíme odtud, že tančení patrně došlo přílišné záliby, když na př. r. 1526 zemský hejtman moravského markrabství Jan z Pernštejna připomíná důtklivě stavům usnesení sněmu v Brně, aby dbali jeho řádův a pokynův. Praví mezi jiným doslovně:

„Také mi se toto zdálo za potřebné VMstem a Vám připomenouti, poněvadž ráčíte znáti, že Pán Buoh všemohoucí pro hříchy naše nás trestati ráčí a skrz to trestání nám to ukazuje, abychom se k němu obrátili, a poněvadž jsme jej rozhněvali, zase milosti u něho hledati, pak jináče se k němu obrátiti nemuožem, leč svých hříchuov a nešlechetností necháme. A protož VMsti a Vás prosím a napomínám, račte sami najprv při osobách svých v toto nahlédnúti a potom při poddaných svých v městech, městečkách, ve vsech, a což se děje proti Pánu Bohu, račte to zastaviti; a zvláště ty rozpustilosti, lání, hry, tance a krčmování škaredá, která se v této zemi dějí najvíc na těch posvíceních.“ [1])

V království nebyly poměry utěšenější. Také v Čechách uznává r. 1566 sněm za vhodné přísně zakázati tance, světské radovánky mimo poctivé tance při veselích svatebních. Dozvídáme se z usnesení sněmu, že duchovenstvo, jehož výčitky ze XVI. a XVII. věku jsme ukázkou otiskli, bylo vlastně vyzváno, aby lidu z kazatelnic hlásalo o hříšnosti tance, aby lid odvracelo od neplech při tancích a zábavách bujných. Není tedy divu, proč se hemží po náboženských spisech věku XVI. tolik výčitek proti tanci, když to bylo kněžím uloženo za povinnost od sněmu těmito slovy: „Naposledy také tomu chceme, aby v těchto zarmoucených časích a nastalých úzkostech a těžkostech ode všech pánuov a rytířstva, měst a jiných na zemi obývajících ve všech městech a městečkách, v vesnicích a krčmách tuto na nás dopuštěnou pokutu božskou všecky posvícení, tance a světské kratochvíle kromě veselí svatebních, v kteréž se tance poctivé a náležité dopouštějí, do konce zapověd̄íny a zastaveny byly, což všecko od kněží na kázání v městech i ve všem království a zemích k němu příslušejících lidem vuobec oznamováno a při tom skrze kněží a správce lidu předkládáno býti má, aby se lidé od žádosti světských rozkoší . . . zdržovali.“ [2])

Mravokárci užívali při výstražných slovech podle pokynu sněmovního současných pohrom a válek, aby jimi odstrašovali vrstevníky od tance. Přiznává Žalanský, co činí vrstevníci jeho, když hrozí nebezpečí války a smutné časy nastávají: „Pejše jen, stkvostnosti, . . . obžerství povolujeme, tancujeme, lichvíme, loupíme, přísaháme, zlořečíme, jméno Boží na nejvyšší v pohanění dáváme." Podobně často čítáme. Zasluhují tu zejména povšimnutí zápovědi mistrů university pražské v XVI. a XVII. věku, kteříž zakazují svým poddaným tance, že prý jsou časy těžké, že Bůh tresce lidi, přátelské schůzky však že jsou dovoleny. [3])

Zejména býval tanec zakazován, když hrozila rána morová. Tance byly šmahem tenkráte zapovídány a byli pokutováni ti, kdož neuposlechli. Uvádíme příklad, jak Dorota čepčařka r. 1581, kdy po Praze zuřil mor, jako jindy „víno šenkovala a provozovali prý u ní hudby, tance a vožení na saních po městě." S nelibostí to bylo vytýkáno. [4])

Bývaly tance zakazovány v městech a byly kaceřovány s nemenší přísností také po vsech. Doklady toho jsou zachovány v tak zv. „zřízeních", v řádech, vydávaných poddaným a předčítaným obyčejně o masopustě každý rok na schůzích lidu poddaného. Tam bylo dovozováno, jaké nešvary dějí se při tancích, a bylo zároveň pohrozeno těm, kdo se oddávali tančení přílišnému. Jdeme pro příklady poučné na Moravu ve století XVI. Roku 1597 na př. přikazuje řád v „zřízení" poddaných kláštera v Starém Brně vedle jiného:

„Item co se tanců a jiných rozpustilostí dotýče, těch nedopouštějte, a kdožbykoli hrál jakoukoli hru buď v kostky neb karty a tomu podobné a v tom postižen byl, ten aby 10 kop gr. k obci dal a který by hospodář v svém domu hru neb jakoukoli rozpustilost, kteráž by proti Pánu Bohu i dobrým lidem byla, dopustil, ten aby bez milosti 1 hřivnu pokuty dal a šerhovní k tomu trestán byl, a pakliby starší toho zanedbávali, tedy purgmistr aby J. M. P. 1 zl. a tovaryši jeho po 1 zl. dali." [5])

V týž rozum nedovoluje tanců zřízení obce Mezeříčské r. 1568. Touží na bezbožnosti při nevázané zábavě taneční: „Co se pak tanců, her, přástek i jiných těm podobných rozpustilostí dotejče, při těch poněvadž se nic dobrého neděje, než všecka neřádná bezbožnost, ty všecky sobě zapověděné mějte a aby se u žádného zjevně ani potajemně nedály, jinak, na kom by se toho co našlo, dostatečně o to trestán býti má aouřad s rychtářem takového každého, kdož by co toho v domě svém u sebe dopustil, do kláštera postaviti mají." [6])

Také Smilovi Osovskému z Doubravic r. 1573 rovněž na Moravě nelíbí se záliba poddaného lidu v rozpustilých tancích. Přibírá tedy do „zřízení" svého přísnou zápověď tohoto rozumu: „Tanců a jiných rozpustilostí, kteréž sou proti Pánu Bohu všemohoucímu, se žádný nedopouštěj; pakli se toho kdo dopustí, takový pokutou podle velikosti provinění a věží trestán bude." [7])

Podobných zápovědí je plno zaznamenáno v „selských zřízeních" staročeských. Bývaly tyto zápovědi tanců takořka již stereotypně opakovány s přídatky o hříšnosti tanců a s pohrůžkami. Z věku XVII. vybírám příklad z mandátu Františky Hyp. hraběnky Berkové poddaným panství Richemburského asi z r. 1620—26. Čteme tu mimo jiné zápovědi: „Lání, zlořečení, hromování i všelijaké hry, tance, bitvy a rvačky, též noční povyky na tomto celém panství se zapovídají s tím dalším oznámením, aby rychtář ... všelijaké zlolajce, tanečníky, rváče a bitce, též noční povyky činící, do vězení dal." [8])

Již z uvedených příkladů vysvítá, že byl tanec solí v očích také světské vrchnosti, která znova a znova v městě i po vsech brojila proti němu. Brojila, horlila se zdánlivou přísností, přimhuřujíc však leckdy shovívavě oči, když se její zápovědi nezachovávaly, jak bude ukázáno v další stati o tancích na radnici za poplatek.

———

Kapitola sedmá.

Kde se tancovalo.

Nejdříve si všimneme, kde se tancovalo. [1]) Pokud se týče lidu, o tom jsou zapsány hojné zprávy, že se lid původně nescházel k zábavám tanečním do místností uzavřených. Mívali na návsi i na náměstí místo pro tance ustanoveno, obyčejně kolem stromu, při čemž bývá nejčastěji lípa jmenována. Kde nebylo stromu, přinášela mládež z lesa máj a tancovali kolem něho, zasadivše jej na místě příhodném k tanci. Nemaje vhodného vyobrazení ze staročeských památek, vybírám pro jasnější názor, jak si máme představiti podobné tance lidové, obrázek májové slavnosti lidové z rukopisu v národní knihovně v Paříži (obr. čís. 57.), dřevorytů v knize Livre d'heures z XV. věku (obr. čís. 58.) a ve spise Sandrin ou verd galant,

vyd. r. 1609 (obr. čís. 59.), vyobrazení, která třeba poněkud drasticky znazorňují, jak lid ve stínu lípy nebo jiného stromu, kolem vyzdobené máječky, oddával se s vášnivými posunky tanečnímu veselí. Není pochyby, že tento obyčej,

Tanec lidový o májové slavnosti v západní Evropě. 57
Drobnomalba v rukopise z XVI. věku v Národní bibliothece v Paříži.

jenž se přirozeně vyvinul z náklonnosti k tanci u lidu západoevropského, když nebylo na vsi pohodlných tančíren krytých, prostranných síní tanečních, zdomácněl také u lidu českého. Ostatně tomu nasvědčují posavad májové,

letniční, obžinkové a posvícenské zábavy lidu českého pod širým nebem na návsi kolem máje nebo kolem věkovité lípy nebo kolem jiného košatého stromu

Tanec lidový ve Francii. 58
Dřevoryt v knize Livre d'heures, z XV. věku.

Při slavnostech bylo upravováno pro tance místo zvláštní a bývalo někdy pokrýváno. Čechové tomu říkali „ohrada k tancování".[2]) Byly pořádány tance obyčejně na náměstí. Podle Konáče z Hodištkova vzpomíná babice: „Za mého (prej) věku mladého jediné kázání v témdni v Praze, několik tanců na rynku bejvalo."[3]) V městech i ve všech zámožnějších stavěli si počínajíc XIV. stol. stálé budovy pro tance, přizpůsobené pro veliký počet tanečníků. Stavby tohoto druhu znali také Čechové. Aspoň Veleslavín jmenuje ve svém slovníku „dům tanečný aneb palác k tancům".[4]) Zdali také u nás židé mívali svoje zvláštní „židovské domy tanečné" (poněvadž křesťané s nimi nesměli tancovati, srv. str. 13.), neumím pověděti. Zajímavější jsou doklady, že v Čechách rozšířil se po městech obyčej, oblíbený po západní Evropě, že totiž tam, kde nebylo rozlehlého paláce k tancům, tančívalo se v zasedacích síních na radnici, třeba mravokárci zle na to láteřili, že takto pro hříšný tanec mění se radnice v tančírnu. Divná snad to věc nynějšímu pozorovateli, ale pravdivá i na tehdejší doby vysvětlitelná. Tance tyto byly na radnici pořádány slavnostně při zvlášt-

59 Tanec na venkovské slavnosti francouzské.
Dřevoryt v knize Sandrin ou verd galant, vyd. 1609.

ních příležitostech, jako na př. líčí Jiří Závěta ze Závětic, že při korunování císaře Matyáše „večer v rathouze tanec královský aneb knížecí, jemuž J. M. císař spolu s J. M. císařovou a jinými kurfirsty světskými, knížaty, hrabaty a pány přítomen býti ráčil, se držal, a ten tanec až do dne za celou noc trval." [5])

Páni na radnici při tancích měšťanských v místnostech radnice dobře pochodili, vybírajíce od tanečníků poplatek, „tanečné", jako na př. v německém báňském městě při hranici království českého Blatné (Platten), kdež r. 1555 sebrali konšelé tři rýnské zlaté tanečného (tanzbodenzins) za tanec v síni radnice městské. Tanec provozován byl sedmkrát a pokaždé tanečníci zaplatili po 12 bílých groších. K tomu připojuje dr. Winter, že také v českých městech se tančívalo na radnici leckde dost, ale konšelé čeští, jak se podobá, nejspíše při tanci nedbali zájmů finančních. O poplatku tanečném v záznamech obecních příjmů nebývá řeč, leda že snad bylo „tanečné" zapisováno do příjmů nahodilých, do „summy případné". Buď jak buď, je to jistě zjev charakteristický, že přísní páni na radnici jednou zakazují tance a hrozí pokutami, vedle toho však dovolují, aby v síni radnice rozhlaholily se zvuky skočné hudby a rozproudila se hlučná zábava taneční. Sudiž z toho laskavý čtenář, že záliba v tanci byla mocná a snad nevyhladitelná. [6])

Rozumí se na konec, že místo, kde se tancovalo, pokropovali staří jako nyní vodou, aby se neprášilo. Nepřipomínali bychom toho zvláště, kdybychom nechtěli ukázati, jak odtud vznikla staročeská hádanka („pohádka"). Ptávali se: „Která voda jest nejzdravější, aby se mnohé nemoci uvaroval a zvláště těm jest zdráva, kteří jí užívají?" Hádanku tuto rozluštili v ten rozum: „Ta (voda), kterou půdy a paláce kropí, když tancují, aby jim ten prach v hrdlo neb do nosu nepřišel, neb z toho veliké nemoci pocházejí a to jeden sám udělá, že pokropí bez pomoci těch, kteří tancují." [7])

Kapitola osmá.

Kdy se tancovalo.

Kdybychom chtěli věřiti doslovně mravokárcům cizím i staročeským, měli bychom představu, že se staří dávali do tance jen z hříšnosti, z opilství. Přehnaným steskům tohoto smyslu dlužno ovšem náležitě rozuměti a z nich

si vybírati pravděpodobná zrnka, udaje, kdy asi nejčastěji se rozproudila taneční zábava. Vyčítá-li na př. Štelcar Želetavský, že z opilství jen vznikají rozmanité a potvorné tance i skoky, zařaďuje-li tance a pití mezi hanebné hříchy, [1]) vyrozumíme odtud, že tanec přirozeně vznikal v rozjařené společnosti při schůzkách, pitkách. Jinde se Štelcar rozzlobil na vrstevníky, že se mezi sebou umlouvají v neděli, ve svátek: „Co mám jíti do kostela? — však by se na mne (kněz) obořil. Půjdu raději na pálený, nebo do hospody k snídaní a pobuda vesel s tovaryši svými a zjednáme sobě hudce, píšťáka, bubeníka a půjdem k tanci.“ [2]) Patrně tedy v neděli, ve svátek, kdy lidé měli pokdy, odpočívajíce po klopotách a práci za všedních dnů, nehrnuli se tak do chrámů horlivě, jako spíše k zábavám, mezi něž se zálibou byly čítány tance.

Nasvědčují tomu souhlasné zprávy u mravokárců světských i duchovních. Zejména často již uvedený Štelcar Želetavský neunavně káral vrstevníky pro znesvěcení dne nedělního a svátečního taneční zábavou. Prosou i rýmovanými výstrahami brojil proti tancům v době, která je vyhrazena službám Božím, nábožnému rozjímání. Ptá se vyčítavě:

„Zdali Pán Bůh nás nemstí spravedlivě? —
nebo svátek rušíme nevážlivě.
V neděli vožralství, nepravost činíme,
čehož nijakž vymluviti neumíme.
Jeden při vožralství sobě hude,
potom v pondělí světiti bude.
Střelbu, zápas, tance, šerm provozují,
i v skocích své rekovství ukazují,
i zvlášť v neděli obecní lid jejich,
vrchnosti nezastaví-li jim, mají hřích,
neb i z toho musí počet vydati,
cožkoliv dopouští zlého páchati.“ [3])

Ještě žalostněji běduje Instrukcí suplikantů. [4]) Svádí příčinu zlých časů, které se přihrnuly na Čechy na začátku věku XVII., na nesvěcení nedělních dnů: „A (mám-li pravdu pověděti) větší částka lidí na tom svěcení dne nedělního zakládali, aby zahálejíce a nic dobrého nedělajíce, zle dělati a vůli ďábelskou plniti se učili, jakož pak nikdy hříšnějších kvasů, mrzutějších ožralství se neprovodilo, nikdy větších různic, vad, mordů nepůsobilo, nikdy rozpustilejších neřádů, povyků, her, tanců a jiných prosto-

pášností nevykonávalo, jako v neděli. Ach, Bože, k jakým jsi nás časům dochoval."

K mravokárcům duchovním přihlásil se opět Šimon Lomnický z Budče. Často vykládá ve svých skladbách o hříšných tancích v neděli a ve svátek. Aby spíše odvrátil od těchto tanců nedovolených, líčí, jaký trest stihl krčmáře, u něhož se v neděli tancovalo. Odstrašoval vrstevníky od tanců nedělních touto rozprávkou: „Nějaký krčmář šenkoval víno a dobré i zlé všecky přijímal do svého domu, všecko trpěl a dopouštěl pro svůj zisk, hráti, láti, tancovati, zlořečiti, vožírati se . . . a summou všecko zlé provozovati. I trefilo se v jednu neděli, když víno před dům nosil, neb v domě plno hostí měl, aj strhl se náramně prudký vítr a udělal se veliký vicher a hned násilně toho krčmáře vzal a nahoru v povětří před obličejem všeho lidu ho vyzdvihl. A když tak od ďábla v povětří byl vyzdvižen, křičel velikým hlasem, zkroušeným srdcem řka: ‚Ó Bože, ba co se stane s duší mou? Poroučímť ji v ochranu Tvou.‘ Tehdy ďáblové upustili ho na jednom poli, řkouce: ‚Že jsi zapomněl na všecky pominutedlné věci, na ženu, na děti, přátely, statek i na své vlastní tělo a Boha zkroušeným srdcem toliko za duši svou jsi prosil a jemu ji poručil, protož nemůžeme tě dále zdržeti.‘ Pustili krčmáře, který se pak polepšil a po křesťansku byl živ a nikdy nedovolil tancovati ve svém domě." [5])

Z hojných výčitek staročeských, které jsou namířeny proti tancům nedělním, vybíráme klasobraní výroků rázovitějších. Rozhovořil se na př. o tom Havel Žalanský: „Hřeší nejhůře a nejtížeji ti, kteří den Páně svatý Bacchovi, Venuši, Marsovi posvěcují a jej v lání, v rvaní, v žraní, v hraní maří a tráví, v něm obžerství, hodů, povyků hledí, v stkvostném rouchu se sądí, šperkují . . . tancují, šermují, hry a mrzká divadla provodí . . . Ty všecky věci nyní se dějí a k tomu se přiznati musíme, že nikdy žádného času větší nešlechetnosti se nepáší, jako ve dny svaté, v slavnosti vejroční, v nichž bychom se zcela Bohu a pobožnosti posvětiti měli . . ."

Jinde opět touží na znesvěcování dne nedělního a svátečního trpkými slovy: „Ve dny nedělní po kázání žádnými věcmi světskými se nemáme zaneprazdňovati, kupectvím, handly, svatbami, t a n c i, divadly, počty, penězi neb nějakými pracemi . . . . V ten svatý den netoliko nesluší nic pracovati, ale ani svadby strojiti . . . nad to pak marnostmi, lehkostmi, tanci, opilstvím a povyky svatý den" znesvěcovati. [6])

S Žalanským souhlasí Blažej Borovský z Borovna. S nevolí vypravuje, jak si vedou lidé „ve dni sváteční, místo chrámu a slyšení slova Božího

jdou do krčem, pijí, žerou, pískání, bubnování poslouchají, hrají, tancují a svou rejru provozují.“ [7])

Dozvídáme se z těchto stesků, že se při tancích přestrojovali, chystali mumraje rozličné. Vypravuje o podobných zábavách v neděli opět Štelcar Želetavský, káraje posluchače výstražným hlasem: „Zase někteří v den sváteční jdou v mumraji, přetvářejí se, jsouce více k čertu podobní, nežli k Božímu stvoření.“ [8]) S nelibostí si opakuje kněz Tomáš Bavorovský, jak mládež nerada se chodí třeba jen jednou za týden modlit do chrámu, za to však si popílí v neděli a ve svátek, jak zahude někde lákavým zvukem hudec. Často prý při zpovědi „některý mládenec neb panna to vyznají, že neradi do kostela chodí, než s tím mlčí, že s chtivostí k tancuom běží . . .“ [9])

Zakončíme řadu těchto stesků a výčitek výkladem Chanovského o znesvěcování dnů svátečních: „Jest pak konečná věc, že netoliko ti hřeší, kteří hmotným dílem v den zasvěcený se zanášejí, ale také i ti, kteří ten čas marně mrhají v rozkošech, kvasích, spaních, hrách tancích, procházkách, v opilství a jiných hříších.“ [10])

Dokladů podobných je veliká síla. Opakují se skoro doslovně hlavně v postillách, ve sbírkách kázání. Z nich se dovtípíme, jak bylo již řečeno, že tance byly pořádány nejčastěji v neděle a svátky. To bychom si mohli ovšem domysliti beze všech svědectví, roztroušených po staročeských skladbách mravokárných. Uvedli jsme přes to doklady některé výslovně, aby bylo patrno, jak záliba v tancích na dni sváteční a nedělské se rozmáhala, když bylo potřeba tak usilovně proti tancům těmto horliti.

Zacházíme-li se podívat vedením archivních zpráv na tance staročeské v neděli a svátky, nezahlédneme tu vždy při tanci mírných projevů radosti, rozjaření. Kmitnou se tu také obrázky neutěšené. Ať objasní historické záznamy slova předchozí. Na den obrácení sv. Pavla na víru r. 1559 strhla se sváda prudká mezi Adamem Vrbčanským z Velišova a Mikulášem Jenčíkem z Radvanova v Zahořanech u Jana Koutského v Hořejších Koutech. Jenčík div že nezabil Vrbčanského. A proč? Při tanci. Pro budoucí paměť zaznamenáno v registrech vejpovědí: „Svědky provedeno, jaké příčiny řečí šerednou on Jenčík jemu Vrbčickýmu dával, potom jím strkajíc a kord uamítajíc, aby v tanci upadl a jsúc k pokoji napomínán, přes to brané dobyl.“ [11])

Podobně r. 1573 díváme se na rvačku řemeslnických tovaryšů v Praze. Nepohodli se při tanci. Starý souvěký zápis o tom vypravuje, jak hudci

přišli do hospody a vábili hrou k tanci. Kožišník nějaký vyprosil sobě na paní hospodyni tanec, aby mu toho dopřála. Ona dopřála. Zaplativ hudcům, tancoval. Tu však dva krejčovští tovaryši roznítili svádu. Ujavše se za ruce, tancovali a strkali kožišníkem. Tento prosil, aby jemu nepřekáželi. Chtějí-li tancovati, aby si zaplatili hudcům, že jim nebude překážeti. Hněv popouzel obě strany, a tovaryši se spolu seprali. [12])

Když se opakovaly zjevy vylíčené při tancích, není divu, že se vrchnost světská přidružila k těm, kdož nepřáli bujné zábavy tanečníkům nedělním. Města vydávala zápovědi neslušných kratochvílí v neděle a svátky a mezi ně na místě předním s důrazem kárala hudby a tance. R. 1555 na př. sešli se na Novém Městě Pražském rozvážní měšťané a poradili se, jak staviti bujné zábavy v neděli. Zakázali, aby „v neděli svatú žádný hospodář her o peníze nedopustil ani vožralství, zlolejství, povyků; lamfářství (toulky) po příkopích a k tomu zvyklých místech též aby háјeno bylo; tanců, hudeb, pískání, vejskání s bubny a kobzami ve dne a v noci v neděli svaté i jiných časů aby zanecháno bylo.“ Kdo neposlechne, aby ho čtvrtní hejtmané a podrychtáři brali do vězení; vůbec aby „neděle svatá byla zachována, jakž i předkové toho dne neobracovali než k slyšení slova Božího a křesťanské bohomyslnosti; proto všickni aby toulek zvlášť na ryňku zanechali, staří i mladí aby v šatstvu a v chodu poctivě se drželi, chodíce bez oplzlého odhalování a zbytečného šperkování, kteréž jest proti Pánu Bohu i poctivosti městské.“ [13])

V druhé polovici věku XVI. často čítáme potom podobná usnesení proti tancům. Již r. 1559 v Praze znova vydáno nařízení: „Žádný hospodář nemá žádných tanců v domích neb před domem v nedělský den dopouštěti pod pokutou 1 kopy české.“ [14]) Jak bylo dbáno těchto zákonů, svědčí r. 1584 policejní řád všech tří měst Pražských. Věnuje řádnému svěcení neděle zvláštní pozornost. Mimo jiné vyhlašuje s pohrůžkou, že v neděli „všelijaké hry a rozpustilosti, tance, bubnování, pískání a povyky netoliko po domích, ale také po ulicech, krchovích, příkopích se zapovídají.“ [15])

Přes to přese všecko neubývá žalob, že lid znesvěcuje neděle a svátky tancem. Žaloby a výčitky tyto již pak unavují čtoucího památky staročeské, nábožného i světského obsahu. Nelichotivě hovoří mravokárce na začátku věku XVII., že prý „nikdy rozpustilejších neřádů, povyků, her, tanců a jiných prostopášností se nevykonávalo jako v neděli.“ [16]) Skladatel Lamentací země moravské hořce namítá pánům, vrchnosti, že dopouštěli „při tancích hudby, tance, hry . . ., rufianství, vraždy etc„ a to nejvíce těch

dnův, v nichž se pocty Boží díti mohly a když se slovo Páně hlásalo a kázalo.“ [17])

Mimo neděle tančili staří se zálibou na některé svátky a slavnosti výroční. [18]) Především o masopustě nikdy neopomenuli oslaviti čas masopustní tancem. Podle výslovné narážky v kázání Tomáše Bavorovského pozorněji než slovo Boží s kazatelny poslouchali by lidé o masopustě v kostele, kdyby se něco o veselí, o tancích, o dobrém víně a o jiných kratochvílech světa tohoto rozprávělo. [19]) Pomineme suchopárných výčitek podobných (podali jsme jinde [20]) ukázky jejich). Všímáme si tuto jen, jak pan Petr Vok obyčejně o masopustě, řídě se patrně zvykem ustáleným, pořádati tance o masopustě, pozval se k některému sousedu do města Třeboně a poručil, „kteří měšťané s manželkami a dcerami mají k tomu přijíti. Tu dal z zámku jídla, víno nositi a byl s nimi vesel. Časem muzika musela při tom býti a tancovalo se, čemuž se pán svou rozkoší díval a kdo co na pánu požádal, všecko obdržel.“ [21])

Zapsány jsou dále z dob, o které jde v této druhé knize, zprávy, že lid oslavoval tancem letnice, slavnosti májové, a pak že zejména v předvečer sv. Jana Křtitele tančil kolem ohňů na návrších. Také v popisech staročeských slavností obžinkových máme doklady, že obyčejně zakončovali ženci a žnečky přání hojné úrody hospodáři a hospodyni skotačivým tancem za zpěvu písní obžinkových o práci polní a písní, projevujících radost, že obilí šťastně bylo sklizeno.

Neblaze prosluly u mravokárců tance o trzích, o poutích a na posvícení. Scházeli se tu známí, příbuzní a z přirozeného rozjaření při takovýchto schůzkách dávali se do tance. Tance tyto zavdávaly příčinu k výčitkám a podezření, že lid si nevšímá prvotního náboženského účelu při těchto slavnostech a shání se jen po zábavě, po tanci. Vykládá na př. Havel Žalanský [22]) „o schůzkách těch, které se při toulavých poutích, při posvěceních chrámů a jiných slavnostech lidských dějí, kdež nic jiného neviděti, než stkvostnost neskrocenou, v pití a žraní svobodu, v hrách, v tancích ... jarmark a všelikou rozpustilost.“ Staří nepřestávali na posvícení jednom. Kde jaká osada, kostelík — všude slavili posvícení a takořka potom druh druha nestačil navštěvovati o posvícenských schůzkách. Marně proti tomu horlila vrchnost světská i duchovní, jak jsem ukázal podrobně v Staročeských výročních obyčejích. I v jedné osadě nepřestávali na tancích o pravém posvícení. Přidávali si, aby se s dostatek natancovali, ještě posvícení mladé a znova rozproudil se taneční rej. Proti tancům na mladé

posvícení ostře brojili kněží na kazatelnách, varujíce vášnivé tanečníky před touto nemírností. Jako jinde, tak i tuto odstrašovali od tanců posvícenských rozprávkami, jaké tresty stihly za to tanečníky. Vypravuje na př. známý Štelcar Želetavský, jak byl potrestán krčmář, u něhož lidé slavili mladé posvícení a vedle jiného tancovali. Štelcar jmenuje zevrubně osoby, čas a místo, kde prý se to přihodilo: „Opět léta pominulého etc. 88 v neděli po sv. Diviši na gruntech urozené paní, paní Veroniky Malešické z Říčan ve vsi Smilovicích Mathouš Makal krčmář, pamatujíc mladé posvícení, ráno žral s hostmi pálené a po páleným pivo, do několika hodin na noc na pondělí tancujíc, bubnujíc a jiné nepravosti provozujíc. Když pak hosté od něho odešli, položil se na lavici v světnici u kamen a jakž spáti počal, uslyšel, že se dvéře u světnice otevřely, v tom ďábel v spůsob černého psa skočil na něj a lehl mu na prsy, že se pod ním hnouti nemohl a polámav na něm kosti, sešel s něho, od čehož ten krčmář scepeněti musel.“ [23])

Konečně budiž vzpomenuto, že pravidelně čítáme o tancích při slavení svatebního veselí. [24]) Tanec byl tu pokládán za nerozlučnou součást svatby. I sněmovní zápovědi tancův a řády, vydávané od měst proti tanečním zábavám, dovolují pravidelně s výslovnou zmínkou tance svatební, ovšem v mírnosti a nikoli s nevázaností, jak vypravují opět mravokárci, kdy svatebních tanců účastnili se pak i nehosté, nepozvanci. Lid těšil se na svatby, že si poskočí při tanci. Prozrazuje to charakteristickým, přihrublým rýmováním v divadelní nábožné hře staročeské o Samsonovi na začátku věku XVII. prostořeký Heluo:

„Já vím, že se dnes budu míti dobře,
a pozbude držka má všeho hoře.
Zdá se mi, že ji na tejden naperu,
takéť já se na tu svadbu přiberu.
Tuť jest hle jíti, kde jest co pojésti,
nebo líná ústa — holé neštěstí.
Dotruť já se tu vždy nějakého pána,
aniž bude má práce ovšem marná.
Šmakují mi husy, také slepice,
však toho při svatbách bývá nejvíce.
Dostanuť kalfasu vína i piva,
bude všeho s dostatkem i zouplna.
Hojsa, hojsa, — — — —
pojmu k tanci některou děvečku.“ [25])

Není potřeba široce dovozovati, že také o svatbách lid, okusiv zábavy taneční, zase hned se neutišil. O tom bychom se zvláště již obšírněji nezmiňovali, kdyby nebylo tak důtklivého svědectví, jako je patrně oprávněný stesk Mandalény z Hradce, že lidové tance svatební z míry dlouho trvají a svatebčané bez únavy by tančili bůhví jak dlouho. Postyskuje si s netajenou trpkostí panu Joachymovi z Hradce r. 1564, jak prý se ženil koželuh nějaký. Bral si ženu z Telče. Z Telče přibylo drahně svatebčanů. Přišli také z jiných osad a oslavovali svatbu tancem. Tancovali dlouho do noci „až do čtyř hodin, do pěti — vod pondělka to až do pátku trvalo ten tanec ve dne i v noci.“ V Telči jim tancovati nedopustili, nesměli se o tanec pokusiti. „Ale šak zdejší (v Hradci Jindřichově), tuším, kdy by směli, že by po hrobích svých pánů tancovali.“ [26]) Výmluvné toto svědectví o tancích svatebních v listě rozvážné šlechtičny, jak víme odjinud, nikterak nepředpojaté proti zábavám lidovým, světle ukazuje, že tance svatební u starých Čechů potrvaly po několik dní.

Kapitola devátá.

Způsob tančení.

Již u Lomnického, v traktátu o tanci, jakož i v uvedených výčitkách mravokárců staročeských mihne se v proudu řeči zpráva poučující, jak asi máme si představovati tance v českých zemích ve století XVI. a na začátku století XVII. Zdá se podle všeho, že neubylo při nich mnoho bujnosti, skotačivosti a nezpůsobů, proti nimž horlili mravokárci v dobách starších. Tato bujnost a nevázanost zejména u tanců lidových přece poněkud (jak se pravdě podobá) byla zmirňována při tancích městských a byla podřizována požadavkům slušných mravů při zábavách panských, ač na konec taneční zábavy tanečníci, rozjaření pitkou, — nechť stavu jakéhokoli — také ovšem nevyhověli skotačivým, vášnivým tancem mravokárcům přísným.

Charakteristiku, jak vrstevníci tančili, pokusil se podati Sim. Valecí. V rozhorlenosti proti tancům rozhovořil se, jaké tance vídá při zábavách souvěkých. Na začátku se durdí, durdí, vyčítá, ale pak vedle nábožného rozjímání neopomenul vylíčiti třeba s přídechem trpkosti způsoby tance souvěkého. Praví doslovně: [1]) „Vylívá se mysl člověka v tanci; nebo mnohý,

dokud sedí, mlčí, moudrý jest, ale jak se več dá, to hned, co jest vnitř, skutkem pronáší, nadto který jako nedvěd skáče a sebou hází, pachtuje bez potřeby. Všecko tehdáž v tanci se spatří, jestli mens generosa (mysl ušlechtilá) či není, jestli moudrý čili blázen.

Že jest tanec ďábelská hra, pravda jest; nebo co ďábel nemůže skrze jiné obmysly provésti, to skrze tance svede. Mnohá panna nezná druhého, on ji zase, osoba osobu, tu se seznámí v řeči, v posuncích. Že se proto i mordové dějí, když jedni nad druhé v tom se vypínají, když jedni druhým v tom ustoupiti nechtí, tu dosti zjevných příkladův mezi prostými i vysokými. Tomu dáš každý za pravé. Že jest tanec zlé užívání mysli, rozumu i oudův, jest věc zřejmá; nebo člověk tu vyražen bývá z dobré mysli i rozumu, mnohý křepčí, zapomíná na Boha, na sebe i na blížního, dělá se tím, čím není, vysoce o sobě smýšlí, má za to, že mu to sluší a že to jest věc znamenitá, ale kdyby sám na se pohleděl, zavřel by oči, zanechal by toho jelenům, laním, kterým to přirozeně sluší. Mnohý tu skáče a křepčí, ale v práci se sotva ohejbá. Mnohá se k tanci ufifluje, oblíže, přifermežuje, ale v práci čerstvá co kráva na ledě.

Zatím někteří i takto dělí tanec tělesný, kterýž jest hanebný hřích, nejvíc z nemístného opilství pocházející, totiž na dvé:

Jeden prostý že by měl býti, k pohlaví ženskému přináležející, jako když panny s pannami tancují, ženy s ženami toliko.

Mužský, kdež toliko muži a ten opět dvojí jest: městský s nějakou vážností a ten poněkud že by mohl trpín býti, nežli jiný hanebný sedlský, při kterémž se mnoho jiných spůsobů ukazuje, neb on nohy divně zdvihá, rukou šermujíc, křičí a výská etc.

Lidí urozených tanec jest také dílnější od obojího: oni mají v tom divný řád, kterýžto se také naposledy vobrací rovně jako mezi sedláky v neřád a v pouhý ďábelský smrad.

Naposledy tanec smíšený, obecný, v kterém ďábel v kole stojí a tu každého nastrojí, vokolo točí, k sobě bočí, na jiné sočí, až summou všechněm tanečníkům svým zacpává uši a zaslepuje oči, takže tancujíc, nevědí sami co dělají, lidé jsou-li čili zvířata, na to nic nepamatují."

Z jednotlivých zpráv a z obrázků vysvítá, že dlužno rozeznávati dvojí druh tančení.

Tanečník vedl si svou tanečnici buď po levé straně nebo po pravé, za ruku, nebo kolem krku a postupoval, poskakoval takto podle zvuků pištce a bubeníka, pozpěvuje si, mávaje druhou rukou nebo maje ruku opřenou

v bok. Poučuje o tom dobře obrázek tančícího šlechtice na dolejší části karty ve sbírce „Charta lusoria“, vydané v Norimberce r. 1588 od Jošta Ammana (viz obr. č. 60.). Komu by nebylo vhod cizí vyobrazení, prohlížej si laskavě českou původní dřevořezbu, připojenou na začátek knihy Lomnického o tanci, vydané r. 1597. Vyobrazen je tu biblický tanec kolem zlatého telete. Dřevorytec nerozmýšlel se dlouho, pokud se týče historické věrnosti při znázornění tance modlářského. Vyobrazil tančící párky v kroji souvěkém a patrně s tanečními pohyby a způsoby, jak je vídal u svých vrstevníků. Proto názorně poučuje třeba neúhledná dřevořezba tato o tanci českém ve století XVI. (Viz obr. čís. 61.)

Také tanečnice tančily s opřenou rukou v boky, jak svědčí obrázky z památek cizích i českých. O ženách staročeských vypravuje, pokud se týče tohoto způsobu tance, upravovatel hry divadelní, [2]) kdež namítá Werwasovi Lupus s vyčítavou zmínkou, jak světácky vychovává matka děvčata:

„Ba již mi mluv, co jen chceš sám,
kde ty myslíš, byl jsem já tam:
některé z nich ctné bývají,
když se s hrůzi vychovají,
a matky je tomu učí,
svým dobrým příkladem cvičí,
by trvaly v víře, v ctnosti,
v pokoře a v stydlivosti,
nábožně Bohu sloužili,
Adamů rozkaz plnili,
ale již toho měsíce
nenajdeš jedné z tisíce,
která by s svou dcerkou předla
a k chytrosti ji nevedla,
než když jest stará, až zbledne,
tuť vedle své dcerky sedne;
v čem se již sama nehodí,
s dcerkou svou vábiti chodí.
Naučí ji pěkně mluviti,
za víchem dedky loviti,
ráda by ji vystavila,
by nad ni žádná nebyla.

Bude ji tomu cvičiti,
kterak má v tanci kročiti:
‚Ujmi se, Jožko, pod boky,
— a ty jí hrej na tři skoky!‘“

Tančící párky postupovaly za sebou v určitém pořádku. Jeden tanečník byl zvolen a vyzván za tanečníka v prvním páru anebo sám se ujal tance a za ním se přidružovaly do řady párky ostatní, řídíce se postupem a obraty páru prvního. Kdo takto — jak říkávali podle Veleslavína [3]) — „napřed tancoval“, „tanec vedl“, „taneční kůr vedl“, byl nazýván „předtanečník, vůdce tance“, také prý (poněvadž napřed skáče, křepčí) — „skočec“, jak Veleslavín ve svých slovnících zaznamenává, podle Lomnického (viz str. 134.) „předák“.

Doklady toho jsou roztroušeny po památkách staročeských, na př. u Žalanského vybízí ďábel pobožného muže Eliáše Hirsche, jenž krotil pannu, posedlou ďábelstvím: „Nuže, Eliáši, zaveďme sobě tanec, a ty veď napřed neb zadu.“ [4])

Jinou zprávu poznamenal Kapihorský. [5]) Vybíráme ji ze všech jiných proto, že zároveň poučuje, jak zimní král Bedřich Falcký veda bezstarostně tanec, nepochodil při zábavě taneční u českých šlechtičen. Píše o tom Kapihorský: „Když paní Češky k manželce jeho přicházely a ji navštěvovaly, s nimi vesel byl, na paláce novým, od císaře Rudolfa vystaveným, tance vedl a jiné kratochvíle provozoval. Ano i času jednoho, když u Bouchvala Berky na dobré vůli byl, a mezi jiným s fraucimorem českým tancoval, velice sobě stěžoval, že neví, jak jest toho zasloužil, že mu se fraucimor líbati a objímati nedá.“

Bylo to jakési vyznamenání pro toho, kdo tanec „vedl“, kdo byl „předákem“. Nezřídka žárlili jeho druhové na něho, záviděli mu toho, nechtíce dáti se zahanbiti před tanečnicemi. Nebyli spokojeni, když měli tancovati za soudruhem soupeřem. Některý mládec raději upustil od tance, než by se pokořil, jako se přihodilo r. 1570 na svatbě Michala uzdaře v Praze. Vypravuje o tom svědkyně. Bavili se po hodokvasu v noci tancem: „Já seděla na židli. Přišel, vzal mne k tanci Valenta, tancoval napřed. Když bylo v tanci, řekl Václav: ‚Bodejž tě hrom zabil, abych za tebou tancoval‘, a hned toho tance nechal.“ [6])

Nezřídka vznikaly odtud svády a rvačky, při čemž opakovaly se tytéž výjevy, které o našich venkovských muzikách nejsou zjevy nevídanými, totiž

hádky o to, komu budou hudci hráti. Vykládá na př. na začátku věku XVII. (r. 1616) Jiřík Vačkovic ze vsi Kozel o takovéto svádě při tanci: [7]) „Když sme tancovali u Hrbka Matouše, byli sme veseli. Tancoval sem n a p ř e d a panna měla věnec. Já ji na něj vyžádal. Dal sem hudcům českej groš. Hráli mi napřed. Rejtar Václav z Bělošic přišel tam a já u hudců stál. Chtěli mně hráti, a Václav přeplácel hudcům. Tak oni nechtěli od něho peněz vzíti, že ode dvou platu bráti nemohou.“ Vypravuje dále, jak „cháska se brala k tanci na ves k rathouzu“ a jakou výtržnost tropiť Jan Hrobčický. „Rychtář Václav byl taky tam, zlý vůle vyhledával, a já sem mu ještě vůli snášel. Když sem tancoval, on taky tancoval. Řekl, abych tomu flútkovi nepřekážel, jak jsem včera překážel, a dal mi šňupku. Potom já tance nechal a stál sem u rathouzu, díval sem se. Jan Hrobčický tancoval k tanci s k o n ě m mezi chasou a zlou vůli vyhledávali. Hudci potom stáli, chtěli utéci. Jan Hrobčický ten pak jel na koni za nima, vytrhl rejtharku, chtěl střeliti.“ Mravokárci měli odtud hned příležitost k výčitkám proti tančení.

Tančící šlechtic. 60

Dolní část karty (5.) v Jodoci Amani Charta Lusoria, vyd. v Norimberce, r. 1588.

61 Tanec kolem zlatého teiete.

Český dřevoryt v knize Lomnického o tanci. vyd r. 1597. (Srv. str. 110.)

Obrázek svády při taneční zábavě selské o posvícení vylíčen je v staročeské hře divadelní „Selský masopust.“ Sousedi a jonáci popíjejí v hospodě. Valenta by si rád zatancoval, a tak posvícení zasvětil. Nikomu se nechce. Jde tu o předtanečníka. Valenta se ptá:

„Což pak žádný nezavede?
Vyvstaň ty sám, starý děde.

Antoš sám pobízí Valentu, aby jen se dal do skoku napřed a za ním aby tancovali Bičon a Brož:

„Nu, ty sám, Valento, vyskoč,
a ty, Broži, za ním poskoč.
Bičoni, též mezi ně vskoč,
s pěknou děvkou se čerstvě toč."

Valenta vede několik tanců napřed, pobízeje hudce:

„Jáť již počnu tancovati,
zadělejž, máš-li dělati."

Tancuje a zpívá podle uvedeného obyčeje:

„Poskoč, děvečko má milá,
však's mi prvé volná byla.
Již tě vobejmu, hubičko.
Ej, což máš červené líčko.
Podej mi též ruky bílé,
poskočíme spolu mile."

Náhle se vytrhne z milostné písně: „E, Kerharte, nepředcházej." Slova svá asi provází příslušným posunkem, strkaje dozadu Kerharta, jenž ho chtěl předběhnouti a porušiti pořádek. Ten se rozkřikne: „Válo, noh mi nepodrážej." Valenta znova reptá: „Proč mi pak v předek vskakuješ." Kerhart v odvetu se osopí: „A což ty mi rozkazuješ?"

Skladatel poznamenává: „Tu se perou", [8]) věda patrně ze zkušenosti, že podobně býval tanec zakončen, když se tančící párky nepohodly o postup při své zábavě. — —

2. Vedle tančení po páru nevymizelo tančení kolem. Srv. str. 4.—7. Při něm chopili se tanečníci a tanečnice střídavě za ruce a poskakovali, tančili, do kola se točíce a snad při tom prozpěvujíce písně příslušné. Jak vypadal tento tanec, znázorňuje vyobrazení židovského tance kolem zlatého telete v biblích staročeských. Obraz čís. 62. představuje, jak tancují do kola židé v oděvu fantastickém, v jakém obyčejně byly znázorňovány osoby biblické. Mohlo by se tedy namítati, že tu není vyobrazen tanec souvěký.

Přes to jsou tu poučně naznačeny poskoky rozjařených tanečníků, kteříž jsou v jiné bibli z r. 1549 (viz čís. 63.) oděni obvyklým rouchem souvěkým. Všimneme-li si podrobněji kola tančícího, přesvědčíme se, jak neobyčejně

Tanec kolem zlatého telete. 62
Dřevořezba v bibli vyd. v Praze r. 1570.

pečlivě jsou pohyby tanečníkův a tanečnic při postavičkách tak drobných znázorněny. Spatřujeme tu před sebou zajímavý obrázek společenské zábavy staročeské.

Všímáme si dále, jak začínal tanec, jaké zdvořilůstky byly při tom. Staročeská hra divadelní „Žebrákův s kupcem hádání“ podle skutečnosti patrně líčí, že tanec byl především provázen zpěvem. Vedou žebrákovi Dyjudejovi pannu k tanci. Pařichost ji předvádí se slovy: [9])

„Již čas počít, pane mladý,
hrají nohy hodům rády.
Panny z kvítí věnce vijí,
mladí skáčí, staří pijí.
Na tě teď tance přichodí,
tať se tobě panna hodí.“

Ščidlo jda v tanec, takto si zanotí:

„Hudečku, hrej, má milá, hej,
a ty, šenkýři, piva dej.“

Pěkný obrázek, jak tanec začínal, zachován v divadle „Selský masopust“. Vesnický Jonák Valenta přitočí se zdvořile k děvčeti Johance: [10]).

„Prosím, by též učinila,
taneček se mnou poskočila.“

Johanka ochotně svoluje k tanci, jen když bude hudba:

„I od toho nechci býti,
ba chci s tebou poskočiti.
Máš-li dudku neb pišťáka?
Jestli muzika nějaká?“

Valenta odvětí, že hudba hned zavzní, a pobízí zároveň druhy, aby nelenovali a dali se do tance. Sám tancuje napřed.

„He — mámť, má milá Johanko!
Vskoč mezi mouchy, voháňko!
Nu strojte se, bratří, k tanci,
nechť na nás jiní popatří.
Nestůjte jako kalousi. —
Broži, utři sobě fousy. —
Johanko, skoč, prosím tebe.“

Děvče s blaženým úsměvem chystá se do tance:

„Všecko já ráda pro tebe!“

Společnost pak vesele tancuje.

Tanečnice nesměla odmítnouti tanečníka. Popudila by na sebe tanečníky a mimo to stihl vybíravou tanečnici, která při zábavě dávala ko-

Tanec kolem zlatého telete. 63
Dřevořezba v bibli Melantrichově, vyd. v Praze r. 1549.

šíčkem tanečníkům, trest pekelný, hrozná muka. Aspoň o tom rýmuje skladatel výstražné historie o mukách pekelných, kde panna hrozně hořekuje v pekle: [11])

„Bázně Boží jsem neměla,
nové kroje vymýšlela
u jinými zhrdejeci,
se za nejkrašší majeci.
Nosila jsem duplované,
hrubé okruží zbírané.
Kdož neměl roucha drahého,
nepohledla jsem na něho.
Zlaté pasy, též pentlíky,
kuní kožichy, mentlíky,
na rukách drahé prstenky
s velmi pěknými kamenky
bez potřeby jsem jednala,
tím svůj stav ohyžďovala . . .

Tak, hleďte, jsem se dvořila,
když jsem v svých botkách chodila,
kteréž byly šňorované
a po dvorsku udělané . . .
Tvář svou líčidlem líčila,
bych se mládencům líbila,
také abych jim voněla,
muškum při sobě sem měla.
Čímž jsem mládence přemnohé,
bohaté, také ubohé
k sobě chytře přiloudila
a milostí je ranila,
kteréž sem divně škrabala,
sladkou řečí odbývala.
A když mi co darovali,
za blázny u mne zůstali.
Také sem ten zvyk mívala,
ne s každým jsem tancovala,
ale k sobě podobnými,
mladými a bohatými.
Hloupými jsem pak zhrdala,
od nich se odvracovala,
řkouc: ‚Nemohu již skákati,
můžeš s jinou ohledati.'
Tak sem chudé tovaryše
zlehčovala, sloužíc pýše,
divných jmén jim nadávaje . . ."

Ku podivným zvyklostem tanečním za dob starších čítáme a tuto zaznamenáváme, jak Čechové tancovali na své cestě v záležitostech diplomatických po západní Evropě v Badenu se šlechtičnami tamějšími. Zmínky zasluhuje poznámka v Denníku téhož poselstva, jak při marnosti věcí světských, při tančení dbali zároveň věcí duchovních, zbožnosti. Mile dojímá čtenáře prostoduchost vypravování, že při tanci náhle zazněl hlas zvonu vybízející k večerní modlitbě. Tanečníci, každý se svou tanečnicí, spolu klekli, sepjali ruce, pomodlili se nábožně, pokud se hlas zvonu rozléhal po tišině večerní. Doznělo klekání. Tanečníci a tanečnice vstali a chutě dali se znova

Tanec šašků. 64
Drobnomalba v rukop. z XIII. věku v univ. bibl. v Oxfordě.

do světské radovánky, do tance, jak o tom psáno v Denníku: „. . . a tancovali i s kněžnú markrabie dcerú etc.; a v tanci klekli, když na páteře zvonili, každý s svú klekl.“ [12])

* * *

Vedle uvedených tanců kolových a po páru bývaly pořádány také tance umělé, při nichž tanečníci osvědčovali hbitost, budili mrštnými obraty a posunky podivení. Bývaly to někdy také tance žertovné, jimiž žáci na divadle obveselovali diváky. Skladatel schválně připlétal do hry divadelní výjevy, kde se rozproudil na jevišti tanec žertovný. Příklad podává komedie biblická Ruth z r. 1604. Skladatel její Jiří Tesák Mošovský připletl do děje nábožného, jak přijde čert „kornifl“ a vybízí babu Kantharu: [13])

„A chceš-li, teď třebas poďme
spolu k tanci a poskočme.“

Babička se rozjaří a svoluje mileráda:

„Dobře, můj milý kmocháčku,
má hubičko, můj macháčku,
poďmež ale k tanci spolu,
však jest všechno všudy dolů.
Poskočíme sobě rovně,
obejmiš mne i já tebe.“

Korniři dává se do tance, vyčítaje mravokárcům, že haní tanec, protože ho neumějí; kdyby uměli tancovati, nehrozili by proti němu:

65 Tanečníci.
V rukopisu knížete Waldburg-Wolfegga „Mittelalterliches Hausbuch."

„Ho, ho, ho, toť já učiním,
za nic se nikdež nestydím.
Kvasničko, též i ty Špetle,
pískejtež nám pěkně medle,
ať se nám žádný nesměje,
když uhlédá, co se děje
v našem tanci, přemilostném tanci.
Hleďtež sobě na to hánci,
jenž tance rádi haníte,
snad tancovat neumíte;
naučtež se teď hle od nás,
myť máme s babkou dnes svůj kvas."

Jaký to byl tanec, líčí spisovatel tímto doslovným návodem: „Dvý čerťat, Kvasnička a Špetle, pískají a starý čert počna tancovat s babkou, upadne. Čerťata ho zdvihají a znovu jim pískají; čert pak s babkou skáče."

Páni bavili se tancem šašků, kejklířů, kteří nezřídka v oděvu pitvorném provozovali dovedné i směšné posunky. Tanec tohoto druhu dobře je znázorněn na drobnomalbě v universitní bibliothece v Oxfordě (viz obr. č. 64.), kdež poskakuje pět šašků v kuklicích bláznovských, pevně se drží za ruce a s rozmanitými pohyby hopkují dovádivě patrně podle zvuků hudby.

Dovední tanečníci toulali se od osady k osadě a vyhlašovali pak lákavými obrázky, které vystrčili ze svého stánku, jak umějí obratně tancovati. Nasvědčuje tomu obrázek ve známém rukopise knížete Waldburg-Wolfegga „Mittelalterliches Hausbuch", kdež je znázorněn život kočovních umělců. Z téhož rukopisu vybíráme kresbu, aby si čtoucí představil, jak potulní umělci při zvuku pištce a bubeníka zároveň podivně kroutí tělem, šermují rukou proti sobě, vymršťují nohy s neobyčejnou pružností (viz obr. č. 65.).

Pitvorné obraty a poskoky podobných tanečníkův umělých se zálibou znázorňoval na svých rytinách Israel von Meckenen. Zejména na dvou pokusil se vyobraziti, jak mládenci se snaží získati si tancem náklonnost sličné panny. Při těchto kresbách ovšem přeháněl. Přes to však jsou jeho obrázky (viz čís. 66. a čís. 67.) poučné, představujíce, jak uměli tanečníci

způsobně rukama, nohama, celým tělem kroutiti, jak se otáčeli, nadnášeli, aby si získali umělými pohyby tanečními přízně u panny vyvolené.

Tanec o prsten. 66
Rytina Israela von Meckenen († 1503).

Obrázky, které tu podáváme, jsou ovšem původu nečeského, Snadno se však dovtípíme, že umělci kočovní, kteří bavili mrštnými tanci diváky v sousedních zemích, mohli také do zemí českých na své pouti zacházeti a zde rovněž jako v cizině mohli si hledati výdělku dovednými obraty při tanci pro podívanou. Ukázal jsem v článku o kejklířích u starých Čechů, [14]) že se po krajích českých často potulovali kočovní umělci a obveselovali pány i lid. Nechybíme tedy asi pravdy, domyslíme-li si, že vedle jiného provozovali při svých výkonech také podivné, strojené obraty taneční, jež jsou znázorněny na připojených obrázcích, třeba poněkud strojeně.

Kapitola desátá.

Lidové tance.

Jdeme se nyní dívat na tance lidové. Bylo již několikráte vyloženo v předchozím líčení tance lidového (str. 121. a str. 174.), že mravokárci se dívali na tanec selský, vesnický poněkud pánovitě, tropíce si žertíky

67 Tanečníci.
Rytina Israela von Meckenem († 1503).

z nejapných skoků a kroků, jimiž rozjaření venkované projevovali svou radost při tanci. Určitější zprávy čerpáme ze skladby Lomnického o tanci (viz str. 110. atd.). Podle Lomnického byl to tanec skutečně vášnivý, při němž tanečníci a tanečnice buď se drželi za ruce, tvoříce kolo, nebo tančili „pár a pár“. Tanečník při tom vysoko poskakoval a zase skláněl se, tanečnicí točil, zmítal, zatloukl nohou o nohu, zašoupal škorněmi, zadupal, zatřepal rukama, zavýskal rozjařeně. V ten rozum líčí tanec lidový, „sedlský“ také jiní mravokárci staročeští.

Z rázovitých lidových tanců českých, jejichž název je doložen v památkách staročeských z doby, o kterou tu jde, jmenujeme především tanec, zapsaný od Mikoláše Dačického z Heslova pod názvem „k o t e k“. Rýmuje v žertovné skladbě o Masopustovi (viz str. 57.):

„Hle, dívá se i Dorotka
a ráda t a n c u j e k o t k a.“

Dačický tedy výslovně jmenuje tu tanec „kotek“. Doklad Dačického o tomto tanci doposud byl nepovšimnut. Jungmann a z jeho Slovníku jiní uvozují záznam Rosův. „Kotek, jistý tanec. Kotka by nevytancoval.“ Srozumitelným svědectvím Dačického dokázáno je nezvratně stáří tohoto tance pro sto-

letí XVII. a (právem můžeme připojiti) také století XVI., neboť nemohl teprve za věku Dačického tanec tento vzniknouti a rázem tak se rozšířiti mezi lidem českým, že jej jmenuje Dačický v Prostopravdě jako obvyklý, oblíbený tanec u dívky vrstevnice v Kutné Hoře. Neudává ovšem určitější zprávy o způsobu tohoto tance. Můžeme si však dohadem sestrojiti obrázek, jak byl „kotek“ tančen u starých Čechů.

Tanec „kot, kotek“ udržoval se do nedávna a místy posud mezi lidem českým v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Proč se udržel až posavad, do dob nedávných, snadno vysvětlíme. Byl to tanec svatební, tanec, jenž pevně srostl se všemi jinými obřady a zábavami tanečními a jenž podle oblíbených tradic o svatbách znova a znova byl opakován. Tím jaksi nabyl rázu obřadného a byl počítán pravidelně mezi svatební, nezbytné zvyklosti. Mohl se pak tímto způsobem udržovati z pokolení na pokolení, jsa chráněn nedotknutelnými tradicemi o jeho důležitosti při zvykosloví svatebním. Proto si všímáme tuto, jak lid tančí o svatbách kotka, a odtud pravděpodobně usuzujeme, jak býval tančen tanec stejnojmenný, zapsaný v rýmované skladbě Prostopravdě od Dačického.

V Čechách tančily ženy kotka, přivádějíce očepenou nevěstu ženichovi. Svatebnice vezmou se za ruce (muži málokdy se účastnili tance), utvoří řetěz. Postupujíce sunem a poskokem proplétaly se mezi nábytkem do všech východů obyčejných i nahodilých (do oken), hopkovaly přes dvůr, kolem špejchárku aneb osamocené stodoly, ano i na náves se dostaly, při čemž zpívaly (nápěv i popis podává V. Paulus v Českém Lidu roč. III. str. 489.):

„Sedí kotek na hambalce,
šije botky Majdalence.
Hej kotka do kotka,
skákejte, děvčátka,
přes malou stružku,
která ji přeskočí,
dostane hrušku.“

Na Moravě tančily rovněž ženy kota k půlnoci (někde hned s večera). Vzavše nevěstu mezi sebe, zaplatily si kota a držíce se za šátky, jež měly v rukou, poskakovaly nejprve samy, všelijak se proplétajíce. Potom si vybraly některého mužského, dobrého tanečníka, za vůdce a pohybovaly se dlouhou řadou, kam je vůdce vedl. Poslední v řadě měla sukovatý šátek, jímž tloukla, koho dopadla. Aby více žertu bylo, vůdce vyvedl je

68 Selský tanec německý.
Rytina A. Dürera z roku 1514.

i na lavice a na stoly, odkudž seskakovalý, potom z hospody ven po dědině a po domech, kde ještě svítili; tam po lavicích a po stolech, a kde bylo okno nízké. skákaly jím z jizby ven Když se do vůle naběhaly a nadováděly, vrátily se do hospody. Tu chvilku ještě ženské samy kota dále tančily, všelijak se v kruhu přesmykujíce a převlékajíce. Na konec pojaly tanečníky a končily valčíkem nebo holáněm. Tak líčí tanec Fr. Bartoš. Nápěv viz u Sušila 620. [1])

Také ve Slezsku „honili kota" o svatbě podle svědectví V. Praska. Družba vyváděl žertem tanečníky při tom třeba oknem ze světnice. Při tom se zpívalo:

„Naša kočenka brňava, brňava,
chytila vrabca, strnadla.
A naš kocurek brňavši, brňavši,
chytil ůn vrabca, dvě myši." [2])

Tanci „kotkovi" podobají se ještě jiné tance české, na př. v Čechách „kominík" [3]) a na Moravě „ovčák". [4])

Jiný název lidového tance staročeského zachován je v městském řádě města Krnova ve Slezsku z r. 1551. [5]) Zapovídají se tu noční tance, zvláště *točivé* a *honivé.* O svatbách smí jen 12 a 12 párů tančit najednou. Kdo by o svatbách při tanci se točil, zohýbal, skákal, propadne, nechť žena, nechť muž 12 gr., anebo na tři dni do klády přijde. Mladík tančící, který by se svlekl, propadne kabát a bude dán do vězení.

Krnovský řád městský o tančení shoduje se s řády městskými cizími, pokud se týče zápovědí, aby tanečníci nesvlékali kabátů, aby se netočili, neobraceli, neskákali bujně a pod. Zajímavější jsou oba výslovné názvy tanců tenkráte patrně oblíbených. V. Prasek usuzuje, že tancem točivým

míněn je tanec nynější „o v a d“, kde tanečnice na jednom místě se točí, při čemž sukně jí jsou jako křídly. Proti tancům točivým brojí skoro všecky souvěké městské řády v sousedstvu, na př. v Magdeburku r. 1544, v Ambergu r. 1554, v Sasku r. 1555 atd., jak Böhme obšírně dovozuje hojnými doklady z městských řádů německých. [6])

Že byl tanec „t o č i v ý“ tenkráte oblíben, svědčí vedle dokladu z Krnova také doklad z Vratislavi, kdež r. 1583 městská rada stanoví přísné řady,

69 Tančící sedlák.
Dolní část karty v Jodoci Ammani Charta Lusoria, vyd. v Norimberce, 1588.

Tanec šaška se ženou. 70
Z karty ve sbírce Germ. Musea v Norimberce.

jak mají býti pořádány tance svatební. Nemělo se tancovati déle než dvě hodiny po zvonění. Tanec mají říditi dva družbové. Má se tancovati vážně. Točení je přísně zakazováno a vyhrožováno pokutou. [7])

Vedle obou slezských svědectví všímáme si také obdobného svědectví ze sousední země, svědectví zachovaného v zemském zřízení Horno-lužickém ze dne 20. listopadu r. 1551, kteréž dovoluje svatební i jiné tance počestné jen do devíti hodin večer a při tom zapovídá ohavné točení, obracení a jiné nešvary. Zapovídá také tance na přástkách a jiné tance nedovolené, neslušné. [8])

Snadno již odtud vyrozumíme, když tak přísně zapovídán je tanec točivý v sousedstvu Čech, v řádech měst a osad německých, když není

71 Tanec lidový v krčmě.
Zbytek Holbeinovy freskové malby v Basileji (podle Liebenaua).

dovolen také v Lužici a je zakazován ve Slezsku, že asi též v Čechách a na Moravě nebyl zjevem načisto neznámým. Při všeobecné jeho oblibě podobá se pravdě, že lid český po venkově i v městech se bavíval tímto tancem točivým, tak nenáviděným od rozšafných zákonodárců.

Krnovský řád městský jmenuje také tanec „honivý“. V. Prasek přirovnává tento tanec svatebnímu tanci již vylíčenému „kotovi“; ten prý je nejspíše míněn názvem „honivý“. Tance podobné byly ovšem známy v XVI. století i ve stoletích dalších o svatbách také v Německu. Svatebčané i kuchaři a kuchařky, čeleď seřadili se v řetěz a majíce v čele hudce, pobíhali po domě všude i po vsi a škádlili se čtveračivými posunky a rozmanitými žerty. [9]) K Praskovu dohadu přidáváme doklad, že tanec „honivý“ byl v téže asi doby, kdy proti němu horlí Krnovský řád městský, také v Polsku a sice pod názvem „goniony“. Zná tento tanec Mikoláš Rej z Naglovic v knize Żywot, vyd. 1606, l. 94. [10])

Z dokladu Krnovského vysvítá, že lid ve Slezsku tančil tanec podobný polskému tanci „honěnému“.

Rej z Naglovic jmenuje také tanec „*cenar*“. Název tento v různých podobách často je doložen ve zmínkách o tanci ve století XV.—XVII. (zäuner, zeuner, czeuner). Obyčejně vykládán je za tanec, při němž se tanečníci sestoupili v kolo, utvořivše rukama plot, hradbu. Jeden tanečník tančil v témž kole, které se točilo, a nesměl býti puštěn ven z kola. Byla to tedy vlastně hra, kteráž má posud obdobu v rozličných posavadních

hrách a zábavách dětských i společenských. Byl-li tento tanec, známý u Poláků podle Rejova dokladu pod názvem „cenar“, znám také u lidu českého v Čechách a na Moravě, nemohu zjistiti určitým dokladem, ač bychom mezi hrami dětí českých zahlédli obdoby tohoto tance. Zajištěno je však dokladem v slezské kronice, že ve Slezsku býval tento tanec „czewner“ se zálibou tančen. [11]) Proto jsme si ho tuto obšírněji povšimnuli.

O tom, jak se tančil lidový tanec *„hrách a kroupy“*, podán byl zevrubný popis Lomnického (na str. 121.) i s popěvkem, který při něm byl zpíván.

Z narážek Lomnického (viz str. 114. a 121.), jak tanečník tanečnicí zmítá, vrtí, mohli bychom snad vyvozovati příbuznost českého tance *„vrtáka“* a moravského tance *„vrtěné“* se způsobem tančení, proti němuž Lomnický tak důrazně horlí. Shoda jména mohla by tu však lákati k vývodům nesprávným. Proto raději vedle uvedeného dohadu připouštíme, že shoda tato mohla spíše vzniknouti nahodile, když Lomnický popisoval, jak tanečník uchopiv se za ruku, zmítal tanečnicí, která se do kola hbitě točila pohybem vrtivým pod vyzdviženou rukou tanečníkovou.

Jiných rázovitých názvů českého tance lidového v dobách, o které jde v této knize, posud jsem se nedočetl. Lomnický i ostatní mravokárci líčí dosti podrobně tanec lidu českého, ale zvláštních jmen při tom nepoznamenali. Není pochyby, že lid český jako lid německý v dobách souvěkých pojmenoval a rozeznával rozmanité druhy tance. Vypravuje o tom Jer. Drexelius, jak hudec se ptá tanečníků, jaký tanec má hráti. „Jako sedlští pískači obyčej mají ptáti se: ‚Co za tanec míti žádáte? Co mám nyní pánu zahrati?‘“ [12]) Mimo uvedené, bezděčně zachované názvy nezachovala se jiná jména tanců lidu českého.

Jak vypadal tanec selský, venkovský, poučují obrázky, které do textu zařaďujeme. Na přirovnanou nejdříve poukazujeme, jak znázorňovali tance lidové jinde. Umělec snažil se při kresbě vylíčiti neohrabané, nejapné poskoky, jak sebou tanečník zmítal, máchaje rukou a pokřikuje, a tanečnice ho při tom s pohyby rovněž nemotornými následovala. Dobře o tom poučuje známá rytina Albrechta Dürera z r. 1514 (viz obr. čís. 68.), kterou neváháme tuto připojiti jakožto charakteristické vyobrazení tance lidového vůbec na začátku věku XVI.

Zasluhuje povšimnutí také znázornění tance selského od Jošta Ammana z r. 1588 na kartě hrací (viz obr. čís. 69.). Poskakuje tu sedlák s tanečnicí, oddávaje se s nemenší vášnivostí požitku zábavy taneční, jako na rytině

Dürerově. Mává si také k tanci rukou, pozpěvuje, jak bylo zvykem při tančení.

Tanec lidový obyčejně v XVI. věku býval vyobrazen na listě karetním, nejen na kartách, umělecky provedených (jako ve sbírce Jošta Ammana), nýbrž i na kartách obyčejných, ozdobených dřevorytinami prostými. Příklad podává karta ve sbírce Germanského Musea v Norimberce, kdež si vede při tanci šašek ženu, prostě oděnou (viz obr. čís. 70.). Také tento obrázek názorně poučuje, jak si můžeme představiti páry při tanečním reji lidu prostého.

Vedle všech jiných vyobrazení lidového tance západoevropského všímáme si ještě památné freskové malby v Basileji, kdež je znázorněn rovněž tanec lidu prostého obvyklým způsobem. (Viz obr. čís. 71.) Umělec znamenitě tu zachytil malbou strnulý výraz na tváři sebevědomého poskakujícího tanečníka, jenž si pánovitě opřel ruku v bok, i blažený úsměv tanečnice, postupující za ním s chvatem, až vrkoče poletují k pištcovi, jenž horlivě hraje zároveň s druhem, div tváře jim nepuknou, jak je nadouvají.

72 Hra a tanec v krčmě staročeské.
Dřevořezba z traktátu „Páu rady", vyd. v Praze r. 1515.

Všecky tyto obrázky lidového tance v západní Evropě podávají jasný názor, jak chutě lid se dával do tance a jakými posunky provázel projevy radosti a rozjaření při taneční zábavě. Není pochyby, že také lid v zemích českých tančil podobným způsobem, i když při tom nevylučujeme, že měl při tanci svém zjevy rázovité, tance zvláštní, jako již byly uvedeny tanec „kotek", „hrách

a kroupy" a pod. Nasvědčují tomu také obrázky, které vybíráme z památek staročeských. Na dřevořezbě v traktátu „Pán rady", vydaném v Praze roku 1515 (viz obr. čís. 72.) znázorněny jsou výjevy v krčmě staročeské. Obrázek není docela původní. Základní jeho myšlénka vzata je z rytiny Grüningerovy ve vydání Marsilia Ficina ve Štrassburku r. 1505

Selský tanec při slavnostní střelbě ve Cvikově r. 1573. 73
Z pamětní rytiny souvěké od neznámého umělce.

Spatřujeme tu podvodné hráče karetní, lstivě na sebe šilhající. Ve výklenku u okna svadili se rovněž hráči, sápají se právě na sebe. Ze dveří odchází hráč, jenž všecko prohrál, propustili ho jen v košili z krčmy. Vše to spatřujeme na rytině Grüningerově. Na našem dřevorytu přidán je pištec, jenž si vystoupil na stoličku a hraje tanečnímu párku na pravé straně. Pištec a tanečníci na rytině cizí nejsou vy obrazeni. Tanečník si dodává opět pravou rukou veselosti a levicí vede tanečnici.

Taneční rej selský v XVI. věku představíme si živě se všemi podrobnostmi, s rozličnými obraty a posunky, zadíváme-li se pozorně na vyobrazení čís. 73. Ve Cvikově uspořádána byla r. 1573 slavnostní střelba a při tom provozovány byly všelijaké hry a zábavy lidové. V ohradě na pravo rozhostili se venkované a tancovali podle zvuků pištce a bubeníka. Neznámý mistr upravil vyobrazení celé této slavnosti i s tancem selským, jehož obrázek tu podáváme.

* * *

Mezi oblíbené lidové tance staročeské dlužno čítati také v tomto období *tance svatojanské*, kolem ohňů u předvečer sv. Jana Křtitele (srv. str. 11.). Při nich vábili k veselému reji hudci, a mládež, utvořivši kolo, tančila chutě za zpěvu obřadných písní. Tancovali na venkově i v městech, jak svědčí poznámka v registrech purkmistrovských Jindřichova Hradce z r. 1487, kdež je zapsána položka: „Dal sem za pintu piva 16 den. pánu JMsti, jako okolo ohně tancovali.“ [13])

Marně horlili proti tancům svatojanským staročeští mravokárci; na př. Havel Žalanský vyčítá pověrčivé a rozpustilé slavení památky sv. Jana Křtitele: [14]) „Nedobře i ti den ten pamatují, kteří bláznivé ohně pálí a ... přes ty ohně skáčí, jako někdy Římané in Paliliis tance noční provádí, pasy a věnci frejířskými a pověrečnými se šlechtí ...“ Jak byla záliba v tancích svatojanských zakotvena i v letech pozdějších, bude ještě v dalším doloženo některými příklady a potvrzuje to, že posavad z lidového podání nevymizely.

74 Tance kolem ohně.
Z knihy Olaa Magna, vyd. r. 1550 v Římě.

Zprávy písemné o tanci kolem ohně doplňuje obrázek ze spisu Olaa Magna o severanech, vydaného v Římě r. 1550 (viz obr. čís. 74.). Kruh tanečníků prohání se kvapně

okolo šlehajících plamenů. Nemám původního obrazu, jak vypadaly staročeské tance kolem ohňů svatojanských. Přidávám proto vyobrazení původu cizího, ale dobře znázorňující, jaké bývaly podobné tance v době letního slunovratu.

O zálibě lidu staročeského v tanci podány byly již četné doklady. Vzpomínáme tu na závěrek, jak v divadelní hře žnečka, zmalátnělá krušnou prací za vedra na poli, zažehnává dílo, ale přes to nohy hrají k tanci, přese všecku únavu neváhá se přiznati:

„Bodej je čerti pobrali,
kdo jsou dílo zamyslili!
Já bych o to dílo nikda
dokud živa nestála;
raději bych za tu chvíli
potancovala s milými.
A ač dosti jsem zemdlená,
psím tím dílem unavená,
však bych proto s milým předce
šla třebas hnedky do tance.“ [15])

Kapitola jedenáctá.

Tance modní, vlaské, ballety.

XVI. a XVII. věku zdomácněly také v zemích českých všeobecně tenkráte oblíbené tance modní, zejména tance vlaské. Čilejší styky s cizinou je k nám zanášely, a cizinci příchozí do Prahy, do Čech ať již v zájmu jakémkoli je u nás šířili. Tancům modním učili se též studenti, šlechtici, kteří byli dáváni do ciziny na výchovu, a pak vrátivše se, rovněž seznamovali s cizími tanci. Přiznává se V. Slavata r. 1593: „Ráno o 10. hodině vstávám, tu přistrojím se, Pánu Bohu pomodle, něco sobě čtu, o 11 hodinách jeden doktor ke mně přichází a mně práva „Institutiones iuris“ čte, až do 12, tu sobě lekcí opětuji a něco sice čtu, až do 13, potom jdu na fechtschul, odtud do spring- a na tanzschul, a v tom se až do 15 execiruju, o 16 oběduji, po stole na loutnu se hráti učím a potom až

do 20 hodin něco sobě čtu aneb píši. O 20 zase na školy jdu a tu až do 22 zůstávám. Potom večeřím, po večeři na loutnu hraji, aneb sice na procházku s tovaryšstvem někde za bránu jdu.“ [1]) Tak studoval v Italii.

Jaké tance byly v XVI. století v modě ve Slezsku, líčí podle staré, původní zprávy J. G. Bergmann. [2]) Pramen je psán německy. Škoda, že se nám nezachovaly názvy české. Při nedostatku jiných zpráv tak podrobných nezamítáme tohoto svědectví a vybíráme z něho poučení, jaké tance modní byly tenkráte oblíbeny.

Tancovali prý se zálibou „Zwölfmonatstanz“. Dvanáct párův utvořilo kruh. Podle hudby dupali tanečníci pravou nohou a třepali rukama, postupovali s jásotem, majíce nejdříve obličeje do kruhu obráceny a pak odvráceny z kruhu. Tak se několikráte otočili dokola. Pak seskupili se v čtyři čety (snad prý to značilo čtyři roční počasí), a tu se opakovalo točení dokola s tváří obrácenou do kruhu i odvrácenou, s dupotem a tleskotem. Pak si tanečníci a tanečnice podali ruce, utvořili takto řetězovitý kruh a výskali, rychle se točili. Bylo prý to symbolické znázornění dvanácti měsíců a čtvrtí měsíčních.

„Todtentanz“ (totožný s českým tancem „umrlec“) patřil mezi svatební zábavy ve Slezsku, v Uhrách a j. Někteří jej pokládají za tanec původu slovanského. Některý tanečník nebo tanečnice je zvolen, aby představoval mrtvolu. Stoupne si do prostřed tančírny. Rozproudí se skočný tanec Náhle se zdánlivou poděšeností spěchají k osobě, která mrtvolu představuje, a právě klesla na zem. Společnost snaží se ji vzkřísiti. Když je to muž, přicházejí všecky tanečnice a líbají ho. Při tom nesmí projeviti známku života. Naopak zase líbají tanečníci „mrtvolu“ tanečnice. Když se všichni vystřídají, zahlaholí zase vesele hudba a tanečníci se točí kolem „mrtvoly“. Pak opět někdo jiný je vyvolen a tanec či vlastně hra se opakuje.

Další „tanec polský“ (Polnischer Tanz) byl prý tančen vážně, s něžnými úklonami a velikou uctivostí. Při „tanci capriolovém“ (Capriolentanz) skákali tanečníci a otáčeli se s neobyčejnou dovedností. Jmenován je tu také „tanec točivý“ (Drehtanz), jenž je doložen ve Slezsku též v řádech města Krnova (viz str. 188.) a tanec „cenar“ („czewner“, srv. o něm str. 190.) a „předtanec“ (Vortanz) vyhrazený na začátku zábavy taneční osobám vznešenějším, kterým se pocta tímto vzdává. Tančili tenkráte ve Slezsku také tanec „hołubiec“, „holubec“ (Taubentanz), známý tehda v Polsku a na Rusi. [3]) Byl oblíben také tanec „Schmoller“, při němž tančící párky od sebe se odvracely, zády k sobě se otáčely a pak

jakoby po hněvu opět se smiřovaly, tedy tančily podobně, jako podnes je zvykem v lidových tancích českých.

Nemáme podrobnější zprávy o zajímavém tomto líčení, jaké modní tance byly ve Slezsku oblíbeny, abychom je mohli kontrolovati. Věříme tu tvrzení Bergmannovu, opřenému dohadem Böhmovým, že jsou čerpány zprávy tyto z pramene uvedeného. Pokud jim můžeme věřiti, usuzovali bychom, že by se pak netýkaly jen tanců oblíbených ve Slezsku, nýbrž asi také tanců, které byly v XVI. století oblíbeny též v Čechách a ve střední i západní Evropě vůbec. Neníť o tom pochyby, že ve druhé polovici věku XVI. čilými styky Prahy s cizinou též do Čech mohly býti tehdejší tance modní zanášeny. To vysvítá také z žertovného dokladu, který hned uvádíme, jenž pod rouchem čtveračivosti prozrazuje, že po Čechách byly rozšířeny způsoby tančení podle cizích tanců. Veselé bratrstvo sv. Markéty v Lounech vysvědčuje r. 1600 svému druhovi Jiříkovi Šiflovi z Vosršteina a z Vínopitky, že „pěkný fraucimer miloval a ve všem všudy se s námi srovnával, nic méněji i všecky a všeliké kozelečky, česky, německy, englické, židovské, tatarské a j., jakž času toho obyčej byl, jest dovozoval.“ [4])

Z těchto cizích tanců nejvíce líbily se všude po Evropě i také u nás tance vlaské. Páni přiučovali se jim v cizině a k nám chodívali vlaští taneční mistři a vyučovali jim. Tance vlaské byly pravidelně zařaďovány mezi radovánky o panských slavnostech a často byly pořádány s nimi zároveň mumraje (maškarní průvody). Z rozmanitých svědectví o tom je zajímavý a charakteristický popis podobné zábavy r. 1555 v Plzni za přítomnosti arcikníželte Ferdinanda. Píše o tom v listě u Březana [5]) Jan Starší ze Švamberka panu Vilémovi z Rožmberka, jak prý „hned po večeři byl mumraj a v tom mumraji bylo osm osob. Jich čtyři byly připraveny co bohyně, majíce na tváři larvy a vlasy dlouhé žluté a na hlavě věnce zelené z pušpánu a sukně tykytové bílé a při nich rukávy z kůže žluté a nohavice též žluté, a měly v pravé ruce střely bílé a v levé okrouhlé terče postříbřené, a druhé čtyry měly na sobě z telecích koží čepice a v barvách též u věncích pušpánových, a připraveny byly k vodním mužům nápodobny. Kabáty na sobě měli žluté, tak přistrojeni, co by nazí byli, a pludrhozy z telecích koží chlupaté a na nohách punčochy zelené a svíce zelené v rukou nesli připravené, co by nachtlicht byl; když ji vystrčil rukou nahoru, vyšel z ní oheň. I šli jsou spolu bohyně po pravé straně a vodní muži po levé, a tancem vlaským šli; když přišli před fraucimor, poklonili se; potom šly samy čtyry bohyně a přinesly nevěstě munšanc; podruhé šly k panně

Lukšance, také munšanc přinesly; potom odešly k paní z Waldšteina; i potom šli ti čtyři muži vodní, a přinesli panně Filipině munšanc, a ty čtyry bohyně stály; a když po munšanci bylo, šly s pannami k tanci; potom vodní muži i bohyně samé vlaské tance tancovali. Potom když po tanci vlaském bylo, ti čtyři vodní muži šli preč, a ty čtyry bohyně tu zůstaly, a tak ten večer žádného mumraje nebylo, a bohyně čtyry byly jsou JMst arcikníže, pan Jaroslav Smiřický, pan Zajíc, pan Proškovský. Při tom veselí byl tento fraucimor: nejvyšší paní hofmistrová království českého, nejvyšší paní maršálková království českého, nejvyšší paní písařová, pana maršálka dvorského Franc von Turn žena, nejvyššího pana hejtmana hradu Pražského žena, paní Joachimová Šliková, paní Lorencová Šliková, paní Václavová Švihovská, paní Jaroslavová z Kolovrat, paní Beřkovská a paní Lukšanová s svým fraucimorem."

Čtouce v listě páně Švamberkově, že přestrojení tanečníci „samé vlaské tance tancovali", tancem vlaským šli, cítíme, jak pisatel jaksi schválně to připomíná a nikoli bezděčně poznamenává, že to byl tanec vlaský. Jinde u Březana bývá psáno jen o tanci, beze všeho označení, jaký to byl tanec. Podobá se pravdě, že tenkráte, teda již v polovici věku XVI. docházely u nás v zábavách šlechtických vlaské, modní tance záliby.

Záliba tato šířila se pak i do vrstev jiných. Také u nás vlivem mody byli potom pokládáni Vlaši za nejlepší tanečníky a tance vlaské za nejvkusnější Mravokárci neváhali při této oblibě vlaského tančení historicky s učenou neučeností dovozovati původ tance a čítali vznik jeho na vrub tančivých Vlachů. Rozumuje o tom na př. Sim. Valecí, že tanec má svůj původ „od pohanův Hetruškův, kdež nyní Vlaši bydlejí (kteříž toho bláznovství, kejklířství dosti umějí a tomu se hned z mládí učí) a není věc pochybná, že jedni druhým toho dodali a tomu se od sebe naučili, poněvadž blízko sebe bydleli . . . Tito Vlaši majíc své obecenství s týmž národem tomu se dobře vynaučili. Jakž Livius o tom píše a Plinius (lib. 7., cap. 4.), Vergilius, že Římané od nich to mají a že nějaký Stephanio první Togatum vzácný měšťan a radní tanec začal. Již pak dále od Římanův k jiným národům to přišlo, jako i masopust bezbožný a hovadný, od kteréhož my nechceme upustiti, jako by v něm co dobrého bylo." [6])

Mezi nejoblíbenější vlaské tance za věku XVI. a XVII. patřil tanec zvaný po vlasku gagliarda, po francouzsku „gaillarde". Záhy rozšířil se po celé Evropě západní. [7]) Není pochyby, když byl znám všude v sousedství Čechů, u Němcův i Poláků, že asi také u nás nebyl neznámým

zjevem. Mezi notami kapely pánů z Rožmberka zahlédli jsme „pasomezy galiardy tance, partes 5“. Patrně se tyto tance u šlechticů českých tančily. Zachovaly se hudební skladby k tomuto tanci v $^3/_2$ nebo $^3/_4$ taktu. Nazývá se také po francouzsku „cinque pas“, poněvadž při něm bylo vždy pět obratů. Návod k němu podává Jehan Tabourot (pseudonym Thoinot Arbeau) ve své učební knize taneční „Orchésographie“, vydané roku 1588 (podruhé r. 1596), a přidává hudební ukázky i s popěvky příslušnými. Nemohouce se pouštěti do podrobností, podáváme aspoň obrázek z této učební knihy Tabourotovy, jak se tančil tento rozšířený tanec. (Viz obr. čís 75.)

Vlaský způsob zavedl do tančení složité úklony, zdvořilůstky, umělé obraty (viz na př. obrázek čís. 76., kde znázorněn tanec měšťanský v Gdansku), které byly vhodně přizpůsobeny k tehdejšímu kroji mody španělské . . . Představme si jen, jaké nepatrné poskoky a obraty mohla prováděti při tanci panna staročeská, vyšnořená přesně podle mody, jak ji vidíme na obrázku titulního listu v knize Bart. Paprockého Panna, vyd. r. 1602 v Praze. Sevřena byla přiléhavým živůtkem s úzkými rukávy, majíc hlavu vztyčenou hnízdovitým, tuze naškrobeným okružím, a pohyb nohou omezen zvonovitým partikalem (kortukalem, na způsob krinoliny). Představme si, jak se při zábavě taneční ovívala vějířem, „oháňkou“ v levé ruce a facalitem s třásněmi v pravé ruce pohrávala. K tanci vlaskému vhodně příslušel úbor podobný, nehybný. Viz obr. čís 77.

Za to tanečníci podle mody vlaské se předstihovali v umělých obratech a skocích. Že byly tyto vlaské způsoby při tančení v Praze známy, dokazuje lékař Rudolfa II. Guarinoni. Vypravuje patrně podle zkušenosti, jak se tanečníci i při skoku ve výši hbitě obracují. Vynikají prý vlaští tanečníci

Tanec „galliarde“ (it. gagliarda). 75
Z knihy Thoinota Arbeau (Jean Tabourot), Orchésographie vyd. 1588.

Tanec měšťanský v Gdansku. 76

Z knihy „Omnium statuum foeminei sexus ornatus et usitati habitus Gedanenses, ad oculos positi et divulgati ab Antonio Mollero ibidem pictore“, vyd. 1601.

kteří ve vzduchu křížové capriolle provozují, mrštně ve vzduchu při tanci jednou, dvakrát, třikrát měníce posici noh. [8])

Celkem se zdá, že strojené, umělé tance vlaské vždy byly u nás jen zábavou, vyhrazenou pro kratochvíle panské a měšťanské. Tomu nasvědčují rozličné zmínky v památkách staročeských. Na př. v nábožné hře divadelní o Samsonovi z r. 1608 předvádí žalářník Samsona, zbaveného síly lstí zrádné Dalily, před hodující Filistiny. Achior se dívá:

„Čistá hrdina, co o něm pravíte.“

Porphirius káže Samsonovi, aby tancoval pro obveselení hodujících:

„Byl, ale již mu brky osekali,
které se mu tak vysoce spínaly.
Nech nám tu zalaškuje a poskáče,
nechť mu zatroubí, však máme trubače.“

Achior vyzývá žaláříka:

„Přimršť mu, ať nohy zdvihá vejšeji,
skáče zvolna a tancuje zvolněji.“

Žalářník uštěpačně s anachronistickou v biblické hře narážkou na poměry české ptá se, zná-li tance modní, po vlasku, kterými by se zalíbil panstvu, jež asi podle toho dávalo přednost tancům vlaským:

„Umíš-li, udělej nětco po vlasku,
vyzejskáš sobě u mých pánův lásku.“ [9])

Důkazem, že vlaský mrav taneční v Čechách doznával obliby, jest vedle všeho jiného to, že byly také v Praze pořizovány nákladné theoretické knihy o tancích vlaských. V universitní knihovně pražské na př. chována je kniha, pokládaná nyní od historiků tance za kuriositu, pod názvem: „Nuove inventioni di balli, nella quale si danno i giusti modi del ben portar la vita et di accomodarsi con ogni leggiadria di monimento alle creanze et gratie d'amore, conveneuoli à tutti i cavalieri et dame per ogni sorte di ballo, balletto et brando d' Italia, di Spagna et di Francia.“ Knihu tuto vydal v Miláně r. 1604 Cesare Negri Milanese detto Il Trombone (jak se podepsal na titulním listě), famoso et excellente professore di ballare. Vedle této skladby jsou připojeny souvěké hudebniny. Přípisek na začátku knihy prozrazuje, komu patřívala. *)

Namane se tu oprávněná domněnka, že tance vlaské podle tohoto návodu vlaského, chovaného v Praze od hudbymilovného pána při dvoře císařově, byly pořádány při nákladných zábavách pánů staročeských, kterým za této doby cizina byla skoro v celém životě, v mravech a uhlazenosti vzorem, až se to stalo pověstným. Podává totiž kniha tato i návody slovem podle připojených notových ukázek, a zároveň zvyšována jest cena její hojnými obrázky, jemně provedenými, které doplňují text pokyny na zdařilých rytinách, jak se vlaské tance vzorně tančily. Obšírně opět vykládati o odborném obsahu tohoto návodu tanečního od Ces. Negri nebudeme, poněvadž kniha je přístupna v univ. knihovně každému, kdo by se

Staročeská panna vyšňořená k tanci. 77
Z knihy „Panna“ od Bart. Paprockého, vyd. v Praze, r. 1602.

*) „Ex lib. Francisci Godefridi Troili à Cessoth, S. C. Maiestatis consiliarii anno 1612.“

chtěl podrobněji obírati tanci vlaskými. Za to podáváme obrázkové ukázky z tohoto díla. Vyobrazení čís. 78.—80. znázorňují, jak se tanečník učí jednotlivým krokům a skokům, obratům vlaského tančení. Na vyobrazení čís. 81. vidíme již tančící párek s dvornými pohyby vycvičeného tanečníka. Jindy mívala tanečnice tanečníky dva, kteří si ji způsobně vedli za ruce (viz obr. čís. 82.). Vyobrazení čís. 83.—85. jasně znázorňují, jak se tančilo ve skupinách. [10])

* * *

Za Rudolfinské doby uvedena byla do českých zemí zábava, známá v západní Evropě pode jménem *„ballet"*. Jak ukázal F(erd.) M(enčík), [11]) šířil se „ballet", t. j. hra mimická a tanec, provázený případnou hudbou charakteristickou a příslušnou scenerií, z Italie, kdež vznikl, hlavně do Francie i do jiných zemí. Podle Vossa [12]) dělil se ballet 1. na historický (znázorněny byly mimikou a tancem historické zjevy, na př. obležení města Troje, bohatýrské činy Alexandra Velikého, oslaveny byly bitvy vítězné a události význačné); 2. na mythologický (látka byla čerpána z bájesloví, na př. rozsudek Parisův o kráse tří bohyň, Apollo s musami a pod.); 3. na poetický (důvtipné, něžné znázornění látky poetické, allegorie, na př. čtyř ročních počasí, moci lásky věrné a pod.).

V Praze vídali ballety na začátku věku XVII. Aspoň vypravuje pověstný maršálek Bassompierre při popisu svého dobrodružného pobytu v Praze r. 1604 mezi jiným: „Několik dní na to byla krásná zábava s dámami u nejvyššího kancléře, kdež jsme tancovali malý ballet, který se líbil, poněvadž to bylo v Čechách, kde něco takového ještě netancují." Podobně tancovali na Karlově Týně. [13]) Nechceme tvrditi, že byl tenkráte ballet tančen v Praze a v Čechách vůbec poprvé, ale je jisto ze slov Bassompierrových, že byla tato zábava málo ještě rozšířena u tehdejších Čechů.

Známost o balletu se pak rozšířila. Tak usuzujeme odtud, že přibírá r. 1646 vydavatel oblíbeného kalendáře Jan Krištof Daysinger do rýmované pranostiky o měsíci únoru, kdy se pořádaly v masopustě tance, zmínku o balletu francouzském. Rýmuje doslovně:

„Francouzský ballet v smutek se obrátí,
harfa na hřebík směle se můž' dáti,
dobrá věc jest meč do pošvy vstrčiti,

jestli jen můžeš pokoje užiti.
Pakli nelze, hleď stále bojovati,
a na rady vojenské pozor dáti.
Hladoletovou vznešenou osobu
smrt velmi rychle uvede do hrobu.
Hlavní nemoci budou se množiti,
mnohý se musí dát do hrobu vložiti."

Pořadatelé balletů řídili se vzory cizími. Důkazem toho vedle jiného je spis švédský o balletu v Štockholmě r. 1651, koupený od neznámého příznivce balletní zábavy v Čechách a nyní chovaný v pražské universitní knihovně. [14])

Kardinál Arnošt hr. Harrach zapsal do svých poznámek, že r. 1652 se učily pražské šlechtičny v únoru balletu podle návodu mistra tanečního. I mimo Prahu se ballet tančil, na př. r. 1651 uspořádal správce panství arcibiskupského v Řečici malou selskou svatbu, po které byla vystrojena „rozličná bláznovství, komedie a selské ballety." Na počest Harrachovu vypravili dne 28. srpna r. 1658 paní v Řečici hru, nazvanou „Pastýři a pastýřky z Řečic". Skládala se z hudby a z deklamace. Nádhera krojová oslňovala. Po večeři byl proveden malý ballet s pochodněmi.

V Praze pořádal se zálibou nákladné ballety generál Corone. Dne 13. února 1659 vystrojil ballet se šesti osobami a dne 11. listopadu „tanec šesti židovských děvčat, z nichž tři za hochy byly převlečeny, a tak si počínaly a skákaly, jakoby byly pravými hochy; zejména nejmladší z nich dělala zvlášť směšné posunky." Tanec ukončil taneční mistr židovský, který rozličné kejkle prováděl. „Pastýřská hra" byla téhož roku dne 18. února v paláci Morzinském; oblek byl většinou velmi krásný a úhledný, zejména Nymfy byly kaménky a šneky ozdobeny. Dva dny potom byla selská svatba. Účastníci provázeni hudbou jeli všemi třemi městy pražskými. Též 6. února 1662 uspořádal generál Corone po banketě ballet se třemi kejklíři (mattacini), červeně a žlutě oděnými; po těch vystoupilo „6 černochů s indickými zástěrami z peří." Všecko se hezky podařilo a zvláště se líbilo, když tři sedláci podle taktu sobě poskakovali. Zábava ukončena ohňostrojem a rachejtlemi s rozličnými podobami, zejména koly, meči a vodními kulemi. [15])

Kapitola dvanáctá.

Staročeská pověst o tanci, vzbuzeném neodolatelnou hudbou kouzelnou, a pověsti příbuzné s látkou nynější lidové zkazky o Švandovi dudákovi.

Vylíčivše, jaké tance staří Čechové tančili v dobách, kterým je věnována tato část knihy, všímáme si pověstí staročeských, které jsou příbuzné s nynější lidovou zkazkou o Švandovi dudákovi, t. j. pověstí, které líčí, jak hudec vzbuzoval kouzelnými zvuky začarované, neodolatelné hudby tanec u každého, u koho chtěl.

Základní látka této pověsti rozšířena je skoro všude po literaturách evropských, jak ukázal v důkladné studii „Das Märchen vom Tanze des Mönches im Dornbusch" (Berlin, 1892) a v dodatku k ní (Archiv f. n. Sprachen, XC., 289—295) J. Bolte. [1]) Na základě bohatého materialu, pilně sneseného z památek starších i z nynějšího lidového podání, podává společnou tresť pověstí těchto: Chudému mládenci (pacholkovi, pastýřovi) daroval žebrák (přestrojený duch, skřítek, sv. Petr, Kristus) odměnou za dobročinnost píšťalku čarovnou nebo housle. Čarovnou hrou donutí muže, s kterým se potkal na cestě (mnicha, purkmistra, žida, nebo svého skoupého pána), aby se popíchal bezděčným tancem v trní, chtěje zvednouti zastřeleného ptáka. Za to jest odsouzen k smrti. Na řebříku šibenice ještě si vyprosí, aby směl naposledy si zahráti, očaruje hrou všecky k tanci a zachrání se.

J. Bolte rozeznává dvě skupiny těchto pověstí, jejichž podkladem jsou dvě básnické skladby z věku XV. a XVI., jedna anglická, anonymní (The Friar and the Boy) a pak německá, složená od Dietricha Albrechta. Usuzuje, že tyto skladatelé čerpali látku z podání lidového. Rozebírá pak jednotlivé prvky pověsti, na př. zkazka o hudbě, která očaruje k tanci, rozšířena je všeobecně v lidovém podání, jak dokazuje citáty snad ze všech literatur evropských. O to nám zde nejde. Zajímavější je, jak skladba Dietricha Albrechta, vydaná r. 1599 v Erfurtě, záhy byla překládána a upravována v cizí řeči a jak r. 1604 — teda brzy po prvním vydání německém r. 1599 — byla upravena a vydána po česku od Tobiáše Mouřenína Litomyšlského. (Srv. J. Bolte str. 24—25.) Jediný známý exemplář prvního vydání německého choval Dr. Reinhold Köhler. Bolte otiskuje z to-

hoto exempláře celou rýmovanou skladbu německou a přidává napodobeninu starého listu titulního s obrázkem, jaký účin zázračný měly housličky čeledínovy.

Mouřenínovo české vydání z r. 1604 patří rovněž ku vzácným památkám literatury české. Bylo pak toto rýmování vydáváno častěji, někdy udán letopočet (1773, 1775), jindy, hlavně ve vydáních starších, bývá udáno, že knížka byla tištěna „roku tohoto". Srovnával jsem jednotlivá vydání a přesvědčil jsem se, že vydání pozdější byla skoro doslovně (až na jazykové změny, přizpůsobené době novější) otiskována ze starších.

Tob. Mouřenín překládal dosti věrně. Místy jen vplétal česká úsloví, leckde pro rým činil nevalné změny. Hlavní odchylkou českého rýmování je, že Mouřenín dal za mnicha v německé skladbě — žida a přizpůsobil pak k této změně podrobnosti příslušné, na př. o šatu (srv. str. 213.). Za krkavce, kterého střelí pacholek čarovnou kuší, dal Mouřenín vrabce, ačkoliv opět se snažil napodobiti original, kde je vložena „ptačí řeč" krkavcova (viz str. 214.).

Otiskuji Mouřenínovo rýmování v této knize, poněvadž je to první zjištěný záznam pověsti o čarovném tanci, kteráž kolovala také mezi lidem českým v různých variantech, z nichž nejznámější je pak pověst o Švandovi dudákovi, jak bude ukázáno.

Název knihy Mouřenínovy, upravený podle názvu německého:[2]) „Historia kratochvilná o jednom sedlském pacholku, kterak u sedláka za tři groše sloužil a o poběhlým židu," vyd. r. 1604.

„Osoby rozmlouvající" jsou tuto vyjmenovány: „Skladatel. Sedlák. Pacholek. Chudý člověk. Pocestný muž. Poběhlý žid. Rychtář. Popravec. Lid obecní. Závěrek.

Skladatel: Historiji chci začíti,
novou, divnou věc praviti
o jednom sedlském pacholku,
jak sloužil sedláku bez spolku,
celé tři léta dělaje,
žádné smlouvy s ním nemaje,
co by mu měl za rok dáti,
nechal za ním všeho státi.
Když ten čas vyšel po jaře,
žádal svého hospodáře,
aby mu službu zaplatil,
sedlák pak se pryč obrátil,
chtíc, aby mu darmo sloužil.
Tu teprv pacholek toužil,
vida, co má za sloužení,
počal bráti odpuštění.
Pacholek: Slyš, sedláče, kam chceš jíti,
já nemínim víc sloužiti.

Dosti jsem dlouho pracoval,
voral, dvůr tvůj opatroval,
vyháněl ovce i svině
a všechno dělal upřímně,
po tři léta, dobře víš,
proč tehdy mi nezaplatíš?
Nechci být déle u tebe,
jináčeť opatřím sebe,
když mi zasloužilou mzdu dáš,
půjdu svou cestou, uhlídáš.
Pohlédám pána jiného,
jináč nežli ty vtipného,
kdež budu mít lepší vůli.
Sedlák: Slyším, pacholče, tvou vůli,
že chceš jinam vandrovati,
svou hlavou se spravovati,
hledat jinde pána sobě,
kterýž by líp hověl tobě,
z ruky na ruku předkládal,
jen koláče jísti dával.
Povíš mi pak, jak se zdaří,
sedneš-li hned na polštáři,
budou-liť lahůdky dávat,
s tebou co s dětmi pohrávat.
Chceš užít dobrého bydla,
hleď, aby chuť neustydla.
Mníš, že jinde s medem jedí;
doptáš se těch, kteří vědí
a zkusili toho dosti,
jak horká mouka v sytosti,
tak ty, daří-liť se jistě,
můžeš vejskat, skákat čistě,
pakliť se kola zmotají,
jakož v přísloví říkají:
že se všechno může snésti,
krom dobré bydlo zlé jesti.
To vše tebe u mne píchá,
z něho tvá mysl pospíchá,
protož chceš, ať bych zaplatil,
nevím, co bych na tom ztratil,
aneb na tvé mzdě přidržel,
bych ji pak krásně zadržel,
ale nechci, hnedkyť ji dám,
co dávno na tobě chovám,
bodejť pak pryč neodcházel,
vem sobě, teď jsem nasázel
tři groše stříbrná litá,
neb jsi mně sloužil tři léta.
To já mohu vysvědčiti,
umíš jiné v tom předčiti.
Dosti máš groš za jeden rok,
ty by si jej utratil v skok.
Snad můžeš na tom přestati,
svážíc filec, vandrovati.
A tak již rozuměj tomu,
buď mi prázen toho domu,
pravím to upřímo a hned.
Pacholek: Zle bych to, sedláče, doved,
abych hned tak odšel z hloupa,
však by mne měli za troupa.
Děkujiť prv z dobrodiní
i s tvou milou hospodyní,
že jste mi dobrého přáli,
svou službu zouplna dali.
To skoro jest na mne mnoho.
Nevím, kde bych dostal toho.
Mnohý umí čísti, psáti,
a nechtí mu tolik dáti;
spíš mu ještě přičtou dluhu.
Již já víc nepůjdu k pluhu.
Mám na čas peněz dosti,
mohu užiti radosti,
než ty utratím s milými,
Pán Bůh nadělí s jinými.

78

79

Návody k tancům vlaským.

Z knihy: Cesare Negri, Nuove inventioni di balli, vyd. v Milaně r. 1604.] (Z exempláře v universitní knihovně pražské.)

80

81

Návody k tancům vlaským.

Z knihy: Cesare Negri, Nuove inventioni di balli, vyd. v Milaně r. 1604. (Z exempláře v universitní knihovně pražské.)

82

83

Návody k tancům vlaským.

Z knihy: Cesare Negri, Nuove inventioni di balli, vyd. v Milaně r. 1604. (Z exempláře v universitní knihovně pražské.)

84

85

Návody k tancům vlaským.

Z knihy: Cesare Negri, Nuove inventioni di balli, vyd. v Milaně r. 1604. (Z exempláře v universitní knihovně pražské.)

Více mluvit chvíli nemám.
Jdu pryč, s vámi se již žehnám,
než minu vašich pravě,
poskočím v zelené trávě,
budu mít veselou cestu.
Pospíchám, než přijdu k městu.
Dám odpuštění všem rolím.
Zdá mi's, žeť sobě povolím,
ano ve mně žíly hrají,
když svobodnou vůli mají."

Chudý člověk: Předivná věc, milý Bože,
tento světskou rozkoš hloze,
dá se přemoci marnosti;
mní snad, že má všeho dosti.
Vida jej, musím se smáti,
jistě s ním umí svět hráti.
Půjdu blíž, budu se ptáti,
snad má ještě živou máti. —
Pozdrav tě Bůh, milý bratře.
Divím se teď, na tě patře,
že's tak vesel v této době,
skáčeš, prozpěvuješ sobě.
Z čehož nabyl's té radosti,
pověz medle v upřímnosti!

Pacholek: Abys mohl rozuměti,
chci toho hned pověděti:
byl jsem tři léta sloužící
v této nejbližší vesnici.
Za ten čas dal mi můj sedlák
hned celé tři groše jednak.
Cožť se z nich nemám těšiti,
můžeš mi toho věřiti,
že ve mně hned srdce skáče,
jak mají zarmoutit hráče,
peníze tesknost odvracují,
tak i mne obveselují.

Chudý člověk: Slyš mne, milý tovaryši,
však žádný jiný neslyší.
Když jsme se teď sešli v poli,
učiň mi to medle k vůli,
dej mi z těch peněz groš jeden,
nebude nadarmo zveden.
Dostaneš za něj odplaty,
jako jiný dárce svatý,
neb jsem chudý, potřebný muž,
že ti vypraviti nemůž'.
Za to tě prosím velice,
co může býti nejvíce,
na mne toho ztratit nemáš.
Bůhť odplatí, potom shledáš.
K němuť já hned bez prodlení,
za tě učiním modlení.

Pacholek: Poněvadž jest ta věc jistá,
tvá žádost užije místa.
Dámť ten groš bez odpornosti,
však ještě budu míti dosti.
Na dvouch já mohu přestati,
i tiť mi budou chřestati.
Tu ho máš! Již měj se dobře,
ne každý se toho dovře.
Jáť proto nechci stejskati,
moha jako prv vejskati,
když jsem měl peníze v celosti
Poskáču sobě s bystrostí.
Ano mi samému milo,
že se mi tak polehčilo. — — --
Ale co jest to nového?
Hen vidím oběť jiného
vycházet proti mně právě.
Jest mi nač mysliti zdravě,
mám-li k němu pravě jíti,
svou příhodu oznámiti.
Vidím, že jest ctná osoba,
seznámíme-li se oba.

Ztratím to s ním po troše,
připraví mne o mé groše.
Toho se bojím nejvíce
jako nějaké palice;
neb mne samo srdce praví,
že mně veselosti zbaví.
Pocestný muž: Hej, počkej medle, příteli.
Co chceš, abychom zmizeli,
prve nežli dojdem sebe.
Neboj se mne, prosím tebe,
nebť přeji všeho dobrého.
Líto mi tě ubohého,
vidouce, že's prv byl vesel,
žádný smutek na tě nešel,
chválil jsem tvou mysl jistě,
dívajíc se na tom místě,
až mi ku podivu bylo,
co tě pak obveseluje
na té cestě tak samého.
Pacholek: Pane. slyšte mne sprostného.
Všecko mi se šťastně vedlo.
Jak jsem mínil, tak mi sedlo.
V oneno vsi službu maje,
tři léta byl jsem dělaje.
Potom vzavše odpuštění,
žádal jsem hned zaplacení.
Sedlák nemnoho mne proše,
dal mi hotově tři groše.
Ty mi se tak zalíbily,
vší radostí naplnily.
Pak teď potkal jsem jednoho,
chudinku, měl nouze mnoho.
Proč jsem tak vesel, mne se ptal;
já mu na to odpověď dal:
„Mám tři groše. Co bych toužil?
Jsou mé; neb jsem je vysloužil."
Dí on: „Dobře se míti máš,
věř, jestliže mi jeden dáš.
Dáť milý Bůh dlouhé zdraví.
Snadno tě neštěstí zbaví."
Tu jsem toho zaradoval
a jeden groš mu daroval,
jsouce v své mysli veselý
více než chvíle prvnější.
Ale jak jsi ty teď vyšel,
hned na mne zármutek přišel.
A tak jest mi již veselo,
že mi srdce zkamenilo.
Pocestný muž: Milý bratře, co to myslíš,
prve nežli mne vyslyšíš.
Já jsem jasná světlost v noci,
tobě poslán ku pomoci.
Mámť oznámiti novinu.
Měj dobrou mysl v tu hodinu.
Přišel jsem z daleka k tobě.
Dáš-li mi též groš v té době,
chciť tu novinu praviti,
že se z ní budeš těšiti.
Pacholek: Byť mne to mohlo potkati,
uměl bych poděkovati.
Však ten groš teď budeš míti,
jen nemeškej povědíti.
Budu-li já pravdu znáti,
mohuť třebas oba dáti
Snad někde jiných dostanu.
Pocestný muž: Příteli, máš mít ochranu,
poněvadž tak milosrdný,
poznáš v pravdě skutek divný,
dokudž živ, pro tu štědrotu
nepřijdeš nikda v žebrotu.
Mám též poručeno sobě,
i to oznámiti tobě,
by sobě tři vinše skládal
a po třikrát, co chceš, žádal,

za každý groš jednu žádost.
Má se státi všemu zadost.
Toť jest má odplata cele,
protož žádej, co chceš, směle.
Pacholek: Dejž to Bůh, ať zle nežádám.
Vinšuji předně a žádám,
ať mám hlasité housličky
pro mladé milé hubičky.
Druhé, prosím, pokud sluší,
za šípy a dobrou kuši;
však aby v ní skryto bylo,
po čem by se vystřelilo,
toho abych nechyboval,
ani darmo natahoval.
Též housle ať jsou spravené,
strunkami tak natažené,
aby, kdo by je jen slyšel,
s čerstvýma nohami vyšel,
pokud na ně budu hráti,
dotud musel tancovati
každý třebas do úpadu,
spraví někdy i mou vadu.
Třetí pak sobě vinšuji,
buď že chci mít neb zkušuji
o peníze aneb zboží,
ať mi ty každý hned složí
beze všeho prodlévání,
v čem bude mé požádání.
Když toho trýho dostanu,
jiný položím na stranu.
O větší dary nestojím,
nebo z těch sobě ukrojím,
jestli mi se nedostane.
Za ty prosím, milý pane.
Pocestný muž: Zač jsi žádal, máš to míti;
můžeš to hned sebou vzíti:
teď housličky, šípy, kuši,
tobě to nejlép již sluší.
Měj se dobře, jdi bezpečně,
přijdeš vděčně i nevděčně.
Sám sobě teď věci hlídej,
jdi, za mnou se neohlídej.

Pacholek: Nevím, kde se ten muž podil,
dobrou mne živností vodil.
Rád jsem toho dostal jistě,
budu teprv vesel čistě.
Ano mi se cesta krátí,
ach kýž mám někomu hráti,
abych zkusil těch housliček.
Hen vidím jakýs rybníček.
A kdož jde tam po hrázi?
něco myslí, hlavou hází.
Zdá se to žid, máť kolečko.*)
Půjdu dále vždy pro všecko

Žid: Co tou kuší, tovaryši,
tuším, střílíváš na myši.
Dostiť jest hrubého díla.
Také-li by se chybila?

Pacholek: Nestřílím myši ni ptáky,
jen vás židy, velké smradáky,
kde jen kterého uhlídám,
nechybím se, připovídám.

Žid: Hen sedí na trní vrabec,
černý, jakoby krkavec.
Vytáhl krk, volá na tě,
ví snad o některé ztrátě,

---

*) T. j. na šatě, jak bylo předepsáno židům nositi. V originale u Dietricha Albrechta: „Da sah er einen vor ihm gehn. Als er nu gar hart bei ihn kam, da hatte er ein Kutten an gleich einem Münch, als er denn ward . . .“ (v. 238—241 na str. 64.).

slyší, se vyznává: „Krad, krad,
krad." *)
O zastřel ho, byl bych mu rád.
Trefíš-li, hnedky se zuji,
a toť pod hrdlem slibuji,
žeť přes ten celý rybník popluji,
v tom trní ho vyslizuji;
bych se měl slíci do naha,
vynesuť ven toho vraha.
Pacholek: Již jsem na něj, jako sluší,
natáhl tuto svou kuši.
Hleď, jestliže se ho chybím —
cos dolů padlo, já vidím.
Žid: Střílej bodej ve sto fleků,
játť se proň věru nesvleku
A ty bys tou hrubou kuší
na katu vystřílel duši.
Pacholek: Žide, darmo ji nenosím.
Jen se svleč, ať tě neprosím,
dobrovolně neb z mušení,
mohl by mít zlé posvícení.
Připověděl's, slovo váží,
však tě trní nerozdráždí.
Žid: Ach ne tak se vody bojím,
neb před ní spíše obstojím,
než trní se velmi lekám.
Již jdu a šatův tu nechám.
Daleko ten pták padl v trní,
musím proň lézti pod trní.
Pacholek: Na pěkný's mi palác vyšel.
Snad's mých housliček neslyšel.
Již čas přišel na ně hráti.
Zvím, jak umíš tancovati.
Žid: Ach nemohu rovně jíti,
musím skákat, se točiti.
Ach jak to housti pospíchá,
což mne trní bode, píchá
po všem těle na vše strany,
jsem jako larva zedraný.
Jak se ho mám dovolati,
aby přestal více hráti.
Pacholek: Ha, ha! zahrámť ještě, žídku,
abys tancoval po bříšku.
Žid: Ach přestaň hráti, můj milý,
pohleď, jak jsem již zbarvilý,
po všem těle není místa,
tu mně krev ujde dočista,
tak jsem od trní podrapán,
ach nehrej, budeš bohda pán.
Sámť slibuji na tu ztrátu
dát sto uherských dukátů,
kteréž jsem před morem pobral
a mnohé křesťany vobral.
Chtěl jsem s nimi pryč ujíti
a jiné povětří míti.
Právěť mám odplaty za to.
Dokud živ, chci pomnět na to.
Ach, prosím, nech toho hrání,
ať jsem sproštěn tancování.
Dámť zlatý, jak k tobě přijdu,
ach nech, ať z toho trní vyjdu.
Pacholek: Nevyjdeš mi tak na holo.
Nuž ještě jednou vokolo.
Znovu pěkný tanec zahrám,
dokud housličky v rukách mám.
Žid: Nehrej, hleď raděj přestati,
můj milý pacholče zlatý,

*) V originale Dietricha Albrechta: „. . . sas gleich dort uber dem See ein Rab in einer dornichten Hecken, da thet er seinen Schnabel strecken und schrei immer: Geck, geck, geck" (v. 248—251, str. 64.).

jistě že se již zadusím,
po tom tanci umřít musím.
Pacholek: Nebudeť nic, milý brachu,
neumřeš od toho strachu,
a ty se sotva prochladíš,
však když mi škody nahradíš,
odpočinu, nechám hraní,
měl's na svrchnici drbání;
poď, nu vomej se v lázni zas,
a vosušíš se, již jest čas.
Vidíš, jak's se pěkně vrátil,
protož chci, abys mi zaplatil.
Kde's pak nechal toho ptáka?
Tušímť, ti vypad s visáka.
Žid: Ach počkej jen malou chvíli,
až se obleču v košili,
ať tak nahý tu nestojím,
medle nechť se prv ustrojím.
Tu máš zlaté, sázej sobě,
ctí a darem dám je tobě.
Pacholek: Totoť jsou věru pěknější
než mi tři groše prvnější;
dobřeť jsem je vynaložil,
lép, než bych je v karban vložil.
Již mám blížíčko do města.
Žide, jak se ti líbí cesta.
Žid: A což mi se má líbiti,
když nemohu s tebou jíti.
Jdi napřed, poptej hospody,
přistrojíme dobré hody.
Pacholek: Nestojím o tebe nyní,
však mne tam potěší jiní.
Žid: Takéť mi se něco zdaří,
já půjdu třebas k rychtáři:
„Zdař vám Bůh, můj milý pane.
Ach prosím, slyšte, nastojte.
Jest jakýs lotřas zde v městě,
který mne potkal na cestě.
Skrz něho mám velkou ztrátu,
vzal mi s měšcem sto dukátů.
Jděte při něm je najdete,
jen brzy smělo ho jměte.“
Rychtář: Hej, hej, počkej, dej se, jsi jat,
od kohos do města přijat?
Ukaž hned, co za hadry máš.
Kdes to vzal, rád mi se přiznáš.
Pacholek: Od onoho žida je mám,
který tamto pospíchá k vám.
Rychtář: Třeba-li vysvědčování
mimo tvé vlastní přiznání.
Vem ho, mistře, a veď z města,
kudy k šibenici cesta.
Pacholek: Ach, což jest zde právo tuhý!
Nešel bych já sem podruhý,
byl bych věděl, ani nyní — —
nu nechť se mnou, jak chtí činí,
sámť odolati nemohu.
Všecko to poroučím Bohu.
Divnou tuto půtku mívám,
však před smrtí si zazpívám.
Žid: Co jsem rád tomu orteli.
Hle, pacholče, tvé fortely
k čemu tě přivedú zase,
proč nepovíš při tom čase,
jak mi jest vzal skrz tvou hřivost,
mohlať by se státi milost.
Pacholek: An pozdní tu milost bývá,
kde právo tak kvapně bývá.
Popravec: Nu pacholče, vstup na spryšel,
právo našlo, abys visel.
Vylezem nahoru spolu,
než nesejdem oba dolů.
Pověz, na tom-li umíráš,
což's vyznal čili odpíráš?

Pacholek: Nic ty nevíš, jak se zdaří.
Počkej a kaž sem rychtáři,
jemu já chci pověděti.
Což se nemůž' sem dotříti,
tudyž bych já pláč udělal.

Rychtář: Pacholče, proč's mne povolal?
Což chceš, slyšet nemohu —
jen poruč duši tvou Bohu.

Pacholek: Nechci se nic protiviti,
nebo vím, že mám umříti.
Také nic nežádám tedy,
než jednu věc naposledy.

Rychtář: Prav, nemám darmo svíček.

Pacholek: Půjčte mi jen mých houslíček,
ant na ně před smrtí zahrám
na památku těmto drahám.

Žid: Ach na jeho žádost hloupú
přivažte mne rychle k sloupu;
vímt, kterak on umí housti,
nahrált jest mi v onom houští.
Jak jen počne šmytcem hráti,
musím skákat, tancovati.

Rychtář: Nu přivažtež toho hřícha,
co pak ta zem (ho) tak píchá?
Pacholku housličky dejte,
jak bude hrát, poslouchejte.

Pacholek: Již to mám, co jsem chtěl míti,
nebudut se víc prositi.

Lid obecní: Kdo se nemá tomu smáti,
nemůžeme na nohách státi,
všickni skákati musíme,
kdy přestaneme, nevíme.
Dokud housličky slyšíme,
dotud se nepotěšíme.

Popravec: Co se to děje po hříchu,
nikda sem nespad z hřebříku,
až teď mi přišlo, s radostí
skáči těm houslím k libosti.

Žid: Věděl jsem já dobře o tom,
co nám přijde z toho potom,
když vy mu housličky dáte,
dobrou chvíli poskákáte,
an já přivázaný jsouce,
odtrh jsem se, k tanci jdouce,
byť nebylo těch housliček,
moh již viset ten mužíček;
ale jižt má při vyhranou.

Rychtář: Hej pacholče, poslyš stranou.
Medle přestaň více hráti,
mát se za to milost státi.
Svobodného tě pustíme
a, cožt vzato, navrátíme, —
jen nech již toho hudení.

Lid obecní: A my skáčem do umdlení,
až již nikam nemůžeme.
O! nehrej, však spomůžeme,
aby dostal všeho svého.

Pacholek: Neslyším já z vás žádného,
až mi dobře ustanete,
a všichni na zem padnete.

Lid obecní: Běda, co budem činiti,
již nelze nám než umříti.

Pacholek: Nuž již odpočinu s vámi;
bude pokoj mezi námi.

Žid: I já bych pokoj vinšoval;
neb jsem již dvakrát tancoval.
Vraťte mu, prosím, ty zlatý,
však jsou peníze proklatý.
Já jsem křesťany obloupil
a dva tance za ně koupil.

Sám jsem vinen tím vším dvorem,
utekši z domu před morem.
Rychtář: Poněvadž jest věc taková,
divná, neslýchaná, nová,
vemte žida do vězení,
do delšího poručení.
Ty, pacholče, přistup blíže sem
a co jest tvého, sobě vem.
Tím's poctivosti neztratil,
jdi, aby se šťastně vrátil.
Pacholek: Já mám, pane, na tom dosti.
Děkujiť vám z spravedlnosti.
Na ten skutek chci pomněti,
že jsem si uměl přispěti.
S tím se vždycky dobře mějte,
na mně pak nezapomínejte.
Závěrek. Již pak se nepravosti kryje,
znát jak z této historie,
ač bývá někdy zacpaná,
však zas trefí svého pána,
jak se teď při židu stalo,
na samého vyhledalo.
Chtíc jiného k oběšení
přivédsti, sám do vězení
jest jako zločinec vhozen,
pacholek pak vysvobozen.
Tak každý můž' z toho znáti,
že má s pravdou přímo státi;
neb kde bývá podvodná lest,
tu jistě malé štěstí jest.
Byť byl tento žid tomu zvykal,
a moru jinam neutíkal,
křesťanům v lichvu neloupil,
byl by těch tanců nekoupil,
ani se v tom trní zdrápal,
moh míti sen, až by chrápal.
Věrnáť jest pravda: čiň právě,
tak zažiješ všeho zdrávě.
Ta rada jest povědína
od Tobiáše Mouřenína.*)

*) V originale Dietricha Albrechta: „Das man also pflegt zu sagen: Handele recht, so geschieht dir recht! Ein selig Nacht wüntscht euch Ditterich Albrecht" (V. 434—436 na str. 69.)

Knížka Mouřenínova byla častokráte vydána a se zálibou čítána od lidu českého. V lidovém podání posud kolují rozmanité varianty pověsti o kouzelném nástroji hudebním, jenž vábil k tanci. Na sklonku věku XVIII. a na začátku věku našeho oblíbena byla pověst podobná o base čarovné. „Kdo ji slyšel, hned co vzteklý skákal, bouřil, výskal, vůkol rukou flákal, skákal, byť i pot se z něho hrnul, skákal pryč, až každý oud mu ztrnul," [3]) jak o tom vypravuje Silorad (Patrčka). Z pověstí tohoto druhu nejvíce shoduje se s koncem pověsti Mouřenínovy rozprávka, podnes známá v lidovém podání českém, o Švandovi dudákovi, jenž jsa veden na šibenici, vyprosil si milost, aby ještě naposledy směl měch nadmouti a spustiti dudáckou. Bylo mu to dovoleno. Hrál, až se všichni roztancovali, diváci, soudcové i kat se svými holomky, a nemohli přestati. Tím se zachránil. Známo, že pověst tuto přioděl rouchem básnickým Ad. Heyduk, podrobně vyčítaje

s vtipem jména všech tanců, které lid tančil kolem šibenice, nemoha odolati lákavé hudbě Švandově.

Všímáme si ještě jiného výjevu z nynější pověsti o Švandovi dudákovi. Známa je zkazka o jeho dobrodružství, jak všecek jsa omámen, vyluzoval přepodivnému sboru tanečníkův a tanečnic skočnou ze svých kouzelných dud, až konečně obvyklým křesťanským poděkováním za zlaťáky klam pominul a Švanda v udivení místo v nádherné síni taneční, plné zářivých světel a rozjařených tanečníků, probudil se na šibenici.

Vymyká se z rámce této knihy obšírnější studium nynější české pověsti o Švandovi dudákovi. Ukázali jsme jen upozorněním na Mouřenínovo rýmování, že již staří znali některé prvky této pověsti, totiž o kouzelném tanci při popravě hudcově. Znali staří také pověsti, jak hrál hudec čertům a jak se z toho probudil.

Nejdříve si všímáme pověsti cizí v knize, která byla u Čechů (soudíc podle hojných exemplářů) rozšířena. Pověst tuto otisknul totiž Bart. Anhorn v knize Magiologia, Christliche Warnung für den Aberglauben und Zauberei, r. 1674 v Basileji.

Anhorn vypravuje: Roku 1649 pozvaly si nějaké dámy hudebníka (Spielmann — o dudákovi se nemluví), aby jim v noci hrál k tanci. Jak se muzikantovi zdálo, byl veden do krásného hraběcího zámku, kde byla právě pořádána v nádherné veliké síni slavnostní hostina a tanec. Muzikant hrál a dlouho hrál; nikdo si ho nevšímal, ani nápoje mu nedali. Jsa mořen nesnesitelnou žízní, povídá konečně: „Sedlákům je dobře housti; aspoň muzikantovi také připíjejí.“ Jak to řekl, jde k němu zakuklenec a podává mu pěkný stříbrný pohár s vínem. Muzikant okusí a pak plným douškem vyprázdniv pohár až na dno, oddychne si: „Požehnej ti Pán Bůh — ale tohle je dobré víno!“ Nedomluvil — vše zmizelo — dívá se kolem — poznává, že sedí na šibenici, pod níž před několika dny čarodějnice byly upáleny. Vše zmizelo — z kouzelného snu zbyl jen stříbrný pohár, ve kterém bylo mu od zlého ducha víno podáno. Rozhlížeje se, na jakém sedadle se to uhostil, stále muzikant držel ještě pohár v ruce. Seskočil pak se šibenice, hodil pohár do tlumoku a s bázní pryč odtud utíkal. Doma se notně ze všeho vyspal a probudiv se vyňal pohár z tlumoku. Byl opatřen vyrytým znakem vznešeného pána tamějšího. Nikdo se však jakživ po něm u muzikanta nepídil. Byl mu tedy upomínkou prožitého dobrodružství.

Čtenář vyrozumívá z Anhornovy pověsti, že má náš strakonický Švanda dudák v cizině ve století XVII. soudruha muzikanta s osudem podobným.

Rovněž v XVII. věku vyprávěli si také Čechové o hudci, o pištci, který hrál k tanci sboru tanečníků čertovských. Doklad o pištci je zapsán v záznamu o „vidění“. Dorota, dcera Anny Bláhové ze vsi Březí, žala trávu dne 23. května roku 1629. Tu k ní přišlo pacholátko v bílém oděvu a řeklo: „Důro, pojď se mnou!“ Děvče odpovědělo se strachem: „Kdež mám s tebou jíti a já ještě nemám trávy?“ Pacholátko odvětilo: „Nestarej se, budeš míti trávy s dostatek.“ Vzalo Dorotu za pravou ruku, poodvedlo ji maličko — a hned se jim dvéře otevřely a vcházela tam, spatřila množství hrozných příšer, hrozně křičících a hltících, a jednoho uprostřed nich sedícího a při něm Hanzle pískaře z Kodova pískajícího, prašivcův pak vůkol tancujících a říkajících: „Nechme tuto neb onuno děvečku, však již ustala a nemůže tancovat, onano lépe tancuje.“ A z tancujících oheň vyskakoval, pentle, krajky a špice při živůtkách viděla ohněm plápolati. [4])

Jinou pověst zapsal kardinál-arcibiskup pražský Harrach. Jel z Budějovic přes Milevsko dne 5. dubna r. 1646. Jak poznamenal ve svém denníku, viděl kdesi u Milevska podivný dub. Na něm prý jednou za bílého dne seděl čert a hrál na dudy. Kolem dokola tancovali čerti a čarodějnice. Od té doby na tom místě, kde se dotékala půdy noha tanečníků, tráva neroste a mimo to vedle těchto prokletých stop tráva se nezazelená, jen stále černá. [5]) Přeptával jsem se v Milevsku a v sousedstvu Milevska, nekoluje-li snad podnes uvedená pověst mezi lidem tamějším. Pokud jsem se ptal, ničeho jsem se nedozvěděl. Netvrdím nikterak, že pověst od Harracha zapsaná souvisí úzce se zkazkou o strakonickém dudákovi; toliko se mi zdálo, že narážku na dudáka, hudoucího tanečníkům satanům a jejich obvyklé družině, čarodějnicím, možná přirovnati k ději známé české pověsti o Švandovi dudákovi.

Na sklonku věku XVIII. kolovala již mezi lidem českým pověst přímo o dudáku zakletém od poustevníka nábožného, jemuž při hře na dudy k hříšným tancům ve svátek a v neděli satanáš pomáhal. Pověst tuto upravil v báseň Šebestian Hněvkovský r. 1798. [6]) Bezbožný dudák tropil si smíšky z poustevníka, škádlil ho hrou na dudy, až jej svatý muž zaklel. Kletba byla vyslyšena:

„Prvního máje, když čarodějnice,
černokněžníci a kouzedlnice
lítají krbami z stavení ven,
slavíce výroční výletu den,
na hřeblech, pometlech, křepčiti počnou,
musí jim drčeti na kejdy skočnou.
zmítají kozelce, držejí roj,
provádíc v povětří veselý boj.
Luciper do sjezdu v půlnočním času
přivábí vybranou rohatou chasu:
počne tu chumel a sirnatý blesk,
rejdění, výskání, mňoukání, vřesk.
Hrůza se podívat na ten dýchánek,
zima jde po zádech od radovánek:
brzo jsou v povětří, vrazí se v klín,
tvoří se co vicher, mizí co stín
Skákají v směsici okolo kola,
bečejí, smějí se, výskají „hola“;
v prostředku dudáček musí pak stát,
čerstvě jim zároveň s třeštěním hrát.
Šaškují šeredně, berou ho tuze,
nelze mu postačit dudati luze;
sypají všecku naň pomstu a moc,
sotva že v stavu jest přečkati noc.
Hudci co loutničkou, kobzičkou, kejdy,
kytarou, harfičkou hledíte šmejdy,
mějte se v pozoru, milujte stud,
příběh se netýká samotných dud!
Na duše šumařů čerti jen pasou,
nevěří, dokavad s cymbálem, basou
neuzří v povětří bratránka nest:
či se jim zalíbil hudebný trest?“ [7])

Látku k tomuto rýmování čerpal Hněvkovský z české tradice lidové. Jména Švandova neuvádí. Teprve Jan Rulík ve své skladbě o „zakleném dudákovi“ zmiňuje se o Švandovi. Byla by to snad jedna z nejstarších zmínek o něm v památkách tištěných.

Rulík znal dobře české lidové podání i pověsti starožitné, jak odjinud známo. Mohl tudíž zapisovati o Švandovi pověsti, kterých se doslechl mezi lidem tehdejším. Podává o něm tyto zprávy:[8]) „Byl pak Švanda tehdáž nejznamenitější dudák v celém kraji Prachinském, kdež se také zrodil, a nebylo daleko široko žádného, který by se mu v kunstu jeho vyrovnati mohl. Zprvku větším dílem mívali dudákové jen toliko maličké dudky aneb kejdy, jakž místy podnes vidíme a na Karelšteině v starém malování ještě dnes viděti můžeme, a tehdáž slouli kajdošové, a bylo jich nejvíce v tom kraji, protože tam první znik svůj měli. Švanda vida, že kejdy více duchu mají potřebí, a že za celou noc ustavičně duchem vítr hnáti do měchu, není věc lehká, i vymyslil hrubší dudy o dvou stýblách neb píšťalách, způsobiv větší měch, z něhož hrubá z rohu trouba šla dosti prostranné okrouhlosti, takže když menší píšťalou dosti duchem dal větru do měchu neb koženého měchýře, nemusil tak ustavičně foukati, nýbrž sobě za dosti dlouhou chvíli oddechnouti, na druhé pak píšťale prsty melodii neboli píseň pohodlně formoval. Ten nález netoliko silnější zvuk a bručení dud působil, nobrž takovou čest a náklonnost mu učinil, že byl všudy vážen, k hodování všudy zván, milován a kde byl Švanda, tuť bylo i lidu při dudech v krčmě dosti. Odtud přišla ta památka příslovná, že když jeden druhého na dobrou vůli, neb k hudbě veselé zůve, vůbec se říká: „Poďme sem raději, tam bude Švanda.“ Švanda tedy všecky dudaře svého věku předčil a byl živ 82 léta. A když umřel, provázelo ho k hrobu více než dvadcet dudařů z toho okolí: totiž ze Slaníka, z Hajské, z Ptákovic, z Kozlova, z Hubenova, z Vobraženic, z Bratronic atd. a pochovali ho v kaple sv. Kříže nazvané nedaleko od řeky Vltavy, kteráž starobylá kaple r. 1787 byla prodána. Kolikátého roku se to stalo, nenacházím, aniž jeho hrobového nápisu staří naši nepoznamenali, podle něhož lehce bychom na rok přijíti mohli.“

Ať již tu Rulík píše o osobě skutečné či nic, jisto je, že se pověst o slavném dudákovi Švandovi udržovala mezi lidem. Zaznamenal ji také Krolmus,[9]) přidávaje k Rulíkově zprávě, že „nejvýbornější“ dudák Švanda býval v Strakonicích a po něm že Čechové říkávají: „Měli jsme zde Švandu. Byl tu Švanda.“

Při tom je zajímavé, že Krolmus, nejlepší tenkráte znalec pověstí lidových, neuvádí tohoto Švandu v souvislost s pověstí o dudákovi, jenž hrál k tanci čertovskému na šibenici. Odtud se podobá pravdě, že pověst o Švandovi v této nynější podobě nebyla mezi lidem známa. Krolmus o jiném dudákovi

se rozhovořil doslovně: „Jistého dudáka pod večer v lese potkali tři mládenci zeleně přistrojení, řkouce: „Pojď, starče, s námi, budeš nám hráti; my ti dobře zaplatíme, jen nám ‚Zaplať Pán Bůh' neříkej." Zavedli ho v lese do překrásně prý osvíceného zámku, kdež bylo jídel, perníků, marcipánů, koláčů, bábovek a nápojů medových plno, co jen hrdlo ráčilo. Když se vše nakrmilo, napilo a natancovalo, na úsvitě ho zlatem a stříbrem hojně obdarovali. Dudař radostí naplněný vykřikl: „I zaplať vám to Bůh, aby vám to Pán Bůh zas nadělil." V tom zmizeli páni, světlo zhaslo, vítr se strhl, hrad rozmetl a dudák zpitomělý a omráčený bez sebe zůstal. Přijda k sobě, viděl, že na mrchovišti leží pod šibenicí a místo peněz hromádky l : . . . má." [10])

O Švandovi tu není ani potuchy. Teprve Jakub Malý ve svých sebraných báchorkách a pověstech národních [11]) vypravuje o hře na dudy u starých Čechů, jak zejména proslul Švanda dudák a jak jednou v lese potkal se s ním černý panák a vyzval jej, aby dudal společnosti tajemné atd. Líčení další shoduje se s Krolmusem. Snad se to vyprávělo, nebo Malý zosnoval si jako při jiných pověstech, tak i tuto umělou pověst na základě různých prvků pohádkových, že sloučil pověsti o slavném dudákovi Švandovi s pověstí o dudáku jiném, „jistém" (jak píše Krolmus). Pověst se líbila a pronikala pak do všech vrstev českých, když ji uvedl na jeviště v „Strakonickém dudáku" J. K. Tyl, upraviv osnovu hry z rozmanitých zkazek a pověr lidových. Divadelní hrou Tylovou šířilo se jméno Švandy dudáka tak, že referenti tehdejší pod dojmem hry Tylovy neváhali o Švandovi psáti jako o dudákovi staročeském z doby dávné, jemuž „naplňovaly lesknoucí se zmrzlíky a plecháče (peníze staročeské) z kutnohorských dolů jeho čepici" atd., [12]) jakž posavad v této podobě je znám. Také básní Quisovou šířila se takto upravená pověst o Švandovi. O těch, kdož při výkladu pověsti o Švandovi zabloudili do svůdné říše dohadů bájeslovných, nebudeme tuto slov šířiti. Chtěli jsme jen do této kapitoly snésti zprávy staročeské i příbuzné pověsti z nynějšího lidového podání českého o tanci, vzbuzeném zvuky nástroje čarovného, housliček (u Tob. Mouřenína), dud (v pověsti o Švandovi), jakož i dotknouti se některých jiných příbuzných zjevů v uvedených pověstech. Rozličných variantů těchto pověstí, tištěných ve sbírkách novějších, pomíjíme.

Kapitola třináctá.

Zkazky o tancích čarodějnic, příšer a o tancích ďábelských.

Jako jiní národové, tak i staří Čechové si vyprávěli a vypráví si lid náš posud, jak se v určité dni výroční, v noci filipo-jakubské, v noci svatojanské, na sv. Tomáše i jindy [1]) slétají čarodějnice k schůzkám na místa vzdálená, na návrší a provozují tu s příšerami, s čerty divoké tance. Z hojných dokladů staročeských vybírám úvahu Havla Žalanského, jenž netoliko svědčí, že pověsti o tancích čarodějnic byly rozšířeny v lidovém podání staročeském, nýbrž se pokouší s tehdejšího stanoviska vykládati přirozený vznik těchto domněnek o nočních tancích čarodějnic a čertů. Jak si v XVI. století představovali tyto tance, ukazuje dřevořezba z knihy Olaa Magna o severanech, vyd. v Římě r. 1550 (viz obr. čís. 86.).

Žalanský uvažuje o sletech a radovánkách čarodějnických v noci takto: [2])

„Jestli to pravda, že ženy čarodějné v noci v jistá místa se scházejí, do krajin nejdalších v čase krátkém se dostávají, hody, tance provodí, a těla svá v těla jiná proměňují a povětří bouří? Jest to pouhé ďábelské šálení, kterým ten chtivý nepřítel smysly a oči jejich tak mámí, že se jim zdá, že tyto neb jiné věci opravdu při nich se dějí, že je konají, ješto nic nejsou než stín a marné podobizny, šalby a sny . . .“ Píše Joh. Vierus maje to a Joh. Baptista Porta de Lamiis, lib. 3, cap. 17, že ženy takové čarodějné masti ňáké od ďábla sobě ukázané mají, tak prudké, že když se s nimi maží, mast ta všecko tělo proniká a tvrdý a nejhlubší sen uvodí, v tom snu satan divné věci jim na oči staví, že se jim zdá, že komínem ven vyletují, a v povětří široce a dalece se proletují, že hody skvostné, hry, tance provodí, muziky hlučné slyší, že na lukách krásných neb v zahradách bydlí, krásné mládence, krále, knížata vidí, nýbrž že mrzké rozkoše, které jim satan vnouká, provodí. Taková divadla nejvděčnější ďábel, mistr tisíc řemesel, jim na oči staví, tak že když procítí se, za jiné mají, než že to vskutku všecko viděly a činily. A jsou mnozí příkladové, že ženy takové, když pro čáry své na řebřík přicházejí, k tomu se znají i znají se bídné k těm věcem, které se nikdy nestaly, které nikdy nečinily . . .“

Ženy i mužové skutečně vyznávali na mučidle, že se účastnili nočních, tajůplných rejů tanečních, že zalétaly temnem nočním na daleká místa a tam s čerty, ďábly tancovali. Také v zemích českých jsou o tom zprávy.

Uvádíme na př. z Moravy výslech čarodějníka Tomáše Chvátala, pastýře z Vevčic, při právě jevišovském r. 1681. Ptali se ho páni: „Byl's s jinými čarodějníky na rejdišti? Ano od 36. roku každý rok dvakrát: na sv. Tomáše a na sv. Filipa a Jakuba. Ode tří roků nechodím již tam, jsem již příliš starý. Musil jsem tam nositi putny, do nichž čarodějnice odřezky z prahů a dveří naházely. Tančili tam, jedli, pili, já jsem tam ničeho nepožil. Kde to bylo nevím, neboť mi bylo vždy jako ve snu." [3])

Jiný příklad vybírám z Čech. Roku 1698 dne 9. října byla v Krumlově Majdalena Koubínová, knížecí poddaná ze vsi Dříslovic, jsouc obviněna

Tanec duchů. 86
Z knihy Olaa Magna, vyd. r. 1550 v Římě.

kouzelnictvím, mečem odpravena, na hranici vložena a na prach a popel upálena. Při výslechu udávala obžalovaná následující věci: Sloužila prý v Protivci u jakési Kudlatové... Na otázku, v jaké podobě se jí ponejprv ďábel zjevil, pravila, že ležel na peci co kozel a že ji vyzýval, aby naň nahá sedla a oknem do povětří vyletěla. Později prý jí často sliboval, chce-li se jemu oddáti, že ji uvede do své říše... Ke schůzkám na křížových cestách a u Božích muk jezdila prý obyčejně o suchých dnech na vidli, pomazavši dříve tělo své mastí z telecího loje, trávy na prach utlučené a čertového kořene. Při tom prý musila říci: „Čerte, pojď, již jedu!" Při takových kvasech bylo prý vždy hodováno: vařené i pečené maso, mladé víno, bledé a vyleželé pivo. Po kvasu, tancích i jiných rejdech opět prý ji ďábel domů donesl. [4])

Vedle smyšlených pověstí o sletu čarodějnic se satany k nočním tancům a rejům je zjištěno soudními záznamy, že na př. v Rat boru r. 1667 čarodějné ženy se skutečně scházely na určité místo k nočním rejům, při nichž za zvuků píšťalky a dud tancovaly s „čerty“ — s muži přestrojenými za čerty, takto napodobujíce báječné schůzky čarodějnické.[5]) Čtouce zprávu tuto, vzpomínáme bezděky, kterak skoro současně — r. 1657 — v Branné v severních Čechách žila prorokyně, jejíž moci čarovné lid důvěřoval. V noci prý u ní bývalo veselo. Hudba hrála, pilo se, jedlo, hopkovalo, tancovalo.[6])

Čítali také Čechové a vyprávěli si o podivných tancích, nastrojených ďábelskou mocí pro podívanou lidem. Popisuje na př. Karchesius v nejstarším českém vydání Historie o Faustovi r. 1611 tanec, vystrojený od Fausta čertu zapsaného:[7]) „V středu první postní studentové jakožto hosti pozvaní opěty k doktorovi Faustovi podle přípovědi své na masopust přišli a s ním oupravně obědvali, zpívali, skákali a všelijaké kratochvíle provozovali. Když pak sobě z velikých a vysokých sklenic a koflíkův připíjeli, počal Dr. Faustus také i své kejklzoky pro obveselení hostí svých provozovati, tak že studentové rozličnou hudbu slyšeli, však nevěděli, odkud by ta byla, a jak jeden instrument přestal, hned jiný zase slyšán, jednak varhany, jednak pozitif, nyní loutna, housle, cithara a harfy, opět cinky, pozouny, fletny a summou všelijakých instrumentův hlas a zvučení slyšáno bylo. Item též sklenice a koflíci na stole skákati počaly. Potom postavil také doktor Faustus deset hrncův doprostřed světnice, kteříž tolikéž počali skákati, tancovati a vespolek se potýkati, tak silně, že se všickni na drobné kusy roztřískali a rozráželi, což studentům veliký smích a chechtání za stolem jest učinilo a způsobilo. Druhé, kázal sobě přinésti z svého dvora kozla, kteréhož na stuol postavil a jemu píti dal, a jakž se napil, ihned přirozeně pískati počal. Třetí, kázal též i instrument k stolu přinésti, na kterýž jedna stará opice, přišedši k nim do světnice, všelijaké libé tance jest hrála.“ Potom ve čtvrtek při schůzce se studenty Faustus tropil podobné žertíky: „Přivedl skrze čáry své do světnice 13 opic, kterýž tak divně kejklovaly a křepčily, že takové kejklování a křepčení téměř žádný jakživ neviděl, také skákaly jedny na druhé, jakž obyčejně k tomu se cvičí, a vzavši se za nohy, vokolo stolu tancovaly a potomně ven z okna vyskákaly a tak s tím zmizely.“

Podivný tanec téhož druhu nastrojil prý satanáš podle Žalanského r. 1559 nedaleko Jáchimova pobožnému muži Eliášovi Hirschovi. „Kejdy

neb píšťaly nadul a pískal, tožť hned přiběhne do světnice kočka a pod stolem se kdes vezme pes, ti podivně skáčí a laškují a potom zmizí.“ [8])

Nevěrným pannám, které slibovaly manželství chudým mládencům, zaklínajíce se při tom, že si jiného nevezmou, domlouvá Jer. Drexelius a uvozuje pro výstrahu žalostnou rozprávku, co se přihodilo nevěrnici při svatebním tanci. Čert-tanečník si ji odnesl do pekla. Drexelius píše doslovně: [9]) „Nemáme ďábla ani k hodům, ani k tanci zváti, jak z následující historie vyrozumíš. V Sasích bohatá panna sličnému mládenci, ale ne bohatému se zakázala. Moudrý mládenec bál se, aby na svou připověď nedbala. Ona se klela, řkouce: ‚Jestli jiného vezmu, ať mne čert s tělem i duší na veselí pryč vezme.‘ Po několika měsících panně něco jiného na mysl přišlo. Spustila se prvního a vdala se za bohatšího. Přijde onen, a připověď sobě danou předkládá, že se tak těžce zavázala a jemu zamluvila. Neplatilo nic, odbyla ho toliko, řkouc: ‚Aby ji s pokojem nechal.‘ Mají se pomalu k veselí. Na den svadby, když jsou nejveselejší, nevěsta počne se rmoutiti, nebo jí svědomí počalo domlouvati. Když již skůro pojedli, dva čerti přijeli, jakoby zemané byli, do domu na svadbu vešli. Vděčně je přijali, za stůl posadili, a s nimi přátelsky jednak o tom, jednak o druhém rozprávěli, až se k tanci chejlilo. Tu jednomu z nich přední tanec s nevěstou přednesli; jednou i podruhé s ní potancovavše, ze dveří s ní vyskočil a zatočivše ní, preč uletěl, an se na to s pláčem i hořem rodičové, přátelé a hosti dívali. Druhého dne žalostiví rodičové dali jí všady hledati, zdali by mohli aspoň ňáké znamení od ní najíti a pochovati. Včerejší ďáblové potkajíce se s těmi, an jí hledali, sukni a jinou ozdobu jim odevzdali, řkouce, že nevěsta jim toliko od Boha vydána byla, ne její šaty.“

Kapitola čtrnáctá.

Lidové zkazky o tančícím slunci.

V podání lidu českého odedávna kolují zkazky, že slunce na nebi tancuje. Neváhám zmíniti se o této víře lidové, která si představuje, jak i slunko časem neodolá radosti a podle vzoru pozemšťanů si vesele poskočí. Vypravuje si lid i mimo české země, lid slovanský i západo-evropský, jak o některých svátcích, na den svatojanský, hlavně o velikonocích a někdy

také o vánocích, obyčejně prý při východu vesele si poskočí, zatancuje. Lid německý posud vykládá, že se to děje vždy ráno na Hod Boží velikonoční; slunce poskočí prý třikráte radostí.[1]) Ve Švábsku, Westfalsku a Hessensku chodívají mnozí na výšiny podívat se na tento tanec při východu slunce V Harzu koluje pověst, kdo prý se na Hod Boží velikonoční dívá do slunce skrze šátek černý, hedvábný, že uvidí tam beránka tancovati.[2]) V Sasku se vypravuje o tančícím slunci, a vodívají děti na Hod Boží, ukázat jim východ slunce, říkajíce: „To si slunce třikráte poskočí radostí po slavném Kristově vzkříšení. Nyní tancuje, když na veliký pátek žalostí se zatmělo.“[3]) V Pomořansku a na Rujaně lid věří, že slunce na Hod Boží velikonoční při východu vypadá, jakoby potaženo bylo černým závojem. Náhle si slunko poskočí, zatancuje, když před tím smutek mělo. Černý závoj mizí, a jasné slunce stoupá velebně na obzor.[4]) Ve Slezsku udržuje se pověst, že slunce na Hod Boží radostí nad Kristovým vzkříšením třikráte si poskočí při východu, a tento zjev že se bude opakovati každý rok, co svět světem stojí, na Hod Boží, kdy Kristus vstal z mrtvých. V některých osadách chodívá průvod na výšiny čekat východu slunce a dívat se na jeho skoky. Zpívají při tom nábožné písně velikonoční. Na návrší rozžíhají oheň a kolem něho požívají jídla i zapíjejí sousta pálenkou. To si přinesou z domova. Opět zpívají a modlí se. Obyčejně však unaveni usnou, a než se kdo probudí, slunce dávno již po domnělém tanci putuje po blankytu.[5]) V Anglii dívají se při východu slunce na Hod Boží do hladiny vodní. Tam prý možná viděti, jak slunce tancuje.[6])

Zkazky podobné o tančícím slunci známy jsou také u všech Slovanů. Také se obyčejně dívají na domnělý tanec slunce skrze hedvábnou látku. Chodívají na návrší, zapalují ohně, zpívají v noci a čekají, jak bude slunce tancovati. Při východu slunce rozléhá se s výšiny radostný křik, jásot. Tu prý slunce tancuje na nebi, vyskočí nahoru, zase seskočí. Objeví-li se tančící slunce na nebi čistém, jasném, věští pěkné léto, bohatou úrodu a šťastné svatby v tomto roce.[7])

Rovněž české lidové podání vypravuje o tanci velikonočního slunce. Také v Čechách chodívají na výšiny dívat se, až prý slunce na velikonoce radostí si zatancuje.[8]) Zkazka o tanci ozývá se též z českých popěvků. Zpívají na př. děti v Čechách i na Moravě k slunci: „Hřej, sluněčko, hřej, hory, doly krej, povyskoč si vejše, na té naší střeše kolo udělej.“ Erben uvozuje píseň z Klatovska: „Zatoč se, sluněčko, nad tím dvorem, milovali jsme se, už nebudem.“ V Berounsku prý zpívají obdobně: „Zatoč

se, sluněčko, nad ty lesy, už mě, má panenko, nic netěší!“ [9]) Vzpomínám tuto vánoční písně, známé u nás v Jihočesku a snad i jinde, v níž lid zpívá o Děťátku, uloženém v jeslích v chladném chlévě. Vyzývá: „Poskoč, poskoč, sluněčko, zahřej mu to hnízdečko.“

Z uvedeného vysvítá, že zkazka o tančícím slunci rozšířena je všude po Evropě, a že tedy výklad, jakoby se týkala lidová víra o radostném poskoku slunce výhradně bohyně germanské Ostary, božstva prý světla stoupajícího a jara se vracejícího, [10]) je nejen jednostranný, než vůbec pravdě docela nepodobný.

Dlužno si tu povšimnouti, že tato víra o tančícím slunci je starodávná, již za dob starých všeobecně rozšířená. Již za dob starých vyhlašována byla za zkazku původu starodávného. Na př. Joh. Praetorius zapisuje zmínku o tom, že slunce na velikonoce třikráte poskočí. [11]) Vedle toho upozorňujeme na samostatnou dissertaci, kteráž posavad ušla pozornosti těch, kdož psali o věci. [12]) V ní učeně se hádali o „velikonočním tanci slunce“ Lauterbach a Jensen. Podrobně obírá se touž lidovou vírou ve své snůšce pověr a obyčejů velikonočních Hilscher. [13]) Vykládají, že při východu slunce na Boží Hod chodívají se lidé dívat s návrší na slunce poskakující. Význam této lidové víry snaží se uvedení vyložiti symbolikou křesťanskou. Slunce že tu značí symbol Kristův.

Vedle výkladu náboženského, symbolického, bylo vykládáno domnělé poskočení slunce za obyčejný zjev přírodní, vznikající tím, že se lidé dívají při východu, jak slunce, zahalené ranními mlhami jarními, náhle prosvitne, kmitnou se jeho zářivé paprsky tlumem řídnoucích mlh tu a onde, i zdá prý se diváku, jakoby slunce samo sem tam mihavě se pohybovalo, poskakovalo. [14]) Buď jak buď, udržuje se ve vylíčené zkazce zajímavý přežitek starodávných názorův o slunci a jeho uvítání na začátku letního období, přežitek původu jistě prastarého. Nasvědčuje tomu shoda uvedených pověstí u národů různých, pověstí známých také v lidovém podání českém. Proto jsme přibrali stručný výklad o tančícím slunci do této knihy.

Kapitola patnáctá.

Tanec v lidových úslovích, pořekadlech a hádankách staročeských.

V předchozích kapitolách byla podána v uvozovaných textech staročeských síla příkladů, jak staří užívali slova „tanec“ v úslovích a pořekadlech v různém smyslu. Tuto se zmíníme o některých podobných příkladech, které se častěji vyskytují v staročeštině. Žertem říkávali, že ten, koho zimnice posedla, — „tancuje“. Postyskuje si na př. žertovně Jan Holický ze Šternberka Joštovi z Rožmberka r. 1537: „Ta zvyjebená kratochvilná nemoc, jakož jí říkají zimnice, šidí příliš velmi, ješto mi se zdá, že by někomu tlustému daleko lépe slušela, nežli mně, a časem, kdybych chtěl smuten býti, tehdy mne ona naučí tancovati.“ [1]) Náhlý rozruch, vzpouru, svádu nazývali rovněž s příhanou „tanec“. [2]) Oblíbené bylo pořekadlo, upravené asi z němčiny. Aspoň čteme v Glaserově Čeledním ďáblu: [3]) „A Němci říkají přísloví pravdivé: Wenn dem Esel wol ist, so gehet er auff's Eis tantzen. Když se vosel dobře má, tedy jde na led tancovat.“ Jiné přísloví zapisuje Jiří Tesák Mošovský: [4]) „Když babka tancuje, mnoho prachu vzbuzuje.“ Po něčí vůli činiti bylo znázorňováno obrazným rčením: tancovati, jak někdo píská. Hovoří na př. sedmdesátiletý stařec u Tob. Mouřenína: [5]) „Kdo k mé loutně nezpívá, neštymuje, a jak já pískám, po mně netancuje, ten nemnoho sobě můž polepšiti, aniž ho kdo smí jináče těšiti.“ Když se někdo vyšňořil, říkávalo se, že se vystrojil jako k tanci, jak svědčí Tomáš Placalius. [6]) Vypravuje: „I šla (panna Juliana) mučedlnice svatá na smrt s takovou hotovostí, jako někdo k tanci a na rozkošné hody chodí.“ Několik přísloví poznamenal Jer. Drexelius: [7]) „K pohřebnímu pláči nehodí se masopustní tanec,“ „Najde se jazyk, v kterémžto ďábel rád tanec svůj mívá,“ „Vinný jazyk jest pijanův a opilcův, tak se motá a kulhá, rovně, jakoby někdo na jedné noze tancoval, druhou se v povětří točil.“

Také ve sbírkách pohádek, t. j. hádanek staročeských čítáme o tanci, na př. v Olomouckém vydání z r. 1626: „Hádej: Někdy jsem byla zavržená, již jsem městům i všem v službě oznámená, byla jsem rozpjatá, roztažená, ode mne jest mnohá osoba oklamaná, velmi odporně mne užívají, že se živí i mrtví radují? Odpověď: Struna, které užívají k tanci a k jinému světskému veselí, tak i v kostelích.“ Podobně ve vydání v Praze r. 1695

otištěna hádanka: „Hádej: Pták sedí na suchém dřevě, suché písně vydávaje, kdož těch písní poslouchá, rád vesel bývá? Odpověz: Hudec, když sedí nad houslemi, hude a ten, kdož poslouchá, rád tancuje.“ [8])

Obšírně dává hádati skladatel „Duchovních pohádek“ o tanci v písmě svatém: [9]) „Také-li poctivý tanec v písmě svatém dopuštěn jest? Jest; neb Eklezyastes praví v 3. kapit. Skákání neb tancování má svůj čas. A Jeremiáš v 3. kapitole dí: Ještě, panno Izrahelská, okrášlena budeš bubny tvými a vycházeti v shromáždění hrajících. Mladí i staří spolu se budou veseliti v shromáždění. O kolikerých tancích svatá písma zmínku činí? O čtverých: Nejprve o duchovních, jejž pobožní lidé ke cti a chvále Pánu Bohu činili jako Maria prorokyně vyšla a všecky ženy izraelitské za ní s bubny tancujíce, v 2. knih. Mojž. v 15. kap. Tak také tancoval David před archou Páně, 2. knih. král. v 6. kapit. Druhý, o modlářském tanci. Jakož židé na poušti okolo telete slitého tancovali, jak v 2. knih. Mojž. v 32. kapit. psáno stojí: A kněží Baalamovi okolo obět, v 3. knih. král. v 18 kapit. Třetí o poctivém a mravném tanci, o kterémž psáno jest u proroka Jeremiáše v 31. kapit. Ještě okrášlený budeš bubny tvými vycházeti v shromáždění hrajících. Mladí i staří spolu se budou veseliti v shromáždění. Čtvrtý, o nešlechetném tanci, kterýž se v žádostech těla vykonává a skrze ten tanec Jana Křtitele o hrdlo připravila. Matouš v 14. kapitole. Které panny skrze tanec k stavu manželskému přišly? Panny v Sýlo, když ty před městem tancovaly, vyskočili synové Benjamin z vinic a každý sobě z nich jednu uchvátil, a za manželku pojal. Judit. 21. kapit. Které panně tanec v největší zármutek se obrátil? Dceři Jephty, když otce svého s bubny a tanci vítati chtěla, že se z boje šťastně uavracoval, byla jí od otce smrt zvěstována, že ji musí zabit a Pánu Bohu v oběť zápalnou obětovati, poněvadž takový slib Pánu Bohu učinil: Kdožkoliby vyšel první ze dveří domu jeho, že toho Bohu obětovati chce. Judit. 11. kapit.“ Mimo to jsou roztroušeny ve sbírkách staročeských pohádek ještě jiné narážky o hudbě a tanci, jak jsem ukázal v studii o pohádkách. [10])

Upravovatelé Aesopových látek do češtiny rovněž přibírali bajky o rybách tančících s mravoučnou tendencí. [11]) Vypravuje se na př. ve vydání z r. 1579: „Rybář jeden neuměl ryb loviti, vzav píšťalky a síti šel k moři a stoje na jedné skále najprvé pískal, domnívaje se, že pro sladkost pískání ryby skákati a tancovati mu budú. A když se již do sytosti napískal a nic nedovedl, poodloživ těch píšťalek, vzal síť a rozestřev ji u vodě, množství

ryb vytáhl. A když je vynímal z síti, vida, an mu skáčí a tancují, řekl: Ó nešlechetné ryby, když sem pískal, netancovaly ste, ale když sem přestal, teprva plesáte. Báseň vyznamenává ty, kteříž bez rozumu nehledíce, kdy jest čeho čas, ledacos před sebe berou a to předce konají."

Kapitola šestnáctá.

O hudbě a hudebnících.

O hudbě a hudebnících v českých zemích v dobách, jimiž se obírá kniha třetí, zejména za věku XVI. a XVII. bylo již u nás psáno v několika studiích. [1]) Z nich týká se dějin tance a tedy hudby světské zejména důkladná, kriticky vydaná sbírka „36 nápěvů světských písní českého lidu z XVI. století" (v Praze, 1892) od Dra. Ot. Hostinského, kdež jsou podány nápěvy i písně příslušné. Na základě těchto písní můžeme si jasně představiti, jaká hudba zaznívala při tanečních zábavách lidu českého za věku XVI. Zachovalo se několik svědectví, jak byli Čechové chváleni pro pěstování hudby v této době. [2]) Všímáme si tuto, jak se u nás smýšlelo o hudbě a podáme některé zprávy o hudebnících, ovšem se zřetelem k tanci tehdejšímu.

Hudbu staří Čechové milovali a doporučovali ji. Vyučovali mládež záhy utěšenému „umění muzickému". Čítali na př. v Josquinově Muzice [3]) takto: „Protož i nynější mládež místo mnohých marností, v nichž oplývá, se vší pilností při nejmenším aspoň tomuto umění muziky učiti by se měla, neb známé jsou užitky její mnohé, kteréž netoliko při tělesných, ale i pobožných věcech spatřují se, jako když člověk v příčinách svých rozličných buď v práci, v nebezpečenství, v zármutku etc. prozpěvuje, tehdy obláštního potěšení nabývá . . . nebo muzika smutek zahání, veselí přináší, hněv krotí, radost zbuzuje, mysl lidskou buď k boji neb ku pokoji ponouká, etc. a vždycky, když k dobrému užívána bývá, chvály jest hodná . . ." [4])

S tím souhlasí Jiřík Strejc ve svém návodu mravoučném. Vybízí rovněž, aby mládež pilně pěstovala hudbu, poctivou kratochvíli: „Viděti pak máš, že jiných kratochvílí všech poctivých muzika jest nejslušnější, ano i nejrozkošnější, buďto na hlasy zpívati, aneb na nástroje hráti, v čemž se mládež s ochotností cvičiti má hned v mladosti místo jiné kratochvíle."

Proti tomu jiní pohrdali znalostí hudby, hlavně u děvčat, kdy šlo o vdavky. Prosaický mravokárce ptá se raději po znalosti hospodářství, kuchyně. S úsměškem odbývá podobnou znalost hudby Havlík Srnovec z Varvažova: [5]) „O těch pak nemluvím, kteréž se v pokojích zdržují a umějíce čísti, zpívati a na ledajakési instrumenta hráti, nechtívaje nikda do kuchyně přihlídati, zanechám jich nešťastným jejich manželům, kteřížto s tak učenýma ženama . . . na mizinu v svém hospodářství přicházejí . . . Dobře pravíte, pročež kteří by rodičové dcery své vdáti měli za osoby, které zvuku muziky a okrase veršů zalíbení nemají, mají je cvičiti raději v přízi hedvábí a v díle hospodářském, nežli aby na instrumenta hráti se učily.“

Žalanský neschvaluje hudbu, zvláště hřmotnou, v kostele, ale jinak nesoudí tak příkře o znalosti hudby jako Havlík z Varvažova: „Nejsou ozdoba církve a chrámu nesrozumitedlná a hřmotná muzika trub, houslí, pozounů, varhanů, bubnů a jiných hluků . . . Muzika se tuto netupí, jest dar Boží vzáctný, má své místo a užívání a toho nám Pán Bůh rád přeje, abychom se počestně a mírně veselili. Za tou také příčinou chtěl Bůh, aby muzika hned při začátku světa od Jubala nalezená byla.“ [6])

Přísnější odpůrci hudby namítali, že se hudbou vluzuje do člověka zženštilost, nedůstojná muže. Měli namířeno hlavně proti písním lidovým. Horlí na př. Rvačovský: „odvrci se naprosto mají písně ty frejířské, mrzké, neb ty čistým myslem více škodí tím, čím se pod libějšími muziky zpíváním snáze v mysli do srdce loudí.“ [7]) Přisvědčuje tomu Šimon Lomnický, vykládaje, kterak písněmi světskými, instrumenty a nástroji hudebními, tancem lidská srdce se obměkčují, „zženkylejí“, ke hříchu povzbuzují. [8]) V týž rozum navádí Žalanský s příchutí vyčítavé trpkosti, chtějí-li rodiče, aby se rozmáhalo rozkošnictví, zženštilost, „ať syny své dají učiti hráti na loutny, citary.“ [9])

Hudbou vábily po šenkovních domech ženy marnotratné mládence. V skladbě „Vejstupný syn“ od Tobiáše Mouřenína láká pochlebník Ramýnko zhýralého syna Ruprechta, jak prý v šenkovním domě tři sestry pěkné hrají „na instrumentu, na citharu, na loutnu.“ Páni v městech nezřídka brojili proti hudbě, na př. r. 1571 v Lounech, jak svědčí zápis: „Filipka dána z vězení na rukojmě Adamovi Voplatníku na ten spůsob, aby hned hudců, které u sebe přechovává, odbyla a více jich v domě svém nefedrovala, pakliby se z čeho přes toto poučení pánů se dopustila a to na ni uznáno bylo, aby rukojmě hned 10 kop gr. č. pokuty ve moc JMsti panu rychtáři povinnen byl.“ [10])

Přes to hudba ještě stále měla u nás také svoje zastance. Bez obalu osopuje se Jiří Karolides z Karlsperka na ty, kdož opovrhují znalostí hudby:

„Budete-li dále chtíti
v takém předsevzetí žíti,
naučíte se i muzice,
kteráž těší smutná srdce;
tím uměním kdož zhrdají
a je za hřbet pokládají,
není v nich žádné vlídnosti,
plni jsou zhovadilosti.
Nebo jak může těšiti
lidi aneb zarmoutiti
aneb obojím prospěti,
kdo chce muzikou zhrzeti?“ [11])

Podle víry lidové, čerpané z knížek planetních, byl některý člověk již předurčen planetou, aby miloval hudbu. Kdo se na př. narodil v hodinu Venuše, „člověk ten je střídmé a poctivé řeči, žertovný a šprýmovný, muziku t. umění zpěvuov miluje, na hudby, harfy a na oděv snažnost velikou vynakládá.“ [12])

Také lékaři staročeští nesouhlasili docela s výčitkami mravokárců, že hudba je věc hříšná, ba doporučovali nemocným i zdravým, kteří se chtěli uchrániti před chorobou, aby se rozveselovali hudbou. Radí na př. spisovatel návodu při morních nemocech: „Měj zpěváky, hudce, pištce, mysl svú vínem potěšení poskrovnu podněcuoj.“ [13])

Doporučuje hudbu též Martin Karchesius (Kraus z Krausenthalu) ve své knížce o městském stavu, uvozuje některé rozprávky, jak prospívá hudba městu, odnímá obyvatelstvu měst těžká myšlení. Též podle nápisu na hradě Opočně „Víno a muzika obveseluje srdce lidská.“ [14]) Karchesius píše: „K tomu slouží libá muzika, kterouž se vedlé cti a chvály Boží člověku všelijaká těžká myšlení odnímají. O jejichžto platnosti od Filippa Cameraria, města Norimberka slavného senátora, v jeho knize Operae Succisivae řečené, v kap. 18. některé příhody aneb historie, obzvláštně pak o císaři Theodosiovi se přivozují; že týž císař Theodosius jednoho času na obyvatele v městě Antiochii těžkou berni za příčinou nastávající války uložil. Nad čímž oni nemalou stížnost měvše, netoliko o císaři zle mluvili, důstojenství jeho tupili a zlehčovali, ale také jeho vlastnímu i manželky jeho obrazům neváźnost činili, je tloukli a rozsekali. Porozuměvše pak, že to císaři velmi za těžké a protivné bylo, anobrž že nejtěžší nemilost na sebe uvedli, a jim nic jiného očekávati nebylo, nežli všeho města zkázy a vyvrácení, srdečnou lítost nad takovým svým zlým skutkem měli a Pána Boha za odpuštění prosili. Při tom také tento velmi potřebný prostředek nalezli, že biskupa svého Flaviana k Jeho Milosti, aby za ně přímluvu učinil, vypravili. Čehož také týž biskup

jim neodepřel. Když pak se ke dvoru dostal a srozuměl, jak velice císař rozhněván jest a že se při Jeho Milosti nižádnou prosbou nic nezjedná, tedy k císařskému kapelmistrovi a pacholatům k muzice nařízeným šel a měšťanův Antiochenských supplikací poníženou rýmovně v písničku složiti a před císařem při tabuli zpívati dal, kteroužto písní Jeho velebnost tak se pohnula, až mu slzy z očí do koflíku, kterýž v rukou měl, padaly. V tom hned takovou nemilost a rozhněvání své mimo sebe pustil, biskupa také s milostivou odpovědí, že to největší ublížení císaři a manželce jeho od nich učiněné moří, kazí, a v nic obrací, a že jim nikdá více zpomínáno býti nemá, oznámiti dav, od sebe propustil. Tak i o Timotheovi Milesiovi, Alexandra Velikého kapelmistru se čte, kterak pána svého muzikou hned pojednou pohnouti uměl, tak že se s nepřítelem potkati velikou chuť a žádost měl, a hned zase, když již ve zbroji byl, jinou písničkou ho oblomil, že zbroj s sebe složil a se spokojil. Z těchto příkladův patrně se poznává, kterak v městě na vyzdvižení muziky velmi mnoho záleží. Jakož i Plato a Cicero za to drželi, že obec městská, rovněž jako kantorie v sobě se mění, anobrž kdež se při muzice vážnost zachovává a k lehkomyslným písničkám chuti a náchylnosti není, tu se z toho v jistotě poznati může, že tolikéž k lehkomyslným mravům a hanebnostem žádné libosti nemají. Čehož také Lacedemonští s pilností šetřili, když Timotheovi Milesiovi muzikovi svému slavnému toho dopustiti nechtěli, aby více strun na své loutně, harfě a instrumentu, nežli sice na nich bylo, měl, nýbrž jemu to, aby se tudy mládež nepokazila a k lehkomyslnosti příčin sobě daných neměla, do konce zapověděli."

I v nebesích rozléhá se hudba, která vyniká nad nejlepší hudbu pozemskou, jak vykládá náš rýmovník patrně se znalostí tehdejšího zpěvu a hudby staročeské. Nebešťané prý velebí Hospodina, chválí [15])

„hlasy vysokými,
jednostejně znějícími,
s zvláštní jakousi libostí
a náležitou čerstvostí;
nebo jakož při diškantu
má se užívati altu,
k tomu bas, tenor přivzíti,
jestli zpěv má pěkný býti,
tak též k tomu zpěvu v nebi
rozličných hlasů potřebí,
jenž by libě sstupovaly
a k sobě se formovaly.
Obzvlášť se pak srovnávají,
když zpěv sobě rozdávají,
a to takové zpívání
trvati má bez přestání.
Žádný nemůž' písně také,
by měl dary všelijaké,

zde na světě sformovati,
nad to pak sladce zpívati.
A ač mnozí slavní páni
bývají vychvalováni,
že muziku pěknou mají
a v ní se časem kochají,
však to jich slavné umění
zajisté ani stín není
proti andělskému hlasu,
kterýž vzní každého času,
neb jakž husy křičení
hanobí muzické znění,
tak náš zpěv proti onomu
skřípí zde v smrtedlném domu.
Ba náš zpěv hned zde nic není,
by vydával větší znění,
neb často zmrzí jednoho,
jak se mnoho vídá toho.
Mnohý dí: ‚Až do ustání
šetřil sem toho zpívání,
nemohu dél posluchati.
Musím se již k lůži bráti.‘
V nebi svatí tak nepraví,
ale Boha zpěvy slaví.“

Hudbou doprovázeli mládenci milostné písně pod okny svých krásek. Tobiáš Mouřenín r. 1604 rýmuje, jak stařec osmdesátiletý vzpomíná s povzdechem na mladost: „Ach kdes veselá kratochvíle chutně, kterouž jsem měl před lety padesáti, moha se tehdáž za frejíře psáti. Ještě nejednu noc o tom sen mívám, že se kdes s pěknou růžičkou obírám. Když procejtím, tehdy jsem na omylu, an padesát let víc mám na svém dílu, jak jsem milence své k její libosti pod okny hráti dal písně milosti, na loutnu, harfu a housle s pískáním, ‚hopsa, hejsa, hopsa, io‘ — s vejskáním.“ [16])

Bezstarostný jonák u Paprockého [17]) pochvaluje si veselé druhy, kteří pěkně zazpívají a s děvčaty zatancují.

„Již mi nechval, kterýž při besedě
s vítězstvím na plac a s válkami jede:
toho radče mám, jenž zazpívat může
a jenž s pannami tancovat pomůže.“

Bručivým mravokárcům ani písně, provázené libou muzikou, nebyly po chuti. Namítá nevrle zase při tom Havlík z Varvažova, že prý „častokráte některé verše zdají se velmi pěkné, příjemné a plné ducha poetského býti, když je slyšíme od některého hudce při harfě aneb citeře zpívati, ale když je poručíme vypsati, poznáváme, že ani vůně ani vomastku v sobě nemají.“ [18])

V XVI. století bývaly také v Čechách, jako jinde zvláštní sbory hudebníků, kteří byli vydržováni od bohatých šlechticův a od měst, řídíce se instrukcemi sestavenými podle potřeby a povinností jejich. Přední místo

zaujímá tu sbor hudební pánů z Rožmberka. Zachovaly se o něm podrobné zprávy, o jeho nástrojích, vzácných hudebninách, o jeho členech i o službě jejich. Zachovala se také instrukce kapely rožmberské, kdež stanoví pan Vilém z Rožmberka řády hudebnímu sboru. Z instrukce této aspoň některá zajímavá nařízení tuto uvádíme: [19])

„Item přes pole kdy kde jsou, aby se nevadili spolu, než svorní souce, aby raději pochvalu měli, že jse pěkně snášejí. Item předkem toto mají za práci, aby každý den krom soboty a pátku vždycky po zvonění k stolu k vobědu i k večeři na věži, jakž vobyčej jest, troubili podle slušnosti. Item každý nedělní neb jiný osvěcený sváteční den aby byli pohotově, když J. M. pán v kostele býti ráčí a figurovati jse mělo, tehdy voni všichni s instrumenty v kůru pomocni býti mají. Item kdyby J. M. pán neb JI M. paní neb nějací znamenití hosti odněkud přijeti neb odjeti někam odsud ráčili, aby bez zvláštního jich obsílání na to slušnej pozor měli a při odjezdu jako při příjezdu, tak jak k obědu i k večeři každej den činí, troubívali. Item toto obzvláštně J. M. pán ráčí jmíti, aby pěkné mutety a francouzské a vlaské kusy troubívali, a co tak krátkých a pěkných kusův jest, aby se jim ven naučili. Item aby společné cvičení všech pusounářův třikrát do téhodne vždycky bývalo, kdež jim příhodno bude, totiž v pondělí, v středu a v pátek, a to vždy celú hodinu, aby sejdouce se vo dvanácte hodin až do jedný ve spolek troubili mutety a jiný a jiný kusy, neb J. M. pán ráčí jmíti nad tím stížnost, když jednostejný kusy často troubí.“

Také Staré Město Pražské mělo svůj sbor hudební, [20]) pozounéřský, jemuž byla dána r. 1585 zvláštní „Instrukcí pozounaruom“, kdež jsou přesně stanoveny jejich povinnosti. Čteme tu vedle jiného: [21]) „Kdož by koli k práci pozounarské přijat a za předního vystaven byl, jest povinen toho šetřiti, aby k témuž povolání svému tovaryše, lidi dobře zachovalé a v témž umění vycvičené k sobě připojil a kteréhož by koli tak ku pomoci povinnosti té vykonávání přijal, na ten spůsob má jeho k též službě připustiti, aby připověděl, pokavadž v též službě bude, že v poslušenství panu purgkmistru pánům státi a všelijak pokojně a uctivě i také k témuž přednímu poslušně a povolně chovati se bude. Který by pak jsa v té práci, chtěl nějakou spouru prokazovati a neposlušen býti, ten kdož za předního přijat jest, má o takovém panu purgkmistru pánům oznámiti, aby ztrestán býti mohl. Povinnost pak týchž pozounarův tato jest: ode dne slavné památky vzkříšení Pána Krista až do památky svatého Michala archangela předně v den Páně

nedělní, tolikéž i v každý svátek vejroční oddaný k svěcení v místě obyčejným domu rathouzského pobožné mutety a zvláště pro tempore, a vejšeji každého dne všedního kromě pátku a soboty na věži rathouzské dvakráte, ráno v hodin 14 a podruhé v hodin 22, potom od památky svatého Michala až do veliké noci v neděli a dni sváteční týmž spůsobem jako času letního, kromě všedních dnův, jednou, a to o poledni na instrumenta ku poctivosti JCMsti, též pana purkmistra pánův i všech obyvatelův města tohoto troubiti mají. Pakli by kdy kterého dne tak se nezachovali a to zoumyslně učinili, nemá se jim za týž den lún (mzda), což na každého by přišlo, dávati. A což kdy tak kdy jim sraženo bylo, to vše při úřadu solním do register pořádně má se poznamenávati... Pokavadž pak tíž pozounéři v službě jsou, nemají nikam přes pole žádnému se propůjčovati bez dovolení pana purgkmistra pánův. Pakliby jinak učinili, tehdy vězením mají strestáni a luonu prázdni býti. Chtěl-li by také kdo zde v tomto městě jich při poctivých sňatcích potřebovati, vykonajíce povinnost svou, mohou to s uctivostí konati, nedávaje na sobě žádného pohoršení. Však vykonaje to, po jiných domích a ulicech nemají též svobody požívati, a zvláště nočně povykův troubením a pískáním nedělati, také mimo poctivé sňatky po domích šenkovních troubení a pískání nepožívati."

Roku 1677 byla ustanovena hudebníkům v Praze nová „statuta poctivého pořádku muzikářského na Starém Městě Pražském." Byla přizpůsobena novým poměrům a sestavena podle tehdejších oblíbených pravidel cechovních. Jsou charakteristická pro dobu, kdy byla vydána.

Podáváme tu z nich aspoň důležitější řády: „My purgkmistr a radda Starého Města Pražského známo činíme tímto listem naším vůbec přede všemi, kdež čten neb čtoucí slyšán bude, obvzláště tu, kdež náleží, že jsou před nás do plnosti raddy 14. dne měsíce prosince letha minulého 1676 předstoupili poctiví měšťané a sousedé naši kunštu muzikářského dobře povědomí, za to s náležitou uctivostí žádajíce, abychom jim, poněvadž se jak zdejší tak i přespolní v tomto Starém Městě Pražském muzikou obživují a nyní dotčeným muzikářům všelijaká onera městská snášejícím nemalé překážky hraním činějí, pro uvarování a přetržení toho jisté statuta, nimiž by sebe i pořádek poctivý říditi a před takovými poběhlými lidmi přichráněni býti mohli, vydati oblíbili." Vyhovujíc této žádosti, ustanovuje rada Starého Města Pražského vedle jiného: „Kdo by do tohoto poctivého pořádku muzikářského za mistra aneb tovaryše přijat býti chtěl, má to, že samospasitedlné římské katolické víry jest, cedulku zpovědní, též hodnověrné vy-

svědčení o poctivém svém na svět splození ukázati a že spůsobný k témuž pořádku jest, attestací předložiti, potom pak představíc dva hodnověrné za sebe, že se těmito artikuly říditi, panu inspectoru a starším ve všem poslušen býti, obvzláštně pak při pokladnici náležitý respect zachovati chce, a má přislíbiti a při tom za přijetí své mistr 1 $^1/_2$ kopy gr. a 1 $^1/_2$ libry vosku, tovaryš pak dle jich snešení jistý quantum mimo synův muzikářských, kteří toliko k polovici nyní doložené taxy zavázáni jsou, do pokladnice složiti . . .

Když by od někoho ke dni svátečnímu zjednáni byli, tehdy na to s pilností pozorovati mají, aby nejdřívěji Pánu Bohu sloužili a jak dne svátečního, tak nedělního mši svatou a slovo Boží slyšeli, potom k tomu od koho zjednáni byli, časně se sešli a podle smlouvy službu svou zastali, uctivě a šlechetně se chovali a s tím, komu by sloužiti měli, ani sami mezi sebou se nevadili, obžerství na straně zanechali, při svadbě pozvané aneb sice novými platy aneb na spropitný, leč by někdo z dobré své vůle něco učiniti chtěl, neobtěžovali, nýbrž na tom co jsou smluvili, přestati a pokoj ve všem zachovati hleděli. Přitrefilo-li by se, že by jeden druhého naříkal, na cti loupil a haněl, pohlavky tractiroval, zranil aneb okrvavil, ten každý pokuty do pokladnice kopu gr. složiti, náhradu druhému u přítomnosti pánů inspectorův též škody a outraty buďto na balvíře aneb sice jináče dostatečně prokázané vynahraditi, pokudž by pak sami mezi sebou porovnati se nemohli, to na nás do místa radního vznésti povinni budou Potřeboval-li by někdo z toho poctivého pořádku mistra neb tovaryše buď na Nové Město neb na Malou Stranu, aby jim hráti pomáhal, bude se mocti takový při starších ohlásiti a za dovolení žádati, sice učinil-li by to mimo povolení, má v pokutu 1 kopy gr. upadnouti. Byla-li by která compagnie od někoho nejprve, maje závdavek sobě daný, zjednána, ta má tu službu tak zjednanou obdržeti, kdyby pak jiná compagnie ty, kteří nejprve zjednáni byli, odstrčiti a sama hráti chtěla a hrála, poněvadž takové vydírání proti všemu řádu a slušnosti a lásce blížního čelí, pročež taková compagnie nejprve těm, kteří dřívěji zjednáni byli, tu summu peněz, kterou ti nejprvnější smluvili, na hotově složiti, a přes to jeden každý z nich za pokutu 1 kopu a $^1/_2$ libry vosku nevyhnutedlně složiti má, aniž jim žádná vejmluva k platnosti prospět imoci nebude; nebo požádal-li by je kdo, mají se vymluviti, že toho učiniti nemohou. Nicméně pokudžby se tomu pánu, který je zjednal, nelíbila, to se při vůli jeho zanechává, že sobě bude moci jinou zvoliti a oblíbiti. A jakož za časté se to děje, že Novoměstští i Malostranští muzikáři zde v Starém Městě Praž-

ském potřebovati se dají a jim v živnosti překážky činějí, v té příčině kdyby o takovým buď Novoměstským nebo Malostranským muzikáři, jenž by bez dovolení jich buď na svatbě aneb sice při dobré vůli hrál, se dověděli, mají na ouřad JMCské purkmistrský aneb na pana inspektora to vznésti a právo požádati, by ex officio takového muzikáře vězením opatřilo, z kteréhož ten a takový nemá propuštěn býti, dokavadž by se s nimi neurovnal. Jest také za to vskutku shledáno, že přespolní hudci a kejdaři v šenkovních domích duův Páně nedělních i svátečních nevyčkávajíce, až by po službách Božích bylo, na pohoršení obecního lidu hráti se neostejchají, ano co více jest, přes celé noci proti zápovědi Jich Excell. a Mstí v oznámených domích šenkovních, nercili k rozpustilostem a hříchům chase obojího pohlaví podnět dávají a je kazí, ano pánům sousedům okolním na odpočinutí se oddajícím veliké nepříležitosti činějí, pročež budou povinni jak starší, tak i jinší k témuž pořádku přináležející na takové nepříkladné lidi bedlivý pozor dáti, o nich, kde by přes čas uložený hráli, JMC. ouřadu purgkmistrovskýmu oznámiti, tak aby takové noční sovy, skrze právo vyzdvižené a k náležitému pořádku přivedeni byli . . . Kdyby Pán Bůh všemohoucí některého z muzikářů nemocí těžkou aneb jiným neštěstím navštíviti ráčil a on sobě spomoci nemohl, nemají ho opouštěti, nýbrž jedenkaždý podle možnosti své jistou pomocí peněžitou aneb jiným prostředkem přispěti. Povolal-li by Pán Bůh všemohoucí některého z pořádku toho neb manželku a dítky jich prostředkem smrti časně z tohoto světa, tehdy na staršího pořádku to vznésti a jemu oznámiti, starší pak dajíce skrze posla všem v známost uvésti, budou zavázáni všichni pod pokutou $^1/_2$ libry vosku v pláštích na pohřeb se propůjčiti a to mrtvé tělo uctivě k hrobu doprovoditi, k kterémužto funusu neb pohřbu, kdyby starší umřel, šest fakulí, jinému pak 4 zapůjčiti, kdo by jich pak více od pořádku míti chtěl, má od jedné každé po 6 kr. do pokladnice dáti.“

Znamenitá byla kapela císaře Rudolfa II. v Praze. Jejími členy byli hudebníci, kterým jsou pojištěna čestná místa v dějinách hudby vůbec. Odkazujíce ku podrobnostem, sneseným v studiích o kapele Rudolfově, [22]) vzpomínáme jenom, jaká žertovná rozprávka kolovala o této kapele. Asi r. 1611 byla prý pokladnice Rudolfova soužena nedostatkem. Dvorní muzikáři po nějaký čas nebyli vypláceni. Dovedli toho chytrým obmyslem, že zase brzy nabyli svých peněz. Za jednoho večera téhož roku provozovali totiž náhle pod okny císařskými „Miserere mei“ s takovou dojímavostí a s takovou žalostí, že se císař skutečně nad nimi smiloval a je netoliko

bohatě obdařil i spolu také zadržené jich platy do halíře zapraviti kázal. [23])

S novým a novým způsobem hudby přirozeně k nám také přibývalo hojně nových hudebních nástrojů s názvy, upravenými podle původních cizích jmen. Jsou to vesměs nástroje, o nichž vypravuje zevrubně historie hudby. Proto jich obšírně neobjasňujeme. Pokud se týče názvů, jdeme pro poučení k mistrovi Veleslavínovi. Seznamuje nás podrobně s jednotlivými nástroji, jež byly známy a oblíbeny u Čechů ve století XVI. Jmenuje [24]) housle (housličky), píšťalu, varhany (instrument varhanický), positiv (instrument s měchy). Při tom všímá si, že mají varhany „registrum" a „okénko, jímž vítr do trubic jde", pak „klavíře", jichž hrající prsty se dotýká. Flétnu nazývá také „fejfarka", „postranní píšťala". Zná dále „ciňk" čili „pastuší, pastevský roh" (buccina). „Kdo píská na ciňk anebo na roh troubí", nazývá se podle Veleslavína „trubiroh". Zaznamenává „šalmaje, křivý roh", troubu, pozoun („troubu měděnou"), kejdy („dudy"), kejdy (Geigfidel, pandura), harfu, citharu, loutnu, „nástroj hudebný tréhranný" (sambuca, Hackbrett), žaltář, virginal („panenský instrument"), klavikordium (barbitus), žaltář o desíti strunách, čtverhranatý, cymbál, chřestačku, roh a na konec již tehda známou „drndačku, housličky ústní" (t. j. něm. Brummeisen). Jak byla „drndačka" tehda oblíbena, svědčí inventáře krámů staropražských, kdež prodávali „housličky jinak brumesli železný", [25]) a jinde měl železník na skladě „sedm tuzňův brumejzlův". [26]) Jakož vůbec nasvědčují inventáře domácností staročeských, pražských i jiných, že na nástroje, uvedené od Veleslavína, staří hrávali, chovajíce je ve svých domácnostech. Máme po ruce hojné příklady toho.

O hudebních nástrojích vykládá také Karchesius v prvním vydání historie o doktoru Faustovi. Když prý podepsal Faust smlouvu s ďáblem, „naposled slyšána hudba velmi pěkná na varhany, pozitivy, harfy, loutny, housle, pozouny, cinky, flétny a k těm podobné instrumenty, jsa každý instrument na čtyry hlasy spravený, pro jichžto libý zvuk ubohý doktor Faustus se domníval, že by v nebi u Pána Boha a ne v pekle u čerta byl." [27])

Kapela rožmberská (srv. str. 236.) měla mezi „instrumenty muzickými": veliký tuplbaspumort, bas pumorti, vagant pumorti se čtyrmi zámky, šalmaje, cinky, roketle, flétny, píšťaly, mundcinky, krumferny, dulcian, kornet vlaský, kvartpozoun, tercpozán, pozouny, kloryty, bubny vlaské, violy gamba, húsle, bassy, loutny, regály, virginal, klavikordia, pozitivy a j. v. [28])

Ve století XVI. čítáme již častější zmínky o gajdech, o dudách, a to jakožto o nástroji hudebním při zábavách lidu prostého, po venkově. Z četných svědectví poslechneme, co soudí o gajdošovi Vavřinec Rvačovský: „Nechť teď stojí některý hejduk, kterej na gajdy píská a my ho šetřme, jak se k tomu snažně má, jak vším tělem, hlavú, ušima, očima, rameny i rukami s tím zachází, když se strojí pískati, tehdáž nic neposlouchá, co jiní mluví neb s čím se obírají, nezevluje sem i tam, nejí ani nepije, než o to samo bez přestání přemyšluje, aby pěkně pískal, v tom se delektuje, ta jeho kratochvíl a rozkoš sama jediná.“ [29]) Podobných zpráv o hře na kejdy (gajdy) je plno.

Hudci v kancionale senickém 87 z roku 1692.

Jako byly dudy, gajdy nástrojem prostým, lidovým, loutnou zase obírali se páni, umělci. Vyrozumíme to z epigramu od Paprockého na Jana Vencalka († 1598), jenž vynikal znamenitou hrou na loutnu: [30])

„By loutna mluvit uměla,
tak by nahlas pověděla:
‚Všichni jiní v dudy hrajte,
mne Vencalkovi nechejte.‘“ [31])

88 Hudci v kancionale senickém z roku 1692.

Zvláštních vyobrazení hudebních nástrojů, jako v knize druhé, tuto nepřidáváme. Vyobrazení je velmi hojně a jsou roztroušena po památkách tištěných i psaných z věku XVI. a XVII. Celkem se shodují s obrázky v cizích památkách.

Ukázkou jen buďtež lidové kresby z kancionalu senického z r. 1692, kdež jsou hudebníci vtěsnáni v pletivo písmen začátečních, prostě vyzdobených, v písmeni W (viz obr. čís. 87.) a O (viz obr. č. 88.). Sem také patří vyobrazení dudáka (viz čís. 25).

Některé nástroje hudební nebyly u nás dlouho všeobecně známy, na př. kytara. Nasvědčuje tomu list Zuzany Černínové synovi Humprechtovi do Paříže r. 1646, kde pečlivá matka se ptá: „Mé dítě, napiš mi, co je to za muziku, ta kytara; jak se všude na tu muziku učíš, musí býti něco čistého." Jindy píše paní Zuzana Černínová tklivým způsobem, že mohl syn Humprecht škytati, jak na něho onehdy vzpomínala. Slyšela hru na kytaru. „Mně se pak tak zdálo, jako bych tebe slyšela na touž muziku hráti, když sobě tak tu muziku oblibuješ." [32])

Pro umělecké pěstování hudby, hry dobrých „motettů, madrigalů, zpěvů, skladeb ušlechtilých" zřízeno bylo v Praze r. 1616 družstvo „Collegium musicum", jehož řády jsou chovány v archivu král. m. Prahy. Seniorem družstva byl Melchior Teiprecht z Prachkirchu, spoluzakladatelem Samuel Adam z Veleslavína. Členů nesmělo býti více než dvanácte. Scházeli se k společné hře a při tom k „počestnému hodokvasu", který vystrojoval střídavě druh po druhu pro členy, jsa na ten čas jmenován „ordinariem". Rozpravy o věcech theologických a politických, jakož i řeči všedního rázu byly při schůzkách zakázány. Mimo hudbu nechtělo si družstvo všímati ničeho jiného.

Kniha čtvrtá.

Tance v druhé polovici věku XVII. až do nové doby.

Kapitola první.

Mravokárci brojí proti tančení.

Jak bylo ukázáno četnými příklady, míval tanec ve stol. XVI. protivníků dost a dost. Ve století XVII. a XVIII. jich neubývá, naopak ještě více mravokárců se přihlašuje do řady těch, kteří dokazovali, že tanec škodí tělu i duši. [1]) Považme, že na př. u Němců vydali proti tanci samostatné knihy mravokárné Wiegeleb, [2]) Francke, [3]) Seidel, [4]) Berensprung, [5]) Hercker, [6]) Joh. Beer. [7]) Rozpředla se pak polemika mezi nimi a mezi obhajci tance, kteří tvrdili, že tanec prospívá tělu, na př. [8]) Joh. L. Rost (Meletaon), zda je dovolen křesťanům [9]) a pod.

Také naši mravokárci čeští v těchto dobách o překot potírají zálibu taneční. Hlavní vinu při tom počítají na vrub tancechtivých žen. Rozhovořil se o tom Barner vedle jiných výčitek proti tanci: „Rozdělíš-li život žen na čtyry díly: první tráví v šacení se a šperkování, druhý v rozprávkách a švitoření, třetí v tanci a hře, čtvrtý díl poněvadž sotva k spaní postačí, což Bohu zůstane?“ [10]) Náchodský se domnívá, že hříšná záliba žen v tanci již od matek je vštěpována děvčatům z mládí: „Co činí medle častěj matka? Ví ona dobře, že dcerušku svou sama k tanci sebou vzala . . . i tancovat doma učila, jak za ruku bráti, jak očima házeti, jak měkké kročeje činiti, jak slovem mládencům ve všem má se líbiti.“ [11])

Horlivým odpůrcem tance byl na Moravě kněz Táborský. [12]) Kde prý je rozpustilost v tanci, tam Bůh nepřebývá, nýbrž satan. Opakuje oblíbené výroky karatelské o hříšnosti tance a rozjímá:

„Šalamoune, králi jeruzalemský, já vím, že sv. Jarolím praví, že při muzice žádná bázeň Boží není, když takto píše: Kde vlaský bubny a trouby zvučejí, na kolovrátek se hraje, cimbal břinká a muzika zní, jakáž medle tam bázeň jest Boží? Ja, Šalamoune, synu krále Davida, já vím taky, že sv. Ephrem praví: Kde harfa zní, kde tanec a kde milé ruk podávání a pleskání jest, tamť zajisto truchlejí anjely a radují se ďábly. A proto nás takto ten blahoslavený otec napomíná: Nebluďte, bratří moji, ale věřte, že žádný nemůže dvoum pánům sloužiti, Bohu i mamoně a s ďáblem tancovati. Pročež napomíná jednoho každého dále sv. Ephrem takto: Nečiň toho, abys dnes s anjelami zpíval a Boha chválil a velebil v kostele a zejtra skákal v krčmě s ďáblami . . .“ Jinde Táborský s trpkostí posílá náruživce do hospody: „Pravíš, že jsou svátky k tomu, abys pro vyražení do šenku šel, při muzice sobě poskočil a dobrým trunkem se občerstvil. Jdi, nešťastnej ožralče, do hospody! ale ne k červenému koníčku, kdežto zbilci řehtají . . . Jdi do hospody, ale ne k červenému nedvědu, vysoké sklenici, neb zelené lípě, kde je to nejohavnější opilství, tanec . . .“

Kazatel Veselý kárá rodiče, že vodívají své dítky záhy „do baalů, k nočním schůzkám“, že tanečníci „do baalů v půl noci běhají, nic jim tu těžko není.“ Touží na ty, kdož svých domů propůjčují tanečníkům: „Takoví jsou baalistové, kteří když sobě jináč pomoci nevědí, aby předce k prostředkům přišli, pro baaly, pro ďábelské schůzky . . . připravují a půjčují domy své.“ [13])

S přídechem čtveračivosti vyčítá Frant. Koliandr, když si ho pozvali do Prahy, aby kázal při jakési slavnosti, že tehdejší ženy všude si osobují první místo, vedle jiného také přední místo v tanci. Volá s kazatelny: „Komu ale po králi první mezi lidmi čest dána býti má? Největší sice cti žádost na sobě viděti dává pobožné pohlaví ženské, aneb jak jej nynější politici vzáctnej, vznešenej, veleslavnej Frauenzimmer, aneb jak jej Němci Anbethens-würdiges Frauenzimmer jmenují, a k tomu sobě dělají starou ihned z ráje praetensi: Budete jako bohové, a ten cti-kouř, ten hadí-čmoud tak se toho dobrého pohlaví přidržel, že ještě po tolika tisících letech až podnes nemůže vyvětrati. První místo praetendirují při tabuli, první místo ve voze, první místo na procházce, první místo v tanci, první místo v regirunku v domě, a bojuje mnohá panička 10, 15 let s manželem o regirunk, dá se bít, za vlasy rvát, se schodů šmejkat, až manžel vším tím unavenej posledně ustoupí, a to činí, co jeho regentka poroučí, a muselo by to capitalní chyba býti, aby manžel v domě mimo vůle paní něco nařídil,

ke všemu musí míti consens své milosti, své vrchnosti, ale kdo je tý tak veliké chyby příčina? Pán Bůh ne, neb on praví k ženě v 1. knih. Mojžíšových v 3. kap.: Pod mocí muže budeš, a on bude panovati nad tebou. Sv. Pavel ne, nebo on píše k svému Titovi v 2. kap. o ženách: Poddané mají býti ženy mužům svým, aby nebylo rouháno slovo Boží. Nota Bene! Paničky, to je spasitedlná pro vás lekcí, a zase 1. Korint. v 2. kap.: Není stvořenej muž pro ženu, ale žena pro muže. Kdo je tehdy té chyby vinen, že všechno s ženama na ruby se děje? Ony paničky taky nejsou vinny, nebo když se jim ten klenot zlaté první cti obětuje a mocí strká, byly by pošetilé, aby k němu ruce nestáhly a jej nepřijaly. Kdo tehdy? Odpovídám, že sami mužové, kteří tomu pohlaví tuze pochlebují a s ním časem i modlářství provozují, říkajíce: ‚Mio idolo, má modlo, můj bůžku!‘ O sženilí Sardanapalové! Ale milé paničky! ta je politika převráceného světa, není tomu tak, jak vám pochlebujou vaši Šalamounkové. Ale manum de tabula, abych snad caraphinku nepřevrh, ocet nerozlil, a ty amasonky i jejich milovníky proti sobě nepopudil, aniž jsem já do Prahy přijel s ženama bojovati, ani k tomu schopný nejsem, neb kdyby jedna každá toliko špendlík na mne hodila, musel by hrob můj vyšší nežli Lorentz-Berg býti. Komu čest, tomu čest, i paničkám buď jejich příslušná čest . . .“ [14])

Také hýřivým a tancechtivým mladíkům, kteří pokládali za svůj úkol jen dvořiti se, „calanisirovat“ krásnému pohlaví, dostalo se příslušné lekce s kazatelny od V. Grubera: „Znamenám: to jest ta louka široká, po které se protulují nečistého světa toho Libertini, svobodníci, rozkošníci, ve dne v noci volající: He! mladost. radost, užívejme dobrých věcí, dokud jsou. Dyť i člověk stvořen jsa, do ráje rozkoše vnešen byl, nepochybně proto, aby svého pohodlí užíval, ptáci aby mu musicirovali, kozlata a kamzíci aby mu skákali a skopcovali. Ach, laskaví posluchači, jestliže v mladosti své a v prvním věku, který byl tak rozpustilý světa Libertin, tehdy zajistě ten jest byl jeden jediný Augustín, ten měl svět, jako květ, a protož jen do světa, jen do světa, jen do radosti. Myslil sobě: Ech! v mladosti radosti užívat, kamarádů se přidržet a je milovat, s nimi se procházet a pohrávat, musicirovat, skopcovat a calanisirovat, z noci den, ze dne noc učiniti, a tak řkouc všecko na ruby obrátil, haec Libertinorum regula morum: Z toho poznají hloupáci, že jsme my švarní jonáci . . .“ [15])

Z hojných rýmovaných skladeb proti tanci v tomto období uvedeme aspoň ukázky ze dvou písní o tanci „ohavném“. První z nich je zapsána

ve sborníku písní světských ze XVII. věku. [16]) Suchopárným, nezáživným způsobem opakuje skladatel známé výčitky sv. otců a jiných:

„Považ každý v svém srdci,
co se bude o tanci
v tejto písni zpívati,
všem vejstrahu dávati,
aby se vždy varovali tance.
Nejprv věděti sluší,
jakož doktoři píší,
že tanec jest okolek,
jehož ďábel prostředek
a ti, jenž stojí okolo tance.
Kolikrát v tanci skočí,
do pekla vkročí,
kolikrát se pokloní,
ďáblu tu česť učiní —
hudec vůdce k peklu.“

Dokazuje potom, jak tanečníci hřeší proti desateru přikázání. Kárá jejich výmluvu:

„‚Proč bychom veselí nebyli,
v tomto světě nebyli,
dobrá mysl půl zdraví,
smutek holé nezdraví,‘ — —
tak říkají bezbožníci tanečníci.“

Druhou rýmovanou skladbu proti tanci sestavil vrchní ovčák v Kratonohách J i ř í V o l n ý († 1745). Delší tuto písničku uveřejnil jsem s jinými skladbami ve vydání musejního sborníku jeho rýmovaček. [17]) Ukázkou podáváme, jak Volný líčí tance lidové v hospodě, kde se tanečníci a tanečnice zbůhdarma lopotí a unavují, pozpěvují, horlivě se ženou do zábavy taneční.

„A tuť v rychlosti kráčí
zas do tance nejradši;
činí d i v n é s k o k y,
p o d p í r a j í b o k y,
p o d r u k u s e o t á č í.
V hospodě stojí (děvče) v klidu,
ukazuje se lidu;
netřeba prositi:
kejvej! budeš míti
Káču, Bětku neb Lídu.“

Kazatelé a mravokárci snažili se tanečníky odvrátiti od tance také rozprávkami poučnými i výstražnými. Na př. K. R o s s i g n o l i dokazuje nerozumnost zábavy taneční historkou, jak tři mládenci Mancius, Michal a Julian přišli s poselstvím z Japonie do Evropy. „V jistým městě jednoho velikého knížete ve Vlaších (spisovatel příběhu nejmenuje ho), když tato cizozemská knížata s největší nádherností v poslední dni masopustní přijal, více příležitost času, nežli oumysl legátů sobě rozjímaje, o němž tehdáž

ještě nic nevěděl, sám osobně k nim přišel, aby vhlídně je zval a v svém vlastním voze je ke dvoru vezl. Tamť květ a nejpřednější z urozených shromáždil v nádherné ozdobené síni, aby tu tanec aneb baal držán byl. Když tedy tam knížata uvedena byla, byli asi poněkud zarmouceni, poněvadž o takových slavnostech nebyli nic předzvěděli. Když pak na přední místo posazeni byli, vstala kněžna a pozvala kníže Mancia, potom jiná z nejpřednějších pánů kníže Michala k tanci, aniž pro vhlídnost jináč učiniti mohli nežli jej přijíti, ačkoli se to nestalo bez zardění jejich. Potom pak podle způsobu tance příslušelo také, aby pan Julian sobě jednu z urozenek vybral a s ní tanec držel. Tento pak, když s velikou poctivostí a mravopočestností se ohlídl, vyvolil jednu z přítomných matron, kteráž již stará byla a bez krásy; před ní poklonil se a jestli by se jí líbilo, k tanci ji zval. Všickni přítomní potichmo se smáli, ale brzo moudrý oumysl toho mládence poznali, jeho mravopočestnost a poctivost chválili, z nížto, jednomyslně zavřeli, že to volení pošlo, což on také potom svobodně vyznal. ‚Jáť sem to,' řekl on, ‚zřetedlně učinil, abych sebe umrtvil a k srozumění dal, že takové veselosti nejsou pro nás, jakožto ty, kteříž své dlouho trvající cesty na se vzali, a na půl světa od naší vlasti vzdáleni jsme, toliko pro naši svatou víru, a abychom poslušenství naše a poddanost místodržícímu Kristovu v zemi dokázati mohli a zásluhu života věčného obdrželi.'" [18])

Jindy ostřeji hrozí kazatel Kolman Hendl, jak Bůh potrestá bujné tanečníky: „Mínil spravedlivě rozhněvaný Bůh lidu tvrdé šíje, lidu Izrahelskému okolo telete rouhavě tancujícímu, aby ten modlářský tanec přetrhl, nohy s hromem prchlivosti své přetlouci . . . Míní Bůh do nás, začastěj okolo telete světské marnosti poskakujících, jenž nerozšafněj tancujeme v šenkovnách, než telata na drahách, s hromem zaslouženého trestu udeřiti, nás ze světa vyhladiti." [19]) K tomu vyhrožuje J. Kleklar, že Bůh pošle na tanečníky domýšlivé nemoc, „která růžové líce v bledou barvu proměňuje a místo drahých perel podjitřenou prašivinou krk jejich posypává, ruce outlé jako na soustruh dělané a právě alabastrové, vředy a puchejři hyzdí, nohy, které do kola skákati a tancovati přivykly, kyčelnicí bodlavou neb suchým lámáním a dnou svazuje." [20]) S netajenou výčitkou vypravuje K. Račín: „Jistý duchovní a pobožný muž navštívil svého dobrého přítele, v posteli podagrou ležícího, který jemu špásem pravil: ‚Já nebohý člověk, když chci choditi, žádných noh nemám; když chci psáti anebo rosarium se modliti, tehdy rukama hejbati nemohu, hned ale, jak dosti málo podagra se ve mně pokoušeti začíná, tehdy k bolesti jak rukouch, tak noh dosti

mám.' To, co špásem propověděl onen nemocný, v pravdě a bez žertu o mnohých říci se může, když ten anebo druhý má do kostela jíti, mši svatou a kázání slyšeti, tehdy k chůzi žádných noh nemá, přijde ale k němu někdo a řekne: ,Pane bratře, dnes takoví a takoví přátelé pospolu budou při muzice veselí, ty a ty dámy k tanci pozvali.' Tu hned, jakoby sto noh měl, velikou radostí poskakuje, stavíce se a přemáhajíce se, jakoby žádné víceji bolesti necítil, aniž velikou žádostí času k tomu tanci ustanoveného dočekati nemůže." [21])

Čítáme v památkách světských i duchovních z této doby také příklady, jak Bůh potrestal na př. krčmáře, jenž dovolil tanec v svém domě. [22]) Zajímavější je zpráva Balbínova o sošce Panny Marie na sv. Hoře u Příbramě, jak se tu projevila hříšnost veselí tanečního: „Léta Páně 1635 paní Lidmila Rygerová, souseda Příbramská a paní Lidmila Gregorová, souseda Horažďovská, byvše tehdáž ještě pannami, v masopustním času (když jiní nejvíce hejří, mnějíce, že v masopustě není hříchu cokoli činiti) zanechavše tance, na Sv. Horu odešly, kdežto s Janem Procházkou a mnohými Příbramskými tu přítomnými viděli, kterak ten zázračný obraz na tváři se potil a zbledl, jako zbledne člověk, když omdlévá anebo umírá." [23]) Jak poznal řeholník hříšnost tance, líčí Vojtěch Martinides: „Na den posvěcení chrámu přišly do jednoho města tři děvečky a do kostela vešly, když jeden řeholník mši sv. sloužil. Ten spatřil dva anjely, kteří dva věnce, jeden z červené, druhý pak z bílé růže z nebe přinesli a dvoum děvečkám na hlavu položili, třetí pak satan pískaje, kusem kožicha v hlavu praštil. Po mši sv. ptal se ten jistý řeholník těch děveček, co jsou za myšlinky při službě Boží měly. Jedna pravila, že přemyšlovala o narození Krista Pána. A ta proto zasloužila věnec z bílé růže; druhá pravila, že myslila na trnovou jeho korunu, a proto zasloužila věnec z červené růže. Třetí pak pravila, že myslila na tanec a na kožich, který sobě při jarmarku koupiti chtěla..." [24])

Šteyer líčí, jak zastihl Boží trest tanečníky maskované o svatebním kvasu: „Když jeden vzácný dvořenín při dvoře Karla šestého, franckého krále, svadbu měl, král, aby hosti novým způsobem obveselil, s jinými pěti dvořany vzal na se larvu, tvářnost lvovou vypodobňující, a šaty tlusté, pomazané smolou, na níž se držely chlupy ze lnu, tak že se z nich král a jeho tovaryši jako nějací lesní neb divocí muži býti zdáli. A ti dali se do tancování. Když tedy tak tancují v noci, Ludvík, bratr králův uchytiv fakuli, chce sobě posvítiti, aby je lépe mohl spatřiti. A hle upadne jiskra na ma-

škaru královu, chytí se smůla i len brzyčko, od něho v okamžení zapálí se jiní, takže čtyři v svých maškarách bídně shořeli, král s velikou těžkostí vysvobozen, a pátý dvořenín sotva šaty na sobě hořící vodou a vínem zhasil. Tak radost v žalost se obrátila.“ [25])

Jinou historii strašlivou předvádí tanečníkům A. Koniáš: „V dolejších Němcích ve vsi Merchten, tři míle od města Brůslu vzdálené, jakýsi pískač nestydatým zpěvem a pohoršlivými rozpustilostmi mládež ke všemu zlému vzbuzoval, až jedenkráte posel Boží jej nenadále zabil a rameno od těla odrazil; aby pak někdo neřekl, že se to náhodou přihodilo, našli se brzo dva černí psi, totiž sami čerti, kteří jak rameno, tak ostatní tělo tam, kam patřilo, odnesli.“ [26]) Klugar vypravuje několik příběhů, jak byli tanečníci potrestáni. Aspoň dvou si všimneme: [27]) „Když jisté osoby při času velikonočním hned po přijímání velebné svátosti oltářní do tance se daly, hanebných a nemravných písniček zpívati se nestyděly, krví začaly frkati, která taky z krku houfně skákající je podávila. Brzy na to padal jest veliký příval a ourody zemské zkazil, z čehož rozplemenili se hadové a zeměplazové, kteří v lidu působili velikou škodu, ano umrtvovali lid.“ Sv. Štěpán z řádu kartuzianského ve Francii si vyžádal u Boha, aby se ukázali lidu rozveselenému jeho vůdcové, pekelní duchové, v pravé podobě svojí. „Divná věc! Na okamžení vidělo se množství pekelných oblud, nad uhlí černějších, majíce hrozné rohy na hlavách svých, vydávajíce přehrozný smrad od sebe, oheň z huby, z očí, z uší hrozný vyskakoval, ti přehrozní duchové po ulicích mezi tuláky, po krámích a ryncích mezi prodavače a nosiče, voziče, do hospod mezi ožralce, muzikanty, komediantníky, tanečníky a tanečnice a tak dále běhali. Z čehož hrozná hrůza a strach mezi lidem povstal, kam kdo mohl, se skrejval a utíkal. Když pak sv. biskup Štěpán viděl svého lidu pokání a polepšení a připověď slyšel, že se polepšiti chtějí, poručení vydal, aby duchové zase v mrákotu nevidění se proměnili, a kam patřejí, odešli, se více neukazovali.“

Rozvláčný výklad o hříšnosti tance přibral do své knihy Alexius de Segala (J. Branse). V pásmu nábožného rozjímání jsou roztroušena některá zrnka zajímavější: [28]) „Jsou pak mezi jinýma obyčejnýma kratochvíly nejpřednější troje, totižto divadla, tance a hry . . . Po divadlích tance následují, ty opět všem, obzvláštně všetýčkám jsou velmi milí. Však co jest tanec? Jest jedna pošetilá a dětinská věc, a věru, když při těch hluchý je aneb člověk podál jsa vzdálen a že muziku neslyší, má on za to a myslí, že ti, jenž běhat, skákat, kejklovat a hupkati vidí, jsou se zbláznili, že

jsou rozumu pozbyli a že jsou strženi v mysli. Ovšem že jest bláznovství znamení, a co má člověk po vší podobné práci a i po tom nejdelším asi nejmilejším tancování? Nic jiného, než to největší unavení, samé upachtování a všech oudův umdlení. Poslyš to, co v kronice pánův kazatelův se čte. Tam se čte, že jeden znamenitý pán, jménem Orlandy, dle běhu světa v tancích a mistrovských skokách celé dni a noci trávil, jednou ale přijda domů, všem, že by všechen zemdlený a unavený byl, žalostivě zvolal: „I tolíž tancův užitek a světských služeb odplata býti má? Jestliže ten přináší i to tak protivné a odporné unavení, ach! jak těžké a strašlivé býti musí miláčkům světa tam připravené úpění." A proto ihned na ráno ze světa se odebral a sv. Dominika oděv na sebe jest vzal...

A co pak tance? Těch netoliko mládež a věk mladý, ale i též věk dospělý a starý, ano i věk šedivý a rovně i oni, jenž pod svýma parokami a vlasmi strojenými mají přikryté a ukryté šediny, jsou téhož horliví milovníci a milovnice. Jen jim vždy nohy hrají, vždy jim ruce i lokty se třesou a pohybují, vždy jen hupkují a poskakují, tanec za svou jedinkou radost, jedinké potěšení, za všechno blahoslavenství, ano za své nebe mají. Mají tanečníky své za bohy a tanečnice za bohyně a modly, a věru těch všímají si daleko víc než Boha, neb jemu na jedno koleno, a to běžně, jim pak na obouch kleče dlouho se modlí. O! jak častěj při těch totižto tancích se děje ono, co se v Starým Zákoně stalo. Co pak jest se stalo? Slyš Exodi 32. Lid Izrahelský udělal sobě duté tele, všickni tancovali okolo toho a vesměs volali: Ecce dii tui! Ejhle tvoji bohové! a tady jsou se dopustili té největší nepravosti, totižto modlářství, a takhle při všech tancích teď se děje, při těch jsou samý modle, skrz které všechna čest Bohu se bere, když bídné a mrzké stvoření za cíl se má, když tomu mnohý zaslepený láskou kalán se témuž s tělem, s srdcem i s duší za kořist oddává, co vše patří pro samého toliko země a nebes Stvořitele... Vida, jak nebezpečná a ze všech stran obklíčená léč jest každý tanec, téhož pak starosvadbí a nejpřednější družba jest luciper, ten uprostřed tance, uprostřed kola je a s každým, obzvláštně pak s družičkama tancuje. Přijdou do pekla... Takový ouroky a taková mince se dává, takovou se platí za rozpustilé kroky a všetečné dle nynějšího způsobu světské hupkání a tance." Podobně široce a dlouze rozjímá kazatel.

Obšírně rozhovořil se o vzniku a hříšnosti tance Beckovský. [29]) Připouští však, že mohou býti také některé tance dovoleny: „Věděti přináleží, že tanec některý jest chvalitebný, některý nechvalitebný a Boha těžce urá-

žející. Chvalitebný jest byl ten, který se čte o Davidovi, že hraje na housle, zavěsil je sobě na ramena a poskakoval se vší možností před archou Páně. Maria prorokyně a sestra Aronova vzavši buben do ruky své, vyšly všechny ženy za ní s bubny poskakujíce a s hudebnými nástroji, kteřížto tance chvalitební byli jakož i ti, kteříž se až posavad od mužův vážných při přátelském shledání konají a žádné marnosti . . . při sobě nemají, neboť se v náležité vážnosti a poctivosti konají; ale takový tance, kteří v sobě ohavnost jakoukoliv zavírají, tance totiž, jenž se při mnohých svatbách, v krčmách a v hospodách provozují, ty nechvalitební jsou a hříchův plní.“ Damascen vykládá tanec za bláznovství, bláznivé do kola chození „obzvláštně nočního času při ožírání a kvasu mladou rozpaluje chasu.“ [30])

Nejvíce horlí také v této době mravokárci proti tančení v neděli a ve svátek, na př. Šteyer obrací se s nevolí proti těm, „kteří ve dny sváteční zanedbajíce služby božské doma zůstanou, na rynku se procházejí nebo v krčmách hodují, sobě připíjejí, tance provozují.“ [31]) S ním souhlasí vedle řady jiných Jan Mauricius Martini. Kárá mládež, která v neděli aneb ve svátek v přílišné tance se oddává. [32]) Také na pouti, o posvícení, při trzích tančilo se o překot, až to nebylo opět vhod rozvážným mravokárcům. Vyčítá Fabricius, jak plané jsou výmluvy: „Byť prej na kázání šli, že by tam nepostihli k sedění žádného místa, že by musili hodinu státi. Já řeknu, co soudím, hle: Takovému nic těžko nepřichází před milenkou třebas dvě hodiny s smečeným kloboukem státi, jí co nějaké modle se klaněti, a kdyby v kostele před živým Bohem jednu hodinu stál, hned by mu nohy zdřevěněly. Takové mladici nic těžko nepřichází od večera až do bílého dne vrtěti se, a kdyby v kostele jednu hodinu stála, hned dostala by bolení noh.“ [33]) Proto se rozhorlil J. Steidl: „Při kostelíčkách marianských, v lesích, na polích a na horách postavených nezvedená zběř při vejročních takových kapliček slavnosti místo služby a uctění marianského na všelikeré rozpustilosti, tance, procházky, toulky se odevzdává . . . .“ [34]) V týž rozum varuje jiný mravokárce: „Když jeden slepý druhého vede, obadva padnou do jámy, praví Kristus. To se stává sedlským mládencům a děvečkám při jarmarkách, okolních posvícení neb hodech, nočních tancech.“ [35]) Rozumí se, že zábava taneční o masopustě se vždy rozproudila. Z hojných výčitek uvádíme stesk Nitschův: [36]) „O masopustě do tance přílišnýho se dávají a skotačejí, že duše by z nich vyskočiti mohla. Praví svatý David: Vůkol nešlechetní chodějí. A my to dobře vykládáme „v tanci“, při kterémžto hejskové s děvčaty do kola se točí a vůkol sebe poskakují. ‚Učiň

je jako kolo,' vinšoval nepřátelům božským sv. král David a masopustníci sami to na sebe uvádějí, když při daremním tancování a sebe samých do kola točení, jako kolo ze sebe dělají." Také o svatbách bývaly hlučné tance, až proti nim kazatelé důrazné brojí.[37])

Mravokárci uměli vyložiti, vyčítajíce ženskému pohlaví zálibu v tanci, proč ženy rády tancují. Rozumuje kazatel Bílovský: „Kdo první tancoval? aneb kdo první tanec začal? Vysoce učený de Lanuza prý smejšlí, že první tanečnice byla Eva (a proto snad ženy tak rády tancují, že se od matky tancovati naučily); nebo když prej nemohla jablka zapověděného ze země dosáhnouti, začala sobě poskakovati, tak dlouho tancovati, až k tomu jablku vyskočila."[38]) Připojuje tedy Bílovský ku pověsti o vzniku tance výklad, proč ženy tak rády si zakřepčí, zatancují, zdědivše tancechtivost po pramateři Evě. Vzpomínáme tu příbuzné zkazky lidu valašského na Moravě, že prý tanec „valaský" tančil hned Adam s Evou. Když Bůh Otec Adamovi přivedl Evu, pojal ji on za ruku, popošel s ní tři kroky a pak se od radosti zatočil."[39])

Výčitkami a pohrůžkami proti tanci mohli bychom z této doby vyplniti objemný foliant. Přestáváme na uvedených ukázkách, zakončujíce varovným hlasem Fel. Kadlinského, co čeká tanečníky a tanečnice v pekle: „Marná a světská muzika má tři muzikanty: ďábla, vlastní tělo a svět. Ti ustavičně hrají a jak mohou nejlahodněji svou muziku provodí, aby k sobě lidi přivábili a lidi více na přítomné než na budoucí věci pamatujíce a tý muziky poslouchajíce aby tak tancovali, jak ti proklatí muzikanti hrají . . . Zlořečený tance vedou, a leč od něho časně přestanou, z takového tance hned po smrti (která s nimi posledně v tom tanci zatočí), tomu se dostávají, kde místo lahodné muziky pláč a skřípění zubův slyšeti a s šerednými ďábly v pekelném ohni na věky tancovati musí. Tu se jim ty všecky rozkoše světské, které jim tak lahodné hrály a zpívaly a je k tak škodlivému tanci přivedly, v pouhé trápení, hořkost a žalostné ouve obrátí a promění . . ."[40])

Kapitola druhá.

Zápovědi tanců.

Z uvedených výčitek mravokárných vysvitne, že v dobách pobělohorských tanec také neměl mnoho příznivců. Byl kárán s kazatelny a byl zapovídán také od úřadů zároveň se zápovědí hudby v čas nevhodný. Na Hradě Pražském r. 1659 dne 22. října byl vydán přísný řád, kdy je hudba dovolena: „. . . Dáleji také žádní muzikáři a hudci v hospodách a domích šenkovních v ten čas, když se služby Boží, nešpor neb katechismus drží, bez dovolení hráti, ani přes celý čas adventní, též půst čtyřicetidenní, ve dni křížové, když se modlitební processí podlé způsobu svaté katolické církve držívají, neméně první den slavností vánočních, velikonočních a svatodušních nástrojův svých na konec užívati nemají. A stalo-li by se co takového, to dotčené zřízené osoby obojí vrchnosti (světské i duchovní) ihned denuncirovati, tudy pak k přetržení a ztrestání přivozovati povinny budou.“

V instrukcích poddaným pravidelně čítáme zákazy tance; na příklad v řádech, vydaných příslušníkům král. věnného města Poličky z r. 1719: „Pročež všecky nechvalné obyčeje, hříchové všelijací, obzvláště . . . krádež, kouzly, hry, tance, podezřelé schůzky a jiné těm podobné nepravosti se vám přísně zapovídají.“ [1]) Zápovědi podobné byly přibírány do sněmovních usnesení v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. R. 1671 opakuje zřízení knížetství Opolského a Ratiborského slovy skoro již stereotypními: „Láni, zbytečné schůzky a tance noční od každého pána na gruntě jeho bráněny býti mají.“ [2]) Zejména proti venkovským přástkám namířeny byly četné zápovědi. Při nich nejčastěji lid dával se do tance a vedle jiného proto bývaly přástky zakazovány, jak jsem obšírně jinde ukázal. [3]) Děly se při tancích svády a rvačky, jak svědčí hojné záznamy z této doby, z nichž uvádíme příkladem aspoň zprávu Pražských Novin z r. 1724: „Minulý čtvrtek na večer v jednom domě na sv. jindřišské ulici při muzice a tanci nějaké handle povstaly,“ při čemž jeden sladovnický podstarší těžce poraněn. [4]) Všech jiných zpráv o neutěšených výjevech při tanci pomíjíme.

Vedle zápovědí tance světským, setkáváme se také se zákazy tančení u duchovních. Již r. 1605 zakazují synodalní řády v Praze, aby se kněží nemaskovali a netančili. [5]) Ve visitačních instrukcích, vydaných v Olomouci r. 1674. čteme zmínku o veřejných tancích kněžských. Líčeno je, jak nedů-

stojně si vedou, kdož se míchají do zábavy světské, do tanců. Přísně je tedy tanec kněžím zakazován. [6])

Ve století XVIII. byly často vydávány zákony a nařízení gubernialní o hudbě a o tanci. Pan dr. Boh. Rieger udal mi laskavě dlouhou řadu těchto zákonů a nařízení ze sbírek zákonů hlavně v druhé polovici věku XVIII., kde jsou zapovídány muziky v neděli a ve svátek v čas bohoslužby (r. 1770, 1772), na některé dni zvláštní (r. 1781), tance na posvícení a „obžínky“ (r. 1787). Bez ohlášení zvláštního byl noční tanec dovolen do 11 hodin. Kdo chtěl déle míti muziku, ohlásil to a za poplatek do pokladnice chudých směli tančiti jen do 1 hodiny (r. 1794). Tanečním mistrům byl také zvláštní řád vydán. Nesměli míti muziky veřejné (r. 1791) a pod. Ze zákonů těchto byla by opět objemná snůška.

Kapitola třetí.

Tance modní za věku XVII. a XVIII.

Modou zanášeny byly v dobách, o které tu jde, do českých zemí skoro všecky tance tehdejší, oblíbené v západní Evropě. Podíváme se nejdříve na tyto modní tance, jak se jmenovaly a jak se tancovaly, [1]) aby pak byly srozumitelné zmínky o těchto tancích v památkách souvěkých českých s názvy poněkud zkomolenými a přizpůsobenými české řeči.

Oblíben byl tanec původu španělského „sarabande“ v $^3/_2$ taktu, později v taktu $^3/_4$, jenž se po r. 1588 rozšířil do Francie, Italie, do Němec i také do zemí českých a do Polska. Na začátku to byl tanec bujný a byl tančen jen od žen a muži doprovázeli hudbu zpěvem a kastagnettami. Pokud se jména týče, odvozují někteří „sarabande“ od slova sarao (tanec); jiní se domnívají, že název prozrazoval jméno vynálezkyně tohoto tance, tanečnice v Seville. Böhme jej pokládá za tanec původu arabsko-maurského a ze Španěl se prý dostal do zemí sousedních. Bujnost při tančení se tak rozmáhala, že na podnět mravokárcův a kněžstva byl tanec „sarabande“ zakázán. [2]) Rovněž tanec „courante“ (corrente) se zálibou býval tančen v západní Evropě ve stol. XVI.—XVIII. Byl to tanec starofrancouzský, vznešenější společnosti, nikoli (jak někteří vykládají) tanec lidový. Jak název naznačuje, vedl si tanečník tanečnici obchůzkou do kola, něžně se ukláněl

a osvědčoval umělými obraty svou dovednost taneční, projevuje při tom tanečnici úctu a oddanost. Proto již v XVI. století byl tanec tento spíše malou pantomimou, než tancem v pravém slova smyslu. V XVII. století upravila v Paříži „taneční akademie“ tanec „courante“ v tanec obřadný.[3]) Starofrancouzský tanec „bourrée“ v taktu $^4/_4$ nebo v mírném taktu $^2/_4$, rozšířil se rovněž po zemích sousedních. Kroky taneční jsou tu krátké, svižné.[4]) O tanci „gagliarda“ bylo již pověděno (str. 198—199), kdež bylo zároveň ukázáno, že Čechové znali také tanec italský, podobný asi polonaise, „passamezzo“, nazývajíce jej „pasomezy“, jakž zapsáno v inventáři not kapely rožmberské.[5]) Jiný tanec italský „volta“ byl také se zálibou tančen všude po západní Evropě. Tanečník pozdvihl tanečnici a dovedně ji přehodil na druhou stranu. Tančilo se tak horlivě, až na to mravokárci toužili, že se nezachovává při obratech tohoto tance žádoucí míra.[6]) Za Ludvíka XIV. došel obliby tanec „canarie“. Jeho původ odvozovali někteří z ostrovů Kanarských, kde prý byl rozšířen; jiní si představovali, že to byl původně ballet, při němž tanečníci byli přestrojeni za divochy, s ozdobou, upravenou z pestrého peří. Zachoval se podrobný popis, jak se tančil tento podivný, bizarní tanec.[7]) Na konec uvádíme „menuet“, něžný tanec francouzský, „dítě courantu“. První menuet byl tančen roku 1653 ve Versailles od Ludvíka XIV. za hudby, kterou složil známý Lully. Záhy se „menuet“ rozšířil po všech zemích. Tím jsme asi vyjmenovali hlavní druhy tance, jež byly pravidelně ve stol. XVII. a XVIII. zařaďovány v taneční pořádek při zábavách panských.

Tance tyto byly oblíbeny také u Čechů. Také u nás měla vliv moda francouzská. Od začátku věku XVII. Francie řídila směr a postup kulturního rozvoje evropského. Řídila vkus v umění, v literatuře, vkus společenských zdvořilůstek i zábav. Vláda vkusu francouzského došla za Ludvíka XIV. vrcholu. „À la mode“ stalo se heslem takořka všude po Evropě, také v českých zemích, napřed ve vyšších vrstvách, a odtud vnikalo heslo „à la mode“ do života společenského vůbec se všemi podivnostmi a výstřednostmi. Jak alamodování také u nás zdomácnělo okolo prostředka XVII. věku, svědčí rukopisná skladba milostná, kde smutný kavalír Lipiron zkormouceně hořekuje a svěřuje Kupidovi vzkaz zbožňované panně, propletený podle tehdejšího zvyku četnými frasemi alamodovými:

„Oznam jí mou velkou věrnost,
nezměnitedlnou upřímnost,

oznam jí, jak každé chvíle
obligirovaný k službě

chci býti a ji amare,
krásné líčko basiare.
Já z tak velik milosti
budu vždy tvé velebnosti
děkovati a chváliti,
dokud mě slunce svítiti
bude, dokud řeky v moře
půjdou a ven z něho zase.
Za tím pak v té patienci,
maje v tobě tu speranci,
budu čekat spomožení,
mého srdce potěšení;
coť mám v srdci svém doufání,
že dosáhnu milování.“

Později utrápený kavalír Lipiron popuzen jsa řečí Audaciae aneb Smělosti strojí se k smrti a naříká žalostně vedle jiného se zmínkou o své bývalé zálibě v tanci a v hudbě:

„Všecky věci, které mně
potěšovaly prvé,
ty mne obtěžují:
muzika i tancové,
zpěvy i trubačové
již mne zarmucují.“ [8])

Přímý důkaz, že uvozované alamodové tance byly u Čechů známy na sklonku věku XVII. a XVIII., podává bezděky kazatel Bílovský. Zprávy jeho jsou vetkány do pásma vážného výkladu náboženského. Očistíme-li je od příměsků, jimiž kazatel po tehdejším obyčeji svůj výklad na kazatelně pečlivě vyšperkoval, zbude nám plno zajímavých, odjinud naprosto neznámých názvů a zpráv o cizích tancech u Čechů za doby řečené i o jednotlivých obratech tanečních, skupinách, poklonách, pojmenovaných technickými názvy od mistrů tanečních. Původní názvy jsou tu ovšem zkomoleny.

Vykládá Bílovský, [9]) že také David podle starého zákona tancoval, ale jak tancoval! „Medle jaký tanec tancoval? Skákal sarabandas? běhal currantas? tancoval tracanar? poskakoval boreas? — — — nic takového! Nebo ještě tenkráte tak bláznivě netancovávali; ale dělal z hlubokosti reverentias a stále jednu za druhou křížovou capriol řezal.“ Jinde rozhovořil se Bílovský [10]) o tanci svatebním: „Při svatbách a na veselích nejvíce bývá muziky a tance. Proto dí přísloví: ‚Žádný není sňateček, kde by nebyl taneček.‘ Ty pak všechny tance, curranti, sarabandi, gagliardo, tracanar, francouzské a španhelské skoky přes jakékoliv figury a kříže, capriole a refressí ženich, a by třebas měl v tanci padnouti z veliké lásky k nevěstě

své a jí k libosti až do potu a unavení vykonává. Pro milého nic těžkého."

Jak vypadaly tance o české svatbě ve stol. XVII., ukazuje (čís. 89.) připojený dřevoryt z knížky „Smlouvy svatební" (zač. stol XVIII.), kdež tancují tři párky. Jsou tu znázorněny dosti jasně způsoby tance, který horlivě hrají dva hudebníci na místě povýšeném.

Tanec na svatbě staročeské. 89
Dřevoryt z titulního listu knížky „Smlouvy svatební", (zač. stol. XVIII.)

Vracíme se k Bílovskému. Mluvě o posvátné osobě, rozjímá Bílovský a vyčítá zároveň podrobně obvyklé názvy poklon a obratů tanečních:[11]) „Chci věděti, jaký tanec tancoval? Zdaliž francouzský, anebo španhelský anebo český, a žádám znáti figury toho tance. Zdaliž byly a jaké byly reverentiae? Jaké passady, jaké spazady, jaké recazady, jaké florety? jaké bontady, cadenzae? retirady, capriole, jaké volti? nebo těch a jiných tanců mistrové podle šnůry jsou vycvičení. Jaké tehdy figury v svých tancích udělal? Volti a capriole, nebo ty se nejvíc dělají přes kříž a jmenují se Creutz-Capriol, křížové capriole."

O křížových kapriolích rozhovořil se Bílovský ještě několikráte. Opět v proudu nábožné úvahy zakmitne se zmínka, že kdosi „samé křížové caprioli sekal, a když největší pravadu jedním skokem ukázati chtěl, v skoku závrat dostal." Ze snahy vykládati v kázání vesměs obraznými slovy, vzatými z tančení, pověděl Bílovský, chtě opsati osudy lidí po smrti, důmyslně, že by „o prah nebe jednou nohou zavadili a tak figuru taneční recazadu a nazpět candenzu za luciferem snadno udělali." [12]) Opět názvy uvedených již figur tanečních.

V nábožném výkladu jmenovaného kazatele dozvídáme se souhlasně z několika zpráv výslovných, že cizí tance u Čechů zdomácněly, že znalost jich byla pokládána za požadavek tehdejšího vzdělání. Kdo tance nově zaváděné uměl tancovati, všem se líbil, vedl si „à la mode". Z ciziny přicházeli mistři, aby po českých zemích vyučovali novým tancům, jimž přibývalo všude záliby. Čechové nazývali je tehda „tanců mistrové"

nebo po německu „tantzmeister".[13]) Tito již od malička učili děti tanci, jakž to líčí opět Bílovský živě, poněkud drasticky těmito jizlivými slovy:

„Tento jest nejenom velkých pánův, ale i sprostých lidí malých dítek obyčej, že dříve̊ji umějí tancovati než Pána Boha znáti. Holla, co jest to za tanec? Pojďme do nějakého zámku a co uhlídáme? V tom paláci vidím tam krásnou slečenku a mladýho pána jako anjelíčka, co dělají? Ještě jim chůva nos utírá a hle, to mladé paňátko drží klobouček v ruce, roztahuje ramena jako netopejr křídla a točí se jako čamrdka. Slečenka naproti němu drží po stranách prstíčkama sukničku a spolu obadva dělají kaprioli, spacady, rekazady, floretty, repressí, volty, retirady, reverencí a tak dále. Než urozená slečenko (nesmím řícti ‚panenko'), vašnost mladý panáčku (musím vašnostovati, sice bych rozlil polívku), umíte-li také v kostele takové reverencí a poklony Pánu Bohu dělati? Ano umíte-li ručičky vaše, jak je zde v tanci roztahujete a sobě podáváte, před oltářem spínati a vyzdvihovati? Aby uměli francouzské minue tancovati, o to se rodičové starají; aby uměli před Bohem poklonu činiti, na to nedbají."

Tak vychovávají prý vznešení páni svoje děti. Mládež se cvičí, sotva kolébce odroste, učí modním tancům. Měšťané podle káravých slov Bílovského nevedou si lépe a rovněž učí děti již za mlada tancovati. Vybízí kazatel: „Poďme dál do toho neb onoho města . . . A tamhle zase vidím dva malé tanečníky, a ještě jsou v košilce a co dělají? Tancují, běhají, ruce sobě a hubičky podávají. Vidí to máma, hledí na to táta — odpusťte, měl jsem říci ‚pantáta, panímáma' — a co k tomu říkají? Smějí se, k tomu jim sami zpívají." Jako v městě, tak skotačí, tancuje rozjařená mládež i na vsi, až to není vhod nevrlému mravokárci, jenž do třetice pobádá: „Poďme na posvícení do té nebo jiné dědiny. Tam najdeme okolo hospody dětí jako smetí, tancují, skákají, křičejí, vejskají . . ."[14])

Mohlo by se namítati, že třeba Bílovský znal názvy modních tanců z ciziny a že jich nevídal u Čechů. Proti tomu svědčí Ant. Koniáš. Varuje před hudbou a tancem, hrozí mukami pekelnými:

„Uši, kteréžto v muzice
libě svou rozkoš měly,
harfy, loutny, cytařice
velmi rádi slyšely,

v naříkání, stěžování,
pláči svůj content mají,
sarabanty a koranty
smutně jim čerti hrají."[15])

Taneční obraty kapriole zná J. H. Gallaš, nazývaje tímto názvem skoky bujných jehňat:

„O vizte pak kapriole
těch strakatých u stodole
skotačejících telátek
a neodkojených jehňátek.“ [16])

Rovněž tanec „menuett“ u nás zdomácněl. Bílovský uvádí v pásmu výkladu náboženského, pokud víme, ponejprv název tance menuetu, uvádí „nejkunstovnější baleti, nejlíbeznější minue, tance francouzské, španhelské a co já vím.“ [17]) Jinde [18]) touží, že děti již za malička umějí tancovati „francouzské minue“. Ve století XVIII. bývá „menuett“ po česku jmenován také „minet“. Rýmuje Tablic o marnosti tohoto světa, jak radost brzy se mění v žalost, tanec v zármutek:

„Ráno Bětka milostná
v tanci ještě skáče,
večer mátě žalostná
nad nemocnou pláče.
Na zejtří pak truchlivá
jí již hrana hlučí,
na hřbitovu plačtivá
písnička jí zvučí.

Nánka s krásným ženichem
k oltáři dnes jede,
na svatbě ho se smíchem
do minetu vede:
ale sotva jasná zář
zemi vrátila den,
růžová jí zbledla tvář,
smrti sklíčil ji sen.“ [19])

Zdali s modními tanci zdomácněly u nás také všecky způsoby i nezpůsoby ze Španěl a Francie, neumím pověděti. Jako zvláštní zjev v oboru mody jen tuto zaznamenávám pro příklad španělskou prý zvyklost podivnou, jak „největší tyranka a při tom i pošetilá třeštilka je bezpochyby — moda. Jakých nesmyslů tato panovnice často vyvedla, viděti na př. z toho, že r. 1679 španělské dámy jinak do společnosti nechodily, nežli s malým selátkem čili podsvinčetem na rukou. I k tanci je s sebou nosily, a když musely s tanečníkem do kola, nechaly ta roztomilá zvířátka po sále běhati, tak že se jich rochání pak lahodně s taneční hudbou mísilo.“ [20])

Modním tancům vyučovali taneční mistrové. Jaká síla jich u nás bývala, nejlépe ukazuje cech mistrů tanečních v Praze.

Kapitola čtvrtá.

Cech mistrů tanečních v Praze v XVIII. věku.

Již Bílovský se zmínil několikráte o mistrech tanečních. Podobných narážek je plno roztroušeno v náboženských skladbách souvěkých, na př. u Jana Libertina.[1]) Píše: „Ti, kteří tancovat učí, není dosti na tom, aby tancovat ukazovali, ale sami také tancovati musí.“ Jak vypadal taneční mistr alamodový, ukazuje Weigelova rytina z r. 1699 (viz obr. č. 90.).

Taneční mistrové, tanečníci, čili jak zuboženou tehdejší češtinou byli nazýváni „skočootačníci“ byli pokládáni za stav, rovný cechům, pořádkům řemeslnickým. Jako jinde,[2]) tak i u nás vyučovali nejen tancům, také vůbec způsobům, jak se má elegantně choditi, šatiti, jak si vyšlapovati, šňupati, okuláry dvorně přidržovati a pod.[3])

U nás zařaďuje v XVIII. věku Seelisko tanečníky mezi všecky jiné řemeslníky při výkladu dětem o lidském zaměstnání ve způsobu otázek a odpovědí: „Otázka: Ať mně jmenujou ty mechanické neb řemeslnické umělosti, které příjemny jsou? Odpověď: To jsou ty, které provozujou hodináři, muzikáři (hudbáři, hudci, muziko-cvičenci v muzice zběhlí), tanečníci, (skočootačníci), soustružníci, štafíři (zlato-ozdobníci), krumplíři, šmukýři, kněhaři, paštikáři (krmokladči), cukráři (sladovinkáři), parukáři (vlasopletové), švadleny, mečíři neb polírníci (bleskočističi), kožešníci a zlatníci a jiní víc, které umělosti k ozdobě a k utěšení sloužejí.“[4])

90 Taneční mistr.
Rytina Weigelova z r. 1699.

Jak mnoho těchto „skočootačníků“ v Praze bylo, dokazuje přesvědčivě cech tanečních mistrů, o němž jsou zachovány podrobné zprávy z r. 1788.[5]) Zprávy tyto jsou důležité pro dějiny tance

v českých zemích. Spisovatel praví o tomto cechu asi v ten rozum: Kromě obyčejných tanečních mistrů, kteří ve zvláštních hodinách — obzvláště šlechtu — tanci vyučovali, byl v Praze také zvláštní taneční cech, jehož členové jediné právo měli veřejné tančírny držeti. Tito mistři jsou od dávna pouzí řemeslníci, nejvíce ševci, kteřížto spolu řemeslo své provozují. Jen v neděli a ve svátek a v tak zvaný modrý pondělek, kterýžto přese všecky zákazy posud ještě se držívá, v krčmě řemeslnické chasníky a dcerky sprostého lidu za nějakou maličkost tanci vyučují, až k večeru, kdežto každému volno, při houslích v tanci se súčastniti. — Druhé, čímž od ostatních mistrů, kteří se jmenují akademickými, členové cechu se rozeznávají, jest množství podivných a všude jinde neobvyklých tanců, počtem devadesáte. Jsou to tance na způsob balletů čili vlastně směs prudkých nesouvislých skoků, beze všeho směru a vkusu. Mají divná, z větší části znetvořená německá a francouzská jména, na př.: „Winkelseegen"; „Pražský marionett"; „Paspje vandri", „sardini", „spanier", „Burgund", „Lafrans", „Anšu"; „Menuet Damur", „Menuet Dekoll", „Pastorell", „Madlot fransé Lašurš"; „Schwerdttanz" a „Schwerttobia" (při těchto dvou a ještě při některých jiných se též šermovalo, při čemž někdy i mnohá ženština obratnost svou na jevo dávala), francouzský a švábský selský tanec atd. Těmto tancům naučí se však jen někteří, a ty je pak pouze pro zábavu obecenstva provozují. Vůbec je zavedeno, že taneční mistr, vyvoliv si jednoho ze žáků svých, v umění tanečním soukromě a zvláštně jej vyučuje. Tento nazývá se předtanečníkem, řídívá společenské tance, místo mistra svého tanci vyučuje atd., neboť mistrové bývají k tomu buď příliš staří nebo příliš si hledí svého pohodlí. Za to však má takovýto předtanečník naději, že časem svým i sám tanečním mistrem se stane. Ostatně se k takovémuto mistrovství požaduje: 1. aby, kdo tanečním mistrem býti chce, byl pražský měšťanský synek; 2. aby při veřejné zkoušce dovedl oněch devadesát tanců tancovati; 3. aby kopu do pokladnice vložil; 4. aby při zkoušce celou hudbu na své útraty vydržel a ctihodnému kollegiu veškerých mistrů velkou tabuli dal. Ostatní slavnosti při tom byly: V určitý den shromáždili se skuteční mistrové v tanečním sále. Tu jim předveden kandidát od svého učitele, kterýžto mu chvalořečil; pak kandidát tancoval s každým mistrem některé z oněch tanců, kteréžto losem se určily a z nichžto mu každý několik mohl prominouti. Když bylo po zkoušce a kandidát většinou hlasů do cechu přijat byl, tu všickni do kola jej obstoupili. Dvé dívky vyvolené za družičky, stojíce mu po boku, držely talíře a citrony,

v nichžto v každém byl zastrčen proutek rozmariny. Dva mládenci drželi sklenici s vínem, kteréžto nejprv mistrům a potom ostatním mužským k připití podávali, při čemž ženským citrony se dávaly. Sklenice byly při ustavičném volání vivat vyprazdňovány; kandidát zahrnován byl gratulacemi, až pak konečně k tabuli se zasedlo. Můžeme si snadno domysliti, že takovéto mistrovství stálo mnoho peněz. Za to však tento kapitál i hojné ouroky nesl, jednak tím, co taneční mistr za cvičení dostával, což při velkém počtu žáků hodně mnoho vynášelo, jednak některými jinými výhodami jako na př. taneční mistr od majetníka sálu, kterýžto za tančírnu si zvolil, v neděli a ve svátek večer dostával zdarma jídlo a každodenně i zdarma pití. Roku 1788 bylo deset takových mistrů v Praze, z nichžto jich jenom pět mívalo tančírny; mezi těmi bylo sedm ševců, jeden rukavičkář, jeden mlynář a jeden jeblář. Ti měli svého staršího, svou pokladnici a své čtvrtletní schůzky čili kvartály, kdežto každý šest nebo sedm grošů do pokladnice dával. Tyto peníze byly obzvláštně určeny k zapravování exekučních útrat způsobených zakročením proti těm, kteří do jejich privilegií sahajíce, chtěli míti veřejnou taneční školu.

Do cechu tohoto prý se hlásili zejména řemeslníci, kteří nemohli nabyti mistrovství v nějaké měšťanské živnosti, nemohli si pořiditi samostatný krámek. Jako ve Vídni, tak i v Praze přihlašovali se proto nejvíce ševci. Spisovatel nepodceňuje důležitosti, kterou prý má cech tanečních mistrů v Praze. Tanec nemírný ovšem škodí, ale to se nesmí čítati na vrub tance, jako spíše na vrub těch, kdož tancují vášnivě, bez rozumu. Otužilému tanec prospívá. Prostý člověk nepije při tanci horký punč a čokoládu, jen pivo, a nezná obyčeje elegantního, jak chodí vznešená společnost z tančírny rovnou do kostela; dobře se vyspí a druhý den chutě beze vší únavy se dá zase do roboty. Tanec zachovává prostého člověka přede hrou, před rozmařilostí. Prospívá hlavně těm řemeslníkům, kteří při své práci sedí, jako ševci a krejčí. Při tanci pak si to vynahradí pohyby a obraty skočnými. Ještě i to zasluhuje prý úvahy: Všude v zemích sousedních mezi blouznivci, výstředníky, pomatenými, kteří vídají duchy a pod., nejvíce bývá krejčí a ševců. V Čechách tomu tak není. Taneční zábava chrání jmenované řemeslníky před výstřednostmi. Přimlouvá se tedy spisovatel na konec, aby se řemeslníkům po šestidenní práci dopřálo trochu zábavy při schůzkách tanečního cechu.

V tomto řádě cechovním dozvídáme se ze jmen třeba znetvořených, jaké tance byly tančeny ve stol. XVIII. v Praze při zábavách. Názvy zko-

molené snadno si upravíme v pravá jména, na př. menuett damur (d'amour); paspje značí „passepied", starý původně námořnický tanec z Bretagne, o jehož způsobu tančení zevrubně vykládá Böhme i s udaji historickými.[6]) Byly pak pojmenovány jeho druhy: Anšu (Anjou), lafrans (La France) atd.

Vedle těchto tanečních mistrů čítáme v památkách věku XVIII. hojné zmínky o tanečních mistrech stavovských, o tanečních mistrech akademických, nezřídka cizincích, nejčastěji o Vlaších, kteří vyučovali tancům a vystrojovali o masopustě skvostné plesy, také reduty. Tanečním mistrům, kteří vyučovali tancům po domácku a pořádali také taneční zábavy pro kruhy měšťanské, pro známé svoje, nedařilo se asi valně. Obrázek jejich života vylíčil Jan N. Štěpánek v divadelní hře „Masopustní žert aneb pan Šídlo, taneční mistr." [7]) Nejde nám tu o děj této hry. Pozorujeme jen, co charakterisuje způsob života v domácnosti mistra tanečního v Praze na sklonku věku XVIII. Domácnost mistra Šídla rozebrali věřitelé. Mistr se vrací unaven z bálu, který řídil, a honem chystá zábavu novou v bytě svém. Hudec Vlček zvěstuje mu neblahou novinu, že mu v 7 hodin roznesli věřitelé všechen nábytek. Šídlo podotýká, že právě zakončovali bál: „V 7 hodin? Tu jsme právě tancovali vymetov!" Mistr si nezoufá. Bál je na dnešek oznámen, stůj co stůj — bude pořádán. Sousedky již se nemohou bálu dočkati. Přichází uzenářka a drůbežnice. Každá nese 2 zl. a hromadu jídla a pití. Uzenářka z touhy po tanci obrala komín. Všecky uzené jazyky daruje. Přinášejí jiné účastnice 10 mázů piva atd. Vlček jde asi pro 5 hudebníků. Příbytek Šídlův je slavnostně ozdobován jedlovými haluzemi, pozlaceným papírem, svíčkami, věnci. Hosté pak se scházejí a dají se do tance, do „minetu". Po tanci tleskají, aby se hrála „skočná". Z děje vysvítá, že mistr Šídlo měl všelijaké trampoty a život neutěšený.

Taneční mistrové čeští na konci věku XVIII. prosluli v cizině. Vypravuje o tom J. Schönfeld, že již není pokládán za nejlepšího tanečníka pouze Vlach, Francouz neb Angličan. Synkové pražští osvědčují prý dovednost taneční po celé Evropě při společnostech kočujících i jinde. Ba mnohý zbohatnul tancem v cizině a vrátiv se do vlasti, žije tu spokojeně.[8])

V letech třicátých a čtyřicátých setkáváme se v Praze s několika tanečními mistry, kteří se snaží o překot, aby nové tance vymýšleli, tance modní do Prahy přiváželi z ciziny. Noviny tehdejší podávaly zprávy o jejich činnosti. Chválily i někdy také hanėly, zejména nesouhlasily s tím, aby se vydávala za „národní" tance směsice ledabylá, umėle složená od mistrů tanečních. V Květech r. 1842 (č. 84. str 333.) posuzuje na př. „Starý

tanečník“ nový tanec tohoto druhu „Slovanku“: „Stavovský taneční mistr p. Raab, známý pro mnohé společenské tance, ježto tuty poslední léta dle vzorů francouzských na zdejších plesech zavedl, vynašel, jak se pravilo a psalo, český národní tanec (?), jejž (nevíme proč?) Slovanka nazval a nákladem Hoffmannovým čistě na světlo vydal. Nemámeť o schopnostech p. Raabových žádné pochybnosti, ale Slovanka se mu nepodařila. Viděliť jsme ji tuty dny dobře prováděti, ale za jedno neshledali jsme na ní kromě kročeje z polky ničeho, co by jí právo dávalo, jmenovati se českým tancem národním, a za druhé nemá do sebe ani jinak, co nečeský tanec, tolik půvaby, aby snad pěknou kadrilu vytiskla. Ne, ne! Národní tanec je něco jiného, nežli míchanice z mazurky a polky, propletená francouzskou příchutí.“ „Slovanky“ se ujímaly jiné listy chválíce mistra Raaba, že vedle toho bude vyučovati rovněž novému tanci maďarskému „Körtancz“, složenému od pešťského tanečního mistra Szabo s ohnivou také „národní“ muzikou maďarskou Budou prý tanci tomuto též vyučovati mistři taneční Feigert, Lenners, Link, Pohl a Schmidt. Květům se „Slovanka“ i potom r. 1843 nelíbila. V č. 3. (str. 12) bez obalu znova vytýkají: „Slovanka, kterouž p. Raab, taneční mistr v Praze a po něm i některé žurnály za nově vynalezený národní tanec vydávají a jemuž o příštím masopustě velkého rozšíření slibovaly, nezdá se velké obliby nacházeti; alespoň byl o hudební zkoušce dne 1. t. m. velmi nevlídně přijat a bezpochyby se mu povede tak, jako kadrile, nazvané „Union-Quadrille“ ve Vídni, kterou šest mistrů skládalo, kteráž ale předce nikde ujmouti se nechce.“

Také při skladbách tanečních mistrů tehdejších na jevišti kárávali leckdy „nevkusnosti“; na příklad České Včele roku 1842 (stránka 72.) nelíbil se nejapný „tanec kominíků“. Ukázkou referátů tehdejších budiž zpráva z České Včely téhož roku (str. 60.) o velikém, „komickém, pantomimickém“ balletu od V. Hametnera „Lov na medvědy a hloupý Petr jakožto rekruta aneb kratochvíle v Ukrajině“, při němž se z tanců líbily nejvíce „židovský od pánů Lennersa a Pohla, mazurka od panny Šmídové a Kneislové, pas de deux à la mazur od dvou ušlechtilých dítek, Niny Králové a Karla Linka, velký ruský tanec a dokončení od veškerých oudů baletu.“

Taneční mistři uměli si reklamou vábiti žáky, oznamujíce, že se vydali na výzkumnou cestu do ciziny pro nové tance. R. 1843 v létě na př. listy pražské zvěstovaly, že mistr taneční J. Link sbírá po cizině zajímavé tance, aby z nich svým vytříbeným vkusem a zároveň z tanců domácích

připravil na masopust pochoutky pro milovníky nových tanců. [9]) Hned za několik dní potom překvapily novinkou, že také mistr taneční Raab odjel do Polska a do Ruska pro nové tance slovanské, [10]) a zase že baletní mistr Thiessen již vyučuje překrásným slovanským tancům a pak že složil nový tanec „Haute volée Quadrille." [11]) V České Včele r. 1847 (č. 84. str. 336.) čteme v týž rozum o mistru Feigertovi: „Pražský taneční mistr p. Feigert věrně se stará o pokrok a nové výjevy v tanečním okresu. K tomu cíli se odebrav na cesty do Paříže, přinesl odtamtud nový tanec „La Parisienne ou Quadrille royal" nazvaný, který od té doby již na mnoha místech provozován jsa velmi se zalíbil. P. Feigert též tak věrně o to pečuje, aby jeho žáci dokonale se naučili všem nejnovějším tancům, jak se o tom z nyní počatého učení přesvědčiti možná." Hned potom v č. 86. (str. 344.) dozvěděli se čtenáři, že „stavovský taneční mistr p. Raab přinesl novou mazurní kadrilu (vynalezenou od Lvovského tancmistra Bołtowodského). Také bude letos učiti ilirské kolo." [12])

Kdo se přiučili tanci, vyhlašovanému v časopisech za novinku, nenadáli se, že třeba za několik dní novinka bude zastíněna tancem ještě modnějším, z brusu novým. Čtenáři České Včely r. 1845 (č. 92., str. 373.) dočetli se na př.: „Outlé nožky našich Pražanek trmácejí se učením „kadrilly Štyrské", pro letošní masopust z Vídně přenešené, jaká ale bude jich žalost, když se dovědí, že letos tato tak nazvaná Štyrská kadrilla sotva tím nejmódnějším zůstane, nýbrž že taneční učitel p. Gorski z Paříže jinou ještě novější kadrillu „La Parisienne" přinesl, která ve Francouzích a zvláště v Paříži velmi v módě jest; figury její vyznačují prý se jednoduchostí a gracií, ovšem dvě velmi důležité vlastnosti při kadrille."

Kronika masopustní každého roku oznamovala, jak mistři taneční chystají v jednotlivých tančírnách zábavy a reduty. Ukázkou opět, jak vypadala masopustní kronika asi před padesáti lety, budiž zpráva ve Květech r. 1848 (č. 1. str. 4.): „K masopustu jsou již následující bály a taneční besedy oznámeny: v žofínském sále totiž bude 19. ledna bál mladších právníků a 26. ledna společenský bál tanečního mistra Pohla, kromě obyčejně tam držaných bálů k dobročinným účelům. Také stavovský taneční mistr p. Raab zřídí 2 bály a sice jeden společenský a jeden pro děti v kostumech . . . V konviktním sále budou po celý masopust vždy ve čtvrtek od sboru priv městských ostrostřelců a každého outerku od tanečního mistra p. Feigerta taneční besedy dávány. Taneční mistr p. Lenners uspořádá v sále lázeňském bál společný a jeden pro děti . . ."

Nemíníme tu vyčerpati všech zpráv o mistrech tanečních v první polovici století XIX. Jen jsme chtěli několika črtami znázorniti jejich činnost při vyučování tancům modním a slovanským. Tak zle, jak Štěpánek líčí (str. 263.), nebylo těmto snaživým a vynalézavým mistrům tanečním, o jejichž blahobytu si zarýmoval Karel Havlíček (?) v České Včele r. 1846 (čís. 27. str. 108):

Professor a taneční mistr.

„Na nohy jen tento hledí
a přec v ekipáži sedí;
onen budí vlohy duše,
přece však jen pěšky kluše!"

Kapitola pátá.

Lidové tance za věku XVII. a v první polovici věku XVIII. Tance hanácké.

Rozumí se bez dlouhých výkladů, že i v dobách, kterých se týká kapitola tato, lid prostý při svých schůzkách přese všecky útrapy tehdejšího věku chutě dával se do tance. Ukázali jsme, že se páni pitvořili po cizině, napodobujíce tance cizokrajné hlavně tance vlašské a francouzské. Podobá se pravdě, že se lid přidržoval svého způsobu tančení, nemaje tenkráte takových styků s vyššími vrstvami společenskými, kde by se byl mohl účastniti panských zábav a přiučiti se tancům složitým, nezvyklým, modním.

Lidovou zábavu taneční z první polovice věku XVII. vylíčil Dačický v Prostopravdě v uvozované již skladbě o Masopustovi. Pan Bacchus shání se tam nejdříve po hudbě: „Kde jsou pak ti bubeníci, trubači a varhaníci, též kejdači a pískači, ať sedláci také skáčí!" Hudba zaznívá. Blázen svolává do kola: „Jsouc masopustu povolný, budem v sobě všickni rovni. Jdětež k tanci a já s vámi, nebudeť bez objímání, od stěny k stěně běhání, skákejtež, blázni i páni, i pan čert tancuje s námi..." Pobízí pak přítomné:

„Nuže, chaso, také zhůru, Havle, vezmi k tanci Duru, i tu Mandu, línou můru a ty, Janku, chyť Johanku, což jí neznáš, však jest z Kaňku — přivedla i Marjánku, jest i Salička hotová, přišla sem naschvál z Hlízova,

stojí tamto i Alína, přiběhla také z Malína, s Martou z Starého Kolína. též krčmářka z Hodonína, připítež jim také vína — panně Bítě a Judytě i tý Marketě, šumplytě, . . . tamto za kamny Keruše vzala pěknou sukni na se, vytáhniž ji, však jest naše. Hle! dívá se i Dorotka, a ráda tancuje kotka . . .“

Podobně vyzývá dále k tanci. Zatím přišel pan Sváda a podněcuje tanečníka Hynka: „Pohleď tamto, pane Hynku, derou se na tvou Alínku, Zdeněk s ní vždycky pohrává a něco jí přišeptává. Ty pak na to nedbáš ani, věř mi, že tak přijdeš o ni, dobře znám na jeho očí, že tě při ní vždycky soči, prve jse s ní divně točil, dvakrát tě v tanci přeskočil, medle cos mu pak učinil? . . . prve ti ani nesplnil! Pan Hněv přikvapil k Hynkovi; Hynek dal baňku Zdeňkovi. Po té do kordu vše vesměs, pan Mars se tu vzal hnedky kdes, připlichtil se, i nesmířil, nic sobě toho nestížil, nedal jim různo nikoli, stalo se po čertové vóli. Purgmistr při Zdenkovi stál, také hned dvou šrámů dostal, křičíc: ‚Kýž jsem doma ostal!‘ Říkali mu ‚Pan Nezmeškal‘ — pan Čert se pak radostně smál . . .“

Tento výjev ze zábavy taneční asi líčí Dačický podle skutečných případů, jež se udály při tancích masopustních i jindy. Při líčení vyklouzl mu z péra název tance lidového kotek (srv. str. 186.). Vedle názvu tohoto, dobře-li usuzujeme, udržoval se mezi lidem českým v XVII. století název zkomolený, nejspíše totožný s úslovím „honiti kota“, podnes obvyklým — totiž „honiti karytona“. Dohad tento opíráme dvěma svědectvími. Poličanský r. 1613 popisuje, jak opilci skotačí v krčmě, jak „okolo stolu po lavicích honí karytona“. [1]) Ještě určitěji čteme v Rozmlouvání Petra s Pánem, [2]) jak na přástce rozjařená mládež tropí rozličné neřády. Skákali rozpustile s lavic a se stolů, „trhali smolu, též karytona honili“, zpívali písně světské milostné. Souvislost, v jaké čteme o této zábavě na přástkách, nepřipouští výkladu, [3]) že zde značí toto úsloví tolik co dáviti, „honiti kocoura“. Z obou těchto uvedených dokladů staročeských spíše vysvítá, že to byla zábava, při níž skákali s lavic, se stolů, tropili asi žertíky podobné, které se podnes udržely v lidovém zvykosloví českém o svatbě (srv. str. 188.) Byl by to tedy název zábavy staročeské.

O tom, že lid český měl v těchto dobách svoje tance rázovité, odchylné od cizího způsobu tančení, není pochyby. Nasvědčuje tomu na př. výčet druhů tance u Bílovského (viz str. 257.), kdež mezi cizími tanci výslovně je jmenován také tanec „český“. Ještě výmluvnější svědectví zachováno v Sobotních pražských novinách poštovských z r. 1723 ze dne

30. října, kdež oznamováno, jak byly oslaveny narozeniny ovdovělé královny španělské Marie. Paní hraběnka Lažanská, rozená Černínová, na poručení císaře Karla přivedla své dva mladé pány hrabata a dvě slečny. „Hráli na flétny, s jinými výborné concerty dělali. Na to ti dva mladí páni dílem sami, dílem svými slečnami sestrami deset rozličných pěkných tancův vykonali a posledně JCMst slavně panující římská císařovna poručiti ráčila, po česku do kola tancovati, nad kterýmžto tancem JCMsti velké zalíbení míti ráčily.“ [4]) Podobně r. 1721 za pobytu císařovny Alžběty na zámku hraběte Černína z Chudenic Kieshüblu o sv. Janě Křtiteli byly zapáleny na podívanou vznešenému hosti na zámeckém nádvoří „dva velké svatojanské ohně, okolo kterých při houslech a dudech sprostější chasa tancovala“ patrně obvyklé svoje tance. [5])

Mezi oblíbené tance lidové také v této době čítáme dále zábavy při slavnostních obřadech na prvního května, kdy byly stavěny máje a kolem nich tančeno. Věrohodnou a, pokud vím, jedinou obšírnou zprávu z věku XVIII. zachoval nám Jan Jeník rytíř z Bratřic ve svých Pamětech. [6]) Popisuje tyto májové slavnosti s tanci takto: „Dne prvního máje. Na ten den býval ten obyčej, že se ve všech vesnicích i v městách, uprostřed vsi pěkný, vysoký máje stavívaly a kdež vrchnost v tvrzi neb v zámku svém v té vesnici bydlela, postavily se též dvě na dvoře proti zámeckým oknům. Takový máje pozůstávaly z vysokých, pěkně zrovna rostlých stromů, obyčejně dřeva jedlovýho. Od dolejška nahoru ufaly se všecky větve pryč, a jen koruna nahoře neb svršek nechal se v celosti pěkně zelený, což tuto barvu zelenou ještě mnohem více vyvyšovalo, bylot jest příčinou, že se celá kůra téhož stromu až k svršku vodloupla, a ta jedle teď bělounká až ke koruně vzala jest na sebe pohled pěkný! Postavení těchto máji činilo se časně ráno přede dnem. A jak se rozednilo, skákalo všecko z loží svých na postavené máje se dívati. Tento starý obyčej zachovával se vesměs i v městách i též při vojenském stavu, kdežto vojáci svému obristovi neb půlkovníku a companií svým hejtmanům před jejich quartýrama máje stavěli. Což, jak se spatří, darmo se nekonalo. Hned odpoledne sešla se na návsi mladá chasa a volila si tu z prostředku svého nejvonačejšího hocha z nich za krále, kteréhož přikrejvajíce od děvčat s vypučenými hedvábnými šatkami, jemu též z vypučených pěkných pentlí rozličné barvy zformirované mašličky na jeho oděvu sem a tam přišpendlovali a tudy hleděli jeho pěkný zrost tím více okrašlovati. Po oučinku tom slíbili králi svému ten den slušnou poslušnost a vyplnění všech jeho královských rozkazů na vlas. Majíce již při

sobě zjednanou hudbu, obyčejně dudy a housle, šlo se tam zprvu, kam král táhnouti poručil, kteréhožto nařízení arciť jest bylo, aby se k jeho milence napřed táhlo. Při této slavnosti mívala děvčata outraty, neboť kam a do kterého stavení, kteréhožto střecha jakousi dívčinku kryla, přitáhli, musela ona hned ze setnice vystoupit, je laskavě přivítat a pak se s penězi vyplatiti, k čemuž jí jeden z nich nastrkoval pokladničku, do který ona mu několik grošíčků neb krejcarů vpustila. Tomuto vyplacení (pro uvarování velkého neštěstí) nesměla se žádná vystříhati, protože jest bylo ostře ustanoveno, že s tou dívčicí, jež by se v ten čas odstranila, a chtěla se tak tomuto vyplacení svývolně vyhnouti, žádný z sousedských hochů, byť by třebas její milovník byl, celičký rok tancovati nesmí a nebude. Táhnouce s hudbou, zpěvem a vejskáním od jednoho stavení k druhému, stávalo se to všudy tak, jak se řeklo. A že každá, co se vyplatila, též ráda sebou táhla, tak jim ovšemť na tej veselej cestě tanečnic přibejvalo. Jsouce napotom s svým tahem hotovi, odebrali se na náves, kdež se okolo postavených májí vesele tancovalo. Zde se však dlouho nezdrželi a táhli teď hlučně k zámku své vrchnosti. Tu pak počali na place dvorním něco spůsobnějc tancovati. I také neopominuly všecky panské služky, též i ze stájích dvorské děvečky k jejichmu vyplacování předvolávat. Což oni radostně učinivše, skákaly pak do kola tanečního a točili se vespolek všichni. Na kteroužto veselost koukala jest vrchnost milostivá z okna ven přívětivě. Až pak napotom po dosti dlouho trvalém tanci a rejdění jemnostpán z okna poručil, aby jim sládek půl sudu piva vyšrotoval. Za kterýžto milostivý dar hned tato společnost dva hoši do zámku nahoru odeslala, aby jemnostpánu povinované a slušné děkování jménem všech skládali a v hluboké poníženosti ruku Jejich Milosti políbili. A teď se všechno pro ten půlsud piva k sládkovi neb, jak se říkává, „k panu starému“ hrnulo. A že se tomu panu starému taky jedna máje před jeho pivovarem postavila a oni teď též okolo ní ňákou chvíli tančili, tak jim pan starej ze své tak nazvané baby veliký korbel piva přinesl. Po vyprázdnění téhož milého korbele pospíchalo se teď s tím obdrženým půlsudem piva do hospody, kdežto pak se hodně bumbalo a tancovalo až do rána, s divem tím, že se při té hlučné slavnosti neobyčejně ta nejmenší vada aneb pranice nepřihodila, protože jejich na čas zvolený král hned všecko v počátku ukrotil a zamezil, aby se milostivé vrchnosti žádná mrzutost neučinila.

Tento starodávní obyčej zachoval se až do léta 1776, kdežto dle vydaného královského patentu od 28. června téhož roku se zapovědělo máje

stavěti, to sice z příčiny zachování lesův, protože se na takový máje samí v pěkném rostu mladý stromové sekali a tudy lesům měla prej se veliká škoda činiti. Trest na přestoupení té zápovědi byl předepsán za každý takový strom 3 říšský tolary pokuty zaplatiti."

Obšírná zpráva Jeníkova podává jasný obraz, jak si máme představiti v XVIII. věku tyto obchůzky při májové slavnosti s lidovými tanci. Zároveň je v ní zachován starý doklad o chození s králem, o kteréžto slavnosti jsem zevrubně pojednal v Českém Lidu II., str. 105. a d.

Zařadíme mezi lidové tance v této době také tance, které provozovali u nás obyčejně o masopustě řezníci. Podle účtů, chovaných v archivu jindřichohradeckém, dávali často zpropitného řezníkům, když chodili o masopustě s koží, když házeli na kůži před panstvem. Určitěji tato řeznická zábava je popsána ve smlouvě konventu kláštera kladrubského s Přeštickými r. 1734, kdež ustanoveno, aby řezní i jindy, kdy se konventu zlíbí, provozovali před pány masopustní svoje kratochvíle: „Kdyby někdy vrchnost pro vzácné hosty chtěla kratochvíle zříditi a k tomu řezníky dožádala, v té kůži, v níž o masopustě tanec provádívají, jsou povinni se dostaviti a jak dlouho vrchnosti libo, za přípitek piva tuto kratochvíli provozovati." [7]) Jaká to byla kratochvíle a tanec, který provozovali řezníci s kůží, poučuje názorně obrázek na pamětní rytině z r. 1573, kde jsou vyobrazeny zábavy při slavnostní střelbě ve Cvikově téhož roku (viz str. 193.). Tam jsou vyobrazeni řezníci (s nápisem „Die Metzger mit irer Kuehaut"), jak jich 15 drží kůži nevydělanou, obdélníkovité podoby a touto koží nejspíše podle tempa hudebního vyhazují vzhůru svého druha, jenž na obrázku právě byv vyhozen, s roztaženýma rukama, pozbývaje rovnováhy, vznáší se nad kůží za pozornosti řezníků, kteří oběma rukama pevně napínají kůži, aby ho zase zachytili a rázem vzhůru vymrštili. Uvedený nápis i dosti jasné zmínky v dokladech staročeských o kratochvíli řeznické, jež se shodují se způsobem zábavy, vyobrazené na rytině, nasvědčovaly by tomu, že byla u nás známa v XVI. až XVIII. věku rázovitá zábava řeznická, při které řezníci házeli na kůži svým druhem a zároveň při tom podle hudby postupovali krokem tanečním a rozličné obraty taneční provozovali i pak obchůzku a kratochvíli tancem zakončovali

Z názvů lidového tance, zapsaných v této době, doloženy jsou dva, „tanec řetězový" a „tanec ovčácký" v nařízení ze dne 27. července r. 1750, jak má lid selský vítati císařovnu Marii Terezii, příchozí do Čech. [8]) Měl se postaviti v šatě svátečním k cestě, děvčata vypentlená

tanec řetězový a ovčáci s holemi tanec ovčácký provozovati, pacholata do povětří klobouky házeti, děvečky, pacholci s podávkami, lopatami, srpy a kosami u cesty státi a na ně cinkati, do věnců ženských se strojiti, kytky z kvítí a klasů držeti, pacholata na beraních a kozlích jezditi, na robotířské bubny bubnovati, slouhové na pastýřské trouby troubiti, na kolovrátky hráti, na dudy a na píšťaly pískati, svatební veselosti zpěvem provozovati a na ozdobném voze jeti, volům rohy pozlatiti a na ocasích pentle zavěsiti a je do plen přistrojiti, praporcemi točiti, bacchusy strojiti, jim břicha vycpati a podle nich menší bachuskové jíti neb na sudech seděti, dobytek na pastvy vyhnati a tak dále na nejvýš kratochvíle a radosti, též veselosti provozovati mají a „Vivat Maria Teresia!" vykřikovati. Jaký to byl „tanec řetězový", nevysvítá z pouhého názvu. Pokud se týče tance ovčáckého, vzpomínáme tu, že také v německých zemích byly oblíbeny tance ovčácké (Schäfertänze). Rovněž ve Vratislavi tančili ovčáci na trhu, kde prodávali vlnu, zvláštní tance ovčácké. [9])

Lidové tance vyobrazeny jsou v kancionale senickém z r. 1692. Umělec samouk pokusil se znázorniti, jak se lid slovenský veselí při zvuku horlivě hudoucích muzikantů, jak šuhaj s děvuší bohatě vyšňořenou v kroji lidovém, podrobně načrtaném, tančí, k sobě se tulí při tanci i s rukou podepřenou v bok si vede tanečnici. Viz obrázky čís. 91., 92. a 93.

Jiné vyobrazení tance českého z doby, o které píšeme, vybíráme z rytiny z věku XVII. (čís. 94.). Obrázek je drobounký. Přes to dosti názorně ukazuje, jak se tančilo u nás v těchto dobách.

Při tancích bývaly také u nás zvláštní zvyklosti, přesně stanovené řády, proti nimž se nesměl nikdo prohřešiti, zvláště při tancích svatebních. Příklad podávají artikule společenstva zváčů, muzikantů, družbův a mládenců v Čáslavi r. 1725, kdež vedle ustanovení o způsobu hudby určen byl podle pražského příkladu tento řád při tancích svatebních: [10]) Po připitcích o věnec „družba s pannou nevěstou tanec jeden sám začnouc, hned panu ženichovi odvésti a tak předním pánům hostům zavésti, po vypořádání mládencům s družičkami teprv tanec dovoliti; neb ten chvalitebný způsob v hlavních městech Pražských i v jiných královských městech se zachovává. Kdyby ale přespolní aneb domácí hosti své zalíbení dále v tanci měli, mládenci se vší uctivostí, byť i některého zalíbená panna byla, s ochotností plac k veselosti postoupiti, po vykonané přespolních i domácích hostí veselosti majíce k tanci plac prázný v tom pěkně pořádek následujíce přespolní i domácí paní i panny, jak bohaté, tak chudé, k tomu

91 Tančící mládež.
Vyobrazení z kancionalu senického z r. 1692.

sňatku svatebnímu pozvané s vážností provádějte, an by které paní její pan manžel tu přítomen byl, od jeho paní dovolení s jeho paní manželkou k tanci jíti, s uctivostí žádati, jeden druhému žádné protimyslnosti nečiniti a k zlý vůli příčinu nepodávati. Dopustil-li by se který toho proti tomuto artikuli, družba při šlaftrunku vedle oučinku provinění a stálého pohoršení vznesouce na muzikanty a mládence dle uvážení k příkladné pokutě do matky pokladnice přivésti se zavazuje."

Jak vypadaly lidové zábavy taneční na začátku věku XVIII., vtipně vylíčil vrchní ovčák Jiří Volný (viz str. 251.). Nezapomněl s výčitkou poznamenati, jak při zábavě taneční

„též v radě u kamen sedí
mnohé staré báby,
po celé světnici hledí
na každého rády:

tam podle ouřadu svého,
jim od vyšších svěřeného,
nešanujíc ani svého,
přesoudí každého."

Tanečníci a tanečnice nemohou se nasytiti zábavy při tanci. Ba matky samy navádějí dcery, aby šly k muzice, aby se s někým seznámily a pak se vdaly. Vyčítá jim Bílovský: „Vy pak matky mnohé, dcery své k tomu máte, říkouce: ‚Co pak nepůjdeš do hospody? Budeš-li ty doma seděti, do smrti se nevdáš . . . Jdi do hospody k tanci, tam se prodáš.'" Naproti tomu radí Bílovský: „Ančičko, Marinko, seď ty v koutě; budeš-li dobrá, najdou tě!" [11]) Mládenci však prý nehledají dívek nikde jinde než při muzice, při tanci a často k vůli nim ztropí pračky, rvačky. Někteří schválně se toulají po tancích, jen aby sváděli pranice. Vypravuje o tom Bílovský: [12]) „A co se častokráte mezi bezbožnou chasou a mládeží přitrefuje, na hody a dobrou vůli se zůví, na svadbu a posvícení, na poctu, aneb jak oni říkají, na zavdanou

Tančící mládež. 92
Inicialka z kancionalu senického z r. 1692.

volají, veselou tváří vítají, zatím hleď se, neb mnozí sem a tam mlčí, ale na tebe, ne jako křesťanský lidé, ale jako zlobící psi vrčí. Jenom jdi: Pokus se před muzikou jim státi, a skusíš upřímnost jejich líbezného pozdravení, když tobě švančarami (sekerami), střelbou, kamením a šavlemi tak zahrají, až kusy z tebe lítati budou. Nynější nepobožní pacholci, kteří od jedné slavnosti do druhé, od jednoho posvícení do druhého, od jednich hodův do druhých, častokráte pro daremní příčinu, pro jeden tanec, pro bídné rukou, nohou aneb loktem strčení, pro hnojnou a kravskou dívku, takový hněv v srdcích svých proti sobě zachovávají, že celý rok na spůsob pomsty myslí."

Tančící mládež 93
Iniciálka z kancionálu senického z r. 1692.

Odvrátíme zraky od divadla neutěšeného, jak líčí Bílovský taneční zábavy lidové na Moravě, a raději si všimneme, že již v dobách, kterým je tato kapitola věnována, vykládal si lid český, jak vysoko tanečníci a tanečnice o masopustě skáčí, tak vysoký že bude len. V Selské pranostice z r. 1710, přetištěné ze starší skladby, čteme: „Len a konopě pěkně se obrodí, ženy skákat vejš budou, co staří praví, v outerý ten právě masopustní." Podobně svědčí starý pověvek slovenský o masopustě:

„Treba jaká stará baba, vyschlá jako trieska,
byť byla jako sopúch čierná, poskočí si dneska,
aby jej konope nariastly vysoke." [13])

Názor tento byl u nás všeobecně rozšířen. Na začátku našeho věku rýmuje o něm Patrčka v básni na masopust, jak vybízí matka dceru k tanci:

94 Tančící párek.
Z rytiny české (stol. XVII.).

„S dcerou matka o tanec se radí
a jak s očí spustí se jen jen,
s nehybným se otcem křičí, vadí:
‚Vždyť nám ani neporoste len!'" [14])

Z lidových tanců českých rozšířily se v cizině ve věku XVII. a XVIII. tance *„hanácké"*. Při masopustních zábavách u šlechticův i na

dvoře císařském ve Vídni byly pořádány tak zvané „selské svatby“ a při nich vedle sedlákův a selek francouzských, švýcarských, vlaských — vídáme někdy také českého sedláka se selkou, pravidelně však hanáckého sedláka a selku. Hanáckou selkou při zábavě masopustní na dvoře ve Vídni byla na př. r. 1724 slečna z Kouniců, a v outerý masopustní byl přestrojen tamtéž za hanáckého sedláka Karel hrabě z Harrachů. Někdy byly vystrojovány také vůbec „hanácké“ svatby. Páni bavili se též „hanáckými“ operami komického rázu, v nichž byl líčen idyllický život lidu venkovského. Skládali je na Moravě učitel Schreyer (okolo r. 1760) a mnich řádu praemonstr. Mauritius. Jak hověly tyto selanky s malebným krojem moravským v hanáckých operách vkusu tehdejšímu, svědčí, že podle zachované zprávy r. 1748 na počest císařovny Marie Terezie a císaře Františka na Moravě byla prý sehrána rovněž opera „hanácká“ ze života lidu moravského. [15]) Není pochyby, že při těchto „hanáckých“ svatbách i operách osoby, přestrojené za hanácké sedláky a selky, snažily se napodobiti mravy a zvyklosti venkovské i zatančiti po „hanácku“. Snad vlivem těchto svateb a oper šířila se známost o lidu „hanáckém“ a zároveň záliba v tanci „hanáckém“. Jisto je, že mezi oblíbenými tanci v Německu čítáme pak ve stol. XVIII. často o tanci „hanakisch“, a že se přiznává r. 1783 Anton, jak Němci napodobují po Slovanech tance kozácké, polské a — hanácké. [16]) Bývaly tyto tance zařaďovány v Německu na program zábav panských a přirovnávány s polonaisou. [17]) Ještě r. 1842 přibírá spisovatel návodu ku „plesům elegantního světa“ Er. v. Saldern mezi tance uherské, polské, kozácké a mazurské také skočné prý, veselé tance „hanácké“ (hannakisch). [18])

Podrobné zprávy, jak byly tyto hanácké tance tančeny, jsme se nedočetli. Vždy to bývá jen zmínka pouhá, jen jméno, jako na př. r. 1780 Hanke poznamenal, že Hanáci milují tanec. [19]) Zdá se, že pod názvem tanec „hanácký“ zahrnováno bylo pojmenování tanců lidu českého na Moravě vůbec, tedy také tanců z krajin slováckých a jiných, které se jistě vyrovnaly svou půvabností tancům, tančeným jen a jen na Hané. Stalo se však již zvykem, jmenovati tyto tance „hanáckými“. Řídil se zvykem tímto také Bílovský, když na kázání přirovnával pohyblivé postavičky při vodotrysku v Brusselu k tancům hanáckým, jež ovšem také mohl znáti, poněvadž na Hané fařařoval a horlivě si všímal tamějšího života. Vykládá s kazatelny: „V městě Bruxellis v královské zahradě mužíčkové z mědě, skrze vodní trouby pohnutí, vesele tancují, jako Hanáci a Hanačky v tanci do kola se točí. Ten tanec jmenuje se sedlský tanec, v kterém, zdá se, že

tancují a se radují, zatím ale sem a tam jenom ti mužíčkové jako sedláci se motají a bez pravé rozkoše se do kola točí.“ [20]) Škoda, že kazatel nepověděl více o těchto tancích!

Kapitola šestá.

Tance při slavnostech korunovačních r. 1791 a 1792.

Podle starodávného obyčeje byly oslaveny korunovace Leopolda II. r. 1791 a Františka I. r. 1792 tancem panským i lidovým s různými radovánkami a slavnostmi. Zajdeme se nejdříve podívat na lidovou slavnost v Královské oboře r. 1792. Zachovalo se několik popisů této nákladné slavnosti, při níž měl tanec hlavní úlohu. [1]) Průvodčím bude nám souvěký svědek Rulík, jenž popisuje slavnostní obžinky v Ovenči těmito slovy: [2]) „Nazejtří, totiž 12. toho měsíce páni stavové čeští k uctění král. dvoru v Ovenci, jinak Bubenči blízko Prahy za Fruskou bránou, kdež před časy králové čeští své vyražení mívali, zřídili venkovskou slavnost, ku kteréž i sedláci ze všech krajů království českého, jakož i selští ženichové a nevěsty, jenž skutečně toho času do stavu manželského vstoupiti chtěli, pozváni byli. Tato slavnost zasluhuje toho, aby tuto našim potomkům hodnověrným vypsáním na památku zanechána byla. Bubeneč aneb Ovenec leží v dolině při Vltavě, kdež mimo stavení nachází se rybník, kterýž však nyní vysušen a na pole vzdělán jest, a vynáší v okolí půl hodiny cesty, maje kolem okolo 358 kusů pevného stromoví. Tento rybník byl vlastně k této venkovské slavnosti určen. Do polovice toho rybníka bylo 24 povýšených placů uděláno, a při každém byla podle obyčeje krajů muzika, na kterýchž z 15 krajů pozvaní sedláci tancovali a veseli byli. Také tu byly pro vyražení houpačky, ptačí střelba, placy k hraní v kuželky atd. Okolo rybníka byla ohrada zeleným větvovím obložená; kolem bylo veliké množství lamp a výše lucerny rozličných barev. Čtyry slavné brány, každá vysoká jako dům, zelenými větvemi obložené, na každé několik tisíc lamp se počítalo, a nápis tento: Vivat Franciscus Vivat Maria Theresia. Od první brány daleko nahoru byli kredenční stolové pro veškeren lid a tito stolové také mezi branami třetí a čtvrtou v dvojím alée se nalézali. Dolejší stavení dali páni stavové novým rozšířiti a sál nákladně zří-

diti a tu bylo místo k tanci pro císařský dvůr, komonstvo a kdož k té veselosti patřili. V půl sedmé hodině u večer přijel cís. král. dvůr s komonstvem, a tu hned na vrchu podlé Troje za vodou hlučně stříleli a při první bráně bubnovali a troubili. Na to v pěkném pořádku táhli svadebníci z té strany od Holešovic skrze dvoje alée; před nimi šel počet granatyrů s tureckou muzikou a městské gardy též s svou muzikou. Pak jel vůz triumfu čtyřmi voly zapřažený, kteříž měli pozlacené rohy. Na voze křížem byli položeni snopové všelijakého obilí a z obou stran vinné keře stály. Na témž voze v zeleném loubí byly dvě figury aneb polní bohyně a při nich pozlacené rádlo leželo. Hned jeli s dvěma pluhy a všecko polní nářadí, jako hrábě, cepy, kosy nesli. K těm připojeni byli zpěváci a muzikanti, zpívajíce píseň českou, kteráž na ožínky směřovala. Při muzikantích šlo 17 párů ženichů a nevěst a za nimi pozvaní hosté ze všech krajů, každý v svém kroji, jakéhož doma užívá, i s svou muzikou. Tato svadba šla okolo J. Cís. Král. Milostí na rybník, kdež lid každého kraje na svém místě se shromáždil, a počali tancovati. Nevěstě prvního páru Její M. královna svou vlastní rukou věnec na hlavu dala a zlatý peníz na hrdlo zavěsila, a lužecký rychtář Jan Plícko J. M. krále českým jazykem v ponížeností vítal, načež mu mocnář zase v české řeči poděkoval. Při tom také bylo zpívané na velikém lešení Cantate od 104 hlavních zpěváků a muzikantů. I sešlo se tu lidu množství veliké; toliko samého sedlského lidu přes 8000 se počítalo, a vozů bylo tu na 1500. Byla pak hostina pro venkovské hosti tato připravená, totiž: hovězí, pácované pečené 883 liber, naloženého 1235 liber, vepřových kejt 250, skopových 2332, šunek 900, uzen. klobás 509, koláčů a buchet 8000 kusů, žemliček 6412 kusů, chleba 100 bochníků, kmínových bochníků 2076, piva 200 sudů. Také pro vznešenější hosti bylo tu množství pečitého, tort a paštét; vína rozličného 3076 flaší, limonády 650, punče 300 a jiného nápoje 200 mázů."

Pořadatelé slavnosti při návalu ohromném nemohli udržeti pořádek. Ze zmatku vznikly krádeže a pak vřava, při níž unavený lid špatně pochodil. Zásoby pro něho nachystané, jak líčí Rulík, byly rozkradeny a venkovanům se nedostalo ani pití ani jídla. Vypravuje o tom ve svých pamětech Jan Jeník rytíř z Bratřic a připojuje zároveň žertovnou, satyrickou skladbu, kterou složil neznámý rýmovník po slavnosti, vyčítaje pořadatelům, proč si lid pozvali: „K větší slávě této korunovace nařídilo se taky, aby z každého kraje celého království českého několik párů sedlského mladého lidu k tomu korunování se odeslalo, kterýž by v takovém kroji neb oděvu

se najíti dali, jak kde se ten chvalitebný obyčej zachoval, po starodávnu se šatiti. Že každý krajský hejtman, tejkaje se zrostu a tvářnosti, ty nejpěknější dívčinky a hoši z celého kraje vyvolil, vyrozumívá se. Majíc tento mladý pěkný lid, každý pro sebe, tak jak v svém okršku obyčej jest, svou hudbu, byloť jest ovšemť slyšeti tu dudy s houslema, tu zas cimbal, tam zase na strunové a foukací nástroje hudbu vyváděti. Tyto lidské hody bylyť jsou v Bubenči provozované. Aby ale tento mladý venkovský lid k tanci neb k rejdování větší chuti nabyl, bylyť jsou pro něj mnohé prkenné boudy a kolny vyhotovený, v kterýchžto hojnost nápoje a pokrmu se nalézalo a zdarma se mělo rozdávati. Z ohledu kteréhož na každý boudě a kolně visel malovaný obraz, co by z ní zdarma se dostalo, na př. kde se uzený maso vynacházelo, tu byla na tabulce vymalována šunka, kde nápoj, tu byl namalovaný sud s pivem, a kde byla kořalka, tu bylo vědro k spatření atd. Že ale nenadále náramná nepořádnost povstala, při kterýž ty všechny s pokrmem a nápojem naplněné boudy a kolny v jednom momentu vykradené byly, tak sice, že pro ten hladový a při velkém parnu velmi žíznivý lid nic nezůstalo a že zrovna u toho smutného příběhu taky ještě jedna fortna (Triumpfbogen) se zapálila, bylať jest ta roztržitost a nepořádnost mnohem větší, nad čímž se jeden z téhož venkovského lidu ostrovtipný sedlský hošík tak velice rozhorlil, že ihned potupné verše o těch v Bubenči držaných hodech peprné složil, jenž se napotom v obecnosti všudy rozšiřovaly a kteréž takto zněly:

Hody v Bubenči.

„Poslechněte, mládenci,
co se stalo v Bubenči.
Byli jsme tam pozváni,
ze všech krajů svoláni
A to byla regrací,
malovaná traktací,
jen malované šunky
a k jídlu ani bžunky.
Malováno všeho dosti
a piva, vína v hojnosti —
ale prázdné sklenice,
větru, prachu, nic více.
Jak medvědy nás vodili,
mezi stromky nás rozdělili.
Páni dobře hodovali,
řkouce, bychom tancovali.
Janku, tancuj, trouba hučí,
co jest platno, hlad bručí.
Ani vody nám nedali,
chřtány prahnout nechali.
Zapálenou fortnou nám svítili,
bysme tu nouzi lépe spatřili —
a tu slávu hody lidské nazvali,
na tisíc lelků k tomu pozvali.
Pěkná rozkoš, pěkné hody!
Ani piva, ani vody!“ . . . [3])

Při korunovaci r. 1791 i r. 1792 pořádány byly kromě uvedené slavnosti s tanci lidovými četné bály v nádherně vyzdobených síních a zahradách šlechtických, jak o tom souvěké zprávy zevrubně vypravují. [4]) Z nich utkvěl v paměti všech zejména bál, který byl pořádán r. 1791 od stavů ve zvláštní místnosti, upravené od ředitele staveb Fr. Hergeta, malíře historického Jahna a ing. Sechtera z divadla (nynějšího německého). Vyslechneme o tom pamětníka opět Jana Jeníka rytíře z Bratřic: [5]) „K zadní stěně divadla pražského (nyní stavovského) přistavilo a spojilo se s ním v dýlce až skoro k templu velikanské stavení z prken, kteréž tak vyhotovené, připojené a bohatě vyšpalirované jest bylo, jakoby jediný sál neb síně zde v celosti a v jednotě bylo. V kterýmžto pak vyfintěném, velmi okrášleném sálu stavové čeští monarchský, přeskvostný ball dali, ku kterémuž se daleko přes 6000 hostův pozvalo. Stěny téhož sálu byly skoro celý s velkými zrcadlami pokryté a na těch v náramném počtu tak nazvaných lustrů, se řpytících, sem tam po stěnách zavěšených svícnův hořelo přes 7000 svíček voskových. Tu všechni v tak velkém počtu přítomní hosti byli se vším, jak lahodným nápojem, tak i s rozličným pokrmem, co jen srdce žádalo, až přes míru ochotně posloužeui. Aby se pak na tolik jídel a tolik bouteliích rozličného dobrého a drahého vína, mandlového mléka, lemenady atd. jakési pohodlné místo opatřilo, bylať jest ze sálu do Karolina z prken udělána cesta v celosti, přikrytá, kdežto tam v Karolině ta velká síň, v kteréž se akademické promoce slavívají, též i auditoria neb školy práv a lékařství posluchačův, s těmi mnohými pokrmami a nápojem výborným docela naplnily. Což vše pro čerstvé a ochotné posloužení hostův vrchnostenský kuchařové, kuchynský, cukropekaři a sklepníci, též i věrné a schopné služebníci pod svou správou měli. Tak jak se tehdáž obecně soudilo, vydalo prej se na ten tak elegant provozovaný ball přes 170.000 zl." Vedle jiných popisuje Debrois, že byl tančen po příchodu Leopolda II. a jeho choti „kontretanz" s figurami od 32 tanečnic a tanečníků. Granátníci při tomto tanci udržovali pořádek, aby se obecenstvo netísnilo a nedralo na místo, vyhrazené oněm párkům tančícím. [6])

V týž rozum čítáme o korunovačních bálech, nákladně vystrojovaných. Rulík popisuje bál, který pořádali stavové při korunovaci, takto: [7]) „U večer páni stavové čeští v nákladném a k této slavnosti nově vystaveném sálu v karolinské ulici JM. krále a královnu co nejstkvostněj ctili a bál takový zřídili, že se tu do 6000 lidu nalézalo. Týž znamenitý sál u všech vznešených i také cizích hostů veliké chvály došel, ano i sám

mocnář těmito slovy se prohlásil: „Kdo uvnitř tohoto stavení nespatřil, nic v Praze pamětihodného neviděl.“ V tom sále, jenž na způsob římského paláce zřízen byl, král. dvůr a panstvo na místech 18 k tomu určených večeřel a muzika, mimo znamenitého při večeři cantata, na 6 kůřích libé zněla; nápoje i pokrmu pro obecný lid bylo až příliš mnoho a co hrdlo ráčilo. Vedený náklad na to stavení, jakož i na bál a hostinu vztahoval se na jedenkráte sto a padesáte tisíců zl.“

V popisech korunovačních slavností r. 1836 dočítáme se také o tancích, které lid z různých krajů českých podle svého obyčeje v Praze tančil. Jak si máme představiti taneční párky tyto i hudbu příslušnou, ukazuje vyobrazení obžinkového vozu z prácheňského kraje, jenž přiváží v průvodu ze strakonického panství dudáka a houdka i párky taneční (viz obrázek číslo 95.).

Kapitola sedmá.

Bály a reduty ve stol. XVIII. a v první polovici věku XIX.

O masopustě pořádány byly v městech bály a reduty, veřejné i soukromé. Zvyklost tato byla zachovávána i tam, kde tanec nepožíval zvláštní obliby; na př. v semináři svatováclavském pod správou Jesuitův bylo o masopustě také přese všechny přísné řády dovoleno, aby se chovanci maskovali a zatančili si, když všude jinde o masopustě se rozproudilo taneční veselí. Vypravuje o tom bývalý chovanec Jan Jeník rytíř z Bratřic z vlastní zkušenosti: [1]) „Vo masopustu, vzlášť ty poslední 3 dni masopustní bývalo v semenarium našem veselo, neboť pozvav si P. Regens vznešené hosty z města, držíval se ball v refektáři. Tu bylo opravdu mnoho k vidění. Na maškarády z těch 160 několik ztrávníkův vynaložili mnozí veliké peníze. V zrostu ti menší bývali co nejčistějc za osoby ženské pěkně přistrojený. Ti druzí větší představovali bohatě oblečené Turky, neb jakýsi zamilovaný párek z dalekých cizích národův. Jiné pak maškary spatřovaly se rozličného podívaného i ostrovtipného nápadu. Při čemž k pokrmu mnoho pečitého, tak i k občerstvení mléka mandlového a lemonady bývalo všeho dosti. Tento veselý tanec neb rejdování trval až do půl noci.“ Podobně dámy v ústavu šlechtičen na Hradě Pražském směly choditi, když se aspoň tři umluvily,

do zábav nemaskovaných, které „noblessa“ pořádala, a mohly se tam do 11 hodin baviti.

Při těchto zábavách masopustních bylo přesně zachováváno podle mody tehdejší kastovnictví jednotlivých vrstev společenských. Neblaze prosluly v Praze ve století XVIII. tak zvané „společenské bály“ (Societäts-Bälle), které pořádala podle svědka souvěkého [2]) noblessa tehdejší. Přísně

95 Obžinkový vůz panství strakonického při korunovaci r. 1836.
Rytina ve sbírce kustoda Fr. A. Borovského.

se dbalo při nich, aby nebyly znesvěceny přítomností tříd domněle nižších, měšťanských, aby se panstvo mohlo nenuceně baviti v kroužku důvěrném. Za vyznamenání bylo pokládáno, že směl syn měšťanský, jsa důstojníkem, nebo dcera z kruhů měšťanských, jsouc chotí důstojníkovou, nahlédnouti do tanečního veselí vznešené společnosti, uzavřené před zvědavým zrakem měšťanstva pražského. [3])

Není divu, že pak tyto panské „societét-bály“ vzbuzovaly svou nepřístupností a nadutostí v měšťanských kruzích úsměv pohrdlivý a že se brzy staly terčem vtipů a pořekadel. Zajímavý příklad podává posměšná báseň, složená r. 1803 o tehdejším plesu společenském v Praze. („Auf den Adelich-Societäts-Ball zu Prag.) Nebyla pro urážlivý obsah nikdy otištěna. Kolovala jen potajmu v četných opisech, z nichž jeden původní exemplář mám tu před sebou. Jsou to verše, které složil neznámý rýmovník o zábavě

na plesu jmenovaném, prozrazuje křehkosti a vady přítomných dám i pánů a nešetrně odhaluje všeliké pletky zákulisní, zejména milostná dobrodružství.*) Podána tu charakteristika tehdejší zábavy o společenském bále i s věrným napodobením plesové řeči tehdejší, se všemi oblíbenými frasemi modními, vplétanými z cizích řečí v hovor s dámou. Hemží se tu slova: amusiren, favorisiren, ma foi!, appetissant, complaissant, cavalier servant atd. Dozvídáme se, kdo byl „královnou plesu“. Skladba tato způsobila vzbouření v panských kruzích. Byla totiž od neznámého zasílatele rozeslána všem účastníkům plesu a při tom vždy byly vynechány urážlivé verše podle toho, komu byla zásilka adressována. Dámy jednotlivé měly radost, že jich skladatel ušetřil před výsměchem a jiné že týrá vtipem. Se škodolibostí spěchaly ke svým družkám, vyslovujíce jim s přetvářeným žalem soustrast, že tak nemilosrdně byly uraženy. Zatím navzájem byly překvapeny, čtouce o sobě neméně ostré veršíky, které byly vynechány v listě jim zaslaném. V Praze dlouho se mluvilo hlavně v rodinách měšťanských o tomto „společenském bálu“ a o satyře, kterou si každý hleděl opsati.

Vedle těchto bálů byly oblíbeny t. zv. „bály privátní“. Podle zpráv, zapsaných od účastníka r. 1787,[4]) účastnívalo se těchto zábav až 600 lidí. Podnikatel se postaral o hudbu a světlo. Aby si útraty vynahradil, rozprodal lístků tolik, že se pak účastníci nemohli vejíti do místností tanečních. Jídla a pití kupoval si každý zvláště. Páni a dámy chodíce kolem těch, kdo jedli a pili, uštěpačně klevetali, kolik lahví punče nebo vína ten či onen vypil, co prý toho snědl. Proto se každý hleděl občerstviti někde v zákoutí, aby nebyl rušen dotěravými závistníky. Náš pozorovatel všímal si také rozhovoru a zachytil některé zlomky společenské zábavy, na př. že chřest („Spargel“) je pěkný vynález, že Praha ještě není tak osvícena, aby se společnost dovedla repraesentovati příslušným leskem při veřejném veselí a pod. Byl také vedle tančírny upraven zvláštní pokojík „Seufzer-Allee“, kam se uchýlili, kdož neměli na zábavě svých známých a chtěli si klidně poseděti, nebo byli rozmrzelí při zábavě. K ránu se noblessa usadila pohromadě a dívala se velkopansky na měšťanský dav, jak se ještě pachtí v tanci. Po tomto privátním bále rozlétlo se plno pomluv. Podnikatel lá-

*) Na př. „Weh mir! Wenn ich vergessen hätt das schöne Weibchen die Langett, sie tanzt so elegant einher, als ain alter Zeiselbär ... Die Baron Collart à propos, tanzt auch noch vergnügt und froh mit Monsieur l'Hebren, der aus Gnad sich über sie erbarmt hat ...“

teřil na skrblictví a škrobenost hostů. Ti, kdož nebyli na zábavě, ptali se pak jízlivě účastníků, jak se vyspali a jak se bavili, „divertirovali".

Z tanců oblíbených na sklonku věku XVIII. a na začátku věku XIX. v cizině a k nám zanášených modou ze sousedstva, jmenujeme polonaisu obyčejně na začátku bálu, gavottu, původem tanec starofrancouzský, Schotisch (Ecossaise), Galopp, Mazurku, Contretanz (Contredanse française), Cotillon, různé druhy tance Quadrille a Ländler, Stei-

96 Bálové šaty na sklonku věku XVIII.
Z Almanachu Götting.

risch, pak různé druhy příbuzného valčíku (Walzer, Walse). Kdy který z těchto tanců vznikl, jak se tančil a při jaké hudbě, obšírně a znalecky vykládá Böhme. K němu tuto odkazujeme, kdo by snad chtěl o věci zevrubněji se poučiti. [5]) Jak tyto tance vypadaly, ukazuje připojených pět vyobrazení ze souvěkých památek (čís. obr. 96.—100.).

Z těchto tanců byl u nás rozšířen hlavně valčík. Pochvaluje české tanečnice v Praze cestovatel ve druhé polovici věku XVIII., jak mírně si vedou, že nepokládají za krásný tanec nejdivější točení jako v německých krajích. Je prý příjemno dívati se na četné párky taneční při tomto tanci, jak vzájemně se neruší, točí se pořadem za sebou. U vznešenějších tančí se valčík ještě s větší, pečlivější „akkuratessou". [6]) Komu máme věřiti?

Zahlédneme v téže době stesky, jak škodí valčík a kozácký tanec, že tedy právem dvorní reskript ze dne 18. března r. 1758 zakázal přísně v Čechách tanec, škodlivý zdraví, i při tom tanec hříšný, totiž valčík (Walzen). [7]) Zápověď tato ho nevyhladila. Na začátku věku XIX. dívá se v Konviktě v Praze cizinec Reichardt na taneční zábavu. Diví se, že vedle desítiletých, jedenáctiletých děvčat chutě tancují valčík ženy čtyřiceti a padesátileté, ale prý beze vší „gracie", něžnosti, jako se tančí valčík ve Vídni a v Mnichově. [8]) Valčík podle Grieslovy zprávy byl nejoblíbenějším tancem v Praze. V Praze bylo 16 tančíren, v okolí 15 tančíren, mimo to v hostincích, kde se lid scházel na pivo, hlavně v Dlouhé třídě, na Konském trhu, na Dobytčím trhu, na Perštejně, na Oujezdě v neděli a ve svátek zaznívala hudba a mezi tanci přední místo vždy zaujímal valčík. [9])

Podle Jungova „nářku starého ex-tanečního mistra", vydaného v Praze r. 1811, zatlačovala na začátku věku XIX. „urozený" menuet i „pyšnou" polonaisu škotská („écossaise"), všude docházejíc obliby. [10]) Ponenáhlu vyskytují se na tanečním pořádku „společenských" bálů také některé národní tance české, v letech dvacátých skoro pravidelně „rejdovák".

Mám tu několik pozvání a dámských vstupenek k těmto společenským bálům v Praze. Ukázkou, jak vypadal na př. taneční pořádek r. 1831 na bálu v Platýze, vypisuji z německé vstupenky dámské: I. oddělení: Polonaise, Deutsch, Gallop, Ländler, Reydowak, Walzer. II. oddělení: Cotillon, Deutsch, Gallop, Ländler, Reydowak, Schlussdeutsch. Tak se tedy v Praze a patrně také jinde po českých zemích tančívalo na začátku věku XIX.

Přípravy na bál. 97
Rytina z r. 1806.

Již tenkráte uvědomělí Čechové se těšili tomu, že české tance jsou vítány mezi cizími tanci v tančírnách panských i měšťanských. Libuje si čtverácký spisovatel masopustního čtení r. 1833, že tance české a slo-

98 Tanec.
Rytina v Almanachu Götting. 1801.

vanské nejsou zavrhovány ze zábav masopustních. Vzpomíná nedávných dob: „Kamkoli jsem se hnul, tancovali Walzer a Eccosais; kamkoli jsem ucho naklonil, deklamovali básně Kastelliho nebo Saphira; kamkoli jsem se vrtnul, zpívali: Di tanti palpiti nebo Wollmr ollewail! — Již mi bylo k zoufání, ubohému Čecháčkovi! Tu ale náhle jakoby na nevěřící byla metla Boží dolehla, hrozná změna se díti počala. Zde onde se vítají s Mazurkou, a kolkolem se objímají s volným Rejdovákem a chotí jeho potrhlou Rejdovačkou; zde onde se obveselují Klicperovou Opičkou a Pivečkem; zde onde se ozývá: ‚Bratří, píme nápoj ječmenový‘, a co nevidět budou se rozléhati Vašákovy čtverohlasné zpěvy. Nu, tedy se již veselte, veselí Čechové, veselte se po česku! Hovořte, zpívejte, deklamujte a tancujte po česku. Čas k tomu nastal — dlouzí, zimní večerové jsou veselůstek přátelé.“ [11])

V časopisech českých kmitají se zmínky o češtině na tehdejších bálech, vlastenecké i milostné básně o zábavě taneční, epigramy o tancích. Příkladem budiž báseň, v níž Fr. B. Tomsa r. 1822 líčí půvaby „Děvčátka v plesu“:

„Navrať se, o přerozkošná chvíle,
opoj mne blahostí svou,
v nížto jsem se zabavoval mile
s dívčinkou při plesu ctnou.
Lehounce co nebes milostenka
po boku mém plynula;
ozdobně co Apola milenka
průřadím se vinula.

Sotva lehkokroká že nožinka
zemi dotknouc, větrem výš se vine,
v proudný let mne sebou vznáší
slušně její outlinká ručinka.
O ji hrubosnědá zem netíží;
nebešťanky vůkol ní se snáší,
lehounce co zefír v plesu plyne,
hlasem libým k anjelům se blíží.“ [12])

Z rozmanitých epigramův o tanci, o tanečnících z této doby vybíráme z r. 1821 omluvu tanečnice, proč dala „neohrabanému tanečníkovi“ košíčkem (epigram složil F. A. Rokos):

„Odpusť, v skočnou že pak se tebou jsem nechtěla jíti.
Od tebe mám — nebo víš — již nohy pošlapané!“ [13])

Z tanečních místností v Praze zejména od let třicátých byl oblíben nynější Žofínský ostrov, čili jak tenkráte se nazýval, ostrov Barvířský, Barvířka. R. 1837 byl na něm znova upraven vkusný, prostranný taneční sál, jehož chválu čteme v novinách r. 1837. [14]) „Co nového? Ano byli jsme na Barvířce — Barvířka! — neníť to více onen sprostý ostrůvek, ono rejdiště větroplachů a fiflenek, aj, zachraniž Bůh! Maloninký ráj, a že v ráji ples, tudíž i na Barvířce, na tom malinkém ráji tančírna! O poskočte sobě, outlé nožky tanečnické! Není to sál obyčejný. By možná bylo, snadno by sedm a i deset tanečníků jeden nad druhým ve větru znášeti se mohlo v této vysoké, dvojnásobnou řadou oken a krásnou galerií obehnané tančírně.

Maličko jen sečkejte, a 14ho května otevře se Barvířka, na Barvířce otevře se tančírna, v tančírně otevrou se srdce a v máji ještě budou plesati krásotinky pražské nad Barvířkou a Barvířka bude plesati s nimi. Neboť čehož nelze nadíti se do vlastimilovného, podnikavého ducha pana Rabského, jenž nově zřízený ostrov s hostincem a tančírnou všestranně najav, každé žádosti vzácných navštěvovatelů, jakož povždy činil, vyhověti se vynasnaží.“

„Schottisch“ (Ecossaise-Walzer). 99
Rytina ve sbírce „Le Bon Genre“.

Zachovalo se dosti podrobných zpráv, roztroušených po knihách a časopisech, jaké bývaly bály společenské, reduty i bály privátní na začátku věku XIX. Pomíjíme drobných zpráv a raději místo svého líčení, zosnovaného z různorodých udajů, dáváme tu místo znamenitému „kukátku“, kdež J. K. Tyl

100 Tance.
Rytina od Debucourta.

ukazuje obrázky z masopustních zábav v Praze patrně na základě bedlivého, ostrovtipného pozorování. Obrázky tyto jsou živě kresleny a podávají jasný názor o tom, jak se Praha bavila tancem více než před padesáti lety. [13])

Tyl vede nejdříve na ulici k nárožnímu domu, kde z rána cedulář s balíkem cedulí pod paždí přilepuje řadu „loketních a půlsáhových" náveští. Dva tovaryši si libují, že bude osm bálů. Pekař s panem starým si umlouvají domácí zábavu. Praktikant a kupecký mládenec polovic česky, polovic německy umlouvají schůzku v taneční hodině s děvčaty. Z ulice provází Tyl do zastavárny, kde hodina úřední již se chýlí ke konci a všude ještě tlačí se dav donášeček, dohazovaček, služek a šejdířů. Švihák zastavuje drahocenný obrázek svého otce. Všecko jen, aby o masopustě měli dost peněz k radovánkám. Vstupujeme nyní s Tylem na **Žofínský ostrov**:

„Sál na barvírském ostrůvku. Společenský bál. Po stěnách skvostné draperie, kolem drahá oranžerie. Z náramných lustrů denní zář. Dva tisíce hostů. Podivné hemžení. Lesknoucí se atlas, lehýnký gas; briliantů lesk po šíjích a na hlavách, květinové sady ve vlasech a po šatech. Šumot hovořících a blahol padesáti hudebníků.

Nalíčená dáma se třemi dcerami. *Dáma:* Mon Dieu! Jen zrovna, Míno, hlavu napni, okem střílej — lákej, lapni, Rozo — Míno! poslechněte rady! Či ste zapomněly, proč jsme tady? *Mína:* Já mám uloviti úředníka *Roza:* Já bych ráda doktora. *Lína:* Já důstojníka.

Hejskové se potkají. *První:* Servo! Jak je? *Druhý:* Jako v ráji, třetí kůru zamluvil sem s Mínou. *První:* Dá ji? *Druhý:* Bože, a jak ráda! Všecka hoří! *První:* Šťastný chlape! děvče jako poupátko, vtipná též — *Druhý:* I třeba bylo housátko! Srdce mé se čtvrti milionu koří! Tou-li nebude mým dluhům opravy, nic mi nezbyde, než kulka do hlavy.

On a ona. *On:* Bůh mě slyší! tonu v rozkoši! *Ona:* I jděte! *On:*

S vámi chtěl bych, mina zemi, lítati, tam, kde slunci od východu svítati — *Ona:* He, he! *On:* Blažen, kdy se usmějete — *Ona:* He, he! *On* (stranou): Proboh, co sem to vzal do ruky! Toť je loutka, ze soustruhu hříčka, šité tílko, nalíčená líčka, nástroj z dřeva, celý bezzvuký! Šťastný, kdo si dívku zamiluje, jenž mu dobře aspoň zatancuje. (Nahlas.) Půjdem k tanci? *Ona:* Třeba. *On:* Nebo posedíme. *Ona:* Také. *On:* Tedy jděm, ať — nemluvíme.

Výbor pánů bál pořádajících. *První:* Kéž by se to naplnilo; všude husto. *Druhý:* Jenom v kase pusto! Zdarma pozvaný se vždycky dostaví — outraty ať výbor, jak chce zapraví. *Třetí:* Za to se mu slávou nahražuje, co zde měšec uškoduje. Švihák letí kolem: Bravo, páni! Co je Praha Prahou, nevyvedla se vší snahou bálu, jak ste vy ho spořádali! *Výbor:* Vždyť sme dvanáct roků študovali.“ — — —

Po mravokárné episodě díváme se s Tylem na „Ples domácí. Tančírna = pokojík čtyry lokte široký, půlpáta dlouhý, na každé stěně skleněný svícen, na svícnč papírová růže a dvougrošová svíčka. Po levé straně ještě jeden, ale ještě menší pokojíček, v něm řada seslí a staré kanape. Po pravé straně také jeden, ale také menší pokojíček, v něm stůl, sklenice a mísa. V tančírně, ve výklenku u okna, celí tři muzikanti: dvě skřípavé housle a falešná flétna. Pět párů lítá, vulgo: tancuje; pět jiných oddychuje, a patnáct jich kolem čeká

Dva hosté přicházejí. *První:* Neměj starost — za pětku to stojí: jídla, pití dost i tanečnic. Všecko se tu s veselostí pojí. (Přistoupí k domácímu pánu) Tuhle, pane, ještě hosta vedu. *Domácí:* Těším se! *Host druhý:* I já se těším. *Domácí:* Dobře tak; u mne přejde pánu radováním zrak. Strojím bál ten bez ohledu, k vůli známým; a co z toho? Nic! (Tajně hostu prvnímu.) Podíl váš rád tratím. *Host:* Však já bez toho nic nezaplatím! Za to sem vám jiných pět do té pasti sved.

Hudba přestala. *Tanečnice* (se fofruje): Pane, to je horko — k zalknutí! *Domácí dcera:* Líbí-li se — máme pro příhodu cukrové a čerstvou vodu. *Tanečník* (jinému): Zůstaneme aspoň při chuti. *Druhý:* Já bych hladem hřeby polykal. *První:* Já se dosyta již prachu nalykal. *Tanečnice:* Žádné kafé? žádnou limonádu? *Druhá:* Já sem dala punč a čokoládu. *Třetí:* Já poslala krůtu — bažanta — *Čtvrtá:* Já sto koblih za sebe i amanta. *Pátá:* Já šest kuřat — *Domácí syn* (s talířem, na němžto krajíčky venkovského chleba): Slečny! páni! prosím — něco k zakousnutí — již to nosím. Jako doma — žádné zdráhání. Máme toho, věru, k plejtvání! *Host první* (nosí za ním mísu s tenkými odřízky tvrdé uzeniny). *Domácí pán* a *paní* opodál: *Ona* (jemu tajně): Na pět neděl máme jídla dosti! *On* (posvědčí radostně a rukama tleskaje běží mezi společnost): Alou, páni, jenom do té veselosti!“ — — —

V dalším „podívání“ předvádí Tyl obrázek tehdejší pražské reduty: „Plno světla, plno hudby — ale málo hostí, a ještě míň maškar. Několik kalenderů, v každém koutě dvoje domino, zde onde některá zahradnice a zahradník, Turek, citronářka, Tyrolan, Harlekín a Kolumbina. Kolem na

lavicích vyšperkované dámy, jako loutky — — — jenže časem zívají; uprostřed sálu pánové kolem zevlujíce. Jedni by to všecko rádi hanili, druzí chválili.

Harlekín mezi ně vjede: Hola, škrobenáči! Hněte oudy, sice dostanete s Harlekínem soudy! Na redutě nejste na postání, k výsměchu a pro cuchání; nechte moudrosti své před vraty — sic vás střelím do paty! (Některé plácačkou lehýnce udeří.) *Host:* Dummer Spass! *Jiný:* Jemeiner Wicht! *Harlekín* (se obrátí): Du bist auch heen Samet nicht!

Mladý Pražan se svým strýcem z venku. Strýc (když se byl as hodinu díval): Hezké je to – ale smutné trochu. Měl bysi být u nás, hochu, když se jednou přestrojíme! To je křiku, smíchu, kutění, škádlení a vrtění, čert by neobstál, když rozpustíme: slovem, ják se na maškary sluší. Ty tu, jako zmoklé, klopí uši. *Pražan:* V Praze, strejčku, na bon ton je dbáti. *Strýc:* I jdi, chce-li člověk na blázna již hráti, nesmí na tóny se ptáti, nechť se to má venku nebo v Praze státi.

Citronářka (s košíkem plným vlaského ovoce a rozličných kornoutků, kolem houfu študentů): Kupte, páni! Kdo mé zboží jídá, moudře večeří a chytře snídá. Kupte, vám je toho třeba, jako káznice a všedenního chleba. (Rozdává jim kornoutky; študenti je otvírají — všude psáno): Seďte a přec po světě se ohlížejte, mimo školu mnoho v něm se děje; aneb smutek na klobouk si dejte, nevíte-li, než co školský trychtýř vleje.

Dáma v domino, *švihák* ji provádí. *Kolumbina* (kolem tancujíc): Nevěř, o čem mladý galan kváče — doma čtyrnedělní děcko pláče; nech tu ženo věrná, všeho státi — do dne se ti s cesty manžel vrátí! *Harlekín* (obskakuje kolem hosta v černých šatech — člověka vyzáblého, jemužto z každé vrásky kovaný praeceptor vykukuje): Salve, asine! *Host:* Jak? Víš kdo jsem?! *Harlekín:* O jistě! Dosti dlouho činil si mně muky, nežli's velkou věc mi vtloukl do paruky — kde je „autem“ a kde „vero“ na svém místě.

Dvě skvostné Turkyně vejdou do sálu. *Hejskové* je hned houfně obklopí, takže jednu lidstvo na pravo, druhou na levo zanese. *Panáček* (novomodní vousiska si hladě): Schöne Maske, darf ich's wagen, mein Geleit' dir anzutragen? *Turkyně* se lekne toho množství opovážlivých dotěravců, neví hned co odpovědíti a mlčí. *Šedivý mládenec:* Posílá tě z ráje Mahomed, by nám v Praze hlavy splet'? *Turkyně* chce odpovědít: ‚Tobě se to stalo, nežli jsem přišla‘ — neví ale, jestli by nepohoršila, a opět mlčí. *Švihák:* Škoda figury, že nemá řeči! Snad ji na cestě i s vtipem ztratila. Kdyby jenom o vlas byla větší, dobře by se vedle Turka na most hodila … *Turkyně* šťastně vyklouzne, u dveří d r u h o u zastihne, a obě na to pospíchají — domů.“ Tyl pak líčí jiné ještě žertovné výjevy z reduty i potom žalostný konec masopustních radovánek vůbec.

Tylův obrázek tanečních zábav v Praze doplňují připojené dva obrázky z let třicátých a čtyřicátých, vyobrazení tance měšťanského (viz obr. čís. 101.) a tance společenského v Praze (viz obr. čís. 102.).

Ačkoliv starodávné rozdělení bálů na panské (společenské), měšťanské a obecné [16]) leckde se ještě udržovalo, hlavně po venkově českém, přece již chodívá panstvo do zábav měšťanských, a nevylučuje, jako na sklonku XVIII. věku ze svých zábav hostů z vrstev měšťanských. Kromě uvedených tří druhů bývaly pořádány bály od jednotlivých spolků, družstev. Z nich nabyly zvučného jména *plesy umělecké*.

Tanec měšťanský o masopustě. 101
Z českého kominického přání k novému roku l. 1837

První z nich pořádán byl r. 1844. [17]) O znamenitém úspěchu jeho referovaly noviny české i německé. Taneční pořádek dámský těchto plesův uměleckých v něžné úpravě ozdoben byl původními kresbami tehdejších umělců B. Havránka, K. Svobody, Q. Manesa, Koruny, Bergmanna, Vacka a Müllera (viz obr. čís. 103.—116).

Ještě skvěleji se vydařil ples umělecký roku 1845. S nadšením píše referent: [18]) „Ve středu, dne 15. t. m. byla v sále na ostrově Žofínském slavnost, jíž se zajisté málokterá v masopustě tomto vyrovná; toho dne totiž slavil se ples umělecký. Již lonský bál, spořádaný od statných našich vlasteneckých umělců, získal si, a to vším právem, všeobecnou oblibu našeho v tom ohledu zajisté soudného obecenstva; letošní ples ji zajisté jenom zvětšiti může. Od pp. pořadatelů, jichžto studia bohyním krásného umění zasvěcena jsou, bylo se příjemného, opravdu vkusného ozdobení bálečních prostor nadíti; to však, co jsme spatřili, překvapilo ještě očekávání naše, by i té skvělosti při tom nebylo bývalo, kteráž se všude v míře tak plné na odiv dávala. O tom panuje jen jeden hlas, a dámy mohly si vším právem v toaletě, od pp. výborů jim přichystané, libovati. Osvícení téměř čarovné zvyšovalo ještě všecku krásu, a květin k ozdobě sálu byla taková hojnost, že bys se byl v zimní této době do jara překouzleným býti domníval. Co byl ale všecken ten lesk, co byly nejlibější ty jara kvítka proti oněm půvabům, ježto se jako výbor Květeny zemských krás v prostomilých vděcích utěšenosti po samém sále pohybovaly! Věru zdálo se, jakoby byla staroslavná Praha všecko, co nejkrásnějšího má, na toto jediné místo soustředila. Každý stav, který se k vzdělanosti druží, byl zde v radostné har-

monii s ostatními zastoupen; především dokázala ale naše šlechta, jakou cenu na podobné počínání klásti, a kterak si snahy ušlechtilých těchto, vlastimilovných umělců vážiti umí. Taneční pořádky pro dámy podávaly se se skvostně vázaným album, záležejícím z celé roztomilé sbírky bystře a důvtipně myšlených a pěkně vyvedených rytinek, na jednotlivé tance se vztahujících; netřeba přidati, že vynalezení a vyvedení jich pp. pořadatelům

102 Společenský ples v Praze v letech třicátých.
Podle rytiny souvěké v časopise Erinnerungen.

plesu toho samým náleží. Návštěva byla, jak se souditi dá, velmi hlučná, a k poctě shromážděného zde obecenstva musíme říci, že obojímu jazyku, u nás místa majícímu, českému i německému, v krásné svornosti stejného práva dopřáno; jsouť posud ovšem chatrnější báleční vyražení u nás, kde by se lidé uráželi, kdyby se vedle jiného jazyka, jejž umí a často též i neumí, vzdělaní hlaholové krásné mateřštiny naší ozvali. Zde arci mohlo by platiti staré přísloví: Ars non habet osorem, nisi ignorantem. Tím větší čest pro pp. výbory uměleckého bálu, že podobné předsudky zvrtnouti a

všech práv i přízní ušetřiti dovedli. Již zvací jich lístky — dámské byly pravým vzorem krásné i nákladné práce — okázaly spanilé jich snažení; české neb německé slovo mohl si každý podle srdce svého na nich vybrati. Tak ovšem sluší; zde nás to ale tím více těšilo, jelikož jsme z toho poznali, že dorůstající naše umělecké pokolení, hodné to následovnictvo Mutinů, Skretů a Brandlů, obracujíc se opět k národnímu živlu, postavení a určení své uznává, že vidí, že snahu svou v národě zakořeniti musí, by prázdného všeobecna se uchráníc, zlahozujíc svou mocí na pevný, faktický podklad působiti a z něho opět naopak nových a nových duševních i materialních sil a podnětů nabývati mohlo. Jen tam toliko, kde umění vlast má, má vlast také umění.“

Po vlídném uvítání uměleckých plesů ve všech kruzích společnosti pražské odhodlali se po úmluvě spisovatelé a umělci uspořádati veliký ples maskovaný. Po dlouhých přípravách překvapili Prahu. Čteme o tomto plesu chvalořeč: „. . . co se bálu v přestrojení v neděli 5. března r. 1848 v sále na Žofíně dotýče, to je jiná — to byla koruna všech bálů nejen letošních, ale všech bálů, pokud naše paměť sahá. Spořádali jej oudové spolku, spisovatelé a umělci, a velmi vkusnými českoněmeckými lístky byla též nejvyšší šlechta, jakož i všecky notability hlavního města sezváni. Výsledek převýšil každé i to největší očekávání. Každý, kdo do sálu vstoupil, neobyčejně skvostným výjevem, který se před očima jeho odslonil, dlouho celý u vytržení trval. Již uspořádání sálu bylo nádherné. Celý byl zavěšen bílým musselinem a mezi sloupy pod galeriemi spatřovala se starožitná rytířská brnění, pancíře, kopí, ratiště, partizány a s galerií visely praporce všech barev. Na stěnách zase skvěly se v heraldických barvách český lev a znaky svobodných umění a nauk, pak erby přednějších měst českých. Největší znamenitost ale záležela v kostumech četného shromáždění, které kromě několika starých matron (ani posluhovače a služky v kuchyni nevyjímajíc) naskrze v přestrojení větším dílem tak bohatém a vkusném se sešlo, že toho posud v Praze ve veřejném bále příkladu nebylo. Ačkoliv v celku charakter kostumů byl všeobecný a idealní i národní kroje v pestrém pomíšení po sále se hemžily, přece vynikaly nejvíce české kroje a kostumy historických českých osob. Mnohé z nich nalezaly se již v maškarním tahu (t. j. průvodu) na první redutě. Záboj, Záviš z Růže, Dalimil, Václav III., poslední Přemyslovec, Hynek z Poděbrad, Lomnický, Škréta a Benda, jeden Táborita, dva Husité, nejvyšší zemský písař království českého ze XVI. století, více českých pánův a rytířů z časů Ferdinanda I. a Rudolfa II. atd., všickni

zajímali jak věrností historických podob, tak bohatstvím a dobrým vkusem. Mezi cizími kroji nejvíce oči na sebe zvracel klénoty a zlatem celý posetý perský princ (kn. Kamil R.), potom dva šlechetní Skotové v nádherném národním kroji (bratří Soběští-Stuartové, potomci královské rodiny, v Praze žijící), Abd-el-Kader, Richard Lvísrdce, polský šlechtic s polskou dámou ve skvostném malebném národním kroji, neobyčejně mnoho jiných Poláků a Polek, Hucul, Kozáci, Tataři, Rusky, Srbové a Srbky, Černohorci, Maďaři, Cikáni, potom Španělové, Španělky, Portugalci, Francouzi ze všech krajin, Vlachové i Vlašky, Hollanďanky, Řekyně a Turci. Mimo to se tu nalezaly všecky charakteristické kostumy historických osob, básníkův a umělců všech národův a časů ze zmíněného maškarního tahu v první redutě; mezi kroji ženskými líbily se kromě národních zvláště některé dámy ze středověku a bohaté rokoko, které dosti četně zastoupeno bylo, konečně také některé v idealním přestrojení. Abychom ale nezapomněli, musíme tu hned všem dámám učiniti poklonu a říci, že se zdálo, jakoby si jen ty nejkrásnější slovo byly daly, že se tu sejdou, pročež také dojem, jejž v těchto svých přestrojeních na mužský svět učinily, byl velikolepý. Setkal se tu živel český s německým, a konversace nebyla tak živá, jako bývala na našich merendách, ale — bylo též více pastvy pro oči a k rozprávkám, mnohému i k tancům ani času nezbylo. Hudba byla od pluku vévody Wellingtona pod osobním řízením kap. mistra p. Schuberta; hrály se samé od pražských na slovo vzatých skladatelů složené tance, totiž od Alex. Dreyschocka, prof. Němce, dra. Ambrože, direktora Kittla, Deutsche, Neumanna, Jana a Fr. Škroupů a od Veitha. Mezi tanci nejvíce nás zajímal mazur, ku kterému zvláště četné polské kostumy slušely. Společnost teprv k ránu se rozcházeti začala, a byla by ráda kdo ví jak dlouho ještě pohromadě zůstala. Ku konci ještě poznamenati musíme, že pozvání na hudební zkoušku k tomu bálu byly také české, jakož i programy k ní.“ [19])

K slavným plesům, pořádaným od spisovatelův a umělců, přidružil se r. 1845 ples v místnostech Hradu Pražského, který byl pořádán na oslavu zahájení státní dráhy v Praze dne 21. srpna 1845 od výboru, sestaveného z kupcův, obchodníků pražských. Obrázek, jak vypadal tento skvělý „bál výboru kupectva,“ náhodou je zachován na litografovaném programu slavnostního tohoto zahájení. Z originalu podávám snímek (viz obr. čís. 117.), jenž poněkud poučuje o uspořádání tohoto plesu.

Účastník tohoto plesu kreslí nám v referátu obraz ještě důkladnější:

„U vchodu vítal hosty výbor mladšího kupectva, jenž byl udržování pořádku v tancích na sebe vzal. Vcházeli jsme do sálu dlouhou chodbou rozmanitým zahradním křovím po obou stranách ozdobenou, kterouž vedle dámských toalet velmi přívětivě dekorovaných k nejkrásnějším přímětům plesu toho počítáme, jelikož všem, kdožkoli ve žhoucí temperatuře naplněných sálů po volnějším vzduchu zatoužili, mírný, blahodějný chládek a v nepřetrženém pořadí jižních rostlin jako v chatě zahradní po měkkých kobercích velepříjemnou procházku poskytovala. Oba sálové, německý i španělský, planuly takořka leskem světel, jenž se bylo po všech stěnách až do stropu rozprchlo. Zvláště tento druhý sál dojímal způsobem téměř kouzelným, jelikož zrcadla, jimiž jedna strana jeho vyložena, jasný obraz celé nádhernou rozmanitostí se skvoucí společnosti v odblesku nesčíslných světel podávajíce všecko jako zdvojnásobovaly, tak že se sál ten, kterýž je již bez toho největším v Praze, nekonečným býti viděl. Báječné paláce vil sotva větší jasností se mohou zářiti, jako ten sál toho večera. Na dolení straně sálu naproti obrazu zeměpána, jenž pod nebesy čelo sálu zaujímal, pleskal uprostřed vysokého bujného křoví vodotrysk a nad ním roznášeli se po sále veselí zvukové hudby, na jichžto vlnách se houpaly kolem sotva přehlídnutým krasavice naše jako v zahradě Krakonošově květiny, kouzelným slovem jeho oživené. Co tu bylo blesknavých kamenův a ještě blesknavějších očí. Co různobarvých, nevídaných uniform vojenských a civilních. Chladný, rusovlasý Albion a ohňozraká Italie, živá, vždy kypící Francie i řádohojná Rusie — všecky kroje světa byly poslaly repraesentanty své a všecky téměř jazyky evropské ozývaly se zde v přátelské svornosti vedle sebe, mezi nimiž také a zajisté neposlední drahý náš vlastenecký. Jeho C. K. Výsosti arciknížata František Karel, Štěpán a Karel Ferdinand poctili také tento bál svou přítomností a setrvali nějaký čas v lůně společnosti, kteráž v tu dobu, an tu vedle Jich Výsosti tak mnozí mužové toga sagoque inclyti rozličných národů stáli, vrchol skvělosti své dosáhla. Tancovalo se v obou sálech, a v každém hrála kapela hudební jednoho pěšího pluku zdejší posádky. Oba tyto sály spojuje jediná komnata, kdežto byla hojně opatřená kredence. Mohlo by se říci rozpojuje, neboť tu bylo těžko prodrati se z jednoho sálu do druhého touto úžinou, kdežto se ku zřídlům cukrářských sladkostí s dychtivostí zajisté větší než kdyby to byli sami pramenové moudrosti, tak mnozí žíznivci dobývali a nemohouce se jich nikterakž dotříti, Tantalova muka snášeli. Nenapadliť zajisté Francouzi u větším tlaku a zmatku na led Bereziny, jako tuto hosté z obou sálů na led cukrářů. Šťastnou náhodou

nepřišel nikdo k ourazu — a všickni hosté rozcházeli se po půlnoci šťastně a vesele, neboť již o dvou hodinách hudba přestala. Nelze nám množství hostův určitě udati, ale soudě dle množství vozů, jichž toho večera bezmála půl osma sta do hradu vjelo, muselo jich býti přes dva tisíce.“ [20])

Podle vzoru *„českých“* bálů, jimž je věnována další kapitola, ujímá se v Praze i po venkově poněkud při tanečních zábavách česká řeč, nabývajíc rovnoprávnosti s němčinou. České časopisy s radostí to zaznamenávají, na př. r. 1842 pochvaluje si referent: [21]) „Ve svém způsobu neméně půvabný, arciže skrovnější bál plitkostřelců (Bolzschützen) držel se den před tím v Konviktě, a různil se od mnohých jiných hlavně tím, že v něm z většího dílu jenom česká konversace a ušlechtilá srdečnost panovala.“

Také ples pražských ostrostřelců se přihlásil r. 1843 mezi zábavy českého rázu. Čteme o něm: [22]) „Zvláštní zmínky zasluhuje bál, kterýž na den 18. minulého měsíce (t. j. ledna) sbor zdejších městských ostrostřelců ke cti vážného velitele svého, p. rytmistra Jindřicha, na památku 20leté služby jeho uspořádal. Celý ten ples podobal se krásné besedě, kterouž pouzí přátelé mezi sebou strojí. Hezounké byly taneční pořádky, jimiž dámy své poctili, obsahujíce následnou básničku „Vlastenkám“:

„Hvězdy naše, zavítejte
do přátelské besedy,
milostně se usmívejte
kouzelnými pohledy.
Zavítejte, děvy české,
vyť jste ráje zlatý květ,
oči vaše jemno-leské
ojasňují temný svět. —

A ta ústa! — rozkoš plyne
ze rtů medem slazených,
žel a péče vámi hyne
v dobách láskou blažených.
Vstupte v kolo, české paní,
vámi živne každý ples,
vám se všechna srdce klaní,
mějtež tady vládu dnes.“

Vzorem ostrostřelců pražských ostrostřelci po venkově se všude neřídili. Při vzrůstajícím uvědomění národním není divu, co se pak přihodilo kdesi: „V jistém zcela českém městě uspořádali tamní ostrostřelci taneční ples. Vypadl velmi dobře, mnohem hlučněj, nežli před krátkým časem tamtéž držená beseda česká! Taneční síň byla nabita honorací městskou a úřednictvem okolním. A proč by dobře tento bál nebyl vypadl? Vždyť páni ostrostřelci po vojensku osobně v městě a v okolí celém pozvání činili, a sice jazykem německým, a kdož by do bálu německého nepopílil? Ples trval po dva dni. První den nesměli ostrostřelci svých rodin do bálu uvésti, aby snad se vznešení hosté neurazili konversací českou. Až na druhý den

103 Kreslil B. Havránek.

Kreslil K. Svoboda. 104

105 Kreslil K. Svoboda.

Kreslil K. Svoboda. 106

Lístky tanečního pořádku dámského k I. a II. plesu uměleckému r. 1844 a 1845.

107 Kreslil A. Wiesner.

Kreslili Kvido Manes a B. Havránek. 108

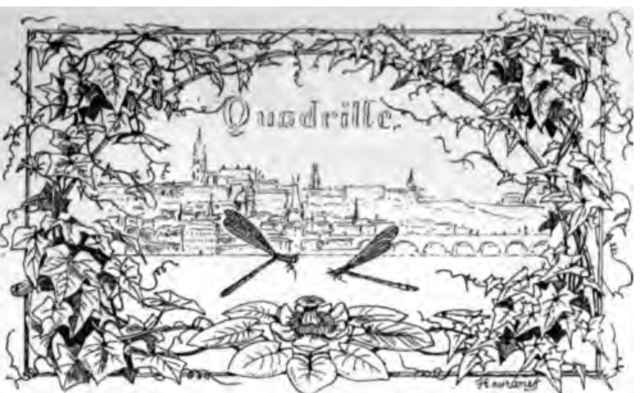

109 Kreslil Müller.

Kreslil Koruna. 110

Lístky tanečního pořádku dámského k I. a II. plesu uměleckému r. 1844 a 1845.

111 Kreslil B. Havránek.

Kreslil A. Wiesner. 112

113 Kreslil A. Lhota.

Kreslil Vacek. 114

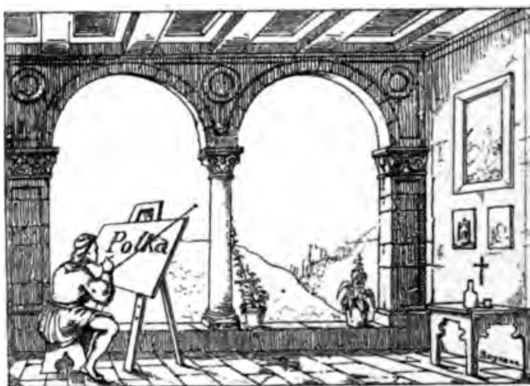
Lístky tanečního pořádku dámského k I. a II. plesu uměleckému r. 1844 a 1845.

Lístek tanečního pořádku dámského k I. plesu uměleckému 115 r. 1844.
Kreslil K. Svoboda.

pozvána byla nižší třída na zbytky; tedy měšťanky se svými dětmi musely druhý den v měšťanské besedě kosti okusovati, kterýchž jim slavná honorace od prvního dne nechala. První den ale se stalo veřejné pohoršení, kdežto jeden mlynář měšťanům zrak drobet vytřel. Přišel totiž se svou mladou dceruškou do bálu. Než stráž u dveří stojící nechtěla žádným spůsobem dcerušku do síně taneční pustiti, namítaje, že zejtřejšího dne teprv přijít může. Mlynář se zastával o své dítě, dokládaje, že on také měšťan jest, a pročež do měšťanského plesu své dítě uvésti může, nic však naplat, vchod mu zamezen, a pročež ubíral se ubohý měšťan k domovu, neopomina však spoluměšťanům se poděkovati několika zdravými průpověďmi a malou argumentací ad hominem et animalia.“ [23])

Nepochodili tedy ostrostřelci se starým, překonaným obyčejem, tříditi při zábavě taneční jednotlivé stavy,* jako se potázal se špatnou domýšlivý hejsek, chtěje zahanbiti při plesu měšťanskou dceru poctivého řemeslníka. Hned se dostal za to do novin: „O posledním masopustě

Lístek tanečního pořádku dámského k I. plesu uměleckému r. 1844. 116
Kreslil Bergmann.

dávali mladí panáčkové v P. bál, majíce za pravidlo, že žádnou dívku z měšťanského domu nepozvou. O bále stalo se ale, že jeden z podnikatelů dívku zahlídnul, kteráž tam, dle důminky jeho, nepatřila. Chtěje tedy hrdinský kousek vyvésti, přistoupiv k ní, tázal se jí hezky nahlas: ‚Kdy pak mi udělá váš pan otec ty nové boty?‘ — ‚Až mu ty staré zaplatíte,‘ odpověděla dívka bez rozmýšlení.“ [24])

Podrobné líčení „bálů“ po letech padesátých vymyká se již z úkolu našeho. Připojíme za to obrázek, jak české „bály“ tyto vypadaly na Žofíně v letech šedesátých (viz obr. čís. 118.).

* * *

Ve století XVIII. byly v Praze nejhlučnější reduty u „Vusínů“ na Starém Městě Pražském. Jan Jeník rytíř z Bratřic popisuje zábavy tyto obšírně ve svých pamětech: [25])

„Veselé mysli je už Čech hned od svého narození. Zpěv a tanec miluje nade všecko a pročež nezřídka spatřuje se, kterak v případnostech tanečních leckdys také staří lidé, otec neb matka z upamatování na své mladý leta se svými dorostlými dětmi, ano i kolikráte s vnoučaty svými při hudbě vesele skáče a rejdí. Skoro každou neděli a svátek v roce, vzlášť v čas masopustní tančilo se v Praze všude, ku kterémužto cíli nemálo bývalo tanečních síň neb sálů pro možnější obyvatele pražský připravené a světlem řpytícím přichystané. Nejhlavnější z nich bývaly: „u starého Racenbeka“ v Truhlářské ulici, kterýžto dům napotom koupili sobě protestanti českého jazyka, učinili z té velké síně neb sálu chrám Páně, kdežto do dneška služby Boží se konají. V čas masopustní bylož jest najveselejc v redoutě u Businů tak nazvaném domě. Dva vedle sebe tamější sály neb síně bývaly každou neděli a ty tři dni masopustní po každý s maškarama až do tlačenice tak naplněný, že se ani pohodlně tancovati nemohlo. V obou sálích byla v každém hudba jiná a když kdo v jednom sálu místečka k tanci nenalezl, šel do druhého, kdyby ho zde našel. Jak vyšší tak nižší osoby stavu rozdílného vynaložovaly veliké sumy peněz na své maškary. Mnohokráte po dvanácti a víceji párů v spolku přišlo jest jich velmi skvostně maškarýrovaní. Těm se zdvořile, co jen možné bylo, ihned vyjednalo místo, protože se znamenalo, že by to velké vrchnosti byly, kteříž pak dosti pohodlně své kontrtance aneb quadrily provozovali. Všecko se na ně dívalo, žádný pro sebe netancoval. Však ale musí se v pravdě řícti, kterak mnohá jiná ne tak draze a nákladně vyfintěná maškara pro svůj vtipný a

spolu žertovný nápad mnohem větší podivení a vychvalování u všech přítomných vzbudila, nežli tyto tak bohaté s brilianty, s zlatem a stříbrem třpytící maškary v stavu byly spůsobit. Pročež se taky na druhý den mnohem více o takovým ostrovtipným nápadu po městě všady rozprávělo. Ostatně, kdyby se ty, jak vtipný, tak i směšný nápady, též i příběhy pěkné i šeredné měly upřímně popisovat, potřeboval by se náramně dlouhý čas."

Zapsáno je mnoho zpráv o redutách v Praze na sklonku věku XVIII. a na začátku věku XIX. Byly pořádány po celý masopust v neděli od 9 hodin večer do 6 do rána. Všecky zprávy shodují se s uvedeným líčením Jeníkovým, že u Vusínů bývaly reduty nejlepší a reduty „privilegované". Tančily prý se obyčejně tance: menuety, německé tance („tajče"), éccossais, quadrilly a „contra-tance". Účastniti se směl toliko maskovaný. Také v Konviktě a na Malé Straně v „Lázni" hlučně se tančívalo. Rovněž reduty, které pořádali baletní mistrové v divadle, byly četně navštěvovány. [26]) Od roku 1835 pořádal oblíbené reduty v stavovském divadle pravidelně ředitel Stöger. [27])

Čilá zábava na redutách, jak o ní píše Jeník z Bratřic, ve stol. XIX. ochabuje. Nesršel tu vtip, nebylo pravé nálady. Cizinec diví se r. 1822, že na redutě v Praze našel jen „malpropreté" a nevkusnost úborů maškarních, že tam slyšel otázky a odpovědi všední, nezáživné nebo neslušné, nikde čtveračivý, břitký vtip. Ptal prý se masky „Panny Orleanské": „Welcher Oriflamme, meine Jungfrau, folgst du diesen Abend?" Panna Orleanská odvětila prý podrážděně: „Mlč, nezpůsobo!", nevědouc, že Oriflamme značí prapor. Reduty účastnily se nejvíce dámy z divadla. Zdálo se pozorovateli, že na ten večer zanesly do reduty celou šatnu divadelní. V zábavě, kterou taneční mistr Brunetti pořádal, bylo rovněž slabé účastenství. [28])

Také české noviny toužily na nemluvnost a nevtipnost při redutách. Referuje na př. spisovatel masopustního rozjímání roku 1837: „Všecko je nyní veselo, všude zpěv a hudba, tanec, skoky .... Praha jest nyní samý tanec — všecko se točí, všecko tancuje. V neděli bývá Praha bály říkaje celá strakatě polepena, že člověk neví, na které návěští dříve okem zamířit. Každý hostinec — kde jen poněkud možno — zřizuje bál, a po domácku bývá při zvuku fortepiana dnem i nocí poskakováno. Pražané však netancují pouze k svému obveselení, nýbrž i pro chudé, pro sirotky a jiné chvalitebné ústavy. V neděli dne 22. ledna se i stavovské divadlo ve skvostný taneční sál proměnilo; bylať tam reduta držána. Po desáté byl sál zcela naplněn, po půlnoci však se již prázdniti počalo, a o půl třetí

prý bylo po všem. Bylo to rozkošné podívání na množství lidu přerozličného. — Dívčinky v bálovém oděvu, k tanci chuť dodávajíce — k němuž ale nepřišlo — a pánové dílem ve frakách, dílem ve dlouhých zimních kabátech, všichni ale s klobouky na hlavách, napořád stejným kolem se procházeli; s nimi i mnoho maškar, mezi nimiž ale velmi malá rozmanitost a málo vtipného bylo hovoru.“ [29])

Účastenství tedy nebývalo veliké. Ukázkou statistiky redutové buďtež udaje z r. 1842. Pořádány byly čtyři reduty. V první bylo 292 osoby, v poslední o masopustě v sále 2103 a na gallerii 972 osoby. Maškar bylo prý málo a to ještě zamlklých. [30]) Roku 1845 byla pořádána v stavovském divadle jediná reduta. V sále bylo 1347 osob a na galleriích asi 1172 osoby. Vtipu prý zase nebylo nazbyt. [31]) Stesky podobné se opakují. Časopisy vzpomínají, jaký to rozdíl mezi bývalými redutami u „Vusínů“ ve století XVIII. a redutami nynějšími. Roku 1844 čteme tuto vzpomínku ve Květech: „Letos měli jsme jenom jednu redutu, o masopustním úterku a ta nebyla tak hlučně živá a strakatá jako jindy toho dne bývají, byť i prvnější byly mrtvé zůstaly. Bylo by věru škoda, kdyby tato částka společenské zábavy u nás cele na zmar přišla, a k tomu to vskutku směřuje, porovnáme-li nynější reduty s bývalými v starých sálech Vusinových.“ [32])

Těchto skoro již doslovně opakovaných stesků na reduty použil Tyl ve svém kukátku masopustním (srv. str. 285.) a líčí, jak v redutě ‚Dva recensenti postaví se do prostřed sálu a vyhrnují pysky. První: „Co jsem řekl? jenom žádné hádky! Praha není pro redutu; Praha nemá ducha, nemá smělosti k této všeobčanské slavnosti, myslíť hnedle na pokutu; jednou skočí — a hned má dech krátký ...“ Pokračuje pak s pánovitou lhostejností, aby ukryl, že nemá peněz a že i vchodní kartu zadarmo dostal: „A bah! Dnes mi není do kuráže; k čemu také blázny dělat pro jiné? Buďme rádi, když to všecko pokulhává; aspoň se nám o tom ostřej psává. Pak i bez nás maškaráda zahyne —“

Harlekín strčí mezi ně hlavu a plácačkou zařehtá. „— a vy zůstanete bez blamáže!“ Skočí blízkému Tyrolanu na hřbet i sedne mu na týl: „Podrž, brachu! Široké tvé záda budou mojí katedrou; máť je také vrchnost tvoje ráda, neboť ví, že mnoho unesou.“ Maškary všeho druhu staví se houfem okolo něho. Načež on tónem kazatelským spustí a časem řehtačkou poklepává: „Paničky a páni — uši do rukou, ať se vám má slova k srdci dotlukou! — do reduty pražské mnoho není! My to víme — takéť právo máme k jadrnému pohanění, protože je naše rozma-

zlené dítko, z našich sadů stobarevné kvítko, pro něž my si hodnou práci dáme. Že se nám vždy nepovede? Božínku! I maškary jsou křehké; snadněj také bez larvy se na bál jede, naše dílo není příliš lehké; víme tedy, kde a jakou komu dáti, žádný se jí také nebude z nás báti. Jsou tu ale — — holobradí panáci, kteří všechno očmuchají, — a kde čouhá chybička, jako povzteklí se ženou; sami ale ani slovíčka nedovedou podat na zlepšenou. Znáte je? O to je divná třída lidí — zač se hodný člověk stydí: za potupu, hanbu, za týrání, zlomyslné posmívání, veřejné, ba potají a z koutku — to vše mají oni za pochoutku. Škrábnouti a pošplíchnouti, zkáleti a utrhnouti — to jim voní, to jim lahodí! Jářku ale — (při tom začne plácačkou na dlaň poklepávati) nežli někoho svým kordem uhodí — jářku, co zde rozum káže? Máme hryzu takového hmyzu na svém kvítku trpěti? Pánové, mne začíná již dlaň má svrběti! Uhodím-li —" Recensenti prodrali se davem a ze sálu vyklouznou. Harlekín je zahlídne a zvolá na sbor podřimujících hudebníků: „Hrajte, muzikanti!" Hudba začne „Labického nejnovější galopadu."

Z přátelských zábav úzkého kroužku vlastenců vyvinuly se maškarní plesy soukromé, proslulé „české merendy". V referátě o merendě dne 3. února r. 1845 [33]) čteme o skvostné výzdobě místností. Mezi maskami byli cikáni, kutnohorský perkmistr z r. 1495, lovec ze XVII. stol., děvčata selská od Plzně, od Hradce, Berouna, od Čáslavě, Paleček, vojáci Waldsteinovi, Leporello, sultán, Hanák, Slovák, Hucul, Krakovanka, Černohorec, Dalmatinec, vlaský šašek Pierot, Samiel, magister Bacháček, šašek Learův, ministr Bolingbrock, poutník, Nacíček v bílých kalhotách, řeholnice, „Jan Šťastný Kutnohorský alias Gutemberg", Tyrolák, starofrancouzský kavalír, příbramský kovkop, Vlasta atd. Merenda se všem líbila.

O merendě navštívené od předních literátů a vynikajících mužů roku 1846 rozepsaly se noviny s pochvalou; jen vytýkaly, jako při redutách, že by prospělo zábavě trochu svěžesti, čtveračivosti. Čteme v referátě: „Smáli jsme se onda, že si u nás také učení pánové na merendě pobláznili. O francouzských učencích dočítáme se horších věcí. Na slavném bále u direktora velké opery v Paříži Leona Pilleta sešlo se množství proslavených mužů ze světa učenců, k němuž tam i ministry jako Guizot a j., kteří tam přítomni byli, počítají, z básníků, umělců, deputovaných, advokátů atd. Tančilo se velmi mnoho. Mezi všemi tanečníky ukázal se býti nejsetrvalejším slovutný historik Louis Blanc; ten tančil tak divoce, že mu div šosy neulítly. To se naši, k tomu ještě mladší historikové na merendě chovali

mnohem modestněji . . . Druhý tančil sice, ale jak tančil? Důstojně, poválně, rozšafně — s ouplným ušetřením šosů — slovem právě šosácky." [34]) Jiný referent o téže redutě v r. 1846 přidává podobně ku pochvale trochu trpkosti na konec: „Výborové merendy, známé co vzácný soukromý ples již dvě léta, ustanovili letošního roku k jejímu uspořádání masopustní pondělek a svatováclavskou lázeň. Návštěva byla tenkráte hojnější

Ples (dne 21. srpna r. 1845) při slavnostním zahájení státní dráhy v Praze v sálech Hradu Pražského.
Okresleno s litografovaného programu této slavnosti. 117

než vloni, jmenovitě co se dám týče, nepamatujeme se, abychom kdy jindy tolik spanilých krásek byli pohromadě viděli. Přestrojení na Turky, rytíře, sedláky a selky se rozumějí samy sebou. Tím větší chvály zasluhují páni výborové merendy, že se postarali o výjevy takové, které co elektrické jiskry prostory sálu a prostranných pokojů neunavně prolétaly a komickým sobě počínáním jakýsi život v společnost uváděly. Jmenovitě to byl vzorný dudák a pak jiní tři šumařové, kteří brzo jednotlivě, brzo v spolku zde a onde šprýmy své prováděli. Dvanáctá hodina odbila, 24. únor nastal a s ním i heslo: „Pane Matěji, jako doma!" Seřadily se židlice, a když se větší část společnosti na ně umístila, sestavily se tak nazvané živé obrazy z osob, jež byla náhoda zde svedla. První poskytoval scénu „Žižka před králem Václavem", druhý „Masaniello", třetí „selská svatba na počátku", a čtvrtý „selská svatba u konce" . . . Na závěrek nemůžeme však mlčeti, že se nám zdá, jakoby při strojení této domácí zábavy již zase od první a základní myšlénky uchylovalo — a že bychme místo skvostných raději více veselých maškar byli viděli." [35])

V r. 1847 počítána je již merenda mezi „nejhlavnější z českých zábav". Byla pořádána se skvělou výpravou v sále konviktském. [36])

Vedle plesů jmenovaných, četně navštěvovaných (k nejpěknějším čítán byl [37]) v letech čtyřicátých „bál kandidátů veškerých práv“ čili „juristů“) oblíbeny byly bály „dobročinné“. Jimi bylo vyhověno

118 Český bál na Žofíně po letech šedesátých.
Podle rytiny souvěké.

tužbám, [38]) aby se při veselí tanečním nezapomínalo nuzných, ubožáků, neduživců. Bály tyto byly podporovány od Čechův i Němců. Odtud jejich ráz byl na začátku století našeho utraquistický. Výtěžek býval dosti veliký. Nasvědčuje tomu roku 1825 poděkování Karlovi Ottovi za horlivost při tehdejším bále dobročinném, uveřejněné od pořadatelů: „Dobročinným přispěním p. Karla Václava Otta, kupce a obchodníka pražského, byl dne 2.

února r. 1825 bál v redutě ku prospěchu chvalitebného ústavu k ochránění náhle v nebezpečenství kleslých lidí spořádán, kterýmžto prostředkem se 609 zl. $56^1/_2$ kr. uspořilo a jmenovanému ústavu také již odvedlo. Tyto peníze jsou na lázeň k používání zdarma pro mládež odhodlány, která na to místo, jižto povodeň minulého roku odnesla, vystavěna bude. Ústav tento se zavázán vidí, onomu slovutnému lidumilenci panu Ottovi za jeho nelehké přičinění, jakož i pp. majitelům redutských sálů za bezplatné jich propůjčení co nejvřeleji veřejné díky vzdáti.“ [39])

Čítáme pak v kronice masopustních zábav pravidelně oznámení o bálech dobročinných. Ukázkou v čí prospěch to byly plesy, otiskujeme oznámení z r. 1845: [40]) „Bálové ku prospěchu dobročinných ústavů budou se dne 8. (pro nuzné dítky), 12. (pro domovní chudé), 19. (pro ústav pro chudé) a 26. ledna (pro Bartolomějský chudinec) držeti.“ Výtěžek „Aurorabálu“ ve prospěch nuzných dítek byl 550 zl. $42^1/_2$ kr. Účastnil se ho také arcivévoda Karel Ferdinand. Před vchodem do sálu konali čestnou stráž pražští ostrostřelci. [41])

Vyskytují se však v sloupcích časopiseckých také satirické šlehy, jimiž tepá spisovatel vznešenou společnost, že pořádá velikým nákladem bály ve prospěch chudých, kdyby se místo nádherných úborů ženských, draze placené hudby a jiných útrat zbůhdarma vyhozených peníze ihned daly chudým, nemocným, lépe by při tom pochodili. V ten rozum zakončuje již r. 1828 spisovatel rozmarné masopustní kázáníčko: „Protož také žádná slavnost nezasluhuje tolik pocty jako rozmilý masopust. O něm kam člověk kročí, do samé radosti kopne; každý a každá a všichni hledějí si v něm brikule z hlavy vytřást, je ve sklenicích utopit anebo v sudech, protož tolik bálů: „Paní Bětuško, co pak tak na spěch?“ — „Musím, paní Kačenko. máme dnes bál.“ — „Také my budeme mít zejtra bál,“ křičívalo se po ulicích, dokud ještě se zpívávalo zcela známou notou a ničeho se do ní nepřimíchávalo z Jeremiáše! O zlaté časy! Nedělá nic, ještě dosavad se může zpívat:

Masopust je jen k radosti,
k hostinám jen a pro hosti;
zveseluje nouzí bídu,
láká pít zatím na křídu.

Otec, matka, syni, dcery
jsou na bálech veselí;
když ni peněz ani věry,
v zástavu i s — košilí.

Z ničehož snad si člověčí ostrovtip neumí tak pomáhat, jako z nedostatku peněz o masopustě . . . Masopust jest přec v roce doba, v kteréž

se lidé přestupují jedni na místo druhých. Mnohý bohatý neb alespoň zámělý člověk dotančí, dovejská, vesele podnaražen doskáče neb dojezdí se na místo, na němž mnohý chudec dosavade pokorně stál; onen postaví se místo něho, a ten výdělkem a dosavade bez masopustu může si budoucně trochu poskočit, zavejskat, trochu se podnarazit. Bez masopustu chudoba věčně musila by chudobou ostat, nouze nouzí.

Chudým zmenšit bídy, pláče —
z lítosti se na ně skáče,
pro ně hraje, pro ně zpívá;
v chechtu lítost šašky mívá,
pro chudé se kotrmelí,
outrpnost jí, pro ně chmelí." [42])

Na konec ještě zmínku o bálech dětských. Již v stati o tanečních mistrech bylo ukázáno, že chystali obyčejně o masopustě také zábavy pro děti. R. 1813 vypravuje o zábavách dětských bedlivý pozorovatel tehdejšího života pražského. Bylo modou, že šlechtici i „honorace" dávali cvičiti děti hned z mládí v tancích, učiti malým balletům a pas de deux. Spisovatel dodává: Je tedy tanec průvodčím člověka z mládí až do hrobu. [43])

Kapitola osmá.

„České" bály a jejich význam.

V předchozí kapitole byly již podány některé ukázky, jak při zábavách tanečních nabýval jazyk český, do nedávna ještě opovržený, v kruzích vznešenější společnosti po městech ponenáhlu místa a práva. Největší zásluhu o to mají bály „české". [1]) Pokládáme za svou povinnost v knize o dějinách tance v českých zemích ukázati na důležitý, ba netušený význam zdánlivě titěrné zábavy taneční, „českých" bálů, kteréžto přese všecky úsměšky měly nepopíratelnou důležitost při šíření jazyka českého v společenském životě po městech českých se všemi dalšími důsledky: jimi se budilo a pak utvrzovalo národní uvědomění české v Praze i po venkově.

Nejpovolanější posuzovatel tohoto významu českých bálů, totiž zakladatel jejich Jos. K. Tyl, rozjímá o nich doslovně: [2]) „České bály a besedy. Snad jsi o nich již slyšel, laskavý čtenáři? Snad jsi na nich již

i byla, spanilá čtenářko! I ba ovšemť! Vždyť dělají od posledních 4—5 let dost hluku po Praze i po krajích. Ono je to vlastně k smíchu — v Čechách české besedy! — jakoby tu jindy Francouzové nebo Turci podobné veselůstky strojili! jakoby mezi Čechy jiné nežli české bály a besedy býti mohly! — ale z druhé strany je toto pojmenování zase dobré i důležité. Víš beztoho, že tu máme lidi — a před nedávnými časy měli jsme jich ještě víc — kteří vlastně nevědí, co jsou. V Čechách se sice narodili, byli zde vycvičeni, teď také český chléb jedí: aby ale někdy na to pomyslili, že jsou Čechové, aby něco ke cti prospěchu českého jména učinili — to jim nenapadne; ano mnozí jsou tak převrácení, že v tom jakousi hrdost a potěšení hledají, když svou poctivou českou krev zapírají. Aby se tito lidičky tedy poněkud zpamatovali a uvážili, že se mají vždy a všude svým přirozeným jazykem honositi, pak aby se mohli praví Čechové bez pohoršení nad jinými Nedočechy mezi sebou obveseliti — proto se zařídily tak nazvané české bály, pak besedy čili takové schůzky, při kterých se mimo tance i jiné ušlechtilejší vyražení, jakož je zpěv a přednášení příhodných básní, strojilo. Tyto bály a besedy počaly se roku 1840 a 1841 v Praze a došly pro svou pěknou úpravu takového oblíbení, že se k nim pořád víc a víc oučastníků hlásí a že se již takořka po všech krajích rozšířily. Tak se na př. letos uspořádaly již v Kutné Hoře, v Domažlicích, v Čáslavi, Jindřichově Hradci, Kouřimě, Zbraslovicích a jinde; i víme, že se také příštího času letního na mnohých místech pěkné besedy držeti budou a poněvadž jsme přesvědčeni, že jsou nyní pro národní život náš důležité, budeme o nich ještě častěji mluviti.“

A ještě jeden podobný hlas tehdejšího vlastence! Vykládá o významu „českého“ bálu v Praze V. Filípek:[3]) „Zpomeňte si jen na letošní tak nazvaný český bál. Český bál — a k tomu v Praze! To bylo divení, žasnutí, hádání, vysvětlování, zatemňování; mnozí ani pochopiti nemohli, jaký to bál bude, ten český bál! a jak to možná, aby v Praze Čechové bál měli, aneb aby se v Praze na bále česky mluvilo! Kdyby byl někdo pověst roznesl, že si Hotentoté do svých bálů Hotentotskou konversaci uvedli, žádný by se tak byl nedivil, jako že někteří pěstitelé a milovníci našeho jazyka národního se pokusili, konversaci českou v besedy a život společenský uvésti. Kdež jest asi ta formule, podle kteréž jenom jistým, ale sobě nepřirozeným jazykem mluviti mají, an se jednou k svému veselí a vyražení sejdou? Bývali ovšem časové, a ti nejsou ještě tuze dávní, že v Praze pro samé Pražany ani Čecha viděti nebylo, a to

jediné jest prý příčinou, že se dosavad mnozí diví, že jsou v Praze — Čechové."

Zárodkem českých bálů byly soukromé zábavy ochotnické společnosti v Kajetánském domě na Malé Straně, pořádané zásluhou Tylovou. Společnost byla vybraná; vedle mladých vlastenců byli přítomni též někteří starší spisovatelé. První tento „český ples" vydařil se úplně, až na malé neštěstí (jak poznamenává Jak. Malý ve svých pamětech), že veliký hrnec s krupovkou praskl a dámy zaměstnané v kuchyni šeredně polil. Zdar této zábavy dodal vlastencům, zejména mladším, chuti a odvahy k uspořádání podobné zábavy veřejné. Tyl sešel se s Pichlem, s Branimírem Tylem, se sládkem Pavlem Mnoučkem (Vnoučkem) v Šmilerově kavárně (na rohu Husovy a Jalovcové ulice v Starém Městě Pražském). Po úmluvě zvolili si výbor plesový z předních spisovatelův a vlastenců tehdejších.

V Praze tropili si úsměšky z příprav k tomuto prvnímu bálu českému r. 1840. Vzpomíná toho účastník bálu Pichl: „Jak podivné a směšné pověsti před tímto naším bálem po městě kolovaly, poznati lze jen z toho, že jedna slečna, když jí zvát přijeli, výborů se ptala, zdali pravda, že tam kol Jungmannova slovníku ve skvostné vazbě uprostřed sálu jako na oltáři vyloženého tancovati se bude, jako židé kolem archy své činívali. A jeden vojenský důstojník tvrdil v mé přítomnosti se vší opravdivostí, že prý tam každý, dříve než do sálu vpuštěn bude, krátkou zkoušku z Nejedlého grammatiky bude musit složiti." [4])

Posměváčkové i lhostejní Čechové se však podivili, jak skvělého úspěchu docílil výbor plesový prvním pokusem svým. Abych nesetřel originalnosti s nadšených zpráv, zapsaných od účastníků bálu, podávám doslovné líčení, jak vypadal tento první bál český: „Je masopust — veselý masopust; protož se nikdo nediv, že dnešní zprávu poněkud vesele začínáme. Mámeť radost, jaké jsme ještě nikdy neměli — radost masopustní, radost báleční! Zdráv buď masopust! — Praha je veliká i rozkošeplodná, to ví každý; ale v jistém ohledu je pro nás také tak chudá, jako suchopárná pustina, a to snad každý neví. Hledáme-li totiž po Praze besedy, salony, sály, kde by společenský život český kvetl, hledáme ovšem nadarmo; krom hostinců a tančíren, kdež lidu pražského zachovalejší jádro své rejdy provádí, není posud jazyka domácího u veřejnosti a společnostech tak zhusta slyšeti, jak by se na Prahu, na tu dědičku české slávy, na tu hlavu českého království slušelo . . . Jazyk náš musí veřejně zaznívati po chrámích i divadlech, po školách i procházkách, po sadech a besedách musí zvučeti; on

musí jako sílící zápach ze všech úhlů vanouti a všecky končiny vlasti naší pronikati, máme-li se zaradovati z prospěchu, po jakém srdce každého upřímného, o blaho národní pečujícího Čecha touží ... Touto asi a podobnou myšlénku pojati odvážili se tedy přední dilletanti zdejšího divadla českého ve spolku s mladšími literáty učiniti aspoň kročej k cíli dalekému, a uspořádati společenský bál, kterýžby se nazvati mohl českým bálem, jsa nevinnou, ale vhodnou příležitostí k české konversaci. Něco podobného bylo se již ovšem před třemi a čtyrmi lety po domácku, ačkoli k rozkoši všech přítomných a sice vyvolených to přátel, odbylo; ale tenkráte mělo podnikání vejíti do veřejného života pražského. Pověst o tom (jakož vůbec o každé věci, která se jen poněkud z koleje všední uhýbá) rozlítla se ovšem hned jako oheň po celém městě, i byliť mnozí, kteří o zdaru a provedení jejím choulostivě pochybovali; jiní, kteří na ni okem šilhavým hledíce, Bůh milý ví, co za nevinnou, dostojnou zábavou pohledávali; jiní, kteří nevčasnými žerty a vtipy stříleli, ale následek a konec převýšil vše očekávání, přesvědčil Prahu o české vzdělanosti, zacpal ústa všem odpůrcům!

Bylo 5. února. Nastal večer. Národními barvami ozdobený sál konviktský skvostně se osvítil, a nežli devátá hodina odbila, hemžily se pod klenutím jeho řady spanilomyslných dám a slečen, procházeli se délkou jeho vysocí ouřadníci, vojenští důstojníci, professoři, ctihodní veteránové literatury naší i mladší stoupenci jejich, jakož i vážení měšťané s ušlechtilými dceruškami. A jeden cit, jedna myšlénka opanovala bezděky mysl i srdce jejich! Hovor český, hovor nenucený, upřímný rozléhal se na všech koncích (němčina a frančina jen jako host mezi dvornými a tolerantními hostiteli na krátce tu onde zavzněla), a rozkoš byla poslechnouti spanilé tanečnice, jak bez upomínky, bez pobízení, ale také bez ostejchavosti k jazyku mateřskému se přihlašovaly, ano i některého zapomnělce samy káraly! Slušná byla tedy pocta, an se jim o půlnoci, uprostřed veselí, tato báseň tištěná podala:

Jako v ranní zlatoskvělé záři
krajina se leskne probuzená:
tak i čarokrásou vašich tváří
země česká rdí se ozdobená.
Blahozvukem slova česká plynou,
kdy se medová hnou ústa vaše,
a kdy Češky k vlasti své se vinou,
oslavuje se ta matka naše!
Nastaneť zas jaro v kraji českém!
Květy nadějné se rozvíjejí,
vzešlé citů vašich vroucím bleskem;
vlast je sluncem, vy jste záře její.

Každou hodinou rostla veselost a dosáhla nejvyššího stupně, an k ránu sousedská dle národních melodií z chóru zavzněla. Jak známé jsou ty nápěvy a jak čarovně pohnou přece člověkem! A ptáme-li se posléze na pořádek při tom všem zachovaný? — tu jen hojnou pochvalu výborům prvního (a k tomu ještě v tom nejkratším čase, v pěti dnech uspořádaného) bálu našeho vzdáti a zachovanou při něm dvornost, mírnost a šetrnost všem podobným podnikáním za vzor postaviti slušno; i zdá se nám, že krásnějšího a pochlebnějšího soudu o celém bále pronésti nelze, nežli jsou dámy pronesly ujišťujíce, že tento bál s veselostí a nenuceností besedy domácí úpravnost a tón bálu veřejného spojoval — a jen aby se brzo ještě jiný uchystal.

Těšiloť pp. výbory ovšem toto vyznání, ale větší rozkoš byla je dříve již pojala, an mezi veškerými stavy tolik podílnosti na věci nalezli. Bůh dej, aby jich idea zase neutuchla, alebrž aby se i po krajích podobné besedy české zřídily; pak bychme snad v krátkém čase uviděli, zdali život společenský k národnímu vzniku přispívá, a zdali sme tuto zprávu psali nadarmo!“ [5])

Velikého úspěchu tohoto byli si vlastenci tehdejší vědomi. Čteme o tom plno vzpomínek, úvah v listech soukromých i v pamětech. Uvažuje na př. Tomáš Burian, učitel češtiny na vojenské akademii v Novém Městě u Vídně, ve svých rukopisných „Pamětihodných věcech“: „Protože v Čechách všecka umění a všecky vědy jen jazykem německým se vyučovaly, nemohl nikdo, kdo jen pouze svým přirozeným mateřským jazykem mluviti uměl, za vzdělaného člověka považován býti; kdo tedy veřejné česky mluvil, platil za nevzdělance, z té příčiny zdála se Praha býti německou, protože český hlahol jen v rodině slyšán a pěstován. Aby se českému jazyku alespoň nějaké vážnosti u veřejnosti zjednalo, usmyslili sobě vlastencové l. 1840 o masopustě zaříditi bál, do kterého jen vzdělaní lidé přístup obdrželi a ve kterém se výhradně česky mluvilo, ačkoli němčina a jiní jazykové z hovoru vyloučeni nebyli. Tento bál odbýval se 5. února l. 1840 v sále konviktském na Starém Městě Pražském, jakož se o tom v časopise Květy, č. 8 od 20. února l. 1840 dočísti lze. Jistý přítel, spoluvýbor při tomto bále (t. j. J. Pospíšil), takto mi o něm psal: „Příteli! byla to věru sláva, ten náš český bál! . . . O jak bych Vám byl přál tomu národnímu veselí přítomen býti! Uprostřed plesu jsem nejednou zpomněl s p. baronem Villanim, jak by Vás ta noc okouzlila. Jakoby se shromážděných hostů ty dávnoleté, zděděné předsudky, ten nepravý stud byl mocí čarodějnou spadl,

vše, vše se přiznávalo k mateřštině. Přístup měli pouze ti, co zváni byli — nu a ovšem tedy zváno bylo pouze těch, o kterých se vědělo, že nenávistníky našeho počínání nejsou. Zváni byli také nejvyšší purkrabí hrabě Chotek, městský hejtman Muth a měšťanosta Müller, i slíbili bál navštíviti, avšak žádný z nich nepřišel. Nejvyšší purkrabí prý skrze náhlé úmrtí Clam-Martinice a dvorský smutek; že měl oumysl přijíti, soudíme z toho, že sám kromě darované sobě ještě pro jednu billetu do bálu toho si poslal. Škoda, i nám tedy smrt Clam-Martinice ujmu učinila. Ostatně byl proto bál předce dvorný čili nobel. Vězte také, že i já jsem byl oudem výboru, Týl, Vrťátko Pichl, Sabina, Nebeský, Picek a jiní. První myšlénka bálu toho byla Týlova a ještě jiného Týla (Branimíra), měšťana a horlivce.“ Na památku prý přikládá ve svých zápisech úhledný original tehdejšího pořádku tanečního. Vypisujeme z něho pro ty, kdo by rádi věděli, co se tančilo na prvním bále českém: „Taneční pořádek na bále společenském dne 5. února 1840. Oddělení I.: Poloneza. Valčík. 2. Gallopada. 3. Polka. 4. Valčík. 5. Polka. 6. Quodlibet. Oddělení II.: Cotillon. 2. Polka. 3. Valčík. 4. Gallopada. 5. Polka. 6. Sousedská. 7. Quodlibet...“

Zajímavá je zmínka Pospíšilova, jak při zábavě český „potravní“ lístek byl překvapením pro tehdejší Čechy v Praze. Jídelní lístky české byly od hostů se stolů hostinských dříve pobrány, nežli se k jídlu přisedlo. „Kellnerové pak prodávali prý několik uchvácených po desetníku až i po dvacitníku hostům, kteříž je sobě na památku vlastenecného vyražení brali.“ Burian také připojil na památku do svých pamětí original tohoto lístku tak vzácného při tehdejších poměrech. Neváhám u nynějších labužníků vzbuditi laskominy, jak bohatý byl podle lístku výběr na prvním bále českém: „Restaurací v sále konviktském. Celé rodiny a větší společnosti o zjednaných bálech a besedách žádají se uctivě, aby své soupée aspoň nějaký čas před odpočinkem zamluviti ráčily, Vorlík. — Oleum, krupovka, káva, kobliha. Zadělávané: Kapoun s mušlemi, nadívané šneky, kadeřavka s kotletami. Zvěřina: Bažant, korotev, sluka, srnčí od hřbetu, od kýty, zaječí hřbet, nožka, ptáčky. Pečité: kapoun, I kuře smažené, pečené, skopová, husy, kachny, telecí kejta, ledvinka, jehněčí, smažené jehněčí, boeufsteak dušené hovězí, vídenské řízky, karbanatle, kotlety, holub vyslaněný, nadívaný. Jídla studená: Uzená kejta, jazyk, želatin s aspikem, salami. Kompoty: pomerančový, višňový, švestkový, jablkový, hruškový. Saláty: polní, celerový, andivie, hlávkový, s vejcemi, ze zemčat. Nápoje teplé: šokolada, chaudeau,

punč, voda s vejcetem, čaj, ruský čaj, grog. Nápoje studené: mrazené, mandlové mléko, limonada, pivo slazené, voda cukrovaná, pivo venkovské, zbraslavské. Pálenky: kmínka, rum, slivovice, hořká. Vína: české (1 láhev žernoseckého, mělnického), rakouské (falkensteinské, meidlinské, grünzinské), uherské (nesmělské, adelsberské, budínské, šoproňské), samotoky (šoproňský, menišský, rustský, cyperský, malaga), rýnská i jiná vzácná cizozemská vína (laubenheimské, würzburské, hochheimské, moselské-pisport, moselské-muskat, nierensteinské, liebfrauenmilch), šampaňské (sillery grand mousseux).“

Malou episodou při prvním bále českém bylo vyvedení vlásenkáře Kapičky ze sálu. Ze zvědavosti, nikoli z vlastenectví chtěl prý se mermomocí, nebyv pozván, do bálu dostati. Podařilo se mu to, že odevzdával při vchodu Pichlovi lístek, který mu přepustil professor Koubek. Byl vyveden násilně od granátníků, kteří tu konali čestnou stráž.

U všech si získal přízně Fr. Zach, známý potom generál srbský. Přišel z Paříže návštěvou do Prahy a jsa dvorným společníkem, řídil dovedně tance na prvním bále českém.

Pořadatelé měli za to opletačky,[6]) že chtěli jen česky vytisknouti pozvání a návěští. Zejména při druhém bále r. 1841 odstříhali tehdejší členové plesového výboru Dr. Pichl, Frant. Lad. Rieger a Al. Prav. Trojan drobný text německý, a tak se náhle objevily na rozích jen české plakáty. Kancelář plesovou upravili jmenovaní hlavní tři pořadatelé v Liliové ulici u Morgensternů. Také *druhý bál* r. 1841 se vydařil skvěle. S nadšením píše o něm jeho účastník: „Dne 3. února byl dáván bál společenský na ostrově barvírském. Kolem celého ostrova plápolající ohně v železných koších vítaly příchozích hostů již zdaleka. Na sta kočárů stálo dlouhou řadou až k novým alejím. Posléz ve skleněném sínci z kočáru slízáme, vstupujeme na předsíň — a již zaslécháme hovor líbezný. Vítají nás výborové bálu po česku. Odloživše povrchní šat, kráčíme do sálu. U vchodu rozdávají se malé, ouhledné taneční pořádky — pánům červené, dámám zlatě na bílém tištěné. Poslední jsou vloženy do skrovné knížečky. Jesti to sbírka lyrických básní „Pomněnky na r. 1841,“ nedávno vydaná ke cti vlastenek našich od 20 básníků, mezi nimiž nejoblíbenější jména v literatuře naší se nalézají. Přiměřenějšího dárku — smí-li se tento skromný přídánek tak nazvati — nemohli podnikatelé voliti. Bůh dej, aby všechny ty spanilé poupátka matek českých něžný úmysl skladatelů poznaly a uznaly! Nyní v pravo do sálu — v levo do toalety pro dámy. V sále viselo o dva veliké lustry více, nežli posud při každém jiném bále; skleněné koule na

lampách byly červeně a bíle pruhované, čímž jakési polorůžové světlo kolem plynulo. Stěny byly okrášleny oponami barvy národní, a v průčelí skvěla se od p. Maxe uměle pracovaná socha bohyně vlasti, pnoucí se do výšky z hustého keře živých a kvetoucích květin. Toaleta pro dámy obsahovala u veliké hojnosti vše, cokoliv luxus a moda vkusného a skvostného pro pohodlí krásné pleti poskytnouti může. Ozářena byla velikou lampou z červeného skla křišťálového a přicházelo se k ní čtverou řadou bílých a červených, velikými, mnohoramennými kandelabry osvětlených sloupů, nad nimiž troje oblouky se klenuly. A což máme říci o společnosti, ježto se v těchto ozdobených prostorách a po večeřadlech hemžila? Zámožní a vážení měšťané, úředníci, doktoři, umělci, študující mládež, korifeové naší literatury, vojenští důstojníci — mezi tím i vysoce urozené panstvo a Jeho Excellencí milovaný zeměsprávce p. hrabě Chotek, na něhožto se všecky zraky s vděčnou radostí upínaly! A pak tyto řady krásných panen, paniček — — — ach! oko nevědělo, kde se dříve zastaviti, kde se dříve spanilosti české nabažiti! Skoro půltřetího tisíce lidu — a ti andílkové se přece čtverou řadou po tančírně lehko vznášeli! Myslímeť, že si nebude žádná stěžovati: Já se nevytančila! Páni výborové zasluhují všechnu chválu za svou péči o krásný pořádek v té podivné směsici; oniť se vůbec hlavně přičinili, že v ní vládl libý rozmar a utěšení! Rozdílnost stavu zmizela, ostýchavá upnutost jiných plesů roztála v českou srdečnost — a když posléze po odpočinku, po francouzské, pěkně vyvedené quadrille z orchestru národní hymna: „Bože, zachovej nám krále“ zazněla, tuť se zdálo, jakoby v závratném plesu veškerá duše česká rozplynouti měla! Třikráte musila se píseň opakovati, provázena jsouc obecným zanícením, křikem a tleskáním! Ještě k ránu byl sál plný tanečníků. Jedno kouzlo tohoto neobyčejného pozdržení byla sama společnost — druhé výborná hudba vedením kap mistra p. Procházky, kterýž byl k tomu večeru i nové hudební kusy uchystal. Skoro za bílého dne rozcházeli se poslední hosté — a všickni zajisté s tím přáním, aby se napřesrok zase v tak radostné besedě shledali.“ [7])

Jaký význam tehdejší vlastencové přičítali také druhému bálu českému, nasvědčují vzpomínky Tom. Buriana, jenž poznamenal v uvedených pamětech svých: „Jistý přítel (J. Pospíšil) psal mi o tomto bále takto: V důležité Vám tenkráte píši době, v době, kdy se živel národní zde mocně zmáhati počíná, kdy se mu ale také odpor v cestu staví, usilujíc jej zklátiti. Avšak on již nepodlehne, ano čím více utlačován, tím mocněji se z dřímoty své probuzovati, tím zdárněji rozšiřovati bude. Bál český to jest, jenžto

ním tak valně pohnul a k činnosti povzbudil. (V listě, otištěném od Čenského:[8]) „Všude, všude, milý přítelinku, to utěšeně pučí, kvete a tu i tam již dobrého, užitečného ovoce přináší. Naše české besedy, naše české plesy jsou také jednou z těch mohutných pák, které žitím naším tak valně pohnuly a nás k činnosti vzbudily ...") Den 3. února, o kterém se bál náš slavil, je znamenitým v historii našeho jazyka mateřského ... Od té doby valně již zachází nepravý dávnoletý stud za jazyk český, ba nyní již, doufám, s jistotou říci můžeme: že jazyk náš nezahyne!..." K tomu připojuje Burian: „Od tohoto roku pak se každoročně český bál v Praze slavíval, a že mu ouřednictvo, zvláště od příchodu arciknížete Štěpána co zeměsprávce do Čech nijakých překážek a odporů nekladlo, přijal podobu obyčejných skvostných bálů, ku kterému se zvláště krásné pohlaví pro jeho roztomilé uspořádání a nenucenou veselost rádo najíti dalo. Nicméně však působili takoví bálové vždy velmi na zmáhání se národního citu, jak v Praze, tak i vůbec po celé zemi, anto se i v krajských městech takové bály zřídívaly. Měšťanstvo pražské zvláště uvědomilo se býti české, a národnost i národní počínání o blaho vlasti den ode dne se zmáhalo."

Burian přilepil do rukopisu svých pamětí „lístek vstupní" k tomuto bálu s poznámkou: „Podepsaný na lístku výbor byl nákladníkem (sládkem) v Praze a jmenoval se vlastně Mňouček, kteréžto jméno však vždy rád na Vňouček převracel." Ctihodný vlastenec tento posud žije v Praze, a jak vím z rozmluvy s ním, vzpomíná rád na bály „české".

Nákladně chystán byl *třetí bál český* r. 1842. Pořadatelé již jmenovaní o překot se snažili, aby ples tento nádhernou výpravou překonal posavadní české bály. Veselá nálada byla trochu pokažena, když byl zatčen v lednu horlivý člen výboru Rieger. Byl obviněn, že pomáhal polskému emissaři při dopravě zapovězených knih, které polská emigrace posílala z ciziny přes Čechy do Haliče. Byl vězněn 17 dní. Český bál byl ve středu, a Rieger byl propuštěn teprve v pátek a nemohl tedy přijíti na bál, k němuž tolik příprav vykonal. Za to mu darovali druhové z výboru jednu ze čtyř soch (Psyche), kteréžto byly postaveny při bále ve čtyřech rozích Stögrova redutního sálu, jak o tom bude hned pověděno.[9])

Třetí bál vydařil se opět znamenitě: „Pochvalná pověst, jakovou dvě léta po sobě společenské bály získaly, na kterých se jazyku českému v pospolním hovoru prvního místa vykázalo, jakož i příznivé schvalování tohoto podniknutí ode všech nestranných, kteří se ze všelikého pokroku jazyka mateřského radují, ustanovilo podnikatele jeho, aby se i letos o podobný

ples postarali, a jsouce té naděje, že u veliké části obecenstva pražského srdečné sdílnosti naleznou, zvolili k tomu cíli prostranný sál Štögrův (redutní sál) v Růžové ulici. I nezklamali se .... Přišel určený večer. Již o sedmi hodinách začaly se kočáry sjížděti a v dlouhé řadě stály skrze několik ulic až do desáté hodiny. Vešli jsme do nákladného stavení. Barevnými pokryvkami zastřené a cizozemskými květinami a zrcadly ozdobené schody vedly nás skrze několik menších pokojů (mezi nimižto zvláště jeden svou krásnou bílou a červenou draperii se skvěl a za cukrárnu sloužil) okolo šatnice do sálu. U vchodu podávaly se tanečnicím skvostně vázané a pěkně tištěné, vkusnou vinětkou a titulem ozdobené knížečky, obsahující sbírku z oblíbených našich básníkův a nazad přiložený taneční pořádek. Nyní jsme stáli v sále. Velkolepé to podívání! Sál o třech galeriích, z nichžto první a druhá pro hosti uchystána byla, skvěl se více nežli tisícem svíček, plamenajících na 23 lustrách, ježto na bílých a červených šňůrách visely; na čtyrech jiných, a sice nárožních, hořely argantické lampy. První galerie byla okrášlena čtyrmi, křížem proti sobě upravenými lóžemi, a čtyrmi na rohách, jako v červených mušlích, rozstavenými bílými sochami řeckých bohů a bohyň. V levo ze sálu šlo se v tak nazvanou strojní komnatu (Česká Včela nazývá ji „šperkovnu") pro dámy. Hned u vchodu leskly se ohromná zrcadla a drahé, asi tři lokte vysoké svícny, okolo nichžto se jako v jakýsi z bílého alabastru vysekaný chrámeček vešlo, pod jehožto pěkným pokrovem, uprostřed několika set libovonných rostlin, z jichžto lůna čerstvý vodotrysk se prýštěl, na bílém podstavku význačné poprsí našeho Nejmilostivějšího Krále se vznášelo. Pod ním dřímal uměle zhotovený český lev. Pozadí tohoto chrámku tvořilo pěkné sloupení se čtyrmi sochami ženskými, jenžto v rukou věnce z červených a bílých růží držíce, poněkud se nahýbaly, jakoby milovaného zemépána ověnčiti chtěly. Podoby tyto zavdaly příčinu k rozličným důmínkám. Nejlépe líbilo se nám vyřknutí spanilé vlastenky, kteráž v nich Češku, Moravanku, Slovenku a Slezanku viděti se domýšlela, ačkoli všeckny velikou podobu k řecké Hebe měly. Pod nimi byly v půlkole upraveny červené divany, a mezi nimi, prostředkem sloupení, vešlo se do vlastní toalety, jako do svatyně ženských tajností, kdežto jsme, nemohouce do vnitřku vejíti, krom dvou velikánských zrcadel, pěkného divanu na úpravném stole veliké množství stříbrolesklých věcí spozorovali, jež mohly nejbohatší toaletu krášliti. A mezi tím vším nyní tu nejvzácnější ozdobu — řady, skupení nejsličnějších tváří, nejpůvabnějších postav paní a slečen! — Vraťme se ale do sálu! Ze třetí galerie

zvučí hudba vedením p. kapelního mistra Procházky, jehož komposice letos obzvláštní obliby nalézají. Právě hrají nejnovější jeho valčík „Břetislav“, složený z několika oblíbených písní českých. Jaké množství se to v sále vlní! V pěti řadech stojí tanečníci. a podnikatelům slušno všecky díky vzdáti, že při všech svých starostech i v tanci na ten nejpěknější pořádek neunavený zřetel obraceli, aby všemu požadování tancechtivých vyhověli. Velmi zdařile vypadly quadrilla, menuet a contredanse. Hudba přestala, a kolem zní šumný hlahol třech tisícův lidu; zní to jazyk český, ten líbezný hlahol v ústech našich vlastenek — ale i každému jinému poskytuje se zde hostinského práva. Jsouté zde i hosté cizozemci; mluvili jsme s Bavory, s Prusy, s Nizozemci a j. — a ve všech ústech, na všech tvářích jevilo se radostné překvapení, nelíčené veselí a rozčilení. Všecky formy stavu byly vymizely. Mezi hosty jsme v tísni shromážděného měšťanstva, úřednictva, umělcův a literátův i osoby z nejvyššího urozenstva a mnoho přespolních vlastenců se svými paničkami pozorovali. Společenské zábavy říkaje každou hodinu přibývalo, a o šesté hodině ranní zdálo se ještě velikému počtu tancujících, že hudba tuze časně umlkla . . . Odvoláváme se toliko na hlas po celém městě jdoucí jakož i na vyřknutí zdejších německých časopisů, počítajíce bál český k nejprvnějším a nejskvělejším zábavám toho způsobu, a přejeme z celého srdce, aby pp. podnikatelé při veliké péči své o toto společenské vyražení bez vlastní škody z podniknutí vyvázli, při němžto útraty přes dva tisíce zlatých na stříbře se nahromadily. Nebylo by nám nic tak líto, jako kdyby snad na příští čas chuti k podobnému podnikání pozbyli! — Končíce tuto zprávu s upřímnými díkami všech přítomných, nemůžeme pomlčeti, že již zvací lístky na letošní bál s neobyčejnou elegancí zhotoveny byly a nás tím více těšily, an z kamenopisného ústavu Čecha, p. Sandtnera, vyšedše, mnohým vzorům pařížským se vyrovnaly.“ [10]) Jiný referent [11]) k tomu s netajenou radostí přidává, že i lístky vstupní a jídelní byly krásné, ano že i prodávaná cukrátka byla vhodně opatřena „českými, velmi utěšenými básnickými nápisy.“

Z „Pomněnek na rok 1842“ rozdávaných tanečnicím vypisujeme taneční pořádek českého bálu r. 1842: „Tance prvního oddělení: 1. Polonéza, valčík. 2. Polka. 3. Galopp. 4. Quadrilla. 5. Valčík. 6. Polka. Tance druhého oddělení: 7. Menuet. 8. Polka. 9. Contredanse. 10. Valčík. 11. Galopp. 12. Polka.“

Výbor potěšila přítomnost purkrabího hraběte Chotka. Přišel časně z večera a vysvětloval: „Věděl jsem, že budete míti veliký nával, a proto

přicházím dřív, abych místa dostal.“ Pohlížeje na tanečníky a na přítomné vlastence, pravil: „To je těch Čechů, co?“ [12])

Pěkná byla při těchto českých bálech myšlénka připojiti k tanečním pořádkům v úhledné knížce básničky vlastenecké a milostné. Pročítal jsem všecky tyto „Pomněnky“, vydané pro tanečnice na bálech českých. Zasluhují pozornosti, jak vlastencové tehdejší uměli buditi zábavou zájem pro literaturu a křísiti uvědomění žen tehdejších. Vedle toho vznikaly také příležitostné skladby z českých bálů. Ukázkou tehdejší „plesové“ poesie podávám báseň „Dívky české na plesu“ od Věnc. Jar. Picka:

„České dívenky!
Jste-li na plesu,
mním milostenky
zříti v okresu.
Kvítí vám zdobí
něžné hlavinky;
vy však samy jste
živé květinky.
Jako břečťaní
k révě se vine,
tak se k jinochům
rámě vaše pne.
Jako větýrek
spěšně ubíhá,
tílko vaše tak
v kole se míhá!
Nožka okřídlená
rychle utíká,
sotva že se kdy
země dotýká.
Tvář se ruměni,
očko plápolá;
v každinké vidím
obraz anjela.
Kdyby v rozmaru
Mílek se mně ptal:
Co bych nejraděj
z darů jeho vzal,
vyžádal bych si,
po vše své žití
bych směl s Češkami
stále tančiti.“ [13])

K třetímu českému bálu věnoval „Češkám dne 26. ledna 1842“ Bělský tuto lichotivou báseň:

„Kdyby osud mi chtěl přáti
a vše statky v klín mi snes,
řka: „Chci tobě vůli dáti,
vyvol sobě něco dnes.
Jmění, po němž srdce touží,
Evropa můž býti tvou,
Duši tvé co k blaze slouží,
Nechám vybrat vůlí mou.“
Učeným a krásným býti,

Zlaté šperky, šlechtu, ctnost,
Vaše hlasy radí vzíti,
A zas jiné peněz dost. —
Snad by chtěli jste z těch řádků
hádat, kam jde touha má?
Čtěte hlásky na počátku —
a hle! — to bych volil já.“ [14])

K témuž bálu uveřejnil Erben roztomilou básničku „V českém bále“, kdež se přiznává:

„Často mne co dítě
těšívala máti,
že Bůh lidem ráčil
po anjelu dáti, —
a ten anjel Boží
v štěstí i nesnázi
že neviditelně
člověka provází.

Můj Božíčku milý!
jak jsme slabí lidi!
Mne nejvíc to těší,
co mé oči vidí.
Ach, což vidí krásných,
krásných anjelíčků,
z těch mi jednoho dej,
můj milý Božíčku!“ [15])

Jak vlastenčili na bálech tehdejší Čechové, svědčí ukázka zábavy z r. 1842, vylíčená od Drahotína barona Villani, jehož horlivé účastenství při bálech českých pochvaluje Pospíšil Burianovi r. 1841: [16]) „Villani na bále statečně sobě počínal, jest zúplna našincem. Za příčinou češtiny měl prý už mnohé půtky se svými kollegy. V „Pomněnkách“ mezi plesem (r. 1841) rozdávaných najdete také jednu báseň od něho.“ Jak vypadala tato „statečnost“, slyšme svědka spolehlivého, právě barona Villani. Vypravuje: „Dne 25. ledna velká v Praze kdesi společnost. Jsemť v ni uveden. Veškerá šlechta se tu nachází. Domácí pán jest boháč nesmírný, — v očekávání se žádný nesklamal. Co dobrého a vzácného, v hojnosti tu. Před vchodem stojí dva myslivci plni zlata. V pokoji skvostném vůkol stolu sedí krásná pleť, v pravo hudba mile zní; v levo více ještě pokojův, síní a komnat, kde si paničky a paní, pánové a mladíci vesele počínají. Milostenky sobě povídají o rozličných zábavách masopustu; hlásek jedné mileji než druhé ucho jímá. Maličká nožinka k tanci vábí, útlounká ručinka ku seznámení se s ní kyne; modré očko nebe otevírá; jemný vzrůst lehkost předpovídá; kadeř zakrývá přívětivou tvář; přátelsky se jedna k druhé blíží — ba věru toť pěkný věnec krásné pleti. Semo tamo chumáč milovníkův potutelně na dívčinky pokukujících. Rozprávějí o rozličných případnostech světa pražského, po-

rovnávají přítomných dívek vlastnosti, soudí dle šperku a jiných zevnitřních okras, dle počtu bratrův a sester na bohatství, blíží se k otcům, koukají se jim do karet a lichotí kartám.

Přestávka. Zadávání tancův. Jakožto milovník plesu neopominu si vyhlídnouti tanečnici podle přání.

„Neračte znáti, slečno baronesso, onu píseň, dle jejížto nápěvu tento kvapník složen jest?“

„Neznám; slyšela jsem však, že česká jest a pro Češku.“

„A nelíbila jste pochváliti myšlénku, písně národní základem tancův učiniti?“ —

„Není sice nová; v tomto kvapníku se mi ale zdá zvláštní ráznost býti“ —

„Předsevzetí Češky si Čecha vzíti; aneb raději věčně svobodnou zůstati. Račte poslouchati: Já jsem Češka zrozená, za Čecha se vdám, protož také českého hocha ráda mám. Ó! já bych si jiného nikdy nevzala, raděj bych svobodná věčně zůstala.“ —

„Štěstí, že nám to ti páni Češi ve zpěvu a v tancech jen radí; již jest se co bát, že nám budou zapovídat za jiného se vdáti; neboť v jejich očích vlastenectví —“

„Nejprvnější jest ctnost; nejvznešenější jestiť cit, jemuž povinno se kořiti.“

„Zatvrzelý Čechu!“ Zahrozivši prstíčkem, jakoby mne chtěla z nějaké nepravosti kárati, v nemalou nesnáz mne přivedla, mám-li jí smysl svých slov důkladněji vysvětliti, čili nic. Tu přijde na mne vjíti v kolo, a připojiv se opět v řad, pozoruji, že se mnou šťastná náhoda vládne. Stojímtě za slečnou hraběnkou, známou naší vlastenkou, jíž hnedky svou poklonu vzdám.

Comtessa: „Vy jste musel mou přítelkyni rozhněvati, že vám tak přísně hrozila; nepochybně opět nějaká přepjatost strany vaší zamilované češtiny.“

Baronessa: „To máš pravdu; on nepřestane tu svou češtinu chváliti, až si někde hubu spálí. Teď prý si již žádná Češka nemá jiného než Čecha vzíti.“

Já: „Prosím, urozené slečny, neračte se horšiti; vímť, že ráčíte býti Čechům nakloněny, z čeho se velmi těšíme, a proto si více dovoluji, stoje před vzácnou perlí, jíž předsudek nekalí. Kýž bych se mohl přesvědčiti, že se v této vznešené společnosti více podobných naší národnosti přejících diamantův skví. Jak mile české slovo z úst takových zní a blahorodně příklad

šlechtického šlechetně smýšlejícího stavu účinkuje, může jen onen posouditi, jemuž přáno, se z jasné krásy zdařilého kvítí potěšiti. Dokud se nebudou vám, urozená comtesso, a vám, slečno baronesso, dcery naší šlechty podobati —“

Comtessa: „Dosti! Dosti! Děkujeme — děkujeme! Vy byste nám ještě všech drahých kamenů na čelo nasázel —“ Baronessa: „A všech květin do vlasův vplet —“

Já: „Jen co slušno; abyste, urozené slečny, pak i jiným mohly něco dáti; neboť —“ Comtessa: „Pst! vy —“ Baronessa: „Nech jej! On se cvičí na zítřejší český bál. To bude opět něco pro vás — ne!“ [17])

Také r. 1843 vydařil se dobře český bál. Opět rozdávány byly „Pomněnky“ s tanečním pořádkem, podle něhož se tančily tance: „Polonéza, valčík, polka, quadrilla, galopp, menuet, polka. Menuet, valčík, quadrilla, polka, valčík.“ Tyl napsal po bále vlasteneckou epištolu českým ženám: „Jakož vloni a předloni, podali p. výborové tohoto společenského plesu vstupujícím dámám ozdobnou knížečku „Pomněnky na rok 1843“ nazvanou. Velmi důmyslně obsahuje tato knížečka letos básnické práce samých Čechoslovanek, z nichžto některé již delší nebo kratší čas po nivách pěkné literatury národní outlé květinky pěstují, některé zde ale poprvé vystupují. Kéž by jen všechny panny a paní naše, jimžto Pomněnky věnovány jsou, význam knížečky této dobře považily a do srdce vzaly — kýž by krásné, bohulibé, spásyplné smejšlení a vlastenecké city své při každé příležitosti projevily a k věcem národním i tam se tak horlivě a hojně přihlašovaly, jako se některé mezi nimi skutečně přihlašují — anebo jako vesměs všecky o věci masopustní dbají. Považte, drahé, že jste vodivé hvězdy na životních cestách mužů! Kam se hnete vy, tam již i věrní nohsledové vaši spěchají. Na vás to záleží a mnohá dobrá, spasitelná věc, ležíc dosud v poupěti, náhle rozkvěte, mnohý krásný, mnohoslibný ústav, dřímající posud v kolébce, vámi vzroste, zbujní, zmůže se a vytrvá. Pamatujte na to, hvězdy naše! — veliká, ale i krásná připadla vám úloha!“ [18])

R. 1845 bývalé nadšení již utuchá. Spisovatelé někteří neúčastní se chystaných příprav a někteří vůbec do bálu nepřišli. Čteme o tom vyčítavý referát: „Večer dne 28. ledna shromáždil nás opět k zábavě, jakovouž nám od několika let přátelé jazyka našeho k obecné rozkoši tak ochotně připravují. Pěkné toto podnikání dostalo se nyní z rukou prvopočátečních podnikatelů, pěstitelů to našeho národního písemnictví, do rukou mladých měšťanů, kteří na dráze svých předchůdců statně pokračují. Společnost byla

zase tak hojná, tak prostá všech zúžujících okovů, zbytečného ostýchání, jako léta minulá a záležela z těch nejrozmanitějších stavů. Rozkošného pohledu poskytovala směsice krásné pleti. Za to musíme ale říci, že se — nevíme proč? — mnozí z oněch pánů nedostavili, kteří vůbec za repraesentanty národního snažení platějí. Hovor zněl hravým a šumivým proudem, náš vlastní ovšem nejvroucněji, ačkoliv i jinému jazyku hostinského práva popříval.“ [19])

Ples poctil návštěvou gubernialní president hrabě Salm. Jiný referent těší se na konci zprávy svojí: [20]) „Musíme ještě přidati, že bálu tomu k obzvláštní okrase sloužili četně shromáždění pp. důstojníci městských gard, jichžto plné, skvělé uniformy velmi vynikly. Nová pěší garda byla mezi nimi nejsilněji snad zastoupena.“

České bály v Praze působily zdárně také po venkově českém. Staly se po městech vzorem zábav společenských. Jako v Praze, tak i po venkově z tančírny šířilo se národní uvědomění, zažehnávala se vlažnost vlastenecká hlavně u žen. Podle vzoru pražských bálů uspořádány byly „české bály“ v Berouně, v Benešově, v Jičíně, ve Slaném, na Březové Hoře, ve Mšeně, v Karlíně, na Smíchově, v Přešticích, v Roudnici, v Turnově atd. O těchto bálech podávány byly do pražských novin podrobné zprávy. Jaké nadšení vzbudily české bály po městech, nasvědčuje referát o bále v Plzni r. 1844, který budiž zároveň obrázkem podobných zábav po českých městech v letech čtyřicátých: „Český taneční ples. Radostný cit proniká prsa každého horlivého vlastence, vidoucího, an nový, ušlechtilý život národní všude po městách vlasti naší se projevuje a i veřejně s jakousi hrdou svědomitostí jeviti se počíná. Mohl bych vám několik větších měst jmenovati, kde jsem, znaje jich někdejší neveselé, nerci-li zmalátnělé a odnárodnělé poměry společenské, velmi příjemně překvapen byl nynějším pružným životem a zdárným počínáním. Věru, láska k vlasti má do sebe cosi čarovně zajímavého, ať tak dím, nakažlivého. Kdekoli jsou dva neb tři mužové národa svého, vlasti a řeči materské milovní, táhnou rychle mnohých za sebou, ba takořka i k sobě povyšují. Země česká chová v lůně svém mnoho ctných, ušlechtilých a vzdělaných mužů i paní, do jejichžto srdcí ještě nepadla božská jiskra vlastenectví; křesne-li apoštol pravý mezi ně, rozežehne se i v nich oheň svatý. Svatý pravím; neboť pravá, horlivá láska k vlasti a národu zasluhuje toho jména zajisté. Nevím, abych se byl kdy tak srdečně potěšil, jako dne 7. t. m. v staroslavné Plzni. Nemoha pro vzdálenost i jiné neméně důležité příčiny přijeti k vám do Prahy, zajel jsem do bližší Plzně,

kde v týž den společnost městských střelců dávala český bál. Český — tážete se? Ano! Zvací lístky (pražským na vlas podobné), taneční pořádek, hovor, hudba, tváře, vše bylo české. Prostranný sál v hostinci „Hamburku“ byl barvami českými vkusně ozdobený; znak města s emblémy ostrostřelců a nápis český skvěl se v ohni nade vchodem do toalety pro dámy. Škoda, že jsem si ten pěkný nápis dobře nepamatoval. Zněl asi takto:

„Světoznámou věrností se oslavili
naši statní předkové:
abychom jich hodni byli,
buďme my též věrní Čechové.“

I hemžilo se tu veliké množství uniforem a to nejen střelců zdejších, ale i rokycanských, pražských od jízdné gardy atd., mezi nimiž bylo spatřiti i důstojníky linie, husarů a císařských myslivců. Pestrý to dav, pomyslíme-li si k tomu hojný počet vyššího úřednictva a honorací, květ spanilých dám a hezký sbor zdejších měšťanek. Veselost nenucená, která hned od počátku ve všech prostorách panovala, vznesla se na nejvyšší stupeň, když po půlnoci zavzněla s vysokého orkestru „Sousedská“. Tancovaloť se ve třech kollonách a přece ještě nebylo místa pro všecky, kterýmž lákavá hudba s mocným kouzlem do starých noh byla vjela.“ [21])

Z českých bálů vznikaly „besedy české“, při nichž se scházela společnost česká, zpívalo se, deklamovalo a také tančilo Vedle zábavy taneční a požitku hudebního, věnována byla péče poučení, přednáškám. Ze schůzek těchto „besed“ vznikala stálá družstva, „České besedy“, kteréžto spolky potom horlivě se účastnily vlasteneckého ruchu. [22])

Bylo již na čase, aby láska k vlasti také jinde a jindy se osvědčovala, než při bálech českých. Vlastenci varují, aby pořádání bálů českých nezabředlo v jalovém nadšení. S netajenou nevolí omlouvá se Tyl, proč nereferoval o pražské besedě v kostumech, soukromé zábavě, že nedošel referát od přítomných pánů. „Či měli jsme sami referovati? Pak se arci kajicně v prsa bijeme, ačkoli bychme rádi řekli, že jsme se vůbec ve Květech již dosti o bálech namluvili, a že bychme si již jednou přáli, aby národnost naše i z jiných stránek propukávala, nežli jsou české masopustní kousky v pouze českých místech.“ [23])

R. 1846 vtipkuje Tyl, jak jsou Čechové uznalí. Hned vyhlašují každého s hlukem za vzorného vlastimila:

„Pozor, muzikanti! sem ty věnce!
podejte mi honem sáhodlouhý meč,
chci ho pasovati na vlastence,
že té cti on hoden — o to ani řeč:
Drží Včelu, drží Květy,
vodí slečny na výlety,
Žofín i Václavský sál,
besedu i český bál
navštěvuje a tak dále...“ [24])

Uplynulo osm let od prvního bálu českého. Tyl vyčítá bez obalu zbytečné již pořádání bálů v Praze s výslovným pojmenováním, že jsou „české“, a přirovnává je k českým bálům prvotním: „Bál český v sále Lázenském dne 1. března. Zdá se nám věcí nudnou bály popisovati, a obáváme se také, že se tím našim venkovským krajanům nehrubě valná zábava poskytuje, jakož naopak i nás Pražany zprávy o venkovském tanci a zpěvu jen tehdáž zajímají, když patrně na jistý pokrok u vzdělanosti neb národnosti poukazujou anebo se zvláštní dobročinností spojeny jsou — a i tenkráte jen ve stručnosti co možná největší. Nadzmíněný bál však byl co český ohlašován, pročež nelze o něm se nezmíniti. Především musíme pány novináře prosit, aby žádný bál napřed jakožto „český“ nevyznačovali, byť i páni podnikatelé sobě byli heslo „český“ a třebas i přídavkem „národní“ (!!) na lístek přitisknouti dali. V Čechách český bál! — je-liž v tom vůbec smyslu? Ovšem, před 6—8 lety nezdálo se nám v tom naznačení nic protimyslného vězeti, když v podobných schůzkách galantního světa téměř pravidlem slova českého slýcháno nebývalo; zdálo se nám to jako pozbuzení, jako provolání k ospalým — od té doby se ale časové valně změnili, zvuků mateřských slýchá se a pomalu přibývá již na všech bálích, nižšího i vyššího druhu. Co tedy tenkráte se dobře hodilo, opakujem, že nyní je nesmyslem. Prosíme však, by nám dobře bylo rozumíno: opíráme se pouze zřejmému vystavení znaku „český“, nikoli proti pozváním a lístkům v českém jazyku vydávaným, jichžto patrné množení se v našem hlavním městě jakož i po krajích nás pěknými nadějemi naplňuje. Aby se nemyslilo, že učiněná tu výčitka zaměřena jest i proti podnikatelům bálu dne 1. t. m., podotýkáme, že oni svými vkusně ozdobenými českými lístky nezvali na „český“, nýbrž na „společenský“ bál — a věru, velmi dobře učinili, neboť jazyk náš tam neměl převahu. Ačkoli bysme neradi komu ukřivdili, nemůžem se tomu zdání ubrániti, jakoby jistá částka obecenstva s tím škodochtivým oumyslem české bály navštěvovala, schválně ne po česku, za to však hodně hlasitě po německu se baviti. Nicméně, jakoby se cizinský živel od české srdečnosti byl nakazil, byla zábava utěšená, a nenucená veselost na všech tvářích,

k čemuž přispěla i nad míru četná společnost rozmanitých, vzdělaných tříd. Sál, za posledních let málo používaný a přece tak velmi příhodný a přívětivý, byl tak uměle a bohatě draperiemi vyzdoben, že ani místečka holé stěny nepozůstalo; ostatní úprava též výborná; líbezná hudba na velkém díle z národních našich písní sestavena. Taneční pořádky (zvlášť u přirovnání k někdejším „Pomněnkám“) byly příliš jednoduché. Sklepníkům a cukrářům mělo by se vždy přísně nařídit, aby na české otázky české odpovědi dávali.“ [25])

České bály pořádané v Praze a pak podle vzoru pražského také po městech českých povzbudily Čechy, Poláky a Jihoslovany ve Vídni, aby se sešli k družné zábavě na „bále slovanském“. První bály slovanské byly pořádány r. 1843 a 1844. Účastnilo se jich asi 300 osob všech národností slovanských. Charvatek a Polek bylo více než žen českých. Do pořádku tanečního byl zařaděn polský mazur, illyrské kolo a česká polka. [26]) S týmiž tanci setkáváme se dne 4. února r. 1845 na slovanském bále „na Jozefově“ ve Vídni. Referent si pochvaluje: „I byltě to v pravdě krásný, skvostný bál. Sál, ačkoli ne tuze prostranný, byl velmi hezky ozdoben a společnost vybraná. Češek tam mnoho nebylo, tím více Horvátek a Polanek. Arciť byste byl také mnoho německých zvuků poslechl, zvláště z úst krásného pohlaví; ale největším dílem se předce jen slovansky mluvilo, i byla to zvláštní rozkoš, poslouchati tu libozvukou směsici jazyka našeho, polského a horvatského. Nejvíce mě těšilo, že Miloš, bývalý kníže srbský, a hrabě Kolovrat-Krakovský tento bál svou přítomností poctili. Z polského šlechtictva jsem poznal hraběte Zamojského, z ilirského hrab. Padziče. Také tu byl Vuk Stefanovič s překrásnou dcerou, dva důstojníci černohorští v národním oděvu a j.“ [27])

Na bále slovanském v roce následujícím (r. 1846) dopřáno bylo češtině místa význačného. Bál tento byl pořádán dne 10. února „v sále gracií“. Tancovaly se tance: „česká a srbská polka, srbská kadrilla a ilirské kolo.“ Ředitel tanců prý po česku „komandoval“. Účastníky těšilo, že „mezi přítomnými nacházeli se kníže Miloš, knížata Adolf a Bedřich Švarcenberk, hrabata Lev Thun a Černín, pak umělci: Alex. Dreyschock, Ernst, Dessauer, paní z Peche a j.“ [28])

Úspěch těchto bálů slovanských pobízel Slovany, žijící ve Vídni, aby vystrojili ples ještě nádhernější. O příštím bále slovanském ve Vídni r. 1847 rozepsaly se skoro všecky noviny vídeňské i jiné, neslovanské. Účastenství bylo veliké. Pamětník tohoto bálu líčí skvělou úpravu v sále Žofínské lázně

i veselou náladu při něm. Přirovnává pražské bály české k vídeňským bálům slovanským, při nichž podle vzoru pražského byly rozdávány dámám „Pomněnky“: „Jako se měl první český bál v Konviktě k onomu v sále Stoegrově, takový též rozdíl mezi prvním slovanským bálem „u Kytky“ a letošním třetím. Sál Žofínské lázně jest kromě redutního a onoho v Odeonu největší (o třetinu širší a delší nežli Pražský Žofínský sál) a ze všech nejkrásnější ve Vídni. Hlavně to děkovati energii p. Gutmannsthala, že bál v tomto velkolepém sále držán byl. Hlavní výbor sestává ze 3 našinců, z 3 ilirské strany, a mimo to bylo 12 výborův (doktoři, úředníci, študenti). U každých dveří stáli dva v zlatě a stříbře odění myslivci, schody zeleným suknem pokryty, a po stranách nejkrásnější exotické rostliny; vstoupíme do předsíně: zde nás přivítají „spanilomyslní a vlastimilovní“ páni výborové; dámám podány byly podlouhlé knížečky: „Pomněnky S. B. Uspomena 1847“, skvostné, jen že chatrně vázané; obsahujíť kromě tanečního pořádku následující slovanské písně s nápěvy . . . To jest: česká, moravska, slovenská, polská, maloruská, bulharská, srbská, chorvatská, krajinská. Nesnadno by bylo něco příhodnějšího k takovému účelu vymysliti, jako tyto Pomněnky. Pokročíme několik krokův, a tu se nacházíme ve velkolepém sále, osvětleném asi 500 plameny plynovými! Stěny pokryté tapetami červenými a zlatými. Kolem sálu na několika suknem pokrytých stupních dvě řady divanů pro dámy. Po stranách sálu večeřadla, též i s jedné strany na galerii, i tyto menší síně osvětlené plynem, vesměs nejvíce 600 plamenů. Před desátou již se všichni sešli, více než 2.000 osob! a z těchto jistě tři čtvrtiny Slovanů; mezi nimi mnoho z vysoké šlechty: vládyka černohorský s pobočníkem, knížata Miloš, Lichtenštein, Auersperg, Esterházy, Ghika, Paar; hrabata: Leo Thun, Eug. Černín, Frant. Šlik, Ferd. Kolovrat, Dejmové, Karel Pergen, Pavel Médem, Vrbna, Poljanský, Stanisl. Mniszek-Buzenin, Moric Sandor a mnozí z nejvyšších úředníkův. Co se týká krásné pleti, tvrdí sami Vídeňáci, ta prý nebyla na žádném bále ještě tak repraesentována jako na tomto. Jmenovitě dvě Srbky (v národním oděvu), tři Češky a jedna Polka svou švarností, spanilostí a veselostí všech nás pozornost na se obrátily. Konversace byla hlavně česká a srbská, méně se mluvilo polsky, a zřídka kdy zaslechli jsme zvuky německé, a to jen od pouhých Němců. Jak jinak to bývá v Praze, uprostřed Čechů; právě na českém bále vyznačovali se Čechové němčinou, a jen Němci snažili se mluviti česky! Orkestr dirigoval Strauss (otec) osobně; a není tedy třeba poznamenat, že se výborně hrálo. Počátek učinil o 9. hod. ilirský marš „liepa maca“; pak se

tančilo 5 polek, 2 kola, 2 mazury, 5 quadrill a 3 valčíky. Páni Gutmannsthal, Tieftrunk a Winter pro bál zvláště komponovali, první Miladu polku, druhý Kochanku polku a p. Winter Sláwaquadrillu: hlučně byly tyto tři kusy přijaty a musely být každá as čtyrykrát opakovány. Zvláště se líbila quadrilla Wintrova, ze šesti písní výborně sestavená. Tance pořádal pomocí výborův Polák p. Górski, první taneční mistr vídenský. A ačkoli bylo plno, mohl se každý dosti vytančit. Veliké obliby došlo horvatské a slovanské kolo (asi od 90 párů provedeno) a dva mazury. Po páté hodině, když hudba již umlkla, nacházela se velká část publikum ještě pohromadě. Ze šlechty mi ještě poznamenat dlužno hrabata: Harrach, Hardegg a Kinský. Mezi tancujícími spatřili jsme také mladého Bosňáka v národním kroji; a byl to utěšený pohled viděti jej s nadzmíněnou spanilou Srbkou (dcerou p. Vukovou) mezi námi zfrancouzštělými tancovat. Jak jsem již pravil, teprva k 6. hodině z rána vraceli jsme se domů, vesměs spokojeni, a to budiž podnikatelům bálu nejradostnější odměnou a spolu také pohnutkou, by nám na jaro nějaké besedy spořádali, kde bychom si opět pohovořiti, pozpívati a se vytancovati mohli. Tolik tedy o našem bálu, o kterém i zdejší časopisy obšírné a pochvalné zprávy podaly . . .“ [29])

„Besedy“, pořádané v Praze a pak po celém venkově (srv. str. 322.), byly pořadatelstvu bálů slovanských ve Vídni vzorem k „besedám“ vídenským, po nichž touží referent slovy právě uvedenými. Účastník těchto „besed“ referoval do Prahy o první besedé r. 1848: „Ve středu dne 2. února byla v sálech u Sperla první taneční beseda držána; pravím první, poněvadž doufám, že toho druhu beseda nezůstane poslední . . . Tato taneční beseda byla tak spořádána, jako za slavné paměti besedy letní a podzimní v Praze, jenže se nám dříve umělecké lahůdky dostaly a pak teprva se tančiti začalo, a tím tedy stran výboru veškerému přání pánů hostí zadost učiněno jest. Výbor byl sestaven z 19 bodrých švarných Slovanů všech kmenův, a byliť to právníci, technikové a umělci; výbor netanečních besed čítá však nejvíce ouředníků . . . Beseda byla velmi četně navštívena, a viděli jsme mnoho osob z vysoké šlechty a z ouřednictva; zvláště ale sešlo se mnoho spanilých dam z kmene slovanského, a to jmenovitě polského. Také Palacký, Presl a Šafařík oslavili tuto besedu svou přítomností a pobyli na ní až do půl noci. Na to začal Straussův orkestr hrát, a my tancovali polky, quadrilly, mazury, kolo a valčíky. Pořádek panoval v tanci vzorný.“ [30])

Blížil se další bál slovanský ve Vídni, který překonal všecky před-

chozí plesy. Tento „slavjanský“ bál pořádán byl dne 9. února v Žofínském sále. Účastník nám jej popisuje za čerstvé paměti nadšeným líčením: „Již 14 dní před bálem rozeslal výbor po Vídni as 2000 dopisů, t. j. pozvání v řeči české, ilirské, srbské, polské a dole v německé . . . Konečně se přiblížila 8. hod. a my se ubírali do bálu; byl jsem rád, že jsem se tak časně z domu odebral, neb kdo vyjel teprva před devátou, mohl býti rád, když se dostal o půlnoci do sálu, vozy stály ve třech řadách od Sofienbadu přes celé glaçis, Wollzeile, Stephanplatz až do Kärthenstrasse, tedy přes půl hodiny cesty. Počítalo se 1500 vozů. Jak jsem pravil, byl jsem rád, že jsem se pohodlně do sálu dostal, tím jsem také nabyl času, že jsem si mohl vše náležitě prohlídnouti. Schody, jenž do sálu a na galerii vedly, pokryty byly kobercemi, v levo a v pravo exotické květiny, u každých dveří stáli dva myslivci, v stříbrné a zlaté livrée. U vchodu sálu stálo 12 výborů, všech kmenů slovanských, trochu dále skvěli se v levo dva Serežáni, v pravo dva Srbové — chlapící jako skála — v úplném a skvostném národním kroji; stalo se to hlavně přičiněním p. hraběte A. Nugenta a p. Nováka. Sál je osvětlen plynem, velikého nákladu obětováno na zevnitřní okrášlení sálu a zvláště toilety pro dámy, jenžto vše obsahovala, co si luxus žádá. U kredence nacházala se v malém sále krásně zřízená zahrada, kolem vodoskoku stály tu květiny a stromky všelikého druhu: kaktusy, myrty, aloe, cypřiše, jívy a jiné. — O spořádání sálu pečovali hlavně tři Čechoslované a tři Jihoslované pp. Bilka, Gutmannsthal, Jenko, Maleševič, Medakovič a Suchánek. Na bále však bylo 24 výborů; za znamení měl každý lípový list stříbrný, též stříbrné žaludy s červenou stužkou. Taneční pořádky pro dámy zasluhují zvláštní chvály; jsou velmi důmyslně sestaveny od p. A. Daňka, jednoho z výborův. Taneční pořádek představuje vějíř z 12 listů, na prvním stojí „Slavjanski bal“ a pod tím cís. orel, na posledním vytištěny jsou tance, na každém z ostatních listů vyobrazen jest párek tancující všech kmenů rakousko-slovanských, totiž: Slovák, Chorvát, Srb, Moravan, Rusín, Dalmatinec, Polák, Čech, Slavonec a Krajinec, a pod každým erb jeho země. Kolář to lithografoval a Rauh barvami tiskl. Pan Daněk osvědčil tímto pořádkem svůj umělecký vkus; sotva by byl kdo jiný něco tak skvostného vyvedl. Později budou tyto taneční pořádky také na prodej. Sešlo se na bále přes 3000 osob; z vysoké šlechty pak následující: Knížata: Čartoryski tři, Gustav Lamberg, Rud. Liechtenstein, Karel Lobkovic, Miloš, Richard Metternich, syn ministra, Schönborn, Adolf a Bedřich Švarcenberg, Trubeckoj čtyři, i s kněžnami, K. Wrede též s kněžnou.

Hrabata: Badeni; Art. Bathyani; Baworowski Wlad.; Eugen, Herman, Jaromír, Otakar, Rudolf Černín; Drašković; Ant. a Ferd. Esterhazy; Fünfkirchen; Goes; Hardegg; Rud. Kinský; Kolovrat Hanuš; Korytowski; Ladron; Ant. Ledochowski, Lažanský, hraběnka Lanckronská, Laurencian, Stan. a Alf. Mniczek, Macedo, brasilianský vyslanec, Montecuculi, Nemeš, A. Nugent, Podstatský, Lichtenstein, Pergen, Konst. Plater, Rud., Louis a Frant. Palffy, Reval, Rzysczewski, Strachwicové tři, Soltyk, Seilern, Szaszkiewicz L., Troyer, Vecsey, Rud. a Dom. Vrbna, Waldstein, Frant. a Alfons Wimpfen. Dále byli přítomni: Khali-Bej, princ egyptský; turecký vyslanec Šekib Effendi; vyslanec Toskánský Senzoni a ruské vyslanství; svobodný pán Talacko z Ještětic; Krtička z Jaden a dvorní radda a policejní direktor Muth. Hlavního rázu slovanského dodávali bálu hosté naši z Uherska a z Chorvátska, kteří se v dosti valném počtu jmenovitě z Prešpurku sešli. Většina jich přišla v kroji národním; však i někteří vídenští Slované a Slovanky objevili se v národním oděvu; tu jsme spatřili knížete Miloše, hraběte Nugenta, tam Slováka z Gemerské stolice, a i několik Ilirů výborů byli ve svém kroji. Roztomile vypadaly Srbky, Chorvátky a dvě Dalmatinky. Tance řídili hlavně Górski a Rabensteiner, první taneční mistři vídenští. Hudbu spravoval dvorní kapelní mistr J. Strauss. Pět tanečních kusů bylo schválně k bálu složeno: Polonaisa od Pichowského, Koleda-polka od V. Č. Gutmannsthala, Beseda-quadrilla od A. Wintra, Rusalky Dunajské, valčík od F. Suchánka, Vídenka-polka od V. Tieftrunka; k oběma polkám použili skladatelé českých národních písní; Beseda-quadrilla, sestavená z písní všech slovanských kmenů, nejvíce se líbila. Teprva mezi pátou a šestou bylo bálu konec. Po zapravení všech ne nepatrných outrat zbývá v kase ještě as 6800 zl. stř. Jak doslýcháme, ustanoveny jsou tyto „slovanské peníze“ na podniknutí všeličeho. Praví se, že se část onoho výbytku uloží co jistina pro budoucí bál a besedy; co se s ostatkem stane, není ještě ustanoveno. Někteří myslí, aby se zde zápůjční slovanská knihovna zřídila, jiní zase, aby se vydávala sbírka sborů, písní a tanců všech národů slovanských, jmenovitě těch, jenž se na besedách a bálech zde provozovaly. Toto poslední zasluhovalo by zvláštního uvážení; vydáním takovéto sbírky vyhovělo by se veliké potřebě a mnohostrannému přání. Zvláště by měli Jihoslované tento návrh podporovat, an podobného pranic nemají.“ [31])

„Pomněnky“ i vějířovitý taneční pořádek (dar rodiny Hanušovy) chová ve svých sbírkách Museum království českého v Praze jakožto upomínku na tyto bály ve Vídni. Kroje tančících párků z Čech, z Moravy a ze Slo-

venska jsou dosti věrně vyobrazeny. Také úprava „Pomněnek“ je na tehdejší dobu velmi sličná.

Brzy potom, již dne 28. února téhož roku byla pořádána „slovanská beseda“ ve Vídni, opět v sále Žofínské lázně. Sešlo se přes 2000 osob. V popise této besedy[32]) všímáme si tanečního pořádku: „O 10. hodině počal tanec s polkou. Dvorní kapelní mistr Strauss řídil hudbu; Górski a

Beseda. 119
Český salonní tanec od K. Linka. (Z obálky návodu Linkova, vyd. r. 1863.)

Rabensteiner řídili tance. Tančili jsme pak jak obyčejně polky a quadrilly, pak dvě slavonská kola, dva mazury a rejdováka; mazur tancovalo přes sto párů, mnoho Poláků; byl to velebný pohled na skoro 300 osob, které s přiměřenou gracií a takovým ohněm rázný tento tanec provozovali. Kolo, zvláště slavonské všem tanečníkům, jmenovitě tanečním mistrům v Praze opětně odporučujem;*) kdekoliv se zde tančilo, všudy nalézá veliké obliby. V odpočinku tančilo asi 30 párů, nejvíce Jihoslované v kroji, kolo národní, s průvodem dud, na které mistrně hrál Slovák z Gemerské stolice. Dámy

*) „Kéž by jen, až skutečně v Praze uvedeno bude, nevypadalo tak kozlovitě, jako naše Pražské mazury!“ dodává k referátu Redakce „Včely“.

obdržely jednoduché taneční pořádky, ale mimo to ještě v pěkných otiscích dvě quadrilly v něžném formátě, jedna nazvaná „Zvuky z vlasti“, vlastenkám věnuje Fr. Hlaváček, a druhá „Ilircki quadrille iz Siska“, složen od Ant. Nerada. Obě jsou z národních písní velmi dobře sestaveny.“

Z uvedeného již světle vysvítá, jaké ovoce přinesly české bály pražské po venkově českém a ve Vídni. Jejich vliv objevuje se i na Slovensku. Podle pražského bálu českého téhož roku 1840 uspořádali Slováci v Liptovském sv. Mikuláši „národní slovenský tanec“, kdež uvedli do kruhů měšťanských zavržené lidové písně a tance slovenské, jako v Praze při schůzce k zábavě taneční budili cit vlastenecký. Vypravuje o tom dopisovatel Květů:[33]) „Jako v Praze dne 5. února 1840 vlastenecký bál zřídili, tak i zde dne 2. března letos v stoličné síni (sálu), kdežto se stoličná zasednutí držívají, a téměř vždy jen maďarsky úsilně a s namáháním mluvívá, národní slovenský tanec držán jest, na němžto všickni přítomní rozličného stavu, povolání a věku lidé, duchem nevinné masopustní a národní radosti projatí, podílu brali, a polsky a slovensky tancovali, zpívajíce při tom veselé slovenské, plesu přiměřené písně. Děvčata pak pochytivše se za ruce do kola, kolozpěv „Točí se mi točí“ (v II. dílu Kollárových Zpěvanek na str. 46. vytištěný) s některými proměnami zpívaly. V původním národním kroji slovenském tancoval i sudí vrbický p. Michal Malek a hudebníků k témuž tanci hrajících obdaroval; potom slavné vrchnosti i stavům jménem všech obyvatelů, na znak vděčnosti a uznalosti, že síň k této národní veselosti propůjčili, přání učinil.“

Úspěchy této zábavy a jiných podobných „slovenských tanců národních“ vzbudily úštěpky časopisů Slovákům nepřátelských. Chystaný bál r. 1842 byl zohyzďován, posmíván a osočován.[34]) To však neuškodilo horlivosti vlastenců slovenských, kteříž se odhodlali r. 1843 pořádati dvě zábavy taneční, slovenské — v Pešti. Podle popisu z Pešti: „Jako v jiných městech, tak také u nás masopustu letošního všecko se veselilo, všecko tančilo. I Slováci sobě dvakráte slovensky zatancovali, uspořádavše sobě dne 6. a 20. února soukromé zábavy. Společnost pozůstávala téměř ze samých měšťanů, řemeslníků a několika žáků z vysokých škol, ze samých Slovákův. Některé tanečnice byly co Turčanky perlami na hlavách ozdobeny, a zase některé co Oravanky oblečeny. Někteří tanečníci, oblečeni v národní slovenské roucho, tancovali „po slovensky od země“. Plesání rostlo od počátku až do konce, a zvláště po půlnoci zpěv slovenský na všech

stranách se rozléhal, takže mimojdoucí již souditi mohl, že tu zpěvaví Slováci ples mají." [35])

Slovenský zpěv a tanec vlivem těchto zábav nebyl již jako popelka vystrkován ze zábav vznešenější společnosti slovenské. Byl vítán i ve společnosti německé a maďarské. Dosvědčuje to pamětník poměrů tehdejších na Slovensku: „Tyto dvě charakteristiky národní (slovenský národní zpěv a tanec), ona čistě duchovní, tato více tělesná, přestěhovaly se již ze selských chatrčí i do vyšších komnat. Před tím by i měšťanská dcera za snížení své vyfintěné hodnosti byla pokládala, kdyby se rychlou nožičkou k slovenskému národnímu tanci byla připojila. Teď se slovensky tančí i tam, kde bysme se toho nejmíň nadáli. Tak byl na př. před čtyrmi roky v Starých Hradech (Ungrisch-Altenburg) slovenský národní tanec „od země" při veřejném, od hospodářských praktikantů dávaném bále s takovým tleskáním přijat, že ho na všeobecnou žádost p. K. Maroši třikrát musel opětovati — a to uprostřed samých Němců a Maďarů, mezi nimiž zpomenutý tanečník sám jediný Slovák byl. Není na Slovensku ani jednoho plesu, i mezi vyšší, pro nás odcizenou šlechtou, který by se naším slovenským tancem neokrášlil." [36]) — —

Mimo „bály české" šířily po venkově českém uvědomění plesy, merendy studentské. [37]) Podle vzoru „Pomněnek" pražských byly k nim vydávány sbírky příležitostných básní a povídek, v nichž často vedle hříček poetických zahlédneme slibné prvotiny spisovatelů pak známých. S pochvalou byly přijaty na př. vkusné knížečky „Vínek, Upomněnka ze študentské merendy v Chrudimi r. 1861", „Pomněnka na Jaroměř dne 21. července 1861". Ukázku z těchto studentských nezabudek vybíráme z „Kytice, Upomínka na študentský ples v Březnici, 1861" báseň „Hrajte" od Aloise z Drahejšova (na str. 21.):

„Jen hrajte, hudci, hrajte jen
ty staré písně, známé,
při nichž se lehce v kolo jde —
my jiných nehledáme!
Nám svaté jsou jen národní
písně a obyčeje,

při nichž se srdce vlastenců
v tlukotu pousměje.
Má milá též je vlastenkou,
ctí písně Čechům známé;
nuž, hudci, hrajte, hrajte je,
my jiných nehledáme."

Nezbytným číslem tanečního pořádku na těchto studentských zábavách byl nový „český salonní tanec" Beseda, složený od Karla Linka. „Besedu" šířili po zábavách zejména studující, přicházející z Prahy na

prázniny. Jak vysvětluje její skladatel v knížce, vydané r. 1863 nákladem Slovanského knihkupectví (viz snímek s obálky tohoto návodu č. 119.), byla sestavena z národních tanců českých, ze sousedské, furianta, rejdováka, polky, dvojité, kalamajky, obkročáku, hulána a řezanky. Link tu podává podrobný návod i choreografické náčrtky, kde vykládá figury taneční. Hudbu k Besedě upravil na základě národních písní a jmenovaných tanců českých Ferd. Heller se vzácným porozuměním svéráznosti českých písní a tanců. Proto Beseda, tančená poprvé dne 11. listopadu r. 1863, záhy došla obliby všude, a byla pak zařaďována již pravidelně do tanečního pořádku zábav, které se chtěly repraesentovati za plesy, věnečky české.

Mezi tyto zábavy vedle oblíbených merend „Umělecké Besedy" přidružil se nový ples kostumní „Šibřinky Sokola Pražského". Poprvé pořádány dne 25. února 1865. Místo jiného popisu, jak vypadaly tyto první Šibřinky, otiskuji vzpomínku, kterou mi laskavě napsala o prvních Šibřinkách pro tuto knihu pí. Renáta Tyršová: „V paměť dítěte vtisknou se nesmazatelným dojmem některé chvíle a události, tak že stačí slovem vyvolati vzpomínku, aby se vybavil po letech obraz živých barev, plný podrobností, arciť podrobností takových, jež dětskou mysl zajímaly a dětským názorem byly přebarveny. Jakž bych nepamatovala prvních Šibřinek! Byla to doba, kdy všichni s upřímným úsilím hledali českou formu pro český život, formu originalní, jen nám vlastní. Byli jsme pyšní, že máme tanec národní — Besedu — zábavy zvučely národními a znárodnělými písněmi; čamara nebyla jen všeobecně přijatým krojem salonním, nosila se často i na ulici, a Sokolové k ní pravidlem čapku na hlavu si sázeli. Také dámy chtěly šatem své nové vlastenecké vědomí osvědčovati. Nosily jsme tehda podivné ošňůrované jupičky, i sokolskou kazajku a červenou košili jsme oblékaly, a červená šněrovačka na bílých plesových šatech nebyla vzácností. Vyskytlo se dost naivních a nevkusných nápadů, ale i mnohá vážná snaha v tom hledání národního rázu zevního svůj podnět vzala; ani umělec jako Manes se nevymykal z ruchu všeobecného, a komponoval i vymýšlel kroje na základě svých hlubokých studií národopisných. Ale to nepatří k Šibřinkám. Či přece patří, neboť i tento staročeský název kratochvíle, zábavy vznikl z téže snahy, naznačiti již jménem český ráz první taneční a maškarní zábavy sokolské, kterou chystal starosta Sokola Fügner r. 1865. Dr. Tyrš tehda právě sestavoval a doplňoval české názvosloví tělocvičné a vojenské. Celým pokladem jazyka, složeným v slovníku Jungmannově, probíral se bedlivě za tím účelem. Vynesl z Jungmannova díla též

jméno pro chystaný ples sokolský. Za souhlasu starosty podle návrhu Dra. Tyrše nazvali jej po staročesku Šibřinkami.

Nové jméno pro novou zábavu. Směs lidových mumrají masopustních a elegantního plesu kostumního. Ples soukromý, k němuž jednotlivec, starosta Sokola Fügner zval, ale zároveň ples v místnostech spolku, tehda již v Čechách nejpopulárnějšího, v nové tělocvičně v prvním našem domě národním v době, kdy jsme neměli ještě ani prozatímního divadélka na nábřeží. K plesu zval starosta Fügner jako k slavnosti vlastně domácí. Podivné lístky, na nichž nekaždý hned rozpoznal obrácené slovo neznámého dosud zvuku, napínaly zvědavost. Tělocvična byla tehda právě dostavěna, sál na tehdejší nároky krásný a prostranný, každému stačilo za všechnu dekoraci chvojové věncoví od pilíře k pilíři rozvěšené, a oba spolkové prapory vlající s galerie. Také pohodlí nebylo tu mnoho — dole v šatně přistrčeny ke zdi řady skřínek, a postaveny stoly a zahradní židlice, nahoře v sále pod hodinami z nábytku vyneseného ze starostova bytu uspořádán kouteček pro pohov známějším dámám. Dr. Tyrš vedl polonaisu, kterouž ples zahájen, a jež jako sokolská rej tlumem návštěvníků se proplétala. Tančena horlivě Beseda a mazur tou dobou u nás tak oblíbený.

Živě pamatuji pestrou směs návštěvníků a náladu ovládající první ty Šibřinky, v níž povaha starosty hostitele jakoby se byla obrážela. Společnost, jež se tu sešla, měla mezi sebou příslušníky snad všech stavů a povolání — rovnost mohla snad tu býti provedena proto bez úhony na ušlechtilé zevní representaci celku, že každý, i nejprostší, kterého starosta pozváním poctil, se cítil zavázán jistými ohledy a s přirozeným pudem discipliny tehda u nás o tolik silnějším než dnes, dovedl si nalézti pravé místo v celku. První Šibřinky měly rodinný ráz, a nikomu nevadilo, že v tom veselí rodiny dobrých a upřímných Čechů se proplétala také drobotina dětská, malé selky, zahradnice, pážata, rybářky, drobní markýzkové, Poláci a Polačky v konfederatkách. V pestrém ruchu masek líbily se nám nádherné úbory, v nichž sem přišli členové předních takořka rodin vlasteneckých, zvědavě jsme prohlíželi malebné národní kroje, z nichž mnohé byly originaly, které studenti Srbové, Hanáci, Slováci, Domažličané z domova si pořídili. Dost bylo tu kostumů italských; sám starosta, nadšený ctitel Vlachů, se oblékl v kroj Siciliana. Byl maskován každý, aspoň částečně.

Snad vzdálenost časová dojem krášlí, ale zdá se mi, jakoby každý, kdož se na Šibřinky přestrojil, jak mohl a uměl, neměl na zřeteli jen sebe,

ale zábavu všech, a že zejména mládež mužská — rozpustilé hejno pierrotů, clownů, harlekinů — bujnými kousky, skotačením a veselými nápady ochotněji a svěžněji nežli dnes spolupůsobila ve veselí reje masopustního." —

Vstupenky do prvních Šibřinek překvapily každého. Četly se totiž od strany pravé k levé. Noty vytištěné nahoře v pravém rohu H, F prozrazovaly začáteční písmena starosty Sokola a hostitele H(ynka, jak se psával) F(ügnera). Podáváme tu vyobrazení těchto vstupenek od začátku, t. j. r. 1865 až do r. 1882. V r. 1873 představovaly Šibřinky cirkus, v r. 1874 světovou výstavu, v r. 1875 selskou svatbu, v r. 1876 Olymp, v r. 1877 cestu kolem světa, r. 1878 Prahu při měsíčku, r. 1879 zahradu, r. 1880 dětský svět, r. 1881 sjezd všeslovanský, r. 1882 středověk. (Viz obr. čís. 120. a 121.) Roku 1890 byly pořádány Jubilejní Šibřinky Sokolské se základní myšlénkou „masopustní radovánky na dvoře krále Jiříka Poděbradského na Hradě Pražském."

Kapitola devátá.

Polka.

V letech třicátých nabyl u nás všude v zábavách městských obliby a rozšíření nevídaný posud tanec, polka. Záhy získala si přívržencův i ubírala příznč posavadním tancům oblíbeným. Podám tuto některé zprávy o polce, všeho materialu nevyčerpávaje, poněvadž chystá pro národopisnou výstavu československou zvláštní přehled o polce p. V. Hyka, učitel v Hlavně Kostelním.

Obyčejně se vykládá,[1]) že tanec polku sestavila služka Anna Slezáková v Labské Týnici, že prý zatančila nový tanec chase, shromážděné nedělního odpůldne. Tančila prý podle nápěvu písně „Strejček Nimra koupil šimla", odtud že se polka rozšířila přičiněním učitele Josefa Nerudy a vlivem zábav studentských po městech, do Prahy. Opakoval jsem tento obvyklý výklad o začátku polky v článku v Nár. Listech, 1894, č. 196. Pan Ant. Reitler, učitel v Kostelci nad Labem, poslal do téhož listu (č. 199) opravu, že se to nestalo v Labské Týnici, nýbrž v Kostelci nad Labem. Důkladnější ještě zprávy podal mi laskavě jmenovaný p. uč. V. Hyka. Vynálezkyně polky

Anna Chadimová byla dcerou majitele hostince v Petrovicích u Sedlčan. Narodila se dne 11. června 1805. Jsouc povahy čilé a veselé, ráda zpívala a tancovala. Přijal ji za služku příbuzný její, sládek Kohout v Podolí u Mělníka. U Kohouta zůstala ve službě Anna i tehda, když najal městský pivovar v Kostelci n. Lab. Když pak sládek zemřel, vstoupila Anna Chadimová do služby k měšťanu J. Klášterskému v Kostelci n. Lab., kdež vynalezla nový tanec, později „polka“ zvaný. Jak se to stalo, vypravuje svědek: „Asi roku 1830 tančila služebná děvečka jedenkráte v neděli odpůldne na dvoře u mých rodičů, kde ve službě byla; zpívala a tančila, obé podle taktu pravidelně. Všickni v domě jsme se dívali, a ponévadž to byl tanec neobyčejný, nabídl se mladší tehdejší učitel, pan Josef Neruda, nynější učitel na Vodolce, který mě a moji sestru na piano cvičil, melodii v notách sepsati. Příští neděli uspořádali studující a měštští synkové taneční zábavu, ku kteréž také naše děvečka dostaviti se musila, nejen synky, ale i dcerky v tanci cvičit, a tehdy se tančila polka v Kostelci n. L. poprvé. Odtud se dostala do Prahy, kde také jménem polka nazvána byla. Několik roků později přišla polka až do Londýna, a tam zvláště veliké obliby došla. Tohoto času (jest tomu asi 18 roků) napsal jsem článek o polce a uveřejnil v „Bohemii“ (5. června 1844). Udal jsem původ její, jmenoval jsem vynálezkyni a bydliště Konětopy. Článek ten byl takořka ve všech evropských časopisech otištěn, ba i v Londýně i Americe. Dívka se jmenuje Anna Slezáková, jest provdána, bydlí v Konětopech, jest 60 roků stará a matka 4 dítek. Václav Klášterský, v. r., měšťan Labskokostelecký.“ Tak protokolarně na městském úřadě v Kostelci n. Lab. zjištěn r. 1862 původ polky, a protokol byl zaslán na žádost rakouského vyslanectví do Londýna. První polky skládal prý také Fr. Hilmar, učitel v Kopidlně.

Vynálezkyně polky Anna Chadimová vdala se za Václava Slezáka a odstěhovali se do Konětop (okr. brandýský n. L.), kdež se živili prací dělnickou. Muž její zemřel v pražské nemocnici na raka v obličeji, ji pak ranila mrtvice, z níž se sice vyléčila, ale zůstal jí zkřivený obličej. Když pak nemohla již dělnickou prací se živiti, odešla ke své dceři Marii Stránské do Súd. Hlavna, i pomáhala živiti se pasením hus, hlídáním okurek a podobnými pracemi. Zemřela dne 3. srpna r. 1884 sešlostí věkem, i pohřbena jest v Kostelním Hlavně a zapsána v knize zemřelých „žebračka“.

Učitel Jos. Neruda narodil se r. 1804 dne 14. listopadu. Věnoval se učitelství. R. 1873 byl dán na odpočinek. R. 1876 dne 8. dubna byl zavražděn i s manželkou ve Vodolce.[2])

120 Vstupenky k Šibřinkám Sokola Pražského z r. 1865—1874.

Z Památníku vydaného na oslavu dvacetiletého trvání Sokola Pražského, r. 1883.

Vstupenky k Šibřinkám Sokola Pražského z r. 1875—1882. 121

Z Památníku vydaného na oslavu dvacetiletého trvání Sokola Pražského, r. 1883.

Přidáváme vyobrazení tohoto skladatele první polky (viz obr. čís. 123.). Pan učitel Hyka poslal mi melodii „první" polky, opsanou z originalu od p. Em. Králíka, uč. v Hlavenci. Kromě toho oznamuje mi p. L. Kozel, uč. v Labském Kostelci, že je původní rukopis, v němž Neruda zapsal několik prvních polek, nyní majetkem purkmistra tamějšího p. Jos. Stierby.

Vedle těchto zpráv o vynálezu polky neváháme pro úplnost také zaznamenati mínění odchylné, že totiž byl tanec polka vůbec známý po venkově českém, že se nemohl tak náhle rozšířiti všude po zábavách vesnických, že tedy není teprve výmyslem jmenované služky. Tvrdí to výslovně Fr. Doucha r. 1840: „V jisté společnosti, ve kteréž o českých národních tancech řeč se vedla, a tudy v jich počet i ‚polka' se kladla, již kdysi dříve jakýsi nečeský Čech tomu na odpor tvrdil, že polka nikoliv český, nýbrž polský národní tanec jest, načež prý již stejnost jména poukazuje. I bylot mně divno, že u příležitosti zprávy v 39. čísle ‚Květů' od p. N-ého podané o polce, již p. Raab v Paříži k zalíbení Francouzů byl provozoval, opět jiný Nedočech navzdor obecnému mínění o českém původu téhož tance tentýž odpor kladl, přikořeniv jej velmi vlídným poznamenáním, že prý by si Čechové rádi všecko přivlastnili, k čemuž naprosto žádného práva nemají. Protož vidí se zapotřebí, všecky ty, kdož by i dále k podobnému upírání chuti měli, na kteroukoli českou vesnici poukázati, kdež jim netoliko každý jonák a dívka poví, že tento tanec již dříve znali, nežli se mezi pány dostal, nýbrž kde i starci a stařeny dosvědčí, že již co výrostky někdy polku před okny hospody byli tancovávali. Kdyby však nevěřícím tento empirický důvod neměl postačiti, nech se jen poněkud s českým mluvozpytem zpřízní, jenžto je poučí, že ‚polka' jest totéž co ‚tanec na polo', k čemuž jednak zdlouhavější a tudy jako poloviční míru držící ruch (Tempo), jednak i poskok jako na polo podtržený úplně napovídá. Polka jest tedy český národní tanec; a Čechoslované, kdykoli si něco vlastní, jistě k tomu tím více svého práva mají, čím více jich skromnost a v tom ohledu škodná skoupozvukost nejednou již příčinu zavdala, že si jiní přivlastnili věci jediné jim náležející." [3])

Rozumí se, že tu pomíjíme etymologických výkladů Fähnrichových z r. 1846, že prý „Polka böhm. Tanz, pp. Feldtanz von pole Feld, dah. das Hüpfen dabei." [4])

Prostý nápěv písní lidových, podle něhož polka byla mezi lidem tančena, byl v dobách, kdy polka uváděna mezi tance městských zábav, na-

hrazován skladbami umělými. Skladatelé při tom dbali nápěvů lidových, často však zacházejíce do výstředností. Používali totiž motivů národních při polce až z míry a nevhodně. Nelíbilo se to upřímným ctitelům české hudby národní. Čteme na př. v referátu o hudební zkoušce k českému bálu r. 1845:[5]) „Tu se nám objevily vážný menuet, květoucí ten jinoch s pudrovanou vlásenkou, žertuplný valčík, nezbedně dovádivý větroplach kvapík. Líbezným úsměvem pozdravily nás vysokorodá slečna quadrilla a skromná popelka, světovládná naše polka. Mile bylo slyšeti, jak se dítky tyto — při úplné rozdílnosti charakterů — v největší svornosti hlaholem českým honosily! Nemůžeme však zamlčeti, co nám bezděčně na mysli tanulo, nejvíce pro budoucí dorozumění. Jisto, že píseň národní valné zřídlo jest, z něhož i skladatelům taneční hudby čerpati volno, ano radno; jenom nebudiž zneužíváno. Vytrhněme z nejpěknější sady jednotlivá slova — lehko stanou se nesmyslem. Tak i v hudbě. Ducha národního z písní těch seznati hleďme — neužívajíce jich po šatu, jenž se tak neb onak přistřihne, aby se každému hodil.“ Zdá se, že tento stesk nevznikl jen ledabyle. Vyrozumíme z jednotlivých narážek, že hudba taneční byla sestavena ze zlomků písní jednotlivých, upravena ve směs z lidových, kusých, zkomolených nápěvů. Záliba v podobných skladbách tak z míry se rozšířila, že znova a znova zaslechneme výčitky skladatelům „národní taneční hudby“. Vzpomínám na př., jak vtipkuje Fr. Hajniš r. 1846:

„Mazur, polku, valčíky,
menuetty, kvapíky,
v národním jen duchu
nám přivádí k sluchu;
jenže když se v bále,
v ozdobeném sále
dle těch tonů skáče,
česká píseň pláče!“ [6])

Ještě r. 1848 neváhá Hajniš důtklivě napomenouti skladatele polek a jiných tanečních skladeb, aby náležitě používali motivů národních, aby jich nezkomolovali. Svůj názor, vyslovený v uvedené básničce, rozvádí šíře v tato výstražná slova, bez obalu tepaje modní tehdejší hudbu taneční: „Za posledních časů ubohé národní písně veliké utrpení snášeti musily; kde jaký kompositér se vyskytl, hned se pustil do národních písní. Tu povstaly tak nazvané potpourri, pan skladatel od jedné písně ke druhé z několika not můstek vystavěl a k tomu ještě všelijakých hudebních kudrlinek přifabriciroval a nazval to potpourri. Tu zas jiný kompositér rozřezal národní píseň na kousky a utvořil z nich valčíky, polky a kadrilly. Takový skladatel mne připomíná na časy tortury, on trýzní jednoduchou písničku a natahuje

ji tak dlouho na skřipec, až se ubožátko přiznat musí, že je národní a že se ráda obětuje k obveselení urozených pánů. Srdce tanečníků nad tím jásá, genius hudby však truchlí nad ukrutenstvím compositérů." [7])

Po této neveliké oklice o hudbě všímáme si zpráv, jak polka, lidový tanec český, zdomácnělý péčí vlastenců s jinými tanci lidovými na českých bálech v Praze i potom po městech českých, nabývala přízně v cizině. Již r. 1839 seznámil kapelník sboru pražských ostrostřelců Pergler obecenstvo vídeňské s polkou, kteráž brzy také ve Vídni na zábavách zdomácněla. Ještě více zaradovaly se vlastenecké kruhy české z úspěchů polky v Paříži, kamž ji zavezl oblíbený taneční mistr pražský Raab. S netajeným potěšením r. 1840 referují o tom časopisy české: „Polka v Paříži. Není to žádná polská Polka, ježto v Paříži pozornost obecenstva na se obrací, nýbrž jest oblíbená „polka" našich tance milovných mladíků a dívek. Vypravujíť o tom Vídeňské divadelní noviny od 31. srpna t. r. takto: Bývalý baletní mistr pražského divadla Raab v divadle Ambigu v Paříži několikráte pohostinsky vystoupil, a jeho představení byla vždy s všeobecným potleskem přijata. Polka, český národní tanec, způsobila zvláště všeobecné podivení a hřmotnou pochvalou vyznamenána byla. — Nyní snad Francouzové řeknou, že již vědí, jak „cikáni tancují", dodává spisovatel [8]) s přídechem výčitky. Vyučovali polce v Paříži zvláštní „professorové" polky, na př. Lionel a Boizot, chlubíce se, že vyučují polce, jak se tančí v Praze. O Raaba draly se dámy vznešené, aby je naučil oblíbené polce. Vypravuje se o tom anekdota. Hraběnka C. přišla prosit, aby jí dával hodinu, vyučoval polce. Raab již měl všecky hodiny obsazeny, jen od 3—4 měl prázdno. „V tu dobu se ovšem procházívám," řekla hraběnka, „ale polce se může nějaká oběť přinésti." „Prosím za odpuštění," namítal Raab, „je to hodina od 3—4 ráno. A i ta nebude jistě dlouho neobsazena." Hraběnka honem se aspoň v tuto hodinu přihlásila a učila prý se polce od 3—4 ráno. Dne 27. ledna r. 1859 tančila polku na jevišti v Milaně prima ballerina a rovněž potom polka rychle všude se šířila po Italii. [9])

Nejen v západní Evropě oblíbili si českou polku, také na Rus pronikly zvěsti o národním tanci českém. Srezněvský zmiňuje se často o polce ve svých dopisech, které posílal z Prahy matce, i přiložil do listu notové ukázky, jak se polka hraje, i zmínky, jak se tancuje. Je prý to tanec asi jako valčík, toliko rychlejší. Popisuje zevrubně, jak si má pán vésti a jak dáma při tanci. Obíral se polkou netoliko theoreticky. Snažil se, aby se přiučil tomuto tanci Za učitele polky měl známého starožitníka faráře

Václava Krolmusa. V jiném listě z r. 1840 líčí, jak přišel k němu Krolmus, aby mu opsal písně české. K večeru zahrál polku. Přišly „slečinky“ ze sousedstva, byl tam návštěvou také Rus Freund, technik, a dali se do polky. Na Srezněvském (jak píše) ani nitky nebylo suché. Tancovali až skoro do půlnoci. Z listů Srezněvského [19]) vysvítá, jak byla polka se zálibou tenkráte tančena a jak vlastně patřilo mezi požadavky zdvořilosti a slušnosti společenské, aby každý uměl polku tančiti.

K záznamům Srezněvského druží se zpráva, uvítaná opět prostosrdečnou radostí, že český tanec se dostal do Petrohradu. V letech 1842 rozepsaly se noviny české o tom, jak prý „znamenitý hudebník a skladatel pan Kažinský, stálý žitel petrohradský, cestoval minulého roku po Německu a byl v Čechách, naučiv se na místě znáti ducha hudby národního českého tance polky, a napsal několik polek, docela v duchu slovanském a českém slohu. Tyto polky Kažinského jsou tak psané v duchu národního básnictví, jak mazurky Chopinové; vždyť jsou mazurka i polka rodné sestry a mají

Polka. 122
Akvarel P. Maixnera (maj. p. cís. rady B. Bondyho).

tentýž ráz." Jen se nelíbily cizí názvy polek: Amata-Polka, Petersburger Polka, Eleonoren-Polka, Marien-Polka a pod. [11])

Je to zjev zajímavý a charakteristický pro tehdejší tužby o rozšíření slávy jména českého v cizině, jak se veřejnost česká radovala z úspěchů polky za hranicemi. S nadšením přivítána byla zpráva, že český tanec polku zanesl pařížský mistr taneční Perrot do Londýna, a že r. 1845 dne 26. května tančena polka na plesu guvernerově v Kalkutě, pořádaném na počest anglické královny. Radost dospěla svého vrcholu, když se nadchnul r. 1845 velebitel hudby české s rozmarnou náladou k žertovnému výroku v ten rozum: Ať někdo praví, že Orpheus se svou hudbou je báchorkou; my to vidíme, co Kolo a Polka dovedou. Zvláště tato poslední, jak vůbec známo, dobývá, ano dobyla svět. Zdali je v Australii, nevím, ale nejspíš; v ostatních dílech světa je; neboť je to k víře nepodobno, aby Francouzi v Alžíru ji nebyli uvedli, vždyť tam chtí uvésti civilisaci. V Severní Americe mají presidenta Polka a tanec Polku atd. Na konec spisovatel si postyskuje, že někteří polku vydávají v Paříži za německý národní tanec a protestuje proti tomu. [12])

Také mezi Čechy vyskytli se nevěřící Tomášové, kteří se posmívali chloubě a chvále polky, neuznávali jejího významu tak, jak si to nadšení vlastenci představovali. Někteří vůbec zamítali dohad, šířený všude tiskem i slovem, že polka je tanec původu ryze českého. Vznikaly odtud učené svády, rozpravy o původu polky. Názorný příklad podává uvedená již (str. 338.) trpká výčitka Fr. Douchy, jenž hájí proti některým vrstevníkům s rozhořčeností českého původu polky.

Nemálo byli potěšeni ctitelé polky, když i skladatel vídeňský Strauss, uznávaje český původ jmenovaného tance, složil pěknou, skočnou polku a pojmenoval ji ke cti národa českého „Polka Čechů" (Czechenpolka). Probírajíce se hudebninami tehdejšími, publikovanými i rukopisnými, čítáme mezi názvy polek obyčejně jména s tendencí vlasteneckou, s upomínkami historickými (Slovanka-polka, Vratislav-polka, Božena-polka a pod.) i také polky posvěcené jednotlivým městům (na př. polka příbramská od F. V. Svobody; Pražan a Pražanky, polka pletencová od Božka; polka poděbradská a králoměstská od Šantla; polka kundratická od Čestmíra Gutmannsthala atd.). Zahlédneme také „Kochanku-polku," věnovanou „spanilé Polačce" a pod.

Taneční mistrové nepřestávali na prosté úpravě polky původní. Z jejího způsobu tančení vymýšleli nové tance. Předstihovali se pak vábivými ohláškami v novinách, čí skladba vyniká a jaké záliby dochází. Dočetli se na př.

r. 1842 čtenáři novin o novém podobném tanci, pojmenovaném „Polketa en colonne". Lákala je zpráva o ní: [13]) „Naše prostomilá krajanka, ježto od lonského masopustu v pařížských a londýnských salonech tolik hlav a noh pomátla, naše lehkonohá polka navrátila se nyní z dalekých končin zase do krajin domácích, ale nepřišla již jako podkasaná venkovanka, nýbrž jako dáma v dlouhém hedvábném šatě, a dává si nyní polketa en colonne říkat. Společníkem a říkaje vůdcem jejím na této cestě byl zdejší stavovský taneční mistr p. Raab, kterýž ji nyní také ve svém bytu všem tancechtivým ukazuje a při tom všechny její ctnosti tak pěkně vykládá, že ji člověk za 6 hodin skrz na skrz pozná, jakož to řečený pan taneční mistr ve zvláštním českém ohlášení sám u veřejnou známost uvádí. My mu přejeme množství hostů a polketce rovněž tolik ctitelů jako polka mívala."

Všímáme si tu také zprávy čtveračivého Fr. Hajniše, jenž r. 1841 přibírá mezi „znamenité doby české literatury" též „Dobu vynalezení doppelpolky. Asi před dvěma lety. Nepatří sice do literatury, ale je to znamenitý, slavný úkaz v oboru české národnosti, kterýž velmi důležitě do života našeho zasahá." [14])

Podobných zpráv kmitne se mnoho ve sloupcích časopiseckých, obyčejně se slibnými názvy. I z ciziny zabloudily do českých novin reklamy o nové polce; na př. r. 1845 popisují naše noviny nový způsob tančení polky podle návodu tanečnice v Berlíně Polinové. Tančila ji jen jedna dáma. „Tanec ten prý se vyznamenává svou gracií jakož i svou způsobností nad obyčejní polku." [15]) Podobných oznámení je plno roztroušeno. Většina z nich nezasluhuje povšimnutí. Za to jsou zajímavé v novoročních a masopustních publikacích almanachových, které u nás byly vydávány po česku i německu v letech třicátých a čtyřicátých, choreografické náčrtky k novým, českým „polkám", složeným na základě stejnojmenného tance lidového.

Na konec ještě zmínku, že byla polka velebena rýmováním rozmanitým, nezáživným, nevalné ceny. Dokladem budiž Bergerova skladba z r. 1842, jež líčí vedle jiného ruch taneční v českém bále: [16])

„. . . Polka, polka — zněly hlasy
a zas polku — to jsou časy!
A pořád jen polku dále
tancovali jsou ve sále.
‚Das war herrlich!', řekl jeden,
‚Excellent!', zas pravil druhý,
přítelem jsa v sál uveden.
‚Das Malheur!', pravil třetí,
‚s nohou ztratil jsem ostruhy!'
Tu zas čtvrtý přes sál letí, —
co mu chybí? — rozum ztratil,
rozumem polku zaplatil."

128

Josef Neruda, skladatel první polky.
Podle fotografie kreslil Josef Mukařovský.

Tanec „sedlácká". 124

Terrakotové sousoší Slováků z okolí lanžhotského, chované na zámku Miloticích u Kyjova.
Kresba prof. J. Kouly.

V letech 1841—1842 šířila se podle Böhma [17]) známost české polky také v severním Německu. Polka byla tenkráte pokládána za český národní tanec. Vypravuje o něm Leipziger Illustrirte Zeitung r. 1843, a připojeno je tu vyobrazení polky, jak se tančí v Čechách. V témž smyslu vykládali o vzniku polky (hlavně podle Waldaua) starší němečtí historikové tance.[18]) Teprve v novější době dokazuje Voss [19]) a po něm Böhme, [20]) že polkové kroky jsou kroky staršího způsobu tančení při škotské (Ecossaisen-Walzer, Schottisch), že prý jsou zprávy o českém původu polky mylné. Tvrzení svého však podstatně neodůvodnili.

Jak se tančí u nás polka, znázornil P. Maixner obrazem, jehož reprodukci tuto podáváme (viz obr. č. 122.).

Kapitola desátá.

Národní tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku.

O národních tancích českých zachovalo se v první polovici věku XIX. dosti hojně zpráv obšírnějších i zmínek jednotlivých. Na jejich základě můžeme si představiti, jaké bohatství měl náš lid v oboru hudby a umění tanečního. V novější době ovšem pozbyl mnoho z tohoto bohatství jednak lhostejností k starým zvyklostem, jednak sháněje se po novotách modních, zavrhoval staré, rázovité tance domácí. Teprve v nejnovější době, jak bude ukázáno, věnována je lidovým tancům bedlivá péče. V poslední době sebrána je v Čechách vedle sběratelské činnosti na Moravě dlouhá řada tanců, které jižjiž upadaly v zapomenutí.

Všímali si u nás lidových tanců již na začátku věku XIX., vytýkajíce, proč se tanečníci v městech i lid po vesnicích zbavuje domácích, pěkných tanců. Roku 1825 vyčítá spisovatel v úvodu k Rittersberkově sbírce písní českých: [1]) „Jedenkaždý, komuž mysl vlastenská přirozena jest, oblibuje také vlastenský zpěv a tanec; komuž ta chybí, tomu vzbuzuje ošklivost. Tím se stává, že nyní velmi málo pravých milovníků vlasti napočítáme. Způsob česky zpívati a tancovati stěhuje se již z měst a — o žel! — i z většího dílu vesnic. Jako opice skáčí Češi po německu, anglicku, skotsku, rusku, uhersku atd., jen ne — po česku. Mnohé zavádí marnost, obzvláště mladší; aby se neřeklo, že panující mody neznají, po

cizozemsku zpívajíce tancují." Titulní list nápěvů k této sbírce ozdoben jest obrázkem, litografovaným od Ant. Machka v Praze. Znázorněny jsou tu zpěv, hudba a tanec. Hudba vyobrazena hlavně lidovými nástroji, dudami a nyní již vzácným cymbálem, k nimž se druží po straně stařík s kolovrátkem. Viz obr. čís. 125.

Zachovalo se nám bohužel jen málo podobného znázornění lidového tance v první polovici věku našeho. Proto s povděkem vítáme vedle uvedeného titulního listu zprávu i kresbu p. prof. J. Kouly, jenž našel na zámku Miloticích u Kyjova starodávné terrakotové sošky tančících Slováků v okolí lanžhotském na Moravě asi ze začátku věku našeho. Umělec znázorňuje tu s roztomilou živoucností starý tanec „s e d l á c k o u", napodobuje věrně malebný kroj tamější. Viz obr. čís. 124.

Zahlédneme v těchto dobách také příklady, kde si spisovatel tropí žerty z tanců selských. Jsou to žerty, přirovnáváme-li vzdělanostní poměry věku XV. a XVI. k poměrům věku našeho, rovněž tak neomalené a přihrublé, jakými nás mořil v XV. století neznámý rýmovník (viz str. 62.), a jakými nás až do omrzení častoval velkopanský poeta Lomnický (str. 114. a d.), se zlobivým úsměškem vykládaje o zábavách lidu vesnického. Se starodávnými těmito úšklebky navlas shodujc se na př. báseň V. V. Trnobranského o taneční zábavě venkovské, kde skladatel, chtěje si zahrávati na vtipného, neváhal zajíti tak daleko, až redakce omlouvá jeho „pohřešky proti slušnosti aesthetické." Aspoň ukázku z tohoto nechutného líčení českých tanců lidových:

„Jirka holky přeměří,
co tam stojej' u dveří,
a jak mile Dorku svou
vzadu mezi nimi zočí,
kývne na ni ramenem:
‚Alou, Dorka, polez sem.'
Dorka k němu bystře skočí
a už se s ním v kole točí;
tu to skáče, tu to lítá,
křičí, dupá a se splítá,
jeden vejská, druhý brká,
třetí šmahem všemi strká,
čtvrtý zčerstva, zlehka pátý,
aby nepotlouk' si hnáty,
šestý jako vejr v to kouká,
sedmý hubou zhůru fouká..." [2])

Jak dobrosrdečně a shovívavě proti tomu líčí zábavy lidové Jan Jeník rytíř z Bratřic ve svých pamětech! Popisuje na př. r. 1838 pouť u sv. Markéty v Břevnově, všímaje si tanců tehdejších, cizích i českých: [3]) „A když tudy již žaludek nasycen jest, povstává teprva znamenitá veselost mysle. I teď se rozlíhá ze všech stran vejskok! Tu troubení, tu pískání, tu dobře

obsazená hudba, tam kolovrátek, tu cymbál, tu zas dudy atd. Teď pak povstane zpěv a tanec. Kolikero jest spolků, tolikero jest rejdišť a hudeb. S paní mistrovou počne nejdřív pan mistr se točiti, pak následuje ostatní chasa a tancují tak dlouho, až se všecko unaví, ale mladá drůbeř nemá na tom dosti, připlichtí se brzy k jinému spolku, kde to ještě veselejc jde, hledá si vábnější krásotinky. Tu skáče po česku, tam po německu, tu po polsku, tu tančí vrtáka, rozkročáka, tu dupavou, tu kukavou atd. Tato obecná veselost trvá beze vší roztržitosti až do pozdního večera a trvala by ještě dálej, kdyby všecka zásoba potrav strávena a všecky nápoje dopity nebyly, a pročež teď pan mistr užívá práva svého a praví: ‚Dost toho! Učedlníci, seberte nádoby, a vy mladíci, do sytosti jste se již vyskákali, nechte si také něco na budoucí rok.‘“

Podám nyní přehled lidových tanců v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, pokud se udržely do nedávna a místy posud udržují v lidovém podání. Seřadím je abecedně podle názvů a připojím tam, kde bude potřeba, historické zprávy a zmínky o nich z konce věku XVIII. a z první polovice věku XIX. i jejich záznamy v době nové.

Lidové tance v Čechách.

Vhodně podotýkají spisovatelé poučné stati „Volkslied und Tanz der Slaven“ (v díle Die Oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Böhmen, str. 462 – 482) Jos. A. baron Helfert a Dr. O. Hostinský, že lid český neměl jediný, svérázný tanec národní, jako se honosí Jihoslovan tancem „kolo“, Polák svým krakoviakem a pod. Jako je nevyčerpatelná pokladnice národních písní českých, tak překvapuje rovněž bohatost a rozmanitost lidových tanců v Čechách. Pravda, že mnoho již jich upadlo v zapomenutí. U některých mimo jméno nic se nezachovalo, ani píseň, nápěv, způsob tančení. Zdá se však, že bedlivé pátrání mezi lidem ještě mnoho tanců by uchránilo před úplnou nepamětí. Skvělý příklad toho podali v posledních letech pp. prof. Jos. Vycpálek a Aug. Hajný, kteříž pilně shledali přes 40 tanců mezi lidem a uveřejnili je ve sborníku Český Lid.

Sestavuji tuto přehled, myslím, všech posud známých tanců českých, dovolávaje se citátem, kde jest o tanci zmínka, kde nápěv i zpráva o způsobu tančení, věrně zapsaná podle skutečnosti, při lidových zábavách. Rozumí se totiž v této knize beze všech výkladů, že mi nejde o tance „národní“, jak se „zušlechťují“ a přistřihují podle rozličného vkusu v poslední době v městských zábavách. Přehled tento nabývá důležitosti, že podává některé záznamy nové ze čtyř pramenů

rukopisných, jichž posud nebylo použito. Pokud tance z těchto pramenů, jichž se dovolávám, nebyly posud známy a nebyly uveřejněny, otisknu je s popěvky tanečními i s nápěvy v Českém Lidu, k němuž tedy předem již tuto poukazuji. Nejdříve seznam zkratek a pak abecední přehled:

Erben = České národní písně. Sebral Jar. Erben, v Praze, 1859.

Hajný = České tance, Z Jikve u Nymburka. Sebral Aug. Hajný, Český Lid, III., str. 436 a d., 497 a d.

Helfert = Jos. Al. Frh. von Helfert, Volkslied und Tanz v díle Die Čecho-Slaven (Die Völker Oesterreich-Ungarns, VIII.) Wien und Tetschen, 1883, str. 163—221.

Jeník Jan rytíř z Bratřic, Bohemica (rukopisné paměti, mezi nimi záznamy písní, tanců českých) se zevrubným udáním dílu a roku. O ryt. Jeníkovi srv. Primus Sobotka, ČČMus., 1880, str. 3 a d.

Jiříček = Kar. M. Jiříček (sládek v Pardubicích) opisoval si ze záliby pro svou potřebu české písně národní, popěvky taneční, znárodnělé i uměle skládané do Zpěvníku, díl I. 1845, II. 1845, III. 1858, IV. 1862.

Krolmusovy zápisky = Rukopisné Denníky starožitností a jiných památností, kam si v letech 1852—61 zapisoval V. Krolmus zkušenosti ze studijních cest, lidové podání a pod.

Neruda = Jan Neruda, České národní tance, Obrazy života, v Praze, 1859, str. 22—27.

Rittersberk = České národní písně, v Praze, 1825 (písně, nápěvy). O sbírce srv. Dr. O. Hostinský, Č. Lid, I., str. 33—34. Srv. Rkp. Mus.

Rkp. Mus. = Rukopis českých písní, nápěvů a tanců v knihovně Musea král. českého (sign. III. C. 12) ze začátku našeho věku s nápisem „Sammlung böhmischer Nationallieder geistlichen und weltlichen Inhaltes nebst Nationaltänzen mit und ohne Text.“ Srovnávaje obsah této rukopisné sbírky, sestavené podle krajů jednotlivých, s Rittersberkovým vydáním českých písní a tanců (viz Rittersberk), přesvědčil jsem se, že rukopis tento byl základem sbírky Rittersberkovy. Je to patrně rukopisná sbírka, o níž píše v předmluvě, vzdávaje díky Frant. Ant. hrab. z Kolovrat Liebsteinskému, jenž jsa nejvyšším purkrabím království českého, dal sbírati po krajích písně lidové: „Již přede dvěma lety způsobil sbírku českých nár. písní po všech krajích království našeho. Vydavatelům bylo milostivě povoleno použiti jí, a ona byla základem sbírky této, ježto pilným paběrkováním znamenitě rozmnožená milovníkům zpěvu ve zvučné Čechii tuto se podává.“ Veškerého materialu, sebraného v této sbírce rukopisné, vydavatel nevyčerpal. O hrab. Kolovratovi srv. Bartoš, Nár. písně mor., 1889, III., IV.

Waldau = Böhmische Nationaltänze, Culturstudie von A. Waldau, I.. II., Prag, 1860; Geschichte des böhmischen Nationaltanzes, Prag, 1861.

Vycpálek = České tance. Sebral Jos. Vycpálek. Řada prvá, druhá, třetí. Český Lid, I., str. 132 a d., 458 a d., II. 662 a d.

Ambit. Neruda, 27. Srv. *Kaplanská*.

Bába. W a l d a u, II., 13.

Baborák, Baboračka. N e r u d a, 25 (píseň). Srv. *Štajryš.*

Břitva. N e r u d a, 25, 27; E r b e n, č. 706, nápěv č. 508. Slove též *Polbírská* z něm. Barbiertanz. Srv. V o s s, Tanz und seine Gesch., l. c., 319. V letech třicátých byl zanesen český tanec „břitva“ do ciziny. Srv. J a r. L a n g e r, ČČMus., 1837, I., 61.

Budějovická. W a l d a u, II., 8.

Bzikota. W a l d a u, II., 17.

Cibulička. E r b e n, č. 717.

Cukrabant. W a l d a u, I., 55.

Cvrček. Nápěv u R i t t e r s b e r k a (r. 1825) v příloze č. 6, 22. Podle Rkp. Mus. z kraje kouřimského (č. 18) a čáslavského (č. 243). Srv. Č. Včela, 1842, str. 184.

Čepení. N e r u d a, 27.

Čert. W a l d a u, II, 33.

Čočka, hrách. Píseň, nápěv a návod H a j n ý, Č. Lid, III., 438.

Čtyrpárová. Píseň, nápěv a návod V y c p á l e k, Č. Lid, II., 672—673. Srv. *Zahradníček.*

„Do kolečka“. Píseň a nápěv L. K u b a, Č. Lid, III., 126 a d. Písně viz též J. B a a r, Č. Lid, II., 587 a d. Srv. zprávu B o ž. N ě m c o v é u W a l d a u a, II., 25.

Doušky. W a l d a u, II., 25.

Dudačka. N e r u d a, 24.

Dudák (Dudačka). N e r u d a, 26; W a l d a u, I., 42; H e l f e r t, Volkslied und Tanz, 191.

Dupák. Píseň a nápěv u R i t t e r s b e r k a č. 14. V Rkp. Mus. č. 41 „Dupák s tancem“, pozn na str. 84: „V této následující písni jest spůsob starobylý, kde ta pausa přijde, od všech tancujících dvakrát s nohou dupnout.“ (Z kraje plzeňského.) Č. Včela, 1842, č. 20, str. 80; W a l d a u, I, 23. Srv. *Dupavá.*

Dupavá. Jan J e n í k rytíř z Bratřic, Bohemica, I. 1838, 427—428.

Dutky. W a l d a u, II, 8

Dyž si mě nechtěla. Píseň, nápěv a návod H a j n ý, Č. Lid, III., 440—441, 442—443.

Fasuněk. W a l d a u, II, 8.

Furiant. Viz N e r u d a, 26; K r o l m u s, II., seš. 7., 361. Srv. *Sedlák.*

Hambalky. N e r u d a, 24.

Hanácká. E r b e n, č. 729, nápěv č 133.

Holka neznámá. Píseň, nápěv a návod H a j n ý, Č. Lid, III., 437.

Honzíček. Píseň, nápěv a návod V y c p á l e k, Č. Lid, I., 459. Srv. *Jeníček.*

Hoptáč. W a l d a u, II, 8.

Houpačka. W a l d a u, II., 16.

Houpavá Tak lid počeštil název Walzer. Viz Jindy a Nyní, 1833, II., 19. Květy, 1835, 19. Název houpavá ustupuje později názvu *„valčík“*. C. Včela, 1842, 184.

Hrachová. W a l d a u, II., 31.

Hulán. Jan J e n í k rytíř z Bratřic, Bohemica, 1838, I., 31:

„Měla jsem milého hulána, hulána,
měla jsem ho ráda.
Já měla prstýnek stříberný, stříberný,
já jsem mu ho dala.“

Srv. Č. Včela, 1842, str. 184; Erben, č. 731, nápěv č. 379. Píseň, nápěv i návod Hajný, Č. Lid, III., 506—507. Srv. též Neruda, 25. V jarmareční písni „Oučinek muziky“, tištěné r. 1786:

„Hrajte, ať se všickni točíme,
vesele tancovat musíme,
tu vrtáka neb ulána,
byť to trvalo do rána!“

Husar. Erben, č 730; Waldau, II, 19; Krolmusovy zápisky, 1859, l. 9 (tanec na Boleslavsku); Helfert, Volkslied und Tanz, 207. Srv. *Maďar*.

Husička. Waldau, I., 37.

Chodovská. Erben, č. 725, nápěv č. 326; Waldau, II., 20.

Chytavá. Neruda, 27; Waldau, I, 52. Srv. *Kaplanská, Moták, Motovidlo*.

Já mám vyšitou. Píseň, nápěv a návod podává Hajný, Č. Lid, III., 436.

Já ty voly nepoženu. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 443.

Jeníček. Viz Vycpálek, Č Lid, I, 459. Srv. *Honzíček*.

Ječmen. Waldau, II., 8.

Káča. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 136—137. Srv. tanec *Utíkej, Káčo*. Neruda, 27. Srv. též *Kaplanská, Chytavá*. Viz Hajný, Č. Lid, III, 505.

Kadlec, viz *Tkadlec*.

Kalamajka (Pepík.) Neruda, 25; Erben, č. 738, nápěv č. 231. Viz též v dalším mezi tanci lidovými na Moravě. Na začátku věku XIX. byla oblíbena ve Slezsku, na Moravě a v Čechách, odtud se dostala do Německa, kdež kolem r. 1830 všeobecně byla oblíbena s popěvkem (viz Böhme, Geschichte d. d. Tanzes, I., str. 228, nápěv č. 268):

„Kalamajka tanz ich gern,
mit dem schönen, jungen Herrn;
noch viel lieber ist es mir
mit einem schönen Gardeoffizier.“

Kalhoty. Waldau, I., 30.

Kalup. Počeštěný název Galoppu. Srv. *Utíkavá*.

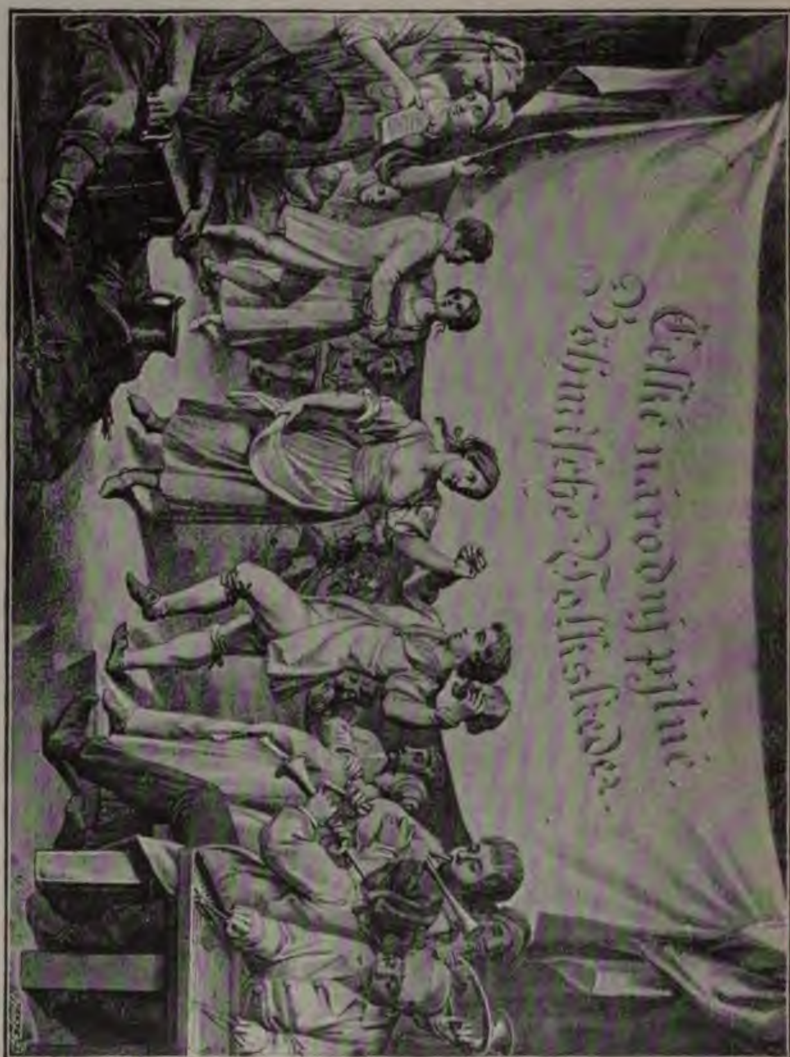
Kalupád z něm. Gallopade. Srv. K. Thám, Zpěvy z nejvýb. zpěvoher českých na c. k. pražském vlast. div. představených, v Praze, 1799, str. 16—17.

Kaplan. Erben, č. 724, nápěv č. 691. Hudba a návod Hajný, Č. Lid, III., 508—509. Srv. *Kaplanská, Pusltanec*.

Kaplanská. Neruda, 27. Podobně se tančí *Ambit, Kuželka, Moták, Motovidlo*.

Kaprál. Waldau, II., 12. Píseň, nápěv, návod Hajný, Č. Lid, III., 442.

Kapusta. Waldau, II., 8.

Titulní list Rittersberkovy sbírky českých národních písní, vyd. v Praze r. 1825. 125

Tanec hulán. 126

Akvarel P. Maixnera (maj. p. cís. rady B. Bondyho).

Kedluben. Neruda, 24.
Klatovák. Srv. *Salát.*
Klekavá. Neruda, 26. Srv. *Pusltanec.*
Klempák. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze č. 20. Podle Rkp. Mus. (č. 241) z kraje čáslavského.
Klousák. Neruda, 25; Waldau, I., 23. *Klousačka* (tanec), r. 1845 Jiříček, Zpěvník, I., 327—328, č. 404; II., 186—188, č. 98. Srv. III., 249.
Kocour. Nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 667—668. Srv. též Hajný, Č. Lid, III., 507.
Kohout (ve Mšeně se tancuje). Krolmusovy zápisky, 1859, l. 9.
Kohoutek. Waldau, II., 18; Helfert, Volkslied und Tanz, 207.
Kolečko. Viz *„Do kolečka"*.
Kolibavka. Neruda, 27.
Kolo (svatební tanec na Blatech). Podle Fr. Lega Vykoukal, Česká svatba, 1893, 93.
Kolomazná. Waldau, II., 8.
Kolovrat. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 447.
Komárno. Nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 665—666. Srv. též Neruda, 26. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 500.
Kominík. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 509.
Korbel (tanec svatební). Waldau, I., 50—51.
Kostelák. Neruda, 25.
Koště. Helfert, Volkslied und Tanz, 215.
Kovář. Waldau, II., 12; Helfert, Volkslied und Tanz, 206.
Kosácká. Helfert, Volkslied und Tanz, 186.
Kozačka. Neruda, 26.
Kosák. Erben, č. 732, nápěv č. 133; Waldau, I., 67. Srv. Tyl, Jindy a Nyní, 1833, I., 201—202. Srv. Helfert-Hostinský, Volkslied und Tanz der Slaven, l. c., str. 477. Pod názvem „Kossak" rozšířil se tanec u Němců. Viz Böhme, Geschichte d. d. Tanzes, II., č. 269. (Musikbeilagen.)
Kozel. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze č. 14. Podle Rkp. Mus. (č. 180) z kraje bydžovského. Srv. *Kozly* u Hajného, Č. Lid, III., 436 a d.; Neruda, 26.
Krakovec (Krakoviak). Neruda, 25; Helfert, Volkslied und Tanz, 214
Kráva. Neruda, 25.
Krocan. Waldau, II, 26.
Krosna. Viz *Krusna.* Waldau, II., 32. Srv. *Putna.*
Křepelka. Waldau, II., 8.
Křižák. Waldau, II., 27.
Kucmouch. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 498—499.
Kudlička. Waldau, II., 8.
Kukavá. Jan Jeník ryt. z Bratřic, Bohemica, 1838, I., 427—428. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 503—504.

Kuželka. Srv. *Kaplanská.* Neruda, 27; Waldau, I., 53—54; Helfert, Volkslied und Tanz, 208.

Laskavec. Waldau, II., 31.

Latovák. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze č. 18. Podle Rkp. Mus. (č. 179) z kraje bydžovského. Neruda, 26.

Lešák. Waldau, II., 8.

Líbání. Neruda, 26. Srv. *Pusltanec.*

Líbichovská. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 508.

Litoměřická. Erben, č. 727, nápěv č. 767.

Maďar. Waldau, II., 19. Srv. *Husar.*

Maděra. Erben, č. 735, nápěv č. 613. Srv. *Nimra.*

Manšestr. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 460; Hajný, Č. Lid, III., 508. Tanec tento byl v letech 1829—30 oblíben ve Vídni i s popěvkem českým, prý neslušným. Přes to se tanec líbil a byl pak tančen na předních plesech. Viz o tom Böhme, Geschichte d. d. Tanzes, I., 205—206.

Marjanka. Neruda, 25; Waldau, I., 55.

Má zlatá maminko. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 441.

Mazurka. Viz *Kocour*, Hajný, Č. Lid, III., 507.

Menuet, srv. *Minet.*

Minet. Menuet staročeský (píseň i nápěv) viz Rittersberkovu sbírku z r. 1825 (č. 1. v textu i hudební příloze). Podle Rkp. Mus. (č. 4) z kraje kouřimského. Č. 8 u Rittersberka provázeno v Rkp. Mus. (č. 14) poznámkou: „Menuet, při kterém spůsob jest zpívati: Všecko to krakoří . . .“ (Z kraje kouřimského). Č. 9 (tance) u Rittersberka v Rkp. Mus. č. 54 provázeno poznámkou: „Sedlský minueti“, z kraje plzeňského. Č. 11 u Rittersberka (písně) v Rkp. Mus. č. 23 s poznámkou „jako menuet“. Č. 67 (písně) u Rittersberka v Rkp. Mus. s poznámkou č. 128: „Menuetto“. Srv. Jar. Langer ČČMus., 1834, III., 268: „Staročeský minet . . .“ Krolmus, I., 11; Helfert, Volkslied und Tanz, 201. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 505.

Mlynářská. Waldau, II., 30.

Moták. Srv. *Kaplanská.* Neruda, 27.

Motovidlo. Srv. *Kaplanská.* Neruda, 27; Erben, č. 709—710, nápěv č. 508, 570.

Mrkvička. Waldau, I., 15; Helfert, Volkslied und Tanz, 215.

Myška. Neruda, 26; Waldau, I., 43—44.

Nabíhaná. Píseň a popis Jar. Langer, ČČMus., 1834, I., 62—63.

Na hoře v Táboře. Píseň, nápěv i návod podává Hajný, Č. Lid, III., 504.

Nimra (název polky). Waldau, Gesch. d. böhm. Nationaltanzes, 230—231.

Obkročák (Rozkročák). Neruda, 25. Jan Jeník ryt. z Bratřic (Bohemica, 1838, I., 30—31) zapsal píseň:

„Hop, holka, slíkni kabát,
my si dáme vrták zahrát,
po vrtáku obkročák,
já dám za něj dvougrošák,

t. j. že dá muzikantům dva groše. Tyhle tance zavíraly v sobě divné figury." — Přílišné tančení obou zavdalo vrchnosti podnět, že prý byly tance tyto ostře zapovídány od krajských úřadů.

Obrok. Neruda, 25, 26; Helfert, Volkslied und Tanz, 197.

Obtulány. Waldau, II., 8.

Osmička. Waldau, II., 15—16.

Otče náš. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 134.

Oves. Erben, č. 715, 716, nápěv č. 592, 213; Krolmusovy zápisky, 1859, l. 9 (tanec na Boleslavsku). Viz *Voves*.

Ovčák. Waldau, II, 8.

Pančava. Neruda, 25.

Pasačka. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 135—136.

Pelikán (tanec?). Rkp. Mus. mezi tanci, str. 223, č. 256, z kraje čáslavského.

Pepík. Viz *Kalamajka*. Neruda, 25.

Plácavá (Trnky). Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 132. Srv. Neruda, 27.

Placek (tanec svatební). Waldau, I., 50.

Plačtivá. Helfert, Volkslied und Tanz, 213.

Pojte, hoši, na vinici. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 501—502. Srv. *Trnky*, *Plácavá*.

Počkej, hošičku. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 437.

Polbírská. Waldau, II., 15. Srv. *Břitva*.

Polka. Viz Kniha čtvrtá, kapitola 9.

Poznám, poznám. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 439.

Praskač. Waldau, II., 8.

Proso. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 502.

Proti sobě. Waldau, II., 18—19.

Průchod. Waldau, II., 27.

Pšenička. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 133.

Puśltanec. Neruda, 26. Viz *Kaplan*

Putna. Waldau, II., 32.

Rak. Waldau, II., 11.

Rákosí. Waldau, II., 16.

Regruta. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 673. Srv. *Šavlička*.

Regrutýrka. Viz *Šavlička*.

Rejdovačka a *rejdovák*. Jan Jeník rytíř z Bratřic (nar. 1756) vypravuje o těchto dvou tancích (Bohemica, 1838, I., 34—35): „Mělyť jsou stejnou bezounkou melodii hudby a bylť jest mezi nima jedinký rozdíl, že se rejdovačka zdlouhavě, rejdovák ale zčerstva od muzikantův hrál a tak se dle taktu hudby tancovalo. Ty tak nazvaný figury v témž tanci bylyť jsou velmi příjemný. Když se pak vrchnosti z Prahy na svá panství odebrali, a jejich synkové neb mladí páni na vesnicích v hospodě ty dva tance viděli od poddaných svých tancovati, zalíbil se jim ten rejdovák nade všecky tance jiný. Vynčivše se jej, vycvičili též v témž tanci své slečenský sestřičky. Což oučinkovalo, že se napotom od pánův stavu vyššího a od

tak nazvaných honorationibus nikdy jakýsi bál nedal, aby se na něm rejdovák netancoval." Doklady toho jsem podal na str. 283. Jeník z Bratřic píše dále: K této hudbě patřící zpěv v textu zní takto:

„Dejme my si, má Terinko, rejdovačku zahrát,
po ní třebas rejdováka, třas dostali závrať.
Ty tak umíš hezky sem tam kroutit,
každá, kteráž to tak nezná, bude ji to rmoutit."

Z českých bálů zaveden byl rejdovák s rejdovačkou do ciziny jako polka. Jak píše Jar. Langer, ČČMus., 1834, I., 61: „Sotva že se Rejdovák se svou drahou Rejdovačkou v Praze ukázal, již ihned ho pozvali do Hamburku, do Vídně, do Francouz, Angličan, ba i do Ameriky." Není tedy divu, že básník Schiessler v oblíbených svých epigramech „Tanzvignetten" vedle veršíkův o Menuettu, Polonaise, Quadrille, Masuru, Galopu, Cotillonu, Ecossaise také si zavtipkoval (Carnevals-Almanach auf das Jahr 1830, Prag, str. 297, č. 7) pod názvem „Reydowak und Reydowaczka: Wenn mein Name nicht schon verriethe, welch' Land mich geboren, wahrlich, ich würde mich scheuen, ihn zu verkünden der Welt." V témž almanachu vedle tanečních návodů a připojených choreografických náčrtků k modním tancům tehdejším zahlédneme „Kegel-Quadrille von A. Küpfel, Ballet- und Kammer-Tanzmeister", kdež při poslední 6. figuře je náčrtek, jak se bude tančiti „Reydowak" podle hudby, zvláště složené od kapelníka J. Triebensee. Tamtéž pod č. 6. otištěna hudební skladba „Reydowak sammt Reydowaczka von S. W. Schieszler." Nasvědčuje to, jak byly tyto lidové tance oblíbeny při zábavách panských. Ještě více byly oblíbeny mezi lidem. Čítajíce o tanečních zábavách prostého lidu, na př. na Štvanici v Praze, pravidelně vidáme rejdovačku mezi tanci. Srv. Květy, 1835, str. 58 Vypravuje o zálibě v tanci rejdováku Elsner v Auslandu r. 1835 (srv. Květy, 1835, č. 45, str. 447): „Přijde-li řad na taneční kousky, obživne opět celé množství, dívky počínají poskakovati, a mladíci přitloukají takt nohama, chvilka — a bál jest zde; neboť Čechové milují tanec téměř tak náruživé jako hudbu. Ale jakož mistrové v hudbě jsou, tak a ne jinak prokáží umělost svou i v tanci. Obzvláštní však obratnosti a půvabnosti tancují svůj tanec rejdováka. Vida, kterak zde prosté dívky sedlské umělost a vnadnost takovou projevovaly, jakových bych se byl jaktěživ do nich nenadál, pomyslil jsem si, jak by as nosek křivily, kdyby týž tanec viděly, jak se na bálech vyšší třídy tancovává." Píseň a nápěv rejdováka a rejdovačky r. 1845, Jiříček, Zpěvník, I., 153–154, č. 165; I., 175, č. 87; II., 171, č. 81. Píseň a nápěv u Erbena, rejdováka č. 704–705 (č. 345–346), rejdovačky č. 706–707 (č. 342); Neruda, 25. V cizině pojmenován byl „Rejdovák" názvem pozměněným „*Redowa*" a pod tímto ménem byl oblíben hlavně v Německu a ve Francii. Viz Böhme, Geschichte d. d. Tanzes, I., 228, hudba II., 168, č. 270: „Redowa (Rejdovák, czechischer Tanz, Rück- und Vorwärtstanz in langsamer Walzerbewegung.") Slavní skladatelé napodobili hudbu českého tance, na př. Ferd. Beyer (Le Belles de New-York, 3 Redowa), Fr. Burgmüller (La Sicilienne, Redowa; Mondschein-Redowa), J. H. Doppler (Pepita-Redowa), H. Rosellen (L' Orientale, Redowa), Ch. Voss (Rosalie, Redowa

élégante), A. Wallerstein (Redowa célèbre). Srv. Waldau, I., 35. O domnělé totožnosti rejdováku s tancem středověkým viz str. 16.

Rokycanská. Erben, č. 728, nápěv č. 643; Waldau, I., 29.

Roveňačka. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 461.

Roskročák, viz *Obkročák*.

Ruchadlo (Rheinländer.) Waldau, I., 69.

Rusák. Neruda, 26.

Řepa. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 669—670.

Řetěz. Waldau, II, 27—28.

Řesanka (Tuchoměřická). Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 665. Viz též Neruda, 25, 26.

Řeznníček. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 134. Srv. *Skočná*, *Třínožka*. Neruda, 25. Srv. též „*Řezník*", zapsáno „u muziky na Práčově" r. 1845, Jiříček, Zpěvník, I., 374, č. 214; 376, č. 216 (*Řeznická*.)

Salát. Erben, č. 713, 714, nápěv č. 523, 525, 526; Krolmusovy zápisky, 1859, l. 9 (tanec na Boleslavsku). Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 440; Waldau ztotožňuje s tímto názvem *Klatovák*.

Sasák. Neruda, 25.

Sedlák. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze č. 16. Podle Rkp. Mus. (č. 178) z kraje bydžovského. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 458. Srv. Neruda, 26. Viz též *Furiant*.

Skákavá, viz *Skočná*. Krolmus, Staročeské pověsti, I., 13, 573 a d.

Skočná (Skočavka.) Neruda, 25. Srv. *Řezníček*. Název „skočná" byl ztotožňován s názvem „Walzer". Srv. K. Thám, Zpěvy z nejvýb. zpěvoher, 1799, l. c., 16—17. Ve Vídni se ujala pod názvem „Zäpperlpolka". Viz obšírně Waldau, I., 20—21.

Slepá. Waldau, II., 8.

Slepička. Helfert, Volkslied und Tanz, 215.

Směska. Waldau, I., 42.

Sousedská. Píseň a nápěv L. Kuba, Č. Lid, III., 128—129; Waldau, I., 24, 46—47.

Sprosťák. Waldau, II., 33; Helfert, Volkslied und Tanz, 207.

Stolička. Helfert, Volkslied und Tanz, 215.

Straka. Helfert, Volkslied und Tanz, 215.

Strašák. Jiříček r. 1845, Zpěvník, II., 171, č. 82, nápěv str. 153; Erben, č. 721, 722, nápěv č. 472; Neruda, 25—26; Helfert, Volkslied und Tanz, 208. Jak byl nevinný český tanec podezříván, vypravuje r. 1844 dopisovatel z Vídně (Květy, 1844, č. 20, str. 80): „Dne 6. února měl zde jistý český úředník svatbu. Při oddavkách zpívali jsme české kvarteto — posléze ale byl v nějakém hostinci na Vídni držán český báleček. Mezi jiným tančili jsme strašáka a zpívali zase kvarteta. Ale ten milý strašák byl by nám málem strašáků nadělal. Některým pánům, kteří by naše nejnevinnější kroky rádi na křivo vyložili, zdál se to býti tanec plný tajného významu. Měli jsme povědít, co to dupání, tleskání, otáčení a hrození prstem znamená. Když se náš milý, starý strašáček

z vesnic do Prahy stěhoval, zajisté si nepomyslil, že někdo v jeho nevinné, dováďivé hře jenom stín toho pohledávati bude, co by snad páchlo nebezpečným tajemstvím.“

Strniště. Neruda, 25.

Střečák. V letech třicátých zanesen do ciziny, Jar. Langer, ČČMus., 1834, I, 61. Srv. *Třasák.*

Svadba (tanec?). Nápěv uveden s tímto názvem mezi „národními tanci v hospodách“ z kraje kouřimského v Rkp. Mus. č. 21 (str. 19).

Svět Nový. Waldau, II., 11.

Šandy. Nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 499.

Šaryvary. Erben, č. 736, nápěv č. 710.

Šáteček. Neruda, 26; Waldau, I., 51; Krolmusovy zápisky, 1861, l. 44. Srv. *Pušltanec.*

Šavlička. Píseň, nápěv i návod Vycpálek, Č. Lid, II., 673. Srv. *Regruta, Regrutýrka.*

Ševcovská. Píseň, nápěv i návod Hajný, Č. Lid, III., 502—503, 507. Srv. *Ševcovská.*

Ševcovská, viz *Švec.*

Šmikoranda. Hudbu a návod Hajný, Č. Lid, III., 500—501.

Šmitec. Waldau, II, 25—26.

Šoufek. Waldau, I., 15; Helfert, Volkslied und Tanz, 215.

Šoupák (Šoupavá.) Neruda, 25.

Špacírka. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 668—669.

Štajryš. Neruda, 25. Srv. *Baborák.* Při štajryši zpíval se na začátku našeho století popěvek (podle laskavého sdělení p. A. Brádky, pens. plukovníka):

„Podívej, podívej,
jak se kroutí,
podívej, podívej,
jak si jde, ...
jak štajryš tancuje.“

Švec. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 662—663. Viz též Neruda, 26; Erben, č. 723.

Švihák. Waldau, II., 9.

Tajč. Waldau, I., 64—65.

Talian. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze č. 5; Neruda, 25

Tetka. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 460—461.

Tkadlec. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze č. 17. Podle Rkp. Mus. (č. 242) z kraje čáslavského. Jiříček r. 1845, Zpěvník, I., 375, č. 215. Nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 666—667. Píseň Neruda, 25. Srv. *Kadlec.*

Točák. Neruda, 25.

Trakař. Waldau, I, 45.

Třasák. Viz Neruda, 25. Czerwinski, Brevier der Tanzkunst, str. 224 dokazuje, že český tanec třasák pod mylným názvem „englische Polka“ nebo také

127 Skočná.
Akvarel P. Maixnera (maj. p. cís. rady B. Bondyho).

pod názvem „Polka trembiante“ byl v letech čtyřicátých zanesen z Čech do ciziny. R. 1844 vyučoval tomuto tanci v Paříži taneční mistr Cellarius. Srv. Waldau, I., 18 až 19. Srv. *Střečák*.

Třeboňská. Erben, čís. 726, nápěv č. 484.

Třínožka. Viz Neruda, 25. Srv. *Skákavá* (Skočná.)

Tuchoměřická. Viz *Řezanka*. Neruda, 26.

Ulán, viz *Hulán*.

Umrlec. Waldau, II., 23—24. Srv. tanec staročeský podobný na str. 196.

Utíkavá. Počeštěný název Galoppu. Srv. *Kalup*.

Utíkej, Káčo. Neruda, 27. Srv. *Káča*.

Valach. Waldau, II., 26.

Vážky. Helfert, Volkslied und Tanz, 215.

Vika. Waldau, II., 13 až 14.

Vosňák. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze č. 3, 8 a d. Podle Rkp. Mus. (č. 16 a 20) z kraje kouřimského. Erben, č. 718, nápěv č. 18. Waldau, I., 23.

Vošatka. Neruda, 26.

Votava. Waldau, II., 11—12.

Voves. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 443. Srv. *Oves*.

Vrkoč. Krolmusovy zápisky, 1858, l. 113. V úterý masopustní tancují prý mládenci s děvčaty v hospodě okolo Náchoda, Nového Města a Králové Hradce „*vrkoč*“.

Tanec pojmenován podle pečiva, zvaného „vrkoč". Je to věnec pletený, do něhož jsou napíchána dokola dřívka s jablíčky a s ozdobou všelijakou. Pečivo toto nesou děvčata svým milým do hospody k muzice.

Vrták. Nápěv i píseň u Rittersberka, č. 82. Podle Rkp. Mus. z kraje bydžovského (č. 152) a z čáslavského (č. 219). Erben, č. 719, 720, nápěv č. 125, 472; Neruda, 25. Zprávu ryt. Jeníka z Bratřic, jak byl tento tanec od úřadů zakázán, viz *Obkročák.*

Všeha, slepičky. Píseň, nápěv a návod Hajný, Č. Lid, III., 438—439.

Zahradnická. Waldau, I., 54—55.

Zahradníček. Píseň, nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, II., 670—671.

Zákolanská. Píseň a nápěv r. 1845 Jiříček, Zpěvník, I, 189, č. 210; Neruda, 26. Srv. Č. Včela, 1842, č. 20, str. 80; Květy, 1843, č. 91, str. 366.

Zákonopí. Neruda, 25.

Zastavovaná. Waldau, II., 16.

Tanec obkročák (kovář). 128
Akvarel P. Maixnera (maj. p. cís. rady B. Bondyho).

129 Tanec na uvítanou cís. Františka I. r. 1833.

Zbraslavák. Nápěv u Rittersberka (r. 1825) v příloze čís. 4.
Zelenák. Waldau, II., 9.
Zouvák. Waldau, I., 16; Helfert, Volkslied und Tanz, 215.
Zpátečná. Neruda, 25. Srv. *Zpátečnická.*
Zpátečnická. Waldau, I., 44.
Žába. Waldau, II., 26.
Žabařská. Neruda, 25.
Že nevíte, pane kmotře. Píseň, nápěv i návod podává Hajný, Č. Lid, III., 506.
Žežhulička. Waldau, I., 41; Helfert, Volkslied und Tanz, 190.
Žid (Židovská). Neruda, 26.

Z uvedeného seznamu vysvítá, jak rozmanité tance míval lid v Čechách. Vypravuje o nich Jar. Langer r. 1834: „... každá krajinka, ba skoro každá víska má své tance obzvláštní, které se ročně rodí a ročně umírají; větší díl jich pak ze starých se zachovalo věkův, zvláště takových, které se starými obyčeji oužeji spojeny byly. K novým nápěvům najdou se ihned nové skoky, k novým skokům vymyslí se nová slova ..." [4])

Nové tance vznikaly mezi lidem českým zejména v bouřlivých dobách r. 1848. Byly to tance politického rázu. Nešlo tu asi tolik o nový způsob tančení, jako spíše o rozličné názvy, jimiž lid projevoval svoje smýšlení i náladu při jednotlivých zjevech. Vznikaly tance pojmenované

Konštituce, Parlament, Copařská, Barikádnická, Kočičinářská, Garda. Podle časopisů tehdejších byly pojmenovány také tance Brejle, Šotek, Slovan, a podle známých mužů nazvány byly v Čechách tance Košut a Kalibardi (Garibaldi) a jiné tance Laudon, Napoleon. Historické tradice daly roku osmačtyřicátého podnět k názvům tanců Hus a Žižka. Překvapuje mezi tehdejšími názvy tanců také jméno pověstného Babinského. Strojený výklad o tanci Husitské, jenž prý byl náboženským tancem starých Husitův a udržoval se ze začátku věku XV., nepodobá se pravdě. Je to dohad beze všech podstatných důvodů. [5])

Ukázkou, jak se tančívaly tance hulán, skočná a obkročák (kovář), připojujeme malby od P. Maixnera (viz obr. č. 126., 127. a 128.).

Z tanců příležitostných vybíráme ukázku, jak byl uspořádán r. 1833 tanec dívek při slavnosti chmelařské na počest císaře Františka I. a jeho choti Karoliny, když se slávou v Praze jezdili po krajích českých, jsouce všude vítáni (viz obr. č. 129.).

Lidové tance na Moravě.

Přehled lidových tanců na Moravě poučuje, že lid tamější má také hojné a rázovité tance, jimiž se rád baviví. Z první polovice tohoto století nemám zevrubnějších zpráv o tancích moravských, jako jsem uvozoval některé zmínky historické při tancích v Čechách. Pozornosti zasluhuje popis „zaváďky“ na hodech (posvícení) v Pavlovicích od V. Rozvahy z roku 1843. [6]) Líčí zábavy na hodech moravských: „O 12 hodinách, jakmile totiž velké služby Boží odbyty jsou, nastávají ceremonie hodů. Po dědině ozve se hudba a čtyři stárkové vyjdou s ní na náves. Oblek jejich byl: gatě do bot, dlouhý kabát, obyčejně namodralé barvy s řadou vypuklých knoflíků, pod nímžto kordule čili vesta vykukuje, na hlavě klobouk, tak jak se zde vůbec nosí, s nehrubou krempou čili střaškou. Zvláštní ale znak stárkovství je, krom dlouhých kabátů, vonička, fedro a strakatý šátek na levém rameně upnutý. Vonička je puketka z kvítí strojeného, jižto si po 3 zl. stárkové z Brna schválně donésti dali. Tuto voničku mají za kloboukem, kdežto i krepínek (šňůrky do kola otočené) šperkovanější dnes vypadá. Fedro je bílá hůlčička, na nížto uvázaná je vějička, z drobňounkých kroužkenin čili soustružin dřevových sestávající, a pak červený fábor. Jako velcí potentáti žezlo, tak nesou v pravici stárkové fedro. Povinnost stárkův jest bdíti a pořádek držeti zvlášť dnes o hodách, a tak i při všech muzikách, které až do hodu budoucího roku držány budou. Chasa celé

obce volí si je s dorozuměním rychtáře a vrchnostenský úřad je pak potvrzuje. Vyšedše na náves berou se rázným krokem, hudbou stále provázeni jsouce, a počnou dědinu dům od domu obcházeti. Před stavením sejmou klobouk, obyčejně se však jenom hrdě nahnou a klobouk je již dole, nebo mladí hoši, kteří je četně provázejí, pokládají si za čest, mohou-li stárkovi, dokud se nevrátí, klobouk před domem držeti. Stárek (z nichžto jeden pokladnici a ostatní flašky, vínem stále doplňované, s sebou nosejí) vejde do světnice a žádá hospodáře, zdali s hudbou vejíti volno. Po obdrženém povolení zavdává domácím vína a zavolá hudebníky do nitra. Tito vejdou a stárek vezme hospodyni, dceru nebo jinou přítomnou osobu ženskou a potancovav s ní málo, zavede ji hospodářovi nebo jinému domácímu neb hostu. Na to druhou ženskou k tanci vezme a taktéž druhému, třetímu atd. z a v á d í, až se všickni vystřídají a potancují. Hospodář dá pak nějaký příspěvek do pokladnice, nebo stárci mají nejenom hudbu, po tři dni trvající, ale i mnoho vína na vlastní útraty vypláceti. Mimo to který hospodář, čili vlastně hospodyně, něčím od materialu, jako o hodách koláče jsou, přispěti chce, stojí za dveřmi zvláštní nosič s velikou putnou na zádech, jemužto se podobná štědrota do ní ukládá. Na to stárci odcházejí, posadivše před domem klobouk opět na hlavu, jdou hudbou provázeni do domu vedlejšího, a tak pořád dále, dokud celou dědinu neobejdou . . .

Na návsi před hospodou stálo již lešení ratolestmi pokryté, uchystáno jsouc pro hudebníky, a před ním urovnána tu pod širým nebem prostrannost pro tanečníky . . . Hudebníci vylezou na své hambalky a čtyři muži, notnými kyjemi opatření, odtlačují dolezavé, zvlášť mladší diváky, kteří se nedočkavě na tančírnu vtlačili. Na čtverhranném, obšírném, nyní ušlapaném prostranství vyskytnou se pojednou panny stárky s putýnkami a hrnéčky v rukou, vodou, aby se neprášilo, kropíce. Každý stárek má totiž svou volenou tanečnici, obyčejně svou milenku, která o hodnosti té zpravena jsouc, za stárku se vystrojí. Mimo obyčejných zde kordulek, obojků, kanafasek, fértochů, rukávců a na místě jindy zde užívaných červených punčoch a střevíců nyní naskrz obvyklých vysokých bot, nesou stárky co zvláštní známky kytky strojené, jako nějaký nimbus v polokruhu na hlavách od jedné skráně ke druhé se pnoucí . . . Jakmile tančírna pokropena jest, začne hudba hrát a první stárek vejde dokola a začne volně a vážně do čtyr úhlů do kola rejdovat, v každém úhlu se otočiv. Přijda takto opět až před hudebníky, smekne hrdě klobouk, an hudebníci mezitím nahoru hrají. Daje klobouk na hlavu, koná tu samou túru sám a sám po druhé a

po třetí. Na to vezme stárku svou do kola a ty samé tůry se opakují, s tím jenom rozdílem, že on ku předu, jako prvé, stárka ale před ním pozpátku rejduje. Mezi tím vejde i druhý stárek do kola, a rejduje vážně, jako stárek první, z počátku sám, pak se svou stárkou. Za ním jde třetí a čtvrtý stárek, a když všecky čtyry páry v kole jsou, nastane druhý díl tak zvaného z a v á d ě n í. První stárek zastaví totiž stárku svou a vyvolí si některého šuhaje, zvlášť z hostů přespolních, jako se zde na př. Bilovičtí hojně sešli, a uvede jej se stárkou svou do kola, a tito pokračují nyní v rejdování. Stárek osamělý vybere si hned některé jiné děvče a porejdovav s ní do kola, ostaví ji a opět druhého šuhaja jí zavede, a tak stále nejenom on, ale za ním druhý, třetí i čtvrtý stárek nové a nové tanečníky i tanečnice zavádí, až konečně ani místa, ani snad osob tancechtivých více nestačuje. Nevím, je-li to v obyčeji, ale o jednom děvčeti přesvědčil jsem se, že zavedena nebyvši, všeho tance pro ten den a snad i celé hody se odřekla. Po ukončeném zavádění ozve se tleskání a ozve se i jiná hudba. Šuhaji po šesti i po osmi sestoupnou se, každý se svou tanečnicí, před hudebníky a když se několikráte s děvčetem do kola otočili, počnou, tleskotem okolostojících šuhajů provázeni, od země rovně do výšky, co jen možná vysoko, skákati, a sice tak, že všichni najednou, jako na jedno tempo, 4-, 5- i vícekráte nad hlavy okolostojících diváků přímo se vymrštějí. Kdo nejvejš vyskočí, největší na sebe pozornost obrátí. Zde podpírali se šuhaji o ruku svých tanečnic, které jim i patrně pomáhaly, což prý v jiných místech v obyčeji není. Po tomto původném tanci následovaly tance jiné, jako jest polka, kalop a valčík, avšak první tanec, co národní několikráte byl opakován.“ — —

Podávám přehled tanců moravských opět v abecednim pořádku, dovolávaje se, kde jsou zapsány jejich názvy, písně, nápěvy, a kde vylíčen způsob tančení. Nejdříve podám z k r a t k y při citaci a pak názvy tanců.

B a r t o š = Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými. Za doplněk sbírky Sušilovy vydal Frant. Bartoš, v Brně, 1882 (značka N P); Lid a národ, ve Velkém Meziříčí, 1885, II. díl; Národní písně moravské v nově nasbírané. Ve sbírku uspořádal a vydal —, v Brně, 1889 (značka N P II.); Svatba (Moravská svatba, Knihovny Českého Lidu II., v Praze, 1892); Moravský lid, Sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy, v Telči, 1892.

J a n á č e k = Studie „Osnovy hudební lidových tanců na Moravě“, Č. Lid II., 494 a d.

S u š i l = Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými. Sebral a vydal Frant. Sušil, 2. vyd., v Brně, 1860.

V á c l a v e k = Valašská svatba, její zvyky a obyčeje popisuje Mat. Václavek, v Telči, 1892.

V ý s t a v k a v O ř e c h o v ě = Národopisná výstavka v Ořechově, v Brně, 1892. F r. B a k e š a jeho choť L u c i e B a k e š o v á, zasloužilá sběratelka tanců lidových, podávají v knížce písně i nápěvy tanců tamějších, které na výstavě byly tančeny. Na str. 16—17 tance sebrané od slč. B ě h á l k o v é.

V ý s t a v k a v T r o u b s k u = Národopisná výstavka v Troubsku dne 1. července 1894, v Brně, 1894.

Bělinka. S u š i l, 602.

Blacká (Blatská). S u š i l, 602; B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Bzikota. S u š i l, 602.

Ciganský. J a n á č e k, Č. Lid, II., 505—506.

Cófavá (Coufavá.) Výstavka v Ořechově, 17, č. VI.; B a r t o š, Mor. lid, 31, 67. Srv. *Chodorská.*

Cufák. B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Čeladenský. J a n á č e k, Č. Lid, II., 502.

Čert. S u š i l, 602.

Danaj. B a r t o š, N P, II., str. XLIII. Viz *Starosvětská.*

Do kola. Výstavka v Ořechově, str. 15.

Do skoku. B a r t o š, Lid a národ, II., 75—76.

Dvoják. J a n á č e k, Č. Lid, II., 503. Srv. *Trojár.*

Dymák. J a n á č e k, Č. Lid, II., 502—503.

Hanácká. E r b e n, č. 729, č. 133; B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Hladký. B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Hodinář. J a n á č e k, Č. Lid, II., 505.

Hołúbek (Holoubek.) J a n á č e k, Č. Lid, II., 506; B a r t o š, N P, II., str. LVI., LXXIII.

Hołubec. J a n á č e k, Č. Lid, II., 500.

Holubička sivá. Výstavka v Ořechově, str. 16, č. I.

Hoptáč. S u š i l, 602.

Hubičková. B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Hulán. B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Chodľavá (Chodľová) S u š i l, 602; B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Janek. Výstavka v Ořechově, str. 17, č. IX.

Jatelinka. B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Káčer. B a r t o š, Lid a národ, II., 191; N P, II., str. LXXIII.

Kalamajka. Při referátu o lidové slavnosti na památku zrušení roboty r. 1852 je zmínka, že byl tento tanec oblíben mezi lidem moravským a je při tom zevrubný popis. Viz Die Biene, Periodisches Wochenblatt, Neutitschein, 1852, č. 24. Srv. o témž Головацкій, Нѣсколько словъ о играхъ общественныхъ на Руси, Львовъ, 1860, str. 4 - 6. Způsob tance viz V á c l a v e k, 51. Srv. B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Kanafaska. B a r t o š, N P, II., str. LXXIII.

Kohut. Janáček, Č. Lid, II., 504.
Kolo. Janáček, Č. Lid, II., 506. Srv. Neruda, 26. Viz *Do kola.*
Komár. Janáček, Č. Lid, II., 503.
Koníček. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Konopná. Č. Lid, IV., 158.
Kopisťová. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Kot. Viz str. 187. a poznámky příslušné! Srv. „*Vodu vosit*".
Koulaná. Viz *Kúlaná.* Srv. *Starosvětská*
Koval. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Kovář. Janáček, Č. Lid, II., 504.
Kosák. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Kožušek. Janáček, Č. Lid, II., 506—507; Výstavka v Troubsku, str. 55.

Královničky. Slíbenou studii o královničkách (str. 6.) odkládám do samostatné publikace, poněvadž mi látka o nich příliš vzrostla. Zatím uvádím literaturu posavadní: L. Bakešová, Královničky, Obzor, 1889, 180; Vlasta Havelková, Královničky, Čas. vlast. musea olomúckého, 1889, 12; Královničky, Staré národní tance obřadní se zpěvy. Sebral po lidu a podle Sušila sestavil Frant. Bakeš, v Brně, nákl. žen. vzděl. a výr. spolku „Vesny", r. 1889; Návod k národnímu a obřadnímu tanci „královničky". Sestavila a napsala Lucie Bakešová. (S tabulkou obrazců). Klavírní průvod ke „Královničkám" sestavil Frant. Xav. Bakeš, v Praze, nákladem Em. Starého, 1889; Královničky, napsala Lucie Bakešová, v Praze, nákladem F. B. Batovce, 1891; Výstavka v Ořechově, str. 6 a d.: „Králenky a jich tance" od L. Bakešové; Výstavka v Troubsku, str. 36 a d.: „Královničky troubské" od L. Bakešové. Viz též písně „králenské" ve sbírce „Písně lidu v Troubsku". Sebral M. Kocman, v Brně, 1894, str. 53—54.

Křižák. Václavek, 53.
Křižná. Sušil, 602.
Křížový. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Kukačka. Výstavka v Ořechově, str. 17, č. X. Srv.
Kukaná. Václavek, 50.
Kúlaná. Bartoš, N P, 2 a d.; N P, II., str. XLII.—XLIII.
Kyjový. Janáček, Č. Lid, II., 508—509; Václavek, 50.
Ležák. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Maďar. Bartoš, N P, II., str. XLIII.
Malení. Výstavka v Ořechově, str. 17, č. V.
Marevská. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Mazurka. Bartoš, N P, 48.
Mynárský. Václavek, 52.
Na řádky. Bartoš, Mor. lid, 67. Viz *Závaďák.*
Obtulány. Sušil, 602.
Odzemek. Bartoš, N P, II., str. LVI.
Opačitý. Bartoš, Svatba, 64.
Otčák. Bartoš, Svatba, 63.
Ovesňák. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.

130 Moravská národní píseň.
Kresba A. Liebschera.

A. Liebscher: Královničky na Národním divadle v Praze r. 1889.

Pasačka. Výstavka v Ořechově, str. 13.
Pásla husy. Výstavka v Troubsku, str. 63. Srv. *Pasačka.*
Paterka Valaška. Výstavka v Troubsku, str. 55.
Pár. Bartoš, N P. II., str. LXXIII.
Pilky. Janáček, Č. Lid, II., 502; Václavek, 52.
Pleskavá. Sušil, 602.
Polka „fryška“. Bartoš, N P, 48.
Požehnaný. Janáček, Č. Lid, II., 501—502; Výstavka v Troubsku, str. 65.
Praskač. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Příklekavá. Sušil, 602.
Pšenka. Výstavka v Troubsku, str. 57, 65.
Rajdák. Sušil, 602; Bartoš. N P, II., str. LXXIII.
Ras. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Rědovák. Bartoš, N P, II., str. LXXIII. Viz *Rajdák.*
Rožek. Výstavka v Ořechově, str. 16, č. III.
Ruská. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Řeznická. Nápěv a návod Vycpálek, Č. Lid, I., 132. Srv.
Řezník. Výstavka v Troubsku, str. 61.
Sedlácká. Bartoš, Lid a národ, II., 190; N P, II., str. XLIII.—LIV.
Sedlcká. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Sedmikrok. Václavek, 52.
Sekera, Sekerečka. Výstavka v Ořechově, str. 12—13, 16, č. II.; Výstavka v Troubsku, str. 65.
Sekerenka. Sušil, 602.
Silnice. Výstavka v Ořechově, str. 17, č. VII.
Skočná. Výstavka v Troubsku, str. 57; Bartoš, Mor. lid, 67. Srv. Dr. J. Herben, Moravské obrázky, v Praze, 1890, str. 171—178.
Skotská. Viz *Sedmikrok.*
Slovenčina. Starodávný.
Slovenská. Bartoš, N P, II., str. XLIV.
Smyk. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str. XLIII.
Sousedská. Srv. *Tajč.*
Srňátko. Janáček, Č. Lid, II., 504.
Starodávný. Hudbu na cymbál viz u Janáčka, Č. Lid, II., 497—499.
Strakatý. Janáček, Č. Lid, II., 508.
Starosvětská. Bartoš, N P, II., str. LV.—LXVII. Hudbu na cymbál viz u Janáčka, Č. Lid, II., 499—501. Srv. *Koulaná, Slovenčina, Danaj.*
Strašák. Václavek, 52.
Strniskоvá. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Šátečková (šátková). Výstavka v Ořechově, str. 16, č. IV.; Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Šátkový. Václavek, 52.
Šiml. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Šmuryna. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.

Šotyš. Bartoš, Lid a národ, II., 190.
Špacírka. Výstavka v Troubsku, str. 57.
Šúpavá. Bartoš, Mor. lid, 67. Srv. *Zaváďka.*
Šústavá. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Šviňák. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str, LXXIII.
Tajč. Bartoš, N P, 48; Lid a národ, II., 190.
Tetka. Výstavka v Ořechově, str. 17, č. VIII.
Točák. Sušil, 602.
Točený. Bartoš, N P, II., str. XLIII. Srv. *Kúlaná.*
Trnka. Janáček, Č. Lid, II., 505. *(Trnavečěk.)*
Trojàk. Viz *Dvoják.*
Troják koryčanský. Výstavka v Ořechově, str. 13.
Trojky. Výstavka v Ořechově, str. 17, č. XI.
Třaslavica. Bartoš, N P, II, str. LXXIII. Srv.
Třesavá. Sušil, 602.
Valaský. Viz *Valašský.*
Valaška. Výstavka v Ořechově, str. 12.
Valašský. Hudba na cymbál Janáček, Č. Lid, II., 497–499.
Valašská. Bartoš, N P, II., str. XLIII. Srv. *Kúlaná* a *Starodávný.* Václavek, 50—51.
Vlačitá. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
„Vodu vozit". Viz Bartoš, Svatba, 78.
Vrták. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Vrtěná. Bartoš, N P, 48; N P, II., str. XLIII.; Lid a národ, II., 74—75.
Zahradnická. Sušil, 602; Bartoš, N P, II., str. LXXIII. Srv.
Zahradník. Janáček, Č. Lid, II., 507.
Zachodzeny. Hudbu na cymbál Janáček, Č. Lid, II., 497—499. Srv. též *Starodávný, Valašský.*
Závaďák (Zaváďka, Zaváďavá, „hořela lipka, hořela"). Bartoš, N P, II. str. LXXIII.; Mor. lid, 66—67. Viz Herben, Moravské obrázky, l. c., 176.
Zbojnická. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Zeman. Janáček, Č. Lid, II., 507.
Zezulenka. Janáček, Č. Lid, II., 504.
Ztracená. Sušil, 602.
Žďuchavá. Bartoš, N P, II., str. LXXIII.
Židovská. Václavek, 50; Bartoš, N P, II, str. LXXIII.

Lidové tance ve Slezsku líčí vedle zmínek u Bartoše řed. V. Prasek ve Vlastivědě slezské, v Opavě, 1888, 1, 96—97:

Cupek. Bartoš, N P, str. 160, č. 398.
V *„kostuškách"* tančili pár proti páru zpívajíce:
„Jednu mam v Dúlanach, druhu v Hradčanach,
a tu třeťu na horach.

Ach Bože, ku kere mam jeti?
Bojim se převelikej smrti.
Voda je, velka je, utopim se, škoda je!"

Kota honiti. Viz str. 188.

Lender (na dva kroky, patrně z německého). Z popěvků:

„Kupil sem se v Praze břitvu, nechtěla mi fusy brať:
poslal jsem ju po mej milej do Opavy šlajfovať."

Opačitý. Zpívalo se:

Něviděl ště tu Petra Franty,
šel na plaňky do Polanky:
a přišel tam do hrnčiřa, byla ho plna diža."

Šmihak. Bartoš, N P, str. 160, č. 396, 397.

Zahradnik. Popěvky při něm:

„Šel zahradnik do zahrady s motykum,
vykopal tam švarne děvče s muzikum.
Ona pravi po německy: Kom zi her,
a ůn pravi po moravsky,ež večer."

Jaké způsoby měla prý ve Slezsku při tanci děvčata, líčí spisovatel r. 1815.[7]) Chválí jejich pracovitost, „anyť i na besedách mezi tancem punčochy pletou a šitím se zabývají, kteréž teprve odkládají, když k tanci požádány bývají. Jsouť výborné tanečnice a tance zvláštní milovnice. Především naši polku rády tancují, tu však Zittertanz jmenují."

Lidové tance na Slovensku.

Lad. Bartolomaeides líčí na začátku věku našeho[8]) zálibu lidu slovenského v tancích. O svatbách hned po hostině dávají se do tance: prostí tancují svoje tance domácí, vznešenější napodobují tance německé, polské a jiné, zejména tance uherské. Lid slovenský pojmenoval prý svoje rázovité tance podle zvířat, podle práce rolnické a pod. Spisovatel pak jmenuje příklady toho, jež uvádíme v abecedním přehledu.

O zálibě této vypravuje také B. Tablic, přisvědčuje Bartolomaeidovi: „Mládenci a panny naše nemají téměř milejšího nad zpěvy zaměstknání. Buďže cestu někam konají, aneb pracují, na poli aneb ve vinicích, buďže žnou aneb předou, neb na trávu pro svůj dobytek jdou, aneb jakoukoli jinou prací se zanášejí, vždycky mysl svou zpěvy vyrážejí. Což pak v květě mladosti Slovákům a Slovenkám milé bylo, to i v zešlém věku, když hlavy jejich ozdobnými šedinami zbělely, nemilé jim nebývá. I v své starosti ještě nejen zpívající mládež rádi slyší, ale i sami někdy k. p. na svadbách aneb při jiných radostných příležitostech rádi sobě zazpívají, nýbrž někdy i poskočí. Viděl jsem nejednoho 70ti, nýbrž i osmdesátiletého šedivce,

kterýž svadbu čině synu svému neb dceře své, přišed nejprv k muzikantům a píseň, kterou mu hráti mají, zazpívav, potom do tance se pustil, v kterémžto až do konce zároveň s mladými vytrval. Tu se začasté přihází, že i tancují i sobě spolu touž píseň, kterouž muzikanti hrají, zpívají. Někdy pak jen kratičkými zpěvomluvy své tance jakoby obživují a ovnazují.“ [9])

Bartolomaeides zmiňuje se o zvláštním obyčeji při tanečních zábavách slovenských. Šuhajové vystrojí a zavěsí do prostředka místa, kde tancují, z haluzí pyramidu. Na větve rozloží jablka, hrušky, ořechy a rozmanitou výzdobu. Říkají tomu „strom“. Kdo se při tanci náhodou dotkne tohoto stromu, dává pokutu. Z toho se platí muzikantům a co zbude, společně se propije. [10])

Král s májíčkem (Královničky). 132
Z návodu od L. Bakešové 1891 (viz str. 367.)

Jak se tančívalo na svatbě slovenské, popisuje Božena Němcová: [11]) „Po obědě vynesou stoly ven a zavolají gajdoše s gajdami. ‚Gajdujte, gajdičky, z té sivé kozičky!“ volá chasa, vítajíc s radostí oblíbeného hudce. Slovák svoje tance nejraději při gajdech tancuje, ty mu nejlépe do noty trefí. Když si byl družba od starejšího mlaďuchu k tanci vyprosil, vstoupne s ní doprostřed izby volaje: ‚Ustupte panny a mládenci, nech si já provedem pannu ve věnci.‘ Chasa ustoupí stranou a družba postaví se vedle mlaďuchy. Jak dudy zapískají, oprou si ruce o boky, klepnou podkovičkami a začnou se točiti, zprvu zvolněji, ale čím dál, tím rychleji, hbitěji, on okolo ní, ona okolo něho jako dvě vřetánka. Náhle proti sobě zastanou, on položí ruce na její, ona na jeho ramena a tak kolísají a zvrtají se z boku na bok, až on jí náhle uchopí okolo těla a vzhůru vyhodí, a zase si oprou ruce o boky, klepnou podkovičkami a jako zprvu točiti se začnou

jeden okolo druhého jako vřetena. Tak ustavičně se to opakuje s takovou čerstvostí, že oči přecházejí dívajícímu se na neobyčejný ten tanec. Dokud družba a po něm ženich s mladuchou tancují, nesmí nikdo jiný tancovat, teprv když potancuje mladoženstvo, může se točiti kdo a s kým chce. Nevěsta je ale ten večer ubohá; každý chce s ní tancovat a žádnému to nesmí odepříti."

Důkladný popis oblíbeného tance slovenského „odzemе" líčí Andrej Sladkovič r. 1853 s podrobnostmi o hudbě dudácké i o tanci:

„Mladí kozla naduchujú,
a rad po rade pískor chytajú,
a od zeme sa do skoku dajú,
a šuhajsky hajduchujú.
Hneď ích máš v klbku, hore rukami,
hneď, jak strela, hor vyskočia,
zas prepletajú bystro nohami,
sem tam, oddychujúc, bočia;
zase sa uhnú a valaškami
zavrtia v prstoch troch nad hlavami,
zahvizdnú na prste malom;
a zas valaškou popod kolená
prepletá chasa milošialená
s radostným svojím zápalom.
Netrpelivy gajdoš zanôti
tú ‚štyry kozy piaty cap!'
gajdy druhému do hrsti sotí:
ej, tyže brat, už huk si lap!
A hybaj! skočí do prostred kola,
radosť zajasá okom sokola,
až zem pod ním podunieva,
okolo kola kolesá láme,
a piesne bystrým valachom známe,
len sa tak ozýva, spieva . . .
S prvým skokom huňku zhodí,
s druhým skokom si širáčik prihne,
s tretím opašťok nový podvihne:
najprú vol'ným skokom chodí;
zrazu sa uhne, hor sa vyšvihne,
a tak do trech vrhov skočí,
po štvrtý raz sa k pažiti prihne,
zavrtí sa a zatočí:
na prstách nohy zase sa vystrie,
klobúk přitisne na oči bystré —
a vol'no si poskacuje;
a všelijako od výmyslu sveta
valaškou medzi nohy prepletá
a nad hlavou prekrucuje:
A zas sa uhne, valašku vrhne,
chmatne za koniec poriska,
rukou žilnatou nad hlavu trhne,
sekerka v povetrí bliska —
on sa zakrútne dvaraz okolo —
a, sťaby ináč bolo nebolo,
už obušťok drží v hrsti; —
a zase vol'no si poskacuje,
a valašku si len prekrucuje
pomedzi obratné prsty."

Pro názvosloví důležité jsou zprávy P. Dobšinského.[12]) Vypravuje, že „tance započína kolo mužských a len potom keď mužskí sami potancovali si, volajú, ba dosť komične zakývnu prstom ku sebe tanečnice, abo i zahvizdnú na prste na nejednu. Výraz tanec a tancovať zdá sa mi byť novejšieho pôvodu. L'ud hovorí radšej: točiť sa, vykrúcať sa, křepčiť, pokreskávať (t. j. vlastne podkovkami sbíjať), vrtiť sa, svíjať sa; ač vzťahujú sa tieto a podobné výrazy i na zvláštne pohyby v tanci. Najdávnejší a ešte dosial' užívaný výraz o tanci vidí sa mi byť to:

i h r a ť, **i h r a n i e**, **i h r a**. Naň poukazujú piesničky: ‚Teraz som sa rozihrala, teraz že mi hrajte; keď si sadnem pod praslicu, pokoj že mi dajte.‘ ‚Sviečky horia, dievky stoja, a nevesty **i h r a j ú**, bo tie mužov tu majú.‘ Totiž dievky bez tanečníka stoja a **n e i h r a j ú**, t. j. netancujú; podčím nevesty **i h r a j ú**, t. j. tancujú; bo tieto tu majúc prítomných mužov, majú i ktoby jich do ihry zaviedol.“ Zajímavá tato zpráva Dobšinského shoduje se s tím, co bylo uvedeno o názvech tance na začátku této knihy (viz str. 5.—6.). Podáváme nyní opět přehled tanců slovenských:

B a r t o l. G ö m. = Lad. Bartolomaeides, Inclyti superioris Ungariae comitatus Gömöriensis notitia, Leutschoviae, 1805.

D o b š i n s k ý = Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské. Usporiadal a vydal Pavol Dobšinský. Turč. sv. Martin, 1880.

K o l l á r = Národnie zpievanky, díl II., v Budíně, vyd. r. 1835.

S b o r n í k = Sborník slovenských národních piesní, povestí, príslovi, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier. Vyd. Matica Slovenská, vo Viedni, 1870, I.

Frišký (*bystrý*, *rezký* tanec). D o b š i n s k ý, 30. Srv. R u d. P o k o r n ý, Z potulek po Slovensku, v Praze, 2. vyd., 1883, I., str. 234.

Hajdúcky tanec. D o b š i n s k ý, 30 - 31. Srv. *Od zeme*.

Kačerový tanec. B a r t o l. Göm., §. 24, str. 450; K o l l á r, II, 86—87; Sborník, I., str. 146—147; D o b š i n s k ý, 30. Srv. *Kot*, str. 188.

Kalamajka. Š a f a ř í k popisuje zábavy horalů tatranských: „... Horalé jako Slované vůbec, kde národní jich ráz a povaha dosud nepokaleny zůstaly působením cizinců, milují zpěv a tanec, jenž jejich jsou nejmilejší zábavy. V písních jeví se mnoho síly ducha a mužnosti, jak to ráz a povaha jich veškerého života sebou nese; však i něžné milostné písně, obzvláště při kolomyjce, tanci u nich vůbec obvyklém, nejsou jim neznámé. Tanec tento s obzvláštní mistrností provádějí. Mládenec v jedné ruce drže dívku, v druhé sekerku, věrnou společnici svou, točí se do kola, hned k zemi přisedaje, hned zase poskakuje, sekerku do výše metá i lapá ji v povětří s tou největší rychlostí, při tom písně milostné prozpěvuje. Kolem pak stojí dívky, čekajíce, až na ně tanec dojde. Tato nevinná zábava oslazuje život a spolu ten prospěch do sebe má, že se mladík takto nad míru obratným stane“ (Světozor, v Praze, 1834, str. 147.) Písně viz K o l l á r, II., 87, č. 49 a, b.

Kohútový tanec. B a r t o l. Göm., § 24, str. 450. Při tanci k. prý napodobovali kohouty hudbou i skoky. K o l l á r, Sláva bohyně, v Pešti, 1839, str. 173—174, snaží se dokazovati, že se udržuje přežitek pohanské slavnosti májové v kohoutovém tanci, „který obzvláště mládež v zahradách a na loukách provozuje.“ Srv. D o b š i n s k ý, 30.

Kolo. Viz K o l l á r ů v Výklad ku Slávy Dceři, str. 379. Srv. Sborník, I., 146.

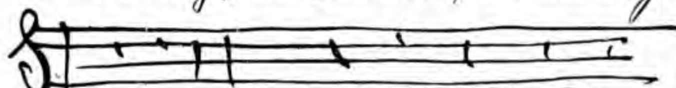
Kolomyjka (*Kolomejka*). Viz *Kalamajka*.

Lopatkový tanec. B a r t o l. Göm., str. 450. Tančíce podle zvuků hudby, vzájemně prý se lopatkou potřepávají.

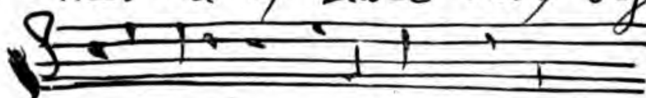

V pivu duch hudebný

Zadudej, dudáčku, zadudej,

Nebo mi ty zlaté dudy dej!

„Než bych já ty zlaté dudy dal
Raděj' bych já na ně zadudal."
Zadudej, dudáčku, jak umíš,
Jak ty tomu dobře rozumíš!
„Jakpak bych já dobře zadudal,
Ještě sem pivíčka nebumbal;
Až já se pivíčka nabumbám,
Potom teprv dobře zadudám."

Illustrace Jos. Manesa.

Makový (*Stupkový*) tanec. B a r t o l. Göm., str. 450. D o b š i n s k ý, 30: „Tanečníci i tanečnice predstavujú sejbu, pletie, sbieranie, drvenie i jedenie maku posúňkami aj hlasom."

Německý tanec. K o l l á r, II., 87—88, č. 50.

Odzeme (Odzemek). Viz str. 330. D o b š i n s k ý, 30—31. Srv. P o k o r n ý, Z potulek po Slovensku, II., v Praze, 1885, str. 68—69. Srv. *Posabučky*, *Hajdúcky* tanec.

Poduškový aneb *vankušový* tanec. „Tancuje se u Slovákův při svatbě. Pisatel tohoto vzal sám ve své mladosti v turčanské stolici častokráte podíl na něm. Později viděl jej tancovati i v pešťanské stolici na Malé Tarči a jinde." K o l l á r, Sláva bohyně, v Pešti, 1839, str. 190.

Posabučky. D o b š i n s k ý, 30—31.

Ručníkový tanec (svatební). D o b š i n s k ý, 22, 30.

Strašiak. D o b š i n s k ý, 30.

Stupkový tanec. Viz *Makový* tanec.

Vankušový tanec. Viz *Poduškový*.

Z přehledu lidových tanců v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku vysvítá, že některé tance jsou známy v Čechách i na Moravě, na Moravě i na Slovensku a pod. Dlužno také připomenouti, že v různých

Kočující umělec s kolovratem. 134
Kresba Em. Salomona sv. pána z Friedbergu-Mírohorského.

krajinách týž tanec bývá pojmenován názvy rozmanitými. Neruda však také zjistil, že často dva, tři i více tanců mají totéž jméno, a přece jsou docela rozdílné, a že se leckteré tance pozměňují, přizpůsobují novým písním. [13])

Mnoho jmenovaných tanců již vymizelo z lidových zábav. Škoda je jich! Žaluje již Jar. Langer na vrstevníky svoje r. 1834: „Toť již tajným želem, ba zřejmou zlostí naplňuje duši mou, že vesničané naši, od nichž jejich tancové národní do měst uletují, oni opět cizotu z měst odnárodnilých do svých vítají dědin, a to tance netoliko cizí, anobrž i škaredé velmi.“ [14])

Kapitola jedenáctá.

Paběrky o hudbě.

Pročítajíce nábožné i mravokárné skladby z dob, o které jde v knize čtvrté, leckde zahlédneme drobty k dějinám hudby, vylíčeným od J. Srba-Debrnova, dočteme se příspěvků k názvosloví, zmínky o rozličných zvyklostech, pokud se týče hudby. Na př. Fel. Kadlinský v životě sv. Lidmily vzpomíná si mezi nábožným rozjímáním: „Na tomto světě má se za to, že ta nejlepší a nejlahodnější muzika jest, když se spolu na sedm louten hraje.“ [1]) Dan. Nitsch při kázání vykládá posluchačům: [2]) „My tedy objednejme sobě takovou muziku taky a budeme světiti Dominicam Laetare. Než, jaká to má býti muzika? Muzika s hlukem, nevím jakým křikem, s vejskáním, plesáním přílišným a poskakováním není dovolena v tyto časy postní. Musí tedy býti střídmá a skrovná, kteráž mírnost a prostředek chová. I jaká je pak? Němci říkávají ‚stille Musik‘, Vlaši říkávají ‚piamo, adagio‘, my Češi říkáváme ‚po lehoučku, po tichu‘.“ Podobných zmínek, paběrků máme hodnou hrstku. Neuvádíme jich, aby objem této knihy příliš ještě nevzrůstal.

Jak se platívalo hudebníkům na začátku věku XVIII., poučuje záznam Jeníka z Bratřic [3]) o „renovaci neb obnovení slavného magistratu Pražského dne 10. máje 1723.“ Vedle jiných útrat zapsáno, kolik se dostalo „muzikantům neb hudbařům. Jeho Milosti pana hraběte Morczina muzikantům, kteříž v sálu u pana Kuncze při místodržické tabuli první den muzicírovali, dáno 30 zlatých. Item muzikantům městským, kteří druhý den při tabuli muzicírovali, na propití dáno 6 zlatých. Summa 36 zlatých.“

Jak byla hudba u Čechův oblíbena a jaké byly poměry hudební u nás ve věku XVIII., popisují dosti podrobně cestovatelé po Čechách v minulém století. [4])

Na začátku tohoto století všímají si tehdejší vlastenci lidových písní a hudby, upozorňují na jejich důležitost, na jejich rozmanitost. Rozhovořil se na př. Kramerius v Knize zlaté: „Čechové rádi jsou veselí, a protož hudbu a křepčení neboli tance velmi sobě zalibují. Každoročně a víckráte také za rok mají veselky všelikeré, kdež dle možnosti a příležitosti veseli jsouce, na všecky bídy a strasti rádi pozapomenou. Nelze nám vypsati ve všech krajinách obyčejného všelijakého obveselování lidu venkovského . . . Nejobyčejnější a nejveselejší jsou: obžinky, posvícení, křtiny a svadby, jejichž rozličnost tak mnohá snad jest, jako se vesnic a městců nalézá.“ [5])

V Hromádkových Prvotinách r. 1814 vybízí spisovatel, aby byly sbírány české písně národní: „Žádoucí by bylo, kdyby se některý pán vlastenec vynasnažil, aby nám naše líbezné národní písně sebral, tak aby Čechové opět ku slovanskému zpěvu přivedeni byli, od kterého se, Bohu žel! aspoň v městech, tvrdými zvuky a následováním německých písní velmi vzdálili, a naše staré písně toho zajisté zasluhují, aby za vzor nynějším novým skladatelům vystaveny byly, neboť který národ nám velebnější, vznešenější a svatější písně vykázati může, než jest „Otče náš, milý pane“ ?. Kde najdeme milostnější a žertovnější na onu „Má panenka hezká je?“ a „Kdybys měla, má panenko, sto ovec?“ Čechové tak rozhlášení v hudbě a rozptýlení po celé Europě ve všech hlavních městech u každého dvora, měli by také onen poklad starého pění netoliko svým potomkům, alebrž všem národům zachovati.“ [6]) Na str. 349 jsme ukázali, že byla zásluhou hraběte z Kolovratu pořízena sbírka písní a tanců, po níž Hromádkovy Prvotiny touží.

O hudebním ruchu v Praze na začátku století tohoto vypravují domácí spisovatelé i z ciziny příchozí. Líčí Schiessler, jak odevšad v Praze zaznívá hudba z nádherných síní panských, v soukromých koncertech, všude a všude. Zejména jsou prý oblíbena noční zastavenička na veřejné ulici. [7]) Tomu přisvědčuje Jeník ryt. z Bratřic, vzpomínaje na své mládí, jak bývalo v Praze všude živo: „Ze všech stran, zvlášť na Koňským trhu, na Perkštejně a ve všech nákladnických domích bylť jest ve dne v noci zpěv a dokonale obsazená muzika neb hudba neustále slyšeti. Začasto (ke cti měsíce) procházeli se mladé lidi a zpívali krásné quartety, někdy skoro až do rána. Každý něco mohovitý milovník, jak svej milence, tak také její mateři ten večír před jejich svátkem dával to tak nazvané s t a n d r l e silně obsazenou

muzikou pěkně provozovati. Ten pak večír před tím dnem, v kterém nejvíc děvčat svůj svátek slavily, jako k. p. na svatou Annu neb Kateřinu, protahovaly se ty v tak velkém počtu dávané štanderlata od 11 hodin v noci až do bílého dne. Že pak tato na mnohých místech tak zajímající krásná muzika veliké mnoství lidův nemálo vábila, po ulicích až do rána se toulati, vyrozumívá se." [8])

Ozývaly se také hlasy nepřátelské proti přílišnému pěstování hudby. Vyčítali opět (srv. str. 232.) nevrlí mravokárci, že při výchově děvčat tolik času zbytečně se maří hudbou. Nelichotivě r. 1847 píše K. Stefan. Jaká prý to rozkoš pro matinku, když slečna dceruška sedne k fortepianu, zahraje nějakou polku neb quadrillu, zazpívá nějakou arii, a celá společnost hlučně zvolá: „Bravo! Sehr schön! Eine prächtige Polka! Eine köstliche Quadrille! Brillant!" Blažený tento cíl jest nepostižitelný a dosáhne nejvyššího stupně, když vítězoslavná dceruška ku chvalořečivému pánu zašveholí: „Vous êtes très-bou, monsieur!" O té převrácenosti!" [9]) V týž asi rozum líčí v Koubkově skladbě „Rokoko" stařičký polesný Doupnák na štědrý večer svým vnukům a vnučkám, jak bývalo v Čechách za starých časů:

„Holka městská tehdáž netýrala
celinký den klavi-cembalo,
ale prací potřebnou si hrála,
aby věno její zrůstalo.

Nezpívala ona bez ustání
vlaské rulady neb arie,
v sobotu jen pěla za svítání
písně ke cti Panny Marie." [10])

Z hudebních nástrojů byly mezi lidem nejvíce oblíbeny dudy, kolovrátek (niněra) a cymbál. [11]) R. 1775 popisuje vedle jiných překladatel latinských básní takto lidovou hudbu: „Tento sobě zpívá, jinčí sobě kejdy nadejmá, v píšťalu ten dejchá, a onenno na šalmaji vejská. Trouby znějí rohový a hučí nadmejchané dudky, housle zvučí tanečný, břinčí kolovrátky, moldánky." [12])

H. Gallaš hájí hudby venkovské proti hlučné muzice městské:

„Třeba naše hudba veská
tak mistrně nehlučí
jak jejich muzika městská —
nám v uších liběj' zvučí

dudy, cymbal, šalamaje —
zvlášť když s námi tancuje
při jarní slavnosti máje
choť, jenžto nás miluje. [13])

Dudy nejčastěji zaznívaly při vesnických zábavách tanečních. Jejich oblíbenost nejlépe je dokázána, že i při kapele vojenské bývali dudáci. V Praze na začátku tohoto století proslul svojí pěknou hrou dudák, o němž

píše Krameriův Čechoslav, že je „rozený z vůkolí strakonického, za našich časů velmi oblíben při hudbě u pěchoty cís. král. tému šlechtice z Trappu.[14])

Jan Rulík se přeptával starých dudáků, kdo asi jejich nástroj zavedl do Čech. Vyprávěli mu o tom nezaručenou ovšem pověst o Šikulášovi. „Kdo první uvedl do Čech, jistotně se neví. Slýchával jsem od starých dudáků, že měl býti jakýsi Šikuláš. A poněvadž nevěděli nic více o tom Šikulášovi co povědíti, tak zdá se mi, že se v tom mejlí ... Ten tedy hudebný nástroj, jakkoli jest vlastni nález slovanských pastýřů, jest předce mistrný a českým dudákům od svých předků dědičný. Pamatuji se, že z vůle jistého pána vojenského přes dvadcet dudáků z venku do Prahy bylo povoláno, kteří nočního času procházejíce ulice, na jeden a týž způsob dudali, až se každý nad tím spolu libým zněním podivil, zvláště na Staroměstském rynku, kdež jeden po druhém a zase všickni pospolu dudajíce, mistrně se zachovali. Stalo se to dne 25. července roku 1769 ... Znal jsem sám zde v Praze jednoho dudáka, jménem Jozefa Hubra, vysloužilého vojáka, jemuž jináč, zvláště sedláci na Poříčí hospodou ležící neříkali nežli „Veselý Kubíček"; on byl dudák veselý a mistrný, a proto vůdcem a ředitelem byl všech těch dvadceti dudáků ..." [15]) Tato zpráva Rulíkova není vymyšlena. Vzpomínka jeho patrně se týká koncertu dudáckého v Praze, který nastrojil hrabě Harrach, jak o tom vypravuje zevrubně ve svých pamětech Jan Jeník rytíř z Bratřic: [16]) „Pan hrabě Harrach, c. k. hejtman od regimentu knížete Ullricha Kinského, kterýžto regiment tehdáž několik let v garnizonu zde ležel, v provozování svých žertovních kusův nešetřil žádného, ani osob z nejvyššího stavu. Ku příkladu: Když se paní manželky jenerala Ullricha neb Voldřicha knížete Kinský, proprietera téhož regimentu, při kterémž Harrach jakožto hýtman sloužil, té kněžny svátek křticího jména přibližoval, vyslal jest Harrach 10 vojáků od své compagnie na mnoho mil okolo Prahy až do Prachynskýho kraje, aby mu všemožně veliký počet dudáků s dudama ve vesnicích vyhledali a sem do Prahy přivedli, s tou připovídkou, že těm dudákům jejich cesta a jen jedenkrát jejich dudání bude dobře zaplaceno. Též i také vychování jejich jak na cestě, tak i v Praze bude se štědře udělovati. Vrátivše se ty vojáci, jeden po druhým do Prahy, přivedli sebou 35 dudáků, pro který Harrach již u Fabianů na Konským trhu velikou setnici najmul a spolu jejich vyživení u hospodskýho objednal. Maje teď Harrach dosti veliký počet dudákův, vypučil sobě z mnohých domův města 35 luceren takové velkosti, aby se mohlo v každý té lucerně na nejmíň dvě svíčky rozsvítiti. To vše maje pohotově, očekával teď tu noc před svátkem té kněžny Kinský;

neboť tuto noc okolo 11 hodin byloť jest předsevzato, tej kněžně na rynku staroměstským před jejím palácem s toliko dudami, tak řmotnou hudbu neb tak nazvanou kassací prováděti. Tuto noc tedy před 11. hodinou přivedl jest ku konci Železný ulice jeden kaprál ty všechny dudáky. Kdežto již taky ty lucerny na zemi v pořádku přihotovené stály. A jak se teď jedna po druhej rozsvítila, přivázala se pevně na hlavu každého dudáka. Což ovšemť nemalé světlo vydávalo . . . Přiveda pan kapelmistr svůj hudební lid až před samý dům kněžny Kinský, zastavil se. A teď se ta tak nazvaná kassací s takovým řmotem vyváděla, že se to na vše strany ulic daleko a široko rozlíhalo."

Koho by zajímaly podrobnosti o dudách a hudbě dudácké, upozorňujeme na články od V. Krolmusa,[17]) Fr. Bartoše,[18]) K. V. Raisa,[19]) L. Kuby[20]) a Dra. Hostinského.[21]) Připojujeme sem obrázek Manesův, illustraci písně národní „Zadudej, dudáčku, zadudej", kteráž svědčí o zálibě lidu českého v hudbě dudácké (viz obr. čís. 133.).

Jako dudy, tak i cymbál v Čechách jsou již skoro vzácností při zábavách vesnických. O domnělých příčinách toho zmiňuje se r. 1837 Dr. Amerling krátce pod tímto doslovným názvem „Anthropologické pozorování příčin a oučinku klesnutí cymbálu a harfy ku konci XVIII. století v Čechách, tak jako oblíbení flašinetlu čili kolovrátku v XIX. století."[22]) Rovněž kolovrátek v původním slova smyslu (srv. str. 27.) ponenáhlu mizí. Jen ještě komedianti hrávají na kolovrátek po vesnicích při tanci. Vyobrazení jeho viz na připojené kresbě Em. Salomona sv. p. Mírohorského (čís. 134.).

Za to na Moravě udržuje se posud starodávná muzika, jak o tom vypravuje Bartoš v předmluvě své druhé sbírky písní moravských. Jak vypadají tito hudci, ukazují připojené obrázky muzikantův a tanečnic z Velké Vsi na Uhersko Hradištsku (viz čís. 135. a čís. 136.).

Mnoho hluku natropil v Praze ve druhé polovici věku XVIII. nový hudební nástroj — harmonika. Čteme o ní r. 1787 chvalozpěv, jak již prý zaznívá také v Čechách tento „příjemný" nástroj, upravený od nesmrtelného Franklina, zejména od té doby, kdy profesor Cron v Praze při veřejné akademii ve prospěch chudých měl veliký koncert na tomto nástroji, jsa vhodně provázen od sboru hudebního. Hrál prý s podivuhodnou zručností a hlubokým výrazem. Působí to zasloužilou čest Čechovi, že ve hře na „citupliný" tento nástroj dospěl tak daleko, že se mohl odvážiti na veřejný koncert za doprovodu plného orchestru. Známý skladatel Mašek upravil do koncertu na piano kadence na harmoniku. Hudební umělec

Kuchař rovněž prý hrává rozkošně na týž nástroj. Prof. Renner první v Praze sám si zhotovil harmoniku a hrává na ní. Harmonika došla záliby také ve šlechtických domácnostech, kdež se zálibou šlechtičny a šlechtici hrávali pro zábavu na tento nástroj. [23])

Všímáme si na konec ještě zvláštního zjevu, jenž byl zděděn v tomto století z věků předchozích, že totiž učitelé, zvláště mladší, „školní pomocníci" účastnili se hudby při veřejných zábavách tanečních, aby si takto k nepatrné službě trochu výdělku vyhledali. Nedůstojné toto zaměstnání bylo zapovídáno nejvyšším dekretem dvorské komise nad studiemi dne 6. prosince r. 1811 a nařízením gubernialním dne 16. listopadu r. 1816, č. 42241, dopisem bisk. konsistoře královéhradecké dne 7. října r. 1824, č. 791, a v Instrukcí pro učitele a pomocníky jejich §. 8. Zajímavou stať o tom napsal r. 1839 Jan S. Řepka pod názvem „Co pochází učiteli z hudení po hospodách". [24])

V XVIII. století lid věřil, že se může muzice učarovati. Zachoval se návod, jak se „sváže" hudba kouzlem nepříliš složitým: „Muzice udělat. Vezmi kosť z kaprovy hlavy, ukradni nůž a tahej jím po kosti, ale aby tě žádný neviděl Dokud tahati budeš, nebudou moci muzikanti hráti". [25])

Kapitola dvanáctá.

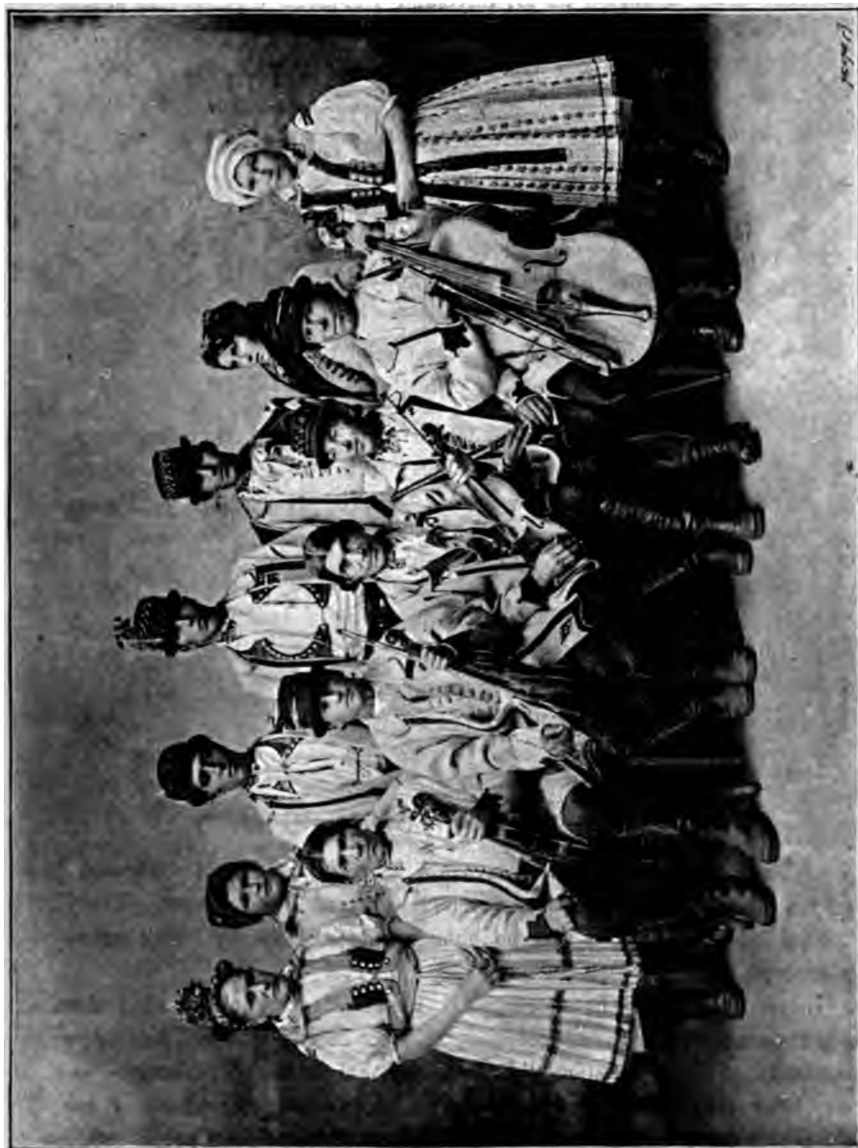
Mravokárci proti tančení v nové době.

Jsme u konce. Aby byl vylíčený obraz dějin tance v českých zemích z dob nejstarších až do nové doby úplný, připojíme na závěrek knihy ukázky, jak v nové době hlas mravokárců proti tančení neutichá. Jako za starých dob mravokárci staročeští, ukazují v nové době mravokárci na zlé následky tanečních zábav, na zbytečnost i neprospěšnost tanců. Přirovnáme-li tyto výčitky k steskům staročeským, přesvědčíme se, že v podstatě se s nimi shodují. Totéž, co vyčítají tanečníkům mravokárci moderní světští i duchovní, jinými slovy a po staročesku, někdy také trochu jadrněji a bez obalu pověděli jejich pradědům nepříznivci taneční zábavy u starých Čechů. Vysvítá odtud, jak mocným kouzlem vábil a vábí posud tanec přese všecky výčitky a pohrůžky, které čítáme v památkách staročeských a které v nové době proti tanci bývají opakovány.

Skupina hudců z Velké vsi na Uherskohradištsku na lidovém koncertu v Brně r. 1892.
Fotografie J. L. Šichana v Brně.

13

186 Hudci a tanečníci z Velké vsi na Uherskobradištsku na lidovém koncertě v Brně r. 1892.

Fotografie J. L. Šichana v Brně.

Hříšnost tance dokazuje na př. Raymann v skladbě o posledním soudu, kde líčí příchod žen, které milovaly tance. [1]) Že je tanec nebezpečný pro mládež nezkušenou, napovídá žertovně Michal Silorad Patrčka v Dobroslavu. [2]) V Poutníku Slovanském líčí Patrčka v „divotvorném kukánku" tanec posměškem, jak struny při hře nadchnou tanečníky ke skokům:

„Jaké tam zas fintění,
vrtění a křepčení,
jaké vypínání boků,
hovoru a divných skoků,
od večera do rána
tvoří střevo z berana —
pěkné podívání!" [3])

Jiní nebrojili proti tanci se stanoviska náboženského. Snažil se na př. hrabě Frant. Kinský ukázati, že při tanci přílišném u dětí dospívajících mění se prospěšné cvičení těla v záhubné účinky při vzrůstu. [4]) Na nezdravotu při tanci v místnosti uzavřené naráží slovenský skladatel písní pro mládež rolnickou J. Rohoni pobídkou ke hře:

„Slunce svítí jasně
a pažit se zelená,
ven, sestřičky, včasně,
chvíle je utěšena;
když jiní k své škodě
tancují v hospodě,
my se zabávejme venku, po slobodě." [5])

V Hýblově časopise Hyllos rozvažuje r. 1820 [6]) „Matěj Dobřemáš" o neblahých následcích masopustní veselosti a varuje před tancem, kterýž škodí zdraví i tobolce, jak o tom podobně rozumovali až do únavy mravokárci staročeští.

„Předně bývá nynější, skoro mezi všemi stavy panující zhejralost v lákavých masopustních příležitostech příčinou, že z poctivých lidí nepoctiví se stávají .... a z mladých lidí marnotratníci se dělají. Chceme-li se z pravdy toho přesvědčiti, nahlídněmež jen do zástavních ouřadů v tom čase. Tu přijde šatstvo, hodinky, drahý nábytek, ano i nejpotřebnější prádlo do zástavy. A proč právě v tom čase nejvíce? Ženuška chce být veselá, protože celý rok na to čekala; chce si kafíčkem, rozolkou, ponšem a cu-

krovím v klevetné společnosti svých sousedek dobrý den učinit, aby se od nich naučila, jak svému muži zlé dni dělat má; muž pak chce si zahrát, v společnosti mokrých bratří své trampoty zahnat atd. K tomu jest ovšem mnoho peněz potřeba; následovně když doma nejsou, vydlužit neb zastavit. Tu se hraje, skáče, zpívá a — v tom přijde popeleční středa. Běda nám! kapsa jest prázdná, věci zastaveny, jsme unavení, hlava nás bolí, a krejčí, švec, kupec a jiní více chtějí být vyplaceni... O ty svatopostní čase! ty máš nás k pokání povzbudit? I toť přijde samo! Ale ovšem, děvčata se o masopustě seznámí, mladíci přijdou do domu, toť může svadbu způsobit. Nešťastníci, běda vám! jestli na vlastnosti své budoucí manželky z jejího tance soudíte. Onať může dobře křepčit, hezky se nosit; ale jsou to ty vlastnosti, které hodného muže oblažit mají? Jděte raději do kuchyně, přihlídněte k jejímu praní a přesvědčte se, zdaž vaše křehotinka také vařit, šít a prát umí; přesvědčte se, zdaž hospodářství rozumí; zdaž jaký zdravý úsudek má, a zdaž z ní někdy moudrá manželka a dobrá matka býti může. Nebo snadnější jest se fintiti a způsobně v tanci otáčeti, než dobrou hospodyní býti. Fintivá žena uvádí muže na mizinu, a která tu chybu do sebe má, ani ďábel jí nenapraví. Co pak poctivému muži v takové případnosti pozůstává? Aby se postil a za své přespěchání pokání činil. Dlouhé pokání! jakožto následek — masopustu. Ale i vy, mladice, tentýž smutný následek z masopustu mít můžete, když svého milovníka jen dle jeho obratnosti v tanci a pochlebování vám posuzujete; když na to nehledíte, zdaž také usedlý rozum má; zdaž moudrý a rozšafný jest, aby vás někdy do neštěstí nepřivedl, a zdaž také tak pracovitý a pilný jest po všecken čas, aby nejen vás, ale někdy také větší rodinu vyživit mohl. Ale což to před sebe beru ženským kázat? která pak v té případnosti uposlechne? Jen když jest chlapíček dle mody vyšňořený, jen když na velkého hrát umí a peníze hodně utrácí, při každé veselce jest a ženským lichotit a ručičky líbat umí: ó to bude s ním nebe na zemi! Ale to nebe trvá jen tak dlouho jako masopust; pak se pojednou otevře peklo, anjelíček dostane růžky a s ním nastane její věčné pokání — za masopust. Což mám těm ještě říci, kteříž se o masopustě docela o zdraví připravili? Těm ani nechci větší lítost dělati a raději je tím potěším, že to skoro lepší jest, když se člověk k hrobu dotancuje, než aby se k němu jako starec o třech nohách dovlíkl. Jen ať to jejich pokání dlouho netrvá, a když jim na tomto světě lékař rozhřešení víc dát nemůže, ať raději dříve, než by se dlouho trápili, spát jdou — a masopustem."

Někdy brojili vlastenci proti tancům, v nichž si Čechové hlavně po městech libovali, a jinde však neosvědčovali svého národního uvědomění. (Srv. str. 320.) Varují před ustavičným tancem, jako skladatel „Žertovné domluvy dvěma sousedům (z Boleslavska) po plesu při zaslání správy o c. k. novinách českých“ v Krameriově Čechoslavu r. 1822: [7])

„Aj, rozmilí sousedové,
vy marníci, světákové!
Co pak to má býti dnes,
že vás mrzký schvátil ples?
Tu v Hradišti, tu v Zourově,
tu zas v Běli, v Vystrkově
Bachus se z vás raduje —
ale umka běduje.
Umky na vás budou láti,
český svět se bude smáti!
Kam vás zaveď krkavec?
pošli na vás popelec.
Neznali jste snad mudrona,
kajícího Šalamouna?
Nevíte, jak v příkrosti
pozdě želel marnosti?
Vlast i již nad vámi kvílí! —
obraťte se v tuto chvíli!
Přestaňte se v plesu bříst,
hleďte raděj česky číst.
Čechie vás pozdravuje,
odpuštění přislibuje,
dáte-li jen maličkost,
zapomene všecku zlost.
Peněz — volá — nemrhejte,
raděj málem mně přispějte,
by od vás lísteček
český získal věneček.“

Podobně asi touží na zábavy masopustní J. Michal r. 1843. [8]) Varuje mládež před tancem, poukazuje na zbytečné i zdraví škodlivé radovánky, nedůstojné pravého Čecha vlastimila:

„Proč, Čechové, proč jásáte,
proč vás blaží tento čas,
proč radost nyní hlásáte,
vesele proč zní váš hlas?
Snad vítězný český lev
nepřátelskou zkazil krev?
Chyba! masopust to jest,
jemuž platí tato čest.
Proč jsou sály osvětlené,
co znamená tanec, ples,
proč jsou hlavy ověnčené,
Čechův nepřítel snad kles?
Chyba! masopustu moc
v den obrací tichou noc! —
Proč za tvář svou Čech se stydí,
proč se strojí v cizí kroj?
Proč se Turkem raděj vidí,
snad chce vejít v krutý boj?
V krutý boj to, kde bez meče
celou noc pot s těla teče,
v krutý boj to, kde bez seče
ráno chromé oudy vleče! —
Patřte tam na svatém poli
hroby krášlí tolik věnců,
hroby panen a mládenců,
otci, matce srdce bolí;
masopust jich svým plesem
časně uveď v chladnou zem!
Ty, mládenče, panno švarná,
zdraví svého nekaz svět,
na vás čeká vlasti věrná,
na vás církev, na vás svět.“

Proti vodění mládeže k tanečnímu veselí horlí důtklivě A. Stránský r. 1845: [9]) „Mezi nevšední, na překážku a na ujmu mravopočestnosti, ve-

řejné i domácí blaženosti rozšířené vady našeho věku patří zajisté ten náramný shon po vyraženích a radovánkách. Mezi těmi se nejvíce vyhledává tanec, k tanci se i nejvíce láká, a to nejen v městě ale i venku, tak že v mnohé vesnici vedle hostince ještě schvalní tancovnu vystavenou a ozdobenou nalézáme, a snad se i dočkáme, že jako jindy tancovní školy jen v městech bývaly a dosud jsou, brzo i ve vesnici pan učitel tancmistra za kollegu dostane. Svět jest nyní tak roztancován, že se zdá, jakoby sám sebe omámiti chtěl, by na svou mnohonásobnou, duševní i tělesnou bídu zapomenul, a tudy k vykoupení tohoto, ač velmi pomíjejícího vyražení ani času, ani nákladu nelituje. Příčiny tohoto neduhu, ač tichého pozorovatele do očí bijí, ani zkoumati, ani odkrývati nechceme, ale jelikož toto po tanci bažení zvlášť mládež zachvacuje, tak že by rodičům k obtíži jen bály strojila, bály a tančírny navštěvovala, rušíc tak dobrou kázeň, od které šlechetné vychování závisí, předkládáme rodičům tu otázku: má-li tancování neb do tančíren chození dětem dovoleno býti . . ." Dokazuje důvody čerpanými z písma sv. i z historie, jak hříšný je tanec, jak škodí duši i tělu. Zakončuje pak rýmováním, co prý jsou bály:

„Hody přemilé a slavné duchů zlých,
jsoutě škola pekla, v nížto puch
jizlivých zaráží nepravostí;
vše tu jde na zkázu duše: kosti,
nohy, ruce, ústa, srdce, zrak i sluch!"

Ukrátíme již těchto a podobných stesků proti tanci z první polovice tohoto století. Přese všecku přízeň a oblibu i v době nejnovější ozývají se proti němu výčitky téhož rázu, jako v knihách staročeských. Ukázkou z četných těchto hlasů, nepříznivých zábavě taneční, budiž zde uvedeno pro přirovnání se staročeskými mravokárci líčení z letošního (1894) roku, kde spisovatelka v časopise „Ludmila" satiricky líčí, jak u nás vypadá tanec pozemský vůbec a plesy s účelem dobročinným zvláště, když se přišla na ně podívat bytost s měsíce, proměněná v mušku. Muška tato pak vypravuje o svém pobytu v zábavě taneční: [10]) „Letěl jsem nad širokými schody, pokrytými skvostným kobercem aksamítovým barvy karmasínové, po stranách byly kamelie a mnoho jiných květin. Na stupních stálo služebnictvo v černých oblecích a bílých kravatách k obsluze pozvaných pánův i dam, kteří přicházeli u veselých zástupech. Jak vylíčiti mám obyvatelům luny skvělou úpravu oněch krásek? záplavu démantů, krajek, atlasu, per a brokátu?

Jistě že všecky tyto krásné dámy a páni shromáždili se v salonech těchto za nějakým účelem vznešeným a ušlechtilým. Snad zabývati se budou věcmi vlasteneckými neb rokovati o umění a literatuře; snad hotoví se vyslechnouti nějakou pochoutku hudební... A nemýlil jsem se; z prostoru za nádhernou květinovou stěnou, kde ukryta byla hudba, vyloudily se zprvu nesmělé jednotlivé akkordy, a pak vyřítil se najednou celý proud zvuků veselých, jásavých. Ale co se přihodilo, dobrý Bože! Mnozí z pánův a dam vstávají kvapně a podávají si ruce, rozhlížejíce se kolem s rozpačitým úsměvem. Pak... Je to možno? Mám věřiti svým očím? Potomci Homérovi, Fidiovi, Dantovi a Michelangelovi otáčejí se rychle kolem sebe beze vší příčiny, jakoby jim někdo šosy připálil. Ba nespokojují se neslýchaným křepčením, ještě se klanějí, kroutí a hledí na dámy, které činí podobně a usmívají se při tom pošetile s tak vznešeným klidem, jakoby byly vyplnily Bůh ví jak důležitou povinnost. Omámen vším tím, co se dálo kolem mne, žádal jsem za vysvětlení komára, kterého náhodou jsem zahlédl poletujícího kol zářící lampy anglické. „Co se, prosím tě, stalo těm lidem?“ táži se starostlivě. Komár podíval se na mne tak posměšně, že jsem se zarazil. „Odkud přicházíš?“ tázal se mne. „S měsíce,“ odpovím. „Vždyť jsem si to mohl pomysliti podle tvé otázky. Tážeš se mne, co se těm lidem stalo? Nic neobyčejného. Je masopust, a lidé tančí.“ —

Komár nyní poučuje zvědavou mušku, že je tanec projev radosti, proto prý pozemšťané běhají, poskakují, uklánějí se až k zemi, stoupají na špičky prstů. Někdy jsou uvnitř smutni, nešťastni, přece však podle požadavků společenských křepčí nemoudře až do rána. Muška líčí další zábavu pozemšťanů:

„Mnoho pánů posadilo si na hlavy pozlacené papírové koruny, jiní zavěsili si na prsa řády a křížky, a dámy také tropily takové pitvorné věci. „To je kotillon,“ pravil vážně komár. „Co to je?“ „Jiné cvičení, ve kterém starší páni a vážné — mnohé z nich ženy a matky — tančí a dělají rozmanité hlouposti.“ „Poslouchej, milý komáre,“ pravil jsem plačtivě, „kdybych byl věděl, co na zemi uvidím, byl bych se s luny ani na krok nehnul.“ „A byl bys moudře udělal. Ale něco ti povím. Co děláte vy na měsíci, když je mezi vámi nějaký chudák, který nemá co do huby a co na sebe?“ „Co děláme? Dáme mu potravu a šaty.“ „Jakým způsobem?“ „Odepřeme si nějaký požitek, uskrovníme se trochu ve svých vydáních.“ „Tady se to děje jiným způsobem. Páni a dámy nádherně se ustrojí, tančí celou noc, uzavrou slavnostní zábavu skvostnou hostinou a po nějakém čase,

když si odpočinou, pošlou výtěžek zábavy chudým; a to, milá moje muško, nazývají zábavou k dobročinnému účelu.“ —

„Není možná! To tedy bude nebe plno tanečníků a tanečnic, a Pán Bůh posadí je na pravici svoji, řka: Pojďte, blahoslavení! Vy jste zpívali, vy jste tančili, vy jste se opíjeli ve prospěch chudých. Buďte šťastni po věky věků.“

Poznámky.

Kniha první.

Kapitola první, str. 1.—4.

[1]) Bonnet, Histoire de la danse sacrée et profane, Paris, 1723; M. de Cahusac, La danse ancienne et moderne ou Traité historique de la danse, I.—III., La Haye, 1754; M. Sabbathier, Les exercices du corps chez les anciens, Paris, 1772, I. str. 9.—82. (De la danse); G. Bellano, I pregi della danza primitiva, Venezia, 1814; A. Baron, Lettres et Entretiens sur la danse ancienne et moderne, religieuse, civile et théâtrale, Paris, 1824; hojnou literaturu o tanci snesl C. Seidel, Charinomos, Beiträge zur allgemeinen Theorie und Geschichte der schönen Künste, Magdeburg, 1825, I. str. 485—550; Castil Blaze, La danse et les ballets depuis Bacchus jusqu'à M. Taglioni, Paris, 1832; Adrien de La Fage, Histoire générale de la musique et de la danse, Paris, 1844; F. Fertiault, Histoire anecdotique et pittoresque de la danse chez les peuples anciens et modernes, Paris, 1854; F. L. Schubert, Die Tanzmusik in ihrer historischen Entwickelung, Leipzig, 1867; studii „O Tańcach polskich" napsal Kaz. Brodziński; A. Czerwinski, autor spisů O tańcach narodowych, Warszawa, 1860 — Geschichte der Tanzkunst bei den kultivirten Völkern von den ersten Anfängen bis auf die gegenwärtige Zeit, Leipzig, 1862. — Brevier der Tanzkunst, Die Tänze bei den Kulturvölkern von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart, Leipzig, 1879; Rud. Voss, Der Tanz und seine Geschichte. Eine kulturhistorisch-choreographische Studie, Berlin, 1869, nové vyd., Erfurt, 1881; A. Diringer, Die Tanzkunst, kulturhistorische Skizze, Leipzig, 1888, s 5 obrázky; Ed. Reisinger, Die Tanzkunst und die Tänze, Wien, 1889; Dr. E. Veckenstedt, La musique et la danse dans les traditions des Lithuaniens, des Allemands et des Grecs, Paris, 1889. — Z prací českých uvádíme knížky od A. Waldaua, Böhmische Nationaltänze, Prag, 1859—1860, a Geschichte des böhmischen Nationaltanzes, Prag, 1861. Pěkné studie o českém tanci národním napsal Neruda v Obrazech života 1859 a ve svých Feuilletonech. Přehledný je spisek, psaný poutavým slohem, „O historickém vývoji tance a jeho kulturním významě", v Praze, 1880, od Fr. Dlouhého. Dr. Jos. Král napsal důkladnou studii O tanci řeckém, v Praze, 1886. V nejnovější době věnovány jsou hlavně na Moravě přičiněním Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci lidovým tancům hojné studie. Slovník Campan, Dictionnaire de danse, znám jen podle názvu.

[2]) Srv. Les origines Indo-Européennes ou les Aryas primitifs, Paris, 1859, II. 470: sanskr. tad, taud, pulsare, verberare; skand. dans; cymbr. dawns; armor. dans; irl. damhsa; ersk. dannsa; franc. danse; ital. danza; mittelhod. tanzen; niederd. danzen; polsky taniec; illyr. tanac atd. Srv.

W. Bogusławski, Dzieje Słowiańszczyzny północno zachodniej do połowy XIII. w., Poznań, 1889, II. 904. pozn. 127.

[3]) Vyd. J. Fejfalik. Sitzungsberichte der Wiener Akademie, svaz. 39, str. 708

[4]) Silva quadrilinguis, vyd. 1592, 1559: exulto, tripudio.

[5]) Ev. Mat. 11, 17: „plinsidetuth“; Ev. Mar. 6, 22: „plinsjandein“; Ev. Luk. 7, 32: „plinsidetuth“: Srv. Bogusławski Dzieje Słowianszczyzny, l. c. II. 904.

[6]) Miklosich, Radices linguae slovenicae, Lipsiae, 1845, 65. Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, Leipzig, 1886, str. 5. Srv. též u Kuhna Zeitschrift XI. 172.

[7]) Srv. Krek, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, 2. vyd, Graz, 1887, str. 258, pozn. 1.

[8]) Gradja za slovinsku narodnu poeziju I. Historijska svjedoćanstva o pjevanju i pjesnićtvu slovinskiho naroda, Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u Zagrebu, 1876 kn. 37, str. 33 a d.

[9]) Srv. Д. А. Хвальсонъ, Извѣстія о . . . Славянахъ и Руссахъ, С.-Петербургъ, 1869, str. 31; А. Я. Гаркави, Сказанія Мусульманскихъ писателей о Славянахъ и Рускихъ съ половины VII. до конца X. вѣка, С.-Петербургъ, 1870, str. 90, 265; Куникъ и баронъ Розенъ, Извѣстія Ал-Бекри и другихъ авторовъ о Руси и Славянахъ, С.-Петербургъ, 1878, str. 55; Костомаровъ-Стрекаловъ, Рускія историческія одежды, С.-Петербургъ, 1877, l. str. 20—21 (s obrázkem).

[10]) Doklad u Famincyna, Скоморохи на Руси, С.-Петербургъ, 1889, str. 11.

[11]) Pertz, Monumenta Germ., Scriptores, II. str. 101: „Tu psalterium arripe, puto non alicuius mimi ante ianuam stantis, sed neque Sclavi saltantis“.

[12]) Srv. Bogusławski, Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII. w., l. c., II. str. 887—903 o hudbě, na str. 903—909 o tanci.

[13]) Vyobrazení často bývá reprodukováno na př. u Zakrevského, Описаніе Кіева, 1868, tab XII. Srv. Famincyn, Скоморохи на Руси, l. c, str. 10.

Kapitola druhá, str. 4.—7.

[1]) Doklad u Pfannenschmida, Germanische Erntefeste im heidnischen und christlichen Cultus, Hannover, 1878, str. 490.

[2]) Alemannisches Kinderlied und Kinderspiel, Leipzig, 1857, str. 370 a d.

[3]) Geschichte des Tanzes in Deutschland, Leipzig, 1886, str. 13—14: „Wie haben wir uns den ältesten Tanz der Germanen vorzustellen“, str. 192 a d.: „Fortleben der alten Volksreigen im Kinderspiel.“

[4]) Färoa reserata, Kodaň, 1673, str. 251.

[5]) K. Weinhold, D. d. Frauen im Mittelalter, 2. vyd., Berlín, 1881, II. 160. Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, l. c. str. 13, 14.

[6]) Weinhold, Altnordisches Leben, Berlin, 1856, str. 465.

[7]) Srv. pěknou studii E. A. Pokrovského, Дѣтскія игры, Москва, 1887.

[8]) Feuilleton „Národních Listů“, 1890, 15. prosince.

[9]) Srv. studii Fr. H. Kuhače, Ples in plesovna glasba, Zagreb, 1893.

Kapitola třetí, str. 7.—13.

[1]) Geschichte des Tanzes, l. c., str. 15.

[2]) Srv. Ch. K. Brömel, Festtänze der ersten Christen und darauf erfolgte alte und neue Missbräuche . . ., Jena, 1701; Iselin, Geschichte der Leibesübungen, vyd. Dr. P. Mayer, Leipzig, 1886, str. 75.

[3]) Doklady i popis čerpáme z knihy Böhmovy, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 15 a d.

[4]) Doklady podávají: Binterim, Denkwürdigkeiten der christ-kathol. Kirche, Mainz, II. (1826) sv. 2, 8, str. 77; Phillips, Über die Ursprung der Katzenmusiken, Eine kanonistisch-mythologische Abhandlung, 1849, Freiburg i. B., str. 19 a d.; A Quitzmann, Die heidnische Religion der Baiwaren, Leipzig, 1860, str. 220; Böhme, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 16—18; Ortoli, Les Conciles et Synodes dans leurs rapports avec le Traditionnisme, Paris, 1890, str. 27, 86, 88, 95, 96, 97.

[5]) Doklady podává Аѳанасьевъ, Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу, Москва, 1851, I. 345 a d.; Фаминцынъ, Скоморохи на Руси, С.-Петербургъ, vyd. 1889, str. 162—164.

[6]) Srv. Dr. V. Jagić, Gradja za slovinsku narodnu poeziju, Rad jugoslavanske akademije, znanosti i umjetnosti, sv. 37, str. 46; S. Ljubić, Rad jugosl. akad., sv. 40, str. 137.

[7]) De Gestis Anglorum., lib II. str. 67. Pověst otištěna v Beckmannově Anhalt. Historie, Zerbst, 1710, III. 465. Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 20.

[8]) Cituje Schubiger Specilegia, str. 152: „Ut suis dissolutis cantibus divinum officium non impedirent, nec vellent acquiescere, ipse presbyter nomine Bubertus imprecatus est eis, et maledicam congressit . . . Ibi XVIII. coream duxerunt saltantes in eodem ipso loco et cantantes incessanter quo usque archiepiscopus Coloniensis nomine Herbertus misericordia motus venit illuc et ipsos in nomine domini a tali vinculo coreae liberavit." Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 20.

[9]) Vypravuje vedle jiných Beckenmeyer, Vermehrter curieuser Antiquarius, Hamburg, vyd. 1711, I. str. 519—520.

[10]) Srv. J. F. Hecker, Die Tanzwuth, eine Volkskrankheit im Mittelalter, Berlin. 1832, str. 14—15. Výved spisovatelův, že německá bytost bájeslovná „Knecht Ruprecht" souvisí s knězem Ruprechtem v pověsti, nepodobá se pravdě.

[11]) Srv. Flögel-Ebeling, Geschichte des Grotesk-Komischen, Leipzig, 1862, str. 243—244.

[12]) Časopis vlasteneckého muzejního spolku Olomuckého, 1892, čís. 35, str. 99—100

[13]) Fr. Bartoš, Moravský lid, 1892, str. 8.

[14]) S. Udziela, Zbiór wiadomości do antrop. krajowej, XIV. (1890), str. 126.

[15]) Srv. můj článek „Lidové zábavy, obyčeje a pověry na den sv. Jana Křtitele", ČČMus. 1891, str. 252 a d., hlavně na str. 268—269 a studie o vzniku obřadů svatojanských: Joh. Reiskius, Untersuchung des bei den alten Teutschen gebräuchlichen Nodfyrs, ingleichen des Oster- und Johannis-Feuers, Frankfurt, 1696; Zeumer, Dissertatio de igne Johanneo, Jenae, 1699; Blon, De igne (ut vocatur) Joanneo, Rudolstadt, 1707; Khautz, De ritu ignis in natali sancti Joannis accensi, Vindobonae, 1759; A. Потебня, О купальскихъ огняхъ и сродныхъ съ ними представленіяхъ, Москва, 1867; H. Kluge, Über die ursprüngliche Bedeutung und Gestalt der Johannisfeste und der damit verwandten Feiern, Mühlhausen, 1873.

[16]) „. . . Nullus in festivitate S. Joannis vel quibus libet sanctorum solemnitalibus solstitia aut ballationes, vel saltationes aut coraulus aut cantica diabolica exerceat." Srv. Flögel Ebeling, Geschichte der Grotesk Komischen l. c., str. 283.

[17]) H. Usener, Religionsgeschichtliche Untersuchungen, Bonn, 1889, II. 82: „Quinta consuetudo, quod homines corisant et laetantur in signum illius, quia in nativitate eius multi gaudebant, ut dicitur Lucae (c. 1, 58)."

[18]) Srv. citovaný můj článek, ČČMus. 1891, str. 261.

[19]) Viz A. Saupe, Der Indiculus superstitionum et paganiarum, Ein Verzeichniss heidnischer und abergläubischer Gebräuche und Meinungen aus der Zeit Karls des Grossen, Leipzig, 1891, str. 6—7; Zíbrt, Seznam pověr a zvyklostí

pohanských z VIII. věku (Indiculus superstitionum et paganiarum), Rozpravy České akademie, III. r., I. tř., č. 2., v Praze, 1893, str. 16, 33 a d.

[20]) Srv. Pfannenschmid, Germanische Erntefeste im heidnischen und christlichen Cultus, Hannover, 1878, str. 166.

[21]) Doklady uvádí Saupe, Indiculus superstitionum et paganiarum, l. c. str. 6.

[22]) Srv. Hartzheim, Concilia Germaniae II. 500 str.: „Nullus sibi praesumat diabolica carmina cantare, non ioca et saltationes facere, quae pagani diabolo docente adinvenerunt."

[23]) Куникъ и баронъ Розенъ, Извѣстія Ал-Бекри и другихъ авторовъ о Руси и Славянахъ, С.-Петербургъ, 1878 (Прилож. къ XXXII. т. Зап. Импер. Акад. Наукъ), II. str. 55. Srv. Фаминцынъ, Скоморохи на Руси, С.-Петербургъ, 1889, str. 81.

[24]) Fontes rerum bohemicarum II. str. 74, 75: „Similiter et qui in agris sive in silvis suos sepeliunt mortuos, huius rei praesumptores archidiacono bovem et 300 in fiscum ducis solvant nummos; mortuorum tamen in poliandro fidelium humi condant denuo".

[25]) Fontes rerum bohemicarum II. str. 136, 137: „... item sepulturas, quae fiebant in silvis et in campis, atque scenas, quas ex gentili ritu faciebant in biviis et in triviis, quasi ob animarum pausationem, item et iocos profanos, quos super mortuos suos, inanes cientes manes ac induti faciem larvis bacchando exercebant. Has abominationes et alias sacrilegas adinventiones dux bonus, ne ultra fierent in populo dei, exterminavit."

[26]) Höfler, Concilia Pragensia, 1864, str. XVI.: „Carmina diabolica, quae super mortuos nocturnis horis vulgus facere solet et cachinnos, quos exercet, in contestatione Dei omnipotentis vetate."

[27]) Labbei Concilia T. VIII. str. 117. Srv. A. Saupe, Indiculus paganiarum et superstitionum, l. c. str. 6.

Kapitola čtvrtá, str. 13.—15.

[1]) Fontes rerum bohemicarum, vyd. Dr. J. Emler, II. 132: „... quem advenientem in urbem Pragam laetis choreis per diversa compita dispositis tam puellarum, quam iuvenum modulantium tibiis et tympanis..."

[2]) Fontes rerum austriacarum I. str. 104: „Item omnibus christianis istius provinciae et civitatis Pragensis et eiusdem dioecesis sub poena excommunicationis districcius inhibemus, ne Judaeos vel Judaeas secum ad convivendum recipiant vel cum eis manducare vel bibere audeant, aut etiam cum ipsis in suis nupciis vel neomeniis vel ludis saltare vel tripudiare praesumant..." Srv. Dr. J. Emler, Regesta. II. str. 1175.

[3]) Fontes rerum bohem. vyd. Dr. J. Emler, IV. str. 20-21: „Exercendo chorum congaudet plebs Bohemorum, quilibet exultat, vox leticiaeque resultat. In gyro terrae quis posset, dic mihi, ferre gaudia cunctorum, si scripta forent, populorum... Tympana tanguntur, citharae quoque percuciuntur, voxque tubae resonat sonitum, lyra tacta retonat, mox mimi saltant, gaudet chorus, organa cantant, arridet genti veniens rex..."

[4]) Fontes rerum bohem. IV. str. 42-43: „Pocula fundentes coguntur adesse clientes, mox convivatur, mox ludus continuatur, noctes insompnes ducunt, saliunt simul omnes indulgendo choris, letantur et omnibus horis: alludit merito socero gener atque marito filia congaudet regis, dic quaeso, quis audet gaudia distruere regalia vel prohibere, illic psalmista, mimi saltant et alista tangit alam, resonant citharae vocem quoque donant tympana..."

[5]) Fontes rerum bohem. IV. str. 75: „O quanta hic leticia et tripudium exultantis populi!.. Tunc plebs exultat, clamoribus aula resultat, fit totusque chorus

clero psallente sonorus, hii tunc exaltant cantus, alii quoque saltant . . . Non est platea, quae non sit plena corea, ista Bohemorum, sed et altera Theutunicorum... Omne genus ludi fuit hic: currunt ibi nudi, ut fiant habiles, pugiles non sunt ibi viles, hic scit cantare, quidam carmen recitare, talis saltare, manibus scit et ille meare...“

[6]) Fontes rerum bohem. IV. str. 146: „Quiescere puella voluit, sed aliorum omnium exultancium gaudium sibi incommodum excitavit; cantabant, clamabant, saltabant die quoque et nocte, plurimis ympnis dulcisonis, choreis et in tripudiis personabant.“

[7]) Srv. Böhme, Geschischte des Tanzes in Deutschland, l. c., str. 64.

[8]) Fontes rerum bohem. IV. 114: „Hinc fit exultans plebs ista, canitque resultans, omnes letari querunt, surgunt epulari et per plateas longas duxere choreas pellifices ac carnifices, carmen recinere caupones et pistores hilaresque fuere, vendens atque pira vel poma penestica mira gaudia gestabat, se felicem reputabat, ipsaque stultizat, licet invetereta chorizat...“

Kapitola pátá, str. 15.—19.

[1]) Srv. E. Cutts, Scenes and characters of the middle ages, London, 1872, str. 267 a d.; d'Elvert, Geschichte der Musik in Mähren und Oesterr.-Schlesien, Brünn, 1873, str. 73, 153; J. Stosch, Der Hofdienst der Spielleute im deutschen Mittelalter, 1881; Weinhold, Die deutschen Frauen im Mittelalter, l. c., II. str. 265; W. Angerstein, Volkstänze im deutschen Mittelalter, Berlin, 1868; F. Iselin, Geschichte der Leibesübungen, vyd. Dr. Pavel Meyer, Leipzig, 1886, str. 117, 118; Fr. M. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, l. c, I. 23—40; A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger, Prag, 2. vyd., 1889, II. 36; A. Ledieu, Les vilains dans les oeuvres des trouvères, Paris, 1890, str. 7 a d; H. Lavoix fils, La musique française, Paris, 1891, str. 25—26, 48; K. Stecker, Všeobecný dějepis hudby, I. 1892, str. 128 a d.; Léon Clédat, Les Troubadours de l'amour courtois aux XII-e et XIII-e siècles, Revue de philologie française, 1892, VI. 2. Srv. též V. Jagić, Gradja za slovinsku narodnu poeziju, l. c., str. 72 a d.

[2]) Viz Henne am Rhyn, Kulturgesch. d. d. Volkes, 1886, I. 202.

[3]) Czerwinski, Die Tänze bei den Kulturvölkern von den ältesten Zeiten, l. c., str. 45.

[4]) Reimchronik, 1841.

[5]) Srv. Wójcicki, Zarysy domove, Warszawa, 1851, I. 244 a d.

[6]) Fontes rerum bohemicarum, vyd. Dr. J. Emler, IV. str. 301: „Cantus fractis vocibus per semitonium et diapente modulatus, olim tantundem perfectis musicis usitatus iam in coreis ubique resonat et plateis a laicis et phariseis.“

[7]) Fontes rerum bohemicarum, vyd. Dr. J. Emler, IV. str. 404: „Cantus fractis vocibus per dicessaron et diapente modulatus iam in choreis ubique resonat et plateis. Choreae magistrales morosae et delicatae iam non curantur, sed lagii cursorii et breves nunc frequentantur.“

[8]) Vyd. Erben, str. 242.

[9]) Erben, Regesta, I. 139: „quam (terram) pater meus ioculatori suo, nomine Dobrietě in villa Zalasaz dederat.“

[10]) Erben, Regesta, I. str. 157: „Praeterea dux praedictus Sobezlaus, querimoniae a fratribus depositae satisfaciens et iustitiae, circuitum, qui vocatur Dobretin, a Koiata ioculatore comparavit.“

[11]) Erben, Regesta, I. 610: „Chunradus cognomine ioculator..., l. c.: „Zungelo ioculator.“ Srv. Dudík, Děje Moravy. IX. str. 35.

[12]) Na př. u Emlera, Regesta III. 142, r. 1316: „Item ioculatoribus et vectori pro expensis $1^{1}/_{2}$ sex. Item eisdem ioculatoribus l. sexag. pro tunicis.“

[13]) Prešpurský slovník, vydal Ferd. Menčík, 1892, str. 42: „žertéř iocalator, žakéř sit gesticulator." Srv. Lactifer, 1511, l. 82 b.: „kajkléř, žertéř".

[14]) Fontes rerum bohem. IV. str. 21: „. . . mimi saltant"; totéž l. c., str. 43.

Kniha druhá.

Kapitola první, str. 20—38.

[1]) Srv. J. Jireček, O hudebních nástrojích staročeských, Pam. Archaeol. X. 423 a d. Prešpurský slovník, vyd. Ferd. Menčík, l. c., str. 60, v. 50, 51.

[2]) Vyd. V. Flajšhans, Listy filolog. l. c., str. 490, v. 881, 885.

[3]) Rukopis univ. knih. pražské, sign. 17 D 10, l. 239.

[4]) Štítný praví: „Když nepiští, nechce sě mlčiec tancovati." Vyd. Vrťátko, str. 291.

[5]) Vyd. Ad. Patera, str. 279, v. 183.

[6]) Vyd. Dr. J. Gebauer, str. 146.

[7]) Vyd. Vrťátko, str. 241.

[8]) Vyd. Erben, str. 271.

[9]) Hanuš, Die lateinisch-böhmische Osterspiele, v Praze 1864, str. 81.

[10]) Fontes rerum boh. II. str. 132.

[11]) Vyd. Ad. Patera, str. 277, v. 178—179.

[12]) Vyd. Dr. A. Brückner, Archiv für slav. Philologie, 1888, str. 499.

[13]) ČČMus. 1829, IV. str. 62.

[14]) Viz reprodukci v knize Schultzové, Deutsches Leben im XIV. und XV. Jahrhundert, Prag, 1892, obr. 510.

[15]) Viz reprodukci v knize Schultzově, l. c., obr. 506, 509, 536.

[16]) ČČMus. 1829, II. 46.

[17]) Srv. Tomek, Dějepis města Prahy, II. str. 379; Acta visitationis, l. 18 b (k r. 1380): „cum quadam marita fiolatoris vel fistulatoris uxore"; l. 25 a: „Et dicta mulier Mandussie habet quendam fistulatorem in maritum" atd.

[18]) Acta visitationis, l. 42 a (k r. 1380): „Sorun fistulator."

[19]) Acta visitationis, l. 48 a (k r. 1380): „. . . cuidam fistulatori, dicto Beran."

[20]) Acta visitationis, l. 117 b (r. 1382): „Item dixit, quod Bastyn fistulator manens in Przehorzov . . ."

[21]) Srv. Virtuosové z doby Karla IV., Pam. Archaeol., VIII. 148; Dr. J. Kalousek, Karel IV. Otec vlasti, 1878, str. 146; Srb, Dějiny hudby v Čechách a na Moravě, 1891, str. 15—19

[22]) Домра и сродные ей музыкальные инструменты русскаго народа, Балалайка, Кобза, Бандура, Торбанъ, Гитара, Истор. очеркъ, С.-Петербургъ, 1891, str. 87—109. Srv. Jagić, Gradja za slovinsku narodnu poeziju, Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1876, kn. 37, str. 108; viz též podrobnosti: Kuhač, Prilog za povjest glasbe južnoslovjenske, Rad jugosl. akad. zn. i um. 1877, kn. 38, str. 52; Н. В. Лисенко, О торбанѣ и музыкѣ пѣсенъ видорта, Кіевская Старина, Кіевъ, 1892, str. 382 (s obrázkem); П. Житецкій, Творцы и пѣвцы народныхъ малорусскихъ думъ, Кіевская Старина, 1892, str. 224.

[23]) J. Jireček, ČČMus. 1864, str. 140; týž, O hudebních nástrojích staročeských, Památky Archaelogické, X. str. 423 a d.

[24]) Vyd. Hanka, str. 53.

[25]) Kupidova Střela, 1590, str. 46.

[26]) Janua linguarum.

[27]) Jungmannův Slovník, s. v.

[28]) Čechoslav, 1824, str. 33.

[29]) Viz o něm Český Lid, I. str. 411, a srv. mou stať „Ze studií o vánočních

obyčejích," Hlas Národa, 1892, 25. prosince, kdež ukazuji příbuznost „bukače“ s cizími nástroji podobnými.

[30]) Etwas über die Instrumente der slavischen Völker besonders der Böhmen, Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen, VII. 1788, str. 94: „Die Kobza oder Bandaska, ein nur in Böhmen, so viel ich weiss, bekanntes Instrument. Sie bestellt aus einem gemeinen Wasserkruge, der mit eingegossenem Wasser nach Erforderung des Tons gestimmt und auf diese wird dann ein Stück Leder gespannt, in dessen Mitte einige Haare aus einem Pferdeschweife befestiget wird. Die Haare zieht derjenige, der darauf einen bassähnlichen Laut hervorbringen will, mit anbefeuchten Fingern hin und wieder.“ Srv. Famincynovu studii o kobze, l. c., str. 108—109 na konci stati: »Перенесеніе имени кобзы на инструменты другихъ видовъ и даже родовъ«.

[31]) Acta visitationis, l. 1 b: „. . . cum quibusdum saepius cum cimbalo et instrumentis musicis saepius convivatur“.

[32]) Домра и сродные ей музыкальные инструменты, l. c., str. 96—97.

[33]) Deutsches Leben im XIV. und XV. Jht, 1892, obr. čís. 531.

[34]) O jihoslovanských huslích viz Fr. Š. Kuhač, Prilog za povjest glasbe južnoslovjenske, Opis a poviest gusala, Rad jugosl. ak. znanosti i umjetnosti 1877, kn. 48, str. 1 a d.; o ruských guslích viz studii Famincynovu: Гусли, русскій народный музыкальный инструментъ, Историческій очеркъ, С.-Петербургъ, 1890; pozornosti zasluhuje studie C. Engela, Researches in to the Early History of the Violin Family, London, 1883.

[35]) Listy filolog., 1892, str. 490, v. 881.

[36]) Fontes rerum bohem. IV. 77: „. . . hic et enim musae propriis sunt artibus usae . . . figella . . .“

[37]) Doklady viz u J. Jirečka, ČČMus. 1864, str. 140 a v studii od téhož, O hudebních nástrojích staročeských, l. c., s. v. húsle.

[38]) Listy filolog., 1892, str. 490, v. 882.

[39]) O nástroji lyra viz K. Stecker, Všeobecný dějepis hudby, l. c., I. str. 135 (s obrázky).

[40]) Srv. doklady v studii Jirečkově, l. c.

[41]) Fontes rerum boh. IV. str. 20: „lyra tacta resonat“.

[42]) l. c. IV. str 77: „. . . lyra tacta resonat dulcedine mira“.

[43]) l. c. IV. 114: „ille lyra resonabat“.

[44]) Vyd. A. Brückner, Archiv für slav. Phil. XIII. str. 18 (v. 1450—1457).

[45]) Lactifer, 1511, l. 976

[46]) Srv. Ambros, Geschichte der Musik, Breslau, II. 1864, str. 34; Stecker, Všeobecný dějepis hudby, l. c., I. str. 135—136. Srv. A. Schultz, Deutsches Leben, l. c., obr. 536; Jul. Rühlmann — Rich. Rühlmann. Die Geschichte der Bogeninstrumente insbesondere derjenigen des heutigen Streichquartettes von den frühesten Anfängen an bis auf die heutige Zeit, Braunschweig, 1882, str. 66, obrázky tab. V.; Aug. Reissmann, Illustrirte Geschichte der deutschen Musik, Leipzig, 1831, str. 51—52; W. Langhans, Geschichte der Musik des 17., 18. u. 19. Jhts, Leipzig, 1882, I. str. 20; E. Naumann, Illustrirte Musikgeschichte, Berlin, 1885, I. 186.

[47]) Srv. text a obrázky Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 102 a d., 116, 233—234; A. J. Hipkins, Musical instruments historic, rare and unique, Edinbourg, 1888, tab. XXXI.; H. Lavoix fils, La musique française, 1891, str. 133, č. obr. 43 (vyobrazen tu lidový hudec na kolovrat).

[48]) Srv. Kolberg. Lud, Mazowsze, I. 323; Wisła, 1888, II. str. 435 (s obr.); W. Bogusławski, Dzieje Słowianszczyzny północno zachodniej, II. str. 895—896; Wisła, Warszawa, 1894, 407 (s názorným obrázkem).

[49]) Viz popis a dva obrázky (lira otevřená a zavřená) od A. Gruzinského Этнографическое Обозрѣніе, Москва, 1891, č. 4, str. 155—157.

[50]) Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 92, obr. č. 74, str. 113, obr. č. 99.

[51]) Fontes rerum bohemicarum, II. str. 157: „... non trapezita, non citarista fuit, qui non conferret invitus aliquid duci de sua apotheca".

[52]) Fontes rerum boh., IV. str. 77.

[53]) l. c., IV. 43: „... citharae quoque percutiuntur".

[54]) l. c., str. 43: „resonant citharae." Srv. tamtéž, str. 144.

[55]) l. c., IV. str. 114: „... alius cithara citharizat"; l. c., IV. str. 177: „in cytharis".

[56]) Srv. J. Jireček, ČČMus. 1864, str. 140.

[57]) Fontes rer. bohem., IV. str. 43: „alista tangit alam."

[58]) Listy filologické, l. c.

[59]) Vyd. Ad. Patera, 1886, str. 15.

[60]) Cancellaria Johannis Noviforensis, vyd. Ferd. Tadra, č. 128, str. 103, 104: „De solempnitate nupciarum, quae nuper in Chremsir de persona carissimae consanguineae nostrae Clarae celebratae sunt, mittimus vobis P(hilippum) figellatorem et I(eseonem) ludentem in ala Boemica, familiares commensales et domesticos nostros."

[61]) O loutně viz Dr. K. Stecker, Všeobecný dějepis hudby, I. 243.

[62]) Acta visitationis, l. 64 b.

[63]) Srv. Dr. Jar. Goll, ČČMus. 1879, str. 203.

[64]) Vyd. 1535, str. 115.

[65]) Stecker, Všeob. dějepis hudby, l. c., I. 244. Obšírnou zprávu o kvinterně podává Famincyn s doklady o stáří tohoto nástroje v knize Домра и сродные ей музыкальные инструменты, l. c., str. 187—188. Srv. též Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 247. 325; A. J. Hipkins, Musical Instruments historic, rare and unique, l. c., tab. XXIII.

[66]) Acta visitationis, l. 64 b: „... transit per villam tangendo lautnam et quinternam..."

[67]) Acta visitationis, l. 83 a: „invenit ipsum ... quinternam tangentem ad publicam coream".

[68]) Srv. Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 264 a d.; Фаминцынъ, Домра и сродные ей музыкальные инструменты, l. c., str. 40—41; A. Sowinski, Les musiciens Polonais et Slaves, Paris, 1857, str. 46; Kuhač, Prilog za povjest glasbe južnoslovjenske, Rad jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti, l. c. kn. 39, str. 95.

[69]) Srv. J. Jireček, O hudebních nástrojích staročeských, l. c., s. v. bardún.

[70]) Srv. H. Lavoix fils, La musique française, l. c., na str. 30, obr. č 5; Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 96 a d.; Kuhač, Prilog za povjest glasbe južnoslovjenske, Rad jugoslav. ak. znanosti i umjetnosti, l. c., sv. 38, str. 72; Rühlmann, Geschichte der Bogeninstrumente, l. c., str. 87 a d., tab. VI.; Stecker, Všeob. děj. hudby, l. c., I. 136; Ambros, Geschichte der Musik, Breslau, II. 1864, str. 29—31; Langhans, Geschichte der Musik, l. c., I. 37; Bol. Wilczynski, Historia muzyki, Warszawa, 1894, str. 82.

[71]) Listy filolog. 1892, str. 490, v. 884. Doklady z památek sebral J. Jireček, O hudebních nástrojích staročeských, l. c., s. v. rota. K nim přidej svědectví z Jungmannova Slovníku s. v. rota.

[72]) Fontes rerum bohem., IV. str. 77: „rotta ..."

[73]) Srv. o Hieron. de Moravia K. Stecker, Všeobecný dějepis hudby, l. c., I. 132, 133, 134; Srb, Dějiny hudby v Čechách a na Moravě, str. 13. Rybebku viz u Engla, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 117 č. 101. O názvu tamtéž str. 142.

[74]) Podobá se pravdě, jak tvrdí J. Jireček v studii o hudebních nástrojích staročeských (l. c., s. v. rybelka), že dlužno čísti „rybebka" a nikoli rybelka.

[75]) Viz str. X. pozn. 115. Srv. o tomto nástroji Rühlmann, Geschichte der Bogeninstrumente, l. c., str. 34 a d.
[76]) Srv. obrázky, Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 91; K. Stecker, Všeobecný dějepis hudby I. 138; J. Ed. Bonnert, Illustrirte Geschichte der Zither, Luxemburg, 1887, str. 17—18; Reissmann, Geschichte der Musik, l. c., str. 49; Naumann, Illustr. Musikgesch., l. c., I. 187.
[77]) Vyd. Ad. Patera, 1890, s. v. ve slovníku.
[78]) Vyd. Dr. J. Gebauer, 1880, str. 151, 198 a j.
[79]) Doklady u J. Jirečka, l. c., s. v., žaltář.
[80]) Geschichte der Musik, Breslau, 1864, II. str. 31.
[81]) Srv. Stecker, Všeobecný dějepis hudby, l. c., I. 317—318.
[82]) Acta visitationis, l. 18 b.
[83]) Fontes rerum bohem. II. 132.
[84]) Listy filologické, 1892, str. 490, v. 886.
[85]) Viz (s obrázkem) Gay, Glossaire archéologique du moyen-âge et de la renaissance, Paris, 1887, I. str. 308; Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 117, 226.
[86]) Listy filologické, 1892, str. 490, v. 888.
[87]) Vyd. Patera-Hattala, str. 29, v. 1200—1201.
[88]) Vyd. Fr. Mareš, 1878, str. 2.
[89]) Srv. Tomek, Dějepis Prahy, II. 375.
[90]) Matzenauer, Cizí slova ve slovanských řečech, v Brně, 1870, str. 28; J. Jireček, O hudebních nástrojích staročeských, l. c., s. v. dudy. Srv. též pěknou studii N. J. Nikiforovského, Очерки витебской бѣлоруссіи, 2. Дударъ и Музыка, Этнографическое Обозрѣніе, Москва, 1892, kn. XIII—XIV., str. 170—202.
[91]) Gołębiowski, Gry i zabawy różnych stanów..., Warszawa, 1831, str. 220; Wójcicki, Pieśni ludu Biało-Chrobatów, Mazurów..., 1836, II. 205; Żegota Pauli, Pieśni ludu polskiego w Galicyi, 1838, 62; Karłowiczova Wisła, 1890, str. 187; Ad. Vladimirskij O законахъ музыкальной гармоніи и націон. музыкальныхъ инструментахъ v pěkné publikaci Сборникъ антроп. и этнограф. статей о Россіи и странахъ ей прилежащихъ, Москва, 1868, I. str. 165; Kuhač, Prilog za povjest glasbe južnoslovjenske, Rad jugoslav. akad. zn. i um., kn. 37, str. 46; Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 125; A. J. Hipkins, Musical instruments historic, l. c., l. IV. V. — U nás Krolmus, Staročeské pověsti, zpěvy, hry, 1845, I. 138 a d.; Erben, Písně národní v Čechách, nové vyd. 1890, str. 97; Bartoš, Národní písně moravské, 1889, str. CL. a j. v.
[92]) Listy filolog. 1892, str. 490, v. 888.
[93]) Viz o chorum Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 105, obr. č. 88—90; Fontes rer. bohem., IV. str. 77.
[94]) l. c., IV. str. 177: „ipsos quoque per civitatis utriusque medium usque ad ecclesiam beati Jacobi fratrum Minorum canens in .. choris et in omni genere musicae laetabunda concio deducebat“.
[95]) Vyd. Ad. Patera, 1890, žalm 149, 3. 150, 4.
[96]) Fontes rerum bohem., IV. str. 21.
[97]) l. c., IV. 77.
[98]) l. c., IV. 177.
[99]) l. c., IV. 418: „Hinc sonus buccinarum et diversorum instrumentorum musicorum suaviter resonabat.“ Srv. l. c. str. 144: „cum tubis.., buccinae“; l. c, str. 150 (k r. 1310): „tubae et buccinae“.
[99]) Vyd. J. Jireček, Fontes rerum bohem. III. str. 30.
[100]) Srv. Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 108; Hipkins, Musical instruments historic, l. c., l. 39.
[101]) Fontes rer. bohem., II. 132: „... tympanis“.
[102]) Fontes rer. bohem., IV. 20: „Tympana tanguntur ...“
[103]) l. c., IV. 43: „... vocem quoque donant tympana ...“

[104]) l. c., IV. 77, tympana.
[105]) l. c., IV. str. 114: „tympana pulsabat hic..."
[106]) l. c., IV. str. 177: „tympanis".
[107]) Doklady tyto s českými názvy u Jirečka, l. c., s. v. bubny.
[108]) Vyd. Dr. A. Brückner, Archiv für slav. Philologie, XII. 348 str. 5105.
[109]) Vyd. Dr. A. Brückner, Archiv für slav. Philologie, 1888, 487.
[110]) Výbor II. str. 70, 71.
[111]) Srv. Engel, Essay on the History of Musical Instruments, l. c., str. 112, 113, obr. č. 99.
[112]) Doklady uvádí Jireček, l. c.
[113]) Viz na př. obr. č. 71, str. 249, Lavoix fils, La musique française, l. c.
[114]) Srv. Фаминцынъ, Домра и сродные ей музыкальные инструменты, l. c., str. 27, obr. č. 16 nebo A. Schultze, Deutsches Leben im XIV. und XV. Jahrh., 1892, obr. č. 523.
[115]) O něm napsal článek Dr. Konst. Jireček, ČČMus. 1878. Místo citované nad čarou na str. 88—89.
[116]) Otiskl Dr. Konst. Jireček, l. c.

„Orgues, vielles, micanons,
rubebes et psalterions,
leüs, moraches et guiternes,
dont on joue par ces tavernes,
cymbales, citoles, naquaires,
et de flaios plus X paires,
c'est à dire de XX manieres,
tant des fortes com des legieres,
cors sarrasinois et doussainnes,
tabours, flaüstes traverseïnnes,
demi doussainnes et flaustes,
trompes buisines et trompettes,
guigues, rotes, harpes, chevrettes,
cornemuses et chalemelles,
muses d'Aussay, riches et belles,
et les fretiaus et monocorde,
qui à tous instruments s'accorde,
muse de blè qu'on prent en terre,
trepié, l'eschaquier d'Engleterre,
chifonie, flaios de saus."

[117]) Názvy vysvětluje Dr. K. Jireček, l. c., 89 v pozn. 17 podle Viollet-le-Duca, Dictionnaire raisonné du mobilier français, II.
[118]) Srv. K. Stecker, Všeobecný dějepis hudby, l. c., 324.

Kapitola druhá, str. 39—44.

[1]) Fontes rerum bohem. IV. str. 272: „... in adventu ipsius tripudiat populus universus."
[2]) Fontes rerum bohem. IV. str. 448. Srv. Palacký, Dějiny národu českého, II. 2. str. 83—84. Při letopočtu oprav 1317, nikoli 1318.
[3]) Dr. Konst. Jireček, Č. Č. Mus. 1878, str. 90.
[4]) Archiv král. města Prahy, č. 983, l. 278 a (k r. 1375): „Henslinum tanczmeister."
[5]) Srv. V. V. Tomek, Děje města Prahy II. str. 379, kdež citován „tanczmagister", teda rovněž taneční mistr (r. 1377—1388).

[6]) Rukopis Hradecký, vyd. A d. P a t e r a, v Praze 1881, str. 285—287.
[7]) Rukopis Hradecký, vyd. A d. P a t e r a. l. c., str. 275 a d.
[8]) Fontes rerum bohem., vyd. J. J i r e č e k, III. str. 221 (kap. CV.).
[9]) Fontes rerum bohemicarum, vyd. Dr. J. E m l e r, IV. str. 536: „Anno domini MCCCLXVIII de mense Januarii plebanus ecclesiae in Pilgremo, oppido domini archiepiscopi, corizando et coream ducendo, subito mortuus est. Videte, clerici, quam diligit Deus corizantes et huius exemplo mores vestros corrigite.“
[10]) Staří letopisové čeští, 1829, str. 323.
[11]) Staří letopisové čeští, l. c., str. 265.
[12]) Srv. doklady u Dra. V. J a g i ć e, Gradja za slovinsku narodnu poeziju, Rad jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, l. c. (1876, 37 sv.), str. 44, 45. Vedle jiného uvozuje zprávy z knihy M o n t b a c h, Statuta synod. Vratisl., Vratislaviae, 1855, str. 40, 52; P. W. F a b i s z e, Wiadomości o synodach, 1861, str. 53, 65, 89 a j. v.
[13]) Srv. více o tom v mém článku „Chození s klibnou (koněm)“, Český Lid II. str. 349. (Zvláštní otisk pod týmž názvem, 1893, str. 22.)
[14]) F a s s e a u, Collectio synodorum et statutorum dioecesis Olomucenae, Rezii, 1766 II. str. 10: „Alearum et taxillorum ludos fugiant, c o r e a r u m, torneamentorum et hastiludiorum et aliis publicis spectaculis non intersint.“
[15]) H ö f l e r, Concilia Pragensia, str. 3: „. . . praecipimus et mandamus, quatinus omnes clerici nostrarum civitatum et dioecesium, qui gaudere volunt privilegio clericali . . ., a c h o r e i s et ludibriis abstineant.“
[16]) H ö f l e r, Concilia Pragensia, str. 11: „. . . visitacione tabernarum et c h o r e a r u m omnino non utantur.“
[17]) F a s s e a u, Collectio synodorum, l. c., II. 58: „Item mandat omnibus praelatis, decanis et plebanis, ut in virtutum operibus et sanctimoniae vivant continenter, sicut decet sanctos Dei, seque a noxiis operibus tenebrarum cohibent cum effectu, quae sunt . . . c h o r e a e . . .“ Srv. F a s s e a u, Collectio synodorum, l. c., II. str. 64. Srv. H ö f l e r, Concilia Pragensia, l. c, str. 16.
[18]) Soudní akta konsistoře pražské, vyd. F e r d. T a d r a (Histor. arch. České akademie č. I.), 1893, č. 199, str. 39—40: „Item die praedicta A. g. completorii Welico presbyter de Miliczin promisit ad manus m. Borssonis, quod a c o r e i s . . . abstinebit sub poena carcerali trium mensium . . .“
[19]) Acta visitationis, l. 20 a: „Item dicit, quod plebanus sancti Johannis in Vado . . . invitat plebanos sancti Egidii, sancti Philipi et Jacobi, sancti Andreae ad domum dotis . . . et dicit, quod faciunt c o r e a s . . .“
[20]) Acta visitationis, l. 83 b: „Item dicunt, quod Marethaus . . . duxit . . . discoperta capite ad choreas.“
[21]) Acta visitationis, l. 42 b: „Item dicit (dominus Jacobus plebanus), . . . quod in die sancti Martini proxime praeteriti . . . c o r i s a v i t.“
[22]) Acta visitationis, l. 46 a: „Item dicit de domino Gilkone, quod est . . . c o r r e u s.“
[23]) Acta visitationis, l. 46 b: „Item dicunt, quod idem Johannes plebanus (in Lhotta) in taberna ibidem in Pieczina libenter c o r i s a t“; l. 47 a: „Item dicit, ut audivit, quod plebanus in Lhotta Bauari . . . libenter c o r i s a t et equitat per c o r e a s . . .“; l. 47 a: „Item dicit, quod (týž kněz) . . . eo vidente saepius c o r i s a v i t hic (in Pieczin) et in Przibram. Slawko campanarius . . . dicit, plebanus de Lhota praedicta c o r i s a t libenter ibidem in Lhota et hic in Pieczin et alibi“; l. 47 b: „Item dicit (plebanus Johannes), quod ipse c o r i s a t interdum.“
[24]) Acta visitationis, l. 55 a: „Laurentius et Mauricius laici parochiani dictae ecclesiae (in Tynecz) iurati et interrogati dicunt, quod dominus Adam plebanus in Kostelec . . . c o r i s a t interdum“; l. 55 b: „Item dicit (dominus Adam), quod die dominico post festum Omnium sanctorum proxime praeteritum c o r i s a v i t in dicta villa Kostelecz in corea publica et dicit, quod raro corisat . . .“; l. 56 a: „Krziz et Wlczko consul villani ibidem interrogati dicunt, quod nisi semel viderunt eum

corisare ibidem in villa." — Tamtéž l. 66a (r. 1380): „Item dicit (Mauricius presbyter de Perutz), quod dominus Sulko de Telecz est corisator maximus, continue corisans, ut audit, et Benedictus vicarius suus hoc idem facit et publice in publicis coreis anno praesenti in Rziedhoscz in nova missa." „. . . Benedictus de Jarpicz, presbyter (vicarius ecclesiae in Telecz) . . . dicit, quod ipse testis in Tinecz corisauit in festo sancti Bartholomaei anni praesentis, alibi nusquam corisauit. Henricus de Telecz compatronus ibidem iuratus et interrogatus dicit, quod plebanus et vicarius praedictus ac frater germanus plebani . . . corisant . . ." Kněz Sulek popíral („quod non corisavit"). Nyeczko presbyter, frater germanus dicti plebani et conventor fructuum ecclesiae ibidem interrogatus dicit, quod ipse una cum fratre suo et vicario circa dominum Henricum, patronum ecclesiae corisaverunt circa quartale unius anni, ut dicit." — l. 68a: „Item dicit (Paulus de Duben presbyter), quod plebanus in Telecz hic (in Rziedhoszcz) publice in dedicatione corisauit in festo Egidii." — Tamtéž, l. 66b (r. 1380): „Item dicunt (Wenceslaus et Gilko consules in Wranij), quod plebanus in Lukow . . . libenter corisat." — Tamtéž, l. 80b (r. 1380). Konšelé v Kostelci nad Labem: „quod (plebanus in Sworczewicz) interdum libenter corisat in publicis coreis." — Tamtéž, l. 87b (r. 1380): „Item (Jacobus de Zap presbyter in Klecan) dicit, quod ipse testis . . . anno praeterito in nova missa corisavit."

[25]) Vyd. Dr. Jos. Emler, Věstník král. č. spol. náuk, 1889, str. 298—299: „Item vos domine decane mandetis custodibus chori et aliis ministris ecclesiae et clericis, quod in stubis communibus ludos et alias insolencias et lascivias non exerceant, prout interdum facere consueverunt, et prohibeatis eis alias districte ludum taxillorum et alearum et visitacionem tabernarum, praesertim noctis tempore, et delacionem armorum et quod non coreisent, maxime in publico et si aliqui essent incorrigibiles, eosdem carceribus curiae nostrae tradatis pro demeritis ipsorum debite et canonice puniendos."

[26]) Fasseau, Collectio synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae, l. c., str. 37: „Insuper statuimus et mandamus, ut omnes praelati, plebani et beneficiati in nostra dioecesi tales clericos inordinatos, non servantes privilegium clericale, tabernarios, lusores et choreas publicas exercentes non foveant sub poena excommunicationis et a nostra dioecesi, ne sint in aliorum scandalum, protinus expellantur."

[27]) Höfler, Concilia Pragensia, l. c, str. 54: „cohibeant se a lasciviis coreis."

Kapitola třetí, str. 44—49.

[1]) Rukopis univ. knih. pražské, sign. 12 D 1, l. 62a, l. 96a.

[2]) Českobratrský sborník ze sbírky prof. Sporera v Holešově, zakoupený pro museum království Českého, l. 70b.

[3]) Srv. Ferd. Menčík, Konrád Waldhauser (Poj. Král. č. spol. nauk II. 11), v Praze, 1881, str. 4.

[4]) Vyd. Erben, str. 143.

[5]) Vyd. Vrťátko, str. 93—94.

[6]) Vyd. Erben, str. 165.

[7]) Vyd. Erben, str. 108.

[8]) Vyd. Erben, str. 102.

[9]) Vyd. Vrťátko, str. 60.

[10]) Vyd. Erben, str. 198.

[11]) Rukopis univ. knih. pražské, sign. 17 C 15, l. 118a, 120b. Srv. moje Staročeské výr. obyčeje, 1889, str. 23.

[12]) Rukopis univ. knih. pražské, sign. 7 H 18, l. 35, 36.

[13]) Vyd. Erben, I. str. 127.
[14]) Vyd. Erben, I. str. 121.
[15]) Vyd. Erben, I. str. 311.
[16]) Vyd. Erben, II. str. 409.
[17]) Joannis Hus et Hieronymi Pragensis Historia et Monumenta, vyd. 1555, Norimbergae, l. 427, 428, kap. XLVI: „Ego, qui haec scribo, vidi et valde video, Domini veritate me illustrante et audeo et video mirari super transitu bestiae et praeterritione ipsius velocitata inhabitantis terram secundum expositionem superius annotatam, quorum nomina non sunt scripta in libro vitae, id est, non habent spiritum Jesu, et non diligunt fideliter Jesum crucifixum, a constitutione mundi videntes bestiam, id est. memorantes gloriam, divitias et voluptatum abundantiam, et secundum istam dispositionem splendidam strepitumque in mundi amatoribus Christianis, et ipsorum prosperos successus et felicia et magna opera secundum hoc saeculum multitudinem armatorum fortium, multitudinem nummorum, multitudinem actuum solemnissimorum, singularium personarum et communitatum, ut sunt torneamenta, hasteludia, gloriosae et famosae choreae ludentium iuvenum et puellarum... Haec, inquam, omnia recordantes ante in bestia, id est, bestiali populo Christiano praecessisse celeberrime et publice et ubique communiter et in parvis et in magnis, videntesque iam ea non esse, et considerantes earum reliquias vehementer deorsum fluere in interitum, admirantur valde moventes capita sua et dicentes: „O quo venerunt iam tales solemnes homines pulchri, largi, laeti et floridi, quos in diebus nostris vidimus? Quomodo iam cessarunt choreae pulchrae, laetitiae communes, magni viri, illustres et fortes? Quare cessarunt iam minui artificiosissimi reges et milites strenuissimi, et multa similia, quae ipsi carnales amaverunt? — Sed quia tempus est iam et iam venit et ecce venit tempus, in quo adhuc amplius et velocius haec omnia ibunt, et splendor faciesque meretricia huius mundi ibunt et decurrent in interitum a populo Christiano. Imo huius mundi amatores amplius adhuc mirabuntur, videntes, qui erat et non est...“
[18]) Historia et monumenta Joannis Hus, Norimbergae, 1715, I. 545a: „Exercitia insuper luxuriae aut carnalis amoris, utpote sunt choreae et conventicula iuvenum, ita excusare et dignificare, ut non nisi in ecclesia Dei velut sit in Gallia, Francia et Italia et in festivitatibus Dei et sanctorum eius et in actibus solemnibus conventuum christianorum, debent talia honeste et sancte exerceri et expleri, haec, inquam, fideliter conspiciens fieri in populo christiano, qui alias templum spiritus sancti debuerat esse, bene tunc sine labore caput quartum reperies in bestia“; II. 26a: „Tu in albis vestibus tripudians et ego pro te derisus fui ab Herode in veste alba. Tu tripudias cum pedibus et ego cum pedibus laboravi. Tu in choreis brachia extendis in modum crucis et ego mea in cruce habui extensa et clavis confixa“; II. 158: „Quod triplex est tactus mulieris et viri similiter, plus detestabilis scilicet chorea, osculum et amplexus...“ a'd.
[19]) Zakoupený pro Museum král. Českého, l. 71a ad. Srv. str. XII., pozn. 2.
[20]) Postilla, l. 3b, 10a atd. Srv. Dr. Jar. Goll, Č. Č. Mus., 1879, str. 202.
[21]) V knihovně Musea král. Českého, l. c.
[22]) Manualník, vyd. Jos. Truhlář, 1888, str. 11.
[23]) Postilla, l. 32.
[24]) l. c., l. 34.
[25]) l. c., l. 83.
[26]) l. c., l. 161.
[27]) l. c., l. 175. l. c., l. 201.
[28]) Přípisek na přídešti rukopisu univ. knihovny pražské, sign. 9 B 9.
[29]) Rukopis univ. knihovny pražské, sign. 5 H 27: „Item allen Tanzern und Tanzerin und Pfeuffern, alle dy darzu helffen.“
[30]) Srv. Kořínek, Staré paměti Kutnohorské, vyd. 1831, str. 167.

Kapitola čtvrtá, str. 49—60.

¹) Zingerle, Sitten, Bräuche des Tiroler Volkes, 1857. str. 51.

²) Zvláštní historické studie o tanci sv. Víta napsali J. F. C. Hecker, Die Tanzwuth, Eine Volkskrankheit im Mittelalter, Berlin, 1832; Wicke, Versuch einer Monographie des Veitstanzes, Leipzig, 1844; J. P. Lange, Über die religiösen Geissler- und Tänzerzüge des Mittelalters, Barmen, 1861. Srv. též Förstemann, Die christlichen Geisslergesellchaften, Halle, 1828, str. 236; Voss, Der Tanz und seine Geschichte, l. c., str. 86—93; Flögel, Geschichte des Grotesk-Komischen, vyd. W. Ebeling, Leipzig, 1862, str. 244; Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, l. c., str. 40—44; Dlouhý, O historickém vývoji tance a jeho kulturním významu, l. c., str. 19—20. — Zajímavý jest též vedle jiných starší spis medicinský od Bückmana, Enumeratio choreae sancti Viti, Francofurti, 1786, a pro českou literaturu lékařskou pozoruhodný spis od Jos. Bernta, Monographia choreae sancti Viti, Pragae, 1810, kdež je rozebírána otázka o tanci sv. Víta s tehdejšího vědeckého stanoviska lékařského.

³) Srv. doklady u Meyera, Aberglaube des Mittelalters, Basel, 1884, str. 108—109, 294. — Srv. hojné doklady též v studii od J. W. Albrechta, Tractatus physic. de effectibus musices in corpus animale, Lipsiae, 1734, a Bernt, Monographia sancti Viti, l. c., str. 47, 104—105.

⁴) Tomek, Dějepis Prahy, II. str. 13—14.

⁵) Srv. Herrlein, Spesshart-Sagen, 1851, str. 39.

⁶) Srv. Rochholz, Alemannisches Kinderlied und Kinderspiel, Leipzig, 1857, str. 377.

⁷) Joh Gross, Basler Chronik, str. 241. Cituje Böhme, Geschichte des Tanzes, str. 43. Agricola, Deutsche Sprichwörter, č. 497.

⁸) Citát u Böhma, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 43.

⁹) Kniha Duchovní, vyd. 1588, l. P 1, P 2, P 6.

¹⁰) Srv. citát: Heinsius. Kirchen-Historia, III. 370 u Böhma, l. c., str. 43, pozn. 2.

¹¹) Geschichte des Tanzes, l. c., str. 162—164. Cituje: Scriptores rerum Germanicarum, Frankfurt, 1718, p. 503: „De Chorea Swante Witi. Fieri solet annuatim in festo Joannis Baptistae, ubi scamna in circum, quae transiliunt, proferunt, et serio cautum, ne quis rubro amictus conspiciatur, quam invadunt. Toto mense praecedente Joannem sunt timidi et choreas ducentes timore liberantur. Add. Bodin. lib. Y. de republ. c. 5." — Srv. též Д. О. Шеппингъ, Свѣтовитъ, str. 12, kdež je podobný dohad.

¹²) Obšírně píše o tom v učené dissertaci A. Peterman (praes. Chr. A. Schöngast) Eukurek Persarum morsusque Tarantulae, Lipsiae, 1668, l. a 2 b, l. a 3 a.

¹³) Sbírka rozličných zákonů církevních i světských i pověstí národních (Zápisky Krolmusovy z r. 1832), str. 428-429.

¹⁴) Samostatnou studii napsal o tomto tanci Binterim, De saltatoria, quae Ehternaci quotannis celebratur, Düsseldorf, 1848. Srv. A. Harou, Contributions au folk-lore du Grand-Duché de Luxembourg, v časopise La Tradition, Paris, 1892, str. 169; týž, Contributions au Folklore de la Belgique, Paris, 1892, str. 3—5. Říkadla při průvodu: „Trois fois en avant, deux fois en arrière —" „Adam avait sept fils . . ."

¹⁵) Literaturu viz H. Massmann, Die Litteratur der Todtentänze, Leipzig, 1840; téhož přídavek „Todtentanz in Holzschnitten des XV. Jahrhunderts" ve spise Die Baseler Todtentänze, Stuttgart, 1847; G. Kastner, Les danses des morts, Paris, 1852; W. Bäumker, Der Todtentanz, Eine Studie, Frankfurt, 1881; srv. též Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland. l. c., I. 45 ad. Nejdůkladněji pojednal o tancích smrti W. Seelmann, Die Todtentänze des Mittelalters, Materialien nebst Literatur- und Denkmäler Übersicht, Leipzig, 1893.

[16]) Hádání smrti s člověkem, v Prostějově u Kašpara Aorga, 1557, l. B 2. Písničky k času mornímu velmi potřebné, v Praze, u Jiříka Dačického.

[17]) Archiv král. města Prahy, čís 1173, l. 82a: „Tance smrti in 8' 13"; l. 83a: „Smrti tance 8". Srv. Baum, Pam. Arch. VIII. 118 a d.

Kapitola pátá, str. 61—63.

[1]) Ukázku ze skladby jihoněmeckého básníka Heinricha Wittenweilera podává Böhme, Geschichte des Tanzes, str 90.

[2]) Doklady podává Böhme, Geschichte des Tanzes, str. 40, 86, 89, 102 a d.

[3]) Vyd. V. Hanka, str. 145.

[4]) l. c., str. 146.

[5]) l. c., str. 142

[6]) Vyd. Jul. Fejfalík, Sitzungsberichte Wiener Akademie der Wissenschaften, svazek 39., str. 712.

[7]) Bohuslai Hasisteinii a Lobkowitz Farrago poematum, vyd. T. Mitis, Pragae, 1570, str. 258—239: „De chorea rustica.

Vidimus agrestem turbam gaudere chorea
et iuvenes mixtos teneris saltare puellis,
florentem villa tiliam, Silenus ea ipsa
optaret spectasse puer convivia, pexus
ductabat princeps restem, repleta Lyaeo
pocula, crine ferens, quidam venerandus et annis
pone ferebatur, sociatus coniuge, pubes
caetera tum sequitur, senibusque aetate minores
coniuncti, pedibus terram, clamoribus astra
pulsabant, habitu vario viridique galero
velatus caput hic blandum arridebat amicae,
pilleolo eristas alius galliquo recurvam
imposuit pennam, laevam iactabat in auras.
Alter et in gyrum charam torquebat amicam,
amplexus alius dominae captabat et ipsa
oscula, diverso saltu, variisque puellis
quin etiam mores aderant et corpora. vastis
haec humeris coelum fesso portaret Altante,
haec movet arte nates et limis spectat ocellis
dilectos hominum vultus, spargitque sagittas
in molles animos Veneris lasciva, papillae
semipatent aliis teretes, digitique procaces."

Kapitola šestá, str. 63—75.

[1]) Nová rada l. c., vyd. Dr. J. Gebauer, str. 91.

[2]) Dr. J. Polívka, Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře, 1892, str. 141-142.

[3]) Vyd. Hanka, str. 74.

[4]) Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, l. c, str. 229; Ambros, Geschichte der Musik, Breslau, 1864, II. str. 229.

[5]) Hartmann Schedel, Neue Weltchronik, Nürnberg, 1493. Viz o knize u Richarda Muthera, Die deutsche Bücherillustration der Gothik und Frührenaissance, München, Leipzig, 1884, I. str. 58, stať 424, II. str. 121

[6]) Srv. popis P. Frant. Tyla, Paměti Zvíkovské, v Praze, 1888, str. 22—28. Spisovatel soudí, že snad tu vyobrazeno svatební veselí Hynka, syna Bohuslava ze Švamberka, r. 1475 s Kunhutou ze Šternberka.

[7]) Znal jsem z vlastního názoru dobře malbu před znamenitou opravou Maixnerovou. Z rodiště svého mám blízko na Zvíkov. Když Maixner kresby obnovoval, býval jsem tam přítomen. Vím, že po šaškovi nebylo ani potuchy ve zbytcích a rysech vybledlé malby. Maixner chtěl jaksi motivovati obrat párku, s nímž šašek laškuje.

[8]) Vyd. Jul. Fejfalík, Sitzungsberichte der Wiener Akademie, 39. svazek, str. 704.

[9]) Vyd. Dr. A. Brückner, Archiv für slavische Philologie, 1889, XII. str. 329, v. 3285—3292.

[10]) Tamtéž, str. 357, v. 5886—5895.

[11]) Vyd. Dr. A. Brückner, Archiv für slav. Philologie, 1888, str. 500.

[12]) Jos. Truhlář, Klementinské zlomky sborníku epických básní světských XIV. věku, Č. Č. Mus., 1893, str. 338.

[13]) Staří letopisové čeští, str. 147.

[14]) Staří letopisové čeští, str. 167.

[15]) Staří letopisové čeští, str. 322.

[16]) Staří letopisové čeští, str. 323.

Kapitola sedmá, str. 76—83.

[1]) Srv. Czerwinski, Brevier der Tanzkunst, l. c., str. 17—18.

[2]) Germania, cap. 24.

[3]) De gentium septentrionalium variis conditionibus, Romae, 1555, lib. XV., cap. 23, 25. Srv. též popis Taubertův Rechtschaffener Tanzmeister, Leipzig. 1717, str. 46: „Ihr Vortänzer hält erstlich den Degen ungeblösst empor und macht einen dreidoppelten Kreis. Hernach zieht er vom Leder und springt mit blanker Spitze herum. Dann strecken Alle, Hand in Hand, die Klingen vor sich und nimmt einer des andern Degen bei der Spitze oder dem Gefäss und machen die Ordnung solchergestalt, dass eine sechseckige Figur daraus wird, so sie Rose nennen. Bald halten sie ihre Schwerter in die Höhe, dass einem jeglichen eine gevierte Rose über dem Kopfe wächst. Endlich schlagen sie die Schwerter seitlings und tanzen sehr ungestüm bald von einander und muss sich der gesammte Haufe nach der Cadenza des Sing- und Pfeiffenschalles hurtig wenden, schwingen und fechten."

[4]) K. Müllenhof, Über den Schwertertanz, Berlin, 1871; téhož doplňky k jmenované studii v Zeitschrift für deutsche Alterthumskunde, 78, 9, 20; Voss, Der Tanz und seine Geschichte, l. c., str. 73; J. Blochwitz, Kulturgeschichtliche Studien, Bilder aus Mythe und Sage, Glaube und Brauch, Leipzig, 1882, str. 214—215; Friedrich von Hellwald, Ethnographische Rösselsprünge, Kultur- und volksgeschichtliche Bilder und Skizzen, Leipzig, 1891, strana 146 a d.: Der Schwertetanz im Mittelalter.

[5]) Srv. Mannhardt, Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme, Berlin, 1875.

[6]) Archiv civit. Egrae, Stadtbuch 1596—1597, l. 64: „Tuchknappen, Dero pitten ihnen die Fassnacht mit den schiff und pflug zu halten zu vergunstigen, ist abgeschlagen, doch ihnen der tanz verlaubt worden." Na opis v Zemském archivu upozornil mě laskavě p. Dr. Z. Winter.

[7]) Doklady uvádí Böhme, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 65.

[8]) E. Weyden, Köln vor 500 Jahren, str. 223.

[9]) „Ea die, qua haec spectacula edebantur, iussit dominus illustres matronas et puellas convocari. Convenere magno numero, si ullo in loco, tum in eo convivio

multas conspexi. Convivium variis ludis et choreis celebrabatur. Interea matronae et puellae dominum adeunt atque episcopi nomine submisse orant, ut dominus episcopi gratia una cum comitibus choreas m o r e p a t r i o duceret. Domino adnuente choreasque ducere incipiente viginti quatuor iuvenes singuli integris armis circumdati facesque manu tenentes, praesultabant. Hos armatos alii viginti quatuor praecedebant, ibidem singuli faces manibus gerentes. Choreis peractis varia domino allata sunt ciborum et potionum munera. Deinde dominus comitesque honorifice a puellis et matronis usque in diversorium deductus est.“ Vyd. r. 1844 (Bibl. d. liter. Vereins in Stuttgart, VII.), str. 18, 19. Srv. české vydání Slavíkovo.

[10]) Dr. A. B r ü c k n e r, Archiv für slavische Philologie, 1892, XV. sv., 2, str. 318.

[11]) Doklad otiskuje M ü l l e n h o f, Über den Schwertertanz, l. c., str. 121.

[12]) Nomenclator quadrilinguis, vyd. 1598, str. 610.

[13]) Srv. J. B l o c h w i t z, Kulturgeschichtliche Studien, Bilder aus Mythe und Sage, Glaube und Brauch, Leipzig, 1882, str. 214—215.

[14]) J. G e b h a r t, Österreichisches Sagenbuch, Pest, 1863, str. 464—465: „Schwerttanz im Salzkammergute“; S c h i e s t l, Schwerttanz der Dürrnberger Knappen in Hallein, Salzburg, 1865; A u g. H a r t m a n n, Volksschauspiele in Bayern und Oesterreich, Leipzig, 1880, str. 126 a d.: „Der Schwerttanz zu Hallein“; E. F r i s c h a u f, Schwerttanz und Wettlauf, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde (red. Dr. K. Weinhold), Berlin, 1894, I. 88.

[15]) A. S c h l o s s a r, Österreichische Kultur- und Literaturbilder, Wien, 1879: „Der Schwerttanz in Obersteiermark“; t ý ž, Kultur- und Sittenbilder aus Steiermark, Graz, 1885, str. 100 a d.

[16]) Popisuje zevrubně J. J. A m m a n n v Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft, Wien, XVI., a potom pod názvem „Der Schwerttanz in südlichen Böhmen“ v Mittheilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, XXVI. (1888) str. 85 a d.

[17]) Srv. zajímavý popis J. Z í t k a, Kolední hry jihočeské, Český Lid, II. str. 521 a d.

[18]) Srv. V o s s, Tanz und seine Geschichte, l. c., str. 114 a d.; B ö h m e, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 77 a d.: Der Fackeltanz, str. 183; S e p p, Internationale Hochzeits-, Tauf- und Todtengebräuche, München, 1891, str. 91: Der Fackeltanz.

[19]) Srv. D u r m a y e r, Reste altgerm. Heidentums in unseren Tagen, Nürnberg, 1883, str. 60.

[20]) v. R o h r, Einleitung zur Ceremonialwissenschaft der grossen Herren, Berlin, 1729, str. 788—789.

[21]) F. v. R a u m e r, Der Fackeltanz bei hohen Vermählungen im königl. Preussischen Kurbrandeburgischen Hause, Berlin, bez letopočtu; C z e r w i n s k i, Geschichte der Tanzkunst, str. 187; B ö h m e, Geschichte des Tanzes, str. 78—79.

[22]) Letopisové staročeští, str. 212—213.

Kniha třetí.

Kapitola první a druhá, str. 84.—98.

[1]) Viz podrobně B ö h m e, Geschichte des Tanzes, l. c., str. 91 a d.: Urtheile und Predigten über Tanz im Mittelalter bis zur Neuzeit.

[2]) Ein Rathschlag wider die gotlosen Tentz, 1525.

[3]) Hebreischer zungen Lerer wünschet aller tantzern und tantzerin ein schnell umbkeren am Raien, ein keüchend hertze, müde füss, trübe augen, schwiessiges angesicht . . ., Augsburg, 1532.

[4]) Vom Tantzen, Urtheil aus heiliger Schrift und den alten christlichen Lerern gestellt, Frankfurt a. M., 1543 a potom častěji.

[5]) Der Tanzteuffel d. i. wider den leichtfertigen, unverschempten Welttanz und sonderlich wider die Gotszucht und Ehr vergessene Nachttentze, Frankfurt a. O., 1567 a častěji potom.

[6]) Gottseliger Tractat von dem ungottseligen Tanz, Herborn, 1594, 2. vyd., str. 1602.

[7]) Tantzteuffel, 3 díly, 1677.

[8]) Letopisové Trojanští, vyd. 1468, str. 96.

[9]) Vyd. r. 1501, l. 31a—33a.

[10]) Přídavek mravů pro šlechetné panny, vyd. 1600, l. C 12 a d.

[11]) Rozkoš a zvůle panenská, 1613, l E 2. Na hříšnost tanců stesky také na l. B 6.

[12]) O druhém Eliášovi, totiž o Janu Křtiteli, vyd. 1614, l. T 8, U.

[13]) O nemocech duše i těla, vyd. v Praze, 1612, l. E 2.

[14]) Knížka o posledním dni soudném, l. K 10—11.

[15]) Široký plac neb zrcadlo světa, vyd. 1605, dedikace, list ∂ 3, 4.

[16]) Berla Ježíše Krista, v Praze, 1617, l. E 2.

[17]) Kázání o bohatci pekelníku a Lazarovi nebeském měšťanu, v Praze, 1570, l. P 3.

[18]) Komedie nová o vdově, v Litomyšli, 1573, l. C 4.

[19]) Knížka o starosti aneb věku sešlém a šedivém, v Praze, 1610, l. H 3.

[20]) Knížka o cnosti anjelské (1. vyd. v Praze, 1605), vyd. V. Kleych, 1724, str. 104—105.

[21]) O nebi a o pekle, knížka, v níž se byt budoucí všech vyvolených v nebi i tolikéž zavržených v pekle vypisuje a zavírá, s pilností sepsaná a vydaná léta 1620, v Králové Hradci, str. 108—109.

[22]) Knížka o cnosti anjelské, l. c., vyd. V. Kleych, str. 207—219.

[22]) O druhém Eliášovi, totiž o Janu Křtiteli proroku velikém, v Praze, 1614, l. S 5.

[23]) Instrukcí suplikantův a modlitebníkův, bez roku, l. D 3.

[24]) Klenot o potěšení a pomoci ve všelijakých zármutcích, 1568, l. D 8.

[25]) Pramen vody živé, v Praze, 1581, l. H 12.

[26]) K vejstraze všem věrným křesťanům o hodování a opilství, v Praze, 1618, l. M 2.

[27]) Lamentací země moravské, 1605, l. 23b.

[28]) Skladba o Werwasovi a Lupusovi, l. A 7—8, tištěná v XVI. věku. Mám před sebou zlomek bez listu titulního. Byla přeložena z polštiny (podle ústního sdělení prof. A. Brücknera).

[29]) Berla Ježíše Krista, v Praze, 1617, l. I 5.

[30]) Vysvětlení o stavu manželském artikulů některých, jako o původu, příčinách, požehnání a kříži stavu manželského, v Starém Městě Pražském, vyd. 1605, l. K—K 6.

[31]) Obora panenská, v Praze, 1634, str. 201.

[32]) Léto milostivé a list Božských odpustkův, v Praze, 1541, l. B 5.

[33]) J. Vávra, Dějiny král. města Kolína, 1888, I. str. 196—197.

[34]) Správa křesťanská s krátkým výkladem podstatnějších věcí, které každému křesťanu věděti hodné a náležité přísluší, vyd. Jan Tanner, v Starém Městě Pražském, 1678, str. 197—198.

[35]) Muž apoštolský aneb život a ctnost ctihodného pátera Albrechta Chanovského Dlouhoveského, vytištěno v Praze v impressí Universitatis Karlo-Ferdinandové Tov. P. Ježíše, 1680, str. 87—88.

Kapitola třetí, str. 98.—110.

[1]) Historie o původu a činech bratří českých, vyd. v Hali Magdeburské, 1765, str. 55.
[2]) l. c., str. 60.
[3]) Dekrety Jednoty Českobratrské, vyd. Dr. Ant. Gindely, str. 156.
[4]) l. c., str. 240—241.
[5]) l. c., str. 241.
[6]) Výr. zpráva král. české uč. spol. nauk, 1880, str. 231.
[7]) Dekrety, l. c, str. 292—293.
[8]) O mrzutém hříchu opilství soud z písem svatých i z starých učitelův křesťanských, a k témuž i o tanci a rozličné hře, léta 1560.
[9]) l. c., l. 20—32.
[10]) l. c., l. 61—83. (Pozn. patří k listu „o tanci“ str. 107.)

Kapitola pátá, str. 150.—160.

[1]) Viz Zíbrt, Listy z českých dějin kulturních, v Praze, 1891, str. 1—21: „O líčení a šlechtění tváří u starých Čechů.“
[2]) Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy, v Praze, 1893—94.

Kapitola šestá, str. 160.—163.

[1]) Archiv Český, XI., str. 367—368. Vyd. Dr. Fr. Kameníček.
[2]) Sněmy České, III., str. 301.
[3]) Z rukopisu Oeconomica v zemském archivu českém sdělil p. Dr. Zikm. Winter.
[4]) Z archivu král. m. Prahy č. 1060, 251 cituje Dr. Z. Winter, Kulturní obraz měst českých, II., 1892, str. 215.
[5]) Vyd. Chlumecký, Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, Wien, 1857, 17. sv., str. 108.
[6]) l. c., str. 95.
[7]) Časopis Matice Moravské, 1876, str. 20, vyd. V. Houdek.
[8]) ČČMus., 1843, str. 165; 1885, 153; Pam. Arch. XVI. 158.

Kapitola sedmá, str. 163.—166.

[1]) Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, l. c., str. 82—83. Cituje studii „Über Tanzplätze in Stadt und Dorf“, Mone, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins, XI. 256.
[2]) Staří letopisové čeští, str. 167.
[3]) Kniha o hořekování a naříkání spravedlnosti. vyd. 1539, l. A 1.
[4]) Nomenclator quadrilinguis, l. c., str. 610.
[5]) Korunování Matiáše, 1611, l. O.
[6]) Dr. Z. Winter, Kulturní obraz českých měst, v Praze, 1892, II., str. 570.
[7]) Velmi kratochvilné pohádky o rozličných věcech, v Holomouci. Výběr viz v článku Zíbrtově, Staročeské sbírky pohádek (hádanek), Český Lid, III., 37.

Kapitola osmá, str. 166.—173.

[1]) Kniha duchovní, l. c., l. H 5, K 5.
[2]) Tamtéž, l. K 4.
[3]) Knížka o pravé a falešné církvi, v Praze, 1589, l. E 7.
[4]) Instrukcí suplikantův a modlitebníkův, bez roku, l. B 5.
[5]) Výklad prostý na nejsvětější modlitbu Otče náš, v Praze, 1605, str. 223—224.
[6]) O posluchačích sv. evangelium, v Praze, 1613, l. H 2, l. G 7.
[7]) Vejklad řečí epištolních nedělních, vyd. 1617, II., str. 71.
[8]) O pravé a falešné církvi, v Praze, 1589, l. E 3.
[9]) Kázání o sv. pokání, vyd. 1552, l. m 2.
[10]) Správa křesťanská s krátkým výkladem podstatnějších věcí, v Starém Městě Pražském, 1678, str. 19.
[11]) Registra vejpovědí bílá obeslaná l. 1552—1570, sign. 14 J, l. 202, 203, 204 Výpisek Dra. Z. Wintra.
[12]) Kniha archivu král. m. Prahy, č. 1057, l. 76. Výpisek Dra. Z. Wintra.
[13]) Archiv král. m. Prahy, č. 332, l. 87. Viz Dr. Z. Winter, Kulturní obraz českých měst, II, 79.
[14]) Protokoly v archivu král. m. Prahy, č. 19, str. 26. Výpisek Dra. Z. Wintra.
[15]) Z Lib. rer. memor. v archivu král. m. Prahy, č. 326, l. 5. Dr. Z. Winter, Světozor, 1887, 6. — Srv. Právník, 1862, str. 170.
[16]) Compelle intrare, l. b 5.
[17]) Rukopis univ. knih. pražské, 1605, l. 24 a.
[18]) Rozmanité doklady viz Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, v Praze, 1889.
[19]) Postilla, vyd. 1557, l. 636.
[20]) Viz Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, l. c., v stati „Masopust".
[21]) Č. Č. Mus. 1858, str. 364, 365.
[22]) O posluchačích sv. evangelium, 1613, v Praze, l. I 3.
[23]) Knížka o pravé a falešné církvi, v Praze, 1589, l. E 7.
[24]) Srv. Otto z Werdmillera, Klenot o potěšení a pomoci ve všelijakých zármutcích, v Praze, 1566, l. D 8.
[25]) Historia duchovní o Samsonovi, v Praze, 1608, l. D 5.
[26]) Archiv Jindřicho-hradecký. Výpisky p. archiváře F. Tischera.

Kapitola devátá, str. 173.—185.

[1]) Kázání krátká a prostá o napravení života křesťanského, 1614, list L 3 a d.
[2]) Skladba o Werwasovi a Lupusovi, l. C 2.
[3]) Nomenclator quadrilinguis, l. c., str. 610, Silua quadrilinguis, vyd. 1598, strana 1560.
[4]) O anjelích, vyd. 1618, str. 100.
[5]) Historie kláštera sedleckého, 1630, str. 105.
[6]) Kniha archivu král. m. Prahy, č. 1050, 31. Výpisek Dra. Z. Wintra.
[7]) Lounská kniha svěd., l. 1605—1622. Výpisek Dra. Z. Wintra.
[8]) Staročeské divadelní hry, vyd. J. Jireček, 1878, str. 156—157.
[9]) Jireček, Staročeské hry divadelní, l c., str. 80=81.
[10]) l. c., str. 137—138.
[11]) O nebi a o pekle, l. c, str. 103—106.
[12]) Vyd. Dr. J. Kalousek, Archiv Český VII. 431.
[13]) Staročeské div. hry, vyd. Jos. Jireček, l. c, str. 53—54.
[14]) Světozor, 1888, str. 603.

Kapitola desátá, str. 185.—195.

[1]) Viz Moravská svatba (Knihovny Českého Lidu II.), v Praze r. 1892, strana 63. Srv. Sušil, Moravské písně, vyd. 1860, str. 618—620; Bartoš, Nové nár. písně mor, 1882, str. 124; Světozor 1882, 528, 576.

[2]) Vlastivěda slezská, v Opavě, 1888, I. str. 96.

[3]) Viz A. Hajný, České tance, Český Lid, III. str. 509.

[4]) Bartoš, Moravská svatba, str. 63.

[5]) V. Prasek, Vlastivěda slezská, II. 1. Historická topografie země opavské, v Opavě, 1890, A—K, s. v. Krnov.

[6]) Viz Geschichte des Tanzes, I. 112 a d.

[7]) Eines erbaren Rathes der kaiserlichen Stadt Bresslaw newe aufgerichte Hochzeitordnung, 1583, l. B 2 a d Laskavě upozornil Dr. Z. Winter.

[8]) Doklad uvádí Böhme, Geschichte des Tanzes, I. 115.

[9]) Viz Böhme, Geschichte des Tanzes, I. 185, 207.

[10]) Srv. Dr. A. Brückner, Archiv für slavische Philologie XV. strana 318—319.

[11]) Viz Böhme, Geschichte des Tanzes, I. 55—56.

[12]) Brousírna lidského jazyka, vyd. 1637, str. 6.

[13]) Reg. purkm. Jindř. Hradce z r. 1487, l. 74. Výpisek Dra. Z. Wintra.

[14]) O druhém Eliášovi, totiž o Janu Křtiteli, vyd. 1614, l. B 5, 6.

[15]) Staročeské divadelní hry, vyd. J. Jireček, l. c. str. 23—24.

Kapitola jedenáctá, str. 195.—203.

[1]) Lumír 1853, str. 1194.

[2]) V článku „Schlesische Modetänze", L. v. Ledebur, Allgemeine Geschichtskunde des Preuss. Staates, 1830, I. str. 270—280. Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes, I. str. 60—62; Brückner, Archiv f. slav. Phil. XV. 319.

[3]) Gołębiowski, Gry i zabawy różnych stanów, 1831, str. 319.

[4]) Sborník československé jednoty, v Praze, 1887, str. 87.

[5]) Václava Březana Život Viléma z Rosenberka, v Praze, vyd. 1877, strana 90.

[6]) Kázání krátká a prostá o napravení života křesťanského, vyd. 1614, l. L.

[7]) Viz o něm zevrubně i s notami Böhme, Geschichte des Tanzes, I., str. 128—129.

[8]) Die Grewel der Verwüstung Menschlichen Geschlechts, Ingolstatt, 1610, str. 1189—1190: „Die rundt Fecht- und Tanzsprueng, sein dieselben mehr gaucklerisch und fürwitzig, als nutz, jedoch auch zu starcker Übung tauglich, in dem die Füss mit uberauss starker Macht und Glencke ansetzen müssen, damit sie den Leib nicht allein in die höch, sonder auch in Lüften umb und umb trehen, in welcher Ubung die Welschen Tantzer aussbündig, wie auch in dem andern, so man den Creutzsprung nennet, allda man die Fuess in Lüfften ein, zwei, dreimal verwechselt, und die Gabriollen bei ihnen genennet werden etc."

[9]) Historia duchovní o Samsonovi, v Praze, 1608, l. J 2.

[10]) O knize Ces. Negri srv. Ambros, Geschichte der Musik, IV. 1878, 300.

[11]) Něco z dějin balletu, Feuilleton Národních Listů, 1890, 1. září.

[12]) Voss, Tanz und seine Geschichte, l. c., str. 54—55. Srv. též H. Lavoix fils, La musique française, 1891, str. 74 a d.

[13]) Mémoires de Bassompierre, vyd. 1666, str. 115 a d.

[14]) Název: Parnassus triumphans, Ballet, Stockholm, 1651.

[15]) Uvádí Ferd. Menčík, Něco z dějin balletu, l. c.

Kapitola dvanáctá, str. 204.—222.

[1]) Za upozornění děkuji p. prof. Dr. A. Brücknerovi v Berlíně, jehož přičiněním byla mně knížka od autora laskavě poslána.

[2]) Eine kurtzweilige Historia, welche sich hat zu getragen mit einem Bawrenknecht und einem Münche, wie der Bawrenknecht den Münch in eine Dornhecke bringt, das er nacket darin muss dantzen, und sich so hesslich zukratzt und zureist, in Reimweise zusammengesetzt, gantz kurtzweilig und lustig zu lesen: durch Dieterich Albrechten, Anno 1599, gedruckt zu Erffurdt, bei Martha Hertzin.

[3]) V Krameriově Čechoslavu, 1820, str. 257—258.

[4]) Ferd. Menčík ve feuilletoně „Něco o proroctvích v XVII. století", Národní Listy, 1891, 13. října.

[5]) Srv. Rezkovy Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III., 445.

[6]) Nové básně, vyd. A. Puchmajer, v Praze, 1798, III. str. 37—43; Hněvkovského Básně drobné, v Praze, 1820, str. 130—137.

[7]) Báseň tato byla pak otiskována, na př. od Rulíka.

[8]) Veselý Kubíček aneb v horách kašparských zaklený dudák, v Praze, 1799, 43—45.

[9]) Staročeské pověsti, zpěvy, hry, v Praze, 1845, I. 151.

[10]) Staročeské pověsti, zpěvy, hry, l. c. I. str. 151.

[11]) Vyd. 1845, I. 63—72. Srv. K. V. Rais, Dalibor, 1880, str. 267.

[12]) Tak a podobně psaly noviny tehdejší o Tylově Strak. dudáku.

Kapitola třináctá, str. 223.—226.

[1]) Viz Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, l. c.; týž, Lidové zábavy, obyčeje a pověry na den sv. Jana Křtitele, Č. Č. Mus. 1891.

[2]) O zlých anjelích neb ďáblích, r. 1618, vyd. v Praze, 139—141.

[3]) Jar. Palliardi, Časopis vlast. muz. spolku olomuckého, v Olomouci, 1894, č. 43, str. 108.

[4]) Květy, 1846, č. 133, str. 535.

[5]) Karwowski, Roczniki tow. przyj. nauk poznańskiego, 1892, XIX. str. 200.

[6]) Srv. F. Menčík, Feuilleton Národních Listů, 1891, 13. října: „Něco o proroctvích v XVII. století."

[7]) Karchesius, Historia o životu Dr. Jana Fausta, znamenitého čarodějníka, vyd. v Praze, 1611, l. J 6—7.

[8]) O zlých anjelích neb ďáblích, l. c., str. 100—101.

[9]) Brousírna, l. c., str. 331. Historku tuto opakuje Třeboňský, Kniha naučení a příkladův, v Praze, 1758, str. 262—263.

Kapitola čtrnáctá, str. 226.—228.

[1]) Wuttke, D. d. Volksaberglaube der Gegenwart, 2. vyd., Berlin, 1869, strana 69.

[2]) M. Busch, Deutscher Volksglaube, 2. vyd., Leipzig, 1877, 48.

[3]) Srv. poznámku Scheiffele, Mythologische Parallelen, Ellwangen, 1865, strana 60.

[4]) Ulrich Jahn, Volkssagen aus Pommern und Rügen, Berlin 1890, str. 46, číslo 60.

[6]) Vernaleken, Mythen und Bräuche des Volkes in Oesterreich, Wien, 1859, 302—303.
[6]) Busch, D Volksglaube, l. c., str. 49.
[7]) Doklady sebral A. A. Потебня, О купальскихъ огняхъ и сродныхъ съ ними представленіяхъ, Москва, 1867, str. 4, 5. Srv. И. П. Сахаровъ, Сказанія русскаго народа (Праздники и обычаи), С.-Петербургъ, vyd. 1885, str. 173—174; Э. А. Вольтеръ, Матеріалы для этнографіи латышскаго племени Витебской губерніи, С.-Петербургъ, 1890, str. 44 a d., hlavně 54, 55. — Srv. též Dr. H. Máchal, Nákres slovanského bájesloví, 1891, str. 42.
[8]) Reinsberg, Düringsfeld, Festkalender aus Böhmen, Prag, 1861, strana 138.
[9]) Krolmus, Staročeské pověsti, zpěvy, hry, 1845, I. 536—537; Fr. Bartoš, Naše děti, 1888, str. 32; F. V. Vykoukal, O kosmických názorech našeho lidu, Světozor, v Praze, 1890, str. 547. Srv. A. A. Потебня, О миѳическомъ значеніи нѣкоторыхъ обрядовъ и повѣрій, Москва, 1865, str. 224.
[10]) Zingerle, Sitten, Bräuche und Meinungen des Tiroler Volkes, 1871, (2. vyd.) VIII.—IX; Quitzmann, Die heidnische Religion der Baiwaren. Leipzig, 1860, str. 129.
[11]) Blockes-Berges Verrichtung, Leipzig, 1668, str. 549.
[12]) Hier. Chr. Lauterbach praes. resp. J. Fr. Jensen, De tripudio solis paschali, Helmstadt, 1706.
[13]) Paul Ch. Hilscher, Wegen des zur Fasten- und Osterzeit eingerissenen Aberglaubens bemercket etwas..., Dresden, 1708, str. 27—33.
[14]) Srv. G. A. Eberhard, Neueste Ansicht der Geschichte der Sonn- und Festtage, Erfurt, 1799, str. 185—187.

Kapitola patnáctá, str. 229.—231.

[1]) Archiv Třeboňský, Fam. Šternberk, 1537.
[2]) Plachý, Paměti plzenské, str. 123 (k r. 1519).
[3]) Petra Glasera Čelední ďábel, vyd. Veleslavín, 1586, l. F 4.
[4]) Mladistvá oliva, v Litomyšli, 1606, l. a 2. Srv. Žalanský, O nemocech, l. c., l. E 4.
[5]) Věk člověka, pův. vyd. 1604, vyd. 1723, l. D 3.
[6]) Obora panenská, v Praze, 1634, str. 61.
[7]) Brousírna, l. c. str. 44, 285, 347.
[8]) Pohádky velmi kratochvilné o rozličných věcech, vyd. 1626 v Holomouci, l. a 6.
[9]) Pohádky velmi kratochvilné, v Starém Městě Pražském, 1695, l. B 6.
[10]) Duchovní pohádky to jest ukryté otázky z písma svatého s odpověďmi kratičkými, v Jindřichově Hradci, u Františka Petra Hilgartnera, 1738, l. D 5, D 6. (Otisk ze starší předlohy podle zmínky v obšírném názvu.) Srv. Staročeské sbírky pohádek (t. j. hádanek), v Praze. (Otisk z Českého Lidu III.) 1894.
[11]) Aesopovy fabule, vyd. 1579, fab. XIX.

Kapitola šestnáctá, str. 231.—242.

[1]) Viz J. Srb (Debrnov), Dějiny hudby v Čechách a na Moravě, v Praze, 1891, str. 26 a d., kdež uvedena příslušná literatura.
[2]) Viz na př. Cantiones evangelicae ad usitatas harmonias, quae in ecclesiis boemicis per totius anni circulum canuntur, accomodatae, praecipue Christi bene-

ficia breviter complectentes, autore Venceslao Nicolaide Vodniano, reipublicae Latecensis notario, Wittenbergae, 1554: „unde apparet veteres Boemos musicae valde studiosos fuisse.“ Srv. též Martin Gerbert, De cantu et musica sacra a prima ecclesiae aetate usque ad praesens tempus, 1774, II. 372 a d.

[3]) Muzika, to jest zpráva k zpívání náležitá, všechněm zpěvům se učiti žádostivým ku požitku ode mne Jana Josquina jazykem českým v nově sepsaná a vydaná, létha 1561, l. A 3.

[4]) Mravové aneb naučení potřebná, vyd. 1600, l. b 9.

[5]) O ctném a chvalitebném v světě obcování, vyd. 1613, l. 279 b, 282 a.

[6]) O posluchačích sv. evangelium, v Praze, 1613, l. M 4, M 5.

[7]) Výklad na modlitbu Páně velmi utěšený, v Praze, 1585, l. 165.

[8]) Kupidova Střela, vyd. r. 1590 v Praze, l. 167.

[9]) O pokoji a válečném nepokoji, vyd. v Praze, 1611, l. G 7.

[10]) Registra purkm. lounská, l. 1571, 20. Výpisek Dra. Z. Wintra.

[11]) Navedení mladistvého věku k poctivým mravům a svobodným literním uměním, v Praze, 1606, l. A 8—B. Navedení toto otiskl jsem v časopise Květy mládeže, v Praze, 1894, č, 2.—3.

[12]) Planety, pod kterouž by se člověk narodil, a co mu se budoucího skrze planety vyznamenává, v Holomúci, 1558, l. B 7.

[13]) Krátký vejpis o nemocech morních, v Starém Městě Pražském, 1582, l. C 3.

[14]) Knížka obsahující stav městský, v Starém Městě Pražském, 1602, str. 405—407. Nápis na Opočnu viz u Sedláčka, Hrady, II. 37.

[15]) O nebi a o peklu, l. c., str. 36—37.

[16]) Věk člověka, l. c., l. D 5.

[17]) Nové kratochvíle, vyd. 1598, l. Q 3.

[18]) O ctném a chvalitebném v světě obcování, l. c., str. 108.

[19]) Viz pěkný článek Frant. Mareše, Rožmberská kapela, ČČMus., 1894, str. 209.

[20]) Viz Dr. Z. Winter, Pražské muziky, Světozor, 1887, str. 58.

[21]) Archiv král. m. Prahy, čís. 326, l. 30; statuta z r. 1677, čís. 994, l. 403—405. O družstvu hudebním (srv. str. 242) viz W. W. Tomek, Dalibor, 1860, str. 3.

[22]) Viz Srb (Debrnov), Dějiny hudby v Čechách, l. c., str. 42 a d.; Ant. Rybička, Hudební kapella Rudolfa II., Pam. Arch., 1892, XV. str. 685—686; G. Pazourek, Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1893, XXXI. str. 281.

[23]) Česká Včela, v Praze, 1847, č. 19, str. 76.

[24]) Nomenclator quadrilinguis, l. c., str. 346 a d.; Silva quadrilinguis, l. c., str. 164.

[25]) Archiv král. m. Prahy, čís. 1174, l. 4 b (r. 1598).

[26]) Tamtéž, l. 130 (r. 1601). Srv. Dr. Winter, Světozor, 1887, l. c.

[27]) Carchesius, Historie o životu doktora Fausta, vyd. v Praze, 1611, l. C.

[28]) Viz Fr. Mareš, Rožmberská kapela, ČČMus., 1894, str. 234—236.

[29]) Knížka zlatá, v Holomouci, 1577, W 7.

[30]) Srv. Srb, Dějiny hudby v Čechách, l. c., str. 37.

[31]) Nové kratochvíle, l. c.

[32]) Vyd. Fr. Dvorský, 1886, str. 106.

Kniha čtvrtá.

Kapitola první, str. 243.—252.

[1]) Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes, l. c., I. str. 110.
[2]) Was vom Tantze zu halten sei, Halle, 1697. Srv. Pozn. 3.
[3]) Was von dem weltüblichen Tantzen zu halten, Halle, 1697.
[4]) Christliches und erbauliches Gespräch vom Zechen..., Tanzen, Halle, 1698.
[5]) Kurze Vorstellung, was von dem weltüblichen Zechen und Tanzen nach der Regel Gottes Worts und nach Beschaffenheit des wahren Christenthums zu halten, Leipzig, 1700.
[6]) Von liederlichen Sonntags-Tantzen, Leipzig, 1701.
[7]) Der höllische Rain oder die unglückselige Freude der Täntzer, Augsburg, 1705. Srv. též Lange, Vom Tantzen, Giessen, 1704.
[8]) Von der Nutzbarkeit des Tantzens, Frankfurt, 1713.
[9]) Viz důvody v dissertaci: J. Grüneberg praes., resp. J. Statins, Dissertatio de saltatione Christiano licita, Rostochii, 1719.
[10]) Kauzín, Dvůr svatý aneb křesťanská naučení, přel. J. Barner, v Praze, vyd. 1700, I. 151. Srv. I. 46, II. 465.
[11]) Náchodský, Sancta curiositas, v Praze, 1707, I. 187, 188.
[12]) Tria tabernacula in monte Thaboreo, v Olomouci, vyd. 1738, str. 12—13, 249, 11.
[13]) Kázání, v Praze, vyd. 1724, I. 107, 537; vyd. 1730, II. 91.
[14]) Trojí čest od trojnásobní zásluhy splozená, v Praze, 1748, l. A 2—A 3.
[15]) Dva halíři měděnní, v Praze, 1719, l. D 2—D 3.
[16]) Rukopis universitní knihovny pražské.
[17]) Jiřího Volného Písně kratochvilné. Vydává Dr. C. Zíbrt, v Praze, 1894, str. 67 a d.
[18]) Zázrakové Boží, v Praze, 1718, str. 192
[19]) Den spolunedělní a sváteční, v Praze, 1709, l. B 3.
[20]) Semeno slova Božího, v Praze, 1701, str. 603.
[21]) Robota církevní v nedělní den netoliko dovolená, ale taky od církve svaté katolické přikázaná, v Praze, 1720, str. 191.
[22]) Viz Bohabojní a svatí cechové, z vyd. r. 1630 otiskuje Dr. Č. Zíbrt, v Praze, 1894, str. 5.
[23]) Přepodivná matka svatohorská Maria v zázracích a milostech svých, v Litomyšli, 1666, str. 91—92.
[24]) Uzda duchovní, v Praze, 1702, str. 391—392.
[25]) Postilla katolická, v Praze, 1695, str. 134—135.
[26]) Vejtažní naučení a vejkladové na všecky nedělní i sváteční epištoly, též evangelia, v Praze, 1740, str. 991.
[27]) Catechismus, v Praze, 1746, str. 302, 154—155.
[28]) Bezpečná cesta do nebeského ráje, v Starém Městě Pražském, vyd. 1718, str. 179—192.
[29]) Třetí sloup nepohnutedlnýho základu katolického živobytí, v Praze, 1708, 210—219.
[30]) Trojí chléb, v Praze, 1727, I. str. 84.
[31]) Postilla katolická, v Praze, 1695, str. 61—62.
[32]) Jádro naučení křesťanského, v Král. Dvoře, 1789, str. 261.
[33]) Mravná naučení, v Praze, 1763, II. str. 5.
[34]) Lauretanský domeček, v Praze, 1723.
[35]) Duchovní sedlský regule, v Hradci Králové, 1740, str. 20 - 21.
[36]) Berla Jezu Krista, v Praze, 1709, str. 105 a d.
[37]) Srv. J. Dyrckynk, Regulae aneb pravidla dokonalosti, v Praze, 1706, str. 27—29.

[38]) Siclus sanctuarii, vyd. 1713, l. C 4.
[39]) Srv. Mat. Václavek, Valašská svatba, v Telči, 1892, str. 50–51.
[40]) Život sv. Lidmily, v Praze, 1702, str. 209—211.

Kapitola druhá, str. 253.—254.

[1]) ČČMus.. 1846, str. 473.
[2]) Vyd. r. 1671, l. 56, 57.
[3]) Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, 190—193.
[4]) Pražské Poštovské Noviny, 1724, č. 97 (2. prosince).
[5]) Synod. arch. pragensis, vyd. 1605, str. 123.
[6]) Fasseau, Collectio synodorum et statutorum dioecesis Olomucenae, l. c., str. 144, 157.

Kapitola třetí, str. 254.–259.

[1]) Srv. Böhme, Geschichte des Tanzes, l. c., I. 120 a d.
[2]) Viz Světozor, 1879, 71; Gołębiowski, Gry różnych stanów, l. c., str. 317.
[3]) Viz Czerwinski, Geschichte des Tanzes, l. c., 131.
[4]) Viz Klemm, Katechismus der Tanzkunst, str. 56 a d.
[5]) Böhme, Geschichte des Tanzes, I. 136.
[6]) Srv. spis lat. „De saltatione“ (v univ. knih. praž., sign. 22 J 68), str. 57
[7]) Böhme, Geschichte des Tanzes, I. 126.
[8]) Discursus Lipirona, to jest smutného kavalíra de amore aneb o lásce per potentias et passiones animae suae vedený, 1651, l. 16 b, 17 a, 38 b, (rukopis univ. knihovny pražské).
[9]) Coelum vivum, 1724, str. 236.
[10]) Coelum vivum, l. c., str. 237.
[11]) Coelum vivum, l. c., str. 233.
[12]) Coelum vivum, l. c., str. 236, 237.
[13]) Coelum vivum, l. c., str. 233, 242.
[14]) Siclus sanctuarii, l. D 2, D 3.
[15]) Koniáš, Cytara, vyd. 1746, str. 561.
[16]) Musa Moravská, vyd. T. Fryčaj, 1813, str. 152.
[17]) Doctrina christiana, 1721, str. 164.
[18]) Siclus sancturii, l. D 2.
[19]) Poezye, 1806, I. str. 60.
[20]) Tylův Pražský posel, Sbírka užitečného i kratochvilného čtení, v Praze, 1846, I. str. 86.

Kapitola čtvrtá, str. 260.—266.

[1]) Jeden v zákoně zběhlý, v Praze, 1730.
[2]) Viz Dr. G. Steinhausen, Kulturstudien, Berlin, 1893, str. 92—93.
[3]) Srv. Von Schlesien vor und seit dem Jar 1740, Freiburg, 1740, I. 338.
[4]) Kniha pro dítky, v Praze, 1771, str. 116.

[5]) Viz Riegger, Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen, 1788, VI. str. 193—195. Překlad český podán v Lumíru, 1853, str. 140—141 bez výslovného udání pramene („spis r. 1788 v Praze vyšlý").

[6]) Geschichte des Tanzes, l. c., I. str. 137—138.

[7]) Masopustní žert aneb pan Šídlo, taneční mistr, fraška v 3 jednáních, v Praze, 1813.

[8]) Die alte Hilfe der Böhmen und Mähren, Prag, 1808, str. 57—58.

[9]) Prag, Beiblätter zu Ost und West, 1843, č. 187, str. 747; č. 116, 22. července, str. 464.

[10]) l. c, č. 119, str. 475.

[11]) l. c., č. 161, str. 644.

[12]) Na ukázku, jak vypadal zvací lístek, kterým vábili taneční mistrové v Praze žáky, vypisuji text z originalu z konce věku XVIII.: „Nachricht für Freunde der Tanzkunst. Einem hohen Adel, sowohl als dem verehrungswürdigen Publikum macht der Endesgefertigte bekannt, dass er gegen ein billiges Honorar mit der grössten Bereitwilligkeit Jedem, dem an der Ausbildung seiner körperlichen Gewandheit und des daraus entspringenden äussern Anstandes gelegen ist, in Kammer- und Gesellschafts-Tänzen auf leichtfassliche, gründliche und daher bleibende Methode Unterricht sowohl in- als ausser seiner Wohnung zu geben gesonnen ist. Anton Zachistal, befugter Kammer- und Gesellschafts-Tanzmeister, Wohnhaft in der Spornergasse, im Knoppischen Hause, N. C. 171.

Kapitola pátá, str. 266.—275.

[1]) Pokuty a trestání přestupníkův zákona Božího, vyd. 1613, l. H.

[2]) Vyd. 1590, l. C 8.

[3]) Srv. Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, l. c., str. 191.

[4]) Sobotní pražské poštovské noviny, 1723, 30. října.

[5]) Nová správa král. českého skrze příjezd Alžběty Kristiny, 1721, str. 14.

[6]) Bohemica, I., v Praze, 1838, str. 405—410.

[7]) Viz Říčák, Dějiny města Přeštic, 1864, str. 95.

[8]) Z archivu Kutnohorského J. Ledr, Děje panství a města Nových Dvorů, 1884, str. 141, pozn. 340.

[9]) Viz Böhme, Geschichte des Tanzes, l. c., I. str. 174.

[10]) Viz K. Čermák, Český Lid, II. str. 655 a d.

[11]) Coelum vivum, l. c., 526, 527.

[12]) Pia quadragesima, l. c, II. str. 16–18.

[13]) Viz Erben, Písně, č. 676; Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, l. c., str. 44. Srv. též Grube, Flachs in Sitten und Sagen; Kolberg, Lud, XVI. 114; Zbiór wiadomości do antr. lud., VIII. 265, IX. 23; Fedorowski, Lud okolic Żarek, Siewierza i Pilicy, Warszawa, 1889, str. 155.

[14]) Podám o tomto obyčeji obšírnější výklad v Č. Lidu.

[15]) Viz o tom podrobně Zíbrt, Památník vid. spolku „Pokrok". Srv. o témž D'Elvert, Geschichte der Musik in Mähren und Oesterr. Schlesien, Brünn, 1873, str. 194.

[16]) K. G. Anton, Erste Linien eines Versuches über der alten Slaven Ursprung, Sitten . . ., Leipzig, 1783, str. 147: „. . . wir Teuschen ahmen armselig den Kosakischen, polnischen und hanakischen nach. Sich swenken, aufstampfen, in die Höhe springen, die Glieder verdrehen, nur mit einer andern Person allein tanzen, dieses ist das Karakteristische der slavischen Tänze."

[17]) Srv. Schilling, Geschichte der neueren Musik, Carlsruhe, 1842, III. 435.
[18]) Die Bälle der eleganten Welt, Nordhausen, 1842, str. 75.
[19]) Bibliothek der mährschen Staatskunde, Wien, 1786, I. str. 2—3.
[20]) Coelum vivum, l. c., str. 672.

Kapitola šestá, str. 275.—279.

[1]) Viz skladbu „Děvče s růžovým věncem ze Vsi Ovenče na ožinky JMstem Františkovi a Marii Terezii, králi a královně české, dvanáctý den měsíce srpna léta 1792, v Praze, u J. G. Kalve, 1792; Beschreibung des Aernte- und Rosenfestes, welches in Gegenwart S. M. Franz I. und Marien Theresiens, Königs und Königin von Böhmen durch die Landesstände veranstaltet von dem im Parke Bubentsch bei Prag versammelten böhm. Landvolke den 12ten August 1792 gefeiert wurde, Prag, 1792; Königskrönung in Prag i. J. 1792, Prag, 1792, str. 276—285; Tagebuch der böhm. Königskrönung i. J. 1792, Prag, str. 201—206.
[2]) Kalendář historický, 1797, I. str. 181—184.
[3]) Bohemica, díl V. str 414—418. Srv. Lumír, 1862, 62.
[4]) Viz Albrecht, Krönungsjournal für Prag, 1791 (popis bálu v divadle na str. 487—492); Krönungsbegebenheiten Kaisers Leopold II. als Königs von Böhmen, wie auch der Kaiserin Maria Ludovica, Prag, Budweis, Leipzig, 1791; Jos. Ferd. von Bock und Pollack, Krönungs-Ceremonie des Kaisers Leopold II. und der Kaiserin Marie Louise als König und Königin v. Böhmen, Wien, 1791; Böhmische Krönungsfeier S. M. Leopold II. und Maria Louise, Wien, 1791; Tagebuch der böhm. Krönungsorden, Prag, 1791; Joh. Debois, Aktenmässige Urkunde über die Krönung des Königs Leopold II. und Maria Louise, Prag, vyd. 1792 (1804, 1818). Popis bálu v divadle na str. 153 a d., vzadu znázorněno na příloze, jaká byla úprava architektonická.
[5]) Bohemica, v Praze, 1838, I. str. 532—533.
[6]) Kalendář Historický, v Praze, 1797, I. str. 163—164.

Kapitola sedmá, str. 279.—306.

[1]) Bohemica, díl V. str. 133—134.
[2]) Beobachtungen in und über Prag von einem reisenden Ausländer, Prag, 1787, I, 143—144.
[3]) Tvrdí to spisovatel uvozované knihy „Beobachtungen".
[4]) Beobachtungen in und über Prag, l. c., I. 121 a d.
[5]) Geschichte des Tanzes, l. c., l. (viz v obsahu příslušné stati).
[6]) Viz Beobachtungen in und über Prag, l. c., II. 73—75.
[7]) Riegger, Materialien zur Statistik von Böhmen, 1787, III. 501—506.
[8]) Vertraute Briefe geschrieben auf einer Reise nach Wien zu Ende des Jahres 1808 und zu Anfang 1809, Amsterdam, I. str. 133—134, 402.
[9]) Neuestes Gemälde von Prag, Prag, 1823, str. 163—164.
[10]) J. Jung, Klagen eines alten Ex-Tanzmeisters, Postbüchlein oder Versuch die löbliche Correspondenten-Schaar zu bewegen, dem Authorischen zum neuen Jahr etwas her zu geben, Prag, 1811, str. 8—10.
[11]) Jindy a Nyní, v Praze a v Hradci Králové, 1833, I. str. 12—13.
[12]) Krameriův Čechoslav, v Praze, 1822, str. 61.
[13]) Krameriův Čechoslav, 1821, str. 303
[14]) Květy, 1837, č. 19, str. 152.

[15]) Květy, 1839, č. 6, str. 44 a d.
[16]) Srv. Českou Včelu, 1842, č. 16, str. 66; Gerle, Prag, str. 52.
[17]) Srv. Ed. Herold, Světozor, 1885, str. 134.
[18]) Česká Včela, 1845, č. 6, str. 24.
[19]) Květy, v Praze, 1848, č. 30, str. 131.
[20]) Květy, 1845, č. 102, str. 408.
[21]) Květy, 1842, č. 6, str. 23—24.
[22]) Květy, v Praze, 1848, č. 10, str. 44.
[23]) Česká Včela, 1846, str. 364.
[24]) Květy, 1842, č. 49, str. 196.
[25]) Bohemiea, l. c., I. str. 328—330.
[26]) Viz Schaller, Beschreibung der kön. Haupt- und Residenzstadt Prag, 1796, III. str. 556; Schiessler, Prag und seine Umgebung. Prag, 1823, II. 94—97; Griesel, Neuestes Gemälde von Prag, Prag, 1823, 164; Seidlitz, Wanderungen durch Prag, str. 153.
[27]) Srv. Květy, 1835, str. 31.
[28]) Adolph von Schaden, Meister Fuchs oder humoristischer Spaziergang von Prag über Wien und Linz nach Passau, Allerneuestes Capriccio, als drittes Tableau in die Gallerie der Kater- und Bocksprünge, Dessau, 1822, str. 16—18.
[29]) Květy. 1837, č. 5, str. 40.
[30]) Česká Včela, 1842, č. 12; Květy, 1842, č. 8, str. 28, 32.
[31]) Květy, 1845, č. 17, str. 68; Česká Včela, 1845, č, 12, str. 48.
[32]) Květy, 1844, č. 27, str. 107. Srv. Gerle, Prag, str. 68—69.
[33]) Květy, 1845, č. 19, str. 73—74.
[34]) Česká Včela, 1846, č. 18, str. 72.
[35]) Květy, 1846, č. 25, str. 100.
[36]) Česká Včela, v Praze, 1847, č. 15, str. 59.
[37]) Srv. Květy, 1841, č. 52, str. 415.
[38]) Viz Meine Einsamkeiten, Eine moralische Wochenschrift, Prag, 1772, str. 324—328. Srv. Tyl, Jindy a Nyní, 1833, II., č. 19, str. 144.
[39]) Tomsův Dopisovatel pro Čechy a Moravany, v Praze, 1825, č. 8.
[40]) Česká Včela, 1845, č. 1., str. 4.
[41]) Prag, Beiblätter zu Ost und West, 1843, č. 194, 6. prosince, str. 775—776.
[42]) Rozličnosti Pražských Novin, 1828, č. 15 (dne 21. února).
[43]) Schiessler, Prag und seine Umgebungen, Prag, 1813, II. str. 97.

Kapitola osmá, str. 306.—334.

[1]) Viz Dr. V. Řezníček, Národní beseda. Idyllka z pražského života. (Otisk ze Světozora, 1885.) V Praze, 1886; Al. Mattuška, České bály, Květy, 1885, II. str. 385 a d. Srv. též Malý, Vzpomínky a úvahy starého vlastence, v Praze, 1872, str. 95—96, 116—117; téhož Naše znovuzrození, v Praze, 1880, I. str. 63.
[2]) Tylův Pražský posel, Sbírka užitečného i kratochvilného čtení, v Praze, 1846, I. str. 95—96.
[3]) Vlastimil, Přítel osvěty a zábavy, v Praze, 1840, III., sv. 1. str. 149.
[4]) Mattuška, České bály, l. c.
[5]) Květy, 1840, str. 55—56.
[6]) Rukopis Všelijaké pamětihodné věci, počato l. P. 1836, str. 129 a d. List otiskuje také Ferd. Čenský, Z dob našeho probuzení, v Praze, 1875, 95—96.
[7]) Viz Jiljí V. Jahn, František Ladislav Rieger, v Praze, 1889, str. 11—13.
[8]) Květy, v Praze, 1841, č. 6, str. 47.

[9]) Ferd. Čenský, Z dob našeho probuzení, l. c., list Pospíšilův Tom. Burianovi, str. 109—111.

[10]) Viz Riegrův list faráři Huškovi u Jahna, Frant. Lad. Rieger, l. c., str. 13—15.

[11]) Květy, 1842, č. 9, str. 35—36.

[12]) Česká Včela, 1842, č. 12, str. 47—48.

[13]) Al. Mattuška, České bály, Květy, 1885, II. 389.

[14]) Květy, 1837, č. 5, str. 37—38.

[15]) Česká Včela, 1842, č. 12, str. 44.

[16]) Květy, 1842, č. 89, str. 351.

[17]) Viz Ferd. Čenský, Z dob našeho probuzení, str. 111

[18]) Česká Včela, v Praze, 1842, str. 176 a d.

[19]) Květy, 1843, č. 13, str. 52.

[20]) Květy, 1845, č. 15, str. 60.

[21]) Česká Včela, 1845, č. 10, str. 40.

[22]) Květy, 1844, č. 20, str. 80.

[23]) Viz Tomsovu zprávu v České Včele, 1843, č. 20, str. 79—80; Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, 1844, II. str. 257: „Böhmische Besedy".

[24]) Květy, 1844, č. 28, str. 112.

[25]) Česká Včela, 1846, č. 37, str. 148.

[26]) Květy, 1848, č. 28, str. 119.

[27]) Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, Leipzig, 1844, II. str. 182: „Ein slawischer Ball."

[28]) Květy, 1845, č. 20, str. 80.

[29]) Květy, 1846, č. 21, str. 84.

[30]) Česká Včela, v Praze, 1847, č. 10, str. 39—40; č. 11, str. 43.

[31]) Včela, v Praze, 1848, č. 12, str. 47.

[32]) Včela, v Praze, 1848, č. 13, 14, str. 51, 54.

[33]) Včela, v Praze, 1848, č. 20, str. 79—80. Srv. Květy, 1848, č. 20, str. 82 až 83, str. 122.

[34]) Květy, v Praze, 1840, č. 15, str. 119—120.

[35]) Viz Květy, 1842, č. 21, str. 83—84.

[36]) Květy, 1843, č. 23, str. 92.

[37]) Květy, 1845, č. 48, str. 191.

[38]) Srv. o tom Květy, 1845, č. 124, str. 496; č. 127, str. 508.

[39]) Viz Müllerův článek První Šibřinky v Památníku, vydaném na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola pražského, v Praze, 1883, str. 89 a d.

Kapitola devátá, str. 334.—346.

[1]) Waldau, Böhmische Nationaltänze, Prag, 1859, str. 16. Srv. též zprávu Dlouhého, O histor. vývoji tance, l. c., str. 40—41.

[2]) Životopis jeho viz ve Světozoru, 1876, str. 290. O Hilmarovi viz článek Crhův, Fr. Hilmar a jeho poměr k polce, Dalibor, 1860, str. 73 a d.

[3]) Květy, v Praze, 1840, č. 50, str. 400.

[4]) A. Fähnrich, Pallas Athene, Ein etymologisches Taschenbuch, Jičín, 1846, III. str. 495.

[5]) Česká Včela, 1845, č. 3, str. 12.

[6]) Česká Včela, 1846, č. 37, str. 148.

[7]) Květy, 1848, č. 28, str. 117.

[8]) Květy, 1840, str. 312.

[9]) Waldau, Böhmische Nationaltänze, I. str. 18.
[10]) Viz Живая Старина, С.-Пб., 1892, str. 46, 78.
[11]) Květy, 1842, č. 5, str. 20.
[12]) Česká Včela, 1845, č. 11, str. 44.
[13]) Květy, 1842.
[14]) Květy, 1841, č. 41, str. 326.
[15]) Květy, 1845, č. 59, str. 236.
[16]) Česká Včela, 1842, č. 51, str. 201.
[17]) Srv. Czerwinski, Brevier der Tanzkunst, Die Tänze bei den Kulturvölkern von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart, Leipzig, 1879, str. 221—224.
[18]) Tanz und seine Geschichte, l. c., str. 294.
[19]) Geschichte d. d. Tanzes, I. 221—222.

Kapitola desátá, str. 346.—378.

[1]) České národní písně, vyd. 1825, str. V.
[2]) Květy, 1846, č. 46, str. 182.
[3]) Bohemica, v Praze, 1838, I. str. 427—428.
[4]) ČČMus., 1834, I. str. 61.
[5]) O těchto tancích viz Waldau, Böhm. Nationaltänze, II. 20 a d., 33—35; Dlouhý, O histor. vývoji tance, l. c., 70—72.
[6]) Česká Včela, 1843, str. 372, 376.
[7]) Květy, 1845, č. 10, str. 39.
[8]) Inclyti superioris Ungariae comitatus Gömöriensis notitia, Leutschoviae, 1805, str. 459, §. 24.
[9]) Poezye, ve Vacově, 1806, I., str. II.—III.
[10]) Lad. Bartolomaeides, Memorabilia provinciae Csetnek, 1794, str. 57. Srv. téhož Comitatus Gömöriensis notitia, l. c., str. 447.
[11]) Obrazy ze života slovenského, Sebrané spisy, III. 308--309.
[12]) Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, Turč. sv. Martin, 1880, str. 29. Tamtéž, str. 31—32 báseň Sladkovičova, otištěná z Nitry, 1853, V. str. 19—21.
[13]) Obrazy života, 1859, 23.
[14]) ČČMus., 1834, I. 61.

Kapitola jedenáctá, str. 378.—383.

[1]) Život sv. Lidmily, v Praze, 1702, str. 205.
[2]) Berla královská Jezu Krista, v Starém Městě Pražském, 1709, 196.
[3]) Bohemica, III. str. 136.
[4]) Viz řadu feuilletonů od Frant. Klímy v Nár. Listech 1894. Z nich upozorňujeme na feuilleton II. (dne 27. ledna), kde líčen posudek Burneyův (Karl Burney's, der Musik Doktors, Tagebuch seiner musikalichen Reisen, III. Theil, Durch Böhmen, Sachsen, Brandeburg . . ., Hamburg, 1773). Přehledně vylíčeny jsou též poměry hudební v Praze v publikaci Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag, 1796. Inn von Schönfeldischen Verlag, str. 101—194.
[5]) Kniha zlatá anebo nový zvěstovatel všeho dobrého a užitečného pro národ slovenský, v Praze, 1817, I. str. 36.
[6]) Hromádkovy Prvotiny pěkných umění, ve Vídni, 1814, str. 121.
[7]) Prag und seine Umgebungen, Prag, 1813, II. 97—98.

[8]) Bohemica. I., 1838, str. 257.
[9]) Květy, 1847, č. 140, str. 359.
[10]) Sebrané spisy, vyd. Fr. Lad. Vorlíček, v Praze, 1857, II. str. 152. Srv. stesk Guarinoniho u Dra. Z. Wintra, Světozor, 1887, str. 58.
[11]) Viz Kramerius, Čechoslav, v Praze, 1824, str. 257.
[12]) Einige Übersetzungen von Schülern der Dichtkunst an der Hohenschule zu Prag, 1775, č. 1., str. 28.
[13]) Musa moravská, 1813.
[14]) Čechoslav. 1824, str. 257.
[15]) Veselý Kubíček aneb v horách kašparských zaklený dudák, v Praze, 1799, str. 49—50. 53.
[16]) Bohemica, I., 1838, 267 a d. Srv. T. Burian, Lumír, 1861, str. 202.
[17]) Staročeské pověsti, I. 138.
[18]) Národní písně moravské, II. Předmluva, str. XXXVIII. a d.
[19]) Dalibor, 1880, str. 267.
[20]) Český Lid, III. str. 134.
[21]) Český Lid, I. str. 164. Srv. též Věstník národopisné výstavy českoslovanské, 1894.
[22]) Česká Včela, 1867, str. 357.
[23]) Riegger, Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen, Prag und Leipzig, 1787, II. 415—416. Srv. Ausführliche Nachrichten über Böhmen, Salzburg, 1794, str. 56.
[24]) Přítel mládeže, Časopis pro československé národní školy, v Praze, 1839, XIV. str. 325—333.
[25]) V. Vaněk, Historické obrázky z Boleslavska, v Ml. Boleslavi, 1890, str. 81.

Kapitola dvanáctá, str. 383.—391.

[1]) Poslední den a soud, v Praze, 1817, str. 25, č. 22.
[2]) Zieglerův Dobroslav, v Praze, 1820, I. 2, str. 149.
[3]) Tomsův Poutník Slovanský, v Praze, 1826, III. str. 65.
[4]) Des Grafen Franz Kinsky gesammelte Schriften, III. Theil: Welcher die Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand von einem Böhmen enthält, Wiener Neustadt, 1806, str. 67—68, §. 88.
[5]) Kratochvilné zpěvy pro mládež rolnickou, v Pešti, 1829, str. 11.
[6]) Hyllos, Národní časopis poučujícího a obveselujícího obsahu, vedený od J. Hýbla, v Praze, 1820, I., č. 5, str. 33—34.
[7]) Krameriův Čechoslav, v Praze, 1822, str. 67.
[8]) Česká Včela, 1843, č. 14, str. 53.
[9]) Slovo o tanci, Přítel mládeže, v Praze, 1845, sv. 20., str. 42—53.
[10]) Frant. Berková, Pod praporem kříže, Ludmila, List pro křesťanské matky, vyd. Dr. A. Skočdopole, v Budějovicích, 1894, str. 237—243.

GV 1688 .C9 .Z5 C.1
Jak se kdy v Cechach tancovalo
Stanford University Libraries
3 6105 036 433 873

DATE DUE

